DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Büyük Osmanlı Tarihi

Joseph von Hammer

Cilt 5

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

BU TARİHİN ÜÇÜNCÜ DEVRESİ İÇİN MÜELLİFİN MÜRACAAT ETTİĞİ DOĞU KAYNAKLARI CEDVELİ 5
I - Umûmi Târihler 5
II - Husûsi Târihler 6
B - Diğer Eserler 7
III - Terâcîm-i Ahvâl (Biyografiler) 7
IV - Kanun Mecmuaları Ve Devlet Yazışmaları 8
YÎRMİBEŞÎNCİ KİTAP 8
Büyük Süleyman'ın Cülusu 8
Gazâli'nin İsyanı 14
İlk Macaristan Seferi Ve Belgrad'ın Zaptı 17
Venedik Cumhuriyeti İle Muahede 24
Dâhili İşler 25
Rodos'un Fethi 26
Rodos Fethinin Neticeleri 39
İran Ve Rus Elçileri 40
İbrahim Paşa'nın Sadâreti 41
Kırım'da Hanlık Mücâdelesi 42
Hayrbay'ın Vefatı Ve Mısır'da Vâlî Hâin Ahmed Paşanın İsyanı 44
Dâmâd (Makbul) İbrahim Paşa'nın İzdivacı 46
İbrahim Paşa'nın Mısır'da Asayişi Sağlaması 48
YİRMİALTINCI KİTAP 53
Dâmâd Ferhâd Pasa'nın İdamı 53
Yeniçerilerin İsyanı 53
Ecnebî Devletlerle Dostane Münâsebetler 58
Hırvatistan'da Muharebeler 59
Macaristan'ın Fethi 62
Mohaç Meydan Muharebesi Ve Neticeleri 64
Kalender İsyanı Ve Bastırılması 71
Kaabız'ın Muhakemesi 83
Bosna, Macaristan Ve Dalmaçya'da Fetihler 85
Zapolya Ve Ferdinand1n Elçileri 86
İbrahim Paşa'nın Seraskerliğe Getirilmesi 88
2. Macaristan Seferi 91

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Viyana Muhasarası 93
Kuşatılmanın Kaldırılması 101
Akıncılar Orta Avrupa'da 103
Ricat Sebepleri 106
YİRMİYEDİNCİ KİTAP 108
Şehzadelerin Sünnet Düğünü 108
Ferdinand'ın Elçisi 113
Kanunînin Beşinci Seferi (Alman Seferi) 122
Avusturya İçlerine Akınlar 128
Ordunun Dönüşü 133
Koron'un Andrea Dorya Tarafından Zaptı 139
Avusturya'nın Osmanlı Devleti İle Münâsebetleri Ve İlk Muahedenin Akdi 140
İbrahim Paşa Ve Müzâkerelerin Seyri 144
Elçiler Huzûr-i Şahanede 152
YİRMİSEKİZİNCİ KİTAP 156
İran Seferi 156
Kanünî'nin Orduya Katılışı 162
Tebriz'in Zaptedilmesi 163
Bağdadin Zaptı 163
Bağdâd 165
İmâm-I Âzam Ebu Hanîfe'nin Kabrinin Bulunması Ve Türbe İnşâ Edilmesi 169
İskender Çelebinin İdâmı 170
Fransa Ve Safevî Elçileri 172
Fransa İle Ticâret Anlaşması: İlk Kapitülasyonlar 179
Makbul İbrahim Paşanın Gözden Düşmesi Ve İdamı 180
Koron'un Geri Alınması 183
Barbaros Hayreddin Paşa 184
Barbaros'un Ve Şarlken'in Tunus Çekişmesi 187
İmparator Şarlken Nezâretinde Halı Vahşeti 194
YİRMİDOKUZUNCU KİTAP 198
Vefât Eden Âlim ve Şâirler 198
Venedik İle Harb 200
Korfu Muhasarası 203
Kaçyanerin Hezimeti 209

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Akdeniz'de Birçok Adanın Fethi 212
İdâri Değişiklikler 218
Boğdan Seferi 219
Barbaros'un Akdeniz'deki Fetihleri 222
Preveze Zaferi 223
Hadım Süleyman Paşanın Mısır Valiliği Aden'i Fethi Ve Hind Seferi 225
Osmanlı Donanması Hind Yolunda 227
Ayaş Paşa'nın Vefatı 229
Şehzadelerin Sünnet Düğünü 230
Venedik'le Savaşın Bazı Safhaları 231
Venedik'le Anlaşma 236
OTUZUNCU KİTAP 239
Ferdinand'ın Elçileri 239
Macaristan Seferi 244
Budin'in İlhak Edilmesi 247
Şarlken'in Cezayir'i Zabtetme Teşebbüsü 255
Peşte Muhasarası 263
Onuncu Sefer-İ Hümâyûn 264
Orduy-U Hümâyûnun Muazzam Yürüyüşü 265
Valpo Ve Şikloş'un Fethi 266
Gran (Estergon)'Un Zabtı 270
Ştühlveysenburg Fethi 273
Şehzade Selimin Sabuhan Valiliğine Tayini 279
Rüstem Paşanın Sadareti 280
Barbaros Hayreddin L'aşa'mn İrtihali 281
İmparator Şarlken Ve Kral Ferdinand İle Anlaşma 282

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BU TARİHİN ÜÇÜNCÜ DEVRESİ İÇİN MÜELLİFİN MÜRACAAT ETTİĞİ DOĞU KAYNAKLARI CEDVELİ

I - Umûmi Târihler

(I. Süleyman ve II. Selîm saltanatlarından)

1- Tabakatü'I-Memâlik ve Derecâti'l-Mesâlik, Nişancı Celâlzâde Mustafa'nın eseri (ölm. 1568/978); «Büyük Nişancı» unvâmyle maruf; büyük kıVada 371 varaklık bir cild; bu kitap 982/1575 senesinde, yâni hitâmından 12 sene sonra Solnok (Szolnok)'da istinsah olunmuştur; kolleksiyonumda mevcuttur.

2- Târîh-i Sultan Süleyman, Ferdî'nin eseri; saltanatının başlangıcından 949/1543 senesine kadar; orta boyda 364 varaklık bir cild; Osmanlı Hanedanı şehzadelerinden Mustafa tarafından nefîs bir hatla istinsah olunmuş (Şehzade için yazılmış olsa gerektir. M. Atâ); kolleksiyonumda mevcuttur.

3- Süleymân-nâme, müftî Karaçelebî-zâde Abdülazîz; iki nüshadır ki, tam olan birincisi büyükçe boyda 186 varaktır; orta boyda da 159 varak teşkil eden ikinci nüsha nakıstır. (Şemsî'nin eseri olan manzum Süleymân-nâme Roma'da Berberini Kütüphânesi'ndedir ki, gayet güzel bir nüshadır; Bu kitap Şehname eczâsındandır; Sultân Süleyman'dan evvel yazılmış olan eserler sırasında evvelki ciltlerde gösterilmiştir. İranlı Fet-hullah Arif II. Selim tarafından ilk nasb olunan şehnâmeci'dir. Diğer bir Arif -ki Para-para-zâde Molla Ahmed şöhretiyle maruf olup 968 (1560)'-da vefat etmiştir- I. Süleyman'ın oldukça parlak vekayiini nazm ederdi; Mahremi nâmında bir şâir de Bağdâd fethine kadar Süleyman'ın fetihlerini tasvîr eden şiirler bırakmıştır.).

4- Târîh-i Peçevî, müellifi îbrâhîm Efendi Fünfkirchen kasabasından[1] ve bir müslüman babadan olup beğlerbeğî sıfatıyle birçok sancakları idare etmiş ve 1032 (1623) senesinde Hakka beğlerbeği olmuştur. Bu güzel târih Sultân Süleyman'ın cülusundan başlar ve 1041 (1632) senesine kadar gider. Müverrih kendi zamanı vekayiinin ekserisini bizzat vâki olan müşahedeleri üzerine nakl eder. İfâdesinde ekseriya muasır ve kendisince tercümeleri

[1] Almanca «Fünfkirhen» (Fünfkirchen) denilen kasabanın Macarca adı Peecs (Peç)'dir. Meşhur tarihçinin nereli olduğunu gösteren «Peçevî -Konevî ve Bursevî gibi- ism-i mensûb olacağı anlaşılır. Lâkin eski târihlerimizde Peç şehri ismi için de «Pe-;evî» şeklinde ism-i mensûb yapıldığı görülmektedir. R. Atâ.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

malûm olan Macar müverrihlerine müracaatı i'tinâ eder. Büyükçe boyda 318 varaklık bir cild olup Viyana Kütüphanesinde 127 numarada kayıtlıdır. Almüç (Almütz) Kilisesinde dahî diğer

bir nüshası vardır. Archiv für Geschicht. Geographi und Statistik adlı kitaba müracaat, 1822, no. 87-88.

5- Târîh-i Selânikî, Sultân Süleyman'ın ilk üç senesinden başlıya-rak 1007 (1599) senesine kadar gider. Müverrih 36 senelik vekayi'i devresini bizzat şâhid olarak nakleder. Siget (Szİgeth) (Sigetvar) muhasarasından i'tibâren bütün muharebelerde bulunarak evvelâ teşrifat me'-mûriyetini ve sonraları Mekke ve Medine ve en sonra Anadolu defterdarlığı vazifesini îfâ eyler. Me'mûriyeti doğru istatistik bilgilerin toplanmasını kolaylaştırdığı için, eseri bu hususta en kıymetli kaynaklardandır. Büyük boyda, güzel yazılmış 843 sahîfelik bir cilddir. Kolleksiyonumda mevcuttur.[2]

II - Husûsi Târihler

I. Süleyman'ın Saltanatı Zamanına Dâir.

6- Târîh-i Feth-i Rodos, Arabca, bu muhasarada hazır bulunan pâdişâhın tabibi Ramazanın eseridir. Tersiye (Tercıer) tarafından tercüme edilmiştir. Meni. de Tacad. des inscriptîons'a müracaat, s. 22.

7 - Târih-i Feth-i Rodos, Veysî'nin eseri. Bu târih bendeki Münşe-fit-ı Veysî Mecmuasmdadır.

8- Gazavât-ı Mohac, Kemâlpaşazâde'nin eseri. Bu eser «Tevârîh-i Al-i Osman» nâmını dahî hâiz olup I. Süleyman'ın 926 (1520) senesinde cülusundan başlayarak Mohac seferinden sonra Ofen (Budin, Buda) şehrinin 933 (1527)'de fethine kadar gider. îki nüshadır: Biri orta boyda 123 ve diğeri 83 varaktır. Pek güzel yazılmış bir diğer nüshası Dresd (Dres-den) Kraliyet Kütübhânesin'dedir.

9- Gazavât-ı Estrogon ve İstoni Belgrad, Sinan Çavuş'un eseri; bu Sinan Çavuş, Sultân Süleyman'ın emriyle Barbaros Hayreddîn'in sergüzeştini kendisine naklettiği zâttır. Orta boyda 190 varaklık bir cild olup kolleksiyonumda ve Paris Millî Kütüphanesinde 75 numarada mevcuttur.

10- Fetihname-i Sigetvar, manzum, Merâkî'nin eseri, küçük boyda 29 varaka. [3]

[2] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/V-VI.

[3] Hacı KaLfa'nın Keşfü'z-Zfinûn'unda Â#ehî'nin cFeth-nârae-i S%etvâi>i mukayyed İse de, bunu ve «Heft Dafttan» ide «Nadlretü'l-Muhârib» unvanlı iki eseri bulamadım. Heft Dastân Sultan Süleyman'ın saltanatından son

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

B - Diğer Eserler

11- Berku'l-Yemanî fî Fethi'l-Osmanî, Şeyh Kutbü'd-dîn el-Mek-kî'nin eseri (ölm. 990/1583). Büyükçe boyda 206 varakta, 986/1579 senesi istinsah olunmuş bir nüshası kolleksiyonumda mevcutdur; Paris Millî Kütübhanesi'nde 826 ve 826-A, 827, 828 nu. larda dört nüshası vardır.

12- Kitâbül-Ticâni'l-Vafîreti's-Semen fî Târih-i Yemen, müellifi gayrı ma'lûm; Paris Kütübhânesi'nde 829 nu.da («tzâhât ve Müstahre-cât»da SilvestrDö Sasi'nin makalesine müracaat, c. 4, s. 512).

13 - Metâli'ü'n-Nîrân, Ahmed bin Yûsuf bin Muhammed Fîrûz'un eseri, Paris Kütüphânesi'nde, nu: 28.

14- Bulûğu'l-Merâm fî Târîh-i Devlet-i Mevlânâ Behrâm, Muhammed bin Yahya el-Mutîb el-Hanefî ez-Zebîdî. (Behrâm, Yemen Fâtihi Sinan Paşa'nın halefidir) Paris Kütübhânesi'nde, nu: 829.

15 - Feth-i Yemen, Mukaffâî Nihâlî'nin eseri, Viyana Kütübhânesi'nde, nu: 479.[4]

16- Selîm-nâme-i Usûlî, müellif, II. Selîm'in Manisa valiliğinde maiyyetinde idi. Küçük boyda 69 varak.[5] Kolleksiyonumda mevcuttur.

17- Târîh-i Feth-i Kibns, Zeyrek'in eseri, 982/1575 senesi istinsah olunmuş olan bu eser, küçük boyda, 63 varaktan mürekkeb olarak kolleksiyonumda mevcuttur.

18- Târîh-i Feth-i Kıbrıs, îmâm Ahmed'in eseri, 1160/1747 senesinde istinsah olunmuş; kolleksiyonumda mevcuttur.[6]

III - Terâcîm-i Ahvâl (Biyografiler)

19- Ahlak-ı Süleyraânî, şâir Fevrfnin eseri. Bu eser, Pâdişâhsın yüksek vasıflarını bildirir ve Sultân Süleyman'ın şiirlerinin şerhlerinden ilham alınarak yazılmıştır; küçük boyda 160 varak; kolleksiyonumda mevcut.

20- Genc-nâme-i Ahlâk, vezîr-i a'zam büyük Sokollu'nun yeğeni olan

---

Üç sene vekayiini ve Siget fetniyle n. Selîm'in cülusuna hâvi ve Âli bin Mustafa bin Ahmed tarafından yazılmıştır. Bu müellif KtinhÜ'l-Ahbfir sahibi olup Cidde paşasının hizmetinde vefat etmiştir. Künhü'l-Ahbâr, Sen-Jermen el yakılarında 118 numaradadır.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/VI.

[4] Nihaü'den başka, sair Rümûzl t« Mlmâl (Alî, vajak: 350). Yemen fethini nazm etmişlerdir.

[5] Sellm-namo müellifi Şttkrl'nin ojlu ŞehâbI yine bu unvan İle diğer bir eserin sâhlbddr. Bu iki SeMm^Ume bir sayılmamalıdır, zira* Sükrî I. 8e-llm'tn fütuhatını, Şehabl n. Selîm'in saltanatım hikaye eder.

[6] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/VII.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Budin Vâlîsi Sokollu Mustafa Paşa'nın tercüme-i hâl ve medîhakârânesi; orta boyda 178 varaklık büyük bir cild; lâkin eksik; kolleksiyonumda mevcut.

21- Gazavât-ı Hayreddîn (Barbaros). Barbaros Hayreddîn'in Sultân Süleyman'ın emriyle Sinan Çavuş'a söyleyip 'yazdırdığı vekayi'dir. Türkçe'de iki türlüsü mevcuttur ki, biri birçok tafsilât ve kaba bir lisan ile yazılmıştır. İkincisi daha münakkah (özlü) ve daha fasîh (güezl türk-çe ile) olup «Hulâsa-i Muhârebât-ı Bahriyye»ye esas olmuştur. Birincisi orta boyda 89, ikincisi küçük boyda 128 varaktır. Roma'da Barberini Kü-tübhânesi'nde biraz hatalı ve fakat pek güzel bir nüshası vardır.

22- Hadâiku'I-Hakaik fî Tekmileti'ş-Şakaik, Nev'İ-zâde Atâullah'ın eseridir. Taşköprî-zâde'nin eserinin zeyli olup I. Süleyman'ın cülusundan IV. Murad'ın vefatına kadar fukahâ ve meşâyîhdan bin zâtı muhtevidir. Büyük boyda 433 varak, kolleksîyonumda mevcut.

23- Halîfetü'r-Rüesâ, reîs efendilerin biyografileridir ve Resmî Ah-med Efendi tarafından yazılmıştır. Küçük boyda 107 varaktır.[7]

IV - Kanun Mecmuaları Ve Devlet Yazışmaları

24- Kanun-nâme-i Süleymânî, Ebussuûd ve Nişancı Mehmed tarafından cem' edilmiştir. Bunun iki nüshası Viyana Kütübhânesi'nde, 94 numaradadır.

25- Münşeât-ı Sultân Süleyman. Bu eser Sultân Süleyman'ın* on-dört nâmesiyle ilk sekiz seferinin rûz-nâmesi'ni hâvidir. 15 parmak uzunluğunda ve dokuz parmak genişliğinde 405 varaklık büyük bir cilddir. İhtimâl ki Feridun'un III. Murad'ın 11 cild olarak takdim ettiği devlet yazışmalarından bir cildidir. Bunun lütuf gösterilerek tarafıma hediye edilmiş olmasını Avusturya İmparatoru hazretlerinin İstanbul sefareti tercümanı Şövalye Raab'a medyunum.[8]

YÎRMİBEŞÎNCİ KİTAP

Büyük Süleyman'ın Cülusu

Büyük vak'alar insanın iktidarından ve daha ziyâde ahvâlin zorlama-

[7] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/VII-VIII
[8] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/VIII.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sından doğar. Bütün bir insanlık kadrosu -terakkiye doğru sessizce hareketinde hiçbir inkılâbın buhrâni ile fâsıladâr olmadığı zamanda bile- dâima gayretle dolu bir levha arz eder; vak'alarm ehemmiyeti her zaman faillerine göre değil, ihata ettikleri dâireye ve -az çok ağır, az çok mütekerrir olmak üzere- ortaya çıkardıkları ve meydana getirdikleri hâdiselere göre hesâb edilmelidir. Lâkin ulviyet ifade eden fiiller ve mânevi bir asalete delâlet eden eserler, müstesna ufuklarda uçuşan ruhlara has özelliklerdendir. Teessüfe şayandır ki, bu türlü fiiller ve eserlerin zuhurunu gören zamanlar, insaniyet târihinde nâdirdir. Ancak milletlerin mukadderâtında bir dereceye kadar ehemmiyeti hâiz vazife icra etmiş hiçbir devlet yoktur ki, medeniyet tohumlarının hep birden açılmış olduğu bir safha göstermesin. Bir milleti kudretinin zirvesine çıkaran bu hareket, bâzan sahibinin iştiraki olmaksızın, hattâ onun irâdesi hilâfına hâsıl olursa da, alelade halk kitlesini terakkiye sevk eden, büyük adamların te'sîr-leridir. Şöhretli hükümdarların hayatla ilgili faaliyetlerine dâima meyletmiş olan dikkat -bunlar milletlerin vâsıl oldukları en yüksek azamet noktasının mikyası olmuş ve «fâtih», «kanunî», mükemmel siyâsî sıfatıy-le yalnız seleflerine ve haleflerine örneklik etmekle kalmıyarak, saltanatları zamanında civardaki devletlerde dahî büyük adamların ve büyük vak'aların oluşmasına mâruz bulunmuş olduğu takdirde- daha ziyâde artar. «Kanunî», «Muhteşem», «Büyük» unvanlarıyle[9] yâd olunan Süleymân'm saltanatı zamanı bu pekçok vasıflarla Osmanlı târihinin en mühim devresidir. Devlet kudretinin, yeni fetihlerinin, medeniyetinin, kanunî ve mîmârî eserlerinin en geniş ve yaygın mevcudiyetini bu Pâdişâh'a borçludur. Osmanlılar ancak «Kanunî» mütevazı unvanını verdikleri halde, Avrupa müverrihlerinin «Büyük» sıfatıyle vasıflandırdıkları Osmanlı Pâdişâhı, yalnız Sultân Süleyman'dır. Süleyman'ın saltanatı zamanı, bütün dünyâda meydana gelen muazzam hallerden dolayı son çağlar târihinin en şâyân-ı dikkat safhalarmdandır. X. asrın (hicrî) başlarında Amerika'nın keşfini müteâkib Avrupa, siyâsî muvâzene usûlünü teessüs eylemiş ve pekiştirmiş. Hıristiyanlık'ta zuhur eden ta'dîl-i mezhebi (refor-masyon) insan düşüncesinde yeni bir yol açmıştır. Hangi zamandır ki, faaliyetleri ve neticeleri i'tibâriyle bundan daha muhteşem olsun? Fransa'da I. Fransuva ve İngiltere'de VIII. Hanri'nin hüküm sürdüğü, X. Leon'un san'at ve ilimlerin tecdidi hareketine riyaset ettiği, Şarlken'in yeni mezhebe mukavemet gösterdiği, Andreas Gritti'nin Venedik Doc'u makamını şerefle

[9] Avrupa, tarihlerinde «Kanunî» kelimesine mukabil «legtelateur» kullanılır. Bu târihlerin <magnlfique» ve «grand» kelimeleri «muhteşem» ve «büyük» diye tercüme olunur. Mütercim.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

işgal ettiği, Vasil İvanoviç'in Rusya'nın müstakbel azametinin esaslarını hazırladığı, I. Sigismund'un 40 senelik bir saltanatla Lehistan'ın kudretini te'yîd ettiği ve Safevî Hânedâm'nm müessisi ve îran'ın Kanûnî'si olan Şâh îsmâîl'in Sultân Selim tarafından vurulan darbe altından kalktığı ve bir taraftan da Hindistan'da Moğol hükümdarlarının en meşhuru olan Şâh Ekber'in, devletine bütün Asya hükümdârla-nnca nümûne-i imtisal olmuş bir esas vaz* eylediği zaman kadar «en büyük» şeyleri cem' etmiş bir târih safhasına pek az tesadüf olunur.[10]

Târih sahnesinde Sultân Süleyman, haklı olarak şöhret kazanmış olan bu hükümdarların hepsiyle rekabet edecek bir surette ortaya.çıkmıştır. Avrupa müverrihlerinin Sultân Süleyman'ı II. Süleyman olmak üzere yâd etmeleri bir hatâ eseridir; Osmanlılar I. Mehmed'in birader ve ra-kîbi olan Süleyman'ı, hiçbir vakit meşru hükümdar değil, saltanat müd-deî'si olarak tanımışlardır. Şarklılar'da «Büyük» ve «Muhteşem» unvanları da görülmez; onlar yalnız «Kanunî», «Sâhib-Kırân»,[11] «Sâhib-i Aşe-re-i Kâmile» unvânlarıyle tavsif ederler. Millî müverrihler bazen II. Süleyman ta'bîr ederlerse de, bundan maksadları Avrupa lisanlarında «Sa-lamon» ta'bîr olunan Süleyman Peygamber'e göre ikinci addetmektir ki, Arab, Acem ve Türkler o peygamberi «Süleyman» imlâsında yazarlar. îşbu Süleyman isminin tesâdüfündeki güzelliğe ve Şark'ca ondan daha az manidar olmamak üzere Pâdişâh'm onuncu hicrî asır başlarında (900/ 1495) doğmuş olmasına istinâdendir ki, cülusu umûmî teveccühe mazhar olmuştur. Şarklılar her asır başında büyük bir adam zuhur edeceği ve bu adamın asrına hâkim olarak ve kendi tâbirlerince boynuzlarından tutarak asrını nefsinde tecessüm ettirip onun hayâtın timsâli olduğu hakkındaki kanaatlerinden, saltanatın kuruluşu vak'alarmı yazdığımız kitapta bahsetmiştik; burada da 10 sayısı hakkındaki inançları ve bunun Süleyman'ın saltanatına tatbiki hakkında birkaç söz söyleyeceğiz.

Fisagor vâsıtasiyle Şark'tan getirilen kadîm ahkâm-ı â'dâd (sayılara atfedilen bir takım hükümler) nazariyesine göre, mukaddes 7 sayısı tabiatteki inkılâblar, buhran ve facia en müessir olmak hususunda 3 ve 1 sayılarından sonra ilk mevkide bulunur. Maahaza 10 adedi Fisagor'un

[10] Müverrih Robertson, Beşinci ŞarI, kitap: 2; yalnız X. Leon ve V. Şarl ve I. Fransuva ve VIII. Hanri ile I. Süleyman'dan bahseder.

[11] «Sâhib-Kırân» iki şekilde tefsir olunur: Biri. asrında sa'deyn (Üti uğrlu-lar)'in, yâni Müşteri (Jüpiter) ve Zühal (Zühre>'nin hıranı (yakınlaşması) vâki olan pâdişâhtır ki, ondan sonraıki kırân'a kadar geçen müddetin sahibidir; diğeri, Avrupa, lisanlarında «kron» tâbir olunan kıran adlı altın sikke'nin sahibidir. İkinci tefsir daha basît addolunursa da, şâirlerin birinci manâya i'tibâr ettikleri zannolunur. Mütercim.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

«erbaa»sına (dörtler; unsurların esası olan 4 sayısı kastediliyor) tercih edilir ve hepsinin en mükemmeli olmak üzere mâruftur. Zîra sayılar silsilesi 10 ile hitam bularak, bundan sonra saymak için tekrar ilk sayı ile başlamak lâzım gelir. Şark'ta 10 adedinin mükemmelliği el ve ayak parmaklarının ve havasın (duyumların) (beş havâs-ı zahire ve beş bâtına) 10 olması, Kur'ân'ın «aşer»leri, kıraât-ı aşere, Tevrat'taki «Evâmir-i Aşere» (On Emir), Aşere-i Mübeşşere[12] (Cennetle Müjdelenmiş 10 kişi) ordunun 10'lu taksimatı (onbaşı, yüzbaşı, binbaşı)[13] ve semâvât-ı aşere (10 gökler)[14] ukûl-i aşere (Aristo taksimine göre aklın 10 mertebesi) ile tecellî eder. 10 adedinin ehemmiyet ve kemâli hakkındaki bu kadîm fikirler iktizâsınca, Hicret'in 10. asrı ve 10. Osmanlı pâdişâhının saltanatı Doğulular'ca büyük vak'alarm zuhuru zamanı olmaktan başka bir suretle telâkki edilememek tabiî idi.[15] Asya târihi nasıl IX. hicrî asırda Timur'da şahsiyetini buluyorsa, X. hicrî asırda Süleyman'da şahsiyetini buluyor ve o târihe göre 9 adedinin te'sîri, nasıl Tatar cihangirinin faaliyetlerinde tecellî etmiş ise, Sultân Süleyman'ın saltanatı ve-kayiini de 10 adedi tanzim etmiştir. X. asrında ilk senesinde doğmuş olan 10. Osmanlı Pâdişâhı ömrünün baharında tahta oturdu. Her türlü kalbî ve fikrî meziyyetlere, kuvvetli bir beden yapısına ve teşebbüs azmine mâlik olarak millî kanaati yükseltmekte olan Süleyman, Osmanhlar'ca ta-raf-ı llâhî'den gönderilmiş olmak üzere telâkki edilmiş,[16] ve milletin sadâsı büyük vak'alannın yüceliğini keşfederek Süleyman

[12] Ebû Befcri's-Sıddîk, Ömerü'l-Fârûk, Osman bin Affân, Alî bin Bbl Talİb, Talha bin Ubeydİ'1-lah, Zübeyr bİni'LAvâm. Sa'd bin Bbl Vakkas, Saîd bin Zeyd, Abdurrahmân bin Avf. Ebû Ubeyde binil-Cerrâh (r.a.).

[13] «Timur'a» Te*slsftjtı» eserine müracaat, s. 74, 75; 1787, Paris.

[14] Ukûl-i aşere sayıların silsilesinde semâvâtın aksine bir tertîb üzere bulunurlar. Semâvât, ikincisi birincisinin üzerinde ve diğerleri de bu şekilde yukarı doğru müretteb oldukları halde, ukûl-i aşere (akü katları) ikincisi birincisinden sonra ve hilm-i cerâ tertîb-i hubûtî ile mürettebdirler. Binâenaleyh afcl-ı evvel (ilk akıl) semây-ı âşir'de (onuncu semâ'da) ve onuncusu olan akl-ı insanî (insan aklı) birinci gökte, yâni arzda hükmünü yürütür. Semâvât ve onları idare eden ukûlun bu tertibi hakkında daha ziyâde tafsilât almak için Haydelberg Sal-nâmesi'nde (1823, Nu: 20, s. 314) düsturlar ilanına bkz. İşbu 10 rakamında şüphesiz ki Komalılar'ın «fluctus decumanus» ve «Porte decumana» tâbirlerini görmelidir. Fotius'a da müracaat. Avrupalı müverrihler içinde yalnız biri bu sayıyı na-zar-ı dikkate alarak, onuncu pâdişâh olmak itibariyle Sultân Süleyman'a tatbik etmiştir ki, o da Selânikli Moiz Almosnino (Moise Almosnino) nâmındaki âlim hahamdır. Bu müverrihin az bulunması sebebiyle az tanınmış olan şu eserine müracaat: Extremos y grandezas de Constantinopola. Compuesto por Rabi Moysen Almosnino, Hebreo. Traducido por Jacob Can-sino, Vassallo de-su Magestâd Catolica interprete suyo, y Len-gua en las Plaçes de Oran. (Madrid, 1638) Bunun 172. sahi-fesinde şu ibare görülür: «La. providencia divina ordene fu-, esse en esta Monarquia dezİmo al Ottomano, que es numero perfreto.» Eğer Osmanlı târihi yazan Fransız, İtalyan, İngiliz müellifleri bu fıkraya muttali olsalardı, onuncu pâdişâh olan I. Süleyman'ı, 14. pâdişâh olmak üzere II. Süleyman i'tibâr etmek hatâsına düşmezlerdi.

[15] Süleyman'ın velâdeti Avrupalılarca XV. asrın sonu olduğu halde, Şark İçin X asrın birinci senesldir.

[16] Bir adamın taraf-1 Hak'dan gönderildiğine i'tikad etmek İfo türlü olur: Biri, o zat, cânib-i Hak'dan İlâhi emirlerin tebliği İçin seçilmiş olduğunu iddta, ve mu'cize Ue isbât ederek nübüvveti tasdik olunur ki, hâtemü'1-en-blyâ gelmiş ve artık yeni bir nübüvvete imkân kalmamıştır. Diğeri zahirî fiilerine ve me'mûlesine nazaran hakkın lutfı olmak üzere gönderildiği zannodunur ki, bu yoldaki zan ve İnanışlarda hata farz etmek hatâdır. Sultân Süleyman hakkındaki halkın i'tifcadı dajıî bu yolda bir hüsn-i zan İdi ve ona liyakatini târih i'ürâf etmektedir. Mütercim.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Peygamber tarafından Sabâ Melikesi Belkıs'a gönderilmiş olan nâme-ber (mektup götürücü) lisânından Kur'ân'da «tnnehu men Süleymâne ve innehu bismil-lahi'r-rahmâni'r-rahîm» âyetini onun hakkında iktibas etmiştir.[17]

Bundan önceki kitapta gördüğümüz veçhile vezîr-i âzam Pîrî Paşa Sultân Selîm'in vefatının duyulmasından çekinerek silahdârlar kâhyası Süleyman Ağa'yı sür'atle Şehzade Süleyman'ın ikametgâhına göndermiş (22 Eylül 1520) olduğu gibi, Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa'yı İstanbul'a yollamıştı.[18] Yeni pâdişâhın yaklaştığı haberi üzerine Selîm'in vefatını bildirmek için solakları topladı. Bunlar külahlarını yere atıp teessür feryâdlarıyle bağırarak, bütün.ordu çadırları da matem alâmeti olmak üzere yıkıldı. Pîrî Paşa, hazîne arabalarına mühür vurarak ikinci vezîr Mustafa Paşa ile Ferhâd Paşa'yı Sultân Selîm'in na'şını İstanbul'a götürmeğe me'mûr etti; kendisi de yeni efendisini karşılamak üzere ulak kıyafetinde payitahta gitti.[19]

16 Şevval 926 / 30 Eylül 1520[20] pazar günü Şehzade Süleyman gemiden Üsküdar'a çıkıp Yeni Saray'a teveccüh eyledi.[21] Yeniçeriler saf saf dizilmiş oldukları halde mu'tâd olan cülus bahşişini istediler. O gün öğleden sonra

[17] «Innehû nün Süleymâne ve innehû bismillanlrrahmânirra-hiym»; 37. sûre-i Kur'âniyye'nin 31. âyeti ki, Sabâ melikesi Belkîs İle Süleyman Peygamberin bu kelimeleri ihtiva eden mektubunu ona ulaştıran Hüdhüd hakkında olup, Sultân Süleyman saltanatı zamanına âit devlet yazışmalarında ekseriyâ tekrarlanır. (Bu âyet-i kerîme Nemi sûresindendir. Mütercim)1.

[18] Nişancı Celal-zade'nin târihi, varak: 17. Müftî Kara, Çeleblzâde Abdülazlz , Bfendl'nin târihi, varak: 9.

[19] Celâl-zâde, varak: 17.

[20] (YirmibeşincİKitapla ilgili Not: 3'deki dipnotta Mütercim tarafından ilâve olunduğu gibi, Sultân Süleyman'ın cülusu târihi 17 Şevval 926 - 30 Eylül 1520 Pazar günüdür. Hammer, Venedik elçisinin raporundan aldığı 30 Eylül târihini arabiye çevirirken bir gün hatâ ederek, 16 Şevval yazmıştır. Bu itibarla, 20 Eylül Sultân Selîm'in vefatı târihi olduğu halde, 21 Eylül olması iktizâ eder. Fakat, Süleyman Ağa, irtihâlin ertesi günü gönderilebileceğinden onun gidiş târihi olmak itibariyle doğru olması mümkündür.

Kanûnî'nin cülus târihi olan 17, Solak-zâde'de doğru yazılmıştır (İstanbul matbuu, s. 432). Kara Çelebî-zâde'nin Sü-leymân-nâme'si (İstanbul basımı, s. 11), «Onbirind» deniliyor ki, galiba «yedinci» kelimesi tertib hatâsına uğramıştır. Nişancı Târihi'nde (İstanbul basımı, s. 222) 18 denilmesi, bîat resminin, Pâdişâh'm İstanbul'a geliş târihi olan ve îlân-nâmede cü-îûs târihi sayılan 17 Şevval Pazar gününün ertesi günü yapıldığından dolayıdır. Diğer bâzı târihî eserlerde, yanlış olarak, muhtelif târihler gösterilmiştir.

[21] Ferdî'nin Süleymân-nâme'si. Marini Sanuto'nun eserinden 19. cildde (Avusturya Hanedanı arşivinde ve bir nüshası Venedik'te Aziz Mark Kütüphânesi'nde) münderic Venedik elçileri muhârebâtına müracaat etmeksizin Sultân Süleyman'ın vusulü târihini tâyîn etmek müşkil olacaktı. Celâl-zâde, Pâdişâhın İstanbul'a geliş târihi olmak üzere 11 Şevval Pazar gününü gösterir. Ancak Selim Şevvâl'in 8'inde vefat ettiğinden, bu ifâde doğru olamaz. Bir de 11 Şevval (25 Eylül) Pazar'a değil, Salı'ya tesadüf eder. Abdülazîz Efendi dahî bu hatâda bulunmuştur. Ferdî, yemîn (bîat) merasimini 18 Şevval (2 Teş-rîn-i evvel) göstermekle de hatâ ediyor. Zannıma göre Venedik raporuyla tâyîn olunan 30 Eylül târihini[21] almak daha iyidir (Marini Sanuto): «Questa mattina gionse con tre fuste il suo (di Selim) figlio Suleimano.» Selîm'in Edirne yakınında 22 Eylül târihinde vefatından ve Süleyman'ın o ayın otuzu târihinde Manisa'dan gelişinden anlaşılır ki, Sagredo, Knol-les ve diğerleri gibi Avrupa müverrihleri tarafından Süleyman'ın birinci habere i'timâd etmiyerek, yola çıkmak için ikinci bir haberi beklediğine dâir yazılan sözler ağır hatadır. Zâten bu ifâdenin bir dayanağı da yoktur, zîrâ bu hususta Osmanlı müverrihlerinden hiçbiri birşey yazmamıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gelen Pîrî Paşa'nın vusulünü müteâkib râsime-i dest-bûsî (bîat merasimi) *nin[22] ve dîvân-ı mâtem-i tedfinin ertesi gün vuku bulacağı îlân olundu. 17 Şevval /1 Teşrîn-i evvel günü[23] Süleyman siyah elbise giymiş olduğu ve refakatinde vezîr-i âzam bulunduğu halde Enderun'dan Dîvân Odası'na çıkarak çavuşların alkışlarıyle istikbâl olundu. Müftî, ulemâ, devletin dîğer büyük me'mûrları Pâdişâhın elini Öpmeğe geldiler. Öğleye doğru, Selîm'in na'şı Edirne-kapısına yaklaşmış olduğu haberi duyularak, Süleyman, na'şı istikbâl etmek üzere şehir hâricine çıktı.[24] Paşalar atlarından inip tâbuta girerek, Sultân Süleymân da yaya olarak refakat etti. Selîm'in na'şı, İstanbul'un yedi tepesinden altıncı, yâni Rum Patrikhanesi'ne bitişik tepenin üzerine konuldu. Sultân Mehmed Câmii'nde cenaze namazı kılındıktan sonra[25] Sultân Süleyman, saltanatının fatihası olmak üzere pederinin na'şının bulunduğu mahalde türbe ve cami ile mekteb inşâsını emretti.[26]

Yeni Pâdişâh İstanbul'a vusulünün üçüncü günü cülus bahşişi ve maaşlarına terakki taleb eden askeri hoşnûd etmek üzere hazînenin mühürlerini açtı.[27] Selîm'in cülusunda üçer bin akçe (50'şer duka altını) ihsan etmiş olduğu yeniçeriler beşer bin akçe istiyorlardı.[28] Ordunun diğer fırkalarının talebleri de bu nisbette artmıştı. Yeniçeriler sekiz sene Önce aldıkları kadar bahşiş ve terakki aldılar. Sipahilere, silâhdârlara, gariblere, ulûfecilere bunların üçte biri derecesinde bahşiş verilmekle beraber kendilerine tahsîs edilen yevmiyeler nisbî surette artırılarak sipâhî ve silâhdârlara yevmî 5, garîblere 4, ulûfecilere 3 akçe zammolundu.[29]

Süleyman Manisa hükümetinde iken rriaiyyetinde bulunan ağaları ihsana gark ile, lalası Kaasîm Paşa'yı vezîr, diğer bir tâbirle üç tuğlu paşa tâyin etti.[30] Saltanatının ilk üç gününü pederi ve eskiden hizmetinde bulunan asker ve şâir şahıslar hakkındaki vazifelerinin ikmâline sarf f-tikten sonra, hükümranlığın esâsı ittihaz ettiği adi ve ihsana müstenid işleri yapmakta

[22] Şark'da dest-bûs (el öpme; daha doğrusu biat merasimidir). Avrupalı-lar'ın yemin merasimine muâdildir.
[23] Ferdî, varak: 8 ve Marinl Sanoto'da, c 19, Venedik elçisi raporu.
[24] Celâl-zâde, varak: 18. Venedik elçisinin 1 Teşrln-i evvel raporu eli bassi smontati tolsero la cassa e 11 pledl andano apresso 11 Patriarcato in uno loco dito Mysakoi» (Mirza Sarayı olacak).
[25] Celâl-zâde, varak: 18 (Sultân Süleyman pederinün cenazesini istikbal üe Fâtih CâmWnde namaz kılındıktan sonra merkatüne kadar piyade teşyi eytedi. Süleymân-name, Bulak basımı, 1248, s. 11, Mütercim.)
[26] Câml, İmaret, sıbyân mektebi, Yeni^bahçe yanında medrese. Sü»eymân-nâtne. Mütercim.
[27] Venedik elçisinin (Marlni Sanoto'da, 19) raporu: «Li 2 Ottobro cav* dal sachettl 507 di asprl 50 Casne (Rumca'dan bozma olup, chazîno) m. l'uno per ai Janizeri, ea mandato per i librl deı Casne, ohe sono İn Adrianopoli>
[28] Solak-zâde, Selîra-* Evvel'in cülusu, vatsük: 82.
[29] Celâl-zâde, varafe: 19. Âlî, 223.
[30] OelâKzade, varak: İ», »«di, varaifc; 8,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gecikmemiştir.[31]

Selîm'in vatanlarından ayırarak İstanbul'a getirmiş olduğu 600 bedbaht Mısırlı yurdlanna avdet müsâadesi aldılar. İran'la demir ticâretinin yasaklanması hakkındaki Selîm'in irâdesine mugayir hareketlerinden dolayı malları müsadere edilmiş olan tüccara tazminat nâmıyle bir milyon akçeden ziyâde tevzî olundu.[32] Pâdişâh, -maiyyeti tarafından kötü halleri görülmüş olan- silâhdâr ağasını azl ile müttehimlerden beşini îdâm ettirdi. Vahşiyâne şiddetinden dolayı «Kanlı» lâkabını almış olan donanma kapdânı Ca'fer Beğ*in tersane kethüdası tarafından sû-i istimali ortaya konuldu; bu ihbar üzerine Pâdişâh, Ca'fer Beğ'in azl ile itham altına alınmasını ve istintak (sorgulama) ta cürmü tebeyyün ettikten (ortaya çıktıktan) sonra asılmasını emr etti.[33]

. Bu âdilâne tutumlar ve cömertçe ihsanlar hudud boylarına kadar bütün memlekette, Asya, Avrupa eyâletleri valilerine, Mısır'da Hayrı Beğ (Hayrbay'a) e, Mekke Şerîfi'ne, Kırım Hânı'na cülustan birkaç gün sonra gönderilen îlân-nâmeler kadar sür'atle yayıldı.[34]

Gazâli'nin İsyanı

Süleyman'ın cülusunu tebrik için en evvel gelmiş ve 8280 duka kıymetinde altınlı ve gümüşlü dokumalar takdim etmiş olan Raguzalılar iltifatlarla kabul edildi ve imtiyazları ve muafiyetleri te'yîd olundu. Sultân Süleyman, (Hayrbay'ı) Hayrî Beğ'i Mısır Valiliğinde bırakan fermanında fikirlerini şöyle ifâde ediyordu:

- «Emr-i şerîf-i kazâ-cereyân ve kadr-i tüvânum budur ki zengin ve

[31] Kur'ân-ı Kerîm'in pek meşhur olan «tnnellahü ye'murü bi'l-adli ve'1-ihsâne» nassı ve Ferdî'nin iktibas ettiği diğer «fah-küm beynennâsi bi'1-hakki ve lâ tetehi'il-heva» âyeti mucibince.

[32] Ferdi, varak: 9,

[33] Ferdî, varak; 9, Celâ!-zâde, varak: 20. Âli. varak: 223.

[34] Evâsıt-ı Şevval târihiyle târihlennıiş olan bu üç mektup, Sultân Süleyman'ın tarihi hakkında gayet kıymetli ma'lûmât vermekte olan Rûz-nâme-i Esfâr-i Süleymanî'de münderictir. Bunda Süleyman'ın saltanatı zamanına âit devlet evrakı ile Mekke Şerifinin, Kırım Hânı'nın, Hayri Beğ (Hayr-bay) 'in cevâb-nâmeleri de vardır. Selîm'in vefat târihi bunlarda 8 Şevval (22 Eylül) ve Süleyman'ın cülus târihi 17 Şevval (1 Teşrîn-i evvel) gösterilmiştir. Bu üç mektubun ikincisi içinde bulunan Kur'ân âyetlerinden dolayı dikkate şâyân olup bunlar 4 numaralı Not'ta gösterilenlerle birlikte Sultân Süleyman'ın saltanatına en muvafık âyetler olarak görünürler. Sözü geçen âyetler şunlardır: 1) «Velektim hiyl-kısâsi heyâtün ya uliyyel-bâbi», 2) «Ve le'in şekertüm le ezîdenneküm» 3) «(Mealen) Şükür sayesinde nimet devam eder». Mektubun nihâyetinde «misâl-i lâzımi'l-imtisâl vâsıl olıcak ber-muktezây-ı» «İnnehû nıin Süleymâne ve innehû bismillâhirrahmânirrahîm» ibaresinden sonra vâki emirlerin icrası beyân olunmuştur. (Yazılı âyetlerden yalnız «İnnehû min Süleymâne...» âyet-i kerimesi Süleyman'ın saltanatına muvafık olarak, diğerlerinde öyle bir ihtisas olmadığı açıktır. «Şükür sayesinde nimet devam eder.» cümlesine âyet demekle Hammer yanılmıştır. Mütercim).
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/1-6.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

fakirler, bilâd ve kura ahâlîsi, kâffe-i tebea bilâ-is-tisnâ sana mutî' olmalıdurlar; eğer içlerinden vazifelerinde kusur edenler bulunur ise emir olsun, fakîr olsun, itaate mecbur etmelisin. «Veleküm fî'1-kısâsin hayâte emr-i âlîsini tahatturile her türlü karışıklığı men' eylemelisin, tltifât ve himayeme bu suretle nail olursun.» «Ve lein şekertüm le ezîdenneküm» hikmeti teemmül etmek lâzım gelir.» «Şükür sayesinde nîmet devam eder.» muktezâsmca bâb-ı hümâyûnumdan verilen emirlerin müeddâsını itkan ile müsâreâten icra ve zîr-i hükümetinde bulunan ekâbir ve asâgiri himaye etmelisin..._ilh.».[35]

Hayrî Beğ (Hayr-bay), Pâdişâh'a takdim ettiği cevâb-nâmede cülûs-i hümâyunlarının mes'ûd haberini ve kendisinin yerinde bırakıldığı hak-kındaki irâde-i seniyyeyi Kayrevan ve Habeş hududuna kadar neşr ettiğini, hutbe ve sikkenin nâm-ı şâhâneleriyle tezyin oldunduğunu, bütün Arab meşâyîhından Pâdişâh için tebriknâmeler gelmiş olduğunu, bunları onların ve kendisinin hediyeleriyle birlikte yakında takdim edeceğini bildiriyordu. Hayrî Beğ'e gönderilen emre benzer bir emrin Şâm Vâlîsi Ga-zâlî'ye gönderilmiş olduğunda şüphe yoksa da, Gazali yeni Pâdişâh'a bağ- -lılığını bildirecek yerde, isyan gösterdi. Asklavun cinsinden olup Memlûk hükümdarlarının emîri olduğu halde Mısır'ın sondan bir evvelki Sultânı Kansu Gûrî (Gavri)'ye hıyanetle, buna mükâfâten I. Selîm .tarafından Suriye Valiliğine tâyin olunmuş bulunan Canbirdi Gazâlî, Selîm'in vefatını Osmanlı kontrolünden çıkmak ve istiklâlini ilân etmek için müsâid bir vesile telâkki etti. Dımışk kalesini zabt ve Beyrut'u en sâdık kölelerinden bîri vâsıtasıyle istilâ ederek, Dürzi ve Arablar'ı isyan ettirmek için de Suriye dağlarına ve Mısır'a iki me*mûr gönderdi.[36]

Bu sırada bir taraftan da ilk hıyanetinde şeriki olan Mısır Vâlîsi'ni isyana ortak etmek emelinde bulunarak, tecrübesiz genç bir pâdişâhın zamanında pek kolay muvaffakiyet sağlamanın kaabil olacağını bildirdi.[37] Hayr-bay girizgâhlı bir cevâb verdi: Evvelâ bütün Suriye'yi ve özellikle en mühim mevkii olan Haleb'i zabt etmesi lâzım geleceğini ve ancak o zaman isyanda

[35] Gerek ferman, gerek cevâbı Münşeat-, Feridun'un 1. c.dedir. s. 461-456. Dercolunan fıkralar meâlen alınmıştır. Mütercim.

[36] Marini Sanuto, c. 29, Dımaşk Venedik konsolosunun 6 Teşrîn-i sânı tarihli raporu: «Come essondo venuta nova o Damasco della morte del Sr. Turcho addi 14 Octobre passato al Sr. Gazele, che dominava Damasco a nome del Sr. defunto di nazion Schiavon, di oaccupar per se la Sona, et immediatmente ex-pugno il Castello di Damasco, e mando levar U governo ch'era in man di Turchi, e mando in rominato Mir Gibi ai Drusi, e quel senza difficultâ entro Bairuti et occise quel Druso tutti i Turchi, che de li si ritrovavano in quel castello. n Gazeli spazzo, il Suo schiavo chamato Bono Bacar capo de Arabi al Cairo, qual pol far in questi contorni da cavalli 20 mille per sublevar li. Schiavi.»

[37] Süheylî, varak: 39. Koçı Beğ, varak: 103.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

muvaffakiyet te'mîn edilmiş olacağını iş'âr etti. Lâkin bu iş'âr ile beraber Gazâlî'nin mektubunu da mahremlerinden Alâî nâmında biriyle Pâdişâh'a gönderdi.[38]

1520 Teşrîn-i evveli başlarında (Zilhicce 926) Gazâlî, 15.000 Türkmen ve Memlûk süvarisi ve 8.000 tirendaz ile Şam'dan çıkıp İstanbul,yolunu tuttu. Âsîler üzerine sevk olunan ordunun başkumandanlığına tâyin olunan üçüncü vezir Ferhâd Paşa, bu sırada 4.000 yeniçeri ve o kadar süvârî ile Gelibolu'dan Boğaz'ı geçerek askerini Karaman Beğlerbeği'nin ve evâ-mir-güzâr sıfatında bulunan Dülkadir Beği Şehsüvâr-oğlu'nun askerleriyle birleştirdi.[39] Tarablus-ı Şâm, Beyrut ile bütün Suriye arazîsine sahip olan Gazâlî Haleb'i muhasara etmişti; mevkiin kumandanı olup Antakya, Tarablus, Hama, Humus beğlerini celbetmiş olan Karaca Paşa[40] âsîlere şiddetli mukavemet göstermekte olduğu halde, bir taraftan da Ferhâd Paşa'nın yakınlaştığı haberi geldi (22 Kânun-ı evvel). Gazâlî Şam'a ric'atle Selim'in orada muhafız bırakmış olduğu yeniçeriyi büyük bir ziyafete davet etti; bunlar toplanınca öte tarafa geçer korkusuyla cümlesini kati ettirdi.[41] Ferhâd Paşa ve Şehsuvar-oğlu'nun toplanmış bulunan askerleri sür'atli bir yürüyüşle Haleb'den ayrılışlarının dördüncü günü Şâm önüne vâsıl olmuşlardı. Gazâlî talihini denemek için şehirden çıkmış olmasıyle Mastaba meydânında vuruşma oldu (27 Kânun-ı sânî 1521 -17 Safer 927); muharebe isyancı takımının uzun bir katliâmından ibaret oldu ve arta kalanlar derviş kıyafetinde kaçtılar. Gazâlî de kendi hazinedarının hıyânetiyle ele geçirilerek başı galibin huzurunda yuvarlandı (6 Şubat-27 Safer).[42]

---

[38] Celâl-zâde, varak: 22. Ferdî, varak: 11, Âlî, varak: 224. Solakzâde, varak: 100. Abdtilazîz Efendi, varak: 11, Lutfî. va: 21.

[39] Celâl-zâde, Abdülazîz Efendi, Âlî, Solak-zâde, bu hususta müttefiktirler. Venedik konsoloslarının ikamet ettikleri mahallerde cereyan etmiş vak'alara dâir raporlarına i'timâd etmemelidir. Bu hususta delil olarak Famagusta (Kıbrıs'ta Magosa) konsolosunun 17 Teşrîn-i sânî tarihli raporundaki yanlışlıklardan bahsetmek kâfidir (Sanuto, 19). Bu raporda Hayrbay Ga-zalî'nin mektubunu getiren adamın başmı kestiği kaydedilmiştir. Halbuki bu adamı kaçamaklı bir cevapla efendisine iade etmiştir. Rapordan": «E fece taiar la testa al nonzio, et subito expedi due nonzii verso il Sr. Turco, del li quali uno e dis-montato a Selefke, et le altro a Schandelo^o.» Yine bu rapor, Osmanlı müverriMeriran 15.000 süvârî ve 800 tüfekçi yazdıklan Gazali takımını 20.000 süvârî ve 20.000 piyade olmak üzere gösteriyor: <H Sr Gazelli usci da Damasco per andare alta impresa del Castello di Aleppo con 20.000 cavalli et 20.000 pe-doni.»

Sagondino, Osmanlılar'a kumanda eden şahıs hakkında yanılıyor. Çünkü, Gazalî'yi yakalayan vezîr-i âzam Pîrî Paşa olduğu zanında bulunur (Kitap: 1, s. 90), Süheylî (varak: 50) ve Koçı Beğ -sonraları Haleb beğlerbeğisi tâyîn olunan- Ayaş Paşa ile ser-asker Ferhâd Paşa'yı karıştırıyorlar.

(Mükerrer; metinde işaret edilmesi unutulmuştur). Türk müverrihlerinin gösterdikleri târihlerin yanlışlığına ve onlara müracaat olunurken ihtiyata riâyet lüzumuna yeni delil: Bu katliâmdan bahsedenlerin hepsi 12 Rebîü'l-evvel'e tesadüf eden Peygamberin doğum yıldönümünde vukuunu yazmakta olup, hâlbuki Gazâlî'nin öldürüldüğü muharebe 15 gün önce, yâni 27 Safer'de vuku bulmuştur.

[40] «Oggi (22 Kûnun-ı evvel) vi e levato l'assedio» (Haleb Venedik konsolosunun raporu, Marini Sanoto, c. 29.)

[41] Celâl-zâde. Solak-zâde, Abdülâzlz, Ali.

[42] Marini Sanoto, c. 30: «Havendo con grantfssima fatiga e frecıuente in* vestigazlone scritto de mie mano volumi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu nıuzafferiyet haberi İstanbul'a ulaşınca Sultân Süleyman Mısır seferinde yeniçeri ağası sıfatıyla seçkin hizmetlerde bulunduğunu gördüğümüz Anadolu beğlerbeği Ayaş Paşa'yı Haleb vâlîsi olarak tâyin etti; Ferhâd Paşa'ya da Şâh ismail'in -Gazâlî isyanının kendisine müsâid bir netice vermesini beklemekte olarak- hudud üzerinde toplamış olduğu askerin hareketini gözetlemek üzere Kayseri civarında Erciş Dağı eteklerinde ordu kurması emrini tebliğ etti.[43]

Suriye muzafferiyeti Pâdişâh'a o kadar sevinç verdi ki, husûsî muhabbetinin bir nişanesi olmak üzere Gazâlî'nin başını sevincine ortak etmek için Venedik Doçu Loredano'ya göndermek istedi; istanbul'daki Venedik balyozu kendisini bu arzudan güçlükle vazgeçilebildi.[44]

İlk Macaristan Seferi Ve Belgrad'ın Zaptı

Sultân Süleyman Gazâlî'nin başı geldiği sırada, bir vergi istemek için Macaristan Kralı'na sefaretle göndermiş olduğu BeKrâm Çavuş'un tahkir ve îdâm edildiği haberini aldı.[45] Pâdişâh, elçisinin katlinden dolayı hiddetlenerek Macarlar*la hemen muharebeye girişmeğe karar verdî. Zâten, saltanatının ilk günlerinde Semendire ve Verbuzani beğleri Serbernîk, Tisna, Sokol, Kanin mevkilerinin zabtıyle muhâsama yolunu açmışlardı. Bunlardan ilk üçünün Hıristiyan muhafızları -serbestçe çekilmeleri hakkındaki teslim şartlarına aykırı olarak- kati olunmuştu. Kanın, yağma edilip yakıldı ve episkopos kahraman Berisolov Koreniça şehri kenarlarında gafletinden istifâde edilerek îdâm edildi.[46] Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa

---

XXIX, ete' Şam'da Venedik kon, solosunun Kıbrıs valisine raporu; «Bntro H ş <U queşto meşe (febrajo) l'esercito vittorioso turco.-La vittorio quusi senza occiston di niuno Turc-ho.- Furono tagliatî a pezzi col Gasali morii 5000 da Damasco. 12 febrajo 1521.

[43] Celâl-zade, varak: 22-29. Solak-zâde, varak: 100-101, Âlî, varak: 224. Ferdi, varak: 11-15. Abdülazîz, varak: 10-20. Süheylî, varak: 49-50. Koçı Beğ, varak: 104-105. Ferdî, varak: 21.

[44] Martoi Sanoto, c. 30: «II Baglio fece tanto, che non fu mandatoda tes-ta) dlcendo sceriver <İui».
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/6-8.

[45] Katona, c. 19, s. 236, îstoanfi'ye tercihân Tobero'nun rivayetini kabul ediyor. îstoanfi, Behrâm Çavuş'un îdâm edildiğini ve Tata yakınında bir göle atıldığım yazdığı halde, Tobero buna dâir birşey söylemez. Osmanlı müverrihleriyle Sagundi-no'ya nazaran Behrâm Çavuş'a yalnız fena muamele olunmuş ve mahbûs tutulmuştur. Âlî'de (Süleymân-ı Evvel saltanatından 2. Hâdise) şu sözler okunur: «Harâc talebine varan çavu-şı alakomağın..» Sugündino (s. 90) şöyle söylüyor: «in quella hora medesima, che la testa di Gazelli fu recata a Constanti-nopoli, Solimano intese çome il suo Âmbacsiadore, ch'egli havea mandato a nuntiar la guerra al Re d'Ungheria, se non gli dava tributo, era stato ingiuriato dagli Ungheri.» Ancak nâmeber (mektupçu) îdâm olunmamış olsa vezîr-i âzam îbrâ-hîm Paşa Ferdinand'ın ilk iki elçisi Hobordanski ve Veykzel-bergeri' nasıl azarlayacak ve bunlar, sefâretnâmelerinden anlaşıldığı üzere, kendi hayâtlan hakkmda niçin endîşeye düşeceklerdi? (VVindisch Ungarisches Magazin IV).

[46] îstoanfi. Katona, 19, s. 225 vd. Engel'in Sırbistan TâHhi'ne de müracaat, s. 437.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hemen İstanbul'dan İpsala'ya gitmek emrini aldı; 15.000 azab yazıldı; ordunun arkasınca yüz toptan tertiblenmiş bir takım gönderilip 40 çekdirme techîz edildi.[47]

Sultân Süleyman, babası nâmına inşâsına başlanan camiin ilk taşını attıktan ve pederini ve cedleri II. Bâyezîd ve II. Mehmed'in kabirlerini ziyaret ettikten sonra, payitahttan çıkıp seferi bizzat açtı. Suriye seferinden dönüşünden beri hareket emrini beklemekte olan ordugâhını İpsala'da kurmuş olan Ferhâd Paşa, Sofya'da Pâdişâh'a mülâki olarak barut, kurşun ve diğer harb levazımını taşımakta olan 3.000 deve gönderdi; Asya'da toplamış olduğu 30.000 deve de bir günlük mesafe fâsılasıyle kendisini takip ediyordu. Sofya, Semendire, Alacahisar, Vidin Hıristiyanları 10.000 araba un ve arpa tedârikiyle mükellef oldular; deve sırtında getirilen levazımın bedeli ve devecilerin ücreti hazîneden verildi.[48] Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa Niş'den Şabaç'a gönderildi. Akıncılar iki kola taksim edilerek Mihâl-oğlu Mehmed kumandasında bulunan bir fırkası Transilvanya'yı yağmaya ve Ömer Beğ oğlu kumandasında bulunan diğer fırkası ordunun pişdârlığma me'mûr oldu. Vezîr-i âzam Pîrî Paşa 1.000 yeniçeri ile sipâhî ve azabları alarak Belgrad yolunu tuttu. Sultân Süleyman ise Alaşehir yoluyla Şabaç üzerine yürümekte idi.[49]

Bu sırada Ahmed Paşa Şabaç muhasarasını şiddetle tazyik ediyordu; lâkin yüz kişi ile birkaç süvariden ibaret olan muhafızlar, reisleri bulunan cesur Simon Logodi'nin emri altında, kahramanca müdâfaa ettiler. Türkler hendekleri doldurdukları zaman bu mevkiin müdafileri Sava'yı kendileriyle düşman arasına almak suretiyle kolayca kurtulabilirlerken, altmış kişiden ibaret kalmakla beraber hücuma intizâra karar vererek cümlesi telef oldular. Ancak Osmanlılar'dan da yediyüzü maktul oldu (8 Temmuz, - 2 Şa'ban).[50] Sultân Süleyman, ertesi gün Şabaç galibi Ahmed Paşa ile sancak beğlerini huzuruna kabul ettikten sonra kaleye geldi. Macarlar'ın başları Pâdişâhsın geçeceği yol üzerinde kazıklara vurulmuştu.[51] Pâdişâh, şehrin istihkâmlarının arttırılmasını, güçlendirilmesini emrederek, askerin Sirmi'ye

[47] Ferdi; Âlî, va: 225. gemilerin adedini 400'e çıkarmakla aldanıyor (Sü-leyman-namette 50 aded kadırga ve 400 pare let gemisi diyor, «let» küçük gemiler <risa gerektir. Mütercim.)
Bu donanma «Kadr ü hâcetden ziyâde zâd ü zevâde ve bârût ve top ve şâir âlât-ı ceng» yüklenmek suretiyle Dânişmend Reis kumandasında Karadeniz'den gönderilmişti (Süleymân-nâme, Kara Çelebi, s. 23).
[48] Ferdî, varak: 17, 19, 23, 24.
[49] Ferdî, varak: 25. Ali, varak: 225. Bu Ömer Beğ oğlu, Turhan (Tura-han)'m oğlu idi. Âli, Bosna valisini Baba Paşa oğlu Bafa Beg, Semendire valisini Husrev Beğ diyor.
[50] İstoanfi, 1, 7, Tobero, 1 ve Katona, c. 19,,s. 273.
[51] Bûz-name-i Süleyman!, Logodi'nin esir olduğunu söylüyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

geçmesi için Sava üzerine köprü attırdı. Bu inşâatın sürdüğü dokuz gün zarfında Süleyman, işçilerin gayretini' huzuruyla teşvik için nehir kenarında bir çardak altında kaldı. Ordu ve saray ağaları da şu manevî te'sîri ondan daha az müessir olmayan değnek darbelerini ilâve ediyorlardı. Bu aralık haber alındı ki, Semlin kalesi Vezîr-i âzamin eline düşmüş, Kulpanik kalesi sahibesi kaleden kaçmış, Yahya Paşa oğlu Balı Beğ birçok kaleleri zabtederek altmış esirin başını kestirmiştir.[52] în§âata başlanıldığının onuncu günü 1800 dırâ' (zira?) uzunluğundaki köprü kamilen hitâm bulmuştu. Lâkin nehrin ansızın vukua gelen bir feyezanı köprüyü kısmen tahrîb ettiğinden askerin geçmesi

ancak sekiz gün sonra kaabil olabilmiştir (21 Şa'bân-27 Temmuz).[53] Bir aydan beri vezîr-i âzam Pîrî Paşa Belgrad'ı abluka etmekte olduğu halde, Süleyman ordunun bakıyyesiyle yetişerek ablukayı muhasaraya çevirdi. Padişah, duvarların zayıf tarafı Sava ve Tuna'mn birleştiği yerde olduğunu kaleden firar edenler vâsıtasıyle haber alarak «Adakale» denilen mevkîe kurduğu toplarla şehrin bu tarafından gedikler açtırdı. Kuşatılanların topu olmadığı ve şu suretle en kuvvetli müdâfaa vâsıtasından mahrum bulundukları cihetle, Osmanlı bataryalarının mütemâdi ateşleri daha ziyâde muvaffakiyet elde ediyorlardı. Havala (Kavala) voyvodası, muhafazasına tevdî olunan mevkii alçakça terkederek, Belgrad'm bütün toplarını Osmanlılar'a teslim etmişti (9 Ağustos). Bulgar yardımcı askerleri kaleye girmek üzere şehir istihkâmlarından çekildiler: Kumandan Blasius Olah, Yanos Botius, Jan Murgey bu aylıkla tutulmuş korkakların kale müdâfaasını da ihlâl edecekleri endişesiyle içeri girmelerine mâni olmağa kalkıştılarsa da, nihayet muvafakat gösterdiler. Sultân Süleyman'ın selefleri tarafından vâki olan taarruzlara dâima mukavemet etmiş olan şu hıristiyanlığın mühim mevkiini Macar kumandanları büyük bir kahramanlıkla müdâfaada devam ettiler; yirmi defadan ziyâde vuku bulan hücumu def etmiş oldukları halde;[54] Pâdişâh, bir îtalyan yâhud Fransız mühtedîsinin nasihati üzerine şehrin -Macarlar'ın «Nişantaşı» ve Osmanlılardın Nebuza adını verdikleri- en cesîm kalesinin altına lâğım konulmasını emretti.[55] Kuşatılmış olanların

[52] Bûz-nâme-i Süleyman!.
[53] Ferdî, varak: 50. Rûz.nâme-i Süleymâni, kumandanları arasında Kulpanik (Koulpenlc)'i zabt eden Avlonya sancak-beğinl; Kulpanik sahibesini tâkib eden Niğbolu sancak-beği Behrâm, ve Silistre saneak-beği Mahmûd beğle-ri; Mora Fâtihi torunlarından Mora Sancak Beği Ömer Beğ oğlu Hasan Beğ'i; II. Mehmed'in amirali sülâlesinden Balta-oğlu Pîrî Beğ'i sayar.
[54] îstoanfi, 70, Agrippa, s. 96 ve 97, 1622.
[55] Celâl-zâde, varak: 24. Ferdî, varat: 36.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

arasında eli silâh tutabilecek, ancak dörtyüz kişiden ibaretti. Şu bir avuç kahraman Belgrad'ı teslim etmektense duvarları altında gömüleceklerdi. Lâkin Fransuva Dö Hedervar ile Valanten Török'ün hıyaneti ve Sirblılar'm dînî husûmeti[56] serbestçe çekilmek şarüyle kendilerini teslime icbar eyledi. Binâenaleyh muhafızlar 25 Ramazan 927 (29 Ağustos 1521)[57] târihinde kaleyi boşalttılar.[58] Bulgarlar'ı İstanbul'a gönderdiler. [59]Hâlâ İstanbul'un bir köyü «Belgrad» adıyla anılır. Pâdişâh Balı Beği kale kumandanlığına tâyin ederek 3.000 yeniçeriden başka istihkâmları tamir için 20.000 Ulah'ı da maiyyetine bıraktı.[60] Belgrad'm düşmesi Sirmi mıntıkasının Baric, Perkas, Selankamen, Metroviçe, Karloviç, Oyluk gibi müstahkem mevkilerinin de Osmanlılar eline geçmesi ile neticelendi.[61]

Sultân Süleyman bu mühim fethi memleketin bütün kadılarına ve kumandanlarına tumturaklı fetihnamelerle[62] bildirdiği gibi Venedik Docu'na da bir sefirle haber vermiştir ki, Venedik Cumhuriyeti arşivi bu elçinin Senato huzuruna resmen kabul suretini muhafaza etmektedir.[63] Kalenin tesliminin ertesi günü Pâdişâh Cuma namazını Bel-grad baş kilisesinde kılarak bu kiliseyi bu suretle camie çevirmiş ve Osmanlı müverrihlerinin tabiriyle putlardan temizlemiştir. Bu tâbirle yalnız haçları, tasvirleri değil,

[56] Katona, 19, s. 313, 314. Dobraydus'dan naklen Prey, tstoanfi ve Engel, Sırbistan Târihi, s. 455.

[57] Belgrad'ın fetih târihi 26 Ramazân 927 - 29 Ağustos 1521 Perşembe günüdür. Ferîdûn Beğ'de (c. 1, s. 461) Belgrad Seferi Me-râhil-nâmesi'nde «hem Kadir gecesi, hem Cum'a gecesi mübarek günde feth müyesser oldu» denilmiş ve «Devletlü pâdşâh saadetle Belgrad'a geleliden temam otuz gün oldı; kal'a temam otuzıncı günde feth olındı» sözleri ilâve olunmuştur. Feridun Beğ Mecmuasının 460. s.de «Yevmü'l-cum'a fî 26» denilmesi, yanlışlık eseridir. Zîrâ ondan evvelki günün çarşamba olduğu yukarısından, ertesi günün cum'a olduğu, cum'a namazı kılındığı aşağısından anlaşılır. Hammer fetih târihinin Milâdî'sini doğru göstermiştir; Hicrî'sinde bir gün aldanmışsa da «Perşem-ge» olduğunda bizimle aynı fikirdedir. Belgrad'ın fethine târih:
«Bâd-i feth-i bâb mülk-İ Üngürüs 927»

[58] Îstoanfi, s. 99. Rûz-nâroe-l Süleym&nî Macartar'm Selankanıenden 30 Ey-101 târihinde gemiye bLndirildiğinl yazar.

[59] Ferdi, varak: 38. Celâl-zâde, varak: 45.

[60] Ferdî, varak: 40.

[61] Celâl-zâde, varak: 44, Îstoanfi, varak: 93, Cenâbî, s. 424, îstoan-fi'nin «Perquasium» dediği mahalli Birkas (Bürkas) ve Met-roviçe'yi Dimitrofca olmak üzere yazar. Kantemir birincisini Burgaz ve ikincisini Tiroya yapar! Bundan mâada bu mevkiin 26 Ramazan'da teslim olunduğu Cenâbi'de yazılı iken, 5 Ra-mazan'da teslim edildiğini söyler.

[62] Rûz-nâme-î Süleymânî'de aşağıdaki vesika dercedilmiştir: 1) Memâlik-İ Osmâniyye kadılarına irsal olunan slh Ramazân (3 Eylül) tarihli zafernâmeler; bunlar Ferhâd Paşa'nın Gazâlî'ye galebesine. Şâbaç'm Ahmed Paşa ma'rifetiyle ye Belgrad'm Pâdişâh tarafından fethine dâirdir. Son zafer-nâmede vezîr-i âzam Pîrî Paşa ile ikinci vezir Mustafa Paşa zikr-i cemîl ile yâd olunmuştur (Nu: 14, varak: 42). 2) Dülkadiriyye Beği'ne Belgrad fetih-nâmesi (Nu: 15, varak: 47) ve onun Gazâlî'ye galebe eden Ferhâd Paşa'ya cevâb-nâmesi (Nu: 17 ve 18, varak: 48). 3) Raguza cumhuruna gönderilen mektup (Marini Sanuto, c. 20). Bunda fethedilen kalelerin isimleri güç anlaşılır: Oppida Prochaz denilen mahallin Perguasium ve Dimit-roaç'ın Metroviçe, Darnisi'nin (Darisi) Barygium, Selanha-men'in Salankamen olacağı kestirilmekteyse de, Cinevarz'ın neresi olacağı bilinemiyor.

[63] Marini Sanoto, Halîl Çavuş nâmında kırmızı külâhlı bir Osmanlı elçisinin 28 Teşr!n-i evvei tarihinde gelişini şu fıkrasıyla yazar: «28 ottobre verine l'orator turco Chalil Ciaus (Halil Çavuş), vestlto di casacha rosa per rallegrasi della ereazione di Doge e significar la vittorta di Belgardo.» Elçi Senato'dan 300 duka hediye atmıştır. Lojlye'nin Venedik Tarthi'ne de müracaat, kitap: 32, s. 21.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

husûsiyle Suata Patinça nâmmdaki Sırb azizesinin (Sent Venerand) na'şmı kasdediyorlar ki, Sultân Süleyman Sırb papaslannın Belgrad muhâsarasındaki hizmetlerine mükâfaten bu na'şı alıp istanbul'a götürmelerine müsâade etmişti;[64] ancak şu hıyanet bedelinden çok uzun bir zaman istifâde edemediler; çünkü müteakiben Rum Patriki'ne bu cesed bakiyesi ile Sent-Barb'm bir kolunu ve Meryem tasvirini 12.000 dukaya satmağa mecbur oldular.[65]

Sultân Süleyman askerine mükâfat verdikten, şehrin idaresini tanzim ettikten ve 200 top ile müdâfaasını emniyet altına aldıktan, Şabaç istih-kâmlarını da 20 topla takviye ettikten sonra İstanbul'a teveccüh ederek, istikbâline gelen ahâlînin teşkil eylediği zafer alayı ile şehre dâhil oldu.[66]

---

[64] Engel, Sırbistan Tfcühi, s. 455. Brutus ve tstoanfi'den naklen; îstoanÜ bu azizeye «Petea» diyor; Tobero «Petitoa» yazıyor.

[65] Spandojlno. s. 91.

[66] Ferdî, varak: 43; Rûz-nâme-i Süleymânî, varak: 42. Uyuduğu esnada hanesinin yağma edildiğinden dolayı Süleyman'a şikâyet eden ve tebaya nezâretsin hükümdarın vazifelerinden olduğunu nazar-ı dikkate aldıran kadın hakkında Sagredo'nun nakl ettiği vak'a, şüphesiz bu kısa sefer esnasında olmamıştır; yâhud hiç olmazsa -henüz vezâret makamına yükselme-miş bulunan- şikâyetçi hâtûnun zarar ve ziyânını nakden ödediğini kabul de mümkün değildir.

(Sultân Süleyman'ın adaletine dâir Avrupa'da mektep kitaplarına bile geçmiş olan bu fıkra şudur: Bir kadının gece herkes uyuduğu esnada hanesi soyulur. Kadın gelir, Pâdişâh'a şikâyet eder. Pâdişâh «Nasıl olup da o kadar derin uyudunuz ki hırsızların geldiğini haber alamadınız?» der. Kadın da: «Biz sizi uyanık bilirdik de onun için o kadar derin uyuduk.» cevâbını verir. Zayiatı tazmin olunur. Mütercim).

Rûz-nâme-i Süleymâni'den[66] Belgrad Seferi

Mayıs (Cumadel-uhrâ) - Ordûy-ı hümâyûn 10 cumâdel-uhrâ927 (18 Mayıs 1521) (Cuma ertesinde[66] Halkalı-Pınar'a konar. 19, Harami Deresi, 20, Bigados, 21, Çeltikli Burun,[66] Boğdân elçisi râsime-i dest-bûsîye kabul olundu; 22, Çorlu, 23, Karışdıran, 24, Burgaz; 25, BabaesMsi; 26, Hafsa, 27, Edirne; bu belde halkı istikbâl-i sultanîye şitâb ve atebeye hedâyâ takdim iderler; 28 ve 29, tevakkuf; Rûm-ili beğlerbeğiyle sancak beğleri pâdişâhın ayakları altına nefîs eşya vaz' ederler, pâdişâh iade eyler, 30 ve 31, tevakkuf.

Haziran (Receb) - 1, Tatar Köyü, 2, Hisarlı. Tatar elçisi mevkeb-i hümâyûna gelir. 3, Sazlıdere, 4, Kara Köçeri oğlu. Sefirin râsime-i dest-bûsîye kabulü. 5, Çayır-Altunlar (Feridun'da «Altunlı»). 6, tevakkuf. 7 (1 Receb), Hisarlık. 8, Kuisi (Feridun'da Köpes veya Küps), 9, Filibeye duhûl. 10, tevakkuf, dîvân; silâhşorlar huzûr-ı pâdişâhîde silâh ta'lîmi yaparlar. 11, Celiye (Feridun'da Celic). 12, Tatarpazarcığı. 13, Akıncı karyesi, 14, Ihtimân ovası, 15, Kazasker deresi, 16, Sofya. 17, tevakkuf. 18, tevakkuf, dîvân; defterdarlar erzak tedâriki irâdesini telâkki ederler; Kaasım Beğ ŞehirkÖyü'ne, Dizdârzâde Niş'e ve Abdü's-selâm Sofya'ya giderler. 20 ve 21, tevakkuf. 22, Eflâklar Konağı. 23, Tekfur Pınarı. Semendire hâkimine 1.000 yeniçeri gönderilir. 24, Şehirköyü. 25, Azur. 26, Ordu Bana Önüne konar. 27, Niş yanından, Dorpa (Feridun'da Turpa-la) Köyü kurbünden geçer; Ahmed Paşa Şabaç (Sabacz) (Feridun'da Böğürdelen)'e doğru gider. 28, Botna, 29, Alaca-hi-sar. 30. Kadıköy; yüz yeniçeri Şabaç üzerine gönderilir.

Temmuz (Şa'bân) - 1, îlyascık; ordu Şabaç üzerine yürür; Haçfa (Feridun'da Haçka)'dan geçer ve mevâkı'-i arziy-ye sapa, dolaşık yollar tâkîb ettirir; yeni akıncı alayları toplamağa me'mûr Turhan (Turahan) ahfadından Ömer Beğ-oğlü Hasan Beğ mevkeb-i hümâyûna iltihâk eyler. 3, Ramki, Pîrî Paşa Belgrad üzerine yürür. 4, Şaturna, 5, Ratloş (Feridun'da Ratlus). 6, Bibercik (Feridun'da Grebiriço). 7, (1 Şa'-bân, pazar) tevakkuf. Şabaç'm haber-i fethi alınır. Sava nehriyle, arkadaşlarıyle firara muvaffak olamayan yüz muhafız neferlerin başları gelir. 8, bu başlar yola rekz olunur. (Sudan gelenler ecsâd idi; BÖğürdelen'de kesilen başlar da başkaca gelmişidi. Ferîdûna müracaat. Mütercim); sancak beğleriyle birlikte Ahmed Paşa huzûr-ı hümâyûna kabul edilirler ve dest-i sultanîyi takbîl şerefine nail olurlar; Sultân Süleyman hisarı gezer ve etrafı hendekle muhat bir tabiye inşâsını ferman buyurur; orduyu imrâr için Sava üzerine köprü kurdurur. 9, tevekkuf; Ahmed Paşa Rûmili sipahileri ve sekban-başı bin yeniçeri ile Syrmie (Sirmi) (Sirem) kıt'asına dâhil olurlar; köprü inşâsı ameliyatını huzûnyle tesri* için Sultân Süleyman bir çardağa yerleşir; paşalar sopalarla amelenin gayretini tahrik ederler. 10, tevakkuf; alayların kısm-ı küllisi Sa-va'yı geçerler. Memleketi tahribât-ı harbden tahlîs etmesi şar-tıyle Sirmi Prensesi'nin tâbiiyyet-i

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şahaneyi kabul edeceği haber alınır; bir tercüman te'mînât-ı matlûbeyi îsâle me'mûr edilir. Sultân ve ekâbir-i devlet şafakdan hulûl-i leyle kadar köprü başında kalırlar. 11, înşâta devam. 12, Sirmi'de bulunan Ahmed Paşa ameliyatı ta'cîl için çağırılır. Sirmi Prensesi'nin kaçdığı ve Osmanlı tercümanım Kral'a gönderdiği haberi gelir; Avlonya sancak-beği Balı Beğ Prenses'in makarr ittihâz eylediği Kulpeniza'nın zabtına gönderilir. Semlin'in (Feridun'da Zemîn'in) Pîrî Paşa ve Semendire Beği Husrev Beğ taraflarından teshiri haberi. 13, Pâdişâh köprü inşâsına nezâret eder. Mustafa Paşa müstahkem hisarların fethi için Sirmi'ye gönderilir. 14, Niğbölulu Behrâm ve Silistreli Mahmûd beğ-ler Sirmi Prensesi'ni tâkîb ederler. Pek çok Tatar ile Hân akrabasından birinin düşman eline düştüğü haber alınır. 15, Yahya Paşa-zâde Balı Beğ Sirmi'de beğlerbeği ordugâhına iltihâk eder ve Macaristan'da bir cevelânıhdan avdetde, altmış baş ile Hân'ın hasmını mağlûb ve kati eden Deli Markus (Mar-cus)'u esîr olarak getirir. 16, Pâdişâh Behrâm ve Mahmud beğlerin firari Prenses'in izini bulamadıklarını, fakat kesretli ganimet elde ettiklerini öğrenir. Pâdişâh ameliyatı tesrî' için dâima köprü yanında bulunur. 17, Mustafa Paşa birçok esîr ile avdet eder; Hünkâr Balı Beğ ile müşavere eder; yağmurdan Sava taşar. 18, yevm-i istirahat. Köprü itmam olunur; Sava üstüvây-ı zemîne kadar yükselir. 19, Sular köprüyü aşar ve mürurü adîmü'l-imkân bırakır; ubûrun sandallarla icrası emri; Belgrad'a karadan erzak gönderilir. 20'den 24*e kadar tevakkuf. 25, Belgrad muhafızlarının muhâsırîn toplarını çivilemek üzere hürûc hareketinde bulundukları ve def edildikleri haberini yollayan Pîrî Paşa'mn tatarı vâsıl oldu. Bu tatar Bariç (Baridj) (Feridun'da Barih) kal'asının teslimi haberini de getiriyordu. 26, Süleyman Sirmi'ye dâhil olur. 27, istirahat. Hasan Beğ, Balta-oğlu Pîrî Beğ ve Balı Beğ taraflarından sevk edilen seferin muvaffakiyet haberi. Altmış seksen kadar esirin orduya muvasalatı. Selankamin (Selanka-men)'in zabtı. 29. Süleyman Sava boyunca Belgrad üzerine yürür. 30, Kulpanik (Koulpanik) nâm-ı diğerle Kulpaniza'dan geçer; 31, Pâdişâh ordunun meserret ve tahsîn avâzeleri arasında Belgrad surları altında gözükür.

Ağustos (Ramazan) - 1, Süleyman Belgrad ve Semlîn'i teftiş eder, yeniçerileri Belgrad önüne sıralar, sol cenâhda yeniçeri ağası Mustafa Paşa maiyyetine verilir, sağ kolda da sekbân-başı vezîr-i âzam Pîrî Paşa kumandası altında harb eder. 2, hücum, İaşeler hendekleri doldurur; beş-altı yüz kadar şehîd. Mîrahor-ı evvel ve sânî maiyyetleriyle emr-i hafriyatta isti'mâl olunurlar. 3, Hünkâr alây-ı vâlâ ile tekrar kal'a önünde görünür ve Pîrî ve Mustafa Paşalar'ın idare ettikleri hücum harekâtında bulunur; hendek İaşelerle dolar; yeniçeri ağası Balı Ağa yaralanır. Ahmed Paşa muhasara ordusuna iltihak eder. Bu günden i'tibâren şehir cihetinden Ada kal'a topa tutulur. Macarlar'ın muhâfızîna gönderdikleri im-dâd-ı mev'ûdun yolunu kesmek üzere beşyüz yeniçeri kayıklarla Tuna'dan yukarı doğru çıkmak emrini alırlar. 4, hareket ederler. Dâhil-i şehr ve sahilde bulunan kule tahrîb olunur ve kulenin sukutu Mustafa Paşa'nın hücumunu teshil eyler. 5, (1 Ramazan pazartesi), Pâdişâh üçüncü defa olarak maiyyeti erkânıyle Belgrad önüne gelir. 6, Süleyman tekrar gelir; Karaca Paşa Sava üzerine köprü kurur. 7, dîvân; ertesi günü yine hücum olunması kararlasın 8, Sağdan Pîrî, soldan Mustafa ve merkezden Ahmed Paşalar üç muhtelif cihet-den hücumda bulunurlar. Düşman şehrin müdâfaasını terk ile yangın çıkarır ve kal'aya çekilir. 9, Hisar kuleleri altına lâğım açılmak emri. 10, Toplar siper arkasına alınır. 11, Silâhdâr-başı, müfrezesiyle Diyârbekir'den gelir; 12, dîvân, 13, istirahat, 14, dîvân. Yeni bir hücum tertîb edilir. 15, Kal'adan kaçmış bir kadın Pîrî Paşa'ya kuvve-i muhafazanın zaafını haber verir. 16, Süleyman hisar önünde merzküz bir çadıra nazil olur ve hücum emrini verir. Ahmed Paşa, hareketi cenâbeyn-den takviye olunmadığı için telefat ile ric'at eyler. 17, Ahmed Paşa'ya atiyye-i hümâyûn olarak hil'at aksa, altın kaplamalı seyf-i kıymetdâr ile ikibin duka sikkesi ihsan edilir; Diyârbekir yeniçerileri orduya dâhil olurlar. Sava köprüsü itmam olunur. 18, Rûmili askerleri de muhasara ameliyatında bulunmak üzere gelirler. Bir nefer Mustafa Paşa cihetinden düşman çardağına ateş verir. 20, Pîrî Paşa cenahı efradının Önündeki kulenin zirvesi yıkılır. 21, Orduya yedi esîr getirilir. 22, Pîrî Paşa Selanfca-men'i teftişe gider. 23, Dîvân 24, Şehsuvâr-oğlu Üveys Beğ'in muvasalatı; râsime-i dest-bûsîye kabulü. Bir düşman firarisinin vürûdu. 25, Dîvân. Beş on gün mühlet Hâsı şartıyle kal'a teslîm olacağını bildirir; bu teklif red olunur; ateş başlar ve muhâsırîn yeni hücum icrasına hazırlanır. 26, Hücum def edi-lir; Karaca Paşa, Mahmûd Bej ve İskender Çelebi mecrûhîn

mey ânında. 27, Dîvân; bir kulenin berhava olması; hücum, kesretli telef ât. 28, Dîvân; bu dîvâna bilcümle ümerâ ve zue-mâ çağırılır. Krai'ın muhâfızîne gönderdiği casus bir fırârt tarafından ihbar ve tevkif olunur. Birincisi istintaka çekilir ve ikincisi hil'at alır. Bu haber üzerine kuvve-i muhafaza mü-zâkerâta ibtidâr ve arz-ı teslimiyet eder; Semendire beşli-ba-şısı ile bir yeniçeri neferi hisara girerler; iki muhafız dest-İ sultanîyi öpmeğe gelir ve mevkiin ertesi gün teslimini va'd eyler. 29, Belgrad'ın zabtı; Hıristiyanlar çekilirler; yeniçeriler kal'aya yerleşir. Hisar kumandam râsime-i dest-bûsîye kabul olunur ve pâdişâh hil'at ihsan buyurur. Belgrad'da ezan okunur. Ordu mûsıkası üç kere çalar. 30, Pâdişâh köprüyü geçer ve aşağı mahallede camie tahvil olunan bir kilisede salât-ı cum'ayı edâ etmek üzere Belgrad'a girer. Vatanlarına avdet isteyen Macarlar ailelerine kavuşmak üzere Selankamen'e gönderilir. 31, Dîvân.

Eylül (Şevval) - 1, Dîvân. Balı Beğ üçbin akçe atıyye-i hümâyûn alır. 2, Hünkâr nehir tarikiyle Belgrad'a gider. 3, Tevakkuf. 4, (1 Şevval, Çarşamba), karaya çıkar ve at ile gezer. 5, gemiye biner ve Belgrad'a teveccüh eder, 6, Sayd için karaya çıkar. 7 ve 8, Dîvân. Şehr önündeki adanın ağaçları kesilir. 9, Hünkâr ava çıkar. Belgrad'da mukîm Sirbhlar istanbul'a gönderilirler. 10, Süleyman, adayı dolaşır. 11, İstirahat. 12, Dîvân. Yeniçeri kâhyası

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Pâdişâh, Belgrad'dan istanbul'a gelirken (19 Teşrîn-i evvel) 2 yaşındaki oğlu Murâd'ın ve muahharan, yâni varışından iki gün evvel bir kızının vefatı haberini almıştı; İstanbul'a girdikten 10 gün sonra da 9 yaşındaki oğlu Mahmûd'un çiçek'ten vefâtıyle müteellim oldu (29 Teşrîn-i evvel). Vezirler Süleyman'ın çocuklarının cenazelerine yayan refakat ettiler ve bunlar, I. Selîm'in türbesi yanına defn olundular.[67]

Pâdişâh, birbirini müteâkib akdolunan dîvânlarda Raguza, Rusya, Venedik hükümetlerinin tebriklerini tebliğe gelen elçilerin kabulüyle meşgül olarak kederini dağıttı. Raguzalılar ihtiyaçları için buğday satın al-• mak müsâadesine ve Osmanlı memleketlerinin bütün liman ve pazarlarında resm (vergi) den muafiyete nail oldular.[68] Tratjak Guben ismindeki Rusya sefirinin talebi üzerine Pâdişâh, Ruslar'ı rahatsız etmemesini Kırım Hânı'na iş'âr ile beraber, aksi takdirde gazaba uğrayacağını bildirdi.[69] Rus elçisinin Moskova'ya dönüşünde Kırım hân-zâdelerinden îs-kender Mengûb (Menküb) (?) birlikte gitti ve Pâdişâh'ın Çar Vasili'ye dostluk duygularını tebliğe me'mûr edildi. Osmanlı Devleti ile ittifakın bütün ehemmiyetini takdir etmekte 'olan Çar, sonraları iki devlet arasında taarruzî ve tedafüi bir ahidnâme akdetmek üzere zabitlerinden Jan Morosofu İstanbul'a göndermişse de, maksadına ulaşamadı.[70]

---

sekbân-başüığa ve samsoncu-başı kâhyalığa nasb olunur; onsekiz zabit bölük başılığa terfî' eder. 13, Sayd. 14, Zât-ı şahane Belgrad Köprüsünü geçer ve yatmak için şehre gelir. 15, Dokuzyüzbin akçe tahsisat ile Balı Beğ'in Belgrad ve Semendire sancak-beğlerine ta'yîni. 16, Dîvân ve yeniden sancak-beğlikleri tevcihi. 17, İstirahat. 18, Ordu Hisarlığa döner. 19, Semendire. 20, Yeniçeriler ve sancak-beğleri mîr-i alem ile ilerlerler; Semendire'ye elli, Belgrad'a ikıyüz, Şabaç'a yiğirmi top gönderilir 21, Luzinça (Louzindja). 22, tsflaniça (Isüanidja). 23, Şoylaç (Schouiladj). Süleyman burada Şehzade Murad'ın irtihâU haberini alır. 24, Bardak, 25, Kalum, 26, Niş, 27, Tevakkuf. 28, Derbend. 29, Şehr-Köyü (Şehr Köki?), 30, Tekir-Pınan.

Teşrîn-i evvel (Zilka'de) - 1, Betlis, 2, Hacı Kurban. 3f (1 Zilka'de, Perşembe), îhtimân. 4, Akıncı Karyesi, 5, Çelebî 6, Filibe. 7,8,9, Tevakkuf. 10, Ordu kayalıktan geçer ve bir boğaza girer. 11, Semizce. 12, Çirmen. 13, Edirne, 14, İştirahat. 15, Sayd, 16, Babaeskisi, 17, Karışdıran. 18, Garibler. 19, Silivri. Hünkâr burada bilâhare İstanbul sarayına teveccüh etmek üzere, bir müddet tevakkuf eder,

26, 27 Ağustos'ta vâki' olan altı hücumda bizzat bulunduğu zlhir olur. Bundan başka Macarlar'ın kısm-i küllisinin Se-lankamenMen vatanlarına gönderildikleri de anlaşılır. îstoan-fi'nin zikrettiği umûmî katliâm olmamıştır. Federvar (Feder-war), Török ve sair birçoğu serbestçe Macaristan'a döndüklerinden muhafız askerlerinden birkaçı tarafından öldürülmüştür. (Federwar, «Fehervari» olsa gerek. «Fehervari» «Küçük kaleli» demektir. Bu isimde Budapeşte'nin bir caddesi vardır. «Török», «Türk» kelimesinin Macarcası'dır. Refik Atâ'mn notudur)1.

Solak-zâde (s. 439) Belgrad fethini yazdıktan sonra, yine o sene (927) Yemen vilâyetini istilâ eden ve kendi zannınca oranın hâkimi .bulunan İskender'in maiyyetindekiler tarafından öldürülerek başının İstanbul'a gönderildiğini yazıyor. Nişancı Târi-Jri'nde, bunun üzerine Yemen fethedilmiş ülkelerden sayılarak hutbe ve sikkenin nâm-ı pâdişâhî ile ziynet bulduğu ilâve edilmiştir.

[67] Ferdi, vara£: 41 ve 44. Rtiz-n&me-t SffleynMknl; Celâl-zâde, Abdül-azlz.

[68] Marini Sanoto'da, c. 32, Venedik elçisinin raporu.

[69] Engel, Rag-uza Târihi, s. 198.

[70] Karamsin, Rusya Târihi, c. 7, s. 129 ve 142.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/8-12.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Venedik Cumhuriyeti İle Muahede

Venedik hükümetinin, Selîm'in vefatından beri Bâb-ı Hümâyûn ile münâsebetleri pek güzel idi; sefiri Marko Meho vâsıtasiyle eski kapitülasyonları yenileyerek (1 Muharrem 928-1 Kânun-ı evvel 1521),[71] otuz maddeyi ihtiva eden bir ahidnâme akdetti. O zaman devlet sırlarının gizli tutulmasına o kadar i'tinâ olunurdu ki, bu ahidnâmenin varlığı şimdiye kadar Venedik müverrihlerine meçhul kalmıştır. îşbu ahidnâme ticâretin serbestisini, tüccarın emniyetini te'yîd ile her üç senede bir değiştirilmek üzere İstanbul'da Venedik elçisi bulundurulmasını tanzim ediyordu. Kaçak köleler Venedik'e iade olunacak ve İslâm'ı kabul etmiş bulundukları takdirde biner akçe hesabiyle bedel verilecekti; prenslerin hürriyeti iade edilecek ve deniz kazazedelerin ilişilmiyecekti. Her kapdân -gemisi, kendisi içinde bulunmadığı halde bir limana girdiği zamanda bile- sefinesinden mes'ûl idi. Kaatiller ve şâir cinayet erbabı iki hükümet tarafından iade olunacaktı. İki devlet tebeası arasındaki dâvalarda tercümanlar muhakemede hazır bulunacak,[72] borç için balyos (Venedik konsolosu) habs edilemiyecek,[73] Venedik tüccarı balyosun ruhsatı olmadıkça Osmanlı memleketlerinde seyahat edemiyecek, verasete müteallik dâvaları balyos tarafından görülecek, bu tacirler «harâc»dan muaf tutulacaklardı. Venediklilerin Memâlik-i Berberiyye (Cezayir, Tarablus-ı Garb) ticâretlerine engel olunmayacak; Venedik gemileri yâlnız Akdeniz Boğazı'na ve İstanbul'a dâhil olacakları zaman muayene edilecekler, Gelibolu'da muayene edilmiyeceklerdi. Nihayet Venedik hükümeti Kıbrıs ve Zanta adalarının temellüküne mukabil her sene, biri 10.000, diğeri 500 dukalık iki vergi tediye edecekti.[74] Bu diplomatik vesika, Osmanlı Dev-leti'nin daha sonraları diğer devletlerle akdettiği esasa taalluk eden maddeler itibariyle büyük bir

[71] Biri Viyana arşivinde, diğeri Venedik'in Sen-Mark Kütüphâ-nesi'nde iki nüshası bulunduğu halde, Marini Sanuto târihinin 8. cildine müracaat etmeyen Kont Daru, bu muâhedenâ-meyi bilmez; Martines de görmemiş gibidir; 1 Muharrem 928. tarihli Türkçe yazılmış bir nüshası Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivi'nde bulunur; aslı Venedik arşivinde şu isim altında saklanmaktadır: «Capitulatio Sultani Su-leimani principe Antonio Grimani per Marco Memmo».

[72] Şimdi yabancı tebeaya müteallik dâvaların müzâkeresinde bila tercümanların hazır bulunması bu maddeden dolayıdır. Hâlbuki hâkim-i şer', kimse İle müzâkere etmeyip kitaba bakacak otursa ne okuduğu tercümana malum olamıyacağı cihetle o zaman tercümanın mahkeme-i şer'lyye-de huzûrıyle şimdi müzâkere odasına nüfuzu büsbütün başka şeylerdir. Muahedeler, addedildikleri zamanın ahvâline göre tefsîr olunmak asıl ka-aidedir; binâenaleyh bu ahidnâmelerin o suretle tefsiri «el-hükmü İlmen galebe» sözünden başka btrseye dayanmaz; bununla beraber bu.kapüti-lasyonlann ahdi hükümlerinin karşılıklı olması nokta-i nazarından ve şâir noktalardan istinadgâhları hep o sözdür. Mütercim.

[73] Yâni efrâddan bir Venedifcli'nin borcu için kefil imiş gibi balyos mah-bûs olmayacak.

[74] Marlni Sanoto, c. 32.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ehemmiyeti hâizdir. Hudud, Venedik ile Bosna Kralları arasında XIV. asırda olduğu şekilde muhafaza edilmiştir.[75]

Dâhili İşler

Sultân Süleyman'ın cülusunun ilk senesi şu suretle -gelecek yıllar için uygun bir misâl olmak üzere- gerek sulhde, gerek harbde şanlı geçti. Pâdişâh'ın nazar-ı dikkati bir ân devlet ilşerinden başka yönlere sapmamış, ef'alinin herbiri büyük adam, büyük hükümdar, tam müslümah ahlâkına delâlet eder şekildeydi. Sultân Süleyman yüksek fikirlere ve büyük tasavvurlara mâlik, icrada sebatlı ve sür*atli, tslâmî kaidelere ta-mâmiyle sâdık olarak, ilimler ve san'atları himaye ederdi. Hıristiyanlar*a düşmanlık değil, dostluk gösterir ve fakat Yahûdîler'den son derecede nefret ederdi.[76] Geniş ve ileriye doğru çıkmış cebhesi, esmer cildi, va-kûrâne tavrı tabîatinde şiddetle meze olmuş âkıbet-endîşliğine delâlet ederdi. Gözünün üstüne kadar inen kavuğu çehresinin sertliğini artırırdı.[77] Babasının ittihaz ettiği kavuğu değiştirdi; Süleyman, dül-bendi külahının etrafında o suretle sarardı ki, külahın yalnız ucu görünürdü.[78] Serpuş, Şark'ta pek mühim addolunur ve halk sınıflarının ve memurların, ilmiyye ve diğer dînî tarîkatlerin fırkalarına delâlet eder. Süleyman'ın saltanatında kavuk ve elbise daha husûsî bjr djkkatle kaai-delere rabt olundu.[79] Yalnız Pâdişâhın kavuğu mürtefî fcir' şekilde mas-nû' ve iki adet balıkçıl kuşu tüyüyle (tuğ ile) müzeyyen idi. Vezirlerin kavuğu alt tarafından genişti ve yukarısında dülbendin etrafına geniş bir sırma şerit konulmuştu, ki bunlara «kallavi» denilirdi. Sarayın büyük memurlarına mahsûs «mücevveze»ler Pâdişâhın serpuşuna benzer ve fakat daha küçük idi. Ulemâ ve fukahâ etrafına dülbend sarılmış «horasanı» giyerlerdi. Sarayın enderûn muhafızlarının altın işlemeli külahlarına «üsküf» denilirdi; bîrûn muhafızlarının, yâni bostancıların külahı -uclan arkalarından omuzlarına doğru iner- «barata»

[75] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/12-13.
[76] Sultân Süleyman'ın Yahûdîler'e nefret gösterdiğine dâir olan ifâdesinde Hammer, kaynak göstermemiş ve bu hususta târihî bir delile tesadüf olunamamıştır,
[77] Venedik sefiri Memmo, Sultân Süleyman'ın saltanatının ilk senesi tarihli raporunda, bu pâdişâhı şöyle tavsif eder: «Per-fetto Turco, observa molto la lege, connive li Christiani, tra-tamal li Ebrei, e persona che studia, obstinato nella sua opi-nione, di eta 25 (26), di natura cholerico, bruno, porta un tur-bante molto sopra gli occhi, che li rende un aspetto oscuro di giudi zio.» Marini Sanuto, c. 33.
[78] Sultân Selîm'in kavuğuna «Selîmî>ye denilirdi; Süleyman'ın kavuğuna -her itist Şark'ta hikmet timsâli olan- Yûsuf Peygamber'e, yâhud Yû-suf-ı Salâhaddin'e mensûb olması muhtemel ol&ak üzere «Yûsufiyye» tâbir olunurdu.
[79] Şemâil-nâme'de Süleyman zamanına müracaat.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

idi. Yeniçeri zabitleri miğfer şeklinde ve tüylerle müzeyyen «koka», yeniçeri neferleri «keçe» kullanırlardı. Memur ve asker olmayan ahâlî «perişanı», yâhud âdî bir «dülbend» veya -başın etrafına gelişigüzel bağlanmış- şal kullanırlardı.[80]

Pâdişâh -bu şekilde serpuşlanyle hizmet sıfatlan muayyen- devletin büyük memurlarıyle birlikte her cuma alay ile camie giderdi. Mülkî idarede dört vezîr istihdam eden ilk Osmanlı pâdişâhı Sultân Süleyman'dır. Seleflerinin zamanlarında bunların adedi hiçbir vakit 3'ü geçmemişti.[81] Bu vezirler, Şeyh Cemâleddîn Aksarayâ ahfadından Kara-man'da doğmuş olan, Çaldıran muharebesinde Selîm'in son derecede teveccühünü celb ederek Mısır muharebesini müteâkib sadâret makamına getirilen Pîrî Mehmed Paşa; Süleyman'ın enistesi ve Gegbüze'deki güzel camiin bânîsi plan îskalavun cinsinden Mustafa Paşa; Sebe Nikoli olup Süleyman'dan on yaş büyük, tab'an cenkçi, şerir, pek haris bulunan Fer-hâd Paşa; devlet hizmetinde sakalını ağartmış, Pâdişâh'm şehzadeliğinde Manisa'da işlerinin idaresinde ve defterdarlığında bulunmuş olan Kaasım Paşa idi.[82] Belgrad'm zabtından sonra Kaasım, ihtiyarlığından dolayı fekaüdlüğünü İstedi; Pâdişâh arzusunu yerine getirerek 200.000 akçe ile -ki o zamanın hesabına göre 4.000 duka tutar- tahsis etmiştir.[83] Vezirlerin tekaüd maaşları o zamandan beri bu miktarda tâyin edilmesi mu-tâd olmuştur. Kaasim'm oğlu Ahmed de babasının tekaüdlüğü sırasında sancak beği nasb olundu.[84]

Rodos'un Fethi

Kış, dîvânlarla, inşâat ile geçti. İstanbul'da Selîm nâmına başlanılan cami yavaş yavaş hitâm buldu. Macaristan hududunda, Şabac ve Belgrad,

[80] M. D'Ohsson'a müracaat.
[81] M. D'Ohsson, dört vezir tâyininin 1556 senesinden evvel olmadığını yazmakla yanılıyor. Peçevî Süleyman'ın vezirlerinden bahsettiği sırada Kaasım Paşa münâsebetiyle der kî: «1b-tidâ dört vezîr olmak bunlar ile vâki' oldı». Lâkin Solakzâde II. Mehmed zamanında dört vezîr zikreder (bknz. Devleti Os-mâniyye Târihi, c. II). Memmo'nun 1521 tarihli îstanbul raporunda (Marini Sanuto, c. 33) şöyle münderictir: Va (il Sr.) il Venerdi alla moschea accompagnato delli 4 vezeri. 1° Piri di nazione turco responde â tutti, et stato piratico.» işbu Pîrî kelimesi «ihtiyar» demek olduğu halde, târihte yanlışlıklara sebep olmuştur. Avrupa müverrihlerinin bir takımı bunu Pyrrhus (Pirus) ve bir takımı «pirate» yâni deniz haydudu yapmışlardır. Halbuki Acem ve îngilizler'in «Pear» («pîr» okunur) kelimelerinin karşılığıdır.» 2° Mustapha Schiavone cugnado del Sr. 3° Firat (Ferhâd) da Sebenico ann. 35 belli-coso 4° Casim turcho vecchio.»
[82] Peçevî, Defter-i Vörerây-i SMeymânl'de Âlt.
[83] Bir duka 50 akçe kıymetinde idi. Solak-zâde'ye göre Selhn'tn cülusunda altmış akçe tutardı.
[84] Ferdi, varak: 47.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/13-14.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Belgrad yakınında Havale kalesi,[85] Akdeniz sahilinde Kavala şehri muhkem bir hâle getirildi. Tersanede 1.000 amele yeni donanma ve tec-hîziyle meşgul idi. Osmanlı Pâdişâhlarının tasavvur ettikleri fütuhat için bu kadar müsâid bir zaman olmamıştı. Şarlken ve I. Fransuva, rekabetleriyle birbirinin kuvvetini mahv ediyorlardı. II. Lui'nin küçük yaşta bulunması Macaristan'ı asilzâdegânın istibdadına bırakmıştı; X. Leon, bir Alman papasiyle, yâni bizzat Luter ile mücadelede idi. Bu türlü ahvâl içindedir ki, Süleyman Rodos'un fethini kararlaştırdı. II. Mehmed'in muvaffak olamadığı bu seferi tasarlamış olması yalnız Avrupa ahvâlinin karışıklığından kaynaklanmayıp, Rodos, Şövalyeler'in elinde bulundukça, Akdeniz'de gemi yüzdürmek Hıristiyan devletlerinin deniz kuvvetlerinin elinde kalacağı açıkça görülüyordu. Bundan başka İstanbul ile yeni zabt edilen Mısır arasında bir muvasala noktası te'sîs edip de şu sûretîe ticâret serbestliğini, deniz yoluyla Suriye'ye ve oradan Mekke'ye giden hacıların emniyetini sağlamak ihtiyâcım hissetmişti. Kâfî derece müessir olan bu sebeplere diğer şahsî arzular da inzimam ediyordu. Hıristiyanlar'* demir zincirleri altında inleyen Müslümanları kurtarmak, ceddinin parlak sânına gölge düşürmüş olan lekeyi izâle etmek, II. Mehmed'in mnğ-lûb olduğu yerde gâlib olmak fikrinden pek mahzûz oluyordu. O zamana kadar ele geçirilemez addolunan Belgrad'ı zabt ederek memleketlerinin kuzeyinde Hıristiyanlığın mühim bir mevkiini zır ü zeber ettiği gibi. şimdi de Akdeniz'de Hıristiyanlar'ın ileri karakol noktası olan Rodos'u zabı etmek ve bu suretle Osmanlı istilâsını karada, denizde genişletmek istiyordu,[86] Harb taraftarı olan vezîr Mustafa Paşa ile amiral Kurdoğlu[87] ele geçirmek arzusunu tahrik etmemiş olsalar bile şu sebeplerin toplamı, hiç şübhe yoktur ki, Pâdişâh için muharebeye kâfî görünecekti. Bunlara şunu da ilâve etmelidir: Memleketlerine hıyanet eden iki şalus -ki biri bir Yahûdî tabîbi ve diğeri daha ziyâde Almaral ismiyle mâruf, Şövalye tarikatı baş kançıları Andre'dir- adanın hükümet merkezinin zahiresinin az olduğunu ve kalenin birçok yerlerinde gedikler bulunduğunu beyân ile Rodos üzerine hücum etmek için zamanın münâsib olduğunu defalarca Sultân Süleyman'a arz etmişlerdi. Bunun üzerine sevkiyât için

[85] Ferdi, Solak-zade; Ali.

[86] M. Bourbon, Fontanus, ve onlardan naklen. Bosio ve Verto (Vertot), bu muharebenin sebeblen hakkında Celâl-zâde, Ferdi, tabîb sıfatıyle Rodos' da Pâdişâh'ın refakatinde bulunan Arab müverrihi Ramazân İle hemen hemen aynı şeyleri söylerler. Tereler (Tersiye)'nln «Rodos'un 15:J2*de II. Süleyman Tarafından Z&btı Hakkında Hâtıralar» eserine müracaat.

[87] Osmanlı müverrihleri Kurdoğlu'nun meselenin üzerine ısrarla düştüğünden bahsederler. Lakin Fontanus. Knolles, MĞzeray ve birçok müverrihler ona söylettirdikleri uzun nutuklardan ve vezirleri asılsız oldukları şüphe götürmeyen mektuplar isnâd etmekten aarf-ı nazar etmiş olsalar iyi olurdu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

karar verildi. Ancak Pâdişâh, çatışmaya başlamadan evvel Kur'ân'm emrini yerine getirmek için Üstâd-ı Âzam'a bir mektup göndererek teslim olmasını ihtar ve kendi arzusuyla itaat ettiği takdirde ŞÖvalyeler'in hürriyetlerine ve mallarına dokunul m ıyaca£i hakkında ber-mûtâd yerin ve göğün yaratıcısı ile Peygamber'i Muhammed (S.A.V.) ve diğer yüzsek-senbin rüsl-i Huda ve asmandan nazil olan dört mukaddes kitâb nâmına yemin etmiştir.[88] 18 Haziran 1522'de, 300 yelkenden mürekkeb Osmanlı donanması[89] İstanbul'dan Rodos'a müteveccihen hareket etti. Donanmada pek çok mühimmâtdan[90] başka, bu sefere serasker (başkumandan) tâyin olunan vezir Mustafa Paşa kumandasında on-bin bahriye ve itfaiye efradı bulunuyordu. İki gün Önce (21 Receb-16 Haziran) Sultân Süleyman takriben 100.000 askerle[91] karadan Marmaris Körfezi'ne gitmek üzere yola çıkmıştı. Azimetinin ikinci günü Maltepe'de, Osmanlı donanmasının müsâid bir rüzgâr ile bütün yelkenlerini açarak gitmekte olduğunu görmek mahzûziyetine nail oldu.

Ordunun Küçük Asya'dan geçişi esnasında Pâdişâh birbirini müteâ-kib birkaç sevinçli haber aldı: Hersek sancak-beğinin kardeşi -Kerka (Titius) nehri mansabmdan pek uzak olmayan bir yerde olup deniz hırsızlarının barınağı olan- Dalmaçya'nın îskaradin (Skardona) kalesini istilâ etmişti;[92]

[88] Verto, Burbon'un eski Fransız lisanında yazılmış olan «La grande et merveilleuse et tres-cruelle oppugnation de la noble çite de Rhodes, imprime l'an 1526» kitabını yeni Fransızca'ya nakl etmekle belki hatâ etmiştir. Bu kitapın tercümesinde eskiden beri söylendiği veçhile yüzyirmidörtbin peygamber yerine yüzyirmialtıbin görülür. «Gökten inmiş dört mushâf» dediği de «Kütüb-i Erbaa», yâni Tevrat, Zebur, İncîl, Kur'ân'-dır. Yalnız mevzû-ı bahis olan mektup doğrudur: Beusneri Epistolae'nin 8. c. de dercedilmiş olup Süleyman ve Viliye Dö Lil-Adam arasında teâtî olundu denilen mektuplar, tamamen hayalîdir.

[89] «Parti da Constantinopoli li 18 Giugno, 99 gallie sottile, 70 grosse, 40 palandarie, 50 fuste, Brigantini, e altri navigli fin, il numero di 300 vele.» Marini Sanuto'nun 33. c. de elçi Tiepo-lo'nun raporu. Burbon, Türklerin deniz kuvvetleri hakkında mufassal bir levha yapmıştır. Verto, târihinin bu kısmında uydurma mektup ve nutuklar dere edecek yerde bunu nakletmiş olsa daha iyi olurdu. O levha şudur: «n y avoit 103 galle-res, qui vindrent premierement faire le gast et qui tindrent les passages durant le siege il y avoit 35 gaaces belles et gros-ses, 15 mahones et 20 tafforees; ces navires ici sont quelque peu differento de galleaces. II y avoit 60 fustes ou plus et plusieurs brigantins et autres barcetz galliors et esquirasses pouvoient estre dix ou douse navires, sus les quelles estoient les munitions e la grosse artîllerie potu* battre la villa; toute foys depuys la venue des susdites navires qui estoient au nombre deux cent cinquante ou environ, quelques galleres et fustes et navires vindrent de Surye et se jongnirent avec Tar-mee et depuys en vindrent d'ailleurs durant le siege et furent la plus part du temps au nombre de quatre cens voiles ou environ.»

[90] Arab müverrihi donanmada karaya çıkarılacak 2.000 kişi ve 8.000 bahriye askeri bulunduğunu yazar. Tersiye, s. 733.

[91] Eserinin unvanında kendisini «Burbon piçi, asıl şövalye Jak Kardeş» diye tarif eden vekayi-nüvis, Rodos adasında toplanan Osmanlı ordusunu aşağıdaki ifadesiyle 200.000 olmak üzere tâyin eder: «Le nombre des enemys, quî estoient au canip turc tant de guerre que de travail selon le commun dit, estoient deux cens mil hommes, dont il y avoit soixante mille duyts et experts â faire seullement les mynes.»

[92] Peçevl, varak: 28, bu vak'ayı tarif eder. Solak-zâde, varak: 102, Celâl-zâde, varak: 55t Spandojino, Ferdi, varak: 98. Abdülazİz, varak: 46.

Peçevî'nin «Iskradîn» kalesinin zabtı hakkındaki fıkrasının Özeti şudur: «928. Hersek beği Mahmûd Beğ*in adamlarından Bek-taş Voyvoda nâmındaki dilâver, bâzı serhad gâzileriyle bu kalenin üzerine varıp ele geçirmeğe

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yeniçeriler, Rodos'un batısında Piskopia ve Limonia arasındaki Halke (Haliki, Halki) küçük adasına yanaşıp, kalesine lağım açarak bu mevkii ellerine geçirmişlerdi;[93] Ferhâd Paşa, Kemah'ın fethi sırasında Sultân Selim tarafından Dülkadiriyye emirliğine tâyin olunmuş olan Şehsuvar-oğlu Alî Beğ'i îdâm ve memleketini devletin arazîsine ilhak etmişti;[94] hâsılı bütün ahvâl Pâdişâh için müsâid idi.

Şu sırada Osmanlı donanmasının bir kısmı -bu azizden kalma mukaddes eşyaya mâlik bulunan- adanın en büyük yortularından biri olan Azîz Yahya Günü Favez kalesi yanından Rodos'a asker çıkarmıştı. İki gün sonra bütün donanma şehirden az bir mesafede kâin Parambolen koyuna demir attı.[95] Askerin, mühimmatın, topların dışarı çıkarılması, ordugâh kurulması için, bir de seraskerin muhasarayı açmak şerefini Pâ-dişâh'a bırakması lâzım geldiği cihetle onun gelmesi için bir ay geçti. Rodos'un hemen karşısında Asya toprağında --birbiri üzerine binmiş dağlarla rüzgârlara karşı mahfuz- geniş bir körfezin nihâyetinde Marmaris (Fiskus)_.nâminda bir kariye vardır ki, körfeze de ismini vermiştir. Fiskus ahâlîsi İskender'in Dârâ üzerine seferinde ardçılanna hücum etmişlerdi; Makedonyalılar tarafından muhasara

---

çalışırlar. Düşmana iradâd gelir. Bektaş Voyvoda pusuya girer. Pek kanlı bir muharebe ile imdâdcıları târ ü mâr eder, ondan sonra kaleyi de alır.»

Peçevî kaleyi ziyaret etmiştir. Bir liman kenarında ve taş üzerinde imiş. Gayet dar olduğundan üç hâne bile iskâna elverişli değilmiş. Düşman elinde iken içinde bir-iki yüz kişi bulunarak Müslümanlar'a ziyâde tecâvüz ederlermiş; el'ân (Peçevî zamanında) içinde kapıcısından başka kimse yok imiş.

[93] Peçevî, varak: 26, SiUeymân-nâme. Kâtip Çelebî'nin Bahnyye'si. Dresden nüshası, varak: 45, bu adanın tarifine müracaat. Orada Harke, yâhud Hâre yerine Halke okumalıdır.

[94] Süleymân-nâme, Âli, Beşinci Vak'a, varak: 225. Abdülazîz, varak: 46. Ce-lâl-zâde, varak: 41, Ravzatti'l-Ebr&r, varak: 288. Nuhbetttt-Tevarîh, varak: 128.

Peçevî'nin (s. 73) verdiği malûmata göre Şehsuvar-oğlu Alî Beğ Dülkadiriyye vilâyetinde müstakil surette hareket ederek, şâ-kîler gelip emir gönderildikçe onlara dahî inkıyâd etmemiş olduğundan, Ferhâd Paşa öte yakanın muhafazası bahanesiyle Alî Beğ'i yok etmek için gönderilmişti. Ferhâd Paşa Sivas yakınına gelince, Alî Beğ'i müşavere için diyerek getirtip, oğullanyle birlikte îdâm ettirmiştir. Fakat yine Peçevî (s. 82), 4 Muharrem 932'de Ferhâd Paşa'nm katlini naklederken, Sultân Selîm zamanında Paşa'nın bâzı eşkıya tenkiline me'mûr olarak ve Rumeli beğlerbeği olduğu halde vezâret rütbesi alarak Anadolu'ya geçtiğini; hâlbuki Şehsuvar-oğlu Alî Beğ*in kendisinden evvel eşkıyayı dağıtmasıyle Paşa'nm Ekecik nâm yaylakda kalması emredildiğini ve Ferhâd Paşa, Şehzade Sultân Ahmed merhumun evlâdından Sultân Murad'ın İran'dan bu tarafa geçerek Amasya âyânıyle birleştiğine ve hurûc etmek üzere bulunduğuna dâir halk arasında dolaşan bir rivayeti rikâb-ı hümâyûna iş'âr ile altıyüz kişinin kanına girmiş ve şu suretle haylî para edinmiş olduğunu yazıyor. Kara Çelebî-zâde'nin RavzatiW-Eb-râr*da (İstanbul basımı, 418) yazdığı gibi, Şehsuvaroğlu, Ferhâd Paşa'nm eski kininden doğmuş olan gadrine uğramış ve kendisinin de cezasını görmesi fazla gecikmemiştir (Yirmialtmcı Ki-tap'm baş tarafına müracaat edilsin). Zavallı Şehsuvar-oğlu Alî Beğ Belgrad fethini tebriken ve cevap sadedinde Sultân Süleyman'a takdim ettiği arızada:

«Ba'demâ pâdşâh-i âlem-penâh haledi saltanatehu bunun gibi gazalara teveccüh idicek me'mûldür ki bu çâker-i bî-mıkdâr da'vet olma, tâ ki fermân-ı şerîf-i vâcbii'l-iz'ân ile meşiyyen ale'rre's varup sultânü'l-guzât ...in önünde rikâb-i hümâyûnunda baş oynadup âhir ömrimüzde Hakku Taâlâ şehâdet müyesser ide.» diye arz-ı hizmet ediyordu (Ferîdûn Beğ, 1, s. 467)

[95] Solak-zâde (s. 440) donanmanın Rodos adasında «Acem Bağçe-si» ve Nuhbetü't-Tevfirîh (s. 57) «Cem Bağçesi» önüne demir attığını yazıyorlar ki, Hammer'in «Parambolen Koyu» dediği yer olmalıdır. Solak-zâde'de «Cem»in «Acem» olması tertîb hatâsı olacaktır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olunmaları üzerine -bir orduya karşı bütün kuvvetleri 600 kişiden ibaret olduğundan- zevcelerini, çocuklarını boğazlayarak ve evlerine ateş vererek Rûm ordusu arasından kendilerine yol açıp dağa iltica ettiler.[96] Bizim zamanımızda, yâni 1801 baharında Mısır'a memur 300 yelkenden mürekkep bir İngiliz donanması İskenderiye'ye gitmek üzere Marmaris'e girmişti. 1522 Temmuzunun sekizinde Sultân Süleyman, 100'den ziyâde muhasara toplarının selâmlan arasında Rodos'a çıktı. 12 aded gayet büyük top nazar-ı dikkati celbedi-yordu ki, bunların ikisi II. Mehmed tarafından İstanbul muhasarasında kullanılanlar gibi 11-12 palm (Eski Yunan ve Romalılar'm el ayasına mü-sâvî ölçüleri. M.) çapında gülle atıyorlardı. Kalenin duvarlarında ve iç kısmında bu büyük dânelerden tesadüf olunan birkaçı müverrihlerin hemen inanılmayacak derecedeki ifâdelerinin maddî delilidir[97]. Süleyman bizzat istihkâmları gezdi ve askerinin muhtelif mevkilerini teftiş etti. Üstâd-ı Âzam Viliye Dö Lil-Adam köylere ateş vermiş, bütün haricî binaları yıkmış, köy ahâlîsini gediklerin tamirinde istihdam için kale içine almıştı. Yedi mevkiden herbirini Sekiz Lisan Şövalyeleri'ne, yâni Fransız, Alman, İngiliz, İspanyol, Portekiz, İtalyan, Overniyo, Provans Şövalyeleri'ne tevzî etmişti. Bu suretle her millet bir mevkie me'mûr ve şerefi sâikasıyla muhafazasına mecbur idi. Üstâd-ı Âzam sarayını terk ile Meryem'e mensub muzafferiyet kilisesi yakınında bulunan «Gâlibler Kapısısna yerleşmişti. Gâlibler Kapısı, Mandraçio (Mendirek) ve Kadırga limanı karşısında ve şehrin kuzeydeki girişi idi. Bu kapının solunda Alman lisanı burcu, sonra Sent-Ambruaz kapısı, müteakiben Fransız lisanı burcu bulunuyordu; sağda Overniya ve Fransa burçları vardı. Bu dört istihkâm beldenin kuzey tarafım müdâfaa ederek, kuşatanların hücumlarını yöneltmiş oldukları doğu tarafında -Osmanlı müverrihlerinin «Becne» nâmıyle yâd ettikleri- İngiliz lisanı burcu ve ondan sonra Sent-Ambruaz

[96] Tersiye (Tereler), «Loyafa Akademisi Muhtıraları», c. 25, s. 714.

[97] O devir müverrihlerinin ifâdelerinin sıhhatinden emin olmak için bu güllelerden birkaçını bizzat ölçtüm. Burbon, bütün bataryaların mevkilerini tâyin eder ve topları sayar: Dört palm muhitinde gülle atar dört dökme top; beşten altı palme kadar taş gülle atar onbeş demir top; gülleleri dokuzdan on palme kadar on bombarda toplanyle, oniki palmlık diğer iki bom-barda topu; demir gülle atar oniki aded «Vasilik» topu («Va-* silik» Rumca'da «hükümdara mensup» demektir. Bu toplara bizde eskiden «şâhî» denilirdi. Mütercim) ile kezalik demir gülleli çifte çapda onbeş top; muhtelif çapta oniki dökme havan İd «hevâya atarlardı». En büyüklerinin yediden sekiz palmhğa kadar gülleleri vardı:. «La moyenne artlllerie comme sacres, passevolans estoient en grand nombre 1 espingarderie innumerable et increable.» Toplar, 29 Temmuz'dan Ağustos nihayetine kadar şehre 1.713 taş ve havanlar 1.721 gülle attılar. Yalnız sekiz aded bakirden yapılmış yakıcı bomba vardı. Marini Sanuto'nun 34. c. nde Rodos'un iki muhasarası rüz-nâ-mesi olduğu gibi, diğer bir cildinin sonunda bütün muhasara müddeti boyunca Hıristiyanlar tarafından atılan güllelerin miktarı da şöyle gösterilmiştir: 19 Temmuz'dan 31 Ağustosa kadar 1.556 ve 7 Eylül'den beri 9.460 gülle. Bunlardan 8.300'ü yeni bataryalarla ve 1.150'si vasilik toplanyle atılmıştır. Cem'-an 11.416.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kapısı ve Üstâd-ı Âzam'ın sarayı geliyordu.[98] Şehrin güney tarafı Provans ve İtalya şövalyelerine bırakılmıştı; Portekiz Şövalyeleri Deniz kapısının müdâfaasına memur idiler. Liman zincirlerle kapatılmıştı ve zabtı gayet zor olan mevkilerinin müdâfaa etmekte oldukları «Melekler Kulesi» ve Sen-Nikola Kuleleri ile de korumakta idi.[99] Osmanlılar şehri kuzeyden güneye doğru şu tertîbde kuşattılar:

Sağ cenâhda Fransız ve Alman lisanları burçları karşısında Rumeli beğlerbeği Ayaş Paşa ve onun yanlarında İspanya ve Overniya burçları karşısında üçüncü vezîr Ahmed Paşa vardı. Merkezde ve ingiliz burcu karşısında ser-asker ikinci vezîr Mustafa Paşa bulunuyordu. Pâdişâh'ın ordugâhı Mustafa Paşa'nın işgal ettiği mevkiin arka tarafında, Sen-Kom ve Sen-Damien tepesi üzerinde Meryem'e nisbet edilen Alemonitra Kilisesi yakınında idi. Şehrin güney-doğusunda, muhasara ordusunun sol cenahında Anadolu beğlerbeği Kaasım Paşa Provans burcu üzerine vuku bulacak hücumu idareye me'mûr olduğu gibi, daha ötede ve yine bu sol cenahın nihâyetinde vezîr-i âzam Pîrî Paşa[100] İtalya Şövalyelerine mukabil bulunuyordu.

Ağustos'un l'inde Rumeli beğlerbegi -daha önce Fürstenfeld, Müd-ling, Viyana, Hagno komandoru olan- Kristof Valdner'in kumandasında muharebe eden Alman Şövalyeleri mevkii üzerine yürüyerek muhasarayı başlattı.[101] 21 top Alman burcuna, 22 top da Sen-Nikola Kulesi'ne yıldırımlar yağdırıyordu. Herbiri 3 toptan mürekkep ondört batarya İspanya ve İngiltere burçları üzerine tevcih edilmişti.[102] Kuşatanlar ve kuşatılanlar,

---

[98] «Topographlsche Ansichten gesampıtit »uf cAner Reise İn dle l*ev»nte», 8. 72, 1811.

[99] Burbon Piçi'nin eserinde «Madraklden hücum tasavvurunda bulunan düşmanların içeriye girmek için besledikleri büyük ümidi İzale ettiler» deniliyor.

[100] «Peri bascha le plus viell des quatre Baschas print la tran-\ chee tirant â la porte d'Ytalie. Acmeet bascha estoit aux trenchees d'Espaigne est d'Auvergne. Le beglerbeg de la Na-tolie estoit aux trencp£es de la Provance et le beglerbeg de la Romania estoit avec sa bande vers les jardins de S. Antoine de 2a bande tramontane.» Asya muharebelerinde Anadolu beğ-lerbeği sağ cenah kumandanlığında bulunmasına ve Rodos muhasarasında bu tertîb üzere hareket olunmamasına nazaran, bu adanın o zaman Avrupa memleketlerinden sayılmış oldu* ğu anlaşılır.

[101] Valdner Hanedanı bu -komandorun hâtırasını ebedîleştirmek için Tir&l eyâletinde Ploden kasabasında onun şerefine bir yıldönümü te'sîs etmiştir ki, Marten Yortusu'ndan sonra gelen salı günleri icra olunacaktı. Tersiye, Muhtıralar, 22, s. 753. Ploden, bu hâtırayı kaybetmiştir.

[102] Burbon'un ifâdesine göre her biri üç toptan mürekkep onyedi batarya olduğu halde Amsterdam basımı Verto'nun 331. s'nde 17 batarya yerine 17 top denilmiştir.

Sultân Süleyman'ın İkinci Seferi (Rodos) Rûz-nfimesi

Haziran (Receb) - 16 Haziran 1522 (21 Receb 928). Hu-dâvendigâr Üsküdar'a geçer. 17, tevakkuf. 18, Maltepe» 19, Çukurçayır, 20, Hereke; bir günde iki merhale kat* olunur. 21, Çınarlı, 22, îzmid kurbünde Yıldız Köprüsü, 23, Kazıldık, 24, İznik civarında Dikilitaş, 25, tznik civarında Pamukçu, 26, (1 Şa*bân, perşembe), Yenişehir, 27, Akbıyık, 28, Ermeni-Pazarı civarında Zencirli Köy. Yine bir günde iki merhale alınır. Ordu în-önü kurbünde Ermeni Derbendi'ni geçer. Meşy-i askerî taz'îf olunur. 30, Kızılkaya Ilıcası,

Temmuz (Ramazan) - 1, Kütahya ovası. Anadolu beğ-lerbeği Kaasım Paşa, yeniçeri ağası Balı Ağa ve azablar ağası Alî Beğ maiyyet-i hümâyûna gelirler. 2, Kütahya'da tevakkuf; dîvân. 3, Tevakkuf. Rûmili beğlerbeği râsime-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

i dest-bû-sîye kabul olundu. 4, Altuntaş sahrası; bir uzun merhaleden sonra ordu Pınarbaşma konar. 5, Ekçe (Egdje) köyü; ordu Marmaris'den geçer. 6, Sıçanlı ovası. 7, Sandıklı ovası. Rodos-dan Mustafa Paşa, şehri uzlaşma tarikiyle almanın adîmül-imkân bulunduğunu bildirir. 8,9,10, Üç gün (...?) yürüyüş-den sonra suyun fıkdanından dolayı ordu ll-pınar'a karib Ho-nar civarında durur. 11, tevakkuf. 12, ordu Ladikya civarında bir kervansaraya yakm çadır kurar. 13, Tonca, 14, Çoban Ilıcası, Ahmed Paşa biraderi Hersek beğlerbeği Mahmud Beğ'in Dalmaçya'da tskradin (Scardona) hısn-ı haşinini zabt eylediği haberi alınır. 15, Kırk-Söğüd; bir günde iki merhale. 16, istirahat; bu memleket akreb yatağıdır. 17, Bir günde iki merhale. Bozdoğan suyuna muvasalat. Sabık Konya kadısı Kara Kadı'nın îdâmı. 18, istirahat. Halke cezirесinde Herkes (yâ-hud Hereke) hisarının lâğımlar vâsıtasıyle alındığı öğrenilir. 19, Talma, 20, Şâh-medresesi, 21, Şahne Ovası, Ferhâd Paşa'-nuı Şehsuvar-oğlu'nu üç oğluyla birlikte esîr ve îdâm eylediği haberi gelir. 22, Bozöyük; ordu müşkilâtla GÖk-beli derbendini geçer. 23, Muğla civarında Karabağ sahrası. 24, istirahat. 25 (1 Ramazan, Cum'a), Gök-ova; Kargasekmez boğazmdan geçilir. 26, Marmaris limanı. 27, istirahat; yük hayvanâtı geri gönderilir. 28, Rodos adasına asker çıkarılması. 29, Ök müsademe; Anadolu askerinin bulunduğu sol cenandaki metrisler tahrîb ve birkaç topçu itlaf olunur. 30, Dîvân; yeni yapılan metrisler de tahrîb olunur ve civarın tesviye-İ türâbisine başlanır. 31, Şehenşâh otağ-ı hümâyûnun mevkiini tebdil ettirir ve şehri o kadar şiddetle doğdurur ki, muhafızlar zaaf alâmeti olarak toplarının gürültüsünü keserler.

Ağustos (Şevval) - 1, Bataryaların helâk-efsân ateşinden nefislerini sıyânet. için muhafızlar yer-alü mahzenlerine iltica ederler. 2, Harekâttı aakeriyyeye nezâret ve emr-i teftişi bizzat îfâ için Hazret-i Pâdişâh ağsân ve eşcârda (dal parçaları ve taşlardan) otaklar rekz ettirir. 3, Harb-i azîm; fırkalar toplarını siperler içinde kullanır. 4,5, Kurd-oğlu kadırgaları ile orduy-u hümâyûna muavenet etmesi irâdesini telâkki eder. 6, Sağ cenâhda yeni hendekler hafi* edilirken birkaç tonilato un bulunur. 7,8, Şehenşâh Mısır donanmasından ma'-lûmât alır. 9, Dîvân; Hayri-Bay'm (Hayr-bay) gönderdiği yi-ğirmidÖrt kadırganın vürûdu. 10, Dîvân, Ayaş Paşa müfrezeleri önündeki Çaoli Kule (Tschaouli koule) (Canlı Kule) yıkılır. Mükâfâten bütün paşalar hil'at ile taltif olunurlar. 11, Süleyman Hayrî-Bay'm hedâyâsını kabul eder; Memâlik-i Çe-râkise (Çerkeş Memlûkleri) râsime-i dest-bûsîye kabul edilirler. 12, Şehenşâh Santarh-oğlu (Saint Eremo?) bağçesinde te-nezzüh eyler. 13, Mısır alayları Pîrî Paşa cenahında mevkî-i mahsûslarını işgal ederler. 14, Reîs Kara Mahmûd Piskopia adasındaki lllik hisarım zabt emrini alır. 15, Pîrî Paşa bataryalarını sıralar. 16, îlbasan alay-beğinin irtihâli. 17,18, Tesvi-ye-i türâbiye ameliyatı hendeklere kadar ileri götürülür. 19, Cenâh-ı yemînde harb; üçyüz düşman Pîrî Paşa toplarının üzerine saldırır. 20, Muhâfızînin hurûc hareketi, der-akab def olunur. 21, Orduya bir topçu firarisinin vürûdu. 22, Sol cenah fırkaları tarafından ikisi mühlik surette yaralı üç kişinin esîr edilmesi. 23, (Pazar) ıyd-ı saîd. resm-i muâyede. 24, Kanlı harb. 25, ordunun iki topçusu öldürülür. 26,27, Harb, 28, hendekleri çalılarla ve taşlarla imlâ emri. 29, Düşmanın devirdiği Pîrî Paşa toplan tekrar ateşe başlar. 30, Hendek ameliyât-ı imlâiyyesi biter. 31, Pek şiddetli cidal.

Eylül (Zilka'de) - 1, Dîvân; Ahmed Paşa Zindan Kulesini döğerek gedik açmağa başlar. 2, Mahmûd Paşa'nın lllik (Piskopia) kal'asma yürüyüşde vefat eylediği ve maahaza askerin kal'ayı aldığı haberi gelir. 3, Şehrin hendeği Ahmed Paşa'nın askeri tarafından dolduruldu. 4, Mustafa Paşa tarafından lâğım; bütün bataryalar birden ateş ederler. 5, încirli Kal'ası ahâlisi bilâ-şart teslîm olurlar. Lâğımcılar düşmana tesadüf eyler. Düşman çok neft isti'mâl ederse de bir netîce vermez. 6, Dîvân; yiğirmibeş kadı azl olunur. 7, Casusluk eden bir firârî ordugâha getirilir. 9, Hıristiyanlar birçok havan topları yerleştirdiler. 9, İstirahat. 10, Mustafa Paşa'nın kumanda ettiği cenâhda iki lâğım patlaması. Asker istihkâm ât dâiresine girerse de Hıristiyanlar yeni mancınık isti'mâl etdikleri cihetle ric'at ederler. 11, Hudâvendigâr ata râMben Eski Rodos'a gider; Ahmed Paşa ordugâhıiın önündeki tepeyi ikiye ayırarak şehir duyarlarının alt tarafından gedik açmak üzere merkeze toplar vaz' eder. Bu hücumda topçu-başi yaralanarak ertesi gün vefat eder. 12, Muhâsırlar ve mahsurlar birbirini tah-rîs için elfâz-ı muhakkirâne teâtî ederler. 13, Hudâvendigâr kal'a istihkâmâtına tevcih olunan ateşin kâfî olmadığını görerek Mustafa ve Ahmed Paşalar'dan her birinin kendi taraflarındaki duvarların altına lâğım koymalarını emr eder. 14, Dîvân. 15, Hıristiyanlar Kaasım Beğ'in iki lâğımım keşfederler. 16, Hendeklerdeki askeri ateşle çıkarırlar. 17, Ahmed Paşa iki lâğım attırırsa da o anda başladığı hücum takviye olunmadığından çekilmeğe mecbur olur; bu lâğımların patlamasıyle yüzelli kişi mecruh olur. 18, Bir firârî istihkâmın üzerinden bir ok atar ki, buna yapıştırılmış olan mektubda Mısır donan-masıyle gelen Pîr Alî Reîs'in Osmanlı ordugâhmdaki ahvâlden her gün düşmanı haberdâr etmekte olduğu muharrer idi. Ahmed Paşa bu işin tahkikini üzerine alır. Pîrî Paşa tarafından birkaç Çerkeş istihkâma girip dört beş bayrak ile muhâsırla-rın ayakları altına koyarak cerhadâr etmek üzere düşmanın hazırlamış olduğu, üstüne çiviler kakılmış bir uzun tahtayı ele geçirirler. Bu münâsebetle içeride ne ikinci bir hendek, ne de ikinci bir duvar olmadığı anlaşılır. 20, Ahmed Paşa'ya, Ayaş Paşa'ya, Balı Beğ'e kaftan giydirilir. 21, Mustafa Paşa kolunda lâğımcılar düşman lâğımına tesadüf ederler. Vâki olan muharebede iki taraftan zâyiât olur. 23 (1 Zilka'de, Salı), Ahmed Paşa birkaç lâğım atdırır. Ertesi gün hücum olunacağını öğle vaktinden gece yarısına kadar dellâllar nida ederler. 24, Hücum edenler ric'at ettirildiler. 25, Me'külât getirmek için Anadolu'ya me'murlar gönderildi. 26, Dîvân, Pâdişâh hiddetlenerek Ayaş Paşa'yı tevkif ettirir. 27, Dîvân; Ayaş Paşa me'mûriyetine iade olunur. 28,. Pîrî Paşa, nikrîsden muztarip olduğu cihetle Ayaş Paşa, kendi askerini Pîrî Paşa'nın

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ağtıstos'u lâğım ve lâğıma mukabil lâğım açmak işleriyle geçirdiler. Üstâd-ı Âzam Vilye DÖ Lil Adam'in (Villiers de l'Isle Adam) kahramanlığı ve Girid adasından geldiğinde Tarîkat'ın «Salîb-i âzam» payesini almış olan Venedikli mühendis Gabriel Martinengo'nun mahareti sayesinde, Şövalyeler'in yeraltı manevraları büyük neticeler verdi. Osmanlılar ancak Eylül'ün 4'ünde (12 Şevval) idi ki, ingiliz burcunun güney kısmını uçurmağa muvaffak oldular. Açılan gedikler üzerine yürüyüp yedi Hıristiyan bayrağı aldılar; Lâkin Üstâd-ı Âzam, «Salîb-i Âzam» bayrağını açarak yetişip, hücum edenleri ikibinden ziyâde zayiat verdirerek ric'ate mecbur bıraktı.[103] Türkler'in altı gün sonra ikinci bir hücumları da yine o kadar büyük bir zayiatla neticelendi; mahsurlar ise yalnız otuz maktul verdiler ki, topçu generaliyle Üstâd-ı

---

askeriyle birleştirmeğe me'mûr olur. Düşmandan kaçarak ihtida etmiş olan bir şahıs son hücumda muhafızlardan üçyüz kişi telef, bütün tüfekçi ve topçu rüesâsının mecruh, tarikat rüe-sâsmdan birinin maktul ve bir diğerinin ağır mecruh olduğunu haber verir. Rodos halkından birkaç kişiyi gizlice Anadolu tarafına geçirmekle müttehim olan onbeş gemici kadırga serenlerine asılır. Bir şehzadenin velâdetinden dolayı ordugâh-da şenlik. Teşrîn-i evvel (Zilhicce) - 1, Ordugâha iki Acem neferi başı getirildi. 2, Frenk istihkâmı denilen iç istihkâmın döğül-mesine başlanır. 3, Hudâvendigâr at ile Eski Rodos'a gider. 4,

Şehir duvarlarını yıkmak üzere yine ameliyata ibtidâr olunur. 5, Mendirek limanı üzerine top atılmaktan vazgeçilerek, toplar istihkâmların karşısına nakledilir. 6, Ayaş Paşa ilk mevkiini alıp Pîr! Paşa askerinin başına geçer. 7, Ayaş Paşa kolundan birkaç bin kişi şehir duvarını hücum ile zabtetmek tecrübesinde bulunarak kal'aya en yakın kulelerden birine girerler. 8, Tulû-ı şemsde başlayan kavga geceye kadar sürer. 9, Mustafa Paşa hücuma çıkar. 10, Tahtalı Kulesi'nden gönderilen iki casus düşmanın yakında bir donanma vürûduna muntazır olduğunu haber verirler. 11, Mağrib kapûdâm dest-bûsa kabul olunur. Düşman toplarıyle o kadar güzel nişan alır ki, hendeğin üzerini serâpâ ateşe tutarak elli altmış adam itlaf ederler. 12, Mustafa Paşa yeniden hücum eder ve iç duvarın birkaç yerinde bir müddet yerleşmeğe muvaffak olur. Y&-niçeri ağası Balı Beğ yaralandı. 13, Hudâvendigâr Eski Rodos'a gider ve yeniden yapılmasını emreder. 14, Pîrî Paşa -dün olduğu gibi- dîvâna yalnız gider. Eski Rodos'un tekrar inşâsı ameliyatına defterdar Abdüsselâm ve Menteşe ve Karesi beğleri nezâretiyle ibtidâr olunur. Akşama doğru, düşmanın Mustafa Paşa tarafından açmış olduğu yarma tahrîb edilir; düşman ric'at etdirilerek şehir duvarı hemân başdan başa zabt olunur. 16, Hudâvendigâr, Sultân Cem bağçesini görmek Üzere ata biner. 17, Günün nihayetine doğru, duvann henüz düşman elinde bulunan kısmı hücum ile zabt olundu. 18, Nısfu'l-leyle doğru Ahmed Paşa kolundan kal'aya ateş verilir. 19, Büyük muharebe. 20, Ahmed Paşa kulundan altına lâğım konulan duvar çöker. 21, Hudâvendigâr esb-süvâr olarak gezer. 22 (1 Zilhicce, Çarşamba), Mısır vâlîsi Hayr-bay*m vefatı haberi Pâdişâha vâsıl olur. 23, Dîvân; birkaç sancak be* ginin terfii. 24, Mustafa Paşa Mısır Valiliğine nasb olunur. 25, Dîvân 26, Mustafa Paşa azimetinden evvel Pâdişâh'ın elini Öpmeğe kabul edilir. 27, Mustafa Paşa onbeş gemiden mü-rekkeb bir donanma ile Mısır'a gider. 28, Anadolu Beğlerbeği Kaasım Paşa Mustafa Paşa'nm yerine tâyîn olunur. 29, Şiddetli muharebe. 30, Anadolu beğlerbeği düşmanın açdığı bir yarmayı yıkmak için askerini Ahmed Paşa kuluyla birleşdi-rir. 31, Dîvân. Donanma, kışlamak için Marmaris Körfezine çekilir.

Teşrîn-i sânı - 1, Hudâvendigâr inşâatı görmek için Eski Rodos'a gider. 2 ve 3, İstirahat (Bendeki Rûz-nâme-i Süleyman! nüshasından burada bir sahîfe tamamen eksiktir. Teessüf olunur ki bu sahîfe 4 Teşrtn-i sânî târihinden 27 Kânun-ı evvele kadar muhasaranın en mühim vekayüyle şehrin teslimini mutazammındır. Rûz-nâme 27 Kânun-ı evvelden başlayıp Pâdişâh'ın İstanbul'a varış târihi olan 29 Kânun-ı sânî'ye kadar devam eder.)

Kânun-ı evvel (Rebîül-evvel) - Sultân Süleyman 27 Kânun-* evvel'den 6 Kânun-ı sânî'ye kadar Rodos'da tevakkuf eder. 7, Ordugâhını «Olu (Olou)»da kurar. 8, Muğla. 9, Tevakkuf. 10, Kodoş köyü kurbünde LetnecÎ (?). 11, Kenüs (Ki-nüs?), 12, Kalobekler. 13, Yenişehir. 14, Çatmış. 15, Alaşehir. 16, Turasılı, 17, Akhisar kurbünde Turahanlı, 18 (1 Rebîül-evvel, Pazar), tevakkuf 19, Paşaköyü, 20 Tevakkuf. 21, Su-sı-ğırlık köyü, 22, Tevakkuf, 23, Gerdene, 24,; Subaşı, 25, Bala-banlı yakınmda Anahor köyü. 26, Kurşunlu ve Umurbeğ, 27, Pazar köyü, 28, Dil. 29, Hudâvendigâr İstanbul'a müteveccihen gemiye biner.

[103] Burbon Piçi. Rûz-nâme-İ Süleyman!.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Âzam'm bayrakları bunların arasında bulunuyordu.[104] Eylül'ün 13'ünde (21 Şevval) üçüncü bir hücumu müteâkib Türkler yeni lâğımlar açmağa mecburiyet görmeksizin İngiliz burcunu zorlayarak, üzerine beş bayrak dikmeğe muvaffak oldular. Komandor Valdner gayet kanlı bir muharebe ile bu bayTaklardan birini alabilmiş ve Overveiler hâmisi Sen Tibo'ya (Thibault) takdim etmiştir.[105] Ertesi gün şehre hıyanet etmekte ve Osmanlı ordusuyle münâsebette olan Yahûdî tabibi bir ok ile düşmana mektup atacağı sırada yakalanarak parçalandı.[106] Bu üç muharebe umûmî olmayıp, muhasara ordusunun bir kısmiyle İngiliz burcunu müdâfaa eden şövalyeler arasında vuku bulmuştu. Lâkin Eylül'ün 24'ünde istihkâmların bütün hatlarına yayılacak bir umûmî hücum îlân olundu. Öğleden gece yarısına kadar Osmanlı ordusunda dellâllar dolaşarak; «Yarın hücum olacak; taş, toprak pâdişâhındır; kan ile mal gâliblerin ganimetidir»[107] diye bağırıştılar. Güneş doğarken Osmanlılar şehrin kuzeyine, doğusuna, güneyine yürüdüler. Ve sancaktan İspanyol lisanı burcunda dikilerek, yeniçeri ağası burçtan içeri girdi. Bayrağını dikti; lâkin bu üstünlük kısa bir süre devam ederek bütün. sancakları Hıristiyanların ellerine geçti. Türkler gediklerde ve hendeklerde 15.000 telefat vererek her taraftan ric'at ettirildiler.[108] Muhasara müddetince vuku bulan yürüyüşlerin en müdhişi olan bu hücumda yalnız Şövalyeler'in ve tarikate mensûb olmayanların değil, Rodos kadınlarının da kahramanlıkları görülmüştür. Yanlarında akan kan deryalarından dehşete kapılmayarak bir takımları o kadar korkunç bir cenkte bî-tâb kalan muhâriblere yeniden kuvvet vermek için ekmek ve şarâb, bir takımı da gedikleri doldurmak için toprak ve hücum edenlerin üzerine atmak için taş getirmekteydiler.[109] İngiliz burcunun müdâfaasında ölen kumandanlardan birinin ma'şukası -ki nâmı meçhul kalmış bir Rum'dur- diğerlerinin arasında hem mecnûnluğa, hem de azamete, muhabbete ve vahşete delâlet edecek bir hareketle imtiyaz kazanmıştır. İki çocuğunu kucaklayıp alınlarına haç işareti yaptıktan sonra göğüslerine hançer sokarak ve: «İşte, düşman, artık siz ne sağ, ne de ölü iken nâzik bedenlerinizi lekedâr edemiyecektir...»

[104] Burbon topçu generalini Guyöt de Marselhac ve alemdarı Henri Mau-selle diye adlandırır. Verto, birincinin ismini Kadırgalar kapdâni Michel Argiliemont ile karıştırır. (Tarafların zayiat miktarlarını İhtiyatla karşı-lamalıdır. Mütercim).

[105] Tersine (Tercier) der ki: «Beşinci hücumda bir bayrak almıştır ki bunu Ovenveiler'in hâmisi olan Azîz l'ibo (Thibault)'-ya hediye ettiğini, yine o mektubunda yazar.» Bu hücum, -Burbon'un ifâdesinden anlaşıldığı üzere-, beşinci değil, üçüncüdür.

[106] Borbon. Rûz-nâme.i Süleyman!, Yahudi'nin mektubunu da bu günün vekayiinde kaydediyor.

[107] Rûz-nam«-i Süleyman!.

[108] Burbon. Rûz-nameH Süleyman! daha, ziyâde telefat beyan eder.

[109] Burbon.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

diyerek ateşe fırlattı. Ondan sonra âşıkının kanlı mantosunu giyerek ve eline bir kılıç alarak kavganın en kızgın tarafına koştu. Fevkalâde bir kahramanlık göstererek kahramanlara layık bir şekilde öldü.[110]

Pâdişâh, hücumda muvaffakiyet gösterilememesinden hiddetlenerek mes'ûliyeti Rumeli beğlerbegi Ayaş Paşa'nın üzerine atıp azl etmiş ve habsettirmişse de, ertesi gün serbest bıraktırıp mansıbını da iade etmiştir.[111]

Üç gün sonra Mısır Vâlîsi Hayr-bay'in vefatı haberini alması üzerine, serasker Mustafa Paşa'yı müteveffaya halef olmak üzere gönderdi; üçüncü vezîr Ahmed Paşa muhasarayı idare etmek için onun yerine geçti.[112] Donanma amiralliği memuriyeti Yaylak Mustafa Paşa'dan alınarak Behrâm Beğ'e verildi.[113]

12 Teşrîn-i evvelde (21 Zi'1-ka'de) güneş doğduğu sırada Ahmed Paşa İngiliz burcunu almayı tecrübe etti; istihkâmlar Osmanlılar'ın eline geçmişken yeniçeri ağası yaralandı ve askeri ric'ate mecbur oldu.[114] Yine bu ayın nihayetine doğru hücuma geçen Türkler kanlı bir muharebeden sonra İtalya ve Provans burçlarından ric'at ettirildi. Üç hafta daha, münferid muharebelerle uğraşıldı; lâkin Osmanlılar gittikçe yaklaşan bir muvaffakiyete doğru ilerliyorlardı. Bununla beraber 23 Teşrîn-i sânî'de "(4 Muharrem) vukâa gelen neticesiz bir muharebe Türkler'den beşyüz kişinin zâyiine yol açtı.[115] Nihayet Sen-Andre Yortusu günü (30 Teşrîn-i sânî -11 Muharrem) İspanya ve İtalya burçları yağmur seylâbları boşandığı bir sırada zabt olundu; lâkin yeniden 3.000 zâyîât olması üzerine artık serasker açık hücumlara girişmeyerek hendek açmak ve lâğım kazdırmakla iktifaya karar verdi.[116]

Muhasaranın başlangıcından beri Türkler büyük telefat vermişlerdi; yansı harb ederken, yarısı hastalıktan olmak üzere 100.000 gibi büyük bir

[110] Bizzat hazır bulunan mühendis Fontanus'un Rodos Muharebesi nâmın-dakl eseri, c. 11: «Ne hostis, dicebat, vilissimus vivis aut mortuls ge-mina, npbuitate orporibus potlratur.»

[111] Rûz-nâme-i Süleyman! Bu tevkif, Burbon'un ve ondan naklen Boziyo, Verto, Knolles, Mezerey, Sagredo, Miniyö, ve Osmanlı vekayinâmelerinİn yeni müstensihi olan Aliks'in «Mustafa Pâşa'nın Pâdişâh'ın gözünden düşmesi münâsebetiyle yazdıkları hikâyeyi doğurmuştur. Bu hikâyeye göre Sultân Süleyman vezirini bir kazığa bağlatmıştır. Hattâ bu müverrihler Mustafa Paşa'yı vezîr-i âzam yaparlar; hâlbuki vezîr-i âzam Pîrî Paşa idi; «Cyr Lucas» kelimesinden bozma olmak üzere Mutasa Paşa»yı cKîrlo» lâkabıyle yâd ederler.

[112] Celâl-zâde, varak: 67. Rûz-nâıme-4 Süleyman!.

[113] Ferdî, varak: 64. Ali, Defter-i Vüzera.

[114] Rûz-nâme-İ Süleyman!, Burboa: «O araziden (İtalyan elindeki) ve Provans gediğinden.»

[115] Burbon ve Rûz-nâme-İ Süleyman!.

[116] CelâLzâde, varak: 70, Fontanus TÜrkler'in zayiatını besbin tahmin eder. Burbon: «Akmad Paşa (Ahmed Pasa) bundan böyle hücum etmîyerek hendeklerine devam etmeyi kararlaştırır» diye yazar. Tersiye'de müverrih Ramazân. Tersiye, s. 755, bu hücumu sehven 9 Muharrem'de gösterir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rakam tahmin ediliyordu.[117] 10 Kânun-ı evvel 1522'de Şövalyeler düşman ordugâhında beyaz bayrak dalgalandığım görerek, onlar da bir beyaz bayrak çektiler. Müteakiben iki Türk gelerek pâdişâhın altın yaldızlı tuğrasını taşıyan bir mektup getirdiler ve Üstâd-ı Âzam ile mülakat taleb ettiler. Sultân Süleyman'a iki şövalye gönderilmesi üzerine Pâdişâh, şehri üç gün zarfında teslim etmek şartıyle Şövalyeler'e şerefli bir teslim teklif etti ve muvafakat edilmediği takdirde bütün Rodos ahâlîsini kılıçtan geçirip kedileri bile müstesna tutmayacağını bildirerek teh-dîd etti.[118]

Kalenin teslimi, Tarîkat'm «büyük haç» (salîb-i ekber) payesini hâiz olanları arasındaki müzâkerede ve daha sonra her lisandan temsilci olarak iki şövalyenin bulunduğu müşavere meclisinde kararlaştırılmıştı. Lâkin bu karar kuvvetli bir muhalefete maruz kalmış ve şiddetle takbih edilmiş olduğundan, Pâdişâh'a İspanyol Şövalyelerinden iki temsilci daha gönderilerek, bu kadar mühim bir mes'ele hakkında karar vermek için daha mühlet istemişlerdi. Rodos ahâlîsi Rum ve LâtinlerMen mürekkep olduğundan, aralarında müzâkerenin bittabi daha güç olduğu beyân ediliyordu. Sultân Süleyman, vecâb yerine geçmek üzere, kumandanlarına harbe başlanılmasını emretti (18 Kânun-ı evvel-29 Muharrem).[119]

Lâğım ve hendek çalışmaları yeni bir gayretle ele alındı. Türkler İspanyol burcunun ileri istihkâmı üzerine bir yürüyüşlerinde püskürtüldülerse de, ertesi gün o kadar şiddetle hücum gösterdiler ki, şövalyeler şehir içindeki istihkâm ve hendeklerin arkasına çekilmek zorunda kaldılar.[120]

Nihayet mühimmatın tükenmesi, mahsurları teslime mecbur etti. Vil-ye Dö Dil Adam, serasker Ahmed Paşa'yâ iki şövalye gönderdi; Bunlar, Rodos'un Üstâd-ı Âzam Piyer Dö Bussori tarafından serbestçe tasarrufunu kendisi ve halefleri nâmına te'min için II. Bâyezîd'in verdiği bir ve-sîkayı getirdiler. Ahmed Paşa, bunu ele geçirir geçirmez yırtıp, ayakla-rıyle çiğnedi. O gün esîr etmiş olduğu iki neferin parmaklanın, burunlarını, kulaklarını keserek galîz küfürlerle dolu bir mektupla o halde Üstâd-ı Âzam'a gönderdi.[121] Nihayet Vilye Dö Lil Adam son dereceye gelerek bir şövalye ile şehir ahâlîsinden iki kişiyi Rodos'un teslimini müzâkereye

[117] tPaşa, muharebede 64.000'den ziyâde ve hastalıktan 40-50 bin telefat vukua geldiğini dini üzerine yemin ile beyân etmiştir» (Burbon).
[118] Burboa,
[119] Burbon'da 10 Kânun-ı evvelde.
[120] «Le 17 deceinbre, les Turcs donnernt l'assault a & barbacane d'Espag-ne.-Le lendemain (18), Us vindreut avec grosse pu'ssance donner l'assault â la dite barbacano.» (17 Kânun-ı evvel'de Türkler İspanya burcuna hücum ettiler.- Ertesi gün (16), yine o burca hücum etmek: üzere büyük kuvvetle geldiler) Burbon.
[121] Burbon, Foitfanus, Haılkondil'in Bale tab'ında, s. 493.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gönderdi (21 Kânun-ı evvel-2 Safer). Sultân Süleyman, bunların tekliflerini kabul ederek vezîr-i âzamini Tarîkat'in murahhaslarıy-le teslîm şartlarını müzâkereye me'mûr etti. Üstâd-ı Azamın 25 Şövalye-ler'den, ve 25 ahâlînin ileri gelenlerinden olmak üzere 50 kişiyi Osmanlı ordusuna rehin göndermesi; Tarikat âzalarının 12 gün mühlet zarfında adadan çıkmaları için kendilerine gemiler tedârik olunması; Rûm ve Lâ-tinler*in mezheb ve kiliselerine hürmet edilmesi kararlaştırılmıştı. Ahâlî temsilcilerinin Pâdişâh'dan husûsî talebleri üzerine, ahidnâmenin bir maddesi, askerin Rodos'tan bir mil öteye çekileceğine dâirdi. Lâkin ahidnâmenin imza edildiğinin beşinci günü[122] yeniçeriler, korkunçluğu derecesinde intizamsız olan o asker, kendilerini tutamadılar, Ferhâd Paşa kumandasında İran hududundan gelen 15.000 arkadaşlarını ziyaret bahanesiyle, ellerinde değnekten başka bir silâh olmadığı halde şehre yaklaşarak ve Kosküvinien Kapışım zorla açarak ileri gelenlerin hanelerini yağma ve her türlü kötülüğü yaptılar. En ziyâde Azız Yahya Kilisesi'nde gazaba gelerek duvarlardaki aziz tasvirlerini, istatüleri bozup kırarak Üs-tâoVı Azamlar'ın kabirlerini açtılar, mihrâbları alt-üst ettiler; mukaddes tazyînâtı yağma ettiler.[123] Azîz Yahya Kilisesi'nin çan kulesi üzerinden Ezan okuyup Müslümanlar ibâdete davet edildi; işte bu suretle Müslüman müezzinleri, Türk davulları Hıristiyanlık âlemine Rodos'un fethini îlân ettiler.[124] Bu karışıklıklara muhalefet göstermek isteyenler ya değnek altında can verdiler, yâhud alınan malları yük hayvanı gibi omuzlarına alıp ordugâha götürmeğe mecbur oldular.

Rodos'un fethi, Noel Yortusu sabahı, Papa Adriye'nin Sen Piyer Kilisesi'nde duây-ı kudsîyi îfâ eylediği sırada vuku buldu; bu merasim esnasında pencere kenarından bir taş düşerek papanın ayakları altına yuvarlanmış olduğundan, Hıristiyanlığın en büyük mukavemet mevkiinin düşmesine alâmet sayılmıştır.[125] Şu suretle, teslîmin başlıca maddeleri imza olunur olunmaz bozulmuştu. Lâkin bundan dolayı Pâdişâh'ın mı, vezirlerin mı, yoksa yeniçerilerin intizamsızlığını[126] mı itham etmek lâzım geleceği bilinemez.

Ahidnâmenin tasdikinden birkaç gün sonra Ahmed Paşa, Vilye Dö Lü Adam'a bâzı tebligatta bulunmak veya Pâdişâh'ın kendisiyle mülakat

[122] Burbon, bu vak'a ahidnâmenin imzasından beş gün sonra, yâni Rodos' un, Türkler tarafından istilâsına tesadüf eden 25 Kânûn-i evvel târihinde olduğunu acjjcca belirtir.
[123] Fantam» ve Burbon.
[124] Celâl-zâde, varak: 71.
[125] SpandoJIno, varak; 94.
[126] Burbon «Onun (Pâdişâhın) mı, yoksa paşaların emriyle mi olduğunu bilmem» diyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

arzusunda bulunduğunu bildirmek için İspanya burcu gedikleri üzerine geldi. Üstâd-ı Âzami canıgönülden bu görüşmeyi istememekle beraber Safertn 7*sinde (22 Kânun-ı evvel 1522)[127] refakatinde yalnız birkaç şövalye olduğu halde- Osmanlı ordugâhına gitti. O gün dîvân günü (bakanlar toplantısı günü) olduğu cihetle, uzun müddet galibin çadırı Önünde, kar ve yağmur altında kabul edileceği zamanın gelmesini bekledi. Vezirlerle Ferhâd Paşa Pâdişâh'ın elini öpmek merasimi için ayakta huzura kabul olunmuş ve Ferhâd Paşa bu sırada vazolardan, tabaklardan, gümüş kupalardan tertîb edilmiş hediyelerini takdim etmişti.[128] Nihâyet Üstâd-ı Âzam bir hil'at giydirildikten sonra Süleyman'ın huzuruna götürüldü. İki sene önce hükümet makamına gelmiş olan bu iki hükümdar uzunca bir müddet sükût ederek yekdiğerini anlık nazarlarla tedkîk ettiler. Sonra Pâdişâh söze başlayarak beldeler, ülkeler kaybetmek hükümdarların talihlerinin nasibi olduğunu söyleyerek, Üstâd-ı Âzam'ı mağlûbiyetinden dolayı tesliyeye çalıştı ve serbest çekilip gitmesi müsâadesini tekrar te'mîn eyledi.[129] Süleyman bu tavrıyle yüksek fikirlilik ve mertlik gösterdi. Lâkin, bu necîbâne hareketi ertesi gün tekzib etti. Bedbaht Şehzade Cem'in -bilinmez bir kıyafetle Şövalyelerle birlikte Avrupa'ya geçebilmek ümidinde olan- oğlu meydana çıkarılması üzerine bunu erkek çocuğuyla birlikte îdâm etti ve dîğer çocuklarını İstanbul'a[130] gönderdi.

Süleyman İspanya burcunu ve Sen-Nikola Kulesi'ni görmeğe giderek, ordugâhına dönmeden evvel Rodos'u ve Üstâd-ı Âzam'm sarayını gömmek arzusunda bulundu. Maiyyetinde yalnız Ahmed Paşa ile bir genç köle bulunduğu halde, ŞÖvalyeler'in yemekhanesine giderek Vilye Dö Lil Adam'ı istedi. Pâdişâh, -kendisinin sözlerini Rumca'ya tercüme etmekte olan Ahmed Paşa vâsıtasiyle- teslim şartlarının her noktasının kafiyen icra olunacağım yeniden te'mîn etti ve Rodos'un tahliyesi için daha uzun mühlet verdi (29 Kânun-ı evvel -10 Safer). Üstâd-ı Âzam Pâ-dîşâh'a teşekkür etti ve ahdin şartlarına sâdık kalmasını istemekle yetindi.[131] Ertesi ve daha ertesi gün^ beşyüzü yeniçeri olmak üzere 1.000 kişi Rodos muhafazasına

[127] Süleymân-nâme (s. 68), «Megali Mastori» yâni «Büyük Üstâd», «Üsjâd-ı Âzam»ın huzûr-ı pâdişâhîye kabulünü «mâh-i saferü'l-hayrun gurresi» olmak üzere kaydeder. Yine Süleymân-nâme1 nin bu sahîfesinde Pâdişâh'ın o gün Rodos zindanında mahbus olan birçok müslümanı kurtardığı ve bunlara pek çok ihsanlar verdiği kayıtlıdır.

[128] CeUl-zââe. BOz-aame-i

[129] Fontanus, Burbon.

[130] Pontanus, Rûz-nâme-i SüleynMüıî, Spandojtao, va: 96; Osmlnlı müverrihleri.

[131] Burbon. Fontanus, iki hükümdara yeniden uzun nutuklar söyletir. Pâdişâh'ın söz söylerken Üstâd-ı Âzam'a ihtirâmen selâm verir &lt>i elini sarığına, götürdüğünü İfâdeye kadar çıkar..

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

konularak Şehenşâh'ın[132] eşyası Marmaris'e gönderildi; Donanma amirali de adanın diğer şehirlerini teslim almağa gitti. 1 Kânun-ı sânî 1523 (13 Safer 929)'da[133] Üstâd-ı Âzam hareketinden evvel Pâdişâh'ın elini öpmeğe gelerek dört altın vazo takdim etti. Sultân Süleyman tbrâhîm Paşa'ya hitaben:

- «Bu Hıristiyam ihtiyarlığında hâne ve emvalini terke mecbur ettiğimden dolayı müteessif olmuyor değilim» dedi.[134]

O günün gece yansına doğru Vilye Dö Lil - Adam maiyyetindekiler-le beraber Avrupa'ya müteveccihen yelken açtı. Ondan sonra gelen cuma günü Sultân Süleyman Azîz Yahya Kilisesinde namaz kıldıktan sonra, Piskopia muhasarasında telef olan kapdân Kara Mahmûd'un[135] kadırgasına bindi; Marmaris'e varınca Menteşe, Karesi, Aydın, Saruhan san-,cakbeğleriyle emîr-i âhûru İskender Beğ'e, Rodos istihkâmlarının sür'at-le tamirine nezâret etmelerini emretti.[136] Kendisi de muhasara esnasında eski beldenin mevkii olan ve Şövalyeler tarafından «Filermos» ve Türkler tarafından «Sünbüllü» adı verilen mevkie bir bina[137] yaptırmağa başlamıştı ki, hâlâ o gönül okşayıcı yerde bâzı kalıntıları vardır.[138]

Rodos Fethinin Neticeleri

Rodos'un sukutu, ona tâbi sekiz adanın, yâni: Lerius (îleros), Kos (îstankoy),[139] Kalimne (Gülmez), Nisiros (İncirli), Telos (îleki), Halce (Halki), Limonia, Sima (Sömbeki) adalarının da düşmesine yol açtı.[140] Yüzgeçlikteki

[132] Hammer, şimdiye katlar diğer pâdişâhlar hakkında kullanmadığı halde, bundan sonra Sultân Süleyman hakkında tevkîren arasıra «imparator» tabirini kullanmağa başlamış okluğundan, bu kelimeye tesadüf olundukça csehensah» ile tercüme olunacaktır, Mütercim,

[133] Sultân Süleyman'ın 14 Safer Cum'a günü «Câmi-i cedîd-i Senci-vânbde namazı kılarak, daha sonra Rodos'tan Marmaris'e geçtikleri Süleymân-nâme'de kayıtlıdır ki, 14 Safer 929, 2 Kânun-ı sânî 1523'e tesadüf etmektedir. «Sencivân» (veya Sencuvân) «Sen Jan»dır; bu târihte «Azîz Yahya» diye tercüme olunmuştur. Haber-i Sahîh'de (Asr-ı Süleymânî, s. 33) tertîb hatası olarak «Sen-Jak» olmuştur.

[134] Rûz-n&me-i Süleyman!

[135] «İl ki « il Şeyvâl 928 feth olundı; Mahmûd Reis kal'a yöriyişinde tüfenk kurşuniyle uruldı.» Peçevl, c. 1, s. 75. Mütercim.

[136] Civvlo.

[137] Rûz-nâme.i Süleyman!.

[138] Pontanus, HalkondİIas'ın Bale basımı, s. 468: «Ad montem Phijermum süper cujus verticem tyrannus Sacello diviparae vdrginis İn balaneas se-demque arcanarum id bidinıum et monstrucsi concubltus mutato, arcem erexit.» Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/14-24.

[139] Padişân'ın bu adaya gönderdiği teslîm teklifi mektubu Marini Sanoto'nun Kroniğinde 1523 tarihinde dercedilnuştir. Bunda Sultân Süleyman sekenenin hürriyetine riâyet edeceği hakkında yüzseksen bin peygamber ve mukaddes kitaplar üzerine yemîn ediyor.

[140] Pontanus, s. 481. Celâl-zade, varak: 71.
Peçevî 11 Şevval 928'de îlke (îleke?) ve 14 Şevvâl'de tncirli kaleleri fethini gösterir. Ondan sonra tarihsiz olarak «Kal'a-i Tahtalı», cCezîre-i îstanköy», «Kal'a-i Bodrum» (adasıyla beraber) fetihlerini kaydeder.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mahâretleriyle muhasara esnasında Pâdişâh'a büyük hizmetler göstermiş olan Sömbeki kadınları beyaz dülbentden bir serpuş taşımak imtiyazına nail oldular.[141] Kadîm Alikarnas harabeleri üzerine Alman Şövalyesi Şleghold tarafından inşâ olunan Petreron (Pet-rorum?) kalesine Osmanlı muhafızları konularak, Süleyman'ın «on fe-tih»i ikmâl olundu.

Rodos muhasarası, mevcut devirlerin muharebeleri târihinde yalnız Vilye Dö Lil-Adam'in ve Şövalyeleri'nin kahramanlık ve. cesaretleri ile değil, Türkler'in ilk defa olarak kullandıkları bombaların ve Martinengo İcâd olunan lâğım mukabili lâğımların ve davulların kullanılmasıyla ehemmiyetlidir.[142]

Sultân Süleyman, RodosHan hareketinden bir ay sonra muzaffer bir şekilde İstanbul'a dâhil oldu.[143] Rodos'ta Şehzade Mehmed'in doğumunu haber alarak duyduğu sevinç, Abdullah adında diğer bir şehzadesinin ölümüyle haleldar olmakta gecikmedi. Pâdişâh, Rodos'tan Osmanlı memleketlerinin bütün kadılarına, Kirim Hânı'na, Mekke Şerîfi'ne zafer-nâ-meler göndermişti. Rodos fethinin resmen tebliğ olunduğu bütün Hıristiyan hükümetlerinden yalnız Venedik dîvân-ı hümâyûnun tebligatına sevinç tezahüratı ile mukabele etti.[144]

İran Ve Rus Elçileri

Sultân Süleyman'ın parlak muvaffakiyetleri îrân ve Şîrvân Şahlarının o zamana kadar pek de hayır-hâhhğa delâlet etmeyecek surette muhafaza etmiş oldukları sükûtu bozdu: Pederinin irtihâlinden ve kendisinin cülusundan dolayı -fakat bir müddet te'hîrle- ta'ziyet ve tebriki ihtiva eden" kâğıdlan geldiği gibi, Rodos'un fethinden dolayı da memnuniyetlerini bildirerek, zamanında nâmeler gönderdiler.[145] 500 süvarilik maiyyetiyle

---

[141] TurnerTn Tiav**s% c. 3.

[142] Pontanus, s. 401. Burbon. (Ter altında çalışıldığını hissettirecek hassas davullardır. Mütercim).

[143] Rûz-nâme-i Süleymanl. Donanma İstanbul'a gitmek üzere Sakız'dan geçer. SpandoJİno, s. 97.

[144] Rûz-nâme-i Süleymânl. 30 Bylül Padiş&h'ın Bursa kadısına fetihnamesi, varak: 67, Nu: 21; Kırım Hânı'na, va: 64, Nu: 20 münclerictir. Venedik Doou'na olan nâmeden Marini Sanoto'da bahsedilmiştir.
Bursa kadısına gönderilen Türkçe Rodos fetihnamesi Münşeât-ı Feridun'da (s. 470-473) mevcuttur ve «Evâil-i şehr-i saferi'1-mu-zaffer sene tis'a ve uşrîn ve tis'a mi'e, be-yurt-i kal*a-i Rodos» ile târihlenmiştir. Kınm Hânı'na gönderilen fetihnamenin unvanı farklı olduğundan, Münşeât-ı Feridun (s. 470) yalnız bu unvanı derctemiştir.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/24-25.

[145] Rûz-nâme-i Süleymftnî. İran Şahı'nın mektubu, va: 71, Nu: 22; Pâdişâh* m cev&b-nâmesi, Nu: 23; Şirvan Şahı'nuı mektubu, va,: 73, Nu: 24; cevâbı, 75, 25.
îran Şâhı'nm tarihsiz olarak Tâcü'd-dîn Hasan Halife ile gönderdiği mektup Münşeât-ı Feridun'da (s. 473 ve 474) mevcuttur. Bunda Rodos zi kredi İm eksizin zaferin tebriki ve ta'ziyet yerine getirilmiştir. Reîsül-küttâb Çevri Çelebi inşâsiyle yazıldığı gösterilen cevâb-nâme 930 Muharrem'i târihiyledir (s. 474). Sultân Süleyman, Şâh'a

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Boağziçi'nin Anadolu sahiline gelen Acem elçisine, bir ecnebi hükümet sefirinin o kadar kalabalık ile İstanbul'da boy göstermesi münâsib olmıyacağı bildirilerek, ancak 20 kişi ile[146] gelmesi emro-lundu. Çar VasiH'nin Osmanlı Devleti ile ittifak akdine memur etmiş olduğu Rus elçisi Jan Morosof da o sırada İstanbul'da bulunuyordu; lâkin Morosofun teşebbüsleri neticesiz kaldı.[147]

İbrahim Paşa'nın Sadâreti

1523 Hazîran'ında vezîr-i âzam Pîrî Paşa -makamına göz dikmiş olan Ahmed Paşa'nm iftirası üzerine- azledildi ve daha sonra i'tiyâd edildiği veçhile 200.000 akçe tahsisat ile tekaüde ayrıldı.[148] Süleymân, Pîrî Paşa'nm yerine, kendisine oldukça iltifâtkâr davrandığı hade-me-i hassa reîsi ve doğancı İbrahim'i[149] nasb etmiştir ki, bu zât o zamandan itibaren Rumeli

---

«Cenâb-ı emâret-meâb, hükûmet-inti-sâb, îsmaîl bin Şeyh Haydari's-Safevî erşedehu'llah» diye hitâb ediyor; babasının şeyhliğinin hatırlatılması ve «erşedehu'llah» (Allah irşâd eylesin) ta'bîri îran hakkında iyi niyetler besle-nilmediğini açıktan açığa göstermektedir. Şâh ise, oldukça ta' zîmli (saygılı) yazmıştı. Şîrvân-Şâh'm nâmesi tarihsizdir; 14 Muharrem 930 tarihli cevâbı s. 475 ve 476*dadır. «Cenâb-ı emâret-meâb, tarîkat-intisâb, şeyh îbrâhîm Beğ» şeklinde hitâb ediyor.

[146] Ferdî, va: 82, Venedik elçisi Pietro'nun 6 Kanun-ı evvel raporunda «yirmi kişi» denilmişti'r, Marlnl Sanoto, c. 35.

[147] Karamsin, Rusya Târiki, 7, s. 143. Marini Sanoto, agc.; Venedik elçisinin beyân olunan raporu îran elçisiyîe birlikte Rusya elçisinden de bahseder. Venedik elçisi, Süleyman'ın tabiatı hakkında «Non, 6 Sodomlta co-me 11 aitri SİgnorI Türeni, e ama la glusblzla.> der.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/25.

[148] Celâl-zade, Ahmed Paşa'nın İftiraları hakkında pek serbest bir sekfide fikirlerini beyfcn eder, varak: 77. Süleyman'ın saltanatının ilfc vekayii hak kında az i'tim&da lâyık olan Almosino, 104-114. sahifelerde hikâye eder ki: Fiyale (Pir! Paşa demek ister), Selimin giydirmek istediği zehirli elbiseden muhafaza etmek suretiyle Şehzade Süleyman'ın hayatım kurtar-, mis; l&kln İbrahim, Almasino'nun sandığı gibi İstanbul sarayında değil. Ma* nlsa'da Süleyman'ın yanında bulunduğu düşünülünce, bu hikâyenin asılsız olduğu anlaşılır.

Peçevî, Pîrî Paşa'nın Rodos seferindeki gayreti -düşmanlarının fesatçılıklarından dolayı- pek teşekküre değer olmadığından, îstanbul'a geldikten sonra, eskiden Mısır'dan bu tarafa sürgün edilmiş ve cülûsda affedilmiş olan zavallıların birçok mallarını aldığına dâir Ahmed Paşa tarafından yapılan telkinler üzerine «teftiş olunmak» ferman buyurulduğunu, müfettiş tâyin olunan Fenârî-zâde Muhyîd'dîn'in şer'e aykırı bir çok maddeler ileri sürdüğünü, fakat Ahmed Paşa'nın da emeli olan sadârete nail olamayıp, bu hizmetin «Harem-i hümâyûnda olan oda-başıkğına iç şâhinciler-ağalığı zamîme olunan îbrâhîm Paşa'ya» verildiğini yazar (s. 79). Süleymân-nâme'de Kara Çelebî-zâde şöyle yazar: «İfsâd-ı hussâd-ı bed-nihâd ile ba'de'1-azl keş-me-keş-i teftişe mübtelâ olup... defteri â'mâlinde vaz'-engüşt i'tirâz olına-cak madde bulunmamağın ta*yîn-i havâss-ı tekaüd ile nev'an tatyîb buyuruldı.» (s. 199).

[149] Solak-zâde, varak: 102. Ferdî, varak: 80. Celâl-zâde, varak: 78. Cenâbî, (Viyana Kütüphânesi'nde, nu: 469), s. 428. Hasoda-başı ve iç şahinci ağası İbrahim'in 13 Şa'bân 929'da Rumeli beğlerbeği ve vezîr-i âzam makamına yükseltildiğini yazar. Cenâbî, yalnız oda-başı unvanım verir. Bu müverrihin ancak fihristine müracaat etmiş olan ve has-oda-başı nâmıyle bir mansıb olduğuna hiç şüphesiz vâkıf bulunmayan Kantemir, îbrâhîm'in âdî bir yeniçeri neferi iken vezîr-i âzam olduğunu - beyân eder. Miniyö, Kantemir'in ifdâesindeki yeniçeri'yi görünce, bir yeniçeri isyanı İcâd ederek, bunların odabaşısı olan İbrahim'in (hâlbuki îbrâhîm Paşa hiçbir vakit yeniçeri ocaına mensup bulunmamıştır) bu isyanı bastırdığını ve hareketinden dolayı vezîr-i âzam tâyîn edildiğini söyler. Bu müellifin sözüne göre bu isyan da, Pâdişâh'ın Rodos'un yağma edilmesine mâni olmasından çıkmış. Yine aynı müverrih, on-dan sonra Mustafa Paşa'nın vezîr-i âzam olduğunu ve kazığa bağlandığını hikâye ederek, Lafonten'e nazire yapar. Bu cezanın ikinci vezîr Mustafa Paşa'nın Mısır'a gidişi sırasında - gözden düşmüş olan Yaylak Mustafa Paşa

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

beğlerbeğliğini de vezîr-i âzamlığa ilâveten hâiz olmuştur (13 Şa'bân 929-27 Haziran 1523). Parga gemicilerinden birinin oğlu ve gençliğinde mahir kemancı olan îbrâhîm, Türk korsanları tarafından tutularak Manisa civarında bir dul kadına satılmıştı. Bu kadın genç kölenin tabiî güzelliğim ve hünerini, gayet güzel giyindirmek ve i'tinâ ile terbiye etmek suretiyle ortaya çıkarmıştı. O zaman henüz ve-liahd bulunan Şehzade Süleyman bir gün gezerken, keman çalmakta bulunan İbrahim'e tesadüf etti. Genç kölenin hüner ve zekâsına o kadar meftun oldu ki, o vakitten beri kendisine ayrılmaz bir dost ve cülusunda hademe-i hassa ve doğancılar reisliğine tâyin etti.[150] İbrahim'in her gün artmakta olan nüfuzu -Rodos seferini münâsip görmemekle idbârı-nı ta'cil etmiş olan-Pîrî Paşa'nın geçmiş hizmetlerine mukabil gelmekte te'hir eylemedi. Vezîr-i âzamin o vakitsiz gözden düşmesi sebebiyledir ki, seferin başkumandanlığı kendisine uygun görülmemişti. Ahmed Paşa'nın hırslı ve şedîd tabiati Pâdişâh tarafından İbrahim'e gösterilen tercihe mütehammil değildi; Pîrî Paşa azl olununca, ikinci vezirlikte bulunması cihetiyle vezîr-i azamlık makamı usûl bakımından kendisine verileceğine inanıyordu. Süleyman'ın gözdesinin muzafferiyetine her ân şâ-hid olmamak için Mısır valiliğini istedi; Ahmed Paşa ile İbrahim'in rekabeti dîvân-ı hümâyûnda elîm bir manzaranın doğmasına yol açtığı ve onun Mısır'a gitmesi şu hâle son vereceği için, "Pâdişâh, Ahmed Paşa'nm arzusunu yerine getirdi.[151]

Kırım'da Hanlık Mücâdelesi

Kırım Hânı Mehmed Giray'm, saltanatının sekizinci ve ömrünün 58'-inci senesinde vefatı vukua geldi. Gerek o, gerek kardeşi Kalgay, kendisinin iki oğlu Gazî Giray ve Baba Giray taraflarından ihdas olunan bir gece isyanında hayâtı terk ettiler (929/1522). Bu katmerli cinayetten sonra iki hân-zâde, mağdurlarının hükümet ve emvalini aralarında taksim ettiler. Gazî babasının, baba da amcasının unvanını aldı. Şîrîn Beğ, diğer tâbirle baş sancak-beği olan Memiş, Kırım Hânlığı'nın Kalgay'dan sonra en büyük

hakkında icra olunmuş olması muhtemeldir. Ancak Avrupa müverrihleri bu iki Mustafa'yı birbirinden ayırmamakla beraber, ikisini de sad-râzamlı karıştırırlar.

[150] Spandojtno, s. 100, Parga'da doğduğunu söyler. Venedik elçisi Flyero Zen, İbrahim'in, veladeti, terbiyesi ve saraya girmesi hakkında Venedik Sena-tosu'na mufassal bir rapor göndermiştir. 6 Kanun-ı evvel tarihli ve Ma-rlni Sanoto'nun 35. c.'nde dercedilmişttr.

[151] Ferdî, varak: 80. Solafc-eâde, varak:: 102. Celal-zâde. ya: 78.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/25-26.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

me'mûru bulunduğundan, şu hdâiseye dâir bâb-ı devlete bir arîza takdim ederek, gaasıbın yerine, kardeşi Mehmed Giray tarafından rehin olarak İstanbul'a gönderilen Saadet Giray'm tâyinini Pâdişâh'dan istirham etti. Saadet Giray, yeniçeriler canibinden de himaye görerek Kırım Tahtını zabt ve yeğeni Gazî Giray'ı Memiş Beğ'in arzusu veçhile «kal-gaylığa» (Kırım velîahdliği) nasb eyledi. Tatarların idare usûlüne göre kalgay mansıbı dâima, hükümette olan hanedanın en kıdemli azasına, yâni hân'ın ya bir amcasına, yâhud bir kardeşine verilmek lâzım geleceği cihetle, buna mugayir olan o tevcih yeni karışıklıklar yarattı. Altı ay sonra, Gazî Giray -ki henüz 21 yaşında idi- biraderi Baba Giray ile birlikte bayram tebriki için hanın huzuruna çıktıkları sırada îdâm olundular. Saadet Giray kalgaylığa yeğeni Devlet Giray'ı intihâb etti. Lâkin, az vakit sonra tslâm Giray, kardeşi Gazî'nin intikamını almak üzere milleti ayaklandırarak, hükümeti ele geçirdi. Saadet Giray, yedi sene daha İstanbul'da, Pâdişâh'ın verdiği tahsisat ile yaşayarak Eyüb Oâmii'ne defn edildi (944/1537).[152] İslâm Giray, kalgaylığı kardeşi Özbek Giray'a verdi; lâkin Özbek, Sultân Süleyman'ın teveccühünden düştüğü için bir sene sonra onun yerine Mengli Giray'ın oğlu Sâhib Giray tâyin edildi. Mehmed Giray, hükümeti eline alıp da, memleketin asayişini bütün kardeşlerini ortadan kaldırmak suretiyle te'mîn etmek istediği zaman, henüz çocuk yaşta olan Sâhib Giray Kazan'a iltica ederek ölümden kurtulmuştu. O vakitten beri Nogaylar[153] onu kendilerine hân seçtiler. Sâhib Giray'm Kırım Hanlığı'na cülusu ile neticelenen ahvâlden aşağıda bahsedeceğiz.[154]

[152] Es-Seb'ü'1-Yesir, itaMnski'nin el yazısı kitabı, varak: 61-64.

[153] «Es-Seb'ü's-Seyyâr» adlı eser, Nogaylar'la birlikte muharebe eden aşiretler arasında Sirlas ve Âs kabilelerini sayar. Bunun mukaddimesinde (varak: 9), Çin neslinden olmak üzere aşağıda zikr olunacak Tatar ve Türk kabileleri sayılmıştır: Mun-suk (Muncuk), Sedestân, Kumarı, Sakalibe (Slavlar), Hâlıc (Halaçlar, Kalaçlar), Hazar (Evlâd-ı Yâfes), Hıtayî, Corce, Sı-ruk, Kumak, Bahşân, Bulgar, Tas, Atlas, Âs, Ye'cüc, Me'cüc. Müncine neslinden olmak üzere şunları zikreder: Tutek, Çığlı (Çiğil?), Perşagan, Ablak (Yâfes'in diğer evlâdı). 13, sahifesinde şu kabileleri sayar: Tatar, Moğol, Karayet, Nayman, înkut, Tunkut, Yekrin, Kırgız, Çalayır (Celâyîr), Sunyet (Sü-nit?), Merkit, Kırlot, Turgud, Ayrat (Oyrat), Bargut, Tam-kalık, Tolas (Töles?), Yarlık, Komat, Herçin, Hermoçin, Or-şut, Kitmin, Türman (Toraman?), Sakayet, Pise.

[154] Halîm Giray'm 1226 târihinde telif ettiği Gülben-i Hânân (Tâ-rîhi: Hoş-ter oldı gül jâle-dârdan/ Bitdi nihâi Gülben-i Hânân rabi'de 1226 Sürûrî)*a göre (İstanbul basımı 1287, s. 11-15) Kırım'da «kalgaylık» mansıbı Mehmed Giray Hân'dan başlar. Pederi Mengli Giray Hân bir akma giderken «Yerinize kimi bırakacaksınız?» diye sorulduğunda «Oğlum Mehmed Giray kalgay (kalsın)» (kalgay: kala, kalsın demektir) demişti. Döndüğünde oğlunu hükümetten mahrum etmek istemedi; «Kalgay Sultân» unvanını vererek Kırım'ın Akmescid kasabasını kendisine hükümet merkezi olarak gösterdi. İstanbul'dan da Mehmed Giray'a velîahd olmak üzere berât verildi. Gülben-i Hânân, bahsedilen ihtilâlde (Zilhicce 929) Nogay emirlerinden «Mamây» (Hammer* in «Memiş» dediği) ve «Şıgum» beğleri öne sürerek bunları kelb-i akûr (kuduz köpek) vasfiyle yâd eder. Mehmed Giray'a halef olan Saadet Giray, Sultân Selîm'in maiyyetinde bulunmuş, onunla birlikte İstanbul'a gelmişti. Pek zengin bir kütüphane sahibi imiş. Onun halefi Sâhîb Giray Hân'ın evvelce Kazan Han-lığı'na intihabı, Kazan Hân'ın İçim Hân'ın çocuksuz vefatından doğmuş olduğu ve Sâhib Giray*ın orada îrâd bulamadığından hacc bahanesiyle bu tarafa savuştuğu Gülben'in verdiği izahattandır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hayrbay'ın Vefatı Ve Mısır'da Vâlî Hâin Ahmed Paşanın İsyanı

Hayrbay, Gazâlî'nin isyanında Pâdişâh'a sâdık kalmış ve gördüğümüz veçhile Rodos'taki orduya yedi Arab şeyhi kumandasında 3.000 kişilik bir yardımcı kuvvet göndermişti.[155] Lâkin cinayetine ortak olmaktan çekindiği Gazâlî'nin sonunu haber alınca derin bir mahzunluğa düştü.[156]

Ömrünün sonuna yaklaştığım hissederek bütün kölelerini âzad ederek-, birçok hayrat te'sîs ve bunlara tahsisat tâyin etti. Pekçok emlâkini vakıf yaparak, bunların sağlayacağı menfaatleri oğullarına ve Memlûk Sultânı Nasır bin Muhammed Kalavun'dan dul kalan ve Sultân Gûrî ile evlenmekten imtina etmiş olan zevcesine vasıyyet etti. Hayrbay'm son hizmeti 20 yelkenden mürekkep bir donanmanın teçhizidir ki, bu gemiler dâmâdı Kaytbay kumandasmad, henüz Rodos'da bulunan Pâdişâh'a taze asker ile Müslümanlar için zafer sermâyesi olmak üzere «Ukab» ismindeki Peygamber'in sancağını getirmişlerdi[157]

Yukarıda yazıldığı üzere Süleyman, Hayrbay'ın vefatını adaya çıktıktan on hafta sonra Rodos hisarları önünde haber alarak, eniştesi Mustafa Paşa'yı Mısır valiliğine tâyin etti.[158] Mustafa Paşa, Canım ve înal nâmında -kötü fiilleri cümlesinden olmak üzere Arab şeyhi Hasan Merrî ile onun amcasını öldüren- iki kâşifin (yâni Mısır beğlerin-den ikisinin) isyânıyle uğraşmağa mecbur oldu. Yeniçerilerle, bir fırka tirendaz (okçular) ile âsîlerin

---

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/26-27.

[155] Gazâlî'nin vefatına dâir Venedik elçisinin raporunda (Marini Sanuto, c. 30) Dervez (Derûz?) emîri Kaasım Beğ'den naklen mühim ma'lûmât vardır: «Li (Gazali) sopragionse in cam-po 7 capi de la gente araba nominata Naboles (Nablus) con 3.000 persone, dove fu scoperto come detti capi erano sta man-dati per Chairbeg con ordine, che dovessono interdersi coi Turchili venne lettera del Sofi per la quai fu molto ripreso esso. Gasali, che senza aver data notizia alla sua Signoria et altri amici sehavea mosso, - mando la sua donna e fioli al castello Karak, 8 giornate distante da Damasco.»

[156] Solak-zâde, Mısır târihlerinden naklen yazar ki: GazâlTnin öldürüldü* gü gün öğle ezanı sırasında Ezher C&mii önünde bir adam yüksek sesle «Yâ ma'şerü'l-müsUmîn! Bu gün, bu saat Gazâlî'nin bası, Ali nâmında birinin kinciyle Sultân Süleyman'ın dergahına gönderildi.» diye bağırmış. Birkaç gün sonra Şam'dan gelen ulaklar Gazâlî'nin gerçekten o ffln öldürüldüğü haberini getirmiştir. Hayrbay da Bâb-ı ZÜveyle'ye defa olunmuştur. Mütercim.

[157] Süheylî, varak: 51. ŞüJcrî, varak: 105. Bugün «Sancâk-ı Şerif» denilir.

[158] 9 Ağustos'ta 24 kadırgadan mürekkeb olan donanma Rodos karşısında demir attı; 22 Teşrîn-i evvel'de Hayrbay'ın vefatı haberi alındı. Rûz-nâme-i Süleyman! ve hattâ Süheylî ve Şük-rî, vezîr Mustafa Paşa ile kapdân Yaylak Mustafa Paşa'yı Mustafa ismi altında ayırmaksızın zikrederler. Avrupa müverrihlerinin bu iki şahsı karıştırmaları bundan kaynaklanır; o müverrihler bir taraftan da bunları vezir-i âzam Piri Paşa ile karıştırırlar. İki Musta'amn bu müverrihlerce aynı kişi zannedilmesinde aşağıdaki durumların dahil olması melhuzdur: Bunlarm ikisi de Bosnalı olup, ikisi de saraydan yetişmişti. İkisi de saraydan evlendirilmiştir; biri Sultân Süleyman'ın bir hemşiresini, öteki Şâh-Hûbân nemında bir cariyesini almıştır. Kapdân Mustafa Paşa'nın sonraları vezîr olması haremi sayesindedir, îki Mustafa'nın ikisi de birer cami yaptırmışlardır. Birinin Gegbüze'de, diğerinin Gelibolu'dadır. Âlî'nin Defter-i Vüzerây-ı S ü ley m ânı's ine müracaat.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

üzerine yürüyerek mağlûb etti; iki reisinin başını Kaahire'de Bâb-ı Züveyle'nin mazgallarına diktirdi.[159] Az bir müddet sonra Mustafa Paşa, haremi Sultân'm ricası üzerine, İstanbul'a getirildi. Sultân, Pâdişâh'a talihsizliğinden şikâyet etti: Evvelâ Se-lîm tarafından bostancı-başıya nikâhlandığı halde onun, babasının emriyle îdâmı felâketine uğramıştı; şimdi de Mustafa'ya verilir verilmez, zevcinin kendinden uzaklaştırılmasıyla dulluğa mahkûm oluyordu.[160] Mustafa'nın yerine rikâb ümerâsından, adıyla anılan mahallenin müessisi Güzelce Kaasım[161] tâyin edildi. Lâkin Kaasım, tâyininden birkaç ay geçer geçmez Mısır Valiliğini --sonraları «Hâin» lâkabım almış ve Osmanlı târihlerinde bu suretle yâd edilmiş olan- Ahmed Paşa'ya terke mecbur oldu. Ahmed, vezîr-i âzam mansıbını kaybetmiş olmasına karşılık, Mısır Sultanlığını gasb etmek istedi. Fakat Memlûkleri kazanabildiyse de yeniçerilerin sadâkatini bozamadı. Mısır büyük timarlannı tasavvurlarına âlet olan sefillere verdi. Kaahire kalesine sahip olan yeniçerilerden kurtulmak için alenî ve gizli her türlü vâsıtalara teşebbüs etti; lâkin entrikaları hiçbir netice vermedi. Beklediğine nail olamayınca, altı aydır hıyanetine perde ittihaz ettiği maskeyi kaldırdı, ordugâhını Anbâbe'de te'sîs etti ve payitaht kalesini muhasara etti. Yeniçeriler bir yürüyüş yaparak gösterdikleri cesaretle hâtıralara nakşedilmiş olan bir muharebede, âsîlerden dörtbinini öldürdüler. Ahmed Paşa, Memlûk emirlerinden Celâleddîn adında birinden, kale içine giden ve iki asırdan beri unutulmuş eski bir su yolu bulunduğunu haber aldı. Bu ümîd olunmadık muvaffakiyet vâsıtasından istifâde ederek, memlûklerini kaleye soktu ve yeniçerileri katliâm ettirdi.[162] Ahmed, Mısır'a mâlik olunca «sultân» unvanım ve îslâmiyet'in iki hakk-ı saltanatını (hutbe ve sikke) aldı (Kânun-ı sânî 1524).[163] iskenderiye ile bütün sahil elinde olduğu için, Mısır ile devlet merkezi arasında muvasalatı kesmek kolay oldu. Bununla beraber, onun azliyle yerine -Mustafa Paşa'nın valiliğinde Arablar*ın isyanım büyük muvaffakiyetle bastıran- yiğit Kara Musa'nın tâyin olunduğunu bildiren Pâdişâh'm fermanım getirmekte olan gemiyi eline geçirdi. Yeni vâlî ile

[159] Solak-zâde, varak: 102, Ferdî, varak: 77, Süheylî, varak: 52, Şükrî, varak: 106.
[160] Spandojino, varak: 99.
[161] Alî, Ferdî; Süheylî, varak: 53. «Nflzhetü*n-Narirtn» ile diğer Mısır târihleri, Kaasım Paşa'yı valiler cedvelinde unutmuşlardır. Tertlb târihiyle Mustafa ve Ahmed Paşalar arasındadır. Hacı Kalfa'nın Takvimü't-Tevarîh'inde vardır, s. 218.
[162] Solak-zâde, varak: 102. Ahmed Paşa İstanbul'dan 20 Ramazan'da hareket etmiş ve 8 Şevvâl'de Kaahire'ye varmıştır. Ferdî, varak: 84. Süheylî, va: 53; Şükrî, varak: 106. Ali, varak: 225. Martni Sanoto*da, c. 35, GİrId Venedik elçisinin raporu: «Tuttl da Turehia sonos ta tagllatl a pezzL>
[163] Ferdî, va: 85. Celâl-zâde, varak: 74. Solak-zâde; varak: 102, Süheylî, va: 53. Şükrl, va: 107. Abdülazîz, varak: 58.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

fermanın hâmili olan çavuşu öldürdü. Ahmed, Osmanlı Pâdişâhları gibi üç vezîr bulundurmak isteyerek, Mısır'ın idaresini bunlara taksim etti. Lâkin bunlardan Mehmed Beğ, Pâdişâh'a sadâkatle, Ahmed'e vefasızlık gösterdi. Ahmed'i kaldırmak için her tedâriki gördükten ve Kaahire evlerinde birkaç yüz asker sakladıktan sonra, gaasıbın kaleden inip de şehirde hamama gideceği bir zamanı bekledi. Girdiği mahal «Allahü yen-surü's-Sultân Süleyman!» sadâlanyle basıldı. Ahmed, tıraşı yarım olduğu halde, o mahallin üzerine çıkıp kimse görmeksizin indi; atına binerek kaleye kaçtı; alelacele toplanmış birkaç askerden ibaret Mehmed Beğ takımı Ahmedle birlikte içeri girdi. Lâkin Hâin'in iç kalede yeni bir sığınak ve Memlûkleri çağırmak için vakit bulmasından endîşe ediliyordu. Her dakika, bir son olabileceği için Mehmed Beğ, saraydaki hazînelerin gâliblerin malı olacağını îlân ettirdi. Yağma hırslısı birçok Arab'ın koşuşması için bundan müessir bir şey olamıyacağından, Arablar duvarlardan tırmanarak kapıları zorladılar. Ahmed, bu karışıklık ve yağma sayesinde 20 adamıyle tanınmaksızın kurtularak, Şarkıyye nahiyesinde Benî Bekr aşiretine kaçtı.[164] Mehmed Beğ, Çerkeş Canım Hamravî kumandasında üçbin süvariyi onun takibine gönderdi. Cânrnı Hamravî kaçakları tu-tamadan geri dönmesi üzerine, Mehmed Beğ silâhlan mükemmel üçbin kişi ile bizzat çıkıp «Mahalle»ye gitti. Orada Arab şeyhi Haris, Ahmed*i zincir içinde teslim etti.[165] Hâin'in başı istanbul'a gönderildi. Pâdi-şâh'ın isyanı bastırmak için 3.000 Yeniçeri ile karadan göndermiş olduğu üçüncü vezir Âyas Paşa avdet emrini aldı; Kaasım Paşa tekrar vilâyet valiliğine tâyin olundu. Mehmed Beğ'in Pâdişâh'a sadâkati, yâhudbir hâine hıyaneti mâlik olduğu timarlara diğerlerinin ilâvesi ve Mısır defterdarlığı ile mükâfat gördü.[166]

Dâmâd (Makbul) İbrahim Paşa'nın İzdivacı

Yine bu sırada Sultân Süleyman İstanbul'da -o zamana kadar alışılmamış bir tantana ile- hemşiresi ile yezîr-i âzam îbrâhîm Paşa'nın düğününü yapıyordu (18 Receb 930-22 Mayıs 1524). Atmeydanı'na mükellef çadırlar

[164] Ahmed, Bekr aşiretinin ve Memlûklerin yardımıyle Kaahire'yi ele geçirmişti, Gİrld Venedik konsolosunun raporu: «Saito (Saîd) Begi tbni Ömer namında bir Arab 80.000 kişi İle ve îbnt Bekr nâmında bir Arab da on-bln kadar memlûk ve altı bin Zenci köle ile, ahâlinin teveccüh ve kabulüne dayanarak hiç kan döfcülmeksizin Kaahire'ye dâhil oldular.» Ma-rini Sanoto, c. 35.

[165] Ferdî varak: 88. Solak-zâde, varak: 102. Ali, Birinci Vak'a, El-MInhu'r-Rahtnanlye, EbÛ Sürur'un eseri; Peçevl, varak: 30.

[166] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/27-30.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve Pâdişâh için bir taht kuruldu. Sağdıç vazifesi verilen ikinci vezir Ayaş Paşa[167] ile yeniçeri ağası saraya giderek Pâdişâh'ı, düğünü huzûruyle şerefyâb etmeğe davet ettiler. Sultân Süleyman bunları iltifatlarla kabul etti; ibrahim Paşa'yı övgüde göklere çıkararak dâvet-çileri hediyelere gark etti ve gönderdi. Yedi gün, mütemadiyen, silâhdâr-lar, sipahiler, ulûfeciler, garibler, cebeciler, topçular pek debdebeli bir surette ziyafetlere çekildiler. Sekizinci gün yeniçlerilere, vezirlere, beğ-lerbeğlerine, sancak beğlerine parlak bir ziyafet verildi. Dokuzuncu gün -ki gelinin saraydan alınacağı günün arefesidir- Pâdişâh İbrahim'in sarayına gitti. Bütün hanelerin duvarlarına kıymetli kumaşlar serilmiş olduğundan Sultân Süleyman adetâ altm ve ipekten bir duvar arasından geçiyordu. Sağ tarafına müftî-i muhterem Alî Cemâlî'yi, sol tarafına genç şehzadeler muallimi Şemsî Efendi'yi[168] oturtarak, mezheb mes'elelerin-den bahseden, muhtelif medreseler müderrislerinin derslerine nezâret eyledi.[169] Bu âlimâne sohbetler sona erince beş emîr-i âhûr evvelâ yalnız Pâdişâh, sonra ulemâ için sofra tertîb etti; defterdar Mustafa şerbet-dârlık vazifesini îfâ ile Pâdişâh'a yekpare bir pîrûze kâse ile şerbet sundu. Hazîne-i hümâyûnda mahfuz olan bu kâsenin ilk sahibi Nûşîrevân olduğu rivayet olunur.[170] Ulemâ helvalar ve şekerlemelerle hânelerine gönderildi. Pâdişâh saraya avdetinde, Sultân Süleyman bir oğlu doğduğu haberiyle muştulanarak «Selim» adını verdi (24 Receb - 28 Mayıs).[171] îki gün sonra sağdıç, cihaz nahıllanra[172] götüren büyük bir alayla saray-ı hümâyûndan İbrahim Paşa'nın sarayına gitti. Bu nahıllardan biri 60.000 ve diğeri 40.000 küçük parçadan mürettep olarak, üzerlerinde bin şekilde ağaçlar ve simurg[173] ve ankâ gibi

[167] Eski Rumeli beğlerbeğldir ki, Rodos muhasarasında Alman burcuna karşı hücumları İdare ediyordu.

[168] Tafcvİmü't.Terârih, s. 204. (Burada yanlışlık vardır: Pâdisfth'in sağ tarafında, müftî Kem&I-pasa-zade Şemseddtn Ahmed, solunda Hoca, Hay-reddin vardı. Mütercim.)

[169] Peçevl, varak: 31. ÂH, varak: 226. Solak-zâde, varak: 103. (Verilen ders «... lnnâ caalneke halîfeten fl'l-ard> âyet-i kerimesinin tefsirinden idi. Mütercim, Solakzâde'den.)

[170] «Hazîne-i amirede olan kâse-i ptruze ki tabağı ve serpûsı ile Nûştrev&n yâdigârıdur dlyü meşhurdur, şerbet ile baş defterdar olan Mustafa Çelebi saâdetlü pâdşâha sunup andan yine gelüp ylrine oturdı.» Peçevl c. 21, s. 81. Mütercim.

[171] Abdülazlz Efendi, varak: 63. Celâl-zade, varak.: 82. Solak-zâde, varak: 103. Almosino, II. Selim zamanındaki vekayî'den bizzat şahld olmak üzere bahsettiği zaman şây&n-ı mevsuk olmakla beraber I. Süleyman zamanının bütün vekâyüni karıştırır. İbrahim'in, izdivaç düğününü de oğlunun sünnet düğünü yapar. Halbuki İbrahim'in oğlu yoktu.
II. Selîm'in doğum târihi Süleymân-nâme'de (İstanbul matbuu, s. 79) 930 Receb'inin 26'ncı günü olmak üzere kayıtlıdır ve bu da 30 Mayıs 1524'e tesadüf eder.

[172] İnşânın kuvvetine alâmet. «NakKnahl) katırı gibi donanmış» şeklindeki eski tabire nazaran, eski düğünlerde kızın cihazı ağaç şekline konulur ve hayvanlarla, yahud cesametine göre arabalarla götürülürmüş; fakat bunların kuvvet alâmeti olması doğru görünmez. Mütercim.)

[173] Zend-Av*sta'nın üç başlı akbabası, Simurg, esasında üç kuş manasına: olduğundan İran esatirinde sîmurg'un üç başlı, yâhud üç vücûdlu tasavvur olunduğu anlaşılır. Burhan-ı K&Atı', simurg ve sîreng'in anka olduğunu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hayâli kuşların resimleri vardı. 2 Şa'bân - 5 Hazîran'da Sultân Süleyman, Îbrâhîm'» in bu defa Atmeydanı'na inşâ ettirmiş olduğu saraya avdetle güreş, raks, koşu, ok yansı ve şâir umûmî eğlenceleri temaşa etti. Karı-koca (gelin-dâmâd) şerefine birçok şâirlerin tanzim ettikleri kasideleri kabul lûtfun* da bulundu; Hayâlî'nin kasidesi hepsinden çok takdire mazhar oldu.[174]

İbrahim Paşa'nın Mısır'da Asayişi Sağlaması

îbrâhîm Paşa, mutlak kudreti, Pâdişâh ile paylaşmış addolunabilirdi. İzdivacından dört ay sonra Süleyman'ın yeni bir itimâdı eserine nail oldu: Vâlî Kaasım Paşa ve defterdar Mehmed Beğ arasında zuhur eden ihtilâfları halletmek ve ülkenin kadîm kanunlarım tekrir te'sîs eylemek üzere, donanma ve 500 yeniçeri ve birkaç bin askerle Mısır'a gönderildi (1 Zî'lhicce 930-30 Eylül 1524). Ulûferi-başı Hayreddîn, çavuş-başı Mehmed bin Sûfî, defterdar İskender Çelebi, tezkireci Mustafa, müverrih Ce-lâl-zâde İbrahim'in maiyyetinde idiler.[175] Sonraları reîsü'l-küttâb ve nişancı memuriyetlerine terfi etmiş olan Celâl-zâde Sultân Süleyman'ın padişahlık devrinin târihini yazmıştır. Devlet hiyerarşisindeki mevkii birçok vekayîde bizzat hâzır bulunmasını sağladığı cihetle, târihi müracaat ve i'timâd edilecek kıymetli eserlerden biridir. Donanmanın azimetinde Pâdişâh İstanbul civarındaki adalara kadar bizzat İbrahim'e refakatle pek meveddetkârâne bir surette veda eyledi ki, Şark milletlerinde işitilmemiş ve Osmanlı pâdişâhları târihinde başka misâli görülmemiş bir iltifattır.[176]

Donanma Gelibolu önlerinden geçerken birkaç Acem esîri -I. Selîm zamanında, bu milletin din ve devlet düşmanı olduğu hakkında verilen fetvaya dayanılarak- Pâdişâh'ın emriyle îdâm olundu.[177] Süleyman'ın saltanatının başlangıcında göstermiş olduğu yüce duygular, şu suretle bir taassub ve siyâsetin te'sîri altına giriyordu.

---

yazıyorsa, da simurg hayâlidir. Arab'ın anka dediği kuş ise, büsbütün hayâli nü, yoksa vaktiyle mevcûd iken kayıp mı olduğu meşkûkdür. Bununla beraber bunlar başka, başka kuşlardır, Sîmurğ, Zer oğlu Zal'ı terbiye etmişti. Mütercim.

[174] Âli, Peçevl, Celâl-zade. Bu düğünün tafsilâtı için Marini Şanoto'da, c. 35. İstanbul Venedik balyosunun oğluna yazdığı mektuba müracaat: «İl SİG-nor dona 30 gardine d'asprl di 100 l'una ali Ganlzeri che andavano 8000 aile nozze in ordine del Slgnor, et accetto L'inyito con usarll porole in gran laude dlbrahlm, trai porvioni (çadırlar) del Sr. era l'uns di Usun Hassan l'altro del Gurl.»

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/30-31

[175] Celâl-zâde, varak: 81. Ali, varak: 227. Ferdî, varak: 91. Solak-zâde, varak: 103.

[176] Celâl-zâde, varak: 81. Ali, varak: 227. Ferdi, varak: 91, Solafc-zâde, varak: 103.

[177] Ferdî, varak: 92.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İbrahim, Sakız'a uğrayarak Venedik me'mûrları tarafından hürmetle karşılandıktan ve bâzı hediyeler aldıktan sonra, Rodos'a yanaştı (10 Muharrem - 7 Teşrîn-i sânî).

Osmanlı donanması İskenderiye'ye yelken açtığı hâlde sonbaharın rüzgârlanyle Anadolu sahillerine düşerek, Rodos'tan hareketinden üç hafta sonra Marmaris Körfezi'ne girmeğe mecbur oldu (1 Safer - 28 Teşrîn-i sânî). Senenin bu mevsiminde deniz yolculuğuna emniyet edilememesi İbrahim'i karadan gitmeğe icbar etti.

Mısır defterdarı Mehmed Emîn[178] idaresi zamanının hesabını vermek için İstanbul'a gitmek üzere iken, vezîr-i âzamin Lazkıye'ye geldiği haberini almasıyle, ilk tasavvurundan vazgeçti ve Suriye'ye doğru yelken açarak, İbrahim'in huzuruna çıktı. İbrahim, hareketini tasvîb etti ve Kaahire'ye geri yolladı. Mısır Vâlîsi, Kaasım Paşa, kara yoluyla Şam'a kadar gelerek defterdarın idaresine isnâd etmekte olduğu hatâlar hakkında vezîr-i âzami müsaadeli bir hâkim buldu.[179] İbrahim'in Haleb ve Şam'da bulunuşu, bu iki şehirdeki beğlerbeğilerinin hırs ve zulmünü ortadan kaldırarak, kendilerini halk için selâmet olacak şekilde, korkuttu.[180] Vezîr-i âzam geçtiği bütün yerlerde gösterdiği bî-taraflık ile ahâlînin duasına mazhar oldu.

îbrâhîm Paşa'nin Kaahire'ye girişi (24 Mart 1525) o kadar tantanayla vukua geldi ki, bütün Çerkeş sultânlarının ihtişamlarının hâtıraları yanında sönük kaldı. Ağır elbise giymiş 5.000 yeniçeri, sipahi, memlûk alay teşkil ediyorlardı. Bu münâsebetle Pâdişâh'ın kendisine vermiş olduğu at takımları 150.000 altından ziyâde bir kıymette idi. Süvarilerinin mızrakları - Osmanlılar'ın millî renklerine mugayir olarak- mavi ve beyaz idi. Vezîr-i âzamin hademesi hademe-i şâhâne gibi sırmalı serpuş ve elbise giymişlerdi. Maiyyetindeki memlûkler de böyle giyinmişlerdi.[181]

İbrahim'in Mısır'da geçirdiği üç ayın her günü, türlü âdilâne ve lu-tufkâr icraatlarla nazar-ı dikkatleri celbetti. Memleketin ihtiyâçlarına göre yeni kanunlar vaz* etti ve eskilerini tâdil etti. İdarenin yaralarının ıslah edilmesi

[178] Bu defterdar «nüzül-emîni» olacaktır ki; askerin levazım memurudur; «konaklama memuru» demektir.
[179] Ferdî, varak: 95 ve 96.
[180] Celâl-zâde, Solak-zâde, Alt, Ferdi. Olftl-zâde'nln naklettiği bir feonuşma-ya nazaran vezîr-i azam, KaasraVm beglarbegl Sinancık'dan hediye almasını takbih etmiş ve eğer davacısı zuhur ederse, bunların kendisini kurtaramıyacağmı söylemiştir.
[181] Marini Sanuto tarihi, c. 39: «Entro con ınestimabile pompa. Li Qerchessi Janizeri, Sipahi da 5.000, vestiti d'oro, cavalio d'oro e gioje fornimento dato dal Sr. costa 170 mille ducati veneziani; per il suo campo di cavalli 4.000 ben vestiti, ban-diera azur e bianca, poi li garzpni del Sr. vestiti d'oro con Ser-cola (külah) d'oro; - mostra nomo di gran condizione e in-gegno.» Celâl-zâde'nin yazdığı 8 Cumade'1-uhrâ târihi yanlıştır; çünkü birkaç satır yukarıda Pâdişâh'ın gidişini o ayın 18'-inde gösterir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hususlarıyle aralıksız çalıştı. Benî Havâre[182] ve Benî Bekr ismiyle anılıp hıyanetle itham olunan aşiretlerin şeyhleri asılarak ceza gördüler, tâ vahalara ve Habeş'e kadar Aşağı ve Yukarı Mısır'daki diğer Arab aşiretleri reislerine, Pâdişâh'a itaatle sadâkatlerine yemîn etmeleri ihtar olundu. Şehirlerde dellâllar dolaşarak, hükümetten şikâyeti olanları, ne zulüm gördüklerini bildirmeğe davet ediyordu. Borç yüzünden hapse atılmış fakirler salıverildi. Çocukların yetişmesi ve iaşesi için husûsî nizamlar konuldu.[183]

Îbrâhîm, kalede, vâlî konağının karşısında hükümet hazînesini muhafaza için iki kule yaptırdı. Nü Mikyası yanındaki yarı harâb Amr bin Âs Câmii'ni masraflarını kendisi vermek suretiyle tamir ettirdi. Vergi defterleri Sultân Kaytbay ve Gurî zamanlarındaki hallerine konuldu.[184] Defterdarın hesabına göre îbrâhîm -idare masrafları çıktıktan sonra- Mısır'dan bâb-ı devlet için tahsil olunacak meblâğı 80.000 duka[185] olarak tesbît etti. Umûmî idare bu suretle düzelme yoluna girmekte iken, ga-ribler kumandanı Şücâ' Ağa, Îbrâhîm Paşa'nin Mısır valiliğine münâsib gördüğünü tâyîn ederek, mümkün olduğu kadar sür'atle İstanbul'a avdet etmesini emreden Pâdişâh fermanını hamilen Mısır'a geldi.[186]

Vezîr-i âzam, ülkenin idaresini Suriye beğlerbeği Süleyman Paşa'ya bıraktıktan sonra 22 Şa'bân 931 (14 Haziran 1525)'de Kaahire'den çıktı. Şam'dan geçerken Venediklilef'in imtiyazlarını ve muafiyetlerini[187] te'yîd etti. Kayseri'de ikameti esnasında, Dulkadir Türkmen beğlerin-den alınmış olan timarları iade etti (7 Eylül) ve Kaahire'ye girdiği zamankinden ziyâde debdebe ile İstanbul'a dâhil oldu.[188] Pâdişâh muhafız askerleriyle vezirler

[182] Süleymân-nâme'de (s. 77), Havâre Urbanı Beği «Amr» oğlu Şeyh Alî ile Urban şeyhlerinden Bakr-oğul Ahmed olmak üzere görünürler. Birincisinin Bâb-ı Züveyle'de asıldığı tasrîh olunmuştur. Bu iki adamın îdftmı emsali için İbret olmuştur.

[183] Celâl-zâde, varak: 88 ve 89. (Salıverilen mahbûsların borçlan alacaklılarına ödendi, Süleymân-nâme, s. 78. Mütercim).

[184] Celâl-zâde, Solak-zâde, varak: 104. Âlî, varak: 227, Süleyman saltanatından Onüçünctt vak'a. Dİjon (Digeon)'da Kanun-n&me-i MısU"a; «Ha-nedân-ı OsraAnl ve Mısır Hükümeti Huiasa-J Vekayi'i Mukaddfenesiyle, Teni 1113% ve Arab HÜkay&ti» eserine, Paris, 1781, müracaat. Fransa Enstitüsü muhtıralarında Mösyö Do Sasi'nin «Mısır'da Arazî Tasarruf Hakfcınm Gelişmesi SeyrÎ»ne dâir üç muhtırasına müracaat, c. 1, c. 7. (Münşeât-ı Feridun'un 2. cildinde «er-Risâlettt'l-Mısriyye fi MenâU'ü'd-Dfvanfarfivye de müracaat. Mütercim.

[185] Solak-zâde, Celâl-zâde, Âli, Pecevf, Lûtfî.

[186] Yine onlar.

[187] Kapitülasyonların târihi için nazar-ı dikkate alınacak malûmattandır.

[188] Marini Sanoto, c. 40. «Ayaş Bascia andava avanti poi Mustafa Bascia poi lui solo fra i Solachi -presento Sdg. una capo d'oro con, gioje compra-ta 200.00a zeccheni- un diamante di 58 carati costa 30 m. 2. Uno di ca-rati 21 costa 16 m. Z. 3. Uno di 11 carati coeta 18 m. Z. Un semerraMo 15 m. Z.- Cosnandamento dato da ibrahim Bascia aı Batkı di venzia in Damusco.» (Venedik elçisinin rapora).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dört günlük yoldan istikbâl ve zât-ı şâhâne tarafından -kıymetli taşlarla müzeyyen takımı 200.000 duka kıymetinde- bir Arab atı hediye ettiler. İbrahim de avdetinde Pâdişâh'a o kıymette bir serpuş takdim etti. Dört gün sonra dördüncü bir şehzade dünyâya gelerek Sultân Süleyman'ın Mısır gailesinin sükûn bulmasından ve nedîm-i hassının vusulünden dolayı hâsıl olan memnuniyeti bir kat daha artmış oldu (14 Eylül).[189]

[189] «14 ErLül'de Padlsahm Wr oğlu dünyaya gelmiştir ki, dördüncü erkek çocuğudur; birincisi 8 yaşındadır.» Marini Sanofco, a.g.c.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/31-34

Yeniçerilerin İsyanı
Ecnebî Devletlerle Dostane Münâsebetler
Hırvatistan'da Muharebeler
Macaristan'ın Fethi
Mohaç Meydan Muharebesi Ve Neticeleri
Kalender İsyanı Ve Bastırılması
Kaabız'ın Muhakemesi
Bosna, Macaristan Ve Dalmaçya'da Fetihler
Zapolya Ve Ferdinand1n Elçileri
İbrahim Paşa'nın Seraskerliğe Getirilmesi
2. Macaristan Seferi
Viyana Muhasarası
Kuşatılmanın Kaldırılması
Akıncılar Orta Avrupa'da
Ricat Sebepleri

YİRMİALTINCI KİTAP

Dâmâd Ferhâd Pasa'nın İdamı

Sultân Süleyman'ın saltanatının şu zamanında ecnebi devletleriyle diplomatik münâsebetlerinden bahsetmeden evvel, vezîr-i âzaminin Mısır'a gidişiyle dönüşü arasında meydana gelen ve dönmesini gerektiren vak'alara dönelim.

Ferhâd Paşa, Rodos seferi esnasında, tamâ'mı ve hunhar tabiatını Dülkadir beyliğinde Şehsuvar Hanedanını söndürmekle teskine çalışmış ve idaresine emânet edilen vilâyette kendisini validen ziyâde cellâd sıfatıyle göstermeğe devam etmişti. Mezâlimi ve altıyüzden ziyâde şahsı haksız yere öldürmesi «intikam!» diye feryâd ediyordu.[190] Sultân Süleyman, Asya'dan kendisine erişen mütekerrir şikâyetler üzerine Ferhâd Paşa-yı azl etti. Lâkin Valide - Sultân'ın ve mücrimin zevcesi olan hemşiresinin ısrarlarına dayanamıyarak, 7.000 akçe ile Semendire eyâletine gönderdi. Hiç şüphesiz ki, bu kadar tahsisatın irtikâbına son vereceğini ve hükümet merkezinin yakınlığının insaflı bir idareye saik olacağını ümîd ediyordu. Lâkin Dalmaçyah'mn aslen kötülüğe meyyal olan tabiatini hiçbirşey ıslâh edemezdi; yeni eyâleti halkını evvelki eyâleti ahâlisi gibi tazyik ederek gazab-ı şahaneyi davet etti. Pâdişâh, bunda dahî sapmaz adaletinin yeni bir delilini göstererek eniştesi olduğu halde Ferhâd Paşa'yi îdâm ettirdi (4 Muharrem 931-1 Teşrîn-i sân! 1524).[191]

Yeniçerilerin İsyanı

Bu şiddet numunesi ve Suriye vâlîsi Hurrem Paşa'nm azliyle yerine donanma kapdânı Süleyman'ın nasbi, devletin büyük memurları üzerinde müsbet bir tesire yol açtı. Pâdişâh, vezîr-i âzamin azimetini müteâkib, payitahtından çıkıp, kışı, ilk defa olmak üzere Edirne'de geçirmeğe gitmişti. Dîvân'a yalnız haftada iki gün riyaset ederek ekseri vakitlerini avda geçirirdi. Memleketin idaresi üzerinde mülk sahibinin (devlet sahibinin) kudretli eli

[190] Ali, varak: 229, Süleyman'ın Saltanatından 11- vak'a. Ferdi, varak: 74 ve 99. Solaık-zade, varak: 104. Celâl-z&de, va: 90; Peçevİ, varak: 31.

[191] Marini Şanoto'da, c. 41, Venedik elcisi Piyero Bragadino'nun 1526 tarihli raporu: «Ferhâd Bassa, fucugnado del Sgr., medlante la moie e la madre sost enuto, ha perso il Ghazali, Alaeddule sua moglie sorella, del Signor belissima donna vestita di negro.»[191]
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/35.

hissedilmediğinden, işlerin cereyan tarzı bundan müteessir olmakta gecikmedi. Özellikle İstanbul'da yeniçeriler kendilerinin ve Pâdişâh'ın hareketsiz bulunmasından dolayı söylenmeğe başladılar. Sultân Süleyman Edirne'den avdetinde saraya gitmeyip de Kâğıdhâne kasrında kalması üzerine, bu sessiz hoşnûdsuzluklar açık bir isyana dönüştü.[192] 25 Mart 1525, yâni Pâdişâhın vusulünden üç gün sonra[193] yeniçeriler îbrâhîm Paşa'nm Ayaş Paşa'nın, defterdarın hanelerini, Gümrüğü, Yahûdî mahallesini yağma ettiler. Süleyman fırtınayı varlığıyle yatıştırmak için saraya koştu. Fesadın tertipçilerinden birakçı, asker nâmına Pâdişâh'tan hediye talebine cür'et ettiğinden, üçünü kendi eliyle öldürdü. Lâkin oklarını üzerine doğrultmuş olan arkadaşlarının tehdidi üzerine çekilmeğe ve muvafakat göstermeğe mecbur oldu. Tam zamanında dağıtılan 1.000 duka isyanı bastırdı. Ancak yeniçeri ağası Mustafa ile si-pâhî ağası ve birçok zabitler fesadı tahrik etmiş veyâhud müsâid bulunmuş olmak şübhesiyle, bir takımı azledildi ve bir takımı da idam edildi.

İbrahim'in çağırılması[194] ve bu vahşî milis askerinin savaşçı ve yağmacı tabiatini işgal için sefere karar verilmesi sebeplerini, yeniçerilerin intizamsızlığında aramalıdır. Süleyman'ın cülusundan beri devletin en korkunç iki komşusu olan «şiî» Acemler ve «gayrı müslim» Macarlarla sulh ahidnâmesi imza olunmamış ve her nekadar bâb-ı hümâyûn bu iki hükümetle alenî muharebede değilse de, düşmanlık hiçbir vakit büsbütün kesilmemişti. Safevî Hanedanı müessisi Şâh îsmâil takriben bir sene önce vefat etmişti. Vezîr-i âzamin düğününden az sonra İstanbul'a gelmiş olan bu haber bir sefaretle tebliğ olunmadığı için Sultân Süleyman, yeni şâh Tahmasb'i mu'tâd veçhile tebrike lüzum görmedi. Bundan başka, nişancı Celâl'e bir mektup yazdırdı ki, tahkir ve tehdid edici tarzı, Osmanlıların şiî ve

[192] Marinl Sanoto, c. 38. Plyero Bragadino"nun 25 Mayıs 1525 raporu: cAvri-sa come il Sr. tornato della caczia dove esser stato con persone 50 mille.»

[193] Ferdî (varak: 100), sene ve ayda yanılıyor; bu vak'a onun yazdığı gibi 941'de değil» 931'dedir. 1 Receb'de dahî değildir; çünkü Receb, Nîsân ve Mayıs aylarına tesadüf etmektedir; o isyan ise, Osmanlı müverrihlerinin sükûtuna karşılık bilgi vermekte olan Venedik raporlarına göre 25 Mart'ta çıkmıştır. Sanuto (c. 39) diyor ki: «II Sr. ritornando di Adrinopoli aile acque dolci li ando contra i Janizzeri e li domando il suo pre-sente consueto, e il Sr. li mostro cattiva ciera dicendo che gionto Ebraim Bassa procedera -e per che Ajas Bassa etiam non li facesse buona ciera, ünde detti Janizzeri ritornano in terra e sacherono la casa di Ajas Bassa e del Defterdar, il gi-orno seguente addi 25 (di Marzo) mesero la casa di Ebraim in ruina, sacherono la Judecha -etiam il Commerchio; il Sr. entrato en Seraio volse acquetarli, dandoli Ducati 200 m. ed essendo entrati alcuni dei Janisseri principali- il Sr. di sua mano con le füze ne amazava tre di loro; vista quelli alcuni di loro voltanöetiam l'archco con la friza verso il Sr. quel fû forzo levarsi dove era, poimediantei capi a dato fin a 220 mille ducati.» Ferdî, Pâdişâhın konakladığı mahallin Beykoz olduğunu ifâde etmekle hatâ eder; Beykoz Boğaz'ın Anadolu tarafındadır; burada kastedilen yer Karadeniz'in Rumeli tarafındaki Terkos'tur (Lutfî, varak: 66).

[194] Ferdi, varak: 101. Marinl Sanoto, P. Bragadino'nun 22 Mayıs raporu: «Padişah, İbrahim Paşa'nm karadan dönmesini yazdı.»

gayrimüslimler hakkında diplomasi üsîûbundaki ağır tâbirlerle, İsmail'in Selîm tarafından mağlûbiyetini hatırlattıktan sonra, Pâdişâh şöyle devam ediyordu:[195]

«Kğer tabîat-i dalâlet-i sirişte nde zerre kadar celâdet ve gayret olaydı, çokdan helak olurdun... inâyetimüze mazhar düşüp kıhcımuz altında cân-ı pür-hirâsma âmân virildi; niçün der-gâh-ı cihân-penâh ve bârgâh-ı felek-iştibâhımuza âdem gönde-rüp arz-ı ubûdiyyet ve cân-sipârî ve izhâr-ı rıkkıyyet ve hâk-sârî itmedin? Bu noksân-ı akl ile temâm-ı gururun ve dâire-i dalâletden adem-i udûlün inşâ'Allah eizz ve'1-ekrem, benüm dahî an -karib diyâr-ı şarka teveccüh-i hümâyûn ve azîmet-i meymûnuma mûcib-i bâis oldı. Otak-ı gerdûn-natâk arâzî-i Tebriz ve Azerbaycan belki memâlik-i îrân ve Tûrân ve şâir vilâyet-i Semerkand ve Horasan sahralarında kurılmak mukarrer oldı. Bu zamana değin te'hîre sebeb aksây-ı memâlik-i mahmiyyede küffâr-ı Üngürüs ve Efrenc'de vâki* olan Belgrad ve Rodos •-ki muazzam ât-1 kılâ*-ı rab'-ı meskûn olup her biri â'cûbe-i dehr-i bukalemun idi- istihlâslan içün leşker-i cerâr ve adüvv-î şikâr ile üzerlerine azîmet idüp vardığımı gibi hâ-dî-i «tnnâ fetehnâleke fethâ mübînû» hidâyetiyle ve delîl-i «yensüru-ke'llahu nusran azîzan» delaletiyle darbe-i hücûm-ı şahbâzân-ı Rûma mütehammil olmayup her biri zemân-ı ka-lîlde hayta-ı feth ve teshire vusul bulup medâr-ı esnam, dârü'l-îslâm ve meâbid-i evsân, mesâcid-i ehl-i îmân olup âyîn-i küfr ve dalâl ilâ-vechi'1-kemâl nigûnsâr kılındı. El-hamdü-lillâhil-lezî hudânâ lihazâ. îmdi habîr ve agâh olasız ki inân-ı azîmet-i zafer-kırânum senün üzerine mün'atf olup asker-i zafer-rehbe-rün hücûm-ı nusret-i mersûmları vilâyetinedür; mukaddema tenbîh-i ahvâl-i kâr-zâr şîme-i marzıyye-i dilâverân-ı nâmdâ-rân olmağın, sana dahî i'lâm olındı: Şöyle bil ki gürûh-ı engûh-ı kûh-i şükûh, vilâyetine dâhil olup hânmân ü memlekettin tâ-râc itmeden tâc-ı ilhâd-revâcun başımdan çıkarup tarîka-i ecdadına sâlik olup, abdâl-vâr nemed giyüp, zâviye-i dervîşî ve meskenetde ve tekye-i mezelletde münzevî olup nevvâb-ı kâm-yâbumdan «şey'en lillah»[196] idersen devlet ve saadet senün ola, iyilikden gayrı nesne görmiyesin; velâ, gurûr-ı fir'avnî ve pindâr-ı Nemrûdî cibillet-i şekavet menzilinden zail olmayup râh-ı dalâlet ve lecâcete zâhib olursan, inşâ' Allahu'1-eizz, sa-dây-ı tesâdüm-i liyûş (?) ve nevâîr-i tezâhüm-i rumh-ı cüyûş ve avâze-i top-ı sâika-girdâr-ı ra'd-âsâr hayşûm-ı mahâfet-

[195] Hammerln tercümesi yerine Mttnge&t-i Feridun, c. 1, s. 478-479, aslından, alınmıştır. Mütercim.

[196] Dervişler dilencHHc ederken (Allah İçin birsey ver mânasına olan) bu tâbiri kullandıkları cihetle. Sultân Süleyman bununla Şah'a, babası Hay-dar'in şeyhliğini ihtar #dftw.

meyşûmuna vâsıl olıcak neye uğradığım malûm* ola; şöyle ki mûr bî-mıkdâr olup sakbe-i zemine girersen ve tâyîr-perende olup hevây-ı bâlâda uçarsan dahî seni komayup, be-inâyet-Ullahi'l-mülki'l-habîr. arsa-i cihanı vücûd-ı habisinden tathîr idem. Fermân-ı kadr-i nifâzına cevâb göndürüp er isen vaktine hâzır olasın. Vesselam...»[197]

Bu mealde ve uslûbda diyar beğlerbeğine, Geylân Şâhı'na da yazıldı.[198] Tahmasb, Pâdişâh'a cevap yazacak yerde, eskiden olduğu gibi, kendileriyle taarrûzî ve tedafüi ittifak akdetmek üzere, Macaristan Kra-lı'na ve Almanya imparatoru Şarlken'e sefîr gönderdi.[199] O zaman Mısır'daki karışıklıkları yatıştırmakla meşgul olan Sultân Süleyman, Gelibolu'da bulunan bütün Acem esirlerinin îdâmı hakkında İbrahim Paşa'ya verdiği emirle, Acem Şâhı'na gânderdiği mektubun hasmâne mânâsını pekiştirdi. Yeniçerilerin isyanını Mısır'da iken haber almış olan vezîr-i âzam bunu bir hükümet sırrı olarak saklamıyarak, bil'akis matem elbisesi giymek suretiyle[200] îlân etmiş ve dönüşünde hükümetin hareketini şiddetlendirmiş ve genişletmiş, Pâdişâh'm harb isteklerini teşvik etmişti.

Kış mevsimi, -Macaristan üzerine mi, yoksa İran üzerine mi olduğu bilinmeksizin- her türlü hazırlıklarla geçti. Gemiler yapıldı, toplar döküldü. Bu zamanda Osmanlı topçuluğu, Avrupa'nın şâir devletleri topçuluklarına müdhîş bir üstünlüğü hâiz bulunmuş, Rodos ve Belgrad'm zabtında başlıca sebeplerden biri olmuştu.[201] Pâdişâh'ın tasavvur ettiği sefer çok zaman gizli kalamadı. O vakit Osmanlı Devleti, Venedik ile mû-sâlaha hâlinde idi. Fransa ile ilk ahi d nâm e si on sene sonra akdedilmiş ise de, iki devlet arasında dostâne münasebetler mevcut olup, mektup ve sefîr teatisine başlanılmıştı. I. Fransuva, Süleyman'a mektup yazarak Şarl-ken'i Macaristan'da meşgul

---

[197] nemed: keçe, ptndâr: zu'm, lecâcet: inad, nevâir: Nâireler, yakıcı şeyler: haysûm: boğaz, sakbe-i zemin; yerin deliği. Mütercim.
Bu mektupta târih yoktur. Lâkin Gîlân Hâkimi'ne gönderilen mektup «evâsıt-ı Ramazân 930» ve Haydar Çelebi inşâsiyle Di-yârbekir beğlerbeği Husrev Paşa'ya gönderilen hüküm «evâsıt-ı Ramazân 931» tarihli olduğundan, ikisinin arasında yazılmış olan şu mektup da bunlara yakın bir târihte olacaktır.

[198] Buna dâir İki mektup Rûznâme-i SÜleymânî'de 27, 28 numaralarla varak 75-77'de mündericti r. (Geylân hâkimine g&nderilen nâme -ki Şâh İsmail'in vefatı haberini de vermektedir- <Münşe&t_ı Feridun'da, e. 1, s. 477-478; ve Dlyârbekir beğlerbeğl Husrev Paşa'ya hüküm 479-480'de mevcuttur. Mütercim)

[199] Marim Sanoto, c. 36, İran Şâhi'nın Piyetro nâmında bir papas ile gönderilen mektuplarını zikreder.

[200] «İbrahim yeniçerilerin İsyanından müteessir olarak siyah elbise giydi.» Marini Sanoto, c. 34. Bu tafsilât İstanbul Venedik elçisinin 18 Temmuz 1525 tar'hli raporundan alınmıştır. Bu rapor yeniçeri ve sipahi ağalarının . yukarıda bahsettiğimiz idamı hakkında da şöyle yazar: «II Si«-nor fece talar la testa al Aga del Janizzeri giovane di 35 anni, a molti cop! fece talar il soldo ed alfcri si che ii Capo del Sipahi ap*chato haven-dost lamentado i Sipahi che taiava il soldo, il Sdgnor fatto rltener il capo del Sipahi.»

[201] Marlnl, Sanoto'da, c. 38, 1529 senesi, Plero Bragadino'nun İstanbul'dan mektubu: «II Sr. ha manda il suo capo di BombardierÎ veder l'artllleria, vuol, aver 600 archebusi, fa getar basilischi che per ogni galia ne hebbl uno per le grosse di 8 e le sottile de 9.»

etmek için, orayı istilâsını teşvik etmişti.[202]

Vukua gelen meşhur muharebelerin hikâyesine başlamadan evvel, Belgrad'm fethinden Mohaç çengine kadar beş sene zarfında Macaristan ve Eflâk hududunda meydana gelen en mühim vekayîi gözden geçireceğiz.

Eflâk henüz Osmanlı Devleti'nin haracgüzân idi; lâkin Süleyman Eflâk'ı da memleketlerine eklemekle, oraya kendi seçeceği bir vâlî göndermeyi kararlaştırdı. Belgrad muhasarası esnasında (1521) Transilvanya ile Eflâk'ı istilâya me'mûr olan Mehmed Beğ, son voyvoda Nagöl-Basarab'ın 7 yaşında bulunan oğlunun hilesiyle Eflâk'ı ele geçirdi. Genç prens ile validesini ve akrabasını İstanbul'a göndererek Osmanlı Devleti'nin gelecekte Eflâk'ta hüküm sürmesine mukaddime olmak üzere subaşılıklara birçok Türkler'i yerleştirdi,[203] Boyarlar, Radiü adında eski bir papası prens intihâb ederek tasdiki ricâsiyle Pâdişâh'a bir temsilciler hey'eti gönderdiler. Mehmed Beğ, kendisine tâc giydirilen papası Ter-goviç'de mağlûb etti. Muzafferiyetinden-sonra kendisini Eflâk sancak-beği olarak îlân etti. Eflâklüar Zips Kontu Zapolya'dan yardım istediler. Mehmed Beğ, memleketi bu korkunç yardımcının istilâsına düşürmemek için, boyarlarla bir ahidnâme akdetmekte istical gösterdi ki, eski imtiyazlarını ve kendilerine bir baş tâyini hakkını muhafaza ediyordu. 300 süvârî ile gelen Pâdişâhın husûsî bir me'mûru, yeni intihâb olunan prense berât ile emaret alâmetlerini, yâni sancak, davul, topuz getirdi. Eflâk tahtına oturtulması merasimi günü, me'mûr, prense topuzu vereceği sırada bütün boyarların huzurunda başına vurarak Öldürdü, boyarlardan da birkaçı îdâm olundu.[204]

Bu haber üzerine Zapolya, bir Macar fırkasını hududtan geçirerek Eflâklılar'a iltihak ettirdi. Basaraba'nın akrabasından olup boyarlar tarafından tahta çıkarılan bir ikinci Radul da memleketi Mehmed Beğ'in elinden almak üzere birbirini müteâkib beş defa cenk etti. Son muharebede Radul tamâmiyle mağlûb olduğu halde, Zapolya 30.000 kişi ile imdadına gelip voyvodalık tahtına tekrar oturttu. Lâkin çekilip giderken, ileride kendisine muhafazaya söz veremiyeceği cihetle, Türkler'le hoş geçinmesini nasihat etti. Radul, uğraşmaktan bir netice çıkmıyacağına kaa-ni olarak,

[202] Hiçbir Avrupalı müverrih, hattâ Plasan bu vak'adan bahsetmez. Bu hususta Osmanlı müverrihleriyle Marini Sanoto, c. 41, Venedik elçisinin raporuna ve Celâl-zâde'ye (varak: 104) müracaat edilmelidir. Plero Bra-gadino, 2 Şubat 1526 târihiyle diyor M: «L'ambass&dor di Pranda e stato oxpedito II, hanno donato asperi Xm. una, vesto d'oro.»

[203] Engel. Eflak; Târihi, s. 203, n. Louis'nin Lehistan Kralı Slglsmund'a mektubundan naklen: «tom. actionum regis SiglsmundUe müracaat.

[204] Engel, s. 202, Raguzalı Boçinyoli (Boci«noU)'nin Kaahlre'den mektubu, 29 Haziran 1524.

kendisini Pâdişâh'a teslîm etmesiyle, sarayda alıkonulup, yerine Vlad tâyîn olundu. Lâkin Vlad boyarlarla uyuşamayıp kaçmağa mecbur olduğundan,[205] Sultân Süleyman, eskiden alınan 12.000 duka yerine 14.000 duka vermekten başka bir şart koşmaksızın Radul'u tahtına iade etti.[206] Vlad, İstanbul'a dönüşünde, yevmî 50 akçe ve 16 yaşındaki oğlu -zahir, genç gözdenin güzelliği babasının talihsizliğinden ziyâde iltifata mazhar olmasından dolayı[207] - onun iki katı tahsisata nail oldu.[208]

Ecnebî Devletlerle Dostane Münâsebetler

Bütün iktidarı bir noktada toplamak için yalnız dâhilen değil, Şark ve Garb*da dahî ecnebi hükümetleriyle sulh hâlinde bulunmak, devlet için mübrem bir ihtiyâç olmakla beraber, Osmanlı siyâsetinin de en mâ-hirâne bir tedbîri idi. Binâenaleyh Eflâk ve Moldavya'da sükûneti sağlamak ve Kırım Hâm'nın kolaylıkla makamına oturtulması için Lehistan Krah'yle müzâkerelere girişmek lâzım geliyordu. Süleyman Kırım yarımadasına 1.000 yenieçri ve top ve mühimmatını hâmil 100 araba göndermekle beraber, 10.000 süvari toplanmasını emretti (1525).[209] Bu tedârikler arasında Lehistan Kralı Sigismund tarafından, maiyyetinde yüz kişi ile istanbul'a bir elçi geldi; sefir, huzûr-ı şahaneye kabulünde altı gümüş vazo takdim etti. Ondan sonra saraydan çıkarken, vezirler, mûtâd üzere bir ziyafete davet ettiler. Vusulünde gösterilen teveccühkârâne temayüller tekzîb edilmedi; 5 ay ikametden sonra, mütârekenin 5 sene uzatılmasına nail olarak geri gitti (Teşrîn-i sânı 1525).[210]

Raguza hükümeti, Devlet'le kendi arasında ortaya çıkan bâzı ihtilâfları 5.160 duka hediye etmekle sonunda halletmişti.[211]

---

[205] Eflafc Târihi, s. 205.

[206] 12.000 duka vergi Bocignoli'de dercedllmiştir.

[207] Sultân Süleyman'ın ahlâk -temizliği cihetiyle, bu sû'-d zanma mahall yoktur. Eflâk Beği'nln memleketinden külliyetli âidâtı vardı. Tahsisat bağlanması sâdece bir iltifat olduğundan, nufctarma bakılamaz. Mütercim.

[208] istanbul Venedik balyosu PÎero Bragadlno'nun 1525 tarihli raporu: «Eflâk voyvodası azimet ve Pâdişâh'a senevî ondört bin duka vergi itasını ta-ahhüd eyledi. İstanbul'da kendisine yevmî elli akçe, onaltı yaşında olan oğluna yüz akçe tahsis olundu.»
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/36-40.

[209] Piero Bragadlno'nun İstanbul'dan 30 Haziran 1525 tarihli raporu, Ma-rini Sanoto, c. 39; «Li Tateri havendo mosso il loro Sr. con tradtanento İl Sr. subito spazzo un altro Sangiaehi con 1000 Janizzeri e 100 carete di artigleria, con tutti li Bombardieri e mandamenti al Sanglachi di vil elnanza, sicche sarano di 10 mille cavaHi.»

[210] Piero Bragadino'nun 6 Teşrîn-i sânî 1525 tarihli .raporu; Marini Sanoto: *Jonse un ambassador del Re di Polonla con 100 cavalü, presento 6 cope d'argento manzo colli 3 Bassa e veniva per prolongar la tregua per anni set»

[211] Engel, Raguza Tarihi, s. 199.

Venedik Cumhuriyeti, her türlü siyâsî ahvâlde maslahatgüzar göndermekle beraber, İstanbul'da dâimi bir balyos bulunduruyordu.[212]

Bu zamanda idi ki, Fransa dahî birinci defa olarak bâb-ı devlete bir elçi göndermiş ve bu elçi zât-ı şahaneden 10.000 akçe hediye, kendisini şereflendiren bir hil'at ve bundan daha mühim olmak üzere Şarlken ile kardeşi Ferdinand'm kuvvetlerini işgal için, Macaristan'a asker şevki vaadini almıştır.[213]

O vakte kadar Türkler'le muahede için münferiden müteredd id kalmış olan Macaristan Kralı, Venedik hükümetinden istemeğe kendini haklı gördüğü 8.000 dukanın verilmemesi üzerine, o da ahidnâme akdini kararlaştırdı.[214]

Hırvatistan'da Muharebeler

Belgrad'ın fethinden beri Macaristan, Hırvatistan, Dalmaçya Türk-ler'in akınlarına açık kalmış ve birçok çatışma vuku bulmuştur. Onları burada zikretmek lâzım gelir.

Belgrad'ın düşmesini takip eden sene (1524), Osmanlılar Ostroviçe, Sikardona nâmmdaki Dalmaçya şehirlerini zabtettiler; lâkin Knin ve Kropa beldelerindeki Avusturya muhafız askerleri tarafından ric*at ettirildiler.[215] Bununla beraber, bir mağlûbiyet, akıncıların Mihâl-oğlu Fer-hâd Beğ kumandasında, Sava ve Orava arasındaki mıntıkayı tahrîb ile Karniyol'a kadar Hırvatistan'ı ateş ve kan içinde bırakmalarına mâni olmadı.[216] îki sene sonra 15.000 akıncıyı, Sirmi'de Pol Tomori ismindeki muhârib papâs tamâmiyle mağlûb ederek, bütün esirleri ellerinden almış ve Ferhâd Beğ'in başını, kırk sancak ile birçok at ile altın ve gümüş işlemeli haylî silâhı

[212] Piero Bragadino'nun yerine Pietro Zen tâyîn olunup, bir müddet birlikte bulunmuşlardır. Marlnl Sanoto, 1526.
[213] Piero Bragadino; MarinJ Sanoto, c. 41, 1526. Solak-zâde, va: 104. Plassan ve I. Fransuva Üe Şarlken'In bütün müverrihleri Venedik raporlarında ve Osmanlı târihlerinde zikredilmiş olan bu sefaretten hiç söz etmezler. <L'ambasciador di Francia e stato expedlto, li hanno donato asptt 10.000, una veste d'oro.» Bragadino'dan.
[214] «Li Hongaresi per l'avanzio consu tarono, non era ben conclu-der la pace fino non havessero li 80 milla ducati, che preten-dono haver della Sria. nostra.» Budin Venedik konsolosunun 5 Teşrîn-i evvel 1525 tarihli raporu, Marini Sanuto, c. 35. Bu fıkra güvenilir olduğu kadar sahih ise de, Katona'nin (c. 19, s. 417'ye nazaran) fıkrasına emniyet olunamıyacağı gibi Süleyman'a isnâd eylediği mektup da uydurmadır. Mektupta gösterilen 1524 târihinde Pâdişâh Belgrad'da olmayıp, bundaki: «Rex Elemitarum, Moabitarum, custos trium fluviorum, pro-tector sepulchri crucifbd, nepos Dei Sabathoti, ac Mahumethi Pensgemuth.» unvanı da o kadar kabadır. Gebel ve Katona'-nın bu kadar ağır bir hatâya nasıl inanmış oldukları bilinemez.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/40-41.
[215] Engel, Dalmaçya Târihi, s. 566.
[216] Valvasur, 4, S- 421.

Budin'de II. Lui'ye göndermiştir.[217] Zikredilmeğe değer görülen bu hezimetle birlikte, Verbuzen, Manastır, Semendire sancak beğleri Husrev, Sinan* Balı Beğler Yayçe önünde görülmekte gecikmediler. Ancak Piyer Kegloviç ve Blas Seri kumandasındaki muhafız askerleri bütün hücumlara muzaffer bir şekilde karşı koydular.

Birkaç ay önce, Blas Seri, Cem adında bir Türk zabiti tarafından, münferid mübârezeye (teke tek düelloya) çağınlıp, bir darbe ile Cem'in bacağını keserek çizmesiyle, mahmuzıyle birlikte düşürmüştü. Frangipan Kontu olup Kork Kardinali'nin kayınpederi ve Şarlken'in elçisi olan harb adamı Kristof -ki İtalya muharebelerinde İmparator Maksimilyen'e o kadar şecaat örnekleri göstermiştir- 16.000 kişiyle Yayçe'yi muhasaradan kurtarmağa geldi; bu mevkiin önünde Türkler'i bozarak ordugâhlarını, Husrev Beğ'in çadırını, 60 sancak ile askerî mızıkasını ele geçirdi. Bu parlak zafer, Frangipan'a Kral II. Lui tarafından «Dalmaçya ve Hırvatistan Hâmîsi» unvanını kazandırdı. «Martoloz» denilen Osmanlı hudud askerleri, 400 kişi oldukları halde, Frangipan Kontu'nun muzafferiyetin-den biraz evvel Skardino'dan çıkıp Daîmaçya üzerine atılarak, Kont Kar-loviç'in kalesi olan Skoza'yı almış ve içlerinde memleketin ileri gelenlerinden birçokları olmak üzere 300 esîr tutmuş idiler.[218]

Bu vak'alar, Sultân Süleyman'ın Rodos ve Belgrad seferleri gibi, bizzat yaptığı Mohaç muharebesinin mukaddimesi olmaktan başka birşey değildir. İkinci seferin kumandanlığı, Mısır'dan dönüşünden beri hakkındaki teveccüh-i şâhâne dâima artmakta olan vezîr-i azama verildi. Diğer vezirlerin ona nazaran hiç mesâsebinde bulunması kudretini artırıyordu. Bunların birincisi olan Mustafa ihtiyar ve mefluç olduğundan, hemen mütemadiyen yatakta idi.[219] İkincisi olan Ayaş[220] -ki Mustafa gibi Arnavud'dur- okuyup yazma bilmediği, güçlükle söz .söylediği, yalnız muharebe adamı olduğu cihetle dîvanda ancak âdet yerini bulsun diye görülüyordu, îbrâhîm'in, etrafındakilere üstünlüğü gençliği, seçkin terbiyesiyle Pâdişâh'm

[217] Istoanfi, Kolonya başımı, 1622, s. 104, ve Totoero, onlardan na&len Ka-tona, 19, s. 478-483.
[218] Şimek, s. 205. Engel, s. 566.
[219] Marini Sanoto, c. 37: cTurchi e Martolo&i di Scardona e quelli lochl cir-cumviclnl da clrcha 400 sono andati assaltar Seusa, luocho del conte Zu-ane Carlovic, e l'hanno tolto, e sacheziato e menato yia, anime 308 e pre-so molti noblli irat qua" due Perosichi.»
[220] «Mustafa di anni 84, Albanese vecchio, ammalato di gota, sta di 12 mesl 8 in letto, savlo, cugnado dei G. Sgr. aveva per moje sua sorella, ha gran piacer ehe sia detto, questo dlsordinato lussurioso per lo molto a schdavl 700, e İntrada 70 mille ducati,» Piero Bragadino'nun 1526 raporu, Marini Sanoto, c. 41.
«n terao vezir Ayaş, Albanase di 44 anni, moh sa leger, uomo di guerra, non sa scrlver e raeno parlar, ha scb.ia.yl 600, İntrada, 60.000 ducati pocco cervello e la madre e tre fratelli monachi â la.Valona, â la auate manda cent ozecehint l'anno.» Marini Sanoto.

kendisine olan teveccühü, her türlü rekabeti imkânsız bırakıyordu. Sultân Süleyman ile vezîr-i âzamin mahremiyeti o dereceyi bulmuş idi ki, ber-mûtâd yemeklerini beraber yedikten başka, ekseriya ayrılmamak için yataklarını birbirine yakın yaptırırlardı. Pek az gün olurdu ki, en mühim İşlerle meşgul oldukları halde, Pâdişâh ile vezîr-i âzam sabandan beri tezkire teâtî etmemiş ve o günün akşamını birlikte geçirmemiş olsunlar. îbrâhîm'in £ok okuduğu cihetle mlısâhabetinin lezzeti nazar-ı dikkate alınırsa, bu emsalsiz teveccühe pek şaşılmaz. îbrâhîm, ana dili olan Rumca'dan başka Türkçe, Farsça, İtalyanca bilirdi; târih ve coğrafya mütelâasını pek severdi, en çok okuduğu Anibal'in ve İskender'in muharebeleri idi. Yalnız karabetlerine değil, yaşlanriın ve tabiatleri-nin münâsebetine de dayanan şu irtibat, Pâdişâh ile sadrâzam arasında altı seneden beri devam ederek, zerrece haleldar olmamıştı.[221] Macaristan'a yürünmesi kararlaşmca, diğer iki vezîr ile birlikte efendisine refakat eden îbrâhîm, Venedik balyosunu .-selefinin Rodos muhasarasında yaptığı gibi- ordu ile birlikte gelmeğe davete memur oldu; lâkin elçi, Şarlken ile Kral II. Lui'ye, Venedikliler'in- Türklerle uyuştuğu şübhe-sini vermemek için, yaşlılığından dolayı özür beyân ederek, Pâdişâh'm arzusuna muvafakat göstermedi.[222] Hükümetin ecnebî devletlerle münâsebetlerinde başlıca vâsıta olan tercüman Yûnus Beğ de seferde beraber idi. II. Bâyezîd zamanında elçilikle Venedik'e gönderilen Alî Beğ ölmüş, yerine bu Yûnus Beğ tâyîn olunmuştur,[223] ki Süleyman'ın cülusunda Venedik Docu Loredano'ya tebliğini daha Önce görmüştük. Macaristan seferinden bir sene evvel müftî Alî Cemâli vefat etti.[224] Bu zât 20 sene müddetle en büyük şeriat memuriyetinde şerefle bulunmuştu. Sultân Sülemân Cemâlî'nin hâtırasını en güzel surette takdir etmiş olmak için, ulûm ve Osmanlı edebiyatının medâr-ı iftiharı olan en büyük ulemâdan birini, yâni hem fıkıhda, hem Usan ve târîhde büyük bir şöhrete nail olan Kemâl Paşa-zâde'yi tâyîn etti.[225]

---

[221] «İbrahim di anni 33 (pâdişâh 32 yasında îdi) nostno suddito dela Par-ga; smarto si di letta di ogni cosa di farsd legger Ubri di romancie, la vlta di Alessandro Magno, di Hannlbale, di guerre, componö a gr«ı piacer di inuslca a piacere di saper della condizdone del Signori, dei sltl di terre e d'ogni ajltro cosa, copla ognl caotllena ehe puö aver, e dotto, lege persiano, molto aznado dal Sr. dorme spessissimo al Seraio in un letto ehe si toccamıo ad uno; ognl giorno 11 Sr. 11 seriye oualche pollzza di sua mano e la mano e la manda per il suo muti). Da anni 6 İnsieme hanno fatto questa vita insieme, ha intrada ducati 150 mille, 100000 di Bassa 50.000 di beglerbego, sehavi 1500, vestldo d'oro, a la madre con due fnt-telü alı Seraio, 11 padre al un Sanglaco». Marini Sanoto'da, c. 41, P. Bragadlno.

[222] Plero Bragadino ve Hetro Zenlh İstanbul'dan 26 Mart 1526 tarihli raporu, Mazini Sanoto'da, e. 41.

[223] Marini Sanoto'da, c. 41, Venedik elçisinin raporu: «In loco di Alibei che morit«, il. Sr. ha fatto Jundsbei, che fù aratar alla Signoria al tempo del Lor edan.»

[224] Hacı Kalfa, Müftller Defteri, s. 128.

[225] Kemâlpaşa-zâde edib ve müverrih olduğu için Arapça olarak Şer'î meselelere dâir yüz kadar risale yazmıştır.

Macaristan'ın Fethi

Sultân Süleyman, kendisinin yokluğunda İstanbul'un idaresi için Kemâl Paşa-zâde gibi bir müftîye, eski Mısır Vâlîsi Kaasım Paşa gibi bir kaymakama (kaaim-makam) i'timâd edebilirdi.[226] Eyyûb, Ebü'1-Vefâ ile babasının, büyük babasının, onun babasının türbelerini ziyaret ettikten sonra 11 Receb 932 (23 Nisan 1526) 100.000 kişilik bir ordu ve 300 ef-vâh-ı nâriye (top vs. ateşli silâhlar) ile[227] İstanbul'dan hareket etti.[228] Osmanlıların telâkkisi, hareket edilen günü iki surette mes'ûd gördü: Evvelâ, tarlaların yeşillenmesine ve âb-ı hayâtın muhafazasına vazifeli olan Hızır'ın gününe tesadüf ediyordu,[229] ki Pâdişâhların kışlık saraydan yazlık saraya[230] gittikleri ve ıstabl-ı şahaneden atların muzaffe-râne çayıra çıkarıldıkları husûsî gündür.[231] Ondan başka, -Hz. Mu-hammed ile diğer birçok büyük adamlann doğum ve irtihâl günleri olduğu cihetle, yolculuk için en müsâid addolunan- pazartesi idi.[232] Ordunun Osmanlı vilâyetlerinden geçişi büyük bir intizam içinde oldu:

Ekilmiş tarlalara girmek, hayvan otlatmak, arazî sahiplerinin hayvanlarını almak idam cezası ile yasaklanmıştı. Aykırı hareket edenlerin başları kesildi, yâhud asıldılar: Pâdişâh'm emirlerine aykırı hareket eden birkaç kadı bile şiddetinden kurtulamadılar.[233] Konaklama günleri, Sultân Süleyman askere geçit resmi yaptırır, dîvan kurar, yabancı devlet sefirlerini kabul ederdi. 5 Nisan'da Moldavya Beği'nin elçisi mu'tâd vergiyi takdime geldi; birkaç gün sonra Selîm'in tabibi Ahî Çelebî'nin oğlu Seyfullah'ı huzuruna

---

Bunlardan başka Sa'dî'nin Gülistân'ına benzer Nigaristân nâmında Farsça bir eseri vardır. Les Mines d'Orient, c. 1, s. 401, c. 2, s. 107, c. 3, s. 47, bu iki eserin bir kısım yerlerini içine almaktadır. Mo-haç Muharebesine dâir Türkçe bir târih (güzel bir nüshası Dresden Kütüphânesi'ndedir), bir tefsir, Keşşafa haşiyeler, Hidâye'ye, Tecrid'e, Miftâh'a, Tehfifût'e şerh yiazmıştır. Mısır seferinde refakatinde bulunmuş olduğu I. Selîm'in emriyle iki Arabça kitap tercüme etmiş ve Yûsuf ü Zelîha manzum eserini yazmıştır. Şakaiku'n-Nu'mâniyye'ye ve Lâtîffnin Tezki-re-İ Şuarâ'sına (Şâber'in tercümesi, Zürich, 1800, s. 79) müracaat.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/41-44.

[226] Kemâl Paşa.zâde Târihi, varak: 14.

[227] Ferdî, 106.

[228] Solaık-zâde, varak: 104.

[229] Hızır'ın öyle bir vazifesi ve muhafızlığı olmadığı gibi, <Hızır Bayramı» (Hıdrellez) run İslâm'ca bir kudsiyetl olmayıp, mevsimler İçinde bahar olmaktan başka, bir meziyyeti de yoktur; baharın başlangıcı veya .en olgun zamanı olmak itibariyle Hıristiyanlarca, yortu yapılır. (Mütercim).

[230] Râgıb Paşa'nın Münşeât'ında v« diğer inşâlarda bu münâsebetle pâdişâhları yazlığa azimete teşvik için müteaddid mektup numuneleri görülür. (Husûsî günlere alt tebriklerde olduğu gibi göç zamanında, da sadrazam tarafından tebrik arzı takdimi eskiden beri mu'tâd idi Mütercim)

[231] M. D-Ohsson.

[232] Viyana İmp. Kütüphanesinde tbni Hacte'nin «SttMcerdân»ı.

[233] Rûz-nâme4 SÜleymanî, 10, 11, 31 Mayıs ve 5, 19 Haziran.

kabul etti ve yevmi 60 akçe (bir duka) ile husûsî tabîbliğine aldı.[234]

Şiddetli yağmur Balkan'dan geçmenin müşküâtını artırıp, Filibe'den Niş'e giden altı boğazı hemen hemen geçilmez hâle getirdi.[235] Filibe'de Anadolu süvarisi orduya iltihâk etti. Bütün askerin «Trayan Kapısı» denilen dar boğazdan geçmesinden çıkarak müşkilâtı bertaraf etmek için, bu süvari doğuya dönerek Bulgaristan'a îzladı Boğazı'ndan girdi.[236] Vezîr-i âzam Sofya'da Pâdişâh'dan ayrıldı; sonra Morava kenarında yine birleşip Petervaradin'e doğru pişdar oldu. Bosna ve Hersek sancak beğleri Tuna kenarında ve Belgrad civarında orduya katıldılar. 800 küçük gemi ve kayıktan mürettep olarak içlerine Mihâl-oğlu, îsken-der-oğlu, Yahşi Beğ kumandalarında yeniçeri konulmuş olan Osmanlı ince donanması, ordugâh karşısında demir attı. İstanbul'dan hareketinden üç ay sonra idi ki, Pâdişâh Belgrad'da bayram münâsebetiyle[237] ordu kumandanlarının ve devletin büyük memurlarının tebriklerini kabul etti (1 Şevval 932-11 Temmuz 1526). Vezîr-i âzam ise Petervaradin duvarlarına erişmişti (5 Şevval - 15 Temmuz). Derhâl kaleye çıkmak için iskeleler kurdurdu, bir gün sonra şehir alındı. Vakit kaybedilmeksizin kalenin muhasarasına başlandı; muhasara 12 gün devam etmiş ve Osmanlı-lar'ın iki hücumuna büyük zâyiât verdirilerek[238] mukavemet edilmiş olduğu halde, duvar altından kazılan iki lâğımın patlaması muhâsırlara geniş bir gedik açtı: Muhafızların 500'ü idam ve 300'ü esîr edildi.[239] Vezîr-i âzam -askerlerinin mızrakları ucuna 500 baş saplanmış olduğu halde- Pâdişâh'ı istikbâle gitti.[240]

Kalenin fethi müjdesini getirene 1000 altın vermiş bulunan Süleyman, fevkalâde bir dîvan akdederek, vezîr-i âzamin emri altında muharebe eden beğlere memnuniyeti beyân etti. 400.000 akçe tahsisatı olan beğlere üçeryüzbin akçe, diğerlerine bu akçenin yarısı ihsan olundu.[241]

---

[234] Rftz-nftme-i SüleymİnÎ, 5, 20 Mayıs.

[235] Bu altı boğaz Rûz-nâme-i SüleymânTde zikr olunmuştur: 1) Filibe'de Tatar-Pazarcığı Boğazı, 2) Trayan Kapısı, Kapılı -Derbend (Amienln Succi Boğazı), 3) îhtiman ve Sofya arasında Kazasker Boğazı; 4) Kaariye Lukariçe Boğazı, 5) Şehr-Köyü (Şehir Köki?) boğazı; 6) NİŞ Boğazı (İstihkâm yüzbaşısının Hacı Kalfa'mn Râm-ill'sine ilâve ettiği haritadaki yedi boğaz ile karşılaştırınız.).

[236] a.g.e., 23 Mayıs.

[237] a.g.e., 11 Temmuz, Solak-zâde, varak: 104.

[238] Bûz-n&ra/e-i SüfeynıAnİ, bir defasında 150, bir defasında 1000 yazıyor.

[239] Bûz-nâme-i Süleymânl, 28 Temmuz; Kemal-paşa-zâde, 29-32, Macaristan müverrihleri Petervaradin muhasarası hakkında az tafsilât verirler. Celftlzade'ye müracaat, varak: 97. Ferdî, varak: 118. Peçevî, varak: 3, Alî, varak: 229.

[240] Marini Sanoto, c. 42. Venedik elçisinin raporuna atfen: <a Pietro Va-radlno e disfatto tutto, et mortovj dentro 200 fanti alil uallq ha fatto talar la testa.»

[241] Kemâlpaşa-zâde (varak: 32, 33) Gregpriçe, Burkas, Nogay, Di-mitrofça kalelerini zikreder. Ferdî (varak: 119, 120), SaotİN, Volkvar, Raca, Erdud kalelerini de söyler. Peçevî (varak: 32), bunlardan başka dört kale zikreder ki şunlardır: Kopnik, îrin (veya îrik), ÇervİK, Parkan. Bu köylerin 10'u Macaristan haritasında şu ilimlerle

Yine bu sıralarda, Sirmi mıntıkasının bütün kaleleri Bosna beğleri tarafından ele geçirildiği haberi Pâdişâh'a ulaştı.

Osmanlı ordusu lllok duvarlarına kadar Tuna boyunca ilerleyerek bu mevkii, muntazam muhasara altına aldı. Türklerin hendekleriyle yaptıkları şâir şeylerin her an daha ziyâde tazyik etmekte olduğu kale, yedinci gün kendi ihtiyariyle teslîm oldu. Hiç ümîd edilmeyen bu teslimden dolayı lllok ahâlîsinden 12 kişi kaftan giydirilerek mükâfat gördüler. El Öpme merasiminin icrasından sonra, Pâdişâh orduda ilân etti ki, seferden maksad Budin'in fethidir.[242]

Tuna ve Drava boyunca Eşek (Ösek)'e kadar yola devam olundu. Pâdişâh orada durarak 284 «on» uzunluğunda bir köprü attırdı; 6 gün süren inşâatına bizzat nezâret etti. Yalnız 2 «on» genişliğinde olan bu köprüden ordunun geçmesi de o kadar müddette mümkün oldu. Ösek nehri* yağma edilerek yakıldı, köprü tahrîb edildi. Osmanlılar yağmurlar ve sisler arasında her adımda bataklıkları olan, suları taşmış bulunan bir memleket içinden Mohaç sahrasına kadar ilerlediler.[243]

Mohaç Meydan Muharebesi Ve Neticeleri

Mohaç, Tuna'nın batısında ve bu şehrin teşkil ettiği bir adanın karşısında, bağlarla örtülü bir ovanın içindedir. Mohaç'ın alt tarafında, Tuna'nın sağ kolu yanında Karasu (Karaşice) nâmıyle anılan muazzam bataklık vardır. Şehrin güneybatısında anfiteatr şeklinde bir dağ yükselir ki, bunun eteğinde, kuzeyde Feldvar köyü ve güneyde Türkler'in «Pusu Kilise» nâmını vermiş oldukları bir kilise görünür. Bu isim bugüne kadar kalmıştır: «Buzokliça»dan «Pusu-kilise»yi anlamak kolaydır. Bu dağla Mohaç arasında kasabanın solunda ve ova istikametinde bir vâdî «Baç-Kalu-pe» adı verilen tepenin eteklerince uzanır.[244]

---

gosteTÜmiştir: Gregurovecz, Berkazova, Zotin, Mitrovicz, Ireg, Cserevicz, Vucovar, Racsa, Kupanik, Er-doed.

[242] Rûz-n&me-t saieym&nl, FertU, Solak-zâde, Celâl-zftde.

[243] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/44-46.

[244] Peçevî (varak: 34), bu mevkileri Broderith'e kadar doğru ve daha ziyâde tafsilâtla tarif eder. Peçevî, Mohaç muharebesini görmemiş ise de, babası ve alay-beği sıfatıyle büyük-babası hazır bulunduklarından, bütün tafsilâtım onlardan almıştır. Peçevî'den nakleden Solak-zâde, Celâl-zâde, Ferdî, Âlî, Lutfî ile diğer Osmanlı müverrihlerindeki malûmat o kadar araştırma mahsûlü ve doğru değildir. Bu Osmanlı müverrihleri gibi tstoanfi, Kamerarius, Gusinianus, Samboko VII, Zermeci Broderith'ten istinsah etmiş ve onların eserleri de Engel, Ka-tona, Vendic, Şimek ile Fessler'e kaynak olmuştur. Bac - Kalupe ismi şimdi bilinmiyorsa da Sultân Süleyman'ın Şatorizli'den geçtiği ve sol tarafta Nagy Nyarad tepeleriyle doğuda Mohaç; sahrasına son veren tepeler arasındaki vâdîyi tuttuğu ve bugün Baçfa (Batsfa) nâmıyle mâruf ormandan çıktığı malûmdur. Şimdi bahçe hâline konulmuş olan bu orman piskopos emlâkinin bir kısmıdır. Ancak Baçfalua yâhud Baç-falo, yâni Bac Köyü kelimesinden türetilmiş olan Baçfa ismi, burada vaktiyle bir köy bulunduğunu gösterir. Buna ve Feld-var tepesine dâir olan

28 Ağustos 1526 (20 Zilka'de 932), Osmanlı ordugâhında: «înşâ'Al-lah!» sadâları aks-i endâz oldu, Bu sadâ, ertesi gün muharebe edileceğine işaretti. Vezîr-i âzam, bâzan me'mûriyeti sıfatının alâmeti olmak üzere samur kürk, bâzan adetâ hademe-i hassa urbası giymiş olduğu halde, muharebe tertibini müzâkere île kararlaştırmak için, birkaç defa Pâdişâhın huzuruna gitti. Ağustos'un 29*uncu günü, ordu güneşin doğmasiyle beraber -namazı edâ ettikten sonra- harekete başladı. Yahya Paşa'nın oğlu ve Semendire mutasarrıfı Bali Beğ 4.000 zırhlı süvârî ile pişdar idi; ondan sonra, Rumeli askeri ve 150 topu olan bir topçu takımı ile vezîr-i âzam geliyordu; Asya askeriyle topçuların diğer yarısına kumanda etmekte olan Anadolu beğlerbeği Behrâm Paşa vezîr-i âzami tâkîb ediyordu; en sonra da, muhafız askerleri, yeniçeriler, altı muntazam süvârî alayı, Husrev Beğ kumandasındaki Bosna süvarileriyle Sultân Süleyman ge-liyordu. Ordunun başı Naranyavar yoluyla -o zamandan beri Bozokliça nâmını almış olan- kilise yakınına geldiği zaman Balı Beğ 5.000 akıncı ile ayrılarak, Baç-Kalupe'nin solunda Mohaç sahrasına çıkan bir vâdîyi tutarak, bu suretle Macarlar'ı çevirmiş oldu.[245] Pâdişâh, öğleye doğru Mohaç kasabasına hâkim tepeleri tutarak harb nizâmı üzere dizilmiş düşmanları ayaklarının altında gördü. Süleyman, gözü önünde cereyan edecek olan kanlı faciayı temaşa etmek üzere, parlak bir zırh giymiş, başına üç sorguçlu bir kavuk koymuş olduğu halde, kendisi için kurulan tahta oturdu. Birkaç sene sonra Budin beğlerbeği Hasan Paşa,[246] Pâdişâh'ın bulunmuş olduğu mevkie bir köşk yaptırmış ve tepenin eteğinde bir çeşme yaptırmıştır.[247]

Sultân Süleyman, muharebe emrini vermeden evvel, ordunun bütün kumandanlarını bir harb meclisine davet etti ve Husrev Beğ"in kumandasında dümdân (artçıları) teşkil eden ihtiyar akıncıların da bunda hazır bulunmasını istedi.[248] Bunlardan Altuca[249] nâmında bir zabit, zırhı (cevşeni) arkasında, kepeneği terkisinde, toğulga (tolga) sı başında, dudaklarının

topografya malûmatını Baron Medni-anski'den aldım.

[245] Peçevî, varak: 33, 34, bu muharebeyi her müverrihin başka türlü hikâye ettiğini söyleyerek, bizzat hazır bulunan büyük ba,başınjn ifâdesine göre anlatır.

[246] Mukaddema mjr-i alem olajı Hasan Beğ, Peçevl'nin Mojıaç Dagı'nı ziyarete gittiği zaman Budtn, Beğlerbeğd'ydi.

[247] Müverrih Peçevî'nin tepenin eteğinde kazılan kuyu ve zirvesinde inşâ olunan köşke dâir verdiği malûmat bu mahallerin bugünkü durumunu te'yîd etmektedir. Filhakika Feldvar ovasının ortasında oldukça yüksek bir tepe vardır ki, Sultân Süleyman çadırım işte buraya kurdurmuştur. Baranya eyâleti ahâlîsi o vak'anm hâtırası olarak bunu Sataristye diye isimlendirmiştir, ki Macarca «satur» kelimesi Türkçe'nin «çadır» kelimesi mukabilidir. Kuyu da Türk Çeşmesi mânâsına olarak Török-kutya diye isimlendirilmiştir.

[248] Peçevl, varak: 33, Husrev Beğ'i zikr İle bu divânın husûsû ahvâlini Ali Dede nâmında yine bu muharebede hazır bulunmuş ihÇiyar bir şeyhten naklen yazar; AH Dede Siget'de medfundur.

[249] Peçevî'de «Adil Toca» (Âdil Koca), yâni (ihtiyar âdil) olması muhakkak gibidir.

üstünden yanaklarının her tarafına bıyıklan çıkmış olarak ilerledi. HusreV Beğ:

- «Merd ihtiyar! Saâdetli Pâdişâh senin re'yini soruyor» dedi. Altuca (Âdil Koca) :

- «Döğüşmekten iyi re'y mi olur?» cevâbım verip yerine gitti.[250] Husrev Beğ, sıkı kitle hâlinde mukavemet edilmez bir kuvvet ve şiddetle yürüyen Macar atlılarının hücumuna mukabele etmenin güç olacağını Pâdişâh'a ihtar etti; bunların, ordunun ağırlığı üzerine atılmaların-daki tehlikeyi beyân ettikten sonra, düşmanın hücumunda safların ayrılıp, Macarlar'ın içeri alınarak, safların kapatılması ve bu suretle yandan ve arkadan hücum edilmesi re'yini arz etti.[251] Bu re'y kabul edilerek, ağırlık, ordunun arkasında uzak bir yere konuldu. Balı Beğ, Macar bayraklarının görünmekte olduğunu haber verdiğinden, Sultân Süleyman da kendi sancaklarım açtırdı; gözleri yaşlı olduğu hâlde ellerini göğe kaldırarak :

- «İlâhî! Kudret ve kuvvet senden! İmdâd ve himaye senden! Ümmet-i Muhammed'e yardım et!»

diye duâ etti. Bu hâl görülünce, bütün Osmanlı saflarında şecaat ve dîn şevki nümâyân oldu. Süvariler, aynı duygularla, atlarından sıçrayıp yere kapandılar; alınlarını yere sürdüler; sonra yeni bir gayretle atlarına bindiler ve Pâdişâh'ın uğrunda canlarını feda edeceklerine yemîn ettiler. Vezîr-i âzam büyük mükâfat vaad ederek umûmî hisleri ve coşkunluğu Ordu Segedin ve Baç'a kadar ziraat yapılmamış geniş bir arazîden sür'atle geçti.

---

[250] Merhum Alı Dede'den işltdlm: İbrahim Pasa, Rumeli alaylarını yerleştirdikten sonra Pâdişâh'ın huzuruna geldiğinde, serh&d kumandanlarının davet edilerek müzâkere olunman ferman buyurulur. Kumandanlara çavuşlar gönderilir. Husrev Beğ hepsinden evvel gelir; Pâdişâh'ın bulunduğu tepeciğe çıkması emr olunur. İbrâhîm Paşa ayakta, diğer vezirler de Pâdişâh'ın karşısında İdiler. İbrahim, Husrev Beg'e hitaben «Serhâd beg* lerlsiniz; Saadetti Pâdişâhımız sizden müşavere istiyor; iste Mohaç sahrası, lâkin henüz düşmandan eser yok,; tedbir nedir?» deyince, Husrev Beğ zât-ı şahaneye teveccühle (dönerek): cSaâdetli Pâdişâhım, biz ser-hadde müşavereyi serhaddin umûr-dide thtlyârlanyle ederiz; kendi re'yi-mizle bir is görmeyiz. Ferman olunursa varıp söyleşelim.» dedi. Pâdişâh «O müşavere olunacak adamları buraya getiriniz» diye emretti. Husrev Beğ, aşağıda duran adamlarından birine: «Uz var. Koca Alay-begi, Kara Osman. Mehmed Subaşı, Adi Toca (Âdil Koca), Balaban Çeribaşı müşavereye gelsinler» diye söyledi. Bu adam gittiği gibi Adi Toca dediğ bahâdır çıka gelir; cübbesı arkasında, togulgası başında, kepeneği terkisinde, bir kırcıı İhtiyar; terrâş (tıraşlı) amma bıyıkları toğulgasından her biri düşmana bir ok gibi çıkmış; Husrev Beğ, bunu davet Üzerine geldi sanarak «Adi Toca, Pâdişâh müşavere emr ediyor» der; Adi Toca «Burada döğüşmekden başka müşavere mi olur? Beni Koca AJay-begi size gönderdi; düşman alayları görünmüş, çarhacımar tutuşmuş; geliniz, sancağınızın dibinde bulununuz» deyip atını teperek yine kendi alayına doğru gittt. (Peçevl*den telhis, İstanbul basımı, s. 90-91: Mütercim).

[251] Solak-zade ve Celâl-zâde bu re'yi Balı Beg'e atf ile yürüyüş esnasında at üzerinde Pâdişâh İle ıkonuşarak giderken beyân ettiğini söylerler. (Se-mendire Beği Balı Beğ Padişah ile hem-ra&n (atbaşı beraber) bulunarak «Düşman demir kale gibi pulada müstağrak olduklarından (çeliğe bürünmüş olduklarından) mâada birbirine zenclr gibi merbutdurlar; bu tarz İle nereye hücum etseler takat getirilemez. Onlar 'bizim üzerimize yürüdükleri zaman iki tarafa ayrılmalıyız; geciverdiklerlnde ise Üzerlerine hücum deriz. Şimdiye kadar hep böyle cenk edilmiştir. Lâkin bizim askerin arkası ağırlık ile mfilamâl iken düşmana yol verilemez; mağlûbiyetin bizim tarafta olması İhtimâldir.» diye re'yini beyân etti.) {Solak-fâde'den telhis, s. 454-455. Mütercim)

Lâkin hayvanların bir çoğu, şiddetli yağmurlar yağmakla beraber susuzluktan, otsuzluktan telef oldu. Akıncılar, Segedin'in yağmasında, Yeniçerilerden sür'atli davrandılar; yeniçeriler geldikleri zaman kalenin duvarlarından başka birşey bulamadılar. Baç'da, ahâlî bütün bir gün kiliselerinde mukavemet gösterdilerse de akşama doğru -muhâsır-lar için büyük çapta telefata yol açmakla beraber- hücumla zapt olundu. Bu kasaba ile civarından pek çok şeyler ganimet olarak yağmalandı. Vezîr-i âzam ile defterdarın hissesine ellişerbin koyun düştü.[252] Süleyman, Titol'deki ordugâhında, Radviç'in Osmanlılar'dan birkaç yüz kişinin bir takımını îdâm ve bir takımını esîr etmiş olduğunu ve Batyani'nin dümdân tehdîd etmekte bulunduğunu haber alarak, ordunun arkasını muhafaza için Husrev Beğ'i gönderdi. Baç ile Petervaradin arasında, birkaç bin Macar aileleriyle, mallariyle birlikte -bataklıklarla çevrili olup müstahkem ordugâh hâline koymuş oldukları- bir ovaya çekilmişlerdi. Türkler için bu mevkiin zaptı, bütün Macaristan kalelerinin ele geçirilmesinden daha pahalıya mal oldu; hattâ Mohaç çenginden ziyâde zabit kaybedildi. Yeniçeri ağası, samsoncu-başı, bunların muavinleri, çavuş-başı savaş meydanında kaldılar.[253] Macarlar, bu cenkte Misel Dö Bozi'nin Mo-rot'da gösterdiği misâle uygun davrandılar, ki, terkisine almış olduğu zevcesiyle birlikte dolu-dizgin kaçarken, TürkleYin yetişmek üzere bulunduğunu görerek, ellerine düşürmemek için kadını hançerle öldürmüş ve sonra intikamını almak için hiçbir tarafa bakmıyarak Osmanlı safları içine atılmış idi.[254]

Garib bir tesadüf olmak üzere, Morot ile müstahkem ordugâhtaki kanlı sahneler -mağlûbların müverrihleri tarafından tafsîlâtıyle nakledilmekte olduğu halde- gâliblerin müverrihleri tarafından sükûtla geçiştirilmiştir. Bu da gösterir ki, mükemmel ve bî-taraf bir târih yazmanın birinci şartı muhtelif menbâları birbiriyle karşılaştırmaktır. Petervaradin*-de ordu, Tuna üzerine beş gün zarfında bir köprü kurdu; Süleyman bir hafta Edirne'de kalarak İstanbul'a, yedi ay ayrılıktan sonra,[255] 23 Teş-rîn-i sânî (17 Saf er 933) târihinde vâsıl oldu. tbrâhîm Paşa'nın Of en Kraliyet kasrından almış olduğu üç heykel -Dikilitaş ve sütun ile Tunç Yılanlar Amuduna tamamlayıcı bir unsur olmak üzere- Atmeydanı'ndaki sarayı önüne konuldu.[256] Bu üç

[252] Peçevî, varak: 28, 38, 39. Kemâl-pasa-zâde, varak: 93. Rûa-name-ı Sttleymâttî.
[253] Peçevî, varak: 38 ve 39. Rûi-nâme-i Süleyman!.
[254] btoaııfl, Sekizinci Kitab'ın nihâyetinde, clarium facınus.
[255] Rûz-nâane-i SüHoynıAnL
[256] Âli Solak-zâde. M. D'Ohsson'a göre Ayasofya'nm tunçtan yapılmış W büyük avizesi Of en soygunumdan (ganimetlerinden) dır.

âsâr-ı atîka henüz mevkilerinde görülmekte ise de, heykeller haylî vakitten beri ortadan kaybolmuştur. II. Meh-med, Kostantiniyye'nin fethinde üç yılan heykelinin başını kestirmişti. Sultân Süleyman, milletinin evhamında tereddüdlü olduğu için ve daha doğrusu vezîr-i azâmin ısrarlarına dayanamıyarak Atmeydanı'nı -İslâm bakımından sanem addedilebilecek- bu üç heykelle tezyin etti. Bu husus, burada şundan dolayı da zikredilmeğe şayandır ki, Musevî şerîati gibi Şerîat-i Muhammediye dahî insan eliyle yapılmış tasvirleri men* ettiğinden ve veziri için hakîkaten filozofça bir cesaret eseri addedilmeğe müstehaktır. Mezheb taassubu, İbrâhîm Paşa'nın, din bakımından gösterdiği bu itinasızlıktan şikâyet etmekte geri kalmadı. Figânı nâmında bir şâir, yazdığı bir hicviyede, birinci îbrâhîm putları kırmış iken, ikincisinin meydanlara dikmiş olduğunu söylüyordu. Bu ince eleyip sık dokuyan mukayese, bedbaht şâirin eşeğe ters bindirilerek şehirde dolaştırılmasından sonra, asılmasını mûcib olmuştur.[257]

[257] «îki top Belgrad'da alıkonuldu; üç. heykel İstanbul'a getirilerek Atmey-danı'nda amûd Üzerine konuldu. Vezirin sarayı kapısı karşısında olmasıy-le «Pasa putperesttir» diye. güftüsinîd oldu, hattâ Figân! çelebî:
«Dü İbrâhîm âmed-bedîr-l cihan,
Yekt büt-şlken, yeki büt-nişân»
diye hicvettiği cihetle bir nice müfsid gaddar zavallıyı beardâr ltdiler.» Solak-zâde'den telhîs, s. 459 ve 460.
«Bir Halll-i evvel gelüp esnamı kılmışdı şlkest
Sen, halîllm, şimdi geldin, halkı kıldın büt-perest» beyti de hatırlanmağa şayandır. Mütercim.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/46-54
Solak-zâde, varak: 106. Âlî, Süleyman'ın devrindeki Türk şâirlerinin tercüme-i hallerinde (s. 263). Sagredo, Vertiye, Riko, Civvio, Uloa, Knolles Macaristan seferi için iyi kaynak olamazlar. Şunlara müracaat daha iyidir: Oratio protreptica Cus-piniani cum descriptione conflictus quo periit Rex Ludovicus et qua via Turcus Solomes ad Budam usque pervenerit ex AIba Graecia; ondan sonra, Jo. Antonii Flaminii conflictus ille pannonicus cum Turcis, in quo Pannoniae Rex interiit; nihayet: Camerarü de clade accepta ad Mogacium.
Sultân Süleyman'ın Üçüncü Macaristan Seferinin Merâhil-nâmesi Mohaç Muharebesi (932/1526) Nîsân (Receb) - 23 Nîsan (11 Receb, pazartesi), İstanbul'dan azimet, ordu Halkalı-Pmar'da tevakkuf eder. 24, Çatalca, 25, înceğiz yakınından geçip Tekvürli'de durur. 26, Karlı. 27, Ahmed Beğ. 28. Hadim. 29, Ulûfeciler. 30 Mahmüd Ağa.
Mayıs (Şa'bân) - 1, HaskÖy, 2, Memak, 3, Tevakkuf, Hu-dâvendigâr bir sarayda ikamet eder. 4, İstirahat, 5, Dîvân, Moldavya elçisi vergi getirir, fi, Dîvân, 7, Tevakkuf, kethüda Rumeli defterdarı ileri gönderildi. 8, Pâdişâh resm-i geçit icra ettirir. 9, İstirahat. 10, Bir nefer Meriç üzerinde Kemâl karyesi yakınında ekin çiğnediği için îdâm edilir. 11, Çeşmeçayı-n, iki nefer hayvan çalmakla suçlanarak başları kesildi. 12, Ordu Hisarlık, diğer isimle Bağalacı'da durdu, yeniçeriler Filibe üzerine sevk olundu. 13 (1 Şa'bân), Sazlıdere, Zaîm Taş-oğlu asıldı. 14, Altunçayırı, 15, Hâlidli, 16 ve 17, Ağaç Korusu, 18, Dermalen, 19, Filibe sahrası; timarh süvariler Sofya'ya gönderildi. 20, Dîvân, Ahî Çelebî-oğlu Seyfullah yevmî altmış akçe ile tabîb-i sultanî nasb olundu. 21, Anadolu beğlerbeği ordugâha iltihâk etti. 22, Ordu Filibe Önüne vardı, tevakkuf, kethüda ve Rumeli defterdarı yeniçerilerle beraber Sofya'ya doğru hareket ettiler, bir boğaz geçildi; öğleden sonra sahra ceviz büyüklüğünde dolu tâneleriyle örtüldü. 23, Pşdişâh Anadolu ve Rumeli askerlerine îzladi yolunu tutmalarını emret-ti 24, Emine, 25, Çömlekçi Köprüsü civarında Tatar-Pazarı, 26, Karapınar. 27, Ordu, Kapılı Derbendi'nden geçerek îhti-man'da tevakkuf eder. 28, Kazasker Boğazı'nı geçer; uzun merhale. 29, Şiddetli bir yağmur ile Sofya önüne varır. 30, Tevakkuf; bütün ırmaklar taşıp birçok çadırları sürükledi; Hu-davendigâr bulunduğu mevkîi terke ve otağ-ı hümâyûnu ve-zîr-i âzamin çadırlarının bulunduğu mahalle kurdurmağa mecbur oldu. 31, Tevakkuf; bir kadı, dört adamı, üç nefer îdâm olundu.
Haziran (Ramazân) - 1, Dîvân, Rumeli beğlerinden birkaçı dest-bûsa kabul. 2, İstirahat, Rumeli beğlerinin alay gösterişleri 3, Yağmur; Eflâkler; vezîr-ı âzam Pâdİşâh'dan ayrılıp ileri gider. 4, Tevakkuf. 5, Kariydi Karice, Boğaz; iki si-lâhdâr atlarını biçilmemiş tarlalara koyuverdikleri için başları kesildi. 6, Şehir Köyü karşısında Pınarbaşı, 7, Şehir Köyü boğazı; ordu Niş Boğazı'nda konaklar. 8, Boğaz'dan çıkıp Ilıca yanında bir değirmen etrafında

çadır kurar. 9, Niş önüne gelinir. Semendire suları taştığından yağmur ve dolu selleri altında Karacahisar yolu tutuldu. 10, Morava kenarında Despeniç köyü yanında konaklanıhr; yağmur, 11 (1 Ramazân), Tevakkuf. 12, Ordu Alacahisar Boğazı yanında Bayırbak'da çadır kurar. 13, Tevakkuf; Hudâvendigâr av yapıyor. H 15, 16, İstirahat 17, Dîvân. 18, Alacahisar*a geçilip Morava kenarından Muskoviç köyüne kadar ileri gidildi. 19, 20, Tevakkuf. Vezîr-İ âzam Pâdişâh'ın ordugâhına iltihak eder, ve büyük bir sür'atle Varadin (Petervaradin) üzerine yürümek için emir alır. 21, 22, İstirahat; Otçular birçok Eflâk köylülerini öldürürler. 23, Kozaron Kızı'nda tevakkuf; yağmur ve taşkınlar devam eder. Sava üzeripe köprü kurulduğu haberi geldi. 24, Ordu tre nâmındaki küçük ırmağı geçer, fakat Morava'nm sulan o kadar kabarmış ki, geçmek imkânsız. 25, Tevakkuf.

Ordu'nun önünden gönderilen Vezîr-i Âzam'ın katettiği merhaleler 16 Hazîrân, Alacahisar'dan hareket, 17, İre (İbre?) nehrinden geçiş. 19, Kozaron Kızı; dört gün konaklama; 23, Korsovik Pazarı; yağmur yol müşkilâtını artırır. 24, Gece gündüz yağmur; İbrâhîm Paşa beklemeğe mecbur olur. Sel gibi yağan yağmurlar çadırları sürükler; Balı Beğ'in askerinden ikisi boğulur. 25, Pirecik; ordu yağmurdan çok ıztırap çeker. 26, Eraliye, 27, Gorcika; üç ırmaktan köprülerle güçlükle geçilir. 28, îbrâhîm Semendire yakınında Baygınlı'ya vâsıl olur. 29, Havale ve Eski Hisarlık Baygınlı. 30 Belgrad.

Temmuz (Şevval) - İbrâhîm Paşa Rumeli askerine resm-i geçit yaptırır. 2, Tevakkuf: yine resm-i geçit; teçhizatı eksik olan timarhlar umarlarını kaybederler. 3, Tevakkuf ve geçit. 4, Vezîr-i âzam çadırını Tuna'nın öte tarafında Semlîn yanına kurdular. Hırsızlık yaparken yakalanan altı EflâkU îdâm olundu. 5, Ordu Semlîn yanında Tuna sahillerine çadır kurar; Bosna ve Hersek sancakbeğlerinin gelmesi. 7, Bozuk-Kilise (Busiklicza); bu köyün kilisesi tahrîb olundu. Kadir gecesi don oldu. 8, Teis (Tisa) ve Tuna nehirlerinin kavşağında Selanka-men, Lâîn Papas Tomoris'in ikibin kişi ile Petervaradin'e kadar ilerlediğine; Kral'ın Budin'de bulunduğuna dâir vezîr-i azama haber gelir. 9, Tevakkuf. Akıncı reislerinin vürûdu. Hudâvendigâr Bayram merasiminin icrası için Belgrad'a gider. 10, Tevakkuf; sekizyüz küçük gemi ve sandaldan mürekkeb olan Osmanjı donanması Tuna'dan yukarı çıkar. Anadolu askeri köprülerden geçip Bozuk-Kilise'de kilise yakınında birleşir. Donanma Mihâl-oğlu, Iskender-oğlu, Yahşı-Beğ-oğlu ku-mandasındaki yeniçerileri alarak yoluna devam eder. 11 (1 Şevval, Çarşamba), Hademe-i Şâhâne Tuna öte tarafına geçerler. 12, Ordu, Tuna sahilinde Petervaradin sahrasına kurulur. 13, Petervaradin, 14, İskele kurmak için kereste toplanır. Yağmur devam eder. Muharebe. (İstanbul'dan Petervaradin'e 49 merhaledir). 15, Kale, hücum ile alınır. Baba Ca'fer müjdesini getirip, 1.000 altın ihsan verilir. 16, Bosna BeğM. Hus-rev Beğ ve Mihâl-oğlu Mehmed Beğ Tuna'nın öte tarafına keşifte bulunmaları için gönderilir. 17, Anadolu askeri kale önünde yerlerini alırlar: 18, İstirahat. 19, Bataryalardan dâima ateş. 20, Şiddetli muharebe. Asker üç saat hücumdan sonra yüzeli zayiat ile ric'at eder. 22, Şehrin kilise ve haneleri tamamen tahrîb olunur. Muhafızlar bir yürüyüş (hurûc) yaparlar. Bal-ta-oğlu Pîrî Beğ'e ansızın hücum olunup mağlûb edilir. Ordugâh kaleye yaklaştırılır. 23, Yeniden faydasız bir hücum; altmış yeniçeri ve diğer askerden altıyüz kişi muharebe mevkiinde kalırlar. 24, Hudâvendigâr bin yeniçeriden mürekkeb bir imdâd kuvveti gönderir. Vezîr-i âzam, mevkiini değiştirir. 25, Hücum te'hîr olundu. 26, iskender Çelebî'nin kayın pederi Hüseyin Çelebi'ye altmışbin akçelik bir malikâne ihsan olundu. 27, iki lâğım kale duvarlarında iki gedik açtı; kale hücum ile alındı; kavgada yalnız yiğirmibeş kişi zayi oldu. Vezîr-i âzam kale muhafızlarından beşyüzünün başını kestirdi; diğer üç-yüzü de esîr edildi. 28, Vezîr-i âzam ilerler. Hudâvendigâr, İbrâhîm Paşa'nın bıraktığı yere konar; vezîr-i âzam Pâdişah'-ın ordusu Önüne avdet eder. Çervak (Çerevik: Cserevics) kalesi ahâlîsi şartsız teslîm olur. 29, Burgazlı Kilise; vezîr-i âzam İstanbul'a yetmişdört mütekaid gönderir. 30, Dîvân, ordu beğ-lerine mükâfat dağıtılması. Semendire beği, Sava kenarlarında yapılmış olan kalelerin teslîm olmalarını taleb etmek üzere Izvornik'e gider. Budin yolu tutulur. Yahya Paşa-oğlu îllok civarında baskına tutulur; galib gelerek otuz baş ve otuz esîr getirir. 31, Çervek kalesi tarafından geçilerek Tuna sahillerine inilir.

Ağustos (Zilka'de) - 1, tllok. Hudâvendigâr ordunun civar şehirleri yağma etmesini men' eder. 2, Tevakkuf. 3, Eflâk ve Boğdan voyvodalarına aralarındaki çekişme ve düşmanlığı kapatmaları için emir verildi. Hudâvendigâr köylerin yakılması yasağını tekrar eder. 4, Tevakkuf, îllok kalesi nizâm dâiresinde muhasara olundu, metrisler açıldı, toplar yerleştirildi. 5, Muhasara devam ediyor. 6, Hudâvendigâr, kaleyi bizzat keşfetmek için gelir. 7, Öğleye doğru kalenin muhafızları teslîm olmak üzere bir mühlet isterler. Pâdişâh günün nihayetine kadar müsâade eder. 8, Üç Hristiyan ordugâha gelir. Bir çavuşla üç yaya-başı kaleye girerek tesellüm şartlarını kararlaştırırlar. Drava üzerinde Erdud ve Ösbek ahâlîsi itaat ederler, lllok'tan oniki Hıristiyana hil'at giydirildi. 9 (1 Zilka'de; perşembe), vezîr-i âzam maiyyetiyle ilerler; geldiğinde Pâdişâh el öpmeğe kabul eder. 10, Ordu, «İhtiyar Kadının Tahtı» denilen Dukin (Doukin)'de durur. Yağmur ordunun hareketini güçleştirir. 11, Tuna üzerinde Suten (Szotin) kalesinden geçilir; büyük bir manastır yanında durulur. 12, Vokovar. 13, Burohuk kalesi (Morkoviça: Morcoviza); ağırlıklar, düşman eline geçer korkusuyla ordunun arkasına nakl olundu. 14, Essek üzerine sür'atli yürüyüş. 15, Drava kenarında ordugâh. Hudâvendigâr bu şehre köprü kurulmasını emrederek inşâata bizzat nezâret eder. 16, İnşâatın devamı. 17, Köprünün başı yapıldı, fakat daha ayakları konulmadı. 18, Vezîr-i âzam, Pâdişâh ile beraber atla gezer; sonra ikisi birlikte inşâata nezâret ederler. 19, Köprü bittiğinden paşalar ve vezîr-i âzam huzuruna kabul olundular. Vezîr-i âzam yine Hudâvendigâr*-ın yanına giderek, Pâdişâh onunla müşavere eder.

Yahya Paşa-oğlu Balı Beğ*in kumanda ettiği fırkalardan Belgradlı Kurdoğlu nâmında bir voyvoda maiyyetinden yüzelli kişi ile, düşman karakollarına hücum için köprüden geçip yediyüz esîr getirir. Dokuz bin akçelik bir timar alır. 21, Yahya Paşa-oğlu Balı Beğ ve Bosna Beği Husrev Beğ ve vezîr-i âzam ile ordunun bakıyyesi köprüyü geçerler. 22, Vezîr-i âzam ile Hudâvendigâr Drava'dan geçerler. 23, Anadolu askeri beklenir; Essek yakılır; köprü de yıkılır. 24, Bir gol kenarında konaklanır. Daimî yağmur. 25, Tevakkuf. 26, Bataklıklar, küçük göller arasından zahmetli gidiş. Eşya ve yük hayvanlarından bir takımının zayii. 27, Ordu koşum beygirlerini beklemek üzere tevakkuf eder. 28, İstirahat. Hudâvendigâr ertesi gün muharebe olunacağım îlân ettirir. Genç bir asker izinsiz ilerlemiş olduğu için başı kesilir. Vezîr-i âzam defalarca Pâdişâhın otağına gider. 29, Ordu Mohaç sahrasına konar (Burada muharebenin tafsilâtı anlatılmıştır). 30, Hudâvendigâr at ile çıkar. Bütün esirlerin dîvân çadırı Önüne getirilmesi îlân olunur. 31, Hudâvendigâr altın bir tahta otararak vezirlerin ve beğlerin ta'-zîmâtını kabul eder. İkibin esirin îdâmı. Sel gibi yağmur yağar.

Eylül (Zilhicce) - 1, Rumeli defterdarı gayrimüslim ce-sedlerinin defnine me'mûr oldu. 2, Mohaç'ta istirahat. Macar ordusundan yirmibin piyade ve dörtbin zırhlı defn edildi. 3, Mohaç yakıldı. Ordu bir gölden müşkilâtla geçer. Yalnız bir köprü bulunduğundan, yük hayvanlarından ancak dörtte biri ordunun arkasından gelebilmiştir. 4, Ordugâha giren bütün köylülerin İdamı için emir; yalnız kadınlar müstesna. Akıncıların yağma etmeleri yasaklandı. Rumeli'ne, Anadolu'ya» Suriye'ye, Mısır'a Diyârıbekr'e, Kürdistan'a, Boğdan'a, Eflâk'a zafernâmeler. 5, Üç-köprülüde tevakkuf. 6, Tulis'den (Tolha) geçiş, Tuna sahilinde tevakkuf. 7, Miyâne, büyük bir şehir yanından geçilerek Tuna sahilinde ordu kurulur. 8 (1 Zilhicce)

(Cumartesi). 9, Tevakkuf 10, Budin, 11, İstirahat. Hudâvendi-gâr, îbrâhîm Paşa ile birlikte istihkâmları teftiş, eder. 12, Mevkilerin ikinci muayenesi. 13, Hudâvendigâr şehirden çıkar; Tuna üzerine köprü attırır. 14, Pâdişâh tarafından ittihaz olunan tedbîrlere rağmen Budin'de yangın çıkar. Vezîr-i âzam ateşi söndürmeğe koşar, mesâisi faydasız kalır. 15, Pâdişâh ve vezîr-i âzam Kral'ın av sarayına gider. Kalenin topları ve kralın sarayını süsleyen tunç heykeller nehir yoluyla İstanbul'a gönderildi. 16, Sarayda muzıka ve ziyafet 17 »Hudâvendigâr KraT-ın av sarayına gider. 18, (10 Zilhicce) bayramın ilk günü), yine ziyafet, râsime-i dest-bûsî. 19, Kralın bahçesinde şenlik. 20, Semendire Beği Hâce Beğ ve kardeşi Mehmed Beğ Tuna üzerine yeni atılan köprüden ilk olarak geçerek, Ada'nın karşısında çadır kurarlar. Ordunun bir kısmı vezîr-i âzam tarafından idare edilen hareketi tâkible Peşte'de tevakkuf eder. 21, askerin geçmesi devam eder. Pâdişâh nüzul etmekle şeref verdiği Kral sarayının yakılmasını men ile bir yeniçeri karakolu ikaame eder. 22, Askerin geçmesi devam eder. Budin'den çıkarılan Yahudiler1 İstanbul'a doğru sevk olundular. Macarlar sarayın muhafazasında yeniçerilerin yerine geçerler. 23, Köprü geceleyin üç parça olarak kırılıp iki parçası batar. Mi-hâl-oğlu Beğ, Husrev Beğ, Ömer Beğ kumandalanndaki ordu ardçılan kayıklarla nehri geçerler. 24, Yarın gidileceği îlân olundu. 25, Sabahla birlikte hareket eden ordu şehirden üç mil mesafede ve Tuna'dan uzak olmayan bir mahalde durur. 26, Ordu gÖUer ve gayet güzel çayırlar arasından geçerek dört-buçuk fersah Ötede ordugâh kurar. Bu merhalede hiç içilecek su olmadığı için, atların birçoğu telef olmuştur. 27, Su ve yiyecek bulunmuyor. Arpanın okkası yüzyirmi (iki duka ve iki hums) ve dakîkın okkası iki yüz (dört duka) akçeye kadar satılır. Yağmur şiddetle yağıyor. Hayvan telefatı devam ediyor. 28, Bir gün sür*atle gidildikten sonra ordu Theis (Teis) kenarlarında kurulmuş Segedin'e vâsıl olur. Şehrin sakinleri nehrin Öte yakasına kaçmışlardı. Bununla beraber ganimet olarak birçok eşya ve esîr alınır. Hudâvendigâr Baç'a (Moçoni-ya) (Mosztonya üzerinde?) vâsıl olur; kasaba hücumla zabt olunur. Vezîr-i âzam ganimetten kendi hissesine ellibin ve defterdar yirmibin koyun alırlar. 30, ordugâh Segedin karşısında Teis kenarında kuruldu.

Teşrîn-i evvel (Muharrem) - 1, Teis kenarında küçük bir kale önünde tevakkuf. 2, Titel önünde. Deli Rareş'in (Radiş?) ordu dümdarlarından yüz kadar esîr aldığı haber alındı; derhâl Husrev Beğ dümdâra (ardçıhğa) gönderildi; Palatin Na-dor İpsani mel'ûnu da orduyu taciz ediyor. Haylî esîr getirildi. Üç fersah gidildi. 3, Üçbuçuk fersah gidilerek Fraska Dağı eteğinde kâin Petervaradin önüne varıldı. Pişdarlar dünkü gün bir köprü inşâsına başlamışlardı. 4, Askerin pencik (her esîr için alınan vergi) vermeleri ve aksi takdirde esirlerin ellerinden alınacağı îlân edildi. 5, Köprü inşâatına devam edilmesi için kereste getirildi. Hudâvendigâr gayet müstahkem bir mevki (Baceno: Bacsania? Beçe: Becese?) önüne vâsıl olup şiddetli bir muharebe ile zabt eder. Yeniçeri ağası Şücâ Ağa, yeniçeri çavuşu, samsoncu-başı, birkaç yaya-başı bu muharebede şehîd olmuş ve birçok ağalar yaralanmış ve birçok sipâ-hî de şehîd düşmüştür. 6, Tevakkuf. Kethüda ve defterdar askere resm-i geçit yaptırmağa başladılar. 7, Hudâvendigârm orduya vâsıl olması; onbir merhalede Petervaradin'e gelmişti. Bir gün Beçene'de (Becsne) ve iki gün Petervaradin karşısında kalmıştır ki, cem'an ondört gün. Kapıcı-başı Mehmed yeniçeri ağalığına tâyîn olundu. Köprü inşâatı süVatle ilerliyor. 8 (1 Muharrem), Köprü bittiğinden ordunun bir kısmı nehirden geçti; bakıyyesine resm-i geçit yaptırıldı. 9, Hudâvendigâr köprüden geçer; iç-iTde (Kilikya) yeni bir isyan haber alınmasıyla Anadolu beğlerbeği azimet emri alır. 10, Hu-dâvendigâr'ın Selankamen yanında otağı kurulur. İbrahim, Va-radin ve lllok'a muhafız gönderir. 11, Ordu Bozuk-Küise'den geçer. 12, Belgrad. 13, Eski Hisarlık. 14 ve 15, Semendire; asker Laçiçi'de ordugâh kurar; yürüyüş hızlandırılır. Morava üzerinde Koviloc'a köprü kuruldu. Hudâvendigâr bütün ordusuyla köprüden geçip öğleden sonra Koviloc'a vardı. 16, So-poiyçe (Sopoiyitsche) gayet uzun bir merhaledir. 17, Parakin (Paraken). 18, Asker Niş'in bu tarafında ordugâh kurdu. Yol müşkilâtmdan dolayı Niş'e

Kalender İsyanı Ve Bastırılması

Sultân Süleyman, Macaristan'ı talan etmekte iken, Anadolu'nun her tarafında isyan ejderi baş kaldırıyordu. Pâdişâh'ın dönüş için Tuna'dan geçtiği gün[258] birkaç ulak Iç-il (Kilikya) Türkmenleri arasında isyan çıkararak müthiş bir surette etrafa yayılmakta olduğu haberini getirdiler. Anadolu beğlerbeği, memleketin asayişini iade için hemen oraya gönderildi. Bu isyanın sebebi îç-il sancak beği eski vezîr-i âzam Hersek Ah-med Paşa-zâde Mustafa Beğ'in sancağın tahrîri hakkında verdiği emirdi. Kadı Muslihüddîn ile kâtibi Mehmed'e tevdî olunan bu işte alenî haksızlıklar oldu. O vakitten beri ahâlî gizli gizli heyecan içinde idi. Bunu meydana çıkarmak için ancak bir vesile lâzım geliyordu ki, o da zuhur etti. Süğlün Koca nâmında ihtiyar bir Türkmen, tarlasına ikiyüz akçe deresinde ağır bir vergi konulmasından şikâyet etmesi üzerine, cevâp olmak üzere sakalını tıraş ettiler. Bu hakaretten, verginin konulmasından daha ziyâde müteessir olan Süğlün Koca, oğlu Süğlün Şâh Velî ve Zünnûn-oğlu nâmında üçüncü bir nâhoşnûd ile Türkmen aşiretleri başına geçti. Kadı, kâtib, sancak beği ansızın ele geçirilip öldürüldü (10 Ağustos 1527 -12 Zilka'de 933). Karaman beğlerbeği İskender Paşa-zâde Hurrem Paşa kuvvetine mağrur olarak âsîler üzerine yürüdü. Lâkin askeri, Kayseri'ye yakın Kurşunlu Boğazı yanında mağlûb ve maktul olarak kendisi de savaş meydanında kaldı. Gâlibler Tokat tarafına yönelerek, Artıkâbâd ve Kazâbâd ovalarında yığınak yapmaya başladılar. Amasya'da ikamet eden Rûm eyâleti beğlerbeği Hüseyin Paş>, kendi askerini Dülkadir, Maraş, Malatya beğlerinin askeriyle birleştirerek ordugâhını Sivas'ta kurdu. Malatya Beği Yularkasdı Beğ 1.000 süvari ile düşmanın durumunu keşfe gönderildiği halde, 400 kişi kaybederek şehre döndü. Ramazan-oğlu ailesinden ihtiyar Adana Beği Pîrî Beğ -kendilerine ma'lûmât verilmiş ve biri Ayın-tâb (Anteb) ve biri Malatya'ya girmiş olan-

varılamamıştı. 19, Niş'in öte tarafında boğaz girişinde ve Ilıcalar yakınında ordu kurulmak üzere hareket. 20, Niş Boğazı'na girilir ve dağlarda tevakkuf olunur. Çavuş Yâreli Hüseyin İstanbul'dan gelip Iç-il isyanı haberini te'yîd eder. 21, Ordu Şehir Köyü yakınından geçerek boğazın girişinde bulunan Kadiç (Kadidj) önünde durur. 22 ve 23, Tevakkuf. 24, Sofya'da ordugâh kuruldu. 25, 26, 27, 28 ve 29, Bu şehirde ikaamet. 30, Hudâvendigâr Filibe köprüsünü geçip Istanmiyaka adlı küçük ırmak kenannlarında kâin Kadınca Köyü'nde tevakkuf eder; vezîr-i âzam beraber idi. 31, Tevakkuf.

Teşrîn-i sânt - 1 ve 2, Hudâvendigâr Edirne'ye girip saray-ı hümâyûna iner; sekiz gün istirahatten sonra, 9 Teşrîn-i sânî (2 Safer, cum'a)'da yola çıkar; üç gün sonra -ki 12 Teşrîn-i sânî'dir- silâhdâr Rüstem Ağa'yı emîr-i âhûr tâyîn eder. 13, Sultân Süleyman istanbul'a dâhil olur.

[258] Rûz-n&me-i Süleymânl'ye göre I Teşrîn-1 evvel tarihinde ve bundan dolayı Mohaç muharebesinin, Fessler'in zannı gibi (c. 1, s. 329) yirmi dördüncü günü değil, kirktfclnci günü İdi.

Şâm ve Diyânbekr beğler- . beğilerinin getirecekleri imdadı beklemenin muvafık olacağını beyân ey-lediyse de, genç ve cesareti müfrit olan Rûm eyâleti beğlerbeği bu nasî hatı dinlemedi. 16 Eylül (19 Zilhicce) târihinde, ilkönce Türkmenler ric'-ate mecbur ve reisleri Zünnûn telef oldu; lâkin tekrar toplanıp gece yarısına doğru Hüseyin Paşa'nın ordugâhım gafletten yararlanarak basıp Paşa'yı yaraladılar ve Sivas'a kaçmağa mecbur ettiler, ki orada aldığı yaradan ölmüştür. Sonunda Diyânbekr beğlerbeği Husrev Paşa âsîlerin muvaffakiyetlerine son vermek şerefine nail oldu.

Yine bu sırada Adana ve Tarsus'ta da karışıklıklar meydana geldi. Adana mülhakatından Birendi nahiyesinde Domuz Oğlan ve Tarsus sancağından Ulaş nahiyesinden Yenice Beğ[259] isyan çıkarmışlardı; Velî Halîfe nâmında bir Acem mutaassıbı da Tarsus civarında Karaisalı aşiretini isyan ettirmişti. Ancak bu iki isyan Adana beği Pîrî Beğ'in akıllıca tedbirleriyle ve müessir bir şekilde az vakit içinde sür'atle bastırıldı.[260]

Ertesi sene Karaman'da ortaya çıkan isyan daha ehemmiyetli olmuş ve bizzat vezîr-i âzamin orada bulunmasını icâb ettirmiştir. Yeniçerilerin hâmî ittihâz ettikleri Hacı Bektaş sülâlesinden[261] Kalender-oğlu, bayrağının altına birkaç bin derviş, abdal, kalender ile serserilerden birçok kişi toplamıştı. Rûm, Anadolu, Diyânbekr beğlerbeğlerinin birbirini mü-teâkib, ettikleri muharebelerde âsîler gâh mağlûb, gâh gâlib oldular: Rûm beğlerbeği Yâkûb Paşa «Onaod» (Avnaod?) boğazında Kalenderce mağlûb olduğu gibi, Kalender de Pasin Ovasında Husrev Paşa'ya bozularak Kara Çayır'da Anadolu beğlerbeği Behrâm Paşa'dan intikam alıp, onu Tokat'a ilticaya mecbur etmişti. Behrâm Paşa, bu şehrin karşısında, kendisine katılan Karaman, Haleb beğlerbeğileriyle birlikte Kalenderle felâketli bir muharebede bulunarak, Karaman Beğlerbeği, Alâiye, Amasya, Birecik beğleri ve Karaman ve Anadolu timar defterdarları bu cenkte maktul düşmüşlerdir. Vezîr-i âzam Dülkadir eylâetinde Kara nâm mahalde iken bu kanlı mağlûbiyetin haberini alarak, İstanbul'dan getirmiş olduğu 3.000 yeniçeri ve 2.000 sipâhî ile alelacele Elbistan'a kadar ilerledi. Lâkin âsîlere hücum etmeden evvel, muvaffakiyetini te'mîn edecek iki tedbîr aldı: Türkmenler'e mağlûb olan askerden orduya gelecekler olursa, mağlûbiyetlerine dâir neşredecekleri haberler, diğer askerlerin zihinlerini bulan-

[259] Peçevî, c. 1, s. 120; bu iki âsîyi Tonuz (Domuz)-oğlu» ve «Bekçe» isimleriyle kaydeder.
[260] Ali, 223, Peçevî, varak: 44, Celftl-zâde, varak: 114. Ferdî, Solak-zâde.
[261] «Hacı Bektaş Velî evlâdından, yani Kadıncık Ana'dan Burnu kam dam-lasıyle nefs oğlu olan Habîb oğlu evladından; Kalender ibni İskender, tbnl Balım Sultân, tbni Resul Çelebi, îbnl HabU> Efendi.» Peçevî, c. 1, s. 12. Mütercim,

dıracağından haklı olarak korkarak, bunlardan kimse gelmemesini ve aksi halde öldürülmelerini emretti. Ondan sonra lâzım gelenlere iltifat göstererek ve timârlar tevcih ederek, evvelce Kalender tarafına geçmiş olan Türkmen aşiretlerini[262] bu tarafa kazandı. Bunların ayrılması üzerine âsîler birkaç yüz kişiden ibaret kalarak, sadrâzamın çaşnigîrlerinden Bilâl, Mehmed ve Deli Pervane kumandasında bir müfreze ile kolayca he-zîmete uğradılar; Kalender, maiyyetiyle beraber Başsaz Dağlan'nda tutularak kendisiyle Dülkadir hanedanından felâket arkadaşı olan Velî Düm-dâr*ın başları kesildi, Peçevî'nin tâbiri veçhile «fitrâke asıldı», vezîr-i azama getirildi (22 Ramazan 933-22 Haziran 1527).

Bu muvaffakiyetten sonra îbrâhîm, Anadolu beğlerbeğiyle Küçük Asya beğlerini -Tokat muharebesinde kaçıp da askerlik sânına gölge düşürmüş olanları araştırmak üzere- topladığı dîvâna çağırdı. Evvelâ Anadolu beğlerbeği Behrâm Paşa'ya tehditkâr bir tarzda: «Yarı çıplak, serseri, hâne berduş, derviş takımının önünden nasıl kaçtınız?»[263] dedi.[264] Beğlerbeği cevap veremedi, yâhud cevâba cür'et edemedi. Vezîr-i âzam bu suâli öteki beğlere de sordu. Onlar da ordunun mağlûbiyeti meşguliyetini birbirinin üzerlerine attılar. Cellâdlar, yaklaşmak için emir almış odlukları sırada idi ki, sabık vezîr-i âzam Pîri Paşa-zâde îç-il beği Mehmed Beğ, o vakte kadar muhafaza eylediği sükûtu bozarak, Pâ-dişâh'm saadeti için duâ ettikten sonra:

- «Ecdadımız bir muharebeye girişecekleri zaman, Allah'dan istimdâd ve tecrübeli ihtiyarlarla müşavere etmeyi mu'tâd edinmişlerdir; biz ise ne onu yaptık; ne bunu yaptık; gurur, nefsimize i'timâd bu felâketleri başımıza getirdi. Cezamızı çekmek için işte kılıç ve işte başlarımız?» dedi.

artırdı. İlk safda harbetmekte olan Rumeli askerinin başına geçti. Anadolu askeri, mûtadın hilâfına, ikinci safı teşkil ediyordu[265] Pâdişâh'ın yeniçerilerle beraber bulunduğu üçüncü saf bataryaların yakınında dağa arka veriyorlardı.

Macarlar'ın ilk safı Piyer Pereney[266] ve papas Pol Tomori kuman-

[262] Ferdî, «Çiçekli, Akçakoyunlu, Masadlı. Bozofclu» aşiretlerini sayıyor.

[263] Çıblak, Cırlak, Uşak, Torlak. Civvio, Menavino gibi Osmanli târihi yazmış eski müellifler defalarca Torlaklar'dan bahsetmişlerdir. Boissard (ivtoe et icones Sultanorum, s. 95) hattâ Torlak dervişlerinin resmini dere eder. Müverrih Celâl-zâde bu mecliste kâtib sıfatıyle hazır bulunarak, mazbatasını yazmıştır, varak: 118.

[264] «Bir bölük cırlak, çıplak, birer serdeateli torlak aşıklardan niçin flrâr ettiniz?» Peçevî, c. 1, s. 123. Mütercim.

[265] Âlî ve Solak-zâde, Osmanlılardın askeri usûllerine tamamen muhalif olarak Rumeli beğlerbeğini sağ ve Anadolu beğlerbe-ğini sol cenaha koyarlar. Hâlbuki eğer bunlar cenanda bulunmuş iseler, aksi vaziyette olacaklardı. Ancak Peçevî'de görüldüğü üzere Süleyman bu defa ordusunu üç saf üzerine kurmuştur.

[266] Solak-zâde ve Peçevî «Sertini» derler. Solak-z&de, «Tomor Bali dedik» leri papas, kral kendisine kardaş d'.r İnıiş, onun içün Brane nâmiyle meşhur imiş» diye yazar; Peçevî ise, papasın başbuğ olup bu gibi adamlara, «Brat»

masında olarak «sinesinde yıldırım, bir bulut gibi» ileri hücumla -Hus-rev Beğ'in re'yi mucibince Osmanlıların saflarını açmalarından, yâhud Macarlar'ın şiddetli hücumları karşısında ric'ate mecbur olmalarından (ki bu daha muhtemeldir) dolayı[267]- Rumeli askerini Anadolu askeri üzerine düşürdü. Lâkin bu ilk galebe pek az sürdü. Balı ve Husrev Beğleı^in akıncıları, bulundukları vadiden ortaya çıkarak, buradan düşmanın ar» kasını çevirip,[268] o zamana kadar muzaffer olan ilk Macar safını, İM taraftan hücuma mukavemet için ikiye ayrılmağa mecbur ettiler.[269] Bizzat Kral Lui kumandasında olan ikinci saf, Anadolu askerinin içinden Pâdişâh'ın ve yeniçerilerin almış oldukları mevkie kadar kendilerine yol açtılar. Orada şiddetli ve korkunç bir cenk oldu. Ünlü muhârib Marşal ile diğer iki şövalye, muharebe meydânında kalmak, yâhud Pâdişâh'ı ölü veya diri tutmak için yemîn eden otuziki Macar ile[270] hakikaten zât-ı şahaneye kadar ilerlediler ve muhafız askerlerinin birkaçını öldürerek, ayakları kesilmiş olan atları altlarında yere kapanıncaya kadar savaştılar.[271] Sultân Süleyman, defalarca üzerine mızrak ve ok isabet ettiği halde zırhının sağlamlığı sayesinde kurtuldu; ancak genç kral II. Lui'-nin miğferi, kendisini o kadar muhafaza edemedi;[272] rivayete göre Lui cenk için silâhlarını kuşanırken, ecelinin yaklaşmış olduğuna dâir gizli

bir hiss-i kable'1-vukû (Önsezi) ile rengi atmıştı.[273] Birbirine zincirlerle bağlı olan Osmanlı topları, o vakte kadar sustukları halde nihayet on adım mesafeden, Macarlar'ın üzerine dânelerini yağdırınca, bunların aralarında korkunç karışıklık çıktı; sol kolları karmakarışık vaziyette dağılarak kaçtı ve artık bundan sonra Kral bir daha görülemedi.[274] Sağ kol da, Balı Beğ tarafından sıkıştırılıp her tarafa bölük bölük dağılarak, nasıl yapabildilerse

---

denildiğini zikr eder; su hâlde bizim tarihler, gerçekte iki ayrı kişi ölmesi daha, muhtemel görünen bu adamları, bir tisi tarz ediyorlar demektir. (Mütercim).

[267] Hammer, Hıristiyanlık; gayretiyle planlı hareketi, şiddetli Macar hücumunun başarısına hamı etmek istiyor ki, ilmi bir tavır değildir ve tamamen gerçek dışıdır. (Hazırlayan).

[268] Kûz-n&me-l SÜfeym&nl.

[269] Peçevî, Lûtfl, Rûz-name-d Süleyman! bu hâli zikrederler.

[270] «De proelio ad Mohazs nota Sambucci», Kvaşiş'in Küçük Macaristan Krallığı Ta'rîfâtı, c. 1, s. 27. Osmanlı müverrihleriyle mukayese edilince, anlaşılır ki. ahvâl, naklettiğimiz gibi cereyan etmiştir. Sultân, j Süleyman'ın firar ettiği ve o vakitten beri muharebe günleri Pâdişâh'ı bindiği atın eyerine bağlamanın âdet olduğu doğru değildir.

[271] Solak-zâde: «Düsmen-i h&ksar alayından üç nefer-1 ehrlmen-i hunhar ellerinde nize-l ftbd&r (mızrak) asker-i İslamun safların târ ü mâr Idüp yardılar. Padşah-i âlem-penâh (İstanbul basımında: «Cem-câh>) hazret-lerinün önüne çıkavardılar.»

[272] Solak-zade. (Solai-zade, Kral'ın suda boğulduğunu söyler, s. 457. Bu müverrihe nazaran Tomor BalTMin de başı kesilmiştir. Kezalik, s. 457. Mütercim)

[273] Solatc-zâde, Kral'in iki yerinden yaralandığını yazarsa, da yanlıştır.

[274] Broderith ve Istoanfl.

öyle, kimi arkaya, kimi sola kaçıştılar. Bunların içinde Türk elinden kurtulabilenler bataklıkta boğuldular; yaraları muharebe meydânını terketmeğe müsâid olmayan Kral da bunların içindeydi.[275]

İki aydan az bir zaman içinde Macaristan'ın kaderi tâyin edilmişti. Tuna, bir gün ve bir gece, düşmanın (Türk'ün) darbesinden kurtulmak için ırmağa atılanların cesedlerini Semendire ve Belgrad önüne döktü. Kurtulmağa muvaffak olan cüz'î bir miktardaki asker yağmur seylâbe-lerinden istifâde ettiler. Müverrih ve kançiler Broderith, bunların içinde idi.

Osmanlı ordugâhında, herkesin gece mevkilerinde durması için del-lâllar nida etti; muzıka gece yarısına kadar o günün muzafferiyetiyle yeri göğü çınlattı.[276] Ertesi gün Pâdişâh, tbrâhîm Paşa ve ikinci vezîr beraber oldukları halde, muharebe meydanını gezdi. İhtiyar bir alay-beği-nin çadırının önünde durarak kendisini selâmlamakta olduğunu görüp:

- «Şecâatli asker! Şimdi ne yapmak lâzım gelir?» diye sordu. O da Türklerin kaîdm sertliğiyle:

- «Pâdişâhım, dikkat et ki domuz, yavrularım büyütmesin!» dedi.[277] Sultân Süleyman, tebessüm ederek askere bir mikdâr duka verdi. Ertesi gün İstanbul'dan birlikte getirilmiş erguvanı bir çadır altına kurulan tahta oturduğu halde, vezirlerin, beğlerbeğlerinin tebriklerini kabul etti. Vezîr-i âzamin başına kendi eliyle bir sorguç koyarak, diğer devlet büyüklerine hiTatler tevzi' ettirdi. Sekiz papasla birçok Macar baron ve imtiyazlı kumandanlarının başları dâhil olmak üzere, 2.000 kesik baş dîvan cadın karşısında ehram şeklinde yığıldı.[278] Defterdarlar düşman ölülerini sayıp defn ettirmeğe me'mûr oldular: 20.000 piyade ve 4.000 süvârîye kadar saydılar.[279] Akıncılar, bütün memleketi vurmağa me'zûn oldu. Ordu, Mohaç'ı yakıp, muharebeden yedi gün sonra Budin'e teveccüh etti (3 Eylül 1526).

Pâdişâh, yola çıkmadan evvel orduda bulunan esirlerin hepsinin îdâ-

[275] Broderith, îstoanfi. Büyük nişancı Celâl-zâde, varak: 100, Ma-carlara aşağıdaki şu lakablan verir: Cehennem-âyîn, cehen-nem-temkîn, dîv-misâl, sâhib-i dalâl, hınzîrler, anîdler (inatçılar), habisler, kelbler, kâfirler, fâcirler, fâşıklar, münafıklar, dîvrsîretler, zebânî-suratlar.

[276] Celâl-z&de, Solak-zâde, Peçevî, Ferdî, Bta-n&mt-i SüleymânL

[277] Koca Alay-beğl -ki 53. notta adı geçmişti- çadır önünde selama durduğu manzûr-ı hümayun olunca «İbrahim Pasa! Alay beğinl çağır ve simdi tedbir nedür sor! * buyururlar. Alay-beği, vezîr-i azamin suali üzerine bî-tekellüf «Oğuzane>: «Domuzun yatağında cocuğı olmasun> diye cevab verir. Padişah nlm-faand İderek bir avuç altun, virir. PeçevS, c. 1, s. 95, 96. Mütercim.

[278] Eûz-name-1 Süleyman!.

[279] Bu tahmin Brodarith ile Istoanfi'nin tahminlerine muvafık gibidir. So lak-zade bu mikdarı 5.000 yazar. (İstanbul basımında göze ilişmedi; bizim taraftan 1.500 maktul olduğunu yazdığı yerde, s. 457, tertib hatâsına uğradığı zannedilir.)

mini emrederek, yalnız kadınları serbest bıraktırmıştı.[280] Akıncıların esîr almaları eniri iptal edildi.[281] Yedi çavuş, zafernâmelerle İstanbul'a, Bursa'ya, Şam'a, Kaahire'ye, Diyârıbekr'e, Haleb'e; bir memlûk Edirne'ye,[282] diğer iki nâme-ber Eüâk ve Boğdan'a gönderil* di. Pâdişâh, ihtiyarlığının bozamamış olduğu bir güzellik sahibi olan validesine bizzat mektup yazdı.[283]

13 Zilhicce 932-20 Eylül 1526,[284] Sultân Süleyman Of en (Budin) önüne vardı. Macaristan'ın bu payitahtından bir temsilci hey'eti şehrin anahtarlarını takdim için Feldvar'a kadar istikbâle gelmişti. Pâdişâh, sekenenin can ve malına taarruzu en şiddetli cezalarla men' etti. Gelişini tâkib eden iki gün içinde İbrahim ile birlikte şehri dolaştı. Ertesi gün Tuna üzerine bir köprü kurulmasını emretti. Etrafı temâşâ ettiği sırada şehirde kazaen ateş zuhur etmişti; daha ertesi gün diğer bir mahalle ile Ofen'in büyük kilisesi yandı. Vezîr-i âzam, yangının yayılmasına mâni olmak üzere yangın

[280] Bûz-name-i Süleyraânî bir mıkdâr-ı külü demekle yetinir. Peçevl, varak: 36, yazdığımız rakamları gösterir. Zilka'de 932 tarihli bir Mohaç fetihnamesi Münşeât-ı Feridun'un 1. elidinde s. 483'de başlar. Bunda Vardayn (Varadin), lllok ile namdâr kalelerden Erig, Gorgoriçe, Harvik, Barkas, Sutin, Vekin (?) (Vkin?), Erdud, Temirokça, Nokay, Vokuvar, Bavaric, Ösek, Raçe'nin alındığı gösterilmiştir. Üngürüs Kralı Layoş (La-oş)'un Hıristiyan krallarından yardım isteyerek «yüzellibin» asker topladığı, Mohaç'm «Budın'den yedi sekiz göç (yâni konak) berü»de olduğu, Mohaç muharebesinin 20 Zilka'de 932 Çarşamba günü vuku bulduğu yazılıdır. Münşeât-ı Feridun'un I. cildinin sonunda ve 535. sahifede «Büdûn Fetihnamesi» unvânıyle dercedilmiş olan diğer bir fetihnamede «Üngürüs Kralı Laoş»un Hıristiyan hükümdarlarından yardım isteyerek Mohaç sahrasında yediyüzellibin düşman toplandığı yazılmıştır; Mohaç muharebesinde düşmandan ikiyüzbin telefat olduğunda Peçevî ve Ham-nıer de müttefik olduklarına göre, yukarıda zikr olunan yüzel-li bin rakamında bir hatâ olduğunda şüphe yoktur. Telefatın miktarına nazaran düşmanın miktarında da mübalâğa olması gerekmektir.

Bu ikinci fetihnamede Semendire sancağı beği Balı Beğ'e Belgrad önünden cereyan eden ve «Kesret-i umkı mümâsil-i bahr-i umman ve arzı müşâkil-i Nîl-i yemm-nişâh bî-zebân ve bî-girân ve letafeti şibih-i âriz-i gül'izârân ve mânend-i ruh-sâr, nûşîn-i cân-ı kevser-nişân ve zülâl-i rahşân» olan Sava suyu üzerine köprü kurması emrolunarak, onun da «Sefâîn-i hilâl-misâl üzere pervîn-i peyvend ve süreyyâ-mânend bî-nazîr zen-cîrler ile tâk-ı âsmân-ı âlî-revak gibi bir cisr-i vasî' ve binâ'-ı refî» yaptığı ve bunun aynını «âlemde gözler görmüş ve sun'ı sem'a gelmiş» olmadığı ve Varadin karasının «kılel-i refî'ası mü-vâzî-i çarh-ı berîn ve bürûc-i menî'ası mülâsık-ı felek-pervîn» olmakla beraber vezîr-i âzam ve Rumeli beğlerbeği İbrahim Paşa'-nın mesâîsiyle 17 Şevval 932 Cum'a günü feth olunduğu ve ondan sonra Budin'e doğru gidilerek Mohaç muharebesi vukua geldiği gösterilmekte ve düşman serdârı «Timur Pavli nâm papas» olduğu zikr edilmektedir.

Peçevî, 932 Macaristan seferinden sonra (c. 1, s. 106), matbaacılık tekniğine dâir bir fıkracık yazar. Bunda «Basma hatt ile kitabet îcâdı garîb san'atdur; ve el-hakk özge îcâddur» denilerek 1440 Milâdî târihinde Mayans şehrinde îvan Gutenberg nâmında «Bir hakimin» îcâd eylediği beyân olunmuştur. Peçevî, IV. Murad devri ricalinden olduğundan bu fıkrayı 1050 (hicrî) târihlerinde yazmış olacaktır. Görülüyor ki, matbaacılığın ehemmiyeti o zamanlar takdir olunmuştu; ne çâre ki harf şekillerinin çok çeşitli olması yüzünden matbaacılık bize Peçevî'den de bir asır sonra gelebilmiştir.

[281] Solak-zade'dâ «(Düşmanın firarından &onra) akıncı taifesi yolların alup çoğum küıcdan geçirdiler» denildiğine göre, ne esirlerin İdamına emir verilmiş, ne de esir tutulmaması emr olunmuştur. (Mütercim).

[282] Rûz-nâme, mektup gönderilmesine me'mûr aşağıdaki isimleri zikreder: İstanbul için Yarulu Hüseyin, Bursa'ya Cinci Hüseyin, Şam'a Korkud, Kaahire'ye Ayaş Paşa'mn kardeşi müteferrika Mehmed Beğ, Diyârıbekr'e Deli İskender, Karaman'a Düzeni Güzel Sinan, Haleb'e Kör Ca'fer, Edirne'ye Celeb (Celb?) nâmında memlûklerden bir delikanlı. Rûz-nâme-i Sü-leymânî'de (Nu: 33, s. 112), zafer-nâmeye müracaat. îstanbul kaymakamı bulunan vezire yazılan zafer-nâme ile Budin fethini müteâkib yazılan diğer bir zafernâme, reis San Abdullah Efendi'nin Düstûrü'l-İnşâ'sında, nu: 138 ve 139'da derce-dilmiştir. Kemalpaşa-zâde, varak: 59.

[283] «Ilı Sgr. marciando verso Buda, ha scrltto alla sua madre», Venedik elçisinin raporu, Marinİ Sanoto, c. 42.

[284] Hammer'de 3 Zilhicce denilmesi hata eseridir, Peçevl'den anlaşılır ki, doğrusu yazdığımızdır. Mütercim.

mahalline koştuysa da vakit geçmişti.[285] Pâdişâh bu felâketi tâkîb eden gün, Kral'ın av sarayına gitti ki, bu sırada Herkül, Diana ile Apollo'mın tunçtan heykelleri ve kalenin bütün top takımları nakl ediliyordu; bunların içinde (Osnianlılar'dan alınma) gayet büyük iki top vardı ki, II. Mehmed'in Belgrad'ı neticesiz muhasarasından sonra, ric'ati sırasında Ofen'e getirilmişti.[286] Sultân Süleyman, Kurban Bay-ramı'nı Kral Kasrı'nda geçirerek, vezirler, mer'î usûllere uygun olarak el öpmeğe geldiler. Tuna üzerine Odun Pazarı yakınında kurulmasını emrettiği köprü hitâm bulduktan (17 Zilhicce - 27 Eylül) sonra, yanına ve-zîr-i âzami alarak, Peşte'ye gitti. Ordu yavaş yavaş geçmekte iken be-Şİnci gün köprü kırılarak üçte ikisi sulara gömüldü; askerin henüz geçmemiş kısmının sandallarla nakline mecburiyet görüldü.

Peşte'de, Pâdişâh Macar ileri gelenlerini huzuruna kabul ederek Jan Zapolya'yı kral nasb edeceğini vaad etti ki, bu adam Macaristan'ın en zengin ve en haris büyüklerinden ise de, büyük hükümdarlara mahsus vasıflardan mahrumdu. Nihayet Pâdişâh, Budin'e girişinden 14 gün sonra dönüş emrini verdi ve birçok ganimetleri hâmil olan ve önlerinden -her yaşta erkek, kadın ve içlerinde Ofen'den çıkarılma Yahudiler de mevcut bulunan yüzbine yakın- esir sürmekte olan askerini, Tuna'nın sol tarafına şevketti.[287] Saray

[285] Peçevî, varak: 37. Bûz-name-i SÜteymanl.

[286] Celâl-zade, varak: 106. Solak-zade, varak: 106. Kemâl-paşa-zâde varak: 62. Hasan Beğ-zade, Ferdi, varak: 128. Ali, varak: 231. Peçevî, varak: 37.

[287] Bûz-nâtqe.i SÜJeymânl. Solak-zâde, varak: 106.
RÛz-nâme-i Süleymânî. Marini Sanuto'da (c. 43), Venedik elçisinin raporu diyor ki: «La Turcho e stato in persona in Buda e Pește ha sacheggiato quello do cittade, delli popoli ne ha amazzati tutti li vecchi ele donne vecchie, salvando solo li fantolini e quelli menando via colle donne giovine. Fin aile gaterade delle finestre portato via per barcha tutto, e poi fatto questo ha posto a fuogo e fiamma tutte do quelle cittade.» Ke-malpaşa-zâde, (varak: 67), Budin Kraliyet Sarayı'nın şâirâ-ne bir tarifini yazar; köprünün uzunluğunu 980 zira' tahmin eder. Ona ve Celâl-zâde'ye göre Krallar Bela kumandasında oldukları halde, Macarlar'ın Moğollar tarafından mağlûbiyetleri de bu Mohaç sahrasında vuku bulmuş. Celâl-zâde, (varak: 99), Macaristan Krali'nı «Korskol» diye isimlendirir. Kemal-paşa-zâde, (varak: 44), Tatarlardın Bereket Hân kumandasında olarak Mohaç sahrasına kadar nüfuz etmiş olduklarına yazar. Peçevî Mohaç muharebesi münâsebetiyle İslâm'ın zuhurundan beri vuku bulan yedi büyük muharebeyi sayar ve Mohaç muharebesini en mühimmi, en büyüğü, ve en şereflisi olmak üzere zikreder. Bu yedi muharebe şunlardır: 1) Çaldıran, 2) Kosoya, 3) Kadisiye, 4) Emîrü'l-Muvahhidîn Ya*kûb bin Yûsuf un 1195 senesinde Alarkos (Alarcso)'da vukua ger len muharebesi ki, yine Peçevî'nin rivayetine göre bunda 300.000 düşmandan 46.000 telef olmuştur. 5) Teofil ve Mütevekkil arasındaki Ma'mûriye Muharebesi; 6) Melikşâh'ın Horasan'da Uzlarla (?) (Oğuzlar ?) yaptığı muharebe, 7) Salâ-hü'd-dîn-i Eyyûbî'nin Suriye'de Hıristiyanlarca muharebesi.
Peçevî'nin (c. 1, s. 96-98) buna dâir ifâdesi biraz kısadır. Evvelâ: Hudâvendigârın «Kosova», II. Murad'in yine Kosova ve daha sonra Varna, Fâtih'in Bosna ve Uzun Hasan, I. Selîm'in Kânsu Gûrî, Tomanbay, Sultân Süleyman'ın Mohaç, III. Mehmed'in Eğri muharebelerinin, hiçbir hükümdar sülâlesinde görülmediğini söyler. Sonra Selçuklu Sultânı Melik-şâh, Dânişmendli meliklerinden Melik Mehmed Gazî, Sultân Salâhaddîn Eyyûbî, diğer melikler büyük galebeler kazanmışlarsa da ne kendilerinin, ne de düşmanlarının sayısı bu kadar olmadığını, Sultân Mansûr Ya'-kûb bin Yûsufun Sebte (Cebelitarık) Boğazı'ndan ötedeki muharebesinde 300.000 kişilik düşman ordusu bozularak 50.000'i öldürülmüş, 13.000'i esîr tutulmuş, 100.000 çadır, 100.000 merkeb ve katır, 46.000 at ganimet olarak alınmış (bu rakamın bir kısmının Hammer'in metninde unutulduğu anlaşılmaktadır) olduğu gibi, Ma'mûriye gazasında 60.000 düşman öldürülmüş ise de Mohaç gazasında 200.000 düşman katolundu denilse «belki noksanı var, mübalâğası yoktur» denilebileceğini yazar. En sonra Sıddîk-i Ekber'in zamanında

kasrının hazîneleri ve Matyas Korvi-nus'un zengin kütübhânesi îstanbul'a o-önderilmek üzere, Tuna üzerinde gemiye yüklendi.

Macaristan'ı dolaşmağa devam etmişlerdi. Fünfkirhen şehrinin kendi ihtiyariyle tesliminden üç gün sonra ahâlisi pazar meydânına toplatılarak îdâm edilmişlerdi.[288] Saraya kadar Tuna ile Balaton Gölü arasındaki mıntıka bir çölden ibaret kalmıştı. Türkler'in siyâseti Macaristan'ın fethinden ziyâde, tahrîb edilmesini gerektiriyordu. Bununla beraber bütün şu felâketler milletin bir kısmına kahramanlık telkin etmekten başka bir netice vermedi. Macar krallarına mahsûs tacın saklı bulunduğu Visgrad, köylülerin ve papaslann şecaati sayesinde kurtuldu. Kumandanının terk ettiği Gran istihkâmı, Misel Naji nâmında bir Macar piyade neferi tarafından muvaffakiyetle müdâfaa olundu.[289]

Gran başpiskoposunun yazlık kasrı olan Morot'ta olduğu kadar hükmünü yürütmedi: Ahâlîden 4.000'i mallarıyla oraya çekilmişlerdi; diğer birkaç bin kişi de arabalardan yaptıkları sed arkasında kendilerini korunmaya almışlardı. Bunlar, Türkler'in hücumuna karşı koydularsa da, üzerlerine çevrilen muhasara toplarına mukavemet etmek mümkün olmadı. Morot'ta parça parça edilen Macarlar'm mikdân -müverrihlerin tahminlerine göre- Mohaç muharebesi maktullerine müsavidir.[290] Bu iki vak'aya nazaran Macarlar'm bu seferde 200.000'e zayiatı mübalağalı değildir;[291]

ve Ferdinand yegâne meşru hükümdar ilân olundu (Teşrîn-i sânî 1526). Ferdinand rakibinin üzerine yürüdü; Zapolya'mn taraftarlarının ekserisi

---

Rûm, Hz. Ömer Zamanında Acem ve Mısır, Zinnûreyn'in (Hz. Osman) hilâfetinde îran ve Afrika muharebelerinin en büyük gazalardan olduğunu hatırlatır. Mo-haç telefatının miktarını metinde Hammer dahî tasdik etmekte olup, dünyânın en büyük muharebelerinden biri olduğunda asla şübhe yoktur. (Mohaç meydan muharebesinin önemi ve büyüklüğü, yukarıdaki rakamlar bakımından teşkil ettiği ehemmiyet yanında, çok kısa bir süre içinde birleşik Haçlı ordusunu son derecede başarılı bir harb taktiği ve tabiye tarzı uygulanarak imha» etmemizden ileri gelir. Mohaç aynı zamanda ordu disiplini ve Türk teknik üstünlüğünün sembolüdür. Bu durum, Ka-nûnî'nin babası Selîm'in, 1514'deki Çaldıran muzafferiyetinde ve Memlûk ordusunu Merc-i Dâbık ve Reydâniye (Rîdâniye)'deki mağlûb edişinde de görülür ki, bu zaferlerin kazanılmasında Türk ordusunun muazzam disiplini, Türk toplarının üstün ateş gücü, başkumandanın askeri dehâsı ve birliklerin seri ve muntazam manevra yapabilmeleri kaabüiyeti dünyânın o çağdaki bu iki büyük devletine karşı Osmanlı Türkü'nün üstünlüğünü göstermiş, Moğol ordularını durduran, Haçlı sürülerini Filistin sahillerine gömen ve savaş kaabiliyetleri bütün dünyâca tanınmış olan Memlûk ordusu, devletleriyle beraber yok edilmiştir. Hazırlayan)

[288] Mohaç muharebesinin vukuundan sonra «Hernach volgt des Bluthundts, der sich nenndt eitt türkischen Kaiser, gethaten, so er und die seinen nach Eroberung der Schlacht anf den XXVIII (29 olacak) Augusti nechstvergangen geschehen in unsern mitbrüdern der ungrischen Landschaften ganz un-menschlich triben hat und noch teblich tut. (Tahta üzerine yapılmış iki resim ile) ismiyle yayınlanan Almanca raporda Fünfkirhen hakkında şunlar okunur: «Als sie nun wie die gehorsammen, dahin kommen sein, hat sie der angezeigt wocha (paşa) das christen ech volk alles bei einander zerteilen und zu tod schlagen lassen.»

[289] Broderith, İstoanfi, Naji (Nagy)'nin Mohaç cengi hakkındaki İfâdesi ki Peçevi'de zikredilmiştir.

[290] Plures i«itur hic quam in campo Mohacs coesd sunt.» Katona 19 s 708

[291] «Periisse hac clade 200 railliahominum», Broderith, fetoantt

ayrılarak Tokay sahrasında mağlûb ve Fransız elçisi Rison vâsıtasiyle, kayınpederi bulunan Lehistan Kralı Sigismund'dan yardım istemeğe mecbur oldu. Sultân Süleyman'a da tâ Transilvanya içinden bir sefîr göndererek, kendisine vaad edilen kraliyet tacını ele geçirebilmek için yardım talebinde bulundu. Bu nâzik sefaret vazifesini -ince bir fikir ve faaliyet sahibi olup kalemini de kılıcı kadar maharetle kullanan ve az bir müddetten beri, sefaretle bulunduğu Paris'ten dönmüş olan- Siradi Palatini Je-rom LaçM'ye verdi. Laçki, Pâdişâh tarafından kabul olunmadan evvel, mu'tâd üzere vezirleri ziyaret etti. İstanbul'a geldiğinden beri Lui Gritti ile dostluk kurmuş ve bâb-ı devletle icra edeceği müzâkerelerin semereli olması için onun hakkındaki emniyetten istifâde etmek niyetinde bulunmuştu.

Lui Gritti, eskiden İstanbul'da elçi ve şimdi Venedik Docu bulunan Andrea Gritti'nin oğluydu. Mahir ve hiçbir şeyden fütur getirmiyecek derecede ikbâl hırsına sâhib olmasıyla, İbrahim Paşa'nın hüsn-i teveccühünü celbederek, bu sayede Pâdişâh'ın iltifatına mazhar olmuştu; o derecelerde ki, devletin şâir devletlerle münâsebetinde dâima Lui Gritti aracılık ediyordu. Kendisini adım adım ecnebilerin işlerinin idaresine hasr etmiş olduğundan, yalnız Venedik hükümetinin memuru değil, Macaristan işlerinde dahî en yüksek derecede" hakem sıfatiyle, siyâset sahnesinde büyük bir vazife icra ettiğini göreceğiz. Laçki, Zapolya'mn mâlik olacağı Krallığın en mühim piskoposluğunu (eyâletini) vaad etmek ve senelik binlerce duka vermek suretiyledir ki, Lui Gritti'yi kazanmıştı.

Gritti'nin nüfuzu sayesinde Laçki'nin işleri büsbütün değişti. Vezirler, evvelce kendisini soğuk ve mütekebbirâne kabul etmiş oldukları halde, şimdi riâyet ve hürmetle karşılar oldular. Eskiden vergi istenilmiş iken, her sene mu'tâd hediyeleri hâmil bir sefîr gönderilmesi talebiyle iktifa olundu. Pâdişâh, vezîr-i âzam, vezirler tarafından söylenmiş olan ve Macar elçisinin raporlarında zikredilmiş olan sözler, o zamanın siyâset ve diplomasisini o kadar iyi gösterir ki, burada bir kısmını nakl etmeyi münâsib görüyoruz.[292]

İbrâhîm Paşa, 22 Kânun-ı evvel 1527 tarihindeki ilk mülakatında Laçki'ye şöyle söylüyordu:

- «Niçin metbûun Macaristan tacını Pâdişâh'tan daha evvel istememiştir? Ofen yangınıyle Kral KÖşkü'nün muhafazasının ne demek olduğunu anlamadı mı? Burada her şeyden malûmat alınmıştır. Arşidük'ün, senin efendinin değerlerinin ne olduğu ve Hıristiyanlığın öteki prenslerinin ne

[292] «Actio Hyronfcn,! Lascrity ftpud Taraftın nom'ne regis; dan B£l, tns ad tatatarfeun, Ho«*ari*© Posontt», 1753, s. 159.

yapabilecekleri ma'lûmdur.»

Bununla beraber Laçki, Zapolya'nm yalnız Pâdişâhsın dostluğunu değil, onun üzerinde tam bir nüfuza sahip olan zâtın da teveccühüne maz-har olmak ümîd ve arzusunda bulunduğu şeklinde mâhirâne bir cevap vermekle, tebessüm ve tahsîne nail olmuştur.

Ertesi gün, vezîr Mustafa Paşa'dan şu sert Sözleri işitti: - «Demek oluyor ki, sen hediyesiz olarak, bizim dostluğumuzu değil, yardımımızı istemeğe gelmişsin. Söyle bakayım: Senin efendin, Pâ-dişâh'm atının ayağını bastığı Budin'e ve Efendimizin avdeti için tahsis olunan Kral Köşkü'ne girmeğe nasıl cür*et etmiştir? Bizim kanunumuz ister ki, Pâdişâh'm istirahat ettiği, atının göründüğü her yer dâima hük-ümmüz altında bulunsun. Sen vergisiz olarak ve Pâdişâh'm kullarından biri tarafından geliyorsun. Bilmez misin ki Güneş gibi yegâne olan met-bûumuzun âsmân ve zeminde (Gök'te ve Yer*de) hükmü carîdir. Sen, Transilvanya Banı'nın adamı, saâdetli Pâdişâhı, efendin kadar âciz, fakîr bir prensin babası olmak üzere yâd etmeğe nasıl cesaret ediyorsun?»

Üçüncü vezîr Ayaş Paşa daha az sert muamele göstererek, taraf-ı §â-hâneden Kral Lui nezdine gönderilen kulun henüz hayatta mı olduğunu sormuştur.

İbrahim, 28 Kânun-ı evvel'de Laçki'yi tekrar mülâkate kabul ederek Zapolya'nın, Macaristan Kralı sıfatıyle ve elçisi vâsitasıyle, kendisine küçük kardeşi gibi hitâb etmesine müsâade gösterdi. İlaveten dedi ki:

- «Biz Kral Lui'yi öldürdük. Kasrını aldık, orada yemek yedik ve uyuduk. Onun krallığı bizimdir. Kralların tâc ile kral olacaklarım zannetmek deliliktir. İcrây-ı hükümet eden altın değildir, kıymetli taşlar değildir, demirdir; kılıç, itaate mecbur eder; kılıç ile kazanılan şeyi kılıç muhafaza etmek lâzım gelir. Biliriz ki Macaristan'ın parası, menbâları kalmamıştır; şu hâlde senin efendin Pâdişâh'ı metbû tanısın, onun kudretli ellerinden imdâd istesin; o zaman yardım eder, yalnız Ferdinand'ı değil bütün dostlarını da mahv eder, onların dağlarını atlarımızın ayaklarıyle ova yaparız. Doc Gritti ve oğlu olmasaydı, Ferdinand'ın ve senin efendinin hükümetinden nişan bırakmı-yacaktık; zîrâ, karşılıklı olarak birbirini harâb eden iki düşmanın muharebesi üzerlerine gelen bir üçüncü için dâima mü-sâiddir. Eğer ben yeniçerilerle, Rumeli askerleriyle Ferdinand'ın üzerine yürümüş olsaydım, yâhud Ayaş Paşa Boğdanlılarla, Tatarlarla' efendinin üzerine düşmüş olsaydı, ne olacaktı? Bu yaz, Venedikli dostlarımızın ricası üzerine kendimizi hareketsiz tuttuk. Fakat böyle yapmakla uyumuyorduk, ve eğer gerekirse' muharebeye

çıkmağa hazırız. İki rakibin birbirinin kuvvetlerini mahv etmiş olduğunu görüyoruz; Pâdişâh'm orduları kolayca galebe edeceklerdir. İki hasmımızın üzerine, yalnız birinin üzerine gönderdiğimizden ziyâde asker göndereceğiz ve Budin'i bir ikinci İstanbul yapacağız. Ben sana Türk usulüyle, yâni pek kısa söyledim. Türkler az söylerler, çok yaparlar. Sen benim güldüğümü görüp de taaccüb ediyorsun; kılıcımızın kuvvetiyle fethettiğimiz yerleri istemeğe geldiğin için gülüyorum. Ma'lûmun olsun ki, bizim şahin pençesinden daha korkunç pençelerimiz vardır. Ellerimiz bir kere koyduğumuz yerden çıkmaz, meğer ki kesilmesin. Bu sözleri hatırında tut, çünkü hakikat budur. Yer, Gök'ten düşen her damlayı alır; biz de onun gibi, bize söylenilen sözlerin cümlesini, özellikle bir sefîr tarafından söylenilenleri hatırımızda tutarız. Lâkin bizim uzun kollarımız varsa, sizin de uzağı gören gözleriniz vardır. Siz, pek çok senelerden beri kaybedilmiş memleketleri istiyorsunuz, dâima Belgrad'ı koruyorsunuz. Ben zannederim ki, Sİnni'yİ çoktan beri unutmuş bulunasın; lâkin görüyorum ki Sirmi şarâbı içmişsin ve, anlaşılan, hoşuna gitmiştir. Bu eyâletin bize varidatından ziyâde masraflı olduğunu söylüyorsun; bu şimdilik doğrudur; çünkü her ay yirmi sekiz yük gümüş akçe, yâni el-lialtıbin duka sarf ediyoruz ki, senede 672.000 duka der.[293] Sirmi'ye mukabil biz hediye istemiyoruz, vergi istiyoruz. Bize iki defa Lehistan'dan bahsettin; bu krallığın son elçisini üç senelik bir mütâreke ile gönderdik M, onun da müddeti yakında bitecektir. Lehistan'la muharebede bulunmamaklığımızla beraber, son senelerde oradan ellişerbin duka gelmiştir; çünkü Tatarlar, Lehistan'dan aldıkları esirleri hep Türklere satarlar; Kili ve Kefe gümrükleri de iki senede mu'tâd varidatlarından 30.000 duka fazla vermiştir;[294] eğer askerimiz Eflâk'dan Lehistan'a girseydi, Kral ne yaparsa yapsın,, bütün bir sene her yeri ateşe vererek, kan saçarak orada kalacaklardı.»[295]

Sultân Süleyman, Laçki'yi 27 Kânun-ı sânî 1528'de mülâkate kabul ederek, onun söylediği nutka cevaben şu sözleri söyledi:

- «Metbûunun sadâkatini memnuniyetle kabul ederim; şimdiye kadar hükümeti, filîlî surette hiçbir vakit onun olmamıştır. O hükümet, fetih ve

[293] Bu ifâde gösterir ki, o vakit 1 duka altını 50 akçe idi. Çünkü «yük» 100.000 akçe olduğundan 28 yük akçe 2.800.000 akçe tutar.

[294] Bir memlekete idhâlat, menfaat sağlar, ihracât da olmak şartıyle. İbrahim Paşa bu şartı unutabilirdi; çünkü ganimet yoluyla da Osmanlı ülkesine yüklü para girerdi. Şimdi ise o olamadığı için, iyi düşünmeliyiz; zira idhâlftt memleketin toprağıyle, yâni emlâk ve arazisinin ecnebi te-bea eline geçmesiyle hemen hemen aynı şey gibidir. (Mütercim, kendi zamanı'için bunları söylüyor. Bugün için de istihsâli artırarak İhracata zemin hazırlayacak mâhiyette olan ldhâlâttan memleketimizin (ayda sağlayacağını söylemek yannç olmaz.)

[295] Bel, s. 176'da zikredilmiş olan bu nakilleri Katona unutmuştur.

kılıç hakkıyle benimdir. Lâkin zâtıma intisabına mükâfat olarak Macaristan'ı terk ettikten başka, Avusturya'nın Ferdinand'ına karşı onu müessir surette himaye edeceğim, müsterih olabilir.»

Mülakatın sonunda İbrahim Paşa Laçki'ye dedi ki:

- «Şimdi metbûuna «kral» diyeceğiz; Transilvanya Ban'ı değil. Pâdişâhımız, hükümdarının düşmanları üzerine bizzat yürüyecektir. Artık ne hediye isteriz, ne vergi!»

Laçki, o vakitten itibaren, açılacak seferin silâh durumunu ve muharebe plânını tâyîn etti. Dönmesi için ruhsat almak maksadıyle, kabulünden bir gün evvel (3 Şubat 1528) dört kat hil'at ve 10.000 akçe (200 duka) hediye aldı. Ertesi gün Pâdişâhın huzuruna kabul edildi. Pâdişâh, kendisine şu yolda hitâb etti:

- «Metbûuna irtibatımızı isbât için kullanacağımız vâsıtaları bilirsin: Onun işleri benim işlerimdir; bana âid olan ona âiddir. Bilirim ki Hıristiyan hükümetleri ecdadımın ve müslümanların üzerine tehdîdli bulutlar yığmışlardır; ancak bulutlardan yıldırım çıkmıyordu. Onlar sebep olmasaydılar, insanı kanı dökülmeyecekti; lâkin her vesile ile üzerimize yürüyenleri mahv etmek mutlaka lâzım idi. Metbûun, Hıristiyan hükümetlerinin mühim ve gayrı mühim her hâlinden bizi dâima haberdâr etsin; aramızdaki ittifak günden güne daha derin kök salacaktır. Metbûuna dost ve vefakâr bir müttefik olmak isterim. Bizzat, bütün askerimle onun düşmanlarının üzerine yürüyeceğim, Allah'ın habîbi Muhammed'e ve kılıcıma yemîn ederim.»

Laçki de, «metbûunun, Pâdişâh'a dost olanlara dost, ve düşman olanlara düşman olacağına Hayy olan Allah ve bizzat Allah olan Yesu'ü'l-Müncî nâmına» yemîn etti.

29 Şubat 1528'de Macaristan ile Türkiye arasında birinci ittifak ahidnâmesi akdedildi. Bundan başka, Laçki'ye, 50 top ve 50 kantar barut vaad edilerek, bunların Tuna ve Teis tarikiyle hemen gönderilmesi tedârikleri görüldü. O sırada devletin bütün sancak beğjerine de, bütün askerlerini ük işarette sefer için harekete hazır bulundurmaları emredildi.[296]

Vezîr-i âzam bu mertçe sözlerden müteessir olarak, geçmişi affedip, Adana'nın akıllı valisi Pîrî Beğ'i maiyyetine alarak İstanbul'a döndü ve pâdişâh tarafından büyük iltifatlarla kabûL olundu (11 Ağustos 1527 - 13

[296] Katona, 20, s. 328 ve 334, Laçki'nin bu memuriyeti hattında tstoanfi ve Juvius (Jovius)'daki bazı yanlışlıklan ve LaçK'nin rûz-nâmesindett bâzı târih hatftlannı tamir etmiştir.

Zilka'de 933)[297]

Dîvân'da cereyan eden müzâkereleri pâdişâhın dinlemesi ve sâhib-i mülkün (devletin sahibinin) nazar-ı dikkatinin vükelâsının ef âli üzerinde dâima ber-karar bulunduğuna delâlet etmek üzere, dîvân odasında ve vezîr-i âzam makamının üstünde sarayın iç tarafına esrarengiz bir pencerenin açılması takriben bu zamanda vuku bulmuştur.[298]

Kaabız'ın Muhakemesi

Vezîr-i âzamin İstanbul'a avdetinden üç ay sonra, dînî bîr mes'ele ortaya çıkarak, evvelâ Sultân Süleyman'ın, sonra bütün şehrin nazar-ı dikkatini kendisine inhisar ettirdi. Ulemâ zümresinden Kaabız nâmında biri, (Hz.) İsa'nın (Hz.) Muhammed'e üstünlüğünü alenî mahallerde bile beyân etmiş olmak töhmetiyle dîvâna getirildi. Rumeli kazaskeri Fenârî-zâde Muhyiddîn Çelebî ve Anadolu kazaskeri Kaadirî Çelebî Kaabız'ın dâvasını dinlediler. İki kazasker bu sapık fikir hakkında yeterli bir düşünceye ve şu yeni meslek sâlikinin cesurca iddialarını redde muktedir değil idiler. Birincisi ecdadının büyük hizmetlerde bulunmuş olmasından mağrur idi ve ikincisi vazifesini yerine getirdiğini gösterecek ilmî bilgiler yerine, bütün düşüncesini servet toplamağa hasretmişti. Kaabız'ın dalâletine (sapıklığına) ikna edici güzel deliller göstermek yerine, katline hükmetmeyi daha kısa ve daha kolay buldular.[299] Vezîr-i âzam onların bu ifratını reddetti. Hiddetleri ve hüküm vermekte acele etmelerinin hâkimlik sıfatına yakışmıyacağını ve kendilerinin bu türlü dalâlet fikirleri hakkında, kullanacakları silâhın ancak mezheb kaideleri ve Şeriat olup, o adamı hemen meydân-ı siyâsete göndermek (îdâm etmek) değil, konu üzerinde karşılıklı tartışarak ikna etmek lâzım geleceğini, söyledi. Lâkin Muhyiddîn ve Kaadirî Çelebiler Kaabız'ın delillerini reddedemediklerin-den, vezirler itham edeni ve itham edileni muhakemeden çıkardılar. Sultân Süleyman, kafesli pencereden, dîvânda vukua gelen bu sahneyi gördü; muhakemenin neticesinden hoşnûd

[297] Âlî, Peçevî, Ferdi, Solak-zâde, Celâl-zâde.
Kalender hakkında Peçevî'nin ne dediği metindeki haşiyede belirtilmişti. Nuhbetü't-Tevârih bu adamın «Hacı Bektaş Velî kud-düsü sırrıhülazîz» evlâdından olduğunu yazar. Haber-i Sahîh'in ifâde etmiş olduğu üzere, Kalender'in aslı malûm değilse de, başına otuzbin kadar havadar toplamış ve «şâh» unvanını almış olduğundan çok kurnaz bir adamdı. Nuhbe, Zünnûn'un da Bo-zok sancağından ve «Baba» nâmında biriyle beraber çıkdığını haber veriyor («Baba» bir şahıs değil, Zünnûn'un kızübaşlarca saygıdeğer bir mevki ifâde eden sıfatıdır). Bu isyanlar bir taraftan mezheb mes'elelerine müstenid olduğundan îranlüar'ın parmakları bulunması tabiîdir. Şehsuvar-oğlu takımının uğradığı felâket de Adana taraflarında bir takım nâ-hoşnudlar peyda olması sebebiyledir.

[298] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/54-57.

[299] «Hikmet-i be-Jcatele>den gayrı kelâma kaadir olamadılar.» Peçevî, s. 124 (Mütercim)

olrmyarak -beklenmediği halde- dîvâna girdi;[300] şiddetli bir tavırla vezîr-i azama şöyle hitâb etti:

- «îsâ'yı Muhammed'e tercih eden bir mülhid niçin cezalandırılmadı?*!

îbrâhîm Paaş cevaben dedi ki:

- «Kazaskerler salim delillerle müdâfaa edecek yerde hiddetle mahkûm ettiler. Bunun içindir ki, hakkındaki isnâdlardan dolayı cezalandıranındık.»

Pâdişâh:

- «Şerîati bilmek kazaskerlere mahsûs değildir; dâva yarın müftî ile îstanbul kadısının huzurunda cereyan etmelidir; müttehim o zamana kadar mevkuf tutulsun.» dedi.

O vakit İstanbul kadısı bulunan Sa'deddîn ve allâme müftî Kemâl Paşa-zâde, ertesi gün dîvâna gelip oturdular.[301] Kısa bir müddet içinde Kaabız'la mübâhase ettikten ve fikrinden rücû ettirmek için hayli çalışarak mümkün olmadığını anladıktan sonra, şer'an lâzım gelen usûle tamamen riâyet ederek, katle (ölüme) mahkûm ettiler. Kaabız bu müdhiş fetva üzerine de fikrinde ısrar ederek, son nefesine kadar sözünden dönmedi;[302]

Sultân Süleyman'ın, bir mülhidin hayâtını fslâm kaaidelerini muhafaza için feda ederken gösterdiği şiddet, bir zaman sonra dahilî âsâyiş için tedbîrler alacağı sırada vahşete dönüşmüştür. Sultân Selîm Camii civarında bir müslümanm hanesi soyulmuş; erkek, kadın, çocuk, köle, içinde bulunanların hepsi Öldürülmüş idi (24 Şubat 1528). Odun yarıcılığı, ciğer satıcılığı ile şehirde dolaşan Arnavudlar hakkında bâzı şübheler hâsıl olduğundan, bir ailenin intikamını almak için bu bedbahtların katliâmı vukua geldi; sekizyüz kişi başka bir suretle muhakeme edilmeksizin cellâd-lara teslim edildi.[303]

İstanbul'da bir müslüman ailesinin îdâm olunduğu gün, isyanını ilân etmiş olan Seydî, Adana'ya bağlı Azîz sancağı beği bulunan amcasının oğlu Ahmed Beğ'i, Azîz yakınında tamâmiyle mağlûb ederek, 5.000 kişi ile Berendi nahiyesi ve sonra buradan aşağı Ayaş kasabasını gâret edip yakarak, Dülkadir arazîsinde Kars kasabasında încir-oğlu nâmında diğer bir

[300] «(Pâdişâh) vüzerftyı arza da'yet etmiş idi», Bolak-zâde, s. 468. «Vüzerâ arza girdikde», Peçevî, s. 124.' Şu halde pâdişâh dîvâna çıkageîmlş değildir. (Mütercim).

[301] «Rûm-ili kazaskeri tasaddun bahane ile kalkup gitdl» Peçevî, s. 124. Mütercim.

[302] Âli, Peçevî, Ferdî, Solak-zâde, Celâl-zâde.

[303] «Her çend ki bu fesadı idenler tecessüs olındı, kat'â sûret-i şer'a girecek mertebe zuhura gelmedi. Akıbet ırgadlik İle esvak-ı şehri devr iden bîkâr Arnavud kısmından olmak İhtimali viriîüp ba'zı alâlm dahî zahir olmağm etmekci, mumcı, dellak, aşçı, odun yancı kısmından ve bl'l-cüm-le bîfcâr makûlesinden sekiz yüz kadar adam ahz ohnup cargularda sokaklarda cem'iyyet yirlerinde kati olınup eşkıyaya balsJ havf ve haşyet olup andan sonra bu-makûle fesâd zuhur İtmedi.» Peçevî, 127. Solak-za-de, birçok günahsız ademlerin kanına girilmiş olmasına, teessüf eder; s. 469 (Mütercim).

âsî ile birleşip, Sis kalesi Önüne geldi. Bu taraflarda çıkan birinci isyanı okadar muvaffakiyetle bastırdığını gördüğümüz Ramazan-oğlu Pîrî Beğ (ki İstanbul'a gelmişti) Pâdişâh tarafından bu isyanı da söndürmeğe memur oldu. Bir müddetten beri hasta bulunmakla beraber hiç tereddüt etmeksizin, birkaç bin kişi ile istanbul'dan çıkarak, son derecede tazyik görmekte olan[304] Sis kalesinin imdadına tam vaktinde yetişti. O yaklaştığında âsîler ikiye ayrıldılar; bir fırkası Azîz üzerine ric'at ederek, öteki fırka Seydî kumandası altında Sis dağında Derbend kalesi yanında müstahkem bir mevkî tuttu. Pîr Alî Beğ, Seydî üzerine hücum ederek, kardeşiyle maiyyetinde 2.000 kişinin savaş meydânını cesetleriyle doldurduklarını gördükten sonra galebe etti; Seydî'yi de ele geçirdi. Ertesi gün Azîz üzerine yürüyerek, âsîlerin ikinci fırkasını da perîşân etti. Canlı olarak zincire vurulmuş olan Seydî'yi, âsî reislerinin başlarıyla birlikte İstanbul'a gönderdi. Seydî de İstanbul'da Pâdişâh'ın emriyle asıldı.[305]

Haleb ahâlîsi, kadı[306] ve valilerinin mezâliminden bîzâr olarak, bir cuma günü ikisini de maiyyetleriyle îdâm etmişlerdi (Mayıs 1528 - Şâbân 934). Halkın bu suretle bizzat hak aramağa aklkışmaları, mücrimlerin Rodos'a sürgünleriyle cezalandırıldı. ...

Bu sırada Sultân Süleyman, memleketlerinin diğer bir ucunda da öyle bir isyan zuhur etmemesi için, îşkodra sancak-beği Balı Beğ'in, voyvodanın, kâhyanın, bu sancakta irtikâb ile suçlanan beş me'mûrun -asılmasını emreti. Emrin icrası, bunun için İstanbul'dan gönderilen iki çavuşa tevdî olundu.[307]

Bosna, Macaristan Ve Dalmaçya'da Fetihler

Pâdişâh'ın şaşmaz adaletinin korkusu, idarenin her kısmında müsbet te'sîrlere yol açtı. Sultân Süleyman, müteakiben Bosna ve Semendire vâlîleri Hüsrev Beğ ile Yahyâ-oğlu'nun Bosna kaleleri üzerine başarılı teşebbüslerini haber alarak, Balı Beğ'in zulümlerinden kaynaklanan hoşnudsuzluğu unuttu. Geçen kış esnasında vezîr-i âzamin dîvana, Osmanlı askerinin bir muzafferiyetini, yâhud bir zabtını arz etmediği gün pek nâdir olmuştu.[308] Müstahkem Yayçe beldesi Bosna ve Semendire beğleri-nin

[304] 3İs kasabasını gâret ve karasının fethine» de cesaret etmişlerdi. Peçevî, s. 126.
[305] Peçevî, varak: 46. Ali, varak: 223, Onseklzincl vak'a. Celal-zade, varak: 119. Solak-zade, varak: 108.
[306] Bu kadıya «Kara Kadı> delerdi; emval müfettişi olmuştu. Peçevî, s. 127. Mütercim.
[307] Peçevî. varak: 47. Alt v*"*: 230, Yirminci Vak'a. Celal-zade, 123.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/57-59.
[308] Ferdî, s. 146,

müşterek kuvvetlerine uzun müddet mukavemet edemedi;[309] cesur zabit Blas Seri orada olmadığı gibi Jan Hubordanski, Kaasım voyvoda ile bir ferdî mübârezede aldığı yaradan dolayı henüz hasta idi. Kumandan Etiyen Korbunoğ, serbestçe çıkabilmek şartıyle Yayçe'yi korkakça teslim etti. Radviç de, mukavemet tecrübesinde bile bulunmaksızın, Bosna'nın ikinci kalesi Banyaluka (Banaluka)'yı teslim etti. Bu iki kalenin düşmesi üzerine, Belvizero, Orburaç, Sokol, Levaç, Serpvar; Aparük, Perga, Bo-saç, Greben kaleleri Osmanlılar'in eline geçti. Hırvatistan'da Obdina, Lika, Çerbava; îskalavonya'da Modruş,, Pozaga; Dalmaçya'da Orvana mevkileri de Osmanlılara itaati kabul ettiler. Bundan dolayı Knin, Modruş, Çerbava piskoposlukları[310] lâğv olundu. Pozaga Osmanlı sancak merkezi oldu.[311] Osmanlı sülâlesinden olan Husrev Beğ (II. Bâyezîd'in kızlarından birinin torunu idi), Bosna valiliğinde büyük tantana ile oturmakta, aynı zamanda şiddetli bir adalet neşretmekte idi. Dalmaçya'da Se-beniko'lu Murad Kâhya onun yanında bulunmuş ve Husrev Beğ, Knin sancağının idaresini tam bir selâhiyetle ona vermişti[312].

Zapolya Ve Ferdinand1n Elçileri

1528 senesinde, Sultân Süleyman Macaristan'a yeni bir sefer için hazırlandı ve biri Jan Zapolya, diğeri Kral Ferdinand tarafından gönderilen iki elçiyi kabul etti; Zapolya'nın tahta geçmesi krallık için bir nifak tohumu olmuştu. Öteden beri yürürlükte olan muahedeler Macaristan tahtına Maksimilyen'in torunu Arşidük Ferdinand'ı davet etmekte idi. Fer-dinand'm kardeşi Şarlken, 28 Nisan 1521 ve 18 Mart 1522 tarihleriyle Vorms ve Brüjcsel Diyetleri'nde akdedilmiş vesikalar mucibince, Macaristan Krallığı'yla Avusturya'nın saltanat hakkını ona terketmişti. Palatin Etiyen Batori riyasetinde akdedilmiş olan Presburg Diyeti'nde Zapolya gaasıb

[309] Yayçe, Fâtih zamanında fethedilerek iki sene Osmanlilar'da kalmış iken, düşman bir cuma namazında müslümanlara hücum İle onları katı ve esîr ederek, 68 sene kaleye mâlik oldu. Husrev Beğ'in bir voyvodasına Kaleden bir adam gelip merdivenle iptâi dilmis kapıdan İçeri koymak İçin yar- dım edeceğini söyler. Husrev Beğ'e bildirirler; lakin Husrev Beğ gelinceye kadar iş öte tarafa akseder düşüncesiyle, voyvodanın adamları hemen o gece kaley* zabt ederler. Husrev Beğ gelirken müjdeyi alır; atını ve üzerindeki eşyanın hepsini müjdelik verir. Peçevî, 130. Mütercim.

[310] Bu piskoposluğu, eyâlet, vilâyet mânâsına almalıdır. Mütercim.

[311] îstoanfi, a-g.e.; Kerselich, Zagrebioe Farlatti Tarihi, 4, s. 112. Engel, Dalmaya Târihi, s. 566, Mac*rfst%, T&rih*, 24, s. 16. Şlrnek (Schünek), s. 203.

[312] Âlî. «Süleyman zamanı ümerâsı defteri»nde (varak: 295), 35 sene Bosna'yı idare eden Husrev Beğ hakkında bize hayli taf-sîlât vermiştir. Murad'ın Knin sancağı beğliğine ne suretle tâyin edildiğini de yazar.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/59-60

Ferdinand'ın, Zapolya'nm teşebbüslerinden, Laçkfnin memuriyetindeki muvaffakiyetten ma'lûmât alarak, o da Sultân Süleymâna elçi gönderdi. Avusturya'nın bâb-ı devlete gönderdiği ilk sefaret olan bu sefaret, Jan Hobordanski ve Salatnok isimlerinde iki nons[313] ile aslen Almanyalı olan Sigismund Weixelberger'den mürekkep olup, imdâd istemeğe değil, Macaristan'dan alınan arazînin talebine, kesin bir anlaşma ve hiç olmazsa bir mütâreke teklifine me'mûr idiler.[314] Altı hafta seyahatten sonra, İstanbul fethinin sene-i devriyesine tesadüf eden 29 Mayıs 1528 târihinde İstanbul'a vâsıl oldular. Pâdişâh'ın emri mucibince istikblâlerine çıkan bin atlı ile İstanbul'a girdiler.

îbrâhîm Paşa, Hobordanski'den:

- «Bütün Hıristiyanlık âlemi hükümdarlarının, gölgesine iltica etmekte oldukları Osmanlı Pâdişâhı'nın huzurunda senin metbûun (efendin), nasıl, kendisine ziyâde kuvvetli unvanını vermek gibi mağrûrâne bir cür'ette bulunmuştur?»

diye sordu. Hobordanski'nin, Osmanlı devletinin himayesini istirham eden devletlerin hangileri olduğunu bilmek istemesi üzerine, Îbrâhîm Paşa Fransa'yı, Lehistan'ı, Venedik'i, Transilvanya'yı saydı. Vezîr-i âzam, Ferdinand tarafından taleb edilen memleketlerin listesini görmesi üzerine,[315] İstanbul'un da istenilmemesine çok şaşırdığını beyân etti. Macar muharibi Hobordanski'nin kabaca tavırları Lehistan palatini Laçki'-nin protokollere uygun muamelelerinden pek farklıydı. Sultân Süleyman, Ferdinand'ın yalnız taleblerinden değil, bu taleblerin arz ediliş şeklinden de o kadar muğber oldu ki, elçileri ikametgâhlarında mevkuf bulundurdu. Ancak dokuz ay esaretten sonra kendilerini serbest bırakarak; herbirine beşyüz duka hediye etti, ve şu sözleri söyledi:

- «Metbuunuz bizimle henüz dostâne münâsebetler ve hudud komşuluğunda bulunmamıştır. Lâkin yakında bulunacaktır. Kendisine söyleyebilirsiniz ki, bütün ordularımla gidip mülâki olacağım, ve istediğini kendim vereceğim.»

Sefirler, cevaben, efendilerinin, Pâdişâh'ın dost olarak gelmesinden

[313] Avusturya elcilerine «nons» denilirdi. Mütercim.

[314] «Zermeghi, Hex. g«st. iner Ferdinamdum et Johannem, d*n Schwaadtner, d, s. 393. Macaristan M*hzenl, 4, 395. Avusturya, İmparatorluk ve Kraliyet Hazlne-i Evrakında Hobordansky*nin raporu; bu arşivde şimdiye kadar bilinmeyen birçok Türk vesikaları vardır ki, defalarca onlardan bahsetmek vesilesi bulacağız.

[315] Bu şehirlerden yirmidördünün ismi: Selankâmen, Belgrad, Şa-baç, Varadin (Vardayn), îllok, Serend, Açya (Atzia), Vednek, Kropa, Bayca (Yayçe?) Ziveçi (Zwetzy), Banyaluka (Bana-luka), Semlîn, Onova, îrek, Zanzenet (Zenzeneth), Peçe, Or-sova, Nihaldi, Skardona (Scardona), Udbine, Segedin, Novog-rad, Zadvin.

memnun olacağını, fakat düşman sıfatıyle de kabul edebileceğini beyân ettiler. Müterekenin yenilenmesi için efendisi tarafından gönderilmiş olan Lehistan elçisi Sigismund Weixelberger'i Fefdir-^'Vın sâdık hizmetkârlarından Sigismund Dietrischtein (Ditriştayn) zanneden vezîr-i âzam, bu Avusturya elçisini Şarlken'in kardeşi tarafından gönderilmiş bir casus olmakla itham etti; eskiden II. Lui'nin sarayına gönderilen çavuşun katlini de o kadar acı bir surette takbih etti.[316]

İbrahim Paşa'nın Seraskerliğe Getirilmesi

Sultân Süleyman'ın, Macaristan Kralı'mn mektubuna verdiği cevap, şu suretle tahkir edici idi: Üç gün İbrahim Paşa'ya, senelik 3 milyon akçe tahsisat (60.000 duka) ile ser-askerlik, yâni Avusturya üzerine açılacak seferin başkumandanlığına memur edildiğine dâir bütün dîvân toplantı hâlinde iken bir berât verdi. Bizzat Pâdişâh'ın gözü önünde, nişancı olan müverrih Celâl-zâde tarafından kaleme alınan bu berâtın son fıkraları, vezîr-i azama verilen iktidarı şöyle tarif eder[317]

«Büyürdüm ki ba'de'1-yevm dahî kemâkân vezîr-i âzam ve memâlik-i mahrûsamda cenâb-ı celâlet-meâbım kabilinden ser-askerüm olup vüzerâ'-i âsaf-nişân-i mesned-nişin ve Rum-ili beğler beğisi ve kadı askerlerüm ve âmme-i ulemâ ve fuzalâ ve kuzât ve sâdât ve meşâyîh ve şâir beğ-

---

[316] Weixelberger'in raporu. Avusturya'nın Osmanlı Devleti*ne bu ilk sefareti hakkında dört varaklık, matbu ve fakat basıldığı yer gösterilmemiş bir rapor mevcuttur: *Welcher geştalt König Maj. zu Hungarn Behmeb Botschaften nemlich Herr Sigismund Weichse!berger und ein Ungarlscher Herr ssu dem turHschen Kaiser zukommen slnd.» Wendisch'e müracaat, Macarfetan MahienJ, 4.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/60-66

[317] tbrâhîm Paşa'nın ser-askerlik berâtında kendisine şu vasıflar verilmiştir:
«Râfi'-i tevkî'-i refî' âlem-İ metâ*-ı husrevânî ve dârende-i menşûr-i meşhur mûcibüis-sürûr kîtî-i sitânî, cenâb-ı vezâret meâb, sadâret nisâb, devlet- iktisâb, saadet intisâb, vâsıta-i ak-dü'd-devleti'1-ebediyye, râbıta-i akdü*s-saâdeti*s-sermediyye, kaa-îd-i cüyûşi'l-lslâm, sâhibü'1-izz ve'1-ihtişâm, es-sârimü's-samsâm, dırgam-ı pelengintikam, âsafü*z-zemân, melâz-i ehl-i îmân, hüc-cetü'r-rahmân alel-insân, mazhar-ı avâtıfu'llahi teâlâ, masdar-ı eltâf-i bî-intihâ,... ve tebeyyünü min ufkun saâdetehu şemsil-i'tilâ, el-gâzî fî sebîlTllâh, el-mücâhîd li-vechullâh el-mahfûf-ı bi-sunûî, letâif-i evâtıfûl-mülki'1-a'lâ, mübârizüM-devle ve'd-dîn ve'd-dünyâ, nizâmül-mülk, vezîr-i â'zam tbrâhîm Paşa...»
Bu türlü mübalâğalı vasıflar Acem saraylarından intikal etmişti, berâtın kâtibi Celâl-zâde «Hüccetü'l-rahmân ale'l-insân» demekle Akaid hududlarını da tecâvüz etmiş ye diğer mübalâğacı tevkî'îlere rahmet okutmuştur.
Paşa'nın tahsisatı berât't'ta «evvelden tasarrufunda olan yi-ğirmi kere yüz bin akçelik hâssları üzerine on kere yüzbin akçelik dahi ilhak ve izafe eyleyüp cümle-i hassları otuz kere yüzbin akçeliğe yetişdirilüp...» ibaresiyle tâyin olunmuştur. Bu akçe zamanımızın parasıyla (1911-12 yıllarının parasıyla) 30.000 Osmanlı yüzlük altınından fazladır. Lâkin bizim zamanımızın 1 Osmanlı lirasındaki altının Süleyman asrında tahminen şimdiki zamanın 10 Osmanlı lirası kadar iş göreceği hesâb edilmelidir, îbrâhîm Paşa'nın türlü türlü hediye ve aidatları, hattâ civardaki meliklerden aldığı «vergi»ler de bundan hâriçtir. Bu tahsisat ile yapılan israflar, gösterilen debdebe ve dârât, bizim düşüncelerimizin ve hayallerimizin hududuna sığmaz.
Hammer'in tercümesi yerine aslından alınmıştır. Mttnşe&t-ı Feridun, c. 1, s. 482 ve 483. Mötercim,

lerbeğilerüm ve umâman erkan-ı devlet-i kaahire ve â'yân-ı saltanat-ı baahire ve sancak beğleri ve bâb-ı saâdet-meâbumda hıdmet iden bölük ağaları ve hüccâb-ı serâperde-i azamet ve kamrânî ve nevvâb-ı kârgâh-i haşmet ve kişversitânî ve müteferrikalarum ve bölük kethüdaları ve kapum kulları cümlesi ve cemî'-i memâlik-i mahmiyyemde vâki' olan alay beğleri ve subaşılar ve çeri-başıları ve mecmû'-ı asâkir-i nusrat-müesserüm halkı ve şâir zümre-i ekâbir ve efâzıl ve cümle-i âlî ve esâfil ve erbâb-ı menâsıb ve cihât ve cumhûr-ı enamdan kaatınân-ı südde-i arş-âsa ve sa-kinân-ı atebe-i kîtîfezâ ve kutân-ı memleket ve vatân-ı vilâyet ve ehl be-rümdür. Ve cümle-i sagîr ve kebîr ve ganî ve fakîr muhassılan havasa ü avâmm kâffe-i enâm-ı mumaileyhi vezîr-i âzam ve her zamanda umûman ser-askerüm bilüp kemâl-i ta'zîm ve tekrîm ile muazzez ve mükerrem ye vüfûr-i becîl ve tefhim ile mübeccel mufahham tutup müşarünileyhin huzurunda ikbâl ve istikbâl içün dakika fevt itmeyüp her ne ki dirse ve her ne vech görürse benüm lisân-ı dür-bârumdan sâdır olmuş kelâm-ı saâ-det-ençâm ve emr-i vâcibü'l-ihtirâmum bilüp sem'-i tahkîk ile sığa ve hüsn-i kabul ile tilka' eyleyüp devlet-i kaahir-i sâhib-kırânîye müteallik olan cümle-i mühimmât-ı umur ve kâffe-i mesâlih-i cumhurda emrinden ve sözünden tecâvüz ve udûl ve inhiraf ve zühul eylemiyeler. Eğer âs-tâne-i saadet âşinâmda ve eğer şâir memâlik-i mahrûsamda vâki' olan beğler beğilerün ve sancak beğilerün ve bakî â'lâ ve ednâ ve erbâb-ı menâsıb ve merâtib ve ashâb-ı cihâtun ve menâzilün ve bi'1-cümle havme-i saltanatumdan olan külli-yâ kullarımun azl ve nasbi anun re'y-i sâibine ve fikr-i sâkıbine müfevvez olup şol ki merâsim-i kavânîn-i ser-askerî ve levâzım-ı esâlîb-i sadâret ve dâd-güsterîdür. Müeddî kılup sâlik-i meslek-i adalet ve nısfet ve zâhib-i mezâhib-i şer'ü diyanet olup tabakat-ı mahlû-katı ilâ tefâvütü'd-derecât menâziline tenzil eylemekde dakika fevt eylemeye. Ve her bâr ki sefer-i hümâyûn vâki' olup saadet ve ikbâl ve izzet ve iclâl ile cenâb-ı celâlet-meâbum teveccüh itmelü olup veyâhud asker-i zaferpeykerüm irsal olunmak lâzım gele ol vakit dahî şer-askerliğe müteallik olan husûsât her ne ise külliyen mümâileyhün ârây-ı sâibine îsâ-bet-karîn v.e efkâr-ı sâkıbe-i metânet-rehînine müfevvez olup evâmirine imtisal ve nevalesinden ictinâb eyleyüp emrine muhalefet itmeyeler. Yoldaşlığı ve merdâneliği zuhur idenler babında ve müstehakk-ı atıfet ve inayet olanlar hakkında eğer beğler beğilik tevcih itmekdür ve eğer â'lâ ve ednâya timâr ve ulufe virmekdür bi'l-cümle envâ*-ı menâsıb ve cihât-dan muhassılâ ne tevcih ve ta'yîn ve tefviz ve taklîd iderse benüm izz ü huzûr-ı saltanat-ı mevfûr-i

müstelzem-ü'1-hubûrumda mahall-i kabulde ve menzile-i irtidâda biline. Ve kezâlik zikr olunan fırka-i asâkir-i nusret-müessirümden el-ıyâzi-billah fermân-ı şerife muhalif müşarünileyhtin emrine ve sözüne muhalefet ve inâd edenleri kim gerekse olsun veyâhud hilâf-i şer'-i mutahhar ve mugâyîr-i kanun-\ mukarrer reayaya zulm ve taaddî idenler kaç nefer olur ise olsun asla südde-i saâdetüm canibine arz ve i'lâm itmeğe tevakkuf itmeyüp envâ-ı ukûbât ve siyâsâtdan her neye müstehak ve sezâvar olur ise olsun muktezây-ı şer* ve kanun üzre te'hîr itmeyüp siyâset idüp gereği gibi haklarında geldüre ki şâirlerine mûcib-i ibret ve nasîhat ola. Ol bâbda hiç ehadd mâni' ve dâfi' olmaya. Şöyle bi-îeler, alâmet-i şerife i'timâd kılalar. Tahriren fî evâil-i şehr-i Şa'bâni'l-muazzam, li-senetü hams ve selâsîn ve tis'a-mi'e, be-makam-ı Kostantı-niyye.».[318]

Pâdişâh bu berât ile birlikte vezîr-i azama üç teşrifat kürkü, mükellef eyerlenmiş dokuz at gönderdi ki, birinin üzerinde oldukça pahalı taşlar parıldayan bir kılıç ve bir keman ile oklar bulunuyordu;[319] İbrâ-hîm Paşa'ya altı tuğ ve o zamana kadar sancaklar dört olmak mu'tâd iken, yedi sancak verildi. İkisi kırmızı, ikisi çizgili, ötekileri beyaz, yeşil, sarı olan bu yedi sancak Osmanlı ordularına seyyârât-ı seb'anın (yedi gezegenlerin) mes'ûd te'sîrlerini celb etmek üzere yorumlanmıştı. Rumeli beğ-İerbeği Kaasım Paşa bunları, Dâvûd Paşa'daki ordugâhında vezır-i azama ulaştırdı. Vezîr-i. âzam bu münâsebetle devletin büyük me'mûrlarım ve ordu kumandanlarını pek mükerremâne taltîf etti. Az bir müddet sonra Selîm'in ve oğlunun hizmetinde ihtiyarlamış olan ikinci vezîr Mustafa Paşa vefat etti. İkinci vezirlik Rumeli beğlerbeği Kaasım Paşa'ya ve onun hizmeti ikinci defa olmak

[318] Celâl-zâde nişancı Mustafa Beğ nakleder ki: «Bir gün divan dağıldıktan sonra Pâdişâh beni çağırıp, 'Hamdolsun, memleketimüz vüs'at buldi; mesâlih çok; her yere kendimüz gitmek münaslb deglldür; İbrahim Paça ser-asker almak üzere bir berât tesvld it> diye emr Udiler. O gice yazup irtesl gün huzurlarında okudum, «ma'kûl» buyurdılar. Gayet mükellef ya-zılup tuğralandukdan sonra huzura teslim olundı. Hedâyâ ile birlikde yeniçeri ağasına tevdîen göndürildi. İbrahim Paşa berâtda hftss tâ'yin olunan üç milyon akçeyi azıkşanarak tBbû'1-feth, vezîr-ı âzam Mehmed Paşa'ya kırk kere yüssbin vermisdur. Bu kulunuza dahi öylece virilse.» deyince Sultân Süleyman «Onlar Kostantıniyye fethine muvaffak olmuş-lardur. Daha ziyâde ihsan l>uyursalar caiz idi» buyurmuşlar. İbrahim Paşa: «Bağdâd ve Büdûn zamân-ı kadimden ben pâyitahtdur. İstanbul'a tercih olunmazlarsa ondan dûn değildttrle» zemininde cevab virecek olmuş ise de Sultân Süleyman «İstanbul el'ân payltahtımuzdur; o şehrler nasıl tercih olunur? Husûsiyle bizüm onlara benzemeğe çalışmak ne had-dunüz!» sözleriyle kat'-ı kelâm itmişdttr.» Peçeyi- c. İ, s. 129 ve 130. Bu seraskerlik İbrahim Paşa'nm ikbâlinin son noktası İdi. İdamının sebeb-leri bundan baslar; nasıl ki ileride görülecektir; fakat İbrahim Paşa serasker olduğu zaman Bağdâd alınmamış İdi. Mütercim

Celâl-zâde, varak: 124-127. (Hammer, İbrâhîm Paşa'nm seraskerlik berâtı mukaddimesinde geçej\ bir kısım âyet-i kerîmeyi zikreder ki, bunların tamâmı, Hammer'in zikretmedikle-riyle beraber, Feridun Beğ Münşeatı'nın 480-481'inci sahâfele-rinde görülebilir.)

[319] At takımlarından biri de murassa idi. Peçevî. Mütercim.

üzere vezîr-i âzamlığa ilâveten îbrâhîm Paşa'ya verildi.[320]

2. Macaristan Seferi

10 Mayıs 1529'da, Sultân Süleyman, 250.000 asker ve 300 top ile İstanbul'dan hareket etti. Pâdişâh maiyyetinin ne tertîb üzere gidecekleri, husûsî bir emirle tâyîn olundu: Başta çaşnigîrler bulunarak, onların arkasından müteferrikalar gelecek ve ağalar da bunları tâkîb edecekti. Nişancılar, defterdarlar, kazaskerler Pâdişâhsın yedi tuğu önünde gideceklerdi.[321]

Filibe'de Meriç yağmurdan o kadar kabarmıştı ki, köprüyü alıp, Osmanlı ordugâhının kurulmuş olduğu ovayı bastı (9 Haziran-2 Şevval). Birçok asker boğuldu; bir takımı da su ile çevrilmiş oldukları cihetle, yiyecek bulamamak tehlikesine rağmen ağaçlara çıktılar.[322] Ordu şiddetli bir yağmur altında güçlükle yoluna devam ederek Morava ve Sa-va'dan geçmeğe muvaffak oldu. Drava nehrini de Eşek (ösek) yakınında köprü atarak geçti. Pâdişâh Mohaç'a gelince Zapolya, elçisi Laçki ve 6.000 atlıdan mürekkep bir fırka ile bağlılık arızna geldi. Vezîr-i âzam Zapolya'nın yakınlaştığını haber alınca, 50 yeniçeri ve maiyyetinden 50 süvârî ile istikbâline çıktı.[323] Ertesi gün (20 Temmuz-14 Zilka'de) için Macaristan Kralı'nın resmî kabulü kararlaştırıldı, Otağ-ı hümâyûnun iç tarafında saray ve ordu ağaları saf kurmuş idiler; onların arkasına yay ve oklarla müsellâh solaklar, onlardan sonra seyis ve müteferrikalar bulunuyordu. Dışarıda yeniçeriler iki tarafa dizilmişlerdi. Onlardan sonra da sağda sipahilerle Rumeli askeri, solda silâhdârlarla Anadolu askeri mevkî tutmuşlardı.

öğleye doğru sol cenah ağalarıyle müteferrikalar Zapolya'yı almağa giderek, otağ-ı hümâyûna kadar maiyyetinde bulundular. Sultân Süleyman Zapolya'nın girdiğini görünce üç adım ileri yürüyerek öptürmek için elini uzattı; sağ tarafına oturmak üzere davet etti. Vezîr-i âzam İbrâhîm, Ayaş, Kaasım Paşalar sol tarafda ayakta duruyorlardı. Pâdişâh Zapolya'-ya ruhsat verdiği sırada sırma gâşiyeli üç baş cins at ve sırmah çukadan dört kaftan

---

[320] Celal-zâde, varak: 124, M. D'Ohsson, 7, s. 391. Solak-zade, varai: 168, Ferdi, varak: 150, Ali, Yirmiikinci Vak'a.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/66-68.

[321] Rûz-nfltne-i Süleyman!

[322] Âli 3. vak'a, varak: 236, ve Solak-zâde, varak: 108, Celâl-zâde'nin 128'inci varakından bir fıkra nakledeler ki, buna inanmayan çok bulunacaktır; Oelâl-zâde'nin nakkaş Ali Beğ'den hikâyesine göre, bu Ali Beğ bir ağaç üzerine çıkmış olduğundan, sabaha kadar küçük yılanlar kendisini bizar etmiş ve ağzını, kulaklarım delik zannedip girmek istemişlerdir.

[323] Rûz-name-i Süleyman!.

hediye etti.[324]

Sultân Süleyman, muharebe meydânında Macar Kralı'nın ta'zîmâtım kabul etmekle parlak muzafferiyeti sahnesini hâtıralarda ebedîleştirmiş olduğu gibi, Mohaç sahrası Kral Lui'nin hezimetini ve mîllî şerefi mevkî hırsına feda eden Zapolya'nın meskenetini gördüğü cihetle, Krallığa - gelen mahcubiyetin iki defa şahidi olmuştur. Mohaç'tan Seksard'a girildiği zaman, îzvornik vâlîsi Balı Beğ, Macaristan Kraliyet Tâcı'nı ve bu tacın muhafızı olup Zapolya'ya taraftar (olmayan) (?) bir fırka eline düşmüş olan Piyer Pereney'i almak üzere 500 süvârî ile ileri gönderildi.

3 EylüL'de Süleyman -o vakit Ferdinand'ın elinde bulunan- Budin duvarları önüne geldi ve şehir civarında[325] bağlık sırtlar üzerine ordugâhını kurdu. Muhasara hazırlıklarına başlanıldı. Pâdişâh ve vezîr-i âzam arkalarında âdî kürklü kaftan ve başlarında miğfer olduğu halde, ekseriya istihkâmları keşfe çıkarlardı. Beşinci gün dahilî kapı Osmanlı-lar'ın eline düştü. Ertesi günü yeni bir hücum vuku bularak, muhafız askerleri, Alman zabitlerinden biri Kristof Besserer ve diğeri Jan Tübinger nâmında iki alçağın te'sîrine kapılarak, hayatları muhafaza olunmak şar-tıyle -henüz gedik açılmadan- teslim oldular.[326] Yeniçeriler, kurdukları ümîdlerinin yerini bulmadığını görerek söylenmeğe ve tazmînât talebine kalkıştılar. Bunların hoşnudsuzluklan ağır karışıklıklara yol açarak, o sırada sekbânbaşı başından yaralandı; diğer bir takım büyük zabitler de taşa tutuldu.[327] Asker, arzularını Pâdişâhta yerine getirmemesinden infiale kapılarak, ahâlîyi köle olmak üzere sattılar. Alman muhafızlarını da kaleden çıkardıkları zaman teslim şartlarına rağmen katliâm ettiler. Binâenaleyh, Mohaç esirlerinin ve bunların idamı Pâdi-şâh'a değil, münhasıran yeniçerilerin tamahkârlıklarına atfolunmak lâzım gelir.[328] Budin'in zabtından üç gün sonra, Zapolya, Arpadlar'ın[329] tahtına oturtuldu; fakat bizzat Pâdişâh, yâhûd vezîr-i âzam ve

[324] Rûz-name.i Süteymânî, Fecevî, varak: 38, Âli, varak: 237, Celâl-zade, varak: 128, Ferdi, varak: 156. îstoanfi.

[325] Sultân Süleyman, Budin Önüne ancak 3 Eylül târihinde gelmiş ve şehir ancak 8 EylüTde teslîm olmuş olduğundan, Macar ve Avusturya müverrihleri Budin'in teslimini 29 Ağus-tos'ta göstermekle hatâ ederler. Pâdişâhın müteakiben kazandığı zaferlerin ve özellikle 25 Kânun-ı evveFde vuku bulan Rodos fethinin, hep aynı târihe tesadüf ettiğim söylemekle de hatâ ediyorlar. Rûznâme-i Sü ley mâni, bu pâdişâhın kazandığı zaferlerin târihi hakkında doğacak her türlü şübheyi ortadan kaldırır.

[326] 8 Eylül tarihinde, Bûz-nam-le Süleyman».

[327] Roz-name-i Süfeymanî. Celâl-zâde, Solak-zâde, Hasan Beğzâde, Ferdi, Ali, Peçeyi, varak: 48. Peçevl'nin rivayetine göre bir esir, muhafız askerlerin götürmekte olduğu bir arabayı muayene etmek isteyen bir mttslümanın üzerine kılıç çekmesiyle, bundan dolayı katliâm meydana gelmiştir. Gerek yeniçerilerin ihtilâli, gerek bu vak'a başka, hiçbir yerde dercedilme-miştir.

[328] Rûz-name-i SÜfeymânl.

[329] Macaristan'ın fâtihi Arpad sülâlesinden olan Macaristan Kralları. Mütercim.

diğer bir vezîr, hattâ Avrupa ve Asya'daki diğer beğlerbeğilerden biri ve yeniçeri ağası tarafından değil, ağanın ikincisi demek olan sekban-başı ma'rifetiyle. Sekban-başı, Lui Gritti ile beraber Transilvanya voyvodasının çadırına giderek Kraliyet Kasrı'na davet etti. Zapolya, sekban-başı-ya, 1000, maiyyetindeki yeniçerilere de bir o kadar altın verdi. Sultân Süleyman Budin'e bir Türk vâlî bırakarak ve yeni emirgüzârını maiyye-tine alarak, Viyana üzerine teveccüh etti; Semendire beği Yahya Paşazade Mehmed Beğ, ordunun önünde giderek keşifte bulunmak vazifesini ifâ ediyordu.[330]

Viyana Muhasarası

Sonbahar gündönünıünün fırtınalarıyle birlikte, ilk akıncılar, Mihâl-oğlu torunlarından birinin kumandası altında Viyana'ya vardılar. Kont Jan Hardek'in bayrakdân Kristof Zedliç ile altı şövalye,[331] o zaman

[330] Rûz-nâme.i Süleymânî, Ali, vara*: 237, Peçevi, varak: 49, Ferdi, varak: 158, Abdülaziz, varak: 81.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/68-70.

[331] Pessel (Levanklao'da, s. 460, Frankfurt, 1595) ve Labach; birincisi görüşme memuru, ikincisi Ferdinand'ın harb kâtibi idi; binâenaleyh hademesi roüdîri Didaco Serava, kanun-şinâs Ribisehi ile Nurembergli Meldeman ve Leyhe gibi bunlar da muharebeyi bizzat görmüşlerdir. Didaco'nun raporu «Alman Hu-ku Araştırmalarına Yardımcı Olan Siyâsî Evrak»da basılmıştır. Leibzig, 1717. Târihin bu kısmı için tercihân şu müelliflere müracaat ettik: tstoanfi, Jovius, Velius, Stella, Soiterus a Vinda, Roccoles, Ulich. Osmanlı müverrihleri arasında hiçbiri Rûz-nâme-i Süleynıânî sahibi kadar mükemmel ve doğru değildir. Meldeman, muhasaranın tarifinden başka şehrin ve Osmanlı ordugâhının mufassal bir plânım koymuştur. Kıymetli olduğu kadar nâdir olan eserinin unvanı şudur: «Kurzer Bericht über die reeht wahrhaftig Contrafactur türkUcher Bela-gerung der Stadt Wien, wie dieselbig atızusehen uod verstehen sei, vvelehe zu rhum, preİs, lob ımd der gantzem Roemischen Volk, gemeiner Ritterschaft und insonderheit einem erbarn Rath der Statt Nurenberg durch Nicolaus Meldeman jetzt ver-fertigt, getruckt und ausgangen ist.»
Sultân Süleyman'ın Dördüncü (Viyana üzerine) Seferi (935/1529)
Mayıs (Ramazan) - 10, Pazartesi, (2 Ramazan), İstanbul'dan hareketle Halkalı pınara konuldu. 11, Çatalca; solaklar otuzbin akçe bahşiş aldılar; Galata Frenk beğzâdesi (Gritti) Pâdişâhtan borç olarak otuzbin altın ve üçyüzbin akçe aldı. 12, 13, Şiddetli yağmur, ziyâde soğuk, tevakkuf. 14, Ordu, tn-ceğiz yakınında Kabasakal'a varır. 15, Hedikli, 16, Karlı, Ka-pıcı-başı Mehmed otağ-ı hümâyûnu bir su birikintisinin üst tarafına kurmuş olduğu için altıyüz altın ihsan aldı. 17 Ah-medbeğ Köyü, çaşnigîrler, müteferrikalar, ağalar önden giderler. Nişancılar, kazaskerler, defterdarlar Padişahın atını tâ-kib ederler. 18, Ulûfeciler köyüne yetişilemediğinden ordu, Hamza köyünde durur. 19, HaskÖy, uzun merhale. 20, Edirne. 21 ve 22, tevakkuf. 23, Dîvân. 24 ve 25, Tevakkuf. Anadolu beğ-lerbeği Behrâm Paşa'nm gelişi. 26, Kızılağaç Yenicesi kadı ve hatibi hırsızlık yaptıklarından dolayı asıldılar. 27, Tevakkuf, Dîvân; Behrâm Paşa el Öpmekle müşerref oldu. 28, Tevakkuf. 29, şiddetli bir yağmurla yola devam. 30, bir günde iki merhale; Çirmen ovasında ordu kuruldu. 31, Beğ-Olahı (?).
Hazîrân (Şewâ)l - 1, Sazlıdere, 2, Keklik. 3, Hâlidli Çayın, 4, Dogoviçe, gayet uzun merhale. 5, Filibe, 6 ve 7, Tevakkuf. Yağmur. 8, (Salı, 1 Şevval) Tevakkuf. Ayaş Paşa, Kaasım Beğ, Anadolu Beglerbeği Behrâm Paşa, kazasker Kadri Çelebî, nişancı, defterdar bayram münâsebetiyle vezîr-i âzamin çadırında ziyafete davet olunurlar. 9, Yağmur. 10 ve 11, Tevakkuf. Meriç suyu köprüyü aşar; insanlar ve hayvanlar boğulur; pekçok nefer boğulmamak için çıkmış oldukları ağaçlar üzerinde iki gün iki gece kalırlar. 12 ve 13, Tevakkuf. 14, Ordu hareket eder. 15, Filibe'nin ötesinde Kuruçay'da çadır kurulur. 16, Karapınar. 17, Mânendler. 18, Ihtimân. 19, Karaman Köyü. 20, Sofya. 21, 22, 23 ve 24, Tevakkuf. Yağmur. 25, Otağ-ı hümâyûn ileri gönderildi. 26, Ulahlar*ın oturdukları Ef-lâklar Köyü'ne geliş; vezîr-i âzam önden gider. 27, Ordu Ka-riyeli Karıca Boğazı'nın ötesinde çadır kurar. İbrâhîm Paşa Sukova (Succi; Sucı?) kenarlarına varır. 26, Şehir-Köy karşısında Ozur Köyü civarına çadır kurar. 29, Niş ılıcaları civarına varır. 30, Şehir-Köy Boğazi'ndan geçilip Niş Önüne varılır.
Temmuz (Zilka'de) - 1, Niş, 2, Yerlidere, 3, Alaca Hisar, 4, Tevakkuf. 5, Ordu, boğazın girişinde Serluc önünde

çadır 1 kurar. 6, îre'den geçiş. 7 (Çarşamba, 1 Zilka'de) ve 8, Moravâ sahilinde çadır kurulur. 9, Baniçha; vezîr-i âzam, lipaniça ve Erlanik yakınında Korşoviçe Pazarı civarına çadır kurar. 10, 11,12,13, Tevakkuf. 14, Ordu Korşuviçe Pazan'na, vezîr-i âzam Ak-kilise'ye vâsıl olur. 15, Hudâvendigâr*ın Balçığa (Balacık?) gelişi. Vezîr-i âzam daha ileride bir köye varır. 16, Hudâven-digâr'ın Ak-kİlise'ye, vezîr-i âzamin Hisarlığa gelişi. 17, Hudâvendigâr Belgrad'a, vezîr-i âzam Havâle'ye. 18, Ordunun Sir-mi (Sirm)'de, vezîr-i âzamin Semlîn'de tevakkufu. 19, Tevakkuf. 20, Eski Hisarlık. Bir sipâhî ziraat yapılmış bir tarlada at otlattığı için asılır. 21, Pâdişâh, Havale yakınma vâsıl olur; vezîr-i âzam askere istirahat ettirir. 22, Ordu Semlîn'e vardı. 23, Dîvân, 24, Tevakkuf. Anadolu askeri ordu ile birleşir. 25, Tevakkuf. Vezîr-i âzam yine hareket eder. 26, Royçe (belki Obrice - Obriesch), 27, Günde iki merhale; Şabaç. 28, Sava üzerinde Barka (belki Jarak), 29, Metroviç yakınında ordu kurulur. Hudâvendigâr'a Diyânbekr'den haber gelir ki, Şâh Tahmâsb Bağdâd'da SSülfikaar*! öldürmüştür. 30, Loradoluçka, uzun merhale. Mârvlç-fcalesi teslîm olur. 31, Vukovar yakınında çadır kurulur; daimî yağmur.

Ağustos (Zilhicce) - 1, 2, 3, Tevakkuf. Pâdişâh birkaç köprü yaptırır. 4, Lorah'da çadır kurulur. 5, Ordu Essek (Ösek) yakınında Drava kenarına vâsıl olur. 6, (Cum'a 1 Zilhicce) Moreç; burada taşkın sebebiyle Drava üzerine köprü kurmak muhal olduğundan nehrin bir merhale yukarısından çıkılmağa mecburiyet görülür. 7, Vezîr-i âzam Essek (Ösek) önünde kalır. Ordunun geçebilmesi için, bataklığı çalı ile doldurmağa emir verilir. Köyleri yakmak yâhud esîr almak men* edilir. 8, Tevakkuf. 9, Bataklık kurutulur. Düşman birkaç esîr alır. 10, Drava üzerine köprü kurulur. Asker o kadar acele gösterir ki, birçok yük hayvanları ırmakta telef olur. 11, Hudâvendigâr, köprünün bu tarafında kalır. Ordunun geçişi için büyük zorluklar. 12, Hudâvendigâr köprü başına otağ kurdurur. 13, öteki tarafa geçer. 14, Tevakkuf. Anadolu askerinin geçişi. Yağmur. 15, 16, Tevakkuf. Fırtına. Dokuz kişi yıldırım çarpmasıyla ölür. Bütün asker Dravafyı geçtiğinden Pâdişâh köprüyü yıktırır. Birkaç Macar beği itaat arzına gelir. Nehirden geçiş altı gün sürmüştü. 17, Pâdişâh gol kenarında Mabas Yurdu yakınında Baranyavar kalesi önüne vâsıl olur. 18, Mohaç; vezîr-i âzam beşyüzden ziyâde adamla Kral Zapolya'nın istikbâline gider. 19, Tevakkuf; Kral huzûr-ı pâdişâhîye kabul olundu. 20, Ordu Sık (belki Kovasık yakınında Bataçek: Ba-taszek)'da Kestuce'ye çadır kurar. Ordu evvelki seferlerde geçmiş olduğu bataklıktan çekinildiği için, uzun bir yoldan dolaşır. Fırtına, fzvornik beği Küçük Balı Beğ beşyüz süvari alarak, Macaristan tâcu muhafızı Piyer Pereni*yi orduya getirmek için, onun esîr eden bir Macar beğinin yanına gider. 21, Tevakkuf. Mühimmat ve zahire ile dolu ince donanmanın gelmesi beklenir. 22, 23, Düşman birçok akıncıyı esîr eder. 24, Tevakkuf, yağmur. 25, Vezîr-i âzam Suğsar ırmağını geçer. Pâdişâh bunun kenarında durur. 26, Hudâvendigâr Suğsar (Segsard: Szegzard) ırmağı üzerinde kurulan dört köprüden geçip Suğsar önünde kalır. 27, Suğsâr*a Pâdişâhın girişi. 28, Vezîr-i âzam yürümeğe başlar. 29, Hendekler arasından müş-kilâtlı bir merhaleden sonra, Tuna üzerinde Bintil'de beklenir. 30. Tuna üzerinde Beşnov (Besnoyâ: Besnyoe) ve 31, Tuna üzerinde Kulavar. Îbrâhîm Paşa'nm ser-askerliğine dâir yeni bir berât dîvânda okunur.

Eylül (Muharrem) - 1, Tuna üzerinde bataklık içinde Abhalum 2, Sascalum (Sashalum: Szâzhalum); üç Hıristiyan -ki biri despotun oğludur- Pâdişâh'ın elini öpmeğe gelirler; Budin'in teslîm olmıyacağı anlaşılır. 3, Hudâvendigâr Budin bağları civarına otak kurdurur. Şehir ahâlîsi âsî ilân olunur. 4, Hudâvendigâr istihkâmları keşfe çıkar. Pâdişâh ve maiy-yeti kavuk yerine samur kalpak giyerler; elli Hıristiyan Osmanlı tarafına geçer. 5 (Pazar, 1 Muharrem), vezîr bir kayığa binip kalenin etrafını dolaşır. Düşmanın dışarı hücumundan korkulur. 6, Vezir ve maiyyetindeki subaylar «takiye» denilen askerî serpuşlarını giymiş oldukları halde, yeni bir keşif yaparlar. 7, Kalenin bir kapısı alındı. 8, Gedikler henüz geçilecek halde olmamakla beraber bir hücum icra olunur. Hıristiyanlar teslim olurlar. Yeniçeriler terakki isterler; çıkardıkları isyanda sekban-başı ile diğer birkaç zabiti taşla yaralarlar. 9, Ordugâhta birçok esir satılır. 10, Asker, Alman esirlerini şehirden çıkacakları sırada ele geçirirler. Ekserisi îdâm olunarak, ancak birkaçı dolu dizgin kaçmak suretiyle ovaya çıkarlar. Vezîr-i âzam çadırını kaldırır. Esîr pazarı. Eski Bu-din'de tevakkuf. Husrev Beğ, elli yeniçeri ile Budin'de bırakıldı. 13, Hudâvendigâr ava çıkar. 14, Sekbân-başı Kral Ya-noş'u makamına oturtur. Yağmur; hil'at tevzî. Yanoş, sekbân-başı'ya ikibin ve yeniçerilere bin altın hediye eder. 15, Hudâvendigâr tevakkuf eder; vezir Gran'a gider; üçbuçuk merhaleden sonra bir boğaza girer. 16, Novasilo (belki Neudrof, yâ-hud Novoszello); Semendire beği ordugâha birkaç esîr gönderir. Pâdişâh, Hıristiyanlar'm Viyana'dan kaçmakta olduklarını haber alır. 17, Komorn yakınında bir köprüden geçilir. 18, Paraken kalesi, Yahya Paşa esîr gönderir. 19, Kier (Raab), şehir önünden geçilir. Mehmed Beğ düşmanın köprüyü yakmasına mâni olur. 20, Hudâvendigâr Kier köprüsünü, vezîr-i âzam Aksu üzerine kurulan köprüyü geçer. 21, îstergrad (Pressburg), müşkilâtlı yol; Hıristiyanlar dâimi ateşle orduyu ta'cîz ederler. 22, Ordu üç ırmak ve birçok bataklık geçer. Altenburg'dan (Ovar) Macaristan'ın son hududlanna varılır. Ordu Alman hududunu geçip çok yiyecek bulur. 23, tster-grad'm ötesinden iki fersah ilerler. Resm-i geçit. Hudâvendigâr, alayları tam olmayan alay-beğlerine öfkelenir. 24, Bürük (Buruck). Yahya Paşa-oğlu Viyana şehrine doğru keşfe gönderildi. Alman zırhlı süvarileriyle şehir Önünde öncü çarpışmaları; birkaç Hıristiyan başının orduya gönderilmesi. 25, Bürük; küçük ırmaklar geçilir. Mohaç seferinden sonra Budin'-den hareketin sene-i devriyesi. 26, Pâdişâh durur, Vezîr-i âzam Viyana yolunu tutar. 27, Hudâvendigâr hareket edip şehir önüne vâsıl olur. Bütün gece yağmur. 28, Viyana muhafızlarının dışarı hücumları; bir çavuş, iki yaya-başı, birkaç yeniçeri telef olur. 29, İstirahat.

Hıristiyanlar hücum ederlerse de, süvari atlanınca çekilirler. 30, Soğuk, yağmur ve rüzgâr. Bö-lük-başı Pervane Beğ askeriyle hücuma çıkar.

Teşrîn-i evvel (Safer) - Vezîr-i âzam, Kaasım Paşa ile bütün ağaları alarak nezd-i hümâyûna gider. 2, Semendire beği Mahmud Beğ mahsurların bir hücumunu def eder; otuzunu öldürür, onunu da esîr eder. 3, Haylî yeniçeri hendekte yaralanır; subaşı Kaasım Beğ muharebe meydanında kalır. 4, Mahsurların şiddetli top ateşleri; bir gülle Rumeli kethüdasının matbahma düşer. 5 (Salı, 1 Safer), Semendire ve Bosna beğleri duvarların altına lâğım koymağa me'mûr olur. Anadolu askeri hendekleri çalılarla doldurmağa çalışır. Hıristiyan beğlerinin en âlimi olan Arşık (Simon Litteratus Athinai) Hu-dâvendigâr'a arz-ı ta'zîm etmeğe gelir. 6, Mahsurların hücumu. Beşyüz kişi telef oldu ki, KÖstendil alay-beği de bunların içinde idi. 7, Lâğımcıların çalışmaları ve top ateşi devam eder; Krallığın bütün â'yanı kalede toplanmış olduğu haber alındı. 8, Birçok firarinin Osmanlı ordugâhına gelmesi. Paşa ve ağalar ansızın hücum olunur endişesiyle bütün gece ayak üzeri kalırlar. 9, İki lâğıma ateş verildi; iki gün faydasız hücum; özellikle Semendire beği tarafından inadla hücum. 10, Vezîr-i âzam Pâdişâh huzuruna girer. Çıkarken bütün ağalar refakatinde bulunurlar. Düşman diğer iki lâğımı keşf eder. 11, Başka bir lâğıma ateş verilirse de, açılan gedik geniş olmadığından yalnız Yanya ve Avlonya beğleri hücuma çıkarlar. 12, İki yeni lâğım büyük gedikler açar. Vezirin çadırında Rumeli beğlerbeğinin müşaveresi. Soğuk ve yiyecek kıtlığı gittikçe daha ziyâde hissolunmağa başladığından, ric'at kararlaştırılır; lâkin gitmeden önce son bir gayret tecrübesine hazırlanılır. Hudâvendigâr her yeniçeriye bin akçe bahşiş vaad eder. 13, Hücum îlân olunur; Hudâvendigâr gedikleri kontrol eder. 14, Lâğımlara ateş verilir ve yeni gedikler açılır. Dîvân; faydasız hücum. İstanbul'a avdet için emir verilir. 15, Mahsurlar, Semendire Paşasının olduğu tarafdan bir hücum yaparlar. Toplar ince donanmaya naklolunur. Akıncılar ordugâha birçok esîr getirirler. Yeniçeriler vaad edilmiş olan bahşişi alırlar. 16, Viyana'dan azimet. Dîvân; el öpme; ihsan ve mükâfat tevzîi; muhafızlar bir adam gönderip esirlere ilişil-memesini isterler; esirler azâd edilir. Hıristiyanlar bu muameleye teşekkür olarak, şehirde mahbus bulundurdukları üç müslümanı ordugâha iade ederler. 17, Ordu Bürück'e varır; kar. 18, Altenburg yakınındaki üç köprü geçilir. Yüklerden külliyetli bir miktarıyla toplardan bir takımı bataklıkta kaybolmuştur. 19, Tuna'dan geçiş için büyük müşldlât. Kar yağışı devam eder. 20, Hudâvendigâr iki köprü geçer. Kiür (Raab) yakınında durur. 21, Diğer iki köprüden geçmekte yine müş-fcİlâta uğrambr. Vezîr, toplardan ne kalmışsa Altenburg*da

gemiye yükleyip, top arabalarını ateşe verir. 22, Ordu zahmetli bir merhaleden sonra gol kenarında Kornom önüne çadırlarını kurar. 23, Tuna üzerinde Tata bir tarafta kalır; nehir uzunluğunca ordu kurulur. Hiçbir alay beği huzûr-ı pâdi-şâhîde gözükmediklerinden, bu ihmâllerinden dolayı te'dîb için bunlardan otuzu emr-i sultanî ile tevkîf olunur. 24, Ğran ve Budin arasında bir boğazda ordu kurulur. 25, Kral Yahoş Pâ-dişâh'ı istikbâle gelir. Anadolu askeri hemen gece yarısına kadar köprüden geçmekle uğraşır. 26, Otağ-ı hümâyûn Tuna'mn öteki sahiline kurulur. 27, Hünkâr Budin köprüsünü geçer ve Peşte karşısında otağı dikilir. Arkasında Rumeli ordusu bulunur. Her piyade ve muntazam süvariye (bölükler) bir okka dakik ve bir okka arpa verilir. 28, Kral, Seferin neticesinden dolayı Hudavendigâr'ı tebrike gelir. Budin'den azimet. Bal-ba'da ordu kurulur. Kılavuz bulunamaması orduya karışıklık verir; kimse çadırı bulamaz. Venedik Docu'nun oğlu (Gritti) ikibin altın ihsan alır. 29, Rumeli beğlerbeği dümdâr (artçı) kumandanlığını Anadolu beğlerbeğine terk eder. 30, Bugün de ordu epeyce eşya ve hususiyle vezîr-i âzamin eşyasını kaybetmiştir. Vezîr-i âzam ât üzerinde beğleri toplayıp ordugâha gelmiş olan Macaristan tacını gösterir. Yüklerde görülen karışıklıktan dolayı ceza olarak altıbin kişi ulufeden mahrum olur. Hudâvendigâr Tuna üzerinde Nâşid'e yerleşir. Gritti, Pi-yer Pereni, Arşık (Aihinai) Yanoş'a tâc giydirmek için Bu-din'e gönderilir. 31, Hünkâr, Aktoyi köyü yakınında bir göl kenarında ikaamet eder. Büyük toplar Budin'den ancak burada orduya getirilebilmiştir.

Teşrîn-i sânî (Rebîül-evvel) - 1, San-Ciyorci (Szent-Gioergy). Birçok at bataklıkta bırakılır, birçok da insan telef olur. Hudâvendigâr çavuş-başıya ve çaşnigâr-başıya gazab ederek, zeametlerini beşbin akçeye indirir, birçok asker açlıktan ölür. 2, Ordu, yeniçeri ağası Kaasım'ın öldürüldüğü' yere konar. 3 (Çarşamba, Rebî'ül-evvel), hızlı gidiş. Yine yük hayvanları zayi' olur, arpanın okkası yüzyetmiş akçeye kadar satılır. 4, Ordu baç kalesi yanında kurulur. 5, Varadin, hızlı gidiş. Hayvanların telef olmaları devam eder. 6, Hudâvendigâr Petervaradin yakınındaki köprüden geçer. Vezîr-i âzam askere resm-i geçit yaptırır. Tuna geçilirken yine birçok eşya zayi' olur. 7, Tevakkuf ve yeni resm-i geçit. 8, Hudâvendigâr Pe-tervaradin'e girer. 9, Nehir kenarında ve eski bir kilise yakınında otağ-ı hümâyûn kurulur. 10, Belgrad'a vusul. Yeniçeri ağası gitmek üzere ruhsat alır. 11, Tevakkuf, Koviloç yakınında Morava üzerine kurulmakta olan köprünün inşâsının tamamlanması beklenir. Dîvân; Hudâvendigâr beğlerin yurd-lanna dönmelerine müsâade eder. 12, Eski Hisarlığa geçilir. Yağmur şiddetle yağar. Çavuş-başı Şücâ Ağa, ağalık payesinde yerinde bırakılır. 13, Semendire'ye varış. 14 ve 15, Ordu yoluna devam eder. Pâdişâh şehirde kalır. 16, Spondiçe; şiddetli kar yağışı. 17, Şuyluk. 18, Garmatoviç. 19 ve 20, Niş. 21, Tevakkuf. 22, Niş'ten çıkış; boğazda ordu kurulur. 23, Suhazor, 24, Şehir-Köyü. 25, Kalotna, 26, Eflâkler, 27, Sofya, 28, Ormanlı, 29, Ihtiman, 30, Akıncı.

Kânun-ı evvel (Rebî'ü'1-âhir) - 1, Doğancı, 2, Filibe, 3 (Cum'a, 1 Rebî'ü'1-âhir), Koniş; yeniçeri ağası ve mîr-alem İstanbul'a varırlar. 4, Semizce. 5, Yenice; Ayaş Paşa İstanbul'dan Pâdişâh*ı istikbâle gelir. 6, Yağmur; ordu

müverrihlerinin «Orakçı», yâhud «Deri yüzücü» adını verdikleri korkunç intizamsız askerin ilk aldığı esirler arasında idi. Zedliç ile felâket arkadaşlarından her biri mızrak ucunda bir esîr başı götürmeğe ve şu suretle Leytâ üzerinde Brün'e kadar gidip de Pâdişâhı istikbâle mecbur oldular.

Sultân Süleyman, Viyana muhafız askerlerinin mikdârlarını ve şimdi Ferdinand'm nerede bulunduğunu sordu. Bunlar, muhafızların 20.000 piyade ve 2.000 süvariden ibaret bulunduğunu ve Ferdinand'm yukarı mıntıkalara çekildiğini bildirdiler. Bunun üzerine Pâdişâh, Ferdinand'ı buluncaya kadar tâkîb edeceğini ve kendiliğinden teslim olacak olursa Viyana ahâlîsinin mallarına ilişmeyeceğini ve fakat böyle yapmazlarsa şehri askerlerine bırakacağım söyledi. Aziz Vaçeslav Günü'nün arefesinde (27 Eylül-23 Muharrem) Süleyman, Viyana duvarları önüne gelerek, ordugâhını Simering köyüne kurdu.

Otağ-ı hümâyûn -ki onun yerine sonradan o vüs'atte bir bina yapılmıştır- dâhilen sırmalı kumaşlarla döşenmiş olarak, hâriçte altın direkler

---

Edirne'ye varır. 7, Tevakkuf; Kaasım Paşa İstanbul'a vâsıl olur. 8, Tevakkuf; zelzele. 9, Tevakkuf; defterdar İskender Çelebi tarafından ikaame olunan Yanbolu voyvodası Mahmud asıldı. 10 ve 11, Tevakkuf. 12, Ordu Babaeski'ye geçer. 13, Kanşdıran, 14, Çeltükçi 15, Harâmîderesi, 16, Hudâvendigâr İstanbul'a girer.

Rûz-nâme-i Süleyman!, bu seferde Osmanlı ordusunun harekâtı hakkında müracaat olunacak en kıymetli eser olduğundan şüphe yoktur. Şarlken'in müverrihleri Şardius, Velius, Jo-vius, Mesanius, Stella, Soiter ile îstoanfi'den başka, Viyana'-nın birinci muhasarası için şu müelliflere dahî müracaat olunabilir: Görüşme memuru Pessel, mühimmat memuru Beck de Leopoldsdorf, harb kâtibi Labach, hademe müdîri Serava, L'ecrivain de Goerlitz de Leyhe, Kanun-şinâs Ribischi, Mari-ni Sanuto'nun 42. cildinde İtalyan rûz-nâmesinin iki muharriri. Levanklo'da Pessel'e ve Gebel (Goebel)'de «Avrupa Siyâsî Târihine Müteallik Evrak» (Lamgov, 1767) *a müracaat edilmelidir. «Almanya Hukuk Târihi Araştırmalarına Dâir Siyâsî Evrak» (Leibzig, 1717). Lehye'ye de müracaat. Stern de Laabch'un Meldeman tarafından neşredilen raporunun adı:

Wahrhaftige Handlung wie und welchermassen der Türk die stat Ofen und Wien belegert, erstlich durch KM. zu Hun-gern und Bhemb Kriegs-Sekretari, Herrn Beter Stern von Labach kürzlich begriffen und beschrieben. Nachfolgend durch Niklausen Meldeman Bürger zu Nürnberg mit einer Anzei-gung was von Tag zu Tag sich zutragen hat, auss angeben, deren so von anfang mit und dabei gewezen sindt, gemert und erlengert. Şunlara d« müracaat: Sampt einer contrafactur der

Stat Wien ausgangen 1530. Ain grindlicher und ıvahrhaffter Bericht was sich nnter der Belagerung der Stadt Wyen imem-lich un 1529 Jar swischen denen in Wyen und Türgken ver-lauffen begeben und zugetragen hat von Tag zu Tag klaerlich angezeigt und verfasst. Des Türekischen Kaysers Herzug, wie er von Constantınopel mit aller Rüstung zu Ross und fuss, zu wasser und land gen kriechische Vaessenburg kummen und fürter Für die kaeniglihen stat Ofen yn Ungarn und Wyen yn OEsterreich gezogen, die belegert und gestürmet mit ange-henkter ermammg der grausamen - Tyranney wyder christ-liche nation. Şu eser Şarlken ile Süleyman'ın tahta üzerine yapılmış bir resmin ihtiva eder: Ein neues Lied in welchem auss augsburg, denen so von anfang mit und dabey gewesen die gantz Handlung der Türken in Ungarn und OEsterreich nem-lich die Belagerung der Stat Wyen begriffen ist, im Thon: O Gott in Deinem haechsten Thron. Didaküs'ün raporu: DeVien-nae Austriae urbis obsidione a Soîymano Turcarum impera-tore suscepta'da bulunur. Schardius ve Reusuer, Syn dromus, s. 51'de de vardır. Wagner, (Alm.) Türkenbüchlein, s. 313 Ayrıca Ribischi'ye de bkz. De re turcia ad Viennae Austriae Henriei Ribi - schi Juriscomsulti Serenissimi Ferdinandi Hung. Bohem, regis et per Silesiam quaestoris aerarü, epistola his-torialis ad dar. virum Henricum Stromerum; (Leibzig, 1530). Viyana Kütüphanesinde mahfuz olup Kovaşiş/in Lis Script. mİn eserinde zikrettiği el yazısı, yalnız iki sahifeden ibarettir; lâkin Pessel'in târihleri «Meçhul bir şahsın» Rûz-nâmesiyle tezyîd olunmuştur (Nu: 714).

üzerine kurulmuştu. Bütün etrafına 12.000 yeniçeri tevzi olunmuştu. Anadolu beğlerbeği Behrâm Paşa'nın askeri, Şvehat Deresi'ne kadar Pâdişâh'ın bütün ordugâhının sağ tarafına yayılıyordu. Simering'in sağ tarafında nişancı ve defterdar çadırları bulunuyordu; vezîr-i âzamin ordugâhı azız Mark ile Viyana'mn «Ocaklar Kapısı» denilen kapısına kadar olan mesafeyi işgal ediyor ve bu noktadan Vienerberg denilen dağa kadar uzanıyordu. İbrahim Paşa'nın çadırları yanında Gran istihkâmlarını silâh patlatmaksızın alçakça teslim etmiş[332] olan Pol Verday, Macar Krallığı tacının muhafızı Pol Pereny (Pereney), Zapolya'nın âlim dostu Si-mon Atinayi (?) ile vezîr-i âzamin mahremi Lui GrittTnin çadırları vardı. Azîz Mark ile Vienerberg arasında topçubaşı kumandasında dörtyüz toptan mürekkep topçu takımı, doğancılar, kolovrıncüar (?) (kolomborn-cılar?) (muhasara topçuları) bulunuyordu. Pişdar kumandanı Balı Beğ[333] Vienerberg tepelerini ve bu dağın şehre karşı olan yamaçlarım iş-gâİ ediyordu; Vienerberg ilerisinde dümdâr kumandanı Husrev Beğ*in[334] askeri, Viyana'ya kadar yayılmıştı. «Köşk Kapısı» adı verilen kapıya Bulgarlardan, Hırvatlar'dan, Sırblılar'dan toplanılmış Rumeli eyâleti askeri konulmuştu; «Iskoçyalılar Kapısı»nda ve Dubling*e doğru Mos-tar Paşası oturtulmuştu. Muhasara ordusunda takriben 120.000 adam ve 20.000 deve vardı. Kaasım Voyvoda[335] Tuna üzerinde, içlerinde mar-toloz bulunan (gayri muntazam asker bulunan) sekizyüz balıkçı kayığından mürekkep bir ince donanmaya kumanda ediyordu. Şehirde mahsurlar -her biri Türkler'in bir ordugâhına karşılık olmak üzere- yedi mevkiin istihkâmları üzerine dağıtılmışlardı.

Vezîr-i âzamin cadın karşısında -ki otağ-ı hümâyûnun arkasına tesadüf ediyordu- Bavyerâ Dukası Palatin Filip 400 süvari ve 14 tabur imparatorluk askeriyle Ocaklar Kapısı'm işgal ederek, solda Kırmızı Kule'ye, sağda Karintiya Kapısı'ndan yan yola kadar yayılmakta idi. İstihkâmın Karintiya Kapısı'yle bitişik ve Ogüstenler Manastırına kadar uzanan kısmının muhafazası şövalye Eck Dörebişah kumandasındaki Aşağı Avusturya muavin askerlerine tevdî olunmuştu. Ogüstenler Manastırı dâhil olduğu halde, oradan itibaren kasra kadar istihkâm hatları Abel Dö Hulnek'e ve onun îstiryah askerine verilmişti. Harb müşaviri ve topçu baş-üstâdı Olerik

[332] tstoanfi, Katona, 20, s. 488.
[333] Pessel, Küçük Balı Beg ki, daha üç kardeşi olup hepsi birer kumandanlığa tâyin olunan z&t olduğunu söylüyor. Avusturya Tarihi Almanağında yazıldığı gibi, dört oğluyla Belgrad Paşası değil. Bu takvimde, s. 94, Narstaski yerine Mostar okunmalıdır. Vellus'a da müracaat.
[334] Pessel'ln. «Ujlumbeg» dediği.
[335] Labach, Pesei, 7.

Leyyiser, kasrı müdâfaa ediyordu. Kasr ile Iskoçyalılar kapısı arasındaki mevkie -birkaç Avusturya timarlısı ile Viyana Belediye muhafızları zabitleri maiyyetinde olduğu halde- huzûr-ı hükümdarı müşaviri Leonar Löfels kumanda ediyordu. Ocaklar Kapısından Elend (sefalet)[336] denilen Yahûdî mahallesine yakın Verder Kapısı'na kadar istihkâmlar Rampreht Debersdorf ile bir takım Avusturya timarlısına ve îspanyol askerine verilmişti. Saray kumandanlarından dört Bohemya taburu miralayı Emst Dö Landanstayn ile Jan Halvek kumandasında 500 süvârî Verder ve Sel kulelerinden kırmızı Kule'ye kadar uzanan hatda cenk ediyorlardı.[337] Mahsurların kuvvetleri toplamı 16.000 kişiden ibaret olup, bu bir avuç asker Süleyman'ın müdhiş ardusuna karşı nihayet 6 kadem kalınlığında ve burçtan tamâmiyle mahrum bir istihkâmı müdâfaa edecekti.

Lâkin müdâfaa vâsıtaları zayıf ise de, Türkler'e karşı kin şiddetli ve derin, neferlerin gayreti emsalsiz, kumandanların maharet ve cesareti aded noksanını kâfi* surette karşılamaktaydı. Bu kumandanlar, daha sonra Spir umûmî toplantısında Türkler'e karşı harb edecek ordunun -yeğeni Bavyerah Frederik'in yerine- baş-kumand anlığına tâyin olunmuş olan Pa-latin eyâleti kontu ve Bavyera Dukası ile Kont Nikola Dö Salem ve Baron Rükkendrof idi.[338]

Düşmanı beklerken Viyana civarındaki mahalleler yakılmış veya yıkılmış idi. Birinci istihkâmdan yirmi adım mesafede şehre doğru topraktan yeni bir istihkâm yapıldı. Tuna sahili kazıklarla müdâfaa olundu. Sel Kulesi ve Mezbahalar Köprüsü yakınında bir burç yapıldı. Kumbaraların yakıcı te'sîrlerine karşı konulabilmek üzere evlerin ahşab sakafları yıkıldı. Mahsurların topları 72 adedden, yâni Osmanlı toplarının beşte birinden ibaretti.

Süleyman, ordugâhını Simering'de kurduğu gün (27 Eylül - 23 Mut harrem), Tuna Osmanlı ince donanmasını teşkil eden'400 kayık nehirden yukarı doğru çıkarak, tesadüf ettikleri köprüleri kamilen yakmışlardı. Ertesi gün, mahsurlar, 2.500 kişi oldukları halde, Karintiya Kapısından Türkler'in üzerine bir yürüyüş yaparak 200 kişi öldürdüler ki, iki yaya-başı, bir çavuş, birçok yeniçeri bunların arasında idi. Tebdîl-i kıyafetle at üzerinde şehrin etrafını dolaşmakta olan vezîr-i âzam da az daha esir edilecekti.[339] 29 Eylül

[336] «Quae ajudconım turri tenet et im ellendt germanice appellatur.» Müverrih Didaco Serav'a müracaat, s. 58.
[337] pessel, Levanklav (Leonklavi), s. 457,
[338] Pessel, s. 447.
[339] Pessel ve Did&co, bu yürüyüşü 29, Labach, Meldeman 27, Rûznâme-i Stt-leymânl 29 Eylül'de gösterirler.

(25 Muharrem) günü, üç takım tımarlı, Kasır Kapısından bir ikinci yürüyüş yaptılarsa da, Türkler'e biraz zayiat verdirdikten sonra dönmekte gecikmediler.[340] 2 Teşrîn-i evvel (28 Muharrem), mahsurlar, Semendire beğinin ordugâhına hücum ederek, otuz baş ve on esirle döndüler.[341] Yine o gün, mahsurların Karintiya Kapısı ve Azız Kler Kilisesi altına kazdıkları lâğımlara, mukabil lâğım kazılmasına başlanıldı. Türkler'in lâğım yaptıkları Hıristiyanlarca, düşman tarafına firar etmiş bir Osmanlı tarafından haber verilmişti. Düşman (Osmanlılar), bu teşebbüslerinde muvaffak olamaması üzerine, Karintiya Kapısı üzerine şiddetli bir ateş açtı ve ateş bütün gece devam etti.[342]

6 Teşrîn-i evvel-2 Safer, vezü>i âzam akıncılara duvarlara tırmanmak için iskeleler ve Anadolu askerine hendekleri dolduracak çalı yığınlarını hazır etmelerini emretti.[343] Yine o gün Zapolya tarafını tutan ve onun muhibbi olan Simon Atinayi Osmanlı ordugâhına geldi. Bu zât, geniş malûmatı sebebiyle, Rûznâme-i Süleymânî'nin tâbiri veçhile, «reîsü'l-ulemâ» dendiğinden, maârifden nasîbli olan ve ilim erbabını müslüman-lardan olmasa bile takdir ve himaye eden Pâdişâh tarafuidan iltifatla kabul olundu. Yine o gün (6 Teşrîn-i evvel) akşam saat altıya doğru, Kont Palatin Frederik, geceleyin Osmanlı ordusuna hücum edecek taburları tâyin etmek için kur'a attı. Düşmanı ansızın basmak üzere güneşin doğuşundan önce (7 Teşrîn-i evvel)[344] Eck DÖ Rebişah kumandasında 8.000 kişinin Sel Kapısı'ndan Kasır ve Karintiya kapılarına gitmesi ve bu sırada Sigismund Leyisser kumandasında diğer bir alayın Karmes Manas-tm'm çevirerek düşmanın arkasından hücum etmesi kararlaştırıldı; lâkin bu tertıb, icrasında çok geç davranıldığı için bir netice vermedi. Sigismund Leyisser askeriyle Kasr Kapısı'ıia vâsıl olduğu zaman, gündüz olmuş ve yeniçeriler karşı koymağa hazır bulunmuştu. Bir sıra zabitlerin korkaklığı ve yâhud hıyaneti sâikasıyle bağırması, mahsurların firarına yol açarak harb meydanında beşyüz maktul ve bir miktar esîr bıraktıkları halde şehre döndüler.

Türkler bu muharebede KÖstendîî'in kahraman alaybeğinin genç ya-

[340] Meldeman'da Labaeh, 28 Eylül. Rflz-nâme-i Süleyman!, 28 Eylül.
[341] Pessel, s. 463, yalnız bir lâğımın keşfinden bahseder. Lâkin Labach, 2 Teşrln-İ evvel yürüyüşünden ve bir gün vuku bulmuş bir çarhacı müsademesinden dahî bahseder. Rûz-name-l Süleym&jıiî'n'n o gününde vüzerft-nın padişahı ziyaretinden başka birsey zlkr olunmuyor.
[342] Pessel, ve Didaco.
[343] RAz-name-1 SÜteymİnî, 4 Teşrîn-İ evvel.
[344] Pessel, Rûz-nânıe-i SüleymAnî, Labach'ın yanlış olarak 6 TesrIn-4 evvel gösterdiği bu tarihte tamamen müttefiktirler. Celâl-zâde, varak: 131, 132, 29 Sylül ve 2, 6 Teşrini eroev hücumlarını, tasvir eder. Alî, varak: 237, Peçevt, varak: 39, AMÜlazîz, 81 v© 82.

şında vefatıyla eleme düştükleri gibi, Hıristiyanlar da Volf Hagen nâmında bir zabiti, Jorj Sterini'yi, îspanyalı Garcia Gijzman'ı kaybettiler. Yürüyüşe kumanda eden Eck Dö Rebişâh'ın zırhı altına üç mermi girmişse de, te'sîrsiz kalmıştı. Osmanlılar, İmparator askerini o kadar yakından tâ-kib ettiler ki, bir ân, onlarla birlikte şehre girecekler zannolundu. Lâkin gedik açılmış olmadığı gibi, kapılar kapanınca, merdiven kurmak isteyenler de geri püskürtüldü.[345]

Sultân Süleyman, yeni bîr baskın zuhurundan çekinerek bütün gece süvarileri at sırtında bulundurdu (8 Teşrîn-i evvel). Mahsurlar, şu suretle Osmanlıları silâh altında görünce -yanlış olarak- ertesi gün kaleye bir hücum daha vukua gelecek sandılar.[346]

9 Teşrîn-i evvel, Öğleden üç saat sonraya (Jpğru Karintiya Kapısı'nın sağında ve solunda lâğım patlayarak iki gedik açtılar ki, biri yirmidört kişinin, bir cebhede girmesine müsâid ve öteki 2 «on» vüs'atinde idi. Osmanlılar üç gün mütemadiyen şehre hücum ettiler (10, 11, 12 Teşrîn-i evvel) ; lâkin -tehlikenin tehdit edici bir hâl aldığı her mevkie giden- Ni-kola Dö Salem ve Jan Kaçyaner'i her yerde karşılarında buldular. İki lâğımın daha patlaması Karintiya gediğini genişletti; ancak bu fırsattan istifade etmek isteyen Yanya ve Aylonya beğleri ikiyüz kişi zayiatla üç defa ric'at ettirildiler.[347]

12 Teşrîn-i evvel, Karintiya Kapısı'yle Ocaklar Kapısı arasında, duvarın büyük bir kısmı yıkıldı, yeni bir gayretle hücum başladı. Viyana Kuleleri yukarısından, paşaların beğlerin, yeniçeriler ve azabların gayretini değnek ve kılıç ile tahrik etmekte oldukları görüldü. Osmanlılar iki defa daha ric'at ettirildiğinden, vezîr-i âzam müşavere için bir harb meclisi toplayarak, bunlara -ertesi gün mevsimin ilerlemesi ve yiyecek bulunmaması ric'ati emreylediği ve bir muharebe safında veyâhud muhasarada üç hücumu kâfi gören şeriat hükmü[348] yerini bulmuş olduğu cihetle- artık son bir hücum icrası kararlaştırıldı. Ordunun muhtell olmağa yüz tutan şecaati para tevzîiyle, birçok vaadlerle iade edildi.[349] Yeniçerilerin her biri 1.000 akçe,

[345] 'Pessel ve Serava, bu hücuma dâir birsey söyleniyorlarsa da LevanMavi (Leonklavirde, s. 389, ve Labach'dan naklen Meldeman'da zikredilmiştir.

[346] Bûz-nâme.ı Süleyman!, Müverrihler, yine o gün vuku bulmuş irca olunmuş bir yürüyüşten, ki Taschenbuch für GeschlchVde mezkûrdur, söz etmezler.

[347] Rûz-nfime-i Suleym&nl, Labacta, Pessei, Serava, Leyhe, Bek Rûz-nâmesİ, Marlni Sanoto: «Alli 9 Ottobre fece il Turco Sopra la torre di Caranar verso il monaştero di S.ChİLara due groese mine nel qual loco era il C.N. di Salm soyremo logotenente e con ipao Giovanl Cozlaner.>

[348] Bu Hammer'in zu'mundan ibarettir. Böyle Ûrşey yoktur.

[349] Rûm-ame-i SüleymAnİ 13 Teşrîn-i evvel.

yâni 20 duka aldı; ordugâhda üân olundu ki, duvarların altına ilk varan 30.000 akçelik bir zeamet alacak, eğer Öyle bir zeamete mâlik olup da sipâhî derecesinde ise subaşı olacak, ve eğer subaşı ise sancak beğliğine çıkarılacaktır. Pâdişâh gedikleri bizzat muayeneye gitti ve kâfî derecede geniş bularak vezîr-i âzami ziyadesiyle övdü[350] Yine o gün Osmanlı lâğımcıları yeni bir lâğım kazmakla meşgul ve şehre mütemâdi bir ateş yıldırımı yağdırmakta iken, Pol 'Bakic ve Jan Kaçyaner bir yürüyüş yaparak, birçok esirle döndüler.[351]

Kuşatılmanın Kaldırılması

14 Teşrîn-i evvel (10 Saf er) günü, Osmanlı ordusu, üç kola ayrılarak, top gürlemesi ve müzıka sesleri arasında, Karintiya Kapısı'nın sağ ve sol taraflarında kirkbeş tüvâz (?) vüs'atindeki gedik üzerine yürüdü, tbrâhîm ve Behrâm Paşalar kılıç ve değnek darbeleriyle askerin gayretini tahrik etmek istiyorlarsa da, müessir olamıyorlardı. Asker, almanları'n uzun ar-kebüzleriyle ölmekten ise, kumandanlarının elleriyle ölmeyi tercih eyle-diklerini söylüyorlardı. Öğleden sonra saat üçe doğru yeniden iki lâğımın patlamasıyle, gedik daha da genişledi; mahsurlar, Kasır altında bir üçüncüsünü de keşfettiler ve ondan 28 tono (ton) barut çıkardılar. Son bir hücum daha tecrübe olundu. Lâkin Viyana'nın kahraman müdafileri-nin ve reisleri Kont Dö Salem'in şecaati karşısında neticesiz kaldı. Kont Dö Salem bir dâne ile düşeri taş parçasıyle bacağından ağır yara almıştı. Sultân Süleyman, galebenin imkânsızlığım görerek, ric'ât emrini verdi.[352]

Gece yarısına doğru yeniçeriler çadırlarını kaldırdılar. Ve götüreme-diklerini ateşe verdiler; manzaraları Viyana sâkinlerinin gözleri önünde aydınlattığı gibi, ölmek üzere olup da müdâfaasına muktedir olmadıkları şahısların feryâdlan kulaklarına kadar gelirdi. îşte 14 Teşrîn-i evvel târihidir ki, Süleyman, talihin birinci defa olarak silâhına yaver olmadığını görerek, Viyana'yı ele geçirmek tasavvırundan vazgeçmiş ve bu şehrin parlak müdâfaası, Almanya'nın geri kalan kısımlarını Türk tahakkümünden kurtarmıştır.

Bu târihin, Almanya kronolojisinde, büyük vak'alann başlangıç zamanı

[350] Rûz-nao*e-İ SüleymAnî. Pesseî, Laıbach, Serava; Hürmayer'İn T»schen-buch... adlı eserinde zikredilen Kont Nikola W Salem (Salm)*ln ifâdesi.
[351] Istoanfi. Ruz-n&me-i Süleyman*: «Otluğa ve azuga giden klmesnelerden kâfir bl-had adam aldı.» Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/70-75.
[352] Btks-nta«ej Süleyman].

olduğu görülmektedir: Brizah'm düşmesi, Vestfalya Ahidnâmesi, Hohkirhen Muharebesi, Ulm'un ele geçirilmesi, Ayyena Muharebesi, Viyana Musalehası, Laybzig Muharebesi, nihayet Almanya'nın Napolyon ile olan uzun mücâdelesine son veren muharebenin başlangıcında Müttefik Devletleri ordularının iltihâkı, birbirini müteâkib hep bu güne tesadüf etmiştir.[353]

Viyana, kurtuluşunu -Türkler'in buralara gelişinden beri sessiz duran- saat çanlarını çalmak ve bütün nâkuslarını harekete getirmek suretiyle selâmladı.

Vezîr-i âzam, esîri olan bayrakdâr Zedliç'e, bu gürültülerin ne demek olduğunu sorarak, memnuniyet haberi olduğunu öğrenmesi üzerine, bayrakdârı ipekli ve sırmalı elbise giydirip Viyana'ya gönderdi.[354] îb-râhim Paşa'mn şu hareketi ya bir hüsn-i teveccüh eserine, yâhûd bir mübadele müzâkeresinde tearuz edebilecek müşkijâtı i'tüâf arzusuyla tesviye etmek maksadına müstenid idi. Filhakika ertesi gün esirlerin tahlîsi hakkında muharebe komiserlerine fena bir İtalyanca ile yazdığı mektub-da şöyle diyordu:

«Ben, îbrâhîm Paşa, Allahın inâyetiyle, en büyük, en şanlı, en ziyâde mağlûb olmaz imparator olan Sultân Süleyman'ın vezîr-i âzam ve mahrem ve müşaviri; ben,.onun devletinin müdîri (idare edicisi), kullarının, sancak beğlerinin reisi, ordularının ser-askeri, size, asıl ve merd zâbitân! Ulağınızla gönderdiğiniz mektubun mealine muttali' olduk. Malûmunuz olsun ki, biz sizin beldenizi almağa gelmedik, Arşidük'ünüzü mağlûb etmeğe geldik; kendisini bulamadığımız içindir ki, burada bu kadar gün kaybettik. Dün esirlerinizden üçünü salıverdik; bize tebliğ etmek üzere ulağınıza söylediğimiz veçhile, sizin de bizim esirlerimiz hakkında Öyle muamele etmeniz münâsibdir. Elimizde bulunan esirlerinizi saymak üzere bize bir me'mûr gönderebilirsiniz ve bu bâbda doğruluğumuzdan asla endîşeye mahal yokdur. Çünkü eğer Budin'de verilen söz tutulmamış ise, kabahat bizim değil, onlarındır.[355] Viyana önünde, Teşrîn-i evvel evâ-sıtında yazılmıştır.»[356]

[353] Brizah 1639; Vestfalya Musalehası 1648; Hohkirhen 1758: Ulm'un düşmesi 1805, Ayyena 1806; Viyana Musalehası 1809, Laybzig 1813.
[354] Pessel, Labach, Bûz-raâine-i Süleyman!.
[355] Labach, bu mektubu İbrahim Paşa'nın alametinin resmiyle beraber 4er. cediyor. Mektubu görmüş olan Rlbtschi (Ribigi) söyle diyor: «in levl İta-Uça papyo İtalice soripta, quas ego ipse İn manlbus habui et legl.
[356] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/75-76.

Akıncılar Orta Avrupa'da

16 Teşrîn-i evvel'de Sultân Süleyman, ordugâhını kaldırdı: Bununla beraber Viyana'ya az bir mesafede büyük bir dîvan kurdu: Vezirler, ağalar seferin mes'ûd neticesinden dolayı tebrîk ettiler; askere de galebe çaldıklarını göstermek için hediyeler dağıtıldı. Vezîr-i âzam kabzası, kını murassa bir kılıç, dört kaftan ile -herbiri beşyüz kuruş yâhud altmışbin akçe ve bununla beraber o vaktin rayicine göre 1.200 dukayı ihtiva eden- beş kese akçe aldı.[357] Bir gün evvel yeniçerilere dağıtılan para 246.000 dukadan fazla tutuyordu. Şu suretle Pâdişâh ve vezîr-i âzamin siyâseti -bundan yararlanmak istememek cömertliğinde bulunmuş olan- askerin nazarında, bir mecburî ric'âti muzafferiyete dönüştürmek emelinde[358] bulunmuştur.

Yine bu 16 Teşrîn-i evvel günü, üç Alman askeri Viyana önüne gelerek, esîr iken Türkler'in ellerinden kaçıp kurtulmuş olduklarını söylediler. Şehre almdılarsa da, müsrifâne yaptıkları ve Türk sikkesiyle ödedikleri masrafları nazar-ı dikkati çekti ve kendilerinden şübhelenildi. İşkence altında sorguya çekilerek sancaklarının altından kaçıp düşman tarafına geçmiş olduklarını, beldeyi yakmak ve kendilerini Vienerberg arkasında bekleyecek bir fırkaya rehber olmak üzere külliyetli para aldıklarını ikrar ettiler. Bu neferler parça parça edildi; azaları istihkâmlara asıldı. İbrahim, son ümidinin de suya düştüğünü görerek, 17 Teşrîn-i evvelde, askerin ric'atte devamı emrini verdi ve o gün Brün'den Leyta üzerine gitti. Jan Kaçyaner, Pol Bakiç, Sigismımd ve Weixelberger dümdâr-lara (artçılara) taarruz ederek bir miktar esîr, at ve deve aldılar.

Çağdaş müverrihlerin ifâdelerine nazaran, onlar bu mıntıkada on-bin adamdan ziyâde esîr almışlardır.[359] Viyana muhasarasının sürdüğü üç hafta zarfında Almanlar'ın Sakman[360] dedikleri akıncılar, yalnız payitaht civarını değil, Yukarı ve Aşağı îstirya'yı tahrîb ettiler ve akınlarını Ratizbon taraflarına kadar genişlettiler, kiliseleri, haneleri yaktılar; ahâlîyi Öldürdüler. Hâlenberg eteğinden Lihtenştayn kasrına kadar bütün

[357] Rûz-name-i Süleymânl, Solak~zâ4e, Celâl-zâde. 1 kese 5Ö0 kuruş ve 1 ikuruş 120 akçe tutar. Laçkl'nin îbrâhîm ile bir konuşmasından anUu sıldıfeı üzere, o zaman 1 duka 50 kuruş ederdi. Süleyman, 12.300.000 akçe tevzi etmekle, son hücumu 246.000 duka ile te'dlye etmiştir.

[358] Osmanlı ordusunun intizâmına halei gelmediği gibi. Viyana mahsurla* rının mikdarl&rı az ve halleri perişan idi. Türkleri taklb etmemeleri bundan iteri geliyordu. Hammer'in tercüme olunan ibaresi, milliyeti, ci-hetiyle tabiatiyle mâ'zûrdur. (Mütercim).

[359] Pessel, Bek, Labach.

[360] Osmanlı akıncıları Romalılar'm «Proedatores», ttalyanlar'ın quastodori ve sacchegiatori (harb edici) dedikleri takımdır; Almanlar bu son kelimeden «Sakman» yapmışlardır.

memleket bir yangın yerine döndü. Viyana muhasarasının kaldırıldığı gün Boşnaklar Heyligenştad bağlarını harâb ederek son hücum mağlûbiyetinin intikamını bu köyün ahâlîsini katliâm etmekle aldılar.[361] Dubling'de vergi defterleri yakıldı. Panzing, Sen-Vayt, Hottel-dorf, Hieçing ateşler içinde kaldı. Lihtenştayn sinyorunun oğlu Kristof Frayleben, köşkünün yangınından kurtarılıp esîr olarak götürüldü. Breh-tolsdorf, duvarlarının sağlamlığı sayesinde ap-ansızm zabtolunmaktan kurtuldu. Brün, Anzerdorf, Baden, Klosternoburg mevkileri yıkıldı. 6.000 akıncı îns nehri üzerindeki mıntıkaları tahrîb ettiler ve Biberbah Kilise-si'ni yakarak îbsiç ve Vaydofen'den geri sürüldüler. Avusturya milisleri reîsi olup Viyana'nın Türkler tarafından ikinci muhasarasında şehri müdâfaa ettiğini göreceğimiz Kündager'in kendisine lâyık atası Jan Starem-berg, maiyyetinde pek az adam olmakla beraber, îns geçitlerini muhâfa-az etti; boğazların hepsini kulelerle müdâfaa ederek ve ağaçlar kestirip yatırarak 30.000 akıncının geçişini men' edip bunları Istirya'ya doğru dönmeğe mecbur etti ki, orada dahî kendilerini intikam bekliyordu.[362] Köylülerden birçokları, birbirini müteâkib bunları ansızın bastırarak, içlerinden aldıkları esîrleri îdâm veyâhud yakmak suretiyle öldürdüler (şe-hîd ettiler). Stokro mevkiinde iki kardeş Tuna sahillerini her türlü taarruzdan muhafaza ettiler. Küçük kayıklarla Tuna'dan geçen 1.000 akıncı üzerine Kont Julien Dö Hardek tarafından hücum edilerek Şmida kasabası ve kasrının (şatosunun) yakılmasına ceza olmak üzere öldürüldüler. Groborl adında bir atlı, şecaati şevkiyle Türkler'in bir takımını kayıklarına kadar tâktb etti; mücâdelede kayık devrilip içindeki insan ve atlar suda boğuldu. Başka bir tarafta, Erlbeg Dö Trusniç yalnız on atlı ve altı piyade ile bir değirmeni bir düşman müfrezesine karşı o kadar iyi müdâfaa etti ki, üçyüz telefat verdirdi. Kornoburg*da müstahkem bir kaleye atılmış olan iki akıncı takımı îstirya Büyük Hâkimi Jorj Dö Luhtenberg ve Bavyera miralayları Volfgang ve Sigismund Dö Deiks tarafından mahv edildiler. Avusturya ordusu nehrin öte tarafından bu mücâdelelere yardım ediyordu.

[361] Hlstorische und topographische Darstellung der Pfarrea Schlaesser, Klaester im Erzherzothum Oesterrelch, Viyana, 1824, I, s. 78.

[362] «înns'in Üst Tarafındaki Avusturya'da Milis Târihi», müellifi Fransuva Kurç (Kurz), Linz 1811, c. 1, s. 90; maahaza Türk-ler'in şehre girmiş oldukları görünmüyor. Çünkü îstirya ve-kayinâmeleri Yukarı Marş'da Osmanlıların istilâsından hiç bahsetmiyorlar. Julius Sezar'ın Siyâset ve Kilise Târihi'nde (c. 7, s. 38, Graz, 1788) ve Valvasur'un eserinde (c. 4, s. 427) Voessenbourg muhasarası ve Sigismund Weixelberger'in Leib-nitz sahrâlarındaki muharebesine dâir olan ifâdeler, Günş muhasarası esnasında Sultân Süleyman emriyle icra olunan akına müteallik olmalıdır, ki bu da üç sene sonra vukua gelmiştir. Sigismund Weixelberger Viyana muhasarasında bulunduğundan, yine o zaman KarniyoTun imdadına gönderilen askerin başında bulunamazdı. Seiten Stesten kazâsmda Biberach Kilisesi duvarı üzerinde görülen mezar kitabesi dahî aynı hatâyı taşır. Çünkü bu akmı 1M9 yerine 1528 senesinde gösterir. (Târih, İstatistik, San'at salnamelerine müracaat, 1827, 1828, 1829).

Eğer Hıristiyanlar 20.000 maktul ve esîr verdilerse, Viyana seferinde Pâdişâh da 40.000 asker zayi etti.

Akıncılar bu tahribat sırasında, beyhude ümıd etmiş bulundukları büyük Viyana ganimetine muâdil gelecek ganimetler aramakta iken, muntazam ordu ric'ate devam etmişti. Türkler'in Kral Yanoş dedikleri Zapol-ya, Sultân Süleyman'ın yaklaştığını haber alarak, Budin'den hareketle istikbâline çıktı ve kendisini istikbâle gelen vezirler tarafından kabul olunda Üç gün sonra (29 Teşrîn-i evvel - 25 Safer) Zapolya, seferin mes'ûd

neticesinden dolayı dîvânda Sultân Süleyman'ı tebrik ile el öptükten sonra -on kaftan, zincir ve gemleri altından üç at hediye alarak- çıktı. Gritti de ertesi gün 2.000 duka aldı.[363]

Ordu, Tuna'nın sol sahilinden yola devam ederek, Balya, Bat-Monostor, Baç, Petervaradin tarikiyle Belgrad'a geldi. Kılavuz bulunmaması ve o yerlerin bilinmemesi, vezîr-i âzamin eşyası da dâhil olmak üzere, haylî yüklerin zayi edilerek bataklıklarda kalmasına yol açtı. Bu ihmâllere ceza olmak üzere yüklerin nakline memur altıbin kişinin tahsisatları kesildi; birçok küçük zabitlerin de timarları terkin edildi.[364]

Vezîr-i âzam, ordunun ric'atte düçâr olduğu bu gibi küçük talihsizliklerden dikkatleri başka taraflara çevirmek için, husûsi bir dîvan toplayarak, Macaristan tacını -Nûşirevân'dan intikal etmiş olduğunu söyleyerek- bütün devlet kadrosunun gözleri önüne koydu. O vakte kadar îbrâhîm Paşa. bunu yanında saklamıştı; ihtimâl ki, eğer Viyana'nın düşmesiyle Macaristan bir Türk vilâyeti olursa, kendi başına koymak için. Lâkin mevcud duruma binâen Pereney (Pereny), Lui Gritti, Simon Ati-nayi ile Japolya'ya gönderdi (27 Safer - 31 Teşrîn-i evvel).

Sultân Süleyman, Belgrad'dan Venedik Docu'na tercüman Yûnus Beğ vâsıtasıyle bir mektup gönderdi ki, bunda Viyana seferini, Ferdinand'ın ric'atini, Zapolya'nın Macaristan tahtına oturtulmasını Şark'ın mu'tâd mübâlağasıyle işaret ediyordu.[365]

---

[363] Rûz-nâme-i Sûleym&nS. 25. M, 29 Teşrin-i evvel.

[364] Kezalik.

[365] Şu halde Macaristan tacı -memleket müverrihlerinin yazdıkları gibi- Zapolya'ya Budin Kraliyet Kasrı'nda verilmiş değildir; Sultân Süleyman'ın Budin şehrindeki iki merhale aşağıdaki ordugâhından gönderilmiştir. Pessler'in Tipoltyn'e iti-mâd ederek zikrettiği berât, uydurmadır. Zira Ebrobeckiz, Urur, Osrcan, Aligido (Ebûbekir, Ömer, Osman, Alî) gibi ga-rîb imlâ bir yana bir Osmanlı Pâdişâhının, özellikle Sultân Süleyman gibi bir hükümdarın şu sözleri yazması hayâldir: «Si remanerem soluş vel uno cum saltem Bosormano (müs-lüman) vocato şive cum doubus, tribus aut ad summum qua-tour personis, ut saltem cum ictu obliger et tenear te requirere tibique ea dicam: Hic adsum ego paratus, quid me velis, pra-esto sum ad omnia!» Bu varakanın sıhhatine inanmak, Osmanlılar'ın âdetlerine ve ahlâklarına kat'iyyen vâkıf olmamanın açık delilidir. (Tipoltyn, Origine et occasus Transylv. Lug-duni, 1617, s. 175). M. D'Ohsson'un (c, 3), Zapolya tarafından daha 1526 senesinde 30.000 duka

Ricat Sebepleri

Viyana'nın bu neticesiz muhasarası, Sultân Süleyman'ın muvaffakiyetle taclanmıyan ilk teşebbüsüdür. Bu seferde meydana gelen tahrîb ne Pâdişâh'a isnâd olunmalıdır, ne de vezîr-i azama. Bir de, Viyana muhasarası yalnızca îbrâhîm Paşa'nın Hıristiyanlarca uyuşmasından dolayı neticesiz kaldığına dâir, birçok müverrihler ve hattâ Robertson tarafından ileri sürülen isnâdlar, kat'iyyen asılsızdır. Böyle olmuş olsa, Osmanlı müverrihleri onun Viyana Önünde hıyanetini -tam bir iktidara mâlik olmuş olan- Pâdişâhın bu gözdesinin birkaç sene sonra sukutunu gerektiren sebepler sırasında saymaktan geri kalmazlardı. Hâlbuki, buna dâir birşey söylemezler. Venedik ve Avusturya arşivlerinde de böyle bir zannı te'yîd" edebilecek en küçük bir emare yoktur. Sonraları Avusturya sefirleri ile Îbrâhîm Paşa arasında teessüs eden münâsebetler dahi -ileride göreceğimiz veçhile- öyle bir hâle delâlet edecek birşey gösteremez. Evvelâ, îbrâhîm Paşa'nın ifâde tarzında îmâlı bir teveccühe nişane olabilecek hiçbir tâbir olmadığı gibi, Avusturya elçilerinin sözlerinde de kendilerinin temsil ettikleri hükümet hakkındaki hizmete dâir îmâ yoktur. îbrâhîm Paşa, Macaristan tacına arzu duymuş bulunduğu hâlde dahî, Viyana mağlûbiyetinden -Zapolya'nm intihabının tezyidinden başka- hiçbir şey kazanamayacaktı (Not: 24). Şu halde Osmanlı ric'atinin hakîkî sebepleri, vezîr-i âzamin hıyaneti değil, yeniçerilerin evvelce Budin'de yüz gösteren hoşnudsuzluğu, alışkın olmadıkları bir soğuktan şikâyet etmekte olan Anadolu askerinin söylenmeleri, bütün orduda hissedilen erzak kıtlığıdır. Viyana'nm bu güzel müdâfaası, Budin, Raab, Plentenburg, Al-tenburg şehirlerinin kolayca teslîmi hicabım ortadan kaldırır. Osmanlı fâtihlerinin, muharebe dalgaları, birinci defa olarak Almanya İmparatorluğu arazîsine yayıldıkları halde Avusturya payitahtı istihkâmlarında aşılması imkânsız bir sed bulmuş idiler.[366]

YİRMİYEDİNCİ KİTAP .....
Şehzadelerin Sünnet Düğünü .....
Ferdinand'ın Elçisi .....

tediye edilmiş olduğuna dâir ifâdesi, bir esâsa müstenid görünmez.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/77-79
[366] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/79-80.

Kanunînin Beşinci Seferi (Alman Seferi) .....
Avusturya İçlerine Akınlar.....
Ordunun Dönüşü .....
Koron'un Andrea Dorya Tarafından Zaptı .....
Avusturya'nın Osmanlı Devleti İle Münâsebetleri Ve İlk Muahedenin Akdi.....
İbrahim Paşa Ve Müzâkerelerin Seyri.....
Elçiler Huzûr-i Şahanede.....

YİRMİYEDİNCİ KİTAP

Şehzadelerin Sünnet Düğünü

Geçtiğimiz kitapta, Sultân Süleyman'ın ve vezîr-i âzamin mâhirâne siyâsetinin, Osmanlı ordusunun Viyana önünde uğradığı hakaretin hisse-dümemesine nasıl çalıştığını zikretmiştik. Neferlere, kumandanlara ihsanlar verilmiş; Osmanlı ülkesindeki valilere, ecnebi devletlerine zafer-nâmeler gönderilmişti. Bâb-ı devletten sâdır olan resmî evrak açıkça gösteriyordu ki, Pâdişâh Almanya'nın fethi arzusunda bulunmayıp, maksadı Fer-dinand'a yetişerek, onu bir muharebeye zorlamağa münhasır olduğu gibi, Macaristan tacını Zapolya'nın başına koymasıyle, bu tacı terketmek gibi şâhâne bir cömertlikte bulunmuştur.[367] Bu suretle, Osmanlı ordusunun ric'ati bütün

[367] Sipâhî ve devlet tercümanı Yûnus Beğ'in Belgrad'da mühürlenip Venedik'e getirdiği zafer-nâme, Marini Sanuto'dan naklen aşağıya konulmuştur. Bunun Rumca aslı Venedik arşivindedir:
Cep a della lettera del Signor turco fctta alla signoria - nostra, tradotta di (turco, ce mot manque) in volgare
Suleymansach Fıolo De Selim Sach Imperador Semper Vıtorıoso
«Suleimansach per gratia di Dio re Grandissimo di Cons-tantinopoli et Imperador dele do terre ferme, de TAsia et Persia et Arabbia, de la Syria, Mecha et Jerusalem et di tutta la region dTSgypto, e di tutta la region littorale Signor et Imperador, alla Illma et honoranda signoria di Venezia D. domino Andrea Griti duce la degna e condecente salutation. Sap-piano Vissa. Ula che cund lo ajrıto delo omnipotente I ddio se levo la mia grand Maestâ. cum tutti li exerciti suoi, che anda-semo contra elu?e di Hongaria per incontrarsi con elRe di dfttto Ioco, corabatesimo et con lo ajuto di Dio superasimo et lo amaîa-simo et prendesimo tutto el suo paese poi vene Joanne del paese de Erdel et sento nel locho del prefatto Re mandando suo Em-bassador alla porta dela mia molto grande Maestâ per causa de Iregno et mia molto grande Maestâ confirmo detto Joanne. Poi Ferdinando fratello del Re di Spagna quale era in Boemia e archi duca in Alemagna si levo cum al quante sue zenti et vene sopra il pretato Re Zuane et li tolse Buda sua sedia et la sua corona, de la quale in corono la sua testa, et li tolse tutto el reame di Hongeria sotto el suo poter, poi havendo inteso mia Maestâ. le predette cose subito commandato a Ibraimbassa mio primo vezir degno e valente, che andase ana giurnata avanti con tutte le genti de la Romania et aliquanti pedoni et a cavalo schiavi di mia Maestâ grande, et mia grande Maestâ andava subsequenter drio di lui cum Ayasbassa et Ca-cimbassa Vesiri et con tutta la mia porta et driedo veniva Bechrambeg, beglerbeg de la Anatolia, con tutto lo exercito de la Anatolia, et venuti â Belgrado fesimo far un ponte sopra il fiume de la S&ve, et pasato el detto ponte venisemo in la Serimina (Sim, Sirmi) et tutte le terre, erano in esso Ioco, se resimo, et fatto il ponte passa semo, portade le chiave sue. Venuti poi sul fiume di Drava et da quel Ioco venisemo nel Ioco detto Mocha (Mohaç) dove combatesimo con el Re dove detto re Joanne vene a la Porta di mia grande Maestâ, de la qual li concesi il regno di Hongaria et Ievati deli el ditto Re mando una giurnata avanti cum el suo exercito et alli 29 de la luna de Zachiz (Zilhicce) che alli do settembre giongesimo a Buda et li etiam gionse tutta la mia armada per el fiume del Danubio et ero inteso, el prefato Ferdinando fugiendo se ne ando in Allemagna, dentro in Buda lascio quatro capitani cum molti fanti in custodia et defension dela cittâ; quelli commin-zorno combater com il mio exercito. La mia molto grande Maestâ comando che la dita citta fusse circumsesa cum le mie artillerie del mio exercito et cussi commenzorno a expug-narlo et tre giorni fu oppugnado come incluso et al quarto giurno prendescino la citta de fazi et li homini fugirno et an-dorno in la fortezza, dove cum lî schioppi et artilleria li cir-cumdesimo, et videndo che non potevanno scapolar dimandor-no misericordia, prendesimo la fortezza a tutto il resto di Hongaria et tutte le sue terre et ho donato el regno di Hongaria al prefato Joanne secondo Ü OMtume di mia molto grande Maestâ cum tutti i loghi e Hem sue, azio el dağa carazo (harac) a la porta de la Maestâ mia. Havemo abuto etiam cum 10 ajuto di Dio la corona vecchia di Hongaria, et che niuno poteva esser Re senza aver messa in testa dita corona;' ma 11 preposito veramente mio era di non zerchar queste .cose, ma di trovar el Re Ferdinuttdo, quale vene ad occupar per forza il regno di Hongaria, e Ievatossi di ditto Ioco se ne ando in Allemagna, et mia Maestâ molto grande Ievatossi de li cum tutto il mio exercito ando seguitandolo'et per el camino tro-voalcune terre Strigonia Camara (Kornom) et Obar (Atten-burg) et molta altre terre, de li qual alcune

vilâyetlerin valilerine ve ecnebi sefirlerine muzaffe-riyet şeklinde gösterildi. Süleyman, İstanbul'a gelişini müteâkib -tahribatın, yağmaların aldatmağa kifayet etmemiş olduğu- ordunun şecaatini ihya etmek maksadıyle, o zamana kadar işitilmemiş derecede tantanalı düğünler tasavvur etti. Zafer-nâmelere ve birçok timâr ve zeametler ihsanına rağmen, muvaffakiyeti hakkında yayılan şübheleri bu suretle yok etmek istiyordu.

Devlet'in büyük memurlarına, valilerine gönderdiği dâvet-riâmeler-den başka, Venedik Docu'na gönderdiği husûsî bir mektupla, dört şehzadesinin sünnet düğününde komşu ve dost sıfatiyle onu da davet ediyordu. Ancak bâb-ı hümâyûna gelmek için tâyîn olunan mektubun gönderiliş târihinden itibaren altı haftadan ziyâde olmadığından, Sultân Süleyman'ın bu daveti özel bir protokol olmak üzere îfâ ettiği, yâhud Venedik Docu'nun veya vekilinin düğüne yetişmelerine müsâid olacak kadar mühlet vermeyi haysiyetine muvafık görmediği zannolunabilir. Yûnus Beğ'in Viyana seferindeki muzafferiyetleri ve Macaristan tacının Zapolya'ya terkini Venedik Senatosu'na tebliğinden takriben altı ay sonra idi ki, sırmalı mükellef elbise giymiş yeni bir elçi, Venedik asilzadelerinden oni-kisi delaletiyle Senato'ya sokularak, Şehzadelerin yakında sünnet edileceğini bildirdi ve Doc'a Pâdişâh'm dostâne davet mektubunu îtâ etti.[368] Doc, yaşından ve seyahatin uzunluğundan bahsederek i'tizâr etmekle beraber,

---

se resero alcune forno derelicti dali suoi habitatori che fugirno, quel prefatte tutti terre predesimo cum tutti li confini della Allemagna et sopra i confini una terra che si chiama Pruckh, et una altra che chiamanno cita rosa (Rothneusiedel), et molto altre terre venero a rendersi alla mia molto grande Maestâ, e lavatone de queli lochi alli XXII de la luna di Micharem (Muharrem) zione 25 (26) di settembre, venisimo alla citta dela Viena, et cio inteso il prefato Re, si levo e fugendo se ne ando al regno di Bohemia et in la citta nominata Praga, et li si nascose, del quale piu non intendesimo si era morto o vivo, et cuoci per commandamento de la mia molto grande Maestâ furono man-date alcune genti a brusar e distrugger tutto il suo paese, et la mia armata etiam audo per el Danubio distruggendo molti lochi, la qual armata et la mia Maestâ etiam stette di sotto ditta Viena 22 giurni; voltosi de li mia Maestâ molto grande, viene â Buda et el profato Re Joanne vene et baso la man di mia Maestâ, quale commando che fusse data la antidetta corona nelle man di esso Re. Et di quel Ioco cum lo ajuto de Dio me inviai verso la mia sedia di Constantinopoli. Per tanto sia noto a Voss. Ula che per la bona pace et amicitia intercidde fra nui, mandemo il Nostro Schiavo Jonus interprete della mia porta della mia molto grande Maestâ per Ambassador, azio vi porti le bone nove et congratulazione. Sappiate Vossign. Illustrissima che havemo comesso il presente schiavo nostro, che habbia a dirvi alcune parole et li darete fede a quanto vi dira non altro per hora.
Data a Belgrado, 10 novembre 1529.»

[368] «Orator turco a Venezia per invidar il doge ad andar a Constantinopoli per esser delle feste della cironcision di 4 fieli, che si fara questo Zugno. 21. Jugno venne il Orator del Ş. richissimo d'oro, era accompagnato di 12 gentiluomini. II Serenis-simo I'uso grate parole e saludasse il Sr. -volesse venir, ma non puo taminar essendo troppo vecchio.» Marİni Sanuto, c. 53, 1530 senesi. Bu mektup 936 Ramazan'ı (1530 Mayıs) tarihlidir. Sünnet düğünü 15 ŞevvâTde (12 Haziran) yapılmak üzere kararlaştırılmıştı. Vezir tarafından sefirin veda mülakatına kabulü -ki bu mülakattan çıkılırken Gritti sefire dostluğa büyük bir tezahüratta bulunmuştur- ancak 21 Haziran'da vuku bulmuştur; düğün 15 gün te'hîr edilmişti. Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivi*nde, Venedik kısmında, 1528 ve 1530 senelerinde Serbeniko hududunun belirlenmesine dâir Hersek ve Bosna sancak-beğleriyle Mostar ve Skardino hâkimlerine gönderilen fermanların aslı mevcuttur. Bu fermanlarda martolozlar, azablar, akıncılar, morlaklar tarafından Venedik arazîsinde yapılan hasarların da tahkik olunması yazılıydı.

kendi yerine fevkalâde bir elçi göndereceğini ilâve etti. Binâenaleyh o sırada İstanbul'da murahhas Piyetro Zen'den başka Moçenigo sünnet düğününde Doc'u temsil etmeğe me'mûr olmuş[369] ve düğün 27 Ha-zîran 1530 târihinde yapılmıştır.

O merasim gününde, öğleye doğru Pâdişâh, bütün saray ekâbiri maiyyetinde olduğu halde, Atmeydanı'na azimet etti ki, bu meydanın kuzeyinde Mehter-hâne yanında lâcivert taş sütunlar üzerine muhteşem bir taht kurulmuştu; üzerinde altın ile revnakdâr bir sâyebân (gölgelik) bulunuyordu, bunun zirvesinde gayet kıymetli kumaşlar dalgalanıyordu. Zemîn, yumuşak kaliçelerle döşenmiş olarak civarında bin renkte çadırlar görülüyordu. İki vezîr -ki Ayaş ve Kaasım Paşalar'dir- eskiden Aziz Yahya (Sen-Jan Kilisesi olan Arslan-hâne'ye kadar Pâdişâh'ı istikbâle geldiler.[370] Yalnız Pâdişâh at üzerinde, ondan mâada herkes yayan olduğu halde, vezîr-i âzam, yeniçeri ağası, devletin bütün beğlerbeğleri meydânın ortasına kadar geldiler; mağlûb hükümdarlardan alınma çadırların ortasında kurulmuş olan ve kıymet ve revnakça hepsinden üstün bulunan tahtının basamaklarına kadar o hâl ile Pâdişâh'a refakat ettiler.

II. Mehmed'in galebe ettiği Uzun Hasan'ın ve I. Selîm'in tahtından indirdiği Gûrî (Gavri)'nin otakları, tbrâhîm Paşa'nın Macaristan Kralı'-nın sarayından aldığı heykellerin yanında görünüyordu. Askerî mızıkanın coşkun nağmeleri arasında Pâdişâh tahta çıktı. Devletin büyük memurlarının, vezirlerin, ağaların, müftî ile ulemânın tebrik ve hediyelerini arz etmelerini müteâkib, kendilerine mükellef bir ziyafet çekildi.

İkinci gün, bizzat İstanbul'a gelmek üzere davet edilmiş olan vezirlikten ve valilikten azledilmiş olanlar el-öpme şerefine nail olarak, bunlardan yalnız sabık vezîr-i âzam Pîrî Paşa, Mısır seferinde büyük hizmetleri görülmüş olan Zeynel Paşa,[371] sabık Anadolu beğlerbeği Yâkûb Paşa, sabık Rumeli beğlerbeği İskender Paşa, taraflarından vekil göndermek müsâadesine nail olmuş idiler.

Üçüncü gün, sancak beğlerinin, Kürd beğlerinin, yabancı devlet elçilerinin kabulüyle geçti. Venedik elçilerinin çokluğu, diğer milletler elçilerinin bulunmamasını hissetirmemiş oldu. İki fevkalâde elçi ile -k£ Zen ve

[369] Süleyman, Moçenigo'nun i'timâdnâmesine cevaben 1 Muharrem 937 (25 Ağustos 1530) târihiyle gönderdiği muhteşem nâme Avusturya İmp. ve Kraliyet Hanedanı arşivinde «Scritture turchescbe» (Türkçe yazışmalar) arasındadır. .

[370] Celâl-zâde, varak: 135. Ferdi, varak: 165. Abdülazlz, varak: 84.

[371] Solak-zâde'ye ve Süteymân-nâme'ye nazaran Pir! ve Zeynel Paşalar bizzat hazır İdiler. Solak-zâde, s. 475, SiHeyman-oaroçe, s. 107. Mütercim.

Moçenigo'dur- istanbul'da mukîm Venedik balyosu Bernardo ve Doc'-un oğlu olup Pâdişâh'ın Zapolya nezdine memuriyetle göndermiş olduğu Alvazio Gritti bu düğünde hazır bulundular.[372]

Pâdişâh'ın ayaklan altına arz olunan hediyeler, o zamana kadar görülmüş olanların hepsini geçti. Bu hediyeler, Mısır ve Şâm pamuklu mensucatından[373] ve Hindistan muslin ve şallarından, billur kadehlerden, Çin fağfûrîlerinden, Tataristan kürklerinden, Arab delikanlılarından, Türkmen atlarından, memlûklerden, Rûm gençlerinden, Habeş ve Macaristan kölelerinden mürekkeb idi. Yalnız vezîr-i âzamin hediyeleri 50.000 duka kıymetindeydi.[374]

Sultân Süleyman halka bir muharebe manzarası sergiledi ki, bunda muhârib vazifesini ifâ edenler hakikaten tüfenk, kılıç, mızrak ile silâhlı bulunuyorlardı. Özel olarak inşâ olunmuş ve biri Macarlar tarafından müdâfaa edilmekte bulunmuş iki ahşâb kule üzerine hücumlar icra olundu.[375]

Dördüncü günü saray hocaları, mütebahhir âlim Hayreddîn ile kazaskerler Pâdişâh'a arz-ı tebrike geldiler. Çekilen ziyafette onlar, vezîr-i âzamin sağ tarafında bulunarak, en lezîz kızartmalar, ve en nefîs tatlılar verildi. Halk, hokkabaz ve canbaz oyunlarıyla eğlendi.

Beşinci gün, silâh oyunlarına, Rumeli'de bir beğliğe tâyin olunmuş olan Çerkeş Beği înal (Aynal) ile Mısır'dan gelmiş olan memlûklerin mübârezelerine tahsis ayrıldı. Bunların silâh kullanmakta ve ata binmekte gösterdikleri maharet, fevkalâde takdire mazhar oldu. Pâdişâh gecenin geç bir vaktine kadar bu oyunlara huzûruyle şeref vermekte olduğu halde, iki ahşâb kule gece yarısı ateş oyunları arasında tutuşturuldu. Ertesi gün diğer iki kule görüldü ki, yine o gece binicilikte ve zor oyunlarında ma-hâretiyle meşhur olan Cârum nâmında biri tarafından inşâ edilmişti. Bu kulelerin herbiri yüz kişi tarafından müdâfaa olunmaktaydı; bunlar karşılıklı olarak yürüyüşler yaparak birbirlerine hücum ettiler; tâ o zamana kadar ki, iki taraftan biri tamâmiyle mağlûb olarak birçok kızlarla deli- kanlılar ganimet gibi gâlib gelen tarafın eline düştü. Bu eğlenceler, yeni ateş oyunu ile (il'âb-i

[372] Marini Sanoto'da, 1, 53, bu düğün hakkında dört rapor vardır. Birincisi Pletro Zen tarafından, 13 Temmuz 1530; ikincisi Moçenigo tarafından 14 Temmuz 1530; üçüncüsü balyos Bernardo tarafından; dördüncüsü Senato âzasından Andrea Rossl tarafından.

[373] Celâl-zâde, varak: 135. Avrupa lisanlarına dâhil olan «coton» (koton; pamuk) kelimesi Arabca'nın «pamuklu dokuma» mânâsına olan «kutnî» değil, pamuk mânâsına olan «kutn» keli' meşinden gelir. Celâl-zâde, birçok dokuma isimlerini yazar: Kemha (Şam kumaşı: Damas), atlas (Satin), kutnî, katîfe v.s.

[374] Ferdî, varak: 17. Marini Sanoto, a.g.e.

[375] Marini Sanoto, 4 Temmu» tarihli rapor.

nâriyye), iki kulenin yanmasıyle son buldu.[376]

Yedinci gün, yeniçeriler, ağalarının ve süvârî kumandanlarının refakatinde oldukları hâlde hitan (sünnet) nahıllarını tantanalı bir surette alıp götürdüler. Bu nahıllar mahrûtî şekilde olup, altın varaklarla yaratıcı kudretin kearet-i mahlûkatma delâlet etmek üzere birçok ince çiçek, meyve, kuş, çârpâ (dört ayaklı hayvan) resimleriyle süslü idi.

Sekizinci ve dokuzuncu gün raks ile, mûsikî eğlenceleriyle geçti; Atmeydanı'ndaki sütunla Dikilitaş arasında uzatılmış olan bir ip üzerinde Mısır'lı bir canbaz hünerini gösterirken, gemiciler ve yeniçeriler, yağlı direklerin tepelerine, konulmuş mükâfatları almak için[377] çeviklik müsabakasına çıkmış idiler.

Onuncu gün, müderrisler ve bunların günde ellişer akçe alan muavinleri ile kadı ve müderris mütekaidleri mutantan bir ziyafete davet olundular. Sütunun ve Dikilitaş'm üzerine canbazlar çıktı. Ondan sonra üç gün de maskaralar, hokkabazlar, hayalciler hünerlerini gösterdiler. Oyuncuların hepsi başlarına serpilen, yâhud alınlarına yapıştırılan altın ve gümüş sikkelerle birçok bahşiş aldılar.

Ondördüncü gün saray ve ordu ağaları üç şehzadeyi -ki Mustafa, Ahmed ve Selîm'dir- almak üzere Eski Saray'a gittiler. Vezirler Atmeydanı'nın girişine kadar yaya olarak şehzadeleri istikbâl ile, dîvân erkânının toplanmış bulunduğu Pâdişâh'ın otağına götürdüler.[378]

Ertesi gün, ziyâfet-i şahane verildi; Pâdişâh'ın sağ tarafında vezîr-i âzam, iki vezîr, yâni Ayaş ve Kaasım Paşalar, Rumeli ve Anadolu beğlerbeğileri ve kazaskerleri, hâce-i şehr-yârî Hayreddîn, Tatar Hânı'nın oğlu; sol tarafında eski vezîr-i âzam Pîrî Mehmed Paşa, Zeynel Paşa, Akkoyun-lu Sülâlesi'nden Ferruhşâd Beğ, Mısır Sultânı Kansu Gurî'nin oğlu Mu-rad Beğ, son Dulkadiriyye beğinin oğlu Latîf Beğ bulunuyorlardı.

Onaltıncı gün Pâdişâh'ın huzurunda vuku bulan ilmî mübâhase bilhasse câlib-i dikkat oldu. Çavuş-başı müftîyi, cebeci-başı muallim-i pâdişâhîyi ulemânın müzâkere meclisine davete memur oldular. Pâdişâh'm sağında müftî ve Anadolu kazaskeri Kaadirî Efendi, solunda hoca ile Rumeli kazaskeri Fenârî-zâde Muhyiddîn bulundu. Sultân Süleyman, ders olmak üzere Fatiha Sûresi'ni gösterdi. Alimâne cevaplar verildikçe alkışlarla tahsîn olunur ve cehalet, duraklama, tereddüd gibi hallerde sükûtla mücâzât

[376] Celâl-zâde, varak: 136 ve 137.
[377] «Sünnet mumu», Celâl-zâde, varak: 137, Ferdi, varak: 169.
[378] Celâl-zâde, varak: 137, Ferdi, varak: 170.

gösterilirdi. Süleyman Halîfe nâmında bir müderris daha müd-hiş bir cezaya uğradı: Bir suâle mukabil cevâb bulamadığından kendisine nüzul inerek, evine götürüldü ve orada hayâta veda etti.

Nihayet, onsekizinci gün, îbrâhîm Paşa'mn Atmeydam yanındaki sarayında sünnet icra olundu. Vezirler, beğlerbeğileri, ulemâ huzûr-ı şahaneye çıkarak Pâdişâh'ın elini öpme şerefine nail olup luTatler giydiler. Evvelki günler gibi, yeniden eğlenceler ve ateş oyunları tertîb olundu. Hulâsa bu düğün üç hafta sürdükten sonra Kâğıdhâne sahrasında tertîb edilen bir koşu ile sona erdi.[379] Sultân Süleyman, gösterdiği tantanadan memnun olarak tbrâhîm Paşa'ya:

- «Senin hemşiremle izdivacın düğünüyle oğullarımın düğününden hangisi daha güzeldir?» diye sordu.

îbrâhîm Paşa şu cevâbı verdi:

- «Benim düğünüm gibi şimdiye kadar olmamış ve olmayacaktır?» Süleyman, bu beklenilmeyen cevaptan biraz öfkelenerek:

- «Neden?» diye sorması üzerine, vezîr-i âzam:

- «Sizin düğününüzde benim düğünümdeki kadar büyük bir davetli yoktur: Benim düğünüm, zamanımızın Süleymân*ı olan Mekke ve Medine Pâdişâhının huzuruyla müşerref olmuştur.» cevâbını verdi.

Pâdişâh, bu mâhirâne sitayişten hayrete düşerek:

- «Bunu ihtar ettiğinden dolayı hezâr tahsîn!» demiştir.[380]

Ferdinand'ın Elçisi

Sünnet düğününden üç ay sonra (17 Teşrîn-i evvel), istanbul'a Avusturya İmparatoru Ferdinand'm ikinci bir sefaret hey'eti geldi ki, Hırvatistan Şövalyeleri'nden ırsî mâbeyncilerinden İmparatorluğun Sen-Vayt ve Günş mevkilerindeki askerlerin kumandanı Nikola Yurişiç ile Şneberg Kontu ve

[379] Celâl-zâde, varak: 139. Ferdî, varak: 173. Ali, varak: 239; ylrmlüçüncü vak'a. Abdülazîz, va: 86. Peçevl, v&: 56. Solak-zâde, va: 110.

[380] Solak-zflde'ye nazaran İbrahim Paşa «Benim düğünüme bizzat Mekke ve Medine ve sedd-i islâm olan Budin ve Mısır ve Şam Pâdişâhı SÜleymân-ı zaman ve haUfe-1 bülend-âaltân hazretleri teşrif buyurdular.» demiş ve Pâdişâh bt-lhtlyâr: «İbrahim, hezâr aferin ki bizi Uzam ettin» sözlerini sarf etmiştir. (Mütercim).

Bu suâl ve cevâbı nazm etmiş olan Yahya Beğ'den naklen Celâl-zâde (varak: 110). Bu fıkrayı yalnız Solak-zâde ve Âlî yazmış ve Âlî matbah-ı âmire kâtiblerinden düğünde bulunan bir şahısdan işittiğini ifâde etmiştir. Âlî, meydanda ehram gibi yığılıp düğünün üçüncü günü ahâlîye bırakılan et yemekleri hakkında da tafsilât veriyor; öküz etleri sırasında bütün danalar varmış ve bunların yanından canlı kargalar, saksağanlar ve diğer av kuşları, köpekler, kediler, tilkiler, tavşanlar, kurd-lar, çakallar çıkarak yemeklere saldıran aç halkın üzerine seyircilerin alkışları altında hücum etmişler.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/81-85.

tstirya Şövalyesi Josef Dö Lamberg'den mürekkeb idi. Maiyyet-lerinde 24 kişi bulunuyordu; bu elçi hey'e'ti hakkında târihî bir hatırat yazmış olan Benuva Kropesiç Dö Bernburg, Lâtince tercümanı sıfatiyle, bunların arasında idiler.[381] Elli çavuş, şehrin yarım fersah mesafesine kadar istikbâllerine gelerek, Elçiler Hânı'na götürdüler, Pâdişâh'ın emri mucibince, hiçbirşeylerinin eksik olmamasına i'tina gösterildi. Gelişlerinin dokuzuncu günü Yurişiç ve Jozef Dö Lamberg, Îbrâhîm Paşa tarafından kabul edildiler (25 Teşrîn-i evvel).

O zaman Avusturya sarayında millî lisana o kadar hürmet olunurdu M, bu elçilerin vezîr-i azama ve Pâdişâh'a memuriyet sebeplerini Almanca'dan başka lisan ile ifâde etmeleri husûsî surette yasaklanmıştı.[382] İbrahim Paşa, kendi tercümanının İtalyanca'dan başka lisan bilmediğini söyleyerek, sefirlerin sözlerinin Lâtince'ye tercüme, edilmesine muvafakat göstermediğinden, bunlar fikir değiştirmeğe mecbur kalarak, yalnız Hırvatça bilen bir tercüman istemekle iktifa ettiler; buna müsâade, olundu. Bunun üzerine İbrahim Paşa'ya* Yürişiç kendi lisanı olan Hırvatça ile hitâb ederek, Pâdişâh'la görüşmeğe kabul olunmalarını rica ettiler. Ve-zîr-i âzam bunları Şarlken ve Ferdinand'ın şimdi nerede bulundukları, bu hükümdarların i'tiyâdları, işlerinin ahvâli ve şâire hakkında suâllere gark etti. İmparator ile Bohemya ve Macaristan Kralı hakkında cereyan eden mükâlemede birincisi ancak «İspanya Kralı» ve ikincisini kısaca «Ferdinand» tâbirinden başka bir surette yâd etmedi. Şarl ile Papa arasındaki anlaşmanın -tmparator'un askeri Roma şehrini yağma ettiği ve Papa'yı esarete düçâr etmiş olduğu için- sefirlerin zannettiği kadar hâ-lisâne olâmıyacağını mütebessimâne ihtar etti ve Papa ile Fransa Kralı'-nın PâdişâhMan istimdâd etmiş olduklarını[383] ve İspanya Kralı'nın I. Fransuva hakkındaki muamelesinin

[381] Itinerarium Wegraiss. K. König Majestet Postschaftigen Cons-tantinopol zu dem türkischen Kaiser Soleiman», Otuzuncu sene, 32 büyük sahife, üzerinde basıldığı yer vs. işaretleri yerine yalnız 1531 senesi yazılıdır. Bu eser, elçi Hobordanski'nin sefâretnâmesiyle tercümanı Küripeçiç (Curipedschitz)'in bu sefarete dâir ve îstangul'dan yazılmış, içinde bir resim ihtiva eden risalesi kadar nâdirdir. Bu eserin ismi şudur:
Ein disputation öder Gesprecht sweyer Stallbuben, so njit Küniglicher Majestart Bothschaft bey dem Türkischen Kayser zu Constantinopel gewesen; dieweil sy allda in ihrer Şeherbergung von den Türken verspert, beschehen, darinnen aile Gewohnheiten, Breuche, Glaub, Or^inung \md Landesart der Türkey gemeldt wird, von Herrn Benedikten Curipeschitz von Oberburg obgemelter Bothschaft lateinischen Oratoren, wie er von gedachten Stallbuben alda heimlichen gehaert, ganz nüfzlich zu lesen.

[382] Bu hey'eti dâir Lamberg tarafından Almanca ve Yurişiç tarafından Lâtince yazılan resmî rapor Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı arşivindedir. Müdekkıkâne ve mükemmel ma'lûmâtı ihtiva etmesi itibariyle, benzeri evrakın birincisidir. Çünkü Hobordanski'nin raporunda vekayîin yarısı unutulmuştur. O zamana dâir evrakın en kıymetlilerinden olan bu vesika elçilerin vezîr-i âzam İbrahim Paşa ile ilk mülakatları hakkında şunları söylüyor: «Den wir ihne (İbrahime) gar ergentlich bemeckhen miesen, das wir Beselch hatten in teut-scher spracht zu reden und wollten des in latein verdulmet-schen lassen.»

[383] Er (İbrahim) weise woll darum, denn der pabst hier» des-halben brief bel ihne gehabt und solch sein nodt

insaniyete mugayir olduğunu sözlerine ilâve etti. Bu yolda daha birçok ifâdelerde bulunduktan sonra, başlatılmasına memur oldukları görüşmeden maksadın ne olduğunu sordu. Elçiler bu ciheti ancak huzûr-ı şahanede beyâna memur olduklarından, İbrahim'in arzusuna muvafakatta biraz müşkilât gösterdiler. Bununla beraber Lâtince yazılmış küçük bir varaka verdiler ki, memuriyetlerinin maksadı bunda hulasaten gösterilmişti. Eğer vezîr-i âzam, kendilerinin gönderilmesine sebep olan işten tamâmiyle malûmat alacak olursa, huzûr-ı şahaneye kabullerine engel olacağından ve Pâdişâh ile mülâkatdan vazgeçerek Hobordanski gibi, hiçbir şeye karar vermeksizin dönmeğe mecbur olacaklarından korkarak, bu hususta tafsilât vermekten ictinâb ettiler.

İkinci bir mülakatta İbrahim Paşa, bu endîşeyi bertaraf ettiğinden, elçiler Hobordanski'nin -büsbütün askerce olan şifahî tebligatına muhalif olarak- Pâdişâh'a ulaştırdığı mektubun i'tilâfcı muhtevasına, Ferdinand'ın dâima sâdık bulunduğunu beyân ile, kendilerinin bir sulh ahid-nâmesi akdi için gönderildiklerini ifâde ettiler.

tbrâhîm Paşa, HobordanskTnin, yazılı ta'lîmâtı münderecatına mugayir olarak, birçok kaleleri ve hattâ Semendire'yi taleb etmiş olmasını tak-bîh ederek, Ferdinand'ın gaybubeti esnasında efendisinin (yânî Sultân Süleyman'ın) Macaristan'ı ele geçirmiş olduğunu mübalâğalı bir şekilde taf-sîl etti.[384] Hobordanski'nin memuriyeti iki suretiyle göz önüne alınarak,

---

seinem Herrn dem Kayser und im trewlich klage, desgleichen hat Khunig von Frankreich solchs gar neulich durch sein postchaft und sonderes Schreiben anlıergethan, dagegen im gedachter Khunig von Frankreich seiner Leibharnisch einen geschenk habe und hat ferners gesagt, wir sollen glauben, das solch unmensch-liche Ding nit guet ende nemen, und das sy dy Türckhen solche unmenschliche Ding keineswegs teten. Er (İbrahim) habe den Kenig Ludwig zu Ungarn geschlagen und erlegt, aber des Kaysers (Süleyman) bevelch und auch sein gemuet sey rechtlich gewest, wann er pey Leben blieben und gefangen were worden, so hat ihn der Kayser um kein Gelt geschetzt, sondern als einen Khunig frey lelig lassen und da man sahe, das seine Khunigin zu ersten Khunigin Maria zu Ofen waer«, da wurde von stund an bestelit, das niemant zur stat sol, sondern aile herhüten öder gezeld ausserhalp der stadt aufschla-hen und sy als eine Khunigin in nichts zu beleidigen, sondern hat in irem Stuel beleiben wollen İaşen, also ist menacfr-lich gelebt, nit wie der spanische Khunig gethan; so und wei-ters gesagt wie itzt E. M. Fercjinandus den Obordansky gesc-hikt hat; den Janusch Kral zu emorden, solche unmenschliche Ding wert got ungestraft nit lassen, also haben wir zu wissen begehrt was E. M. durch den Obordansky solte dem Janusch leid zu thuen befehlen haben; also hat er uns femer erzaehlt, wie Obordansky gen Ofen zu dem Janusch Kral kommen were mit dem anzeigh und were ime zue guet da, und het geheime sacheu mit ime zu reden, und so ime der Janusch Kral die stat geben und für sich gelassen, da het der Obordansky ime einen Brief von E. M. überantwort nnd dieweil er den Brief gelesen, hat Obordansky etwas aus dem Ermel geruckt und nit geweinen maegen, also hat das ybel nit woln, das ein kleines Huntl so pey dem Woda geleğen, was der huut anmelt, da hat Obordansky, wieder stili gehalten, das hat der Woda gemerkt und weider zu lesen angefangen und also über den Brief geneigt gesehen und ersehen, das der Obordansky wieder ein messer zucken wolt und das nit so pald heraus gewinnen maegen, in dem ist der Woda atıfgesprungen und einen tolch gezuckt und den Obordansky von im gestossen und geflohen, und ihn stehen lassen, der habe alsdann bekannt, das ime E. M. mit gaben bewegt dem Janusch Kral also zu erstechen.» Hakîkaten muhasara sırasında Zapolya'yı Öldürmek tasavvu-ruyla Budin'e girmiş olan Hobordanski'nin elem verici akıbeti bu hikâyeyi bir dereceye kadar doğru olabilir, dedirtiyor.

[384] cEr (o, yânî İbrahim) habe gesagt, es were der postschaft (Hobordansty's) schuld, dann EM. betten ein Brief

kendisinin sert sözler ve dostça bir mektupla iadesine bir mecburiyet hâsıl olduğunu, ilâveden sonra, bunun üzerine Pâdişâh'ın Ferdi-nand'ı aramak için sefere çıkmış ve Budin'de bulamaması üzerine bir devlete payitaht olmağa şâyân olan güzel Viyana şehri önüne gitmiş olduğunu[385] Ferdinand Osmanlılar'm muzaffer silâhları önünden dâima firar ettiği için, asıl imparatorun geldiğini göstermek için Almanya toprağına akıncılar salıverdiğini; memleketi feth etmek için değil, ancak biraz gezinti yapmak için geldiğini anlatmak ve ziyaretinden bir hâtıra bırakmak maksadıyle hisarları biraz tahrîb ettiğini; büyük topları beraberine almayarak bu türlü bir askerî gezintiyi müşkilâta sokan soğukların başlaması üzerine çekildiğini; dönüşünde -çünkü artık Ferdinand İspanya Kralı'nın Viyana vâlîsi olmaktan başka bir sıfata mâlik olmayıp, Macaristan üzerinde hiçbir hakkı olmadığından- Pâdişâh'ın kendi bendesi Yanoş'u Macaristan Kralı olmak

---

gesclırieben, der wer wol! mensschllch «estelt gewesen.» (Lamberg ve Yürişiç'ln r»poru)
«Demnach sey der Keyser fürter gen Ofen gerückt und das Land eingenommen und wird gefragt: wo ist nun der Ferdi-nandus gewest» Lamberg'in raporu.

[385] &Hat sich also (Süleyman) mit seinem her erhebt und in sein Khunigreich hungarn zogen, als er aber über die Tra (Drava) khomen und entlich gedacht er werde E. M. derselben Ent-biethen nach und nachdem E. M. daselbst schreiben alles finden daselbst hinwenden dem Kaiser durch den Obordansky von E, M. geschickt, darum begerte E. M. er solte nit wider Ofen zeiherr, so kenne E. M. aber nit abziehen, so sol er wissen, dass E. M. gefast' sey in zu schlagen und E. M. habe das Schwert in der rechten Hand, welchen Brief uns der Wascha. fürzeigt und ferners gesagt, ist das von Euern Khunig ein, vernünftings Schreiben gewest? aller ers werde meın Keiser entschlossen E. M. zue suechen und zoh also fort für Ofen allda ein Stuel ist, da ein jeder Kunig von Hungarn sitzen soll, da fand er E. M. auch nit, also habe er der Wascha Ofen gestürnıt und gewonnen und viel trefliche Geschütz und Zuw-bereitung darin geftraden, daselbst habe man den Keiser ğe-sagt E. M. weren zu Wien, dannen sey der Keiser daselbst hingezohen und als er für Pruck komen, weîches die Grenz E. M. Lande an Hungarn sey, habe aile Hofnung gehabt E. M. daselbst zu finden, aber der Pfleger daselbst sey im entgegen khommen und die schlüssel zu dem Tor pracht und sich ime ergeben, dem hab er und ailen seinem Zuegehaerten kein leid tuen lassen und fort auf Wien E. M. zue sueche zogen; wie er für Wien khomen haben vil leut gesagt E? M. weren in Wien aber der pischof von Gran hab eim die Warheit gesagt das E. M. gen Lintz öder gar gen Prag geflohen weren. Da nun sein Keiser vernommen, das E. M- von Wien flüchtig weren worden undjtein hov heten, da sey sein Keiser unmuetig ge-west das E. M. nit gefunden hat, und hat sich niedergesetzt und sein Gses anspornt (damit er den Sakhman gemeint) auf aile seiten das man sehe, das der rechte Kaiser da sey mit macht, und da aber der Kaiser da habe gesehen die sehaene stat Wien in einem ebenen Landre liegend mit genuegsamen gueten weinperg auch sehaenen Gopyrg und ebnen Landum-geben da hat er gesagt, hie gepüert wol einen Kayser zu sitzen, da lass unser Haus bauen, allda wollen wir aller unsrer Freund warten und der Keyser sey auszogen, aüein einsch-îecht wie imer E. M. zu suechen und nit stat und sehlaesser zu gewinnem, darum er kein gros Geschütz mit ime gefuert so hat er dennocht zue einem Warzeichen, das er da gewest and das E. M. sehen, das er nit so jedse einstecke, habe er die Mauer an Wien durch seine Leut mit hauen und mit Kram-pen auch mit einem wen gen Pulver ein werfen lassen, wie wir ungezweifelt gesehen heten, dannoch sey der Keyser Kaelte und winters halber auch weil er von E. M. öder einigem Kri-egsvolkh nichts gehaert wieder abzogen, und als er gen Ofen kommen da habe er dem Janusch Kral als seinem Deiner. Ofen und das Landt befolhen und er der Wascha. hab im zue Weizen die kunigliche Kron aufgesetzt; wie khunen dem E. M. das Kunigreich hungeren begeren, dieweilen sein Keyser zweimal gewaltetlich mit dem sebel erobert hab, warum sey E. M. nit komen darum zu sehlahen, und ferners yber sich schauend gesagt Oh Ferdinandus du würdest Zaehren so deine Leute dy wir von Wien elendighlich wekh gefuert yeber dich das du sy so sehentlich verlassen und vergessen habest, nit entrinnen, sy werden trefen und ferners angezait: E. M. sehreib sich Kunig zu Huugern und ein erb des Khunigreich YspanÍa und der kais M. Bruder Statthaler, wo sey dasselbige Khunigreich hungern, ob noch Einer des Namens were und so E. M. nur des KştaKS *U E. M. Bruders Stathalter seyen, wo seyen denn E. M. Khunigreich und lande gegen welchen lan-den solle sein Keiser Frid mit E. M. machen?» Avusturya împ. ve Kra. Hanedanı Arşivi'nde Lamberg ve Yurişiç'in raporu.

üzere tâc giydirdiğini ifâde etti.

İbrâhîm Paşa, sözün burasında Şarlken'i tahkire başlayarak onun İtalya seferini ancak I. Fransuva'dan para koparmak için yaptığını ve başına bir kukuleta ve bir tâc koymuş olduğu için kendisini «imparator» sandığını söyledi ve dedi ki:

- «İmparatorluk kılıçtadır; sulha gelince, Ferdinand Macaristan'dan vazgeçip de orada henüz elinde bulunan yerleri teslîm etmedikçe ve Şarlken Yarımada'ya çekilip gitmek üzere Almanya'dan çıkıp da Yanoş'a ihsan olunan krallığı, onun sükûnetperverce tasarrufuna bırakmadıkça, sulh mümkün değildir.»[386]

Elçiler, İbrahim'in taleblerinin mübalağalı olduğunu hatırlattılarsa da, bunun bir faydası olmayıp, nihayet para teklif ettiler. Lâkin îbrâhîm Paşa parmağıyle Yedikule'yi göstererek, orasının altın ile dopdolu olduğunu, binâenaleyh efendisinin onların servetine asla muhtâc olmadığını; son elçilerin (Hobordanski ile Weixelberger'in) himayesini satın almak için kendisine 100.000 florin vermek istemişseler de, hiçbir hediyenin efendisinin menfaatlerini unutturamıyacağını onlara söylediği gibi, şimdi dahî tekrar etmekte bulunduğunu; Pâdişâh'a fethettiği memleketlerin terk etmeyi tavsiye etmektense bütün cihanın fethinde ona yardımını arzetmeyi tercih edeceğini ifâde etti.[387]

Elçiler, akçe teklifinden dolayı özürlerini beyân ederek, Pâdişâh'dan bir mülakat müsâadesi almasını niyaz ettiler ve sekiz gün sonra buna nâü oldular. 17 Teşrîn-i sânî 1530 günü, saraya mutantan bir surette kabul edildiler; birinci avluyu geçerken kılavuzları yanlarında duran iki fil nazar-ı dikkatlerini celbettiği gibi, ikinci avluya girişlerinde zincire vurulmuş iki

[386] «Darauf er gesagt: Nun mein Herr der Kaiser ist nit wider euren Friden mit E. M. anzunchmen doch dergestalt, das sich E. M. des Khunigreichs Hungern ganz entschlahen nit allein des so sein Keiser erobert, sondern das dazue so E. M. noch innen haben, deun das Khunigreich Hungern sey ainmahl seines Keysers und dans die Rom. kais. Majestaet würd aus teutschen I anden in Yspania ziehen, den man künte sonst einen Friden mit E. M. nit annemen, dieweil der Janusch klagte E. M. Brueder zu feindt pey E. M. seyn und wem sol den das kumt noch nicht kein guet öder rechter Frid seyn.» Yürişiç ve Lamberg'in raporu.

[387] İbrâhîm Paşa'nın Viyana muhasarasını elçilerden aldığı para üzerine kaldırmış olduğuna dâir çağdaş avrupa müverrihlerinin i'tibâr ettikleri efsâneyi, aynen nakledilen aşağıdaki fıkra tekzîb etmeğe kâfidir: «Darauf er gesagt, sein Keiser verkauf nit Lande und bedarf auch eures Geldes nit und zeiğte uns durch das Fenster Sieben Turnı die weren ali woll Gelts auch silber und goldes, die hab er noch nie angegriffen; die forigen potschaften betten ime von E. M. auch hunderttausend Gulden verheissen er solle helfen, das sein Keiser E. M. die Fleck-en geb; ich hab innen aber gesâgt und sage ens solches auch, das wir nit gedenkhen sollen das er von Geltz wegen seines Herrn Nachtheil raten wolle. Er sey in obgemelten seines herrn Schatz zu greifen geweltig, wann er well, er welt lieber seinem Keyser helfen aile Welt unterzuepringen, nit das er land und leut wekhgeben soll. Es sey auch pey innen nit der Gebrauch das man Geld und Mict neme und dem herrn sein Nachtheil rate, öder seinen Schuden verhelfe, wie wır begert, darum schweigt dieser Beden sul» Lamberg ve Yurişiç'in raporu.

arslanla iki parsın sayhalarryle selâmlandılar.[388] Solaklar, sırmalı külâhlar giymiş saray hademesi, 3.000 yeniçeri dîvân odasının önünde bulunmaktaydı. Dîvan'da, vezîr-i âzamin sağ tarafında vezîr Kaasım ve Ayaş Paşalar'la, Rumeli beğlerbegi Behrâm Paşa ve sol tarafmda iki kazasker, üç defterdar ile nişancı mevkilerini almışlardı.[389]

Lamberg, vezîr-i azama Almanca hitâb ederek[390] İbrahim Paşa'nın müstehzi suâllerine hep aynı yolda cevap verdi; nihayet, çavuş-başı ve nişancı delaletiyle, arkadaşıyle birlikte huzûr-ı şahaneye kabul olundu. Sultân Süleyman'a Almanca bir nutuk îrâd ederek[391] sefaret tercümanı tarafından Lâtinceye ve saray tercümanı tarafından Türkçe'ye tercüme edildi. I'timâd-nâmelerin takdiminden sonra, Yurişiç Hırvat lisânıyle söze başlayarak, Pâdişâh'a, vâki' taleblerini bildiren Lâtince bir varakayı verdi ve sür'atle cevâblandırımlası ricâsiyle sözlerine son verdi. Pâdişâh, muvafakat işareti yaparak birkaç kelime söyledi. Vezîr-i âzam da arzularının yakında yerine getirileceğini te'mîn eyledi.

îki gün sonra, İbrahim'in nezdine davet olundular; vezîr-i âzam bu mülakatta dahî, evvelki bahse sözü getirerek, yine Hobordanski'den epeyce şikâyet etti ve efendisinin iki defa silâhıyle fetholunmuş olan Macaristan*! iade etmesindeki imkânsızlığı öne sürerek, Süleyman'ın, birinci seferini Fransa Kralı'yla Ana Kraliçe'nin[392] ısrarlı temennileri üzerine açmış ve

---

[388] Lambergln. raporu ve merâhü-nÂn».

[389] Lamberg'in raporu. Nişancı (seeretaire) raporda «Behadum» (Bahaeddîn?) diye adlandırılmıştır. «Zween türkisch Pfaffen so in ailen Fellen Urthteil und Recht sprechen und drey allt praktikanden so des Keisers Kammergut handeln, insonderhedt ist der Obrist Secretary auf der rechten Hand, ite.»

[390] «Darauf er durch mich Joseph von Lamberg in teutscher Spach angezeigt und durch unsern Tulmetschen lateinisch vertulmetschen lassen.»

[391] «Wir dem Keyser seine Hand kûst und nachmah. Is dem Keyser durch mich Joseph von Lamberg in teutscher Sprach die Werbung zu thuen angefangen und lateinisch durch unsern Tulmetschen vertulmetschen lassen.»

[392] Hammer'in Fransızca müterciminin notudur: I. Fransuva'nin esareti sırasında Düşes Dangulem (Kral'm annesi) Sultân Süleyman'a Kont Dö Prangipan'ı göndermişti. Türkiye için terettüb edecek muhatarayı ve Almanya İmparatoru'nun günden güne yayılmakta olan kuvvetine karşı, Fransa İle ittifak etmesi lüzumunu Pâdişâh'a arzetti. Sultân Süleyman elciyi yeteri kadar dinleyerek, §u mektubu yazdı:

«Hüvelaliyyülganlyyll-mutiyyil-muîn, Hazret-i izzetü celletün kudretehu ve illetü kelimetehunun inayeti; ve mihrü sipihr-i nübüvvet, ahter-i burc-i fütüvvet, plşvây-ı zümre-i enbiyâ, muktedây-ı fırka-ı asfiyâ, Muhammed Mustafâ'nun salle'Uahu te-âlâ a'eyhi vesellim, mu'izât-i kesîreti'l-berekâtı.

Ve dört yârinün -ki EbÛ Bekr ve Ömer ve Osman ve ATdür-anîarun ve cemî'-i" evliyâ'ullahun ervâh-i mukaddeseleri mürâfakatı İle,

Ben ki sultünü's-selâtîn, ve burhânü'l-havâkîn, tâc-bâhş-t Husrevan-ı rûy-i zemin, zıll'uUah-ı Hl-arzeyn, Akdenez'ün ve Karadenlz'ttn ve Rûm-ilinün ve Anadolı'nun ve Karamân'un ve Rûm'un ve vilâyet-i Zül-kadiriyye'nün ve Dİyâr-ı Bekr'Ün ve Kürdlstân'un ve Azerbaycûn'un ve Acem' ün ve ŞânVun ve Haleb'ün ye Mısr'un v« Mekke'nün ve Medlne'nün ve Kudüs'ün ve külliyen diyar-ı Arab'un ve Yemen'ün ve dahi nice memleketlerim - ki ftbây-ı kiram ve ecd&d-ı izamım, enanülahi berahmühüm,- kuvvet-i kaahireleri ile feth eyledükleri ve cenâb-ı celadet-meabum dahi tlğ-ı ateşbâr ve şemsîr-i zafer-nlgâmm ile fetih eyledüğüm, nice diyârun sultanı ve padşâhı:

Sultan Bâyezîd. Hân °âlu Sultân. Selim Han oğlu Sultân Süleyman Han'am;

Sen ki Françe vilâyetmttn kralı Françesıko'sun;

Dergâh-1 selâtîn-penâhum» yarar adamun Frankıpan ile mektûb gön-dürüp ve ba'zı âgaz haber dahî ısmarlayup memleketimiz* düşmen müstevli olup el'ân habsde idüğünüzi i'lânı İdüp halâsımız husûsında bu ca-nibden inayet ve meded istid'â eylemişiz; her ne ki dimis isenüz benüm paye-i serîr-i âlem-i masLrime arz olınup ala-seblü't-tafsll ilm-i gerifüm muhit olup temam ma'lûm aldı. İmdi pâdşâhlar sınmak ve habs ounmak aceb değildür. Gönlünüzü hoş tutup âzerdehâtir olmayasız. Öyle olsa bi-züm âbây-ı kiram ve ecdâd-ı İzârrumuz, nûrullahl merkadühüm, dâima def'-l düşmen ve feth-i memâlik için seferden hâli olmayup biz dahi anlar tarîkına sâlik olup her zamanda memleketler ve sa'b ve haşin kal'a-lar feth oyieyüp glce ve gündüz atımuz eyerlenmiş ve kılıcımuz kuşanıl-mışdur. Hakku Subhâne ve Tealâ hayrlar müyesser eyleyup meşiyyet ve Irâdâtı neye müteallik olmuş İse vücûde gele. Baki ahval ve İhbar ne İse mezkûr adamımızdan istintak olınup ma'lûmunuz ola. Şöyle bitesiz.

Tahriren fi evâil-t şehr-i âhiri'r-rebî'în, li-senetün isneyn ve selasln ve tiş'a mte, be-makam-ı. dârü's^altanati'l-aliyyeti'l-Kostantınıyyeti'l-mahmiyyeti'l-mahrûse.»

(Bu mektup Paris Millî Kütüphanesi Eı Yazmaları Muhafızı Mösyö Reno tarafından bulunmuş ve saray birinci tercümanı Mösyö Juanen tarafından Fransızca'ya tercüme edilmiştir. EvâİU rebî'Lfthir 932: 12 Şubat ortası 1536 asıldan) (Mektubun tercümesi yerine aslı nakl olunmuştur, bk. Tarih-i Cevdet, c. 1, s. 348)

Sultan Süleyman, Fransa sarayına İstanbul'dan Eylül 1528 târihiyle diğer bir mektup daha yazmıştır M, bununla I. Fransuva'nın Beytüllahm HırisUyanlan hakkındaki bir talebine müteveccIhâne olduğu kadar ne-cîbâne bir surette cevab veriyordu. Bu mektup, yukarıda, naklettiğimiz mektuptan İki sene sonra ise de, Müslüman Hükümdarı bunda -o zamanın Hıristiyanlar'ında görülen dîn taassubuna muhali! olarak- sfti* dînler hakkında müsaadekârlığını isbât etmekte olduğundan, onu da buraya dere etmeyi vecîbe addederiz. Dîvân-ı hümâyûndan sâdır olan şâir mektublar gibi «Hüvel allyyütl-ganiyyl'l-mutiyyi'l-muln> başlığı ile Jtfk satın yazılmış olan bu mektup şudur:

(Bidayetten «Sen ki Françe vilâyetinün kralı Françesko'sun» sözlerine kadar evvelkinin aynıdır}

ıMaşrık-ı hidâyet ve saadet ve melce-i ashâb-ı hükümet olan dergâh-ı saltanat-âşiyân ve bârgâh-ı ikbâl-nişânuma irsal eyledigünüz mektûbda memânk-i mahrûsein muzâfâtından Beytü'1-Lahm kal'ası derûnunda mukaddema millet-i îseviyye yeddinde bulınup câmi'e tahvil idilmiş bir kilise bulundığım bildirmişsin üz; bu husus hakkında her ne dimiş isenüz tafsîlen ma'lûmum oldı. Eğer bu keyfiyyet bir tasarruf mes'edeslnden İbaret bulunmış olsa zât-ı sevket-sımâtımuzla sizün aramızda mevcûd olan muhabbet ve meveddete binaen arzunuz nezd-l saâdet-meâbunuzda karîn-i icabet kabul olacağı bî-dştibâh idi. Lâkin bu madde emvâl-i men-küle ve gayr-ı menkûleye müteallik husûsât kabilinden olmayup umûr-ı dîniyyemüze mütedâirdttr; çün ki Hâdık-ı Âlem ve mürebbl-i benî âdem olan Hakku celle ve al& hazretlerinün evâmir-i mukaddesesine ittibâen ve iki cihan güneşi Peygamberimüz salle'llahu Teâlâ aleyhi ve sellim hazretlerinün şerîatine imtisâlen işbu kilise zamân-ı gayr-ı malûmdan bert câmi'e tahvil olınup müsühnânlar âmin derûnunda namaz kilmışlar-dur. Felihazâ elyevm cami' ismini hâiz olan bir mahallün muhassasün lehinden tahvil şerîatumuza mugâyîrdür; bu husus şerîat-i mukaddese-müzde cevâz-dâde almış olsa dahî taleblnüzün İs'âfı mümkin değil İdi. Lakin ibâdete mahsûs olan mahaller hâricinde olarak hıristlyanlarun ellerinde bulunan yerlerün kaffeslnde sekeneden hiç birini zamân-ı adâ-let-nişânumda, kimese endîş-nâk ve rencide idemez. Zîr-i cenâh-ı himâye-i şahanemde huzûr-ı tâmme mâli koiarak âyin ve usûl-i mezhebiyyelerini ifâ itmelerine müsâade olmmışdur. El'ân mezhebleri binalarında ve mahallelerinde temâm-ı emniyyet İçinde bululduktan hâlde her kim olursa olsun bir ferdün kendilerini rencide itmesi ve en küçük bir husûsda dû-çflr-ı taadl olmadan kat'lyyen nâ-kaabil-i imkândur. Şöyle bilesiz.

Tahriren fî ev:il-i Muharremn-Haram li-senetün hamsin ve selâsîn ve tls'a mi'e (Eylül ortası 1528), be-makam-ı dârü's-saltanati'l-Kostan-tıniyyei'l-mahmiyyeti'l-mahrûse.» (Aslı hatırlanamadığından Fransızca-sından tercüme olunmuştur.)

(Hayrullah Efendi Târîh'lne nazaran, c. 1, s. 22, I. Fransuva, Türkler aleyhinde akdolunan Avrupa ittifakından çekilerek Sultân Süleyman'a bir sefir göndermiş İse de, onun elindeki mektup hududda Almanların eline geçmiştir. Daha sonra Franglpan vâsıtasiyle ikinci defa bir mektup göndermiştir. Hayrullah Efendi, s. 229 ve 230, I. Fransuva'nin vâlideslyle kendisi tarafından iki mektup tercümesini derceder' ki şunlardır:

Sultân Süleyman'a Fransa Kralı Birinci Fransuva'nin Validesi tarafından mektup:

İspanya Kralı Şarlken, oğlum Fansuva*yı Pavl (Pavoy?) muharebesinde tutup habs eyledi. Şimdiye kadar oğlumun halâsını Şarl'ın İnsaniyetine bırakmış idim. Hâlbuki me'mûlümüz olan İnsaniyeti icra etmediğinden başka, oğlumun hakkında bir takım hakaret dahî etmektedir. İmdi âlemin musaddakı olan azamet ve sânınız ile oğlumu düşmanımızın pençe-i kahrından halâs ile Ibrâz-ı übbühet buyurmanızı zât-ı şahanenizden bilhassa niyaz ederim.»

Sultân Süleyman'a Bininci Fransuva'nin Mektubu «Dünyânın cihât-i ma'mûrestnden birçok ülke -ve bilâdın hâkim ve pâdşâhı ve bî'1-cümte mazlumların dâd-hfthı olan sultân-ı muazzam ve hâkaan-ı mufahham hazretlerine arz-ı mâfil-bâl budur M Macaristan Kralı Birinci Ferdinando'nun üzerine hücum ettiğinizde biz dahi himmet ve inayetiniz ile habsden halâs olup İspanya Kralı Şarlken'İn üzerine hücum edüp öcimizi alırız. Siz ki şehen-şâh-ı celflü'ş-şânsımz onun hakkından gelinmeğe inayet buyuruldığı hâlde böyle bende-İ ni'met-slnâsımz oldığuma iştibâh buyurulmaya.»

Hayrullah Efendi Târlhi'ne göre bu mektup 1525 Kftnun-ı evvelinin 6'sında takdim olunmuştur; Pâdişâh elçiye

düşmanlarının aleyhinde karadan ve denizden koruyacağını Şarlken'İn rakibine vaad eylemiş olduğunu ilâve etti (25 Şubat 1526 - Re-bî'ü's-sânî 932)[393] Macaristan hakkında her iki taraf, kararlarında ısrar ettiğinde, Lamberg ve Turişiç veda mülakatı istediler; altı gün sonra huzûr-ı şahaneye kabul edilerek Pâdişâh'm elini öpmek müsâadesine nail oldular ve Ferdinand'a yazılan nâme-i hümâyûnu aldılar.[394]

Lamberg ve Yurişiç, İstanbul'da sulh müzâkeresi yapmakta iken, Ferdinand'ın generali Giliyom Dö Rogandorf Budin'i muhasara etmekte ve İbrâhîm Paşa'nın Hobordanski'nin mağrûrâne taleblerinden şikâyet ettiği gün, Hobordanski bir yürüyüşten dönen Zapolya'nın askerine karışarak - kendi hayâtı tehlikede kalacak olsa da Pâdişâhın sığıntısının hayâtına son vermek azmiyle- kaleye girmekteydi. Hobardanski tanınıp tutuldu; üzerinde çıkan hançer, tasavvur ettiği fiile kâfî bir delil oldu. Bir torbaya konularak Tuna'ya atıldı.[395] Yayçe'nin kahraman müdâfîimn, Osmanlı Devleti nezdinde ilk Avusturya sefirinin sefîlâne sonu, bundan ibaret oldu.

Macaristan payitahtı -Macar milletine mensûb şahıslardan başka- Kaasım Paşa, Mü'min Ağa, Süleyman'ın me'mûru Alvazio Gritti ile 3.000 Türk tarafından müdâfaa olunuyordu[396] ogandorf muhasarayı altı hafta şiddetle devam ettirdi; lâkin bu müddet sona erdiğinde çekilmeğe mecbur oldu: Evvelâ Mehmed Beğ'in taze asker, harb mühimmatı ve erzak ile dolu ince Donanması tarafından tehdîd olunduğu gibi, bundan mâada Mehmed Beğ'in arkasından gelmekte olan 2.000 süvarinin vusulünden endîşe ediyordu. Budin'in Rogandorf tarafından muhasarasından altı hafta önce,

---

ziyâde İltifat göstermiştir. Mütercim.)

[393] Osmanlı müverrihlerinin verdikleri malûmata ek olarak Avusturya ve Venedik arşivlerinde bulunan evrak, Fransız müverrihlerinin ve hattâ Flassen'in I. Fransuva'mn Osmanlı Devle-ti'ne müracaatı hakkındaki sükûtlarının yerini doldurmaktadır: «Nemblich (İbrahim diyor) als der Könnig von Frank-reich in des Kaisers Majestaet Fanknus gewest, hat er seinen Keiser (Süleyman) und ime (İbrahim) aus der Fanknus send-lich eschrieben, welchen Brief ein pot durch E. M. Lend in schuhen zwischen den sollen pracht habe, in welchem Brief der Khunig von Frankreich dem Kaiser demuetig klagt seine unfel und Beschwerung darin er gewest und in als seinen. Herrn und Brueder gebeten, das er ime in seinen Naeten also das einem rechten Kayser gegen jeden Khunig der in so gors-sen neten ist woll gezimbt nit verlassen; es habe auch des Khunigs von Frankreich Mutter dem Kayser sein halber send-lich und demütıklich geschrieben und gebeten ime zu hçlfen, darauf sey sein Keyser bewogen worden in nit zu verjassen und hat also mit im und den. Venedigern einverstand und puntniss gemacht also dass sy eine trefliche Armada auf dem mer aufgericht damit sy gegen Yspania ârbeiten haben wellen, und der Keiser seli mit einem treflichen Her durch E. M. Lande in Fryaul und fort auf E. M. land ziehen seyn, deshal-ben sein Keyser sein her nun versamblet und pey einander gehabt.»

[394] Sefirlerin merâiL-namelerinde veda mülakatında ikinci avluda iki filin' arasında bir zürâfa görmüş oldukları dercedilmiştir.

[395] cRogendorfl ad. comit. Nİtr. ap. Pray, Eplstolae procerum» Utter'in eseri, c. 1, s. 163.

[396] Istoanfi Kaasım'ı «Cassonus» ve Mü'min'i «Numilla» yapmıştır. PeçevT nin Macar müverrihlerinden naklen ve tstoanfi'nin Szermegi (Çermegİ)'nln İfadesine muvafık olaraik, Budln muhasarası hakkındaki ifâdeleri olmamış olsa, bu son İsmi bilmek müskü olacaktı. Macarlar'da Gritti^ln vaftiz ismi Lul'dir, lakin asıl adı AJvazto (Aloyse?)'dur.

Semendire ve Hersek sancak-beğleri Mehmed ve Murad Beğler, Ferdinand'ın arazîsinde akınlar yapmak bahanesiyle Macaristan'ın yarısını harâb etmişlerdi. Mehmed, Vag ve Nutra arasındaki (?) mıntıkaya demir ve ateş salarak, dağ köylerine dehşet vermişti. Murad, ahâlîsinin bırakıp kaçtığı Baynoç mevkiini yaktı. Onbeş günden az bir zaman içinde, yalnız Ferdinand'a değil, Zapolya'ya âit olan birçok köyler talan edilmiş, 10.000 Macar esîr götürülmüştü. Istoanfi (Itsvanfi)'ye inanmak lâzım gelirse, Zapolya bu bedbaht esirlerin Budin'den geçtiğini görerek, hiçbir faydası olmayan-gözyaşları dökmüştür.[397]

Akıncılar, yine o sırada Karniyöl üzerine de düşmüşlerdi; Noel Yortusu'ndan Paskalya'ya kadar, akınlarını dört defa tekrarlayıp 3.000'den ziyâde esîr götürdüler.[398]

Sultân Süleyman av ile eğlenmek için gitmiş olduğu Bursa'dan dönüğünde, Budin'in kurtuluşu haberini aldı.[399] Kış, dahilî idare işlerine hasr olundu; haklarında şikâyet vâki olan[400] birkaç vâlî azledildi, diğer bâzılarının da me'mûriyetleri değiştirildi. Rumeli beğlerbeği Behrâm Paşa, köleleri tarafından öldürüldüğünden kaatiller kısasla cezalandırıldılar ve onun makamı tekrar vezîr-i azama tevcih edildi.[401]

îbrâhîm Paşa, bu kış zarfında bâb-ı devlete gelen elçilerle, pâdişâh-dan ziyâde meşgul oldu. Pâdişâh'a kıymetli hediyeler takdîmiyle Sigis-mund'un samîmi dostluk te'mînâtını tazelemeğe gelmiş olan Lehistan Kra-h'nın elçisine, metbûu nezdine o yolda bir me'mûriyetle ruhsat verildi.[402]

Macar Krallığı'nm iki müddeîsi olan Zapolya ve Pereney İbrahim'in teveccühünü kendilerine hasretmek için rekabet ederek, ikisi de gayet kıymetli birer altın kadeh takdim ettiler.[403]

Vasili'nin Nisan 1531 tarihli bir mektubunu hâmil olan Rusya elçisi, daha önce Belgrad'a gönderilmiş olan iki maslahatgüzarın ne olduklarını suâl ederek, Osmanlı Devleti'ni ateş ve demir ile tehdîd ederek, bunların

---

[397] tstoanfl, 30, Agrippa, s. 170.
[398] Valvasur, 4, s. 413.
[399] Ferdi, varak: 174.
[400] Tarablus-ı Şam valisi Süleyman Pa§a, Dülkadir eyâleti valiliğine tâyîn odundu. Şam valisi İsa Paşa, kervanlarının yağma olunduğuna dair tüccar tarafından vâki olan şikâyetler üzerine azledildi ve Şâra, sabık Rumeli beğlerbegl Mustafa Pasa'ya tevflz olundu. Ferdî, varak: 176.
[401] Ferdf, varak: 172.
[402] Hfetoria di gu&zzo, Venedik, 1569, s. 123: «in qnei medesimi giorni Gal-zaa (?) huomo appresso del gran Turco di gran rispetto per andare al Re di Polonla per commisione del sıio Slgnore aviosse e per nuova ami-cltla contratare.»
[403] Maiünl Sanoto, c. 54: «Si trova qul un messo di Ptetro Pereny venuto per nome di tutti d Boroni come si dlce, per presentar al Ibralm una copa ocata contiene 6 auarte, costa assl danary.» Tanoş'un mektubu suretine de müracaat.

hürriyetlerinin iadesini talebe me'mûr idi.[404] Süleyman ile Vasi-li'nin münâsebetleri burada kaldı. Lâkin yedi sene sonra Vasili öldü. Onun halefi IV. Jan saray zabitlerinden Adaşef i Pâdişâh'a yazdığı dostâne mektuplarla Moskova'dan İstanbul'a göndermiştir.[405]

Kanunînin Beşinci Seferi (Alman Seferi)

Sultân Süleyman, beşinci seferini, söylediğimiz veçhile, Bohemya ve Macaristan Kralı unvanını verdiği ve İspanya Kralı'nın bir adamı addederek, mektuplarında her zaman «Viyana Vâlîsi» diye yâd ettiği Ferdi-nand aleyhine değil, Almanya ve Şarlken aleyhine olmak üzere açtı. İbrahim'in ve efendisinin ifrat derecedeki gururu, Ferdinand'da kendilerinin azamet ve kudretlerine lâyık bir hasım görmiyerek, Macaristan tacı için başlanan münazaada Şarlken'den başkasını rakîb olarak telâkki etmeğe tenezzül etmiyorlardı. Süleyman, daha sonra Osmanlı Devleti'nin itaati altında olmak üzere Zapolya için te'sîs olunan Macaristan Kralhğı'-nın hududunu Viyana Vâlîsi marifetiyle, tehdîd eden ispanya Kralı'yla boy ölçüşmek şerefini arzu ediyordu; lâkin Şarlken'i kendisiyle muhâre-bet etmek şerefine

[404] Karamsin'in târihi Rusya hükümdarı Vasili tarafından gönderilen sefîr hakkında hiçbir şey söylemiyor; lâkin Vasili'nin Padişaha' yazdığı mektubun tercümesi Marini Sanuto'nun mecmuasında vardır: «Copia di una lettera mandata dal Serenis-simo Re de Rosia al Potentissimo Signor Turcho. in Principio Dio Nostro Trinita il quale avanti il seculo e prepotente e da poi il seculo non manchera mai vi il patre e fiolo il spirito santo. H Granrissimo Sgr. Vasilao per Dio gratia Vero Signor di tutta la Rosia e di altri molti paesi Oriental e di Tra-montana Sgr. el Grandissimo Chnes hodie morsi (sic) siommo Graschi, Tieschi, Torzelli, Ungreschi, Premischi, Mulatti, Vol-garschi montagne Sasoxove et altri habitatori presi la mia Imperial Corona mando questo tempo a Belgrado dui grandi homini del mio paese, a veder la facia di tua grande Signoria con presenti per la Tuna Grandezza, quel con verita ho inteso quelli alli piedi di l'ombra Tua essere inclinati, quel hanno at resentato el segno del bono amor con exponerli quanto la mia Signoria U haveva ordinado con rdine che in tre lune fussino tornati a lo Imperio mio, non havendo altro impedi-mento demandato de tua Imperial Corona par siano pasato el tempo in el paixe di tua grande Signoria siano sinariti per il che la mia lucidissima Corona e fata nobolosa et faccia nigra con li grandi homini del mio paese. Mandamo al presente co-luna alla tua forte Grandezza che tu vögli trovar li miti no-mini e far grande provesion o çori ferro o con foco nel paese che sono smariti e dove altramente asumisino la faza nostra in vero si chiamarano a tutti li potenti, che stanno e vivono sotto la fede del împero mio con li vicini potenti nostri amici e Confederati quel tutti mandaremo a far vendetta per ritor-nar la faza mia biancha et la corpna lucida. Bene noto alla. Tua excelsa Signoria l'ordine quanto del grande tuo Propheta che dire el Signor; checonque fara morir el Justo, non pasera al jardin de piaceri, per andar ad habitar il cielo si non fara penitentia con el danno li contra İtti sia licito ogni offesa. Per ho pregiamo l'Altezza del poter tuo, che ha inviato pazi e Ca-pitoli fra noi vogli trovar facendo quanto e ditto di sopra altramente exeguiremo la lege del Propheta non perche sarfe la mia grande Signoria quella che rompa la bona paxe, ma el peccato sia sopra Tanıma di cui sara causa ne piu altro 11 anni de la grande Signoria. Tua siano longi e felici mentre durera la paxe fra noi. Data nelli giardini Scodui Tanno 1531 del meşe di Aprile.

Pâdişâh'ın Unvanları

A Suliman Soltan Signor di Costantinopoli dello mar bian-co e del negro e della Natolia e della Romania e de la Cara-mania e di quella grande Signoria de Cayro ve Sorya e di aître molte terre e paesi Signor fradello e bono amico.

[405] Karan^ln, Bu^ya Târihi, 8, s. 229.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/85-92.

kavuşturmak arzusunda bulunmakla beraber, bunun için «imparator» olarak tanımıyordu. Bu unvanı kimse ile paylaşmak istemiyordu; çünkü İbrahim'in ekseriya söylediği gibi, Gökte (Âlemde) yalnız bir Allah olduğu gibi, Dünyâ'da dahî tek bir imparator (şehenşâh: krallar kralı, şahlar şâhı'ndan ziyâde bulunmaması lâzım geleceği fikrinde idi. Kendisini «şâh-ı şâhân, pâdşâh-ı â'zam, hâkim-i âlem» unvânlarıyla yâd eden Sultân Süleyman'ın darbeleri altında ezilmeğe lâyık yegâne bir düşman varsa, bütün Almanya'yı Türkler aleyhine harekete geçirmeğe çalışan, kudret ve geniş tasavvurları I. Fransuva'nm rekabetine yol açan Şarlken idi.[406]

Süleyman, 25 Nîsan 1532 (19 Ramazan 938'de İstanbul'dan hareket etti. 300 toptan mürekkep topçu takımını ihtiva eden[407] ordusunda 200.000 kişi bulunuyordu ki, bunların 16.000'i Rumeli, 30.000*i Anadolu askeri, 12.000 yeniçeri, 20.000'i muntazam süvârî, 60.000'i akıncı idi.[408] Süleyman mücâzât ve mükâfatı münâsib zamanda kullanmak suretiyle askerini oldukça şiddetli bir intizama riâyet ettirmeğe muvaffak oldu.[409] Niş'ten geçerken, Visgrad'da Zapolya ile akdolunan mütârekenin temdidini tâleb etmek üzere Kont Dö Lamberg ile Kont Dö Nogarola'dan mürek-keb olup Ferdinand tarafından gönderilen sefaret hey'etini huzuruna kabul etti[410]

[406] Şarlken kendisinin Türkler aleyhine muharebeye tahrikinden hazzediyordu. Bu hususta delil almak üzere, yalnız şu risaleyi bey$$ ile iktifa ederiz: «Ad Caroli mV, Imperatorem invicttsslmum, ut facta cum. omnibus Ohristlnianls pace bellum suscipiat in Turcas, Io Ctenesli Sepululedo Cordubensis Cohortatip.»

[407] Guvazo'nun târihine göre, s. 123, yalnız 120 top: «Furono pezzi 120 in tutto, cioe sel toppl et cononi 46, e eolobrtne 44, cü resto sagri e simili pezzi.»

[408] Ferdlnand'in bu hesabı, varak: 84, Süleyman'ın kuvvetini üçyûzbine çıkaran îstoanfi ve Olahl'nln hesabına oldukça mutabakat eder. Bahsi geçen 120.000 (128.000) kişiye Belgrad'da 15.000 Tatar ve Oeek'te Husrev Beg kumandasında 100.000 muharlb iltihak ettiğinden, ordunun yekûnu 250.000'e varıyordu, demektir.

[409] Rfck&Auıe-! SÜieymAnl, 14 w 22 Mayıs.

[410] Rûz-nâme-i Süleymânî'nin 13 Haziran târihine ve Avusturya tmp. arşivindeki şu esere müracaat: Instruction auf den Edlen und uns lieben getreuen Lienhart Grauen zu Nugarol, unseren Caemmerer Josephen yon Lamberg, unseren Hofmarschalklı, Unsere Raete und Gesante was sie von unsern Wegen bey dem Türkischen Kaiser, handeln sollen. (Innsbrugg, 3 nov. 1731.) Bu eserin şu fıkrası dikkate şayandın «So aber der Torkh also frei und on einig Mitti öder Geding sich nit einlas-sen, sondern das Kunigreich Hungarn wie vor ganz und gar haben wollt, sollen im unsere Rete und Qratores auf solches keine Antwort geben, sondern das Altes mik Stillschweigen beantworten.» Sefirler, mütâreke müddetini uzun tâyin etmeğe ve hattâ daimî sulh akdine kadar bir senelik bir mütâreke akdine me'zûn idiler. Macaristan'ın Ferdinand'a terkinden dolayı ödenecek akçeye gelince: Senelik hediye nâmıyle 25.000 dukadan 100.000 dukaya kadar teklif edebileceklerdi: «Und mit diesenı Vorbe halt also, das uns Hungarn bleib, moegen unsere vorbenanndte Rete solche Pension auf ein jerliche Zalung bewilligen und also dass sie von 25 M. Dukaten, gehen auf 30 M. und so solche nit genueg sein wirdet, auf 40 M. und so er dies auch uit zufrieden sein wirdet zuletzt auf 50 M. doch wohl bedechtglich und mit einem Verhaiss darnoch so es mit dem nit genug sein w*rdet, auf 60, 70, 80, 90 und zuletzt auf 100 M. und nit weiter.» Viyana Kütüphanesinde dört yapraktan ibaret ve ziyadesiyle dikkate değer matbu bir evrak vardır ki, tarihsiz olup şu ismi taşır: Von Zw«ien Torken new-lich w as sie gefragt worden und geantwortet habesu» îki Türk'ün Sultân Süleyman'ın Günş'e gönderdiği asker hakkında sorulan otuzbeş suâle verdikleri cevapları bildirir. Onbeşinci suâl Nogorola'nı nme'mûriyetine dâirdi: «Wo die postschaft sei?»; birincinin cevâbı: «Sie sei beim Turken und ziehe mit im, wohim er ziehe.» İkincisinin cevâbı: «Sie laben noch und sein stets bei dem Ymbri Wascha, sie haben nicht woellen abziehen, haben geforcht geferligkeit und ermordung vor des türkischen Vortrab, haben drumb den Kayser gepeten das er sie bei im behilt.» Yine bu eserde şu malûmat görülür: «Sultân Süleyman dörtyüz parça top

Pâdişâh'ı Belgrad'da bulmak üzere gelmiş olan Fransız elçisi Rinson (5 Temmuz 1532 - 1 Zilhicce 938) bir mülakata nail oldu ki, bunda son sefer esnasında Zapolya için icra olunan merasime riâyet olunmuştur.[411] Şu kadar ki, Ferdinand'm elçileri I. Fransuva'nın -efendisine Pâdişâh'ın dostluğunun yeniden sağlanmasıyle avdet eden- elçisi gibi hüsn-i muamele görmekten uzak kaldılar.[412]

Ösek'te Piyer Pereney ile oğlu el öpme merasimine kabul olundular; fakat Pâdişâh'ın değil, vezîr-i âzamin elini öpebildiler. Gritti bir müddet sonra bunların tevkifini ihtar ettiğinden, Pereney'in kendilerini müdâfaa etmek isteyen iki arkadaşı îdâm edilerek, diğer ikisi hayâtlarını satın almağa mecbur oldular. Pereney ise, hürriyetini geri almak için 7 yaşındaki oğlunu rehin bırakmağa mecbur oldu. Zapolya'ya emânet edilen bu çocuk, daha sonra sünnet ettirilerek İstanbul'a gönderildiği cihetle, babasını bir daha görmedi.

Osmanlı ordusu Belgrad'dan hareketinden sonra, Kırım Hânının kardeşi Sâhib Giray'ın getirdiği 15.000 Tatar'ın ilhakıyle kuvvetini artırmıştı. Ösek'de Bosna Vâlîsi Husrev Beğ, 100.000 kişi ile ordugâha iltihak etti.[413] Süleyman, yolunun üzerinde Şikloş, Agersek, Babuça, Belovar, Berzense, Kapolna, Çiçu (Çiçev), Şafade, Kapornak, Votuş, Poloşke, Rom, Hidvek, Gurmendvar, Ikervar, Meşteri, Sumbathey kalelerini aldı (M.î. 2).[414] Lâkin küçük bir mevkî olan Günş'ü o kadar kolay ele geçiremedi; bunun kumandanı Nikola Yuriviç parlak müdâfaasıyle nâmını ebedî-leştirdi.[415]

---

götürüyordu; Pâdişâh ile İbrahim Paşa'nın maiyyetinde onbih yeniçeri bulunarak, bunların dokuz bininde tüfek ve bininde harbe vardı; el kadar ekmek on akçeye kadar satılmakta olup 1 akçe 5 dinarlık gerçek kıymeti hâizdi. Pâdişâh'ın sancağı altında sekizbin Tatar ve otuzbin Anadolu askeri bulunuyordu. Askerin toplamı ikiyüzbin kişiyi buluyor ve bunlardan yalnız yansı silâh kullanmağa kaa-dir bulunuyordu. Yirmisekizinci, yâni «Ob er die Ungarn was nieder lass hacken?» suâline birinci şu cevâbı verir: «Mann fahe der Ungarn kein;» ikinci: «Er lass die Ungarn nicht tod-ten noch fangen» diye cevap verir. Otuzuncu, yâni: «Ob sie sich zu Güns wast wehren?» suâline birinci: «Er acht, es seien mehr dann tausent Turcken davor ersehossen worden.» diye cevap verir. Otuzdördüncü, yani «Obs Volck zuRoss harnisch für» suâline birinci: «Nein, Aber lang plechandtschusch fürn sie, und über vierhundert Catnehlthier fürn pantzer hernach» ve ikinci: «Biw İn achtzehn glid.» cevâbını verir.

Peçevi'de (c. 1, b, 160= ordunun Belgrad'a inişinde Fransa elçisi de geldiğinden muazzam alaylar tertib edildiği ve otağlar ve seraperdeler konularak şimdiye kadar gröülmemiş bir debdebe ile kabul olunduğu ve daha sonra Şarlken ile fransa elçileri tekrar huzura çıkarılarak debdebe ve darat gösterildiği yazılıdır.

[411] Rûz-nâtne-i Stiteymânî; Ferdî, varak: 186; Celâİ-zâde, va: 148.

[412] tstoanfi, 6. Celâl-zâde. Ferdî, varak: 188. Abdülazîz, varak: 88. Macar müverrihleri bu sefaret hakkında kafi birşey bilmezler, tstoanfi bunun İçin Söyle söyler: cForunt tamen Franciscum regem non hoc tantum tempore auctorem fulsse.» Lâkin Osmanlı müverrihleri Fransız sefirinin kabulünü tafsîlen yazarlar.

[413] Peçevl, varak: 54.

[414] Rûz-nam«-i Süleyman!; Peçevl, varak: 54. Büyük Nişancı.

[415] Bu Macarca isimlerin yazılışı şöyledir: Siklos, Bgerszeg, Babocsa, Belovar, Berzencze, Kapolna, Csicso, Safade, Kapornak, Wuüisch, Poeloeske, Rum, Hidiweg, Koermendvar, Ykevar, Mesterl, Sombathely, Güns. Tercümede Ma-carca'daki telâffuzları yazılmıştır. (Refik Atâ)

8 Ağustos'ta[416] vezîr-i âzam Günş önüne gelip ordu kurdu; üç gün sonra yağmurlu bir hava ile Pâdişâh vâsıl oldu. Her taraftan küçük toplar, çakaloslar yöneltildi ki, bunların en büyüğü kaz yumurtası büyüklüğünde dâneler atardı. Bununla beraber üç günün sonunda, istihkâmın burçları kaybolmuştu.[417] O müddet içinde lâğımlar da kazılmış olduğundan, bütün hat üzerinde hücum emri verildi.[418] Yurişiç, Kral'a raporunda on-iki hücum sayar; Rûz-nâme-i Süleymânî'de ve Türk müverrihlerinde bunların dördü zikrolunmuştur.[419] Duvarlar onüç yerden lâğımla atılarak sekiz zira' genişliğinde bir gedik açıldı. Sultân Süleyman hendekler için çalı kestirerek, bunlardan iki tepecik yaptırdı ki, iyi silâhlara mâlik olan muhâsırlar, bu tepelerin istihkâmlara hâkim olan zirvelerinden fazlasıyle endişelendiriyorlardı. Yurişiç çalı yığınlarına ateş verebildiyse de, derhâl söndürüldü. Pâdişâh'ın Günş önüne gelişinin ondokuzuncu günü (28 Ağustos) Yurişiç Kral'a raporunu[420] yazmış olduğu sırada, îbrâhim Paşa tarafından da şehrin teslîmiyle beraber, vergi vermek veyaâhud yeniçeri zabitlerine 2.000 Macar dukası hediye etmek suretiyle kendilerini satın almak için, ihtar vâki oldu. Yurişiç, Günş'ün kendisinin olmadığını, bundan dolayı üzerinde hiçbir şahsî hakkı bulunmayan bir şehri vergiye bağlayamıyacağmı, bununla beraber ahâlîde istenilen 2.000 duka bulunmadığını, cevaben ileri sürdü. İbrahim'in diğer üç ihtarına da başka cevap verilmediğinden, derhârhücûm kararlaştırıldı.[421] Vezîr-i âzam askerin şecaatini tahrîk için terakki ve tımarlar verileceğim îlân ettirdi. Peçevî-nin tâbirince «Herkes cânm ağzına alup yâ baş alıram, yâ baş virirem diyü» çalışıyordu.[422] Yeniçeri ve azablar tarafından duvarların üzerine sekiz bayrak

[416] cDürkösche Belegerung vor Günss İm Monath Augusti des 1532 Jars» unvanlı, Rusnâk'da dere edilmiş bîr eı yazısında «Belagerung der Könlg Mchen Freystadt Güns», s. 26, îtk Türk alaylarının gelişi 5 Ağustos'ta ve ordunun gelişi 10 Ağustos'ta gösterilmiştir.
[417] Katona, 20, s. 817 ve 829.
[418] 10, 20, 23, 28 Ağustos, Rûz-nâme-İ Süteymânl.
[419] Yurişiç'in raporu. Peçevi. Rusnâk'deki nüsha bu hücumları 13. 27, 2«*de gösterir; hepsini ondokuz sayar: Bununla beraber sunu da ilâve eder: «Doch darunter nur 18 gewolug Sturm gethan, aber im (dothab Lob) ey khalner geratten.»
[420] Yürişiç'in Ferdinand'a «Des Türken erschreckliche Belage-rung der Stadt und Schlos Günns und derselben nach zwölf verlornen Stürmen abzug durch den tewren Ritter Nikolaus Jurischitz Hauptmann. Das selbe Röm. Knug. Majestat aus Günss wahrhaftiglich zu geschrieben 1532» unvanlı raporu. (Gebel'in «Târihe Müteallik Evrakında, s. 305-308). Rûz-nâ-me-i Süleymânî ile tamamen uyuşmaktadır. 2& Ağustos tarihli olan bu raporda «İbrahim Paşa'nın Günş Önüne gelişinin 22'-inci günü» denilmiştir; şu halde vezîr-i âzam 7 ve Pâdişâh 10 Ağustos târihinde gelmişlerdir. Bu kadar vazıh ma'lûmâttan sonra Macaristan müverrihlerinin doğru olmayan târihler göstermiş olmaları, meselâ Fessler'İn (c. 7) İbrahim'in gelişini 31 Temmuz'da ve Süleymân'ınkini 1 Ağustos'ta demesinin sebebi anlaşılamaz.
[421] Yurişiç'in 30 Ağustos tarihi* raporu ki, Goebel'de, s. 309, dereedi!mistir: «BeHrage zur Geschlchte Kaİser Karls» T.
[422] Peçevi (îstanbuı basımı, c. s. 160)

dikilmişken, siper ittihaz ettikleri ağaçlar arkasında son dakikalarını beklemekte olan ihtiyarlar, kadınlar, çocuklar, o kadar acı ve o kadar müessir surette bağırıştılar ki, hücum edenler dehşete düşüp, iki bayrağı düşmana bırakarak kaçtılar.[423] Bu netice, gerek muhâsırlara, gerek mahsurlara o kadar garîb göründü ki, bir mucize ile tefsire lüzum hissettiler. Hücum edenler gökte, parıl parıl parlar kılıciyle, kendilerini tehdîd eden bir süvârî görmüş olduklarını iddia ettikleri gibi, müdâfiler de Sumbatı (Ange nehri üzerinde Stein) beldesinin büyük hâmisi Azîz Marten tarafından yardım edildiğine kendilerini inandırdılar. Osmanhlar*ın çekilmesinden üç saat geçmiş idi ki, görüşmek üzere dört memur gedik üzerinde görünerek Yurişiç'in gösterdiği şecaatin, Pâdişâh'ın takdirlerini çekmiş olduğunu, bunun için kendisini görmekten ve meziyye-tini takdîr eder bir tavır göstermekten haz duyacağım beyân ederek, vezîr-i âzamin verdiği sözün muhafazası altında olmak üzere, onun Türk ordugâhına gelmesini söylediler. Yurişiç, son hücumda yara almış olduğundan, eğer tekrar hücuma başlansaydı bir saat daha dayanamıyacaktı. Mevkiin muhasarasına başlandığı zaman 700 kahramandan ibaret olan maiyyetinden şimdi ancak yarısı kalmıştı. Topçuların barutu yoktu; asker cesaretini kaybetmeğe başlamıştı. Bundan dolayı Yurişiç, teklifi kabul edip, fakat bir geçiş tezkeresi verilmesini ve iki rehinin kendisine teslim olunmasını şart olarak ileri sürdü. Dört görüşmeciden biri göğsünden bir mümrûriyye (geçiş tezkeresi) çıkarıp verdi; ikisi de rehin olarak kaldı.

Yurişiç, yeniçeri ağası vâsıtasıyle vezîr-i azama götürüldü. İbrâhîm Paşa ayağa kalkıp elini uzattı; oturmasını teklif etti. Vezîr-i âzam, İstanbul'da dûçâr olduğu hastalıktan tamâmiyle kurtulup kurtulmamış olduğunu ve yarasının ağır olup olmadığını sorduktan sonra «Batyani ve Pi-yer Deberaus gibi niçin teslim olmadığını ve hâlâ efendisinden imdâd mı beklediğini» sordu. Yurişiç, son suâli geçiştirerek, artık eski hastalığından muztarip olmadığını, biri ateşli bir silâhtan, diğeri bir taş darbesinden almış olduğu iki yaranın tehlikeli şeyler olmadığını söyledi ve nihayet, düşmanının efendisine -mecburiyet görmedikçe- itaat arz etmeğe şerefinin mâni olduğunu ifâde etti. îbrâhîm Paşa, Pâdişâh'ın şehir ve kaleyi kendisine ihsan edeceği cihetle, huzûr-i şahanede diz çökmesi lâzım geleceğini beyân etti. Ancak Yurişiç, İstanbul'da sefareti esnasında îbrâhîm Paşa*dan bir şeye nail olmanın en güzel çâresinin, harîsâne duygularını okşamak olduğunu

[423] Bizzat Yurişiç'in ifâdesinden naklen Jovlus, 30, Katona, 22. s 822.

bildiğinden, kendisi huzûr-ı şahaneye çıkamı-yacak kadar kuvvetsiz olmakla beraber, vezîr-i âzami tarafından verilen kararları zât-ı şahanenin dâima tasdik etmekte olduğunu beyân- etti. Bu cevap, îbrâhîm Paşa'nın hoşuna gittiğinden, Yurişiç'in çekimserliğini memnuniyetle kabul ettiği gibi, bakıyye-i askerin girişine önlemek için gediklerin girişine oniki nefer konulması hakkındaki talebini de yerine getirdi.[424] Yeniçeri ağası kaleyi görmek istedi, lâkin Yurişiç, şecaati derecesinde ihtiyat sahibi olduğundan, ağayı içeri almamak için, muhafız kuvvetlerinin intizamsız İspanyol ve Almahlar'dan mürekkeb olduğunu ve kendisi zâten kale için değil, yalnız şehir için söz vermiş bulunduğunu söyledi. Bu cevab da îbrâhîm tarafından kabul olundu.

Yurişiç, vezîr-i azama ve ordunun büyüklerine kıymetli gümüş vazolar vererek, kendisi de bir hü'at aldı. Bir Türk müfrezesi, muzıkasmı çaldığı ve sancağını açmış bulunduğu halde, gediğin üzerine gelip işgal etti. Kırmızı renkte olan bu sancağın üzerinde beyaz harflerle «Lâ ilahe illallah, Muhammeden resûlullah» yazılmıştı.[425] Türkler de bunu yüksek sesle tekrar ederek[426] Hıristiyanlar'ın karşısında, dinlerinin o suretle yüceltilmesi - Günş'in yağma edilmemesine mukabil- kendilerince pâdişâhın şerefine muvafık bir muvaffakiyet eseri sayıldı.

İbrâhîm Paşa'nın ertesi gün (29 Ağustos - 26 Muharrem) Günştn tes-limini tebliğ için Sultân Süleyman'a gönderdiği müteferrika bir kaftan aldı, tahsîsâtı da «arpalık» nâmıyle senelik 10.000 akçe artırıldı.[427] Pâdişâh, vezîr-i azama mükellef elbise ve sorguçlarla müzeyyen bir serpuş îtâsıyle memnuniyetini gösterdi.[428]

Ertesi gün toplanan dîvanda, devletin vezirleri, beğlerbeğileri, beğle-ri Pâdişâh'a tebriklerini arz ettiler.[429] Daha ertesi gün, Altenburgun teslimi haberi geldi ve Ferdinand'ın elçileri Lamberg ve Nogarola'ya ruhsat verildi. Bunlar Belgrad'dan avdetlerinde Mohaç'ta Pâdişâh'a mülâki olmak üzere tekrar gönderildikleri halde, evvelki gibi bir şeye muvaffak olamadılar.[430]

---

[424] Ich habe an im semerlet dasser hoch für gut gehalten hat dass ich mlch zu dem Kaiser hab gewidert zu gehen, und dass ich so. viel von lhm in selnem Sinn halt.» Yurişiç'in raporu.

[425] Istoanîl, 1, 11.

[426] Katona'da Zermegi, 20, s. 826.

[427] Rûz-nâme-i Süleymâm, 29 Ağustos.

[428] Peçevl, varak: 56. Yurişiç'e bırakılan sancağın hediye değil, sancak-beg-liğine tâyinine alamet olduğunu beyân eder. («Kal'a-i mezbûre (Peçevl' nin tösek> dediği Eşek kal'asi) Budin kralına itaat şartıyle eski begine virilüp bir sancak-i hümâyûn dahî üısân olındı ki, el'ftn (Peçevi'nin za-mânında) kal'ada mahfuzdur. Hattâ ni'metî seferi denilen 1012 seferinde Erdel kralı serhad Osmanlı askerinden bir nukdârıyle oraya gitdîği zaman sancağın burca dikilerek onunla tefâhur olındıgını görmüşdür.> Peçeyi c. 1, s. 165. Mütercim.

[429] Jovius, 30, Katona, 20, s. 819, 820.

[430] Rûz-nâme-i Süleymânî'nin 31 târihi. Zaman bakımından bize en yakın olan Fessler'e kadar Macar müverrihleri hepsi, elçileri Günş muhasarasından evvel göndermekle aynı hatâyı işlemişlerdir. Fessler'İn (c. 7, s. 476) zannettiği

Sultân Süleyman, en son kendilerini huzuruna kabul ettiği vakit, bâzı hediyelerle beraber bir mektup verdi ki, bunda Ferdinand'ı, memleketlerinin tahribiyle tehdîd ederek bir meydan muharebesinde boy ölçüşmeğe davet ediyordu. Bu mektup altın varak ve mâvî hat ile yazılmış ve al bir keseye konulmuştu.[431]

İşte bu suretle Günş, Yurişiç'in kahramanlığı sayesinde Viyana gibi üç hafta, bizzat Pâdişâh'ın kumandası altında bulunan bütün Osmanlı ordusuna karşı durmuştur.[432]

Avusturya İçlerine Akınlar

Akıncılar, birinci muhasarada Teis mevkiine kadar ilerlemiş olan Kaasım'ın[433] maiyyetinde oldukları hâlde, Aşağı ve Yukarı Avusturya sancaklarını tahrîb etmekte olduklarından Viyana, Sultân Süleyman'ın tekrar gelmesini bekliyordu.[434] Bununla beraber çok geçmeden haber alındı ki, Osmanlı ordusu hiç ümîd edilmediği halde, Günş'-ün sol tarafım tutarak Istirya üzerine atılmıştır. Süleyman'ın bu karan İspanya ve italya'dan Ferdinand'ın ordusuna yardım kuvvetleri geldiğine dâir alınan haberlerden ziyâde, mevsimin ilerlemesinden, yiyecek bulunmamasından, Özellikle kahramanca müdâfaa edilen zayıf duvarların büyük ordulara karşı gösterebilecekleri mukavemet hakkında Günş önünde hâsıl olan

---

gibi, Süleyman'ın 28 Ağustos'ta ric'at etmiş olduğu da yanlıştır; çünkü o gün son hücum vuku buldu (Yürişiç'in raporuna bknz.) ve ordu ancak 30 târihinde kalktı. Bir de Sultân Süleyman, orduyu Koron muhasarası haberi üzerine kaldırmış değildir; zîrâ Dor-ya bu şehrin önüne ancak bir ay sonra, 21 Eylül'de vâsıl oldu. Şu eserlere bakınız: Ant. Doria; Kurzer Inbegriff der merk-würdigen Begebenheiten, welche sich zur Zeit Caris V. in der Welt zugetragen haben; (V. Şarl Zamâmnda Vukua Gelen Ve-kayiin Hulâsası) (Gebel'in Târihe Müteallik Evrak'ında, 31); Robertson, Koron'un Doria tarafından zabtı hakkında hiçbir şey yazmaz.

[431] Jovius, 30, Katona, 20, s. 819, 820.

[432] Yürişiç'in Günş önünde kahramanca savunmasından sonra kaç sene yaşadığı bilinmez. Ona, Karniyol umûmî kumandanlığı makamında 1544 senesinde Kont Josef de Lamberg halef olmuştur. Oğlu Adam'ın 1538 tarihli kitabesinden Yürişiç'in o târihlerde vefat ettiğine dâir olan istidlal, Marnek Roznak'ın «Serbest Günş Kraliyet Şehri Muhasarası, 1532, (Viyana İ789, s. 1) eserinde -ki hacmi küçük ise de kıymetlidir- kâfî surette reddedilmiştir.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/93-97.

[433] Gebel'in Târihe Müteallik Evrak'ında aşağıdaki unvanla derce-dilen tafsilâta mrûâcaat: «Wahrhaftige Berschieibung des an-deren Zugs in OEsterreich wider den Türcken gemeiner Chris-tenheit Erbfeİnde vergangenen funffzehnhundert zwey und dreyssigsten jahres thetlich beschehen und yetz and allererst in disem 1539 jar in Druck gefertigt mit lustigen Beschreibun-gen des landts Gelegenheit, Schlachtordnungen, überfallung, angriffes und sigs der unseren auch des Turkischen Kriegs-haufens flucht und niderlage, ob künfftig durch die Gnad des Allmaechtigen ein merer ernstllicherer Handlung wider ge-dachten Erbfeİnde fürgenommen, daraus Berichts und Erfah-rung zu erlangen.»

[434] Bu Kaasım'ı Istoanfi ve Jovius «Casonus» şeklinde yazarlar. Lâkin Valvasur'un (c. 6, s. 429) iddia ettiği Mihâloğlu ailesinden olan akıncılar kumandanı değildir; çünkü Viyana muhasarasında Mihâloğlu askeriyle St-Weit'de bulunuyordu. Kaa-sım ise Tuna ince donanmasıyle Nussdorf taydı (Levanklo'da, s. 460, Pessel'in Viyana Muhasarasına müracaat).

tecrübeden ileri gelmiştir. Pâdişâh bu sefere hemen hiç top olmaksızın başlamış olduğundan, ilk maksadı Viyana'mn ele geçirilmesi değil, Şarlken ile bir meydan muharebesi yapmaktan ibaret olduğu zanno-lunur. Günş'ten Avusturya elçileri Lamberg ve Nogarola'nın getirmiş oldukları mektuplarda dahî, bunun bir yeni delili vardır. Lâkin Şarlken ve Ferdinand'ın orduları Viyana içinde kaldığı ve Nevştad müstahkem mevkii Osmanhlar'la Viyana arasında bulunduğundan, o kadar büyük bir surette başlamış olan şu sefer, îstirya içinde akınlardan ibaret kalmıştır ki, bu akınlar o eyâletin şimdiye kadar gördüğü akınların en müthişidir.[435]

Kaasım Beğ ise Avusturya içinden, son seferde geçmiş olduğu yolları tutup onbeş-onaltı bin akıncı Erstofen'de bir fırka, Teİs'ten geçerek Klank, Disbah, Sitadlkirşen yoluyla Volfern ve Lozansteinleiten kasabalarına kadar gitti. Bu son kasaba ancak birkaç kişi tarafından ve hattâ rivayete göre bütün pecerelere tüfenkîer yerleştirmiş olan yalnız bir kişi tarafından müdfaa olunarak, ilk darbe Türk kumandanlarından birine. isabet ettiğinden, 500 kişi kadar olan muhâsırlar geldikleri yoldan geri dönmüşlerdir. Steir şehri akıncıların avdetini bin ağır süvarinin gelişinden ziyâde Süleyman'ın ric'atine medyun olmuştur. 12.000 kişiden mürek-keb olan bu akıncı fırkası, Steir'i tehdîd ettikten sonra yolunun üzerinde Veyer kasabasını yaktı, fakat Vaydhofen üzerine taarruzunda başarısızlığa uğradı; ahâlî bir yürüyüş yaparak 300 at aldılar, 400 esir kurtardılar.[436]

Kaasım Tuna sahillerini tâkib etmeyip, ormanlarla kaplı bir dağ silsilesi olan Vienervald tarikiyle geri döndü ki, oradan Baden civarına çıkarak îstirya'da Süleyman'ın ordusuna iltihak etmek istiyordu. Ancak, bu eyâlete giden boğazlar Eylül'ün 19'unda Kont Palatin Frederik'in emri «Avusturya'da Teis üzerindeki Mills Askerînin altındaki İmparator askeriyle tutulmuştu. Türkler Potanstayn'e vardıkları zaman, Luabersdorf mevkiini imparator mızraklılarından yirmiiki bölük timarlı ile Augusburg yardım kuvvetleri kumandanı Şertlein DÖ Bürten-bah tarafından işgal olunmuş buldular[437]. Bu kumandan onsekiz bölükle ayrılarak 8.000 kişi ile 500 okçudan mürekkeb olan Osmanhlar'a hücum edip bunları Potanstayn'dan

[435] Jovlus, 30, Katona, 20, s. 829.
[436] Avusturya'da Teis Üzerindeki Milis Askerinin Muhtasar Tarihi, s. 97. 102 (Almancadır). Muhtasar Târihi, s. 97. 102 (Almancıdır).
[437] Von einem Scharmizel darina eine merkliche Anzal Türken durch HİIf des Almechtigen erschlagen, aus einem Briefe dr von Augsburg Ha-uptmann geben İm Leger zu Lewersdorf. (Loîbersdorf veya Leopoldsdorf)» 18 Eylül 1532, müellifi Gebel, s. 305-318.

çıkardı ve Kont Palatin Frederik'in topu altına sürdü.[438] Ondan sonra fırtınalı bir geceydi ki, bundan istifâde ile düşman arasından geçebileceğini ümîd ederek, askerim ikiye ayırdı: Birincisi Frîz (Fîrûz?) kumandasıyle güneyde ormanı tutarak, ağaçlar arasından yol açıp Istirya'ya girmeğe muvaffak oldu; ordunun izince gitti. Bizzat Kaasım Beğ kumandasında olan ikinci kısım, evvelâ Augsburg yardım kuvvetleri kumandanı tarafından taarruza uğrayarak, ondan sonra da Stademberg vadisinden çıkarken Palatin Frederik'in ateşi altına düştü. Kaasım Beğ ilk vurulanlar arasında bulunduğundan, onun yerine Osman geçerek sahrada kahramanca ilerledi; Kont Ludron ile Brandeburg Margravı Yoakim'in askerine tesadüf etti. Bu çarpışma, bir muharebeden ziyâde bir boğazlamadan ibaret oldu: Çünkü atlan bîtâb kalmış ve mızrakları evvelki muharebelerde kırılmış olan Osmanlı süvarileri mukavemet edemiyorlardı; kaçabilen birkaçım köylüler Brıkliç boğazında öldürdüler, bir takımını da Sebastien yakınında bir kayanın zirvesinden aşağıya yuvarladılar.[439] Bu fırkanın geri kalan kısmı Osman marifetiyle Bad ile Trayzkirhen arasında toplandıkları halde, evvelâ imparator askerine, sonra da bir Macar fırkasına rastladılar. Pol Bakiç, mızrağım dikmiş olduğu halde Osman'ın üzerine yürüyüp atından düşürdü; sonra eyer kaşında- asılı duran hançerini alarak onunla ölümcül bir darbe vurup kıymetli silâhlarını elde etti. Kaasım'ın altın ve mücevher işlemeli ve sorguçla müzeyyen miğferi[440] «Osmanlı şâhinisnin «Avusturya ka-rakuş»u tarafından mağlûb edilmiş olduğuna telmîhen Kont Palatin Fre-derik tarafından Şarlken'e tâkdîm olundu.

Bu suretle, Kaasım Beğ'in 16.000 akıncısından ancak pek azı Fîrûz kumandasında îstirya'ya girebildi.[441] Osmanlı ordusu, Graç önüne gelip de ordu kurmak için bu mıntıkanın Fraydberg, Kirhberg, Hartberg vadilerinden geçmişti. Bu üç vadinin ahâlisi kale hâline koydukları kiliselerine sığınmışlardı; hayâtlarını kurtardılar; lâkin evlerini kurtaramıya-rak onlar ateşe vuruldu. Macaristan ve Istirya hududu üzerindeki Vaysen-burg yakınında Osmanlılar, içlerine bir adam girebilen büyük toplarını bırakmağa

[438] şövalye Sebaatlen'in Tercfime-İ Halt, 1, s. 35.
[439] Schıger. Ausftug in Horm&yr's hb*. Ta<sch«nlmoh, 9. sene, s. 152.
[440] Istoanfi, 11; Jovlus, 30.
[441] îstoanfi'ye nazaran Kaasun'ın 15.000 akıncısından hiçbiri kurtulmamıştır. Peçevî (varak: 56) ve Solak-zâde (varak: 109) bu hususta Macar târihçisiyle aynı fikirdedirler. Yalnız Solak-zâde, Kaasun'ın -1529'da vuku bulup 12.000 zayiatla ric'ati neticelenen^- bu ikinci akınım birincisiyle karıştırır. Bâzı müverrihlerin, Kaasım'ın askerinden yalnız yarısı olan 8.000 kişinin telef olduğuna dâir rivayetleri daha i'timâda lâyık görünür. Zâten bu rakamı Jovius'dan naklen Valvasur, Megizer, Julius Sezar da almışlardır. Jovius (Katona'da c. 20, s. 832), diğer yarısının Fîrûz Beğ kumandasıyle Istirya'ya geçip kurtulduğunu dahî ilâve eder.

mecbur oldular.[442] Bu mecburî terk etme hâdisesi gösterir M, yollar, Rûz-nâme-i Siileymânî'nin tâbiri veçhile Sırat köprüsü kadar geçilmesi zor olduğu gibi, ordu da Günş muhasarası esnasında bulunduğu kadar top yoksa da heybetli toplardan büsbütün mahrum değildi. Poltao kalesi muhafızı, Glaysdorf yakınında bir Osmanlı fırkasına baskın vermek isteyip kanlı bir harb vukua geldi (10 Eylül) ki, bunda muhafızın maiyyetindekilerden 400'ü telef olduktan sonra, kendisi de maktul oldu. Bu esnada Kırım Hânı, Mur nehrinin sol sahilini tahrîb ediyordu.

Nihayet ordu, Âlî'nin tâbirine göre «bağ u râğı cennet-i firdevsden nişan, hâlâ ki mesâkin ve büyûtı karargâh-ı ehl-i mîzân» olan Graç önüne vâsıl oldu.[443] İhtimâldir ki, Süleyman Graç'ı ele geçirme denemesinde bulunmuştur. Osmanlıların şehrin iki kapısı yakınında kalenin eteğine kadar gelmiş olduklarına dâir eski rivayete ve orada hakikat, yâhud efsâne olan bu vak'ayı isbât için bir Türk çehresi gösterilmekte olmasına nazaran, hiç olmazsa böyle bir tasavvur bulunduğu zannolunabilir. Bu zannı te'yîd edecek bir şey de, bütün Osmanlı müverrihlerinin ifâdeleridir ki, -Günş hakkındaki rivayetleri derecesinde hakikate muvafık olmak üzere- Graçı'n ele geçirildiğini söylemekten çekinmezler (Ancak, bu ele geçirme Rûz-nâme-i Süleyman! tarafından bile tekzîb olunuyor; çünkü onda Graç'ın teslimine dâir tek kelime olmayıp, yalnız ordunun bu mevkiin alt tarafından Mur nehri üzerinden insan ve eşyaca bâzı zâyiât ile geçtiği beyân olunmaktadır (12 Eylül).[444] Eğer Türkler Graç'a sahip olmuş olsalardı, Mur üzerine bir köprü kuracak kadar zaman geçirmiş olmaları ve Sultân Süleyman'ın îstirya'mn bir nehrinde boğulmak tehlikesine kendini bırakmaması lâzım gelirdi.[445]

Jan Kaçyaner, Nevstad cihetinden vilâyetine girmiş olan akıncıları ric'at ettirdikten sonra, Graç'taki askerle birleşerek Ferniz'de Osmanlı artçıları

---

[442] Jtılüıs Bear,~7, s. 38.

[443] Âlî, 25. Hâdise, varak: 240: «Bâğ ü cennet-i firdevsden nişan, hâlâ ki mesâkin ve büyûtı karargâh-ı ehl-i mîzân». «Ehl-i mî-zân», Mahşer günündeki «ehl-i mîzân» mânâsına gelirse de başka şekillerde de tercüme olunabilir. Çünkü ilm-i mîzân Şarklılarda yalnız mantık ilmine değil, kimyaya (??) dahî isim olmuştur. «Ehl-i mîzân», ihtiyatlı ve i'tidâlli kimse veyahut servet sahibi (??) mânâsına da gelebilir.

[444] Oelal-zade, varak: 152; Ali varak 240, 25lnct vak'a. Peçevî, varajc: 57, Bûz-name-l Süleyman!, 12 Eylül.

[445] Bu seferin rûz-nâmesine nazaran Süleyman ll'de Graç pişgâ-hına vâsıl olduğu ve 12'de yüzerek (yâni körpü kurulmaksı-zın, at ile) Mûr ırmağını geçtiği cihetle, bu şehrin 4.000 Türk tarafından zabtına dâir Julius Sezar'ın rivayeti ve Alî'nin «Ol şehr-i kebîr dahi teshir olındı» demesi i'timâda şâyân değildir, îstoanfî daha doğru olarak: «Muram flumen apud Groecium Styriae urbem tumul-tuarie transjecit» diyor, htoanffnin bunda hakkı varsa da, Pâdişâh'ın Drava*yı yüzerek geçtiğine dâir ifâdesi yanlıştır. Çünkü ordunun bu nehirden geçmesi için dört köprü kurulmakla uğraşılmıştır. En ziyâde garîb olan, bu münâsebetle tbrâhîm Paşa hakkında şöyle bir isnâdda bulunulmuş olmasıdır: «Ib-raimi consilio, qui illum a Christianorum cervicibus sublatum cupiebat», îstoanfî, varak: 184.

üzerine düştü; onları tamâmiyle mağlûb ederek birçok az bulunur harb malzemesi ve Özellikle bir paşanın başını getirdi.[446]

14 Eylül'de Süleyman, Sekao önünde ordu kurdurarak bol miktarda yiyecek buldu. Birkaç gün sonra da ordugâhını Marburg yakınında Drava sahillerine götürdü. Bu mevkiin kumandanı Sigismund Weixelberger -ki 10.000 kişilik bir Türk fırkasını Laybniç sahralarında mahv etmişti- üzerine vuku bulan dört hücumu defetti. Süleyman, bir köprünün tamamen kurulmasına kadar dört gün Drava kenarlarında kaldı; vezirler, ağalar -değnek ellerinde- işi süratlendiriyorlardı. Köprü bitince asker karmakarışık geçmeğe davrandığından, intizamı muhafaza etmek ve felâketli neticeler vukuunu icâbettirecek bu aceleciliği önlemek için, vezîr-i âzam ile paşaların bizzat bulunmaları lâzım geldi. Nihayet 21 Eylül'de öğleye doğru geçiş ikmâl edilmekle, Pâdişâh köprünün yakılmasını emretti ve köprüden geçiş esnasında îbrâhîm tarafından gösterilen bu gayrete mü-kâfâten, kıymetli eyer vurulmuş bir at ile akçe ihsan eyledi.

Ordu Viniça boğazından Drava boyunca yoluna devam etti; îstirya'-dan ric'ati, oraya girişi kadar müşkilâtı mûcib olarak, her gün eşyadan bir kısmı zayi oldu.[447] Akıncılar, Feystriç ve Gonoviç'i yakarak Silli ve Nevhaus arasındaki yerlerin hepsini harâb ettiler. Bunlardan bir takımı Baklap denilen tepeleri geçerek Sen-Lavant sahrasına inmiş ve orada Sen-Leonard'ı vurarak Veydalp tepelerinden Karinti mıntıkasında Hotten-berg*e kadar girmişti.[448] Lâkin memleketin milis kumandam Vayt Vel-zer bunları mağlûb ve ric'ate mecbur etti. Varasdin'in alt tarafında Ra-sina kulesinden atılan bir kurşun defterdarın kardeşi Şâ'bân'ı öldürdü; Osmanlıların intikamı hem sür'atli, hem korkunç oldu: Kule yakıldı; içindekiler katliâm edildi. Esîr götürülenler arasında Jorj Hust[449] bulunuyordu ki, alınyazısı kendisini Hindistan'a kadar sevk etmiş ve Şildberger ve mektep hocası Hohlenbah gibi, bize seyahatlerinin hikâyesini bırakmıştır.

Pâdişâh ile vezîr-i âzam Herbarti mevkiinde ayrıldılar:[450] Pâdişâh, yeniçeri ve sipahilerle birlikte sol tarafı tutarak Kaproneçka ve Veroç yoluyla Pozaga'ya gitti. İbrahim Paşa ordunun artçılarıyla sağa dönerek hiçbir hasarda bulunmaksızın birbirini müteâkib Kroç, Godoveç, Hasma,

[446] Julius Sezar, 7, s. 45; Megfeer'den naklen.
[447] Rûz-n&me-i Süleyman!, 23 Eylül.
[448] Vayças Manastırı'ndakl eski bir levha bu vak'aya şâhldlik etmektedir. Fillp Vonend'ftı «Archivcs für Geschfchte, St*tdsUqUe, LÜteratur und Kanat» adlı eserine müracaat.
[449] İstoanfi, 1, 11. s. 181.
[450] Bûi-name-İ Süleyman!

Velika ile Zapolya'nın ecdadının kulesinden geçti.[451] Logoviç'de, vezîr-i âzam Andre Stavler isminde bir esîri İtalyanca bir mektupla Ferdinand'a gönderdi. îbrâhîm Paşa, ordunun asıl ric'at sebeplerini Övünme dolu ifâdelerle Şarlken'in gaybubeti gibi gülünç bir bahane ile gizleyerek «Bir hükümdarın memleketlerinin, onun zevcesi gibi» olduğunu beyân ile sözlerine son veriyordu ki, Şarlken'in gerek zevcelerinin yanında, gerek memleketlerinde bulmanın müşkül olduğunu belirten kaba ve hakîkaten[452] bir tahkirdir. Kırk-elli bin nüfûsu ihtiva eden Pozaga şehri ateşe verildi. Ösek'in alt tarafında bulunan Podgaraç ve Na-siç kaleleri itaatlerinin nişanesi olmak üzere anahtarlarını gönderdiler. Pâdişâh, bu kaleleri zeamet olarak İbrahim'e verdi.[453]

Ordunun Dönüşü

Ordu Macaristan'dan, îstirya'dan, Iskalavonya'dan 30.000 esîr götürdü; lâkin Posot'u geçtikten sonra, artık Pâdişâh'm memleketlerine girildiğinden, yeniden esîr alınmasının yasaklandığını bildiren bir emir-nâme neşrolundu.[454]

Belgrad karşısında Sultân Süleyman'ın ordusu vezîr-i âzamin ordu-suyle birleşti (12 Teşrîn-i evvel-12 Rebî'ü'l-evvel); îbrâhîm Paşa, paşalarla, beğlerle birlikte, efendisine bağlılıklarını arzetmeğe geldi. Birleşmiş iki fırka Tuna'yi geçerek Belgrad kalesi altında ordugâh kurdular. Ertesi günf Sultân Süleyman, askerine geçit resmi yaptırarak, daha ertesi gün kurulan dîvanda vezirlere, defterdarlara, nişancıya ,Anadolu ve Rumeli beğlerbeğilerine hil'atlar giydirildi. Yine o gün son seferde kazanılmış olan zaferleri haber vermek üzere her tarafa, vilâyetlerin valilerine, Venedik Docu'na ulaklar

[451] îstoanfi, il Jovius, 30; Katona, 20, s. 835.

[452] Şark'ta mülk (devlet, vatan toprağı, hükümranlık hakkı) «arûs»a (gelin) benzetilir. Bu sebeple bir hükümdarın memleketini bir düşmana bırakarak: kaçması, bu benzetmeyle şiddetle takbih olunur. Bu itibarla, mezkûr tâbirden Şarlken'in zevceleri hakkında bir mânâ çıkarmak, Şark dillerindeki bu teşbihi bilmemekten doğan yanlış bir yorumdur.

Bu seferin rûz-nâmesine nazaran Süleyman ll'de Graç pişgâ-hına vâsıl olduğu ve 12'de yüzerek (yâni körpü kurulmaksı-zın, at ile) Mûr ırmağını geçtiği cihetle, bu şehrin 4.000 Türk tarafından zabtına dâir Julius Sezar'ın rivayeti ve Alî'nin «Ol şehr-i kebîr dahi teshir olındı» demesi i'timâda şâyân değildir, îstoanfi daha doğru olarak: «Muram flumen apud Groecium Styriae urbem tumul-tuarie transjecit» diyor, htoanffnin bunda hakkı varsa da, Pâdişâh'ın Drava*yı yüzerek geçtiğine dâir ifâdesi yanlıştır. Çünkü ordunun bu nehirden geçmesi için dört köprü kurulmakla uğraşılmıştır. En ziyâde garîb olan, bu münâsebetle tbrâhîm Paşa hakkında şöyle bir isnâdda bulunulmuş olmasıdır: «Ib-raimi consilio, qui illum a Christianorum cervicibus sublatum cupiebat», îstoanfi, varak: 184.

[453] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/98-102.

[454] Celâl-zâde, varak: 163 ve 165. Peçevî, varak: 58. Âlî, varak: 24. Solak-zâde, varak: 110, Rûz-rtâme-i Süleyman!, 8 Teşrln-i evvel.

çıkarıldı.[455]

Bâb-ı devlet tercümanı Yûnus Beğ -ki Viyana muhasarasından sonra Doc Andrea Gritti'ye Zapolya'nın Macaristan - tahtına oturtulduğunu tebliğ etmek üzere Belgrad'dan Viyana'ya gitmişti- bu defa da Belgrad'-dan oraya gönderildi. Yûnus Beğ'in taşıdığı mektup, Pâdişâh'm ric'atini şerefli bir surette göstermeğe çalışmaktaydı.[456] Buna göre ric'at, tmparator'un korkaklığından kaynaklanmıştı. Şu fıkra nazar-ı dikkati celbe-diyordu: Pâdişâh, o mel'ûn hükümdarın kadîm ikametgâhı olan ve hayâtını kurtarmak için terkedip, kendisiyle birlikte şeytânın telkin ettiği bir yola

[455] Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivi'nde bulunan bir mektup, îbrâhîm Paşa'nın yalnız îtalyanca'daki üslubuyla değil, şu sözleri ihtiva eden mührüyle de dikkate şâ-yândır: (Tercümesi): «Peygamberin mührü muhabbetiyle, şân ve şeref ararım ve canımla Sultân Süleyman Şâh'in bendesi ibrâhmVim.»
(Mütercimin ilâvesi: Nakledilmiş olan ibare vezinli ve birbiriyle irtibatlı olmadığından Fransızca'dan yapılan tercümesi de tam mânâsıyle doğru değildir. Aslı şudur:
«Be-mühr-i hâtem-i nûr-i nübüvvet, ez reh-i ta'zîm Şedd ez cân bende-i Süleymân-Şâh îbrâhîm»
suretinde vezin ve mânâ doğru olursa da, böyle olacağı tabia-tiyle garanti edilemez. Buna göre beyitin mânâsı şöyle olur: «Hâtem-i nûr-i nübüvvete yemîn ederim M, îbrâhîm, ta'zîm için, Sultân Süleyman Şâh'ın cân-ı gönülden kulu olmuştur.» Bu satırları okuyanlardan bildirilen arşivi ziyaret eden bulunursa, tashihine himmet etmesi rica olunur.)
Zikredilen mektubun aslı şudur:
«ibrahim Bassa-Dei gratia primo Visiro Secretario et sum-rao consilliario dello gloriosissimo magno et invictissimo Im-peractore Sultan Suileyman cape et Ghovematore de tutto lo
Imperio di esso, et de tutti li suoi schiavi et baroni et superior con la grazia del meser domine dio, el mio invictissimo Zesar me a facto chapetanio Zeneral al tutto suo serzito e ha dado avanti alo paise dello re de Spagnia a brusar e ruinar adanda ai nostri zente; e anno preso adrea stodler e ano mena da nuy e a piazu e a pregar purase que misso signoreto desto paise e priego la signoria nostra, que no me fazi morir e meco facto franco et libero; mael nostro invictissimo Imperator non e avegnû a questi paise a far mal ai poveri ma e avenuto per cercar lo re de Spagnia Charlo aposta, perche esso gi& tutto 1 mondo e prende i re e duchi e baroni e derichas e vende e pygia i soe denari, e a meso anche La corona, e dize queso imperator del tutto el mondo et da tre ani in qua e faser ziti pervignir a combater con nostro invictissimo Imperactor con questa scusa, e seria cogia da li poveri pura se denari e tessori da viena in que sel vol vignier a combater con nuy e nostro invictissimo Imperactor con tante serziti quanti meşe al camin e a venir per ritrovarlo e non avemmo trova mai fin apreso a la viena semo sta e femo brusar e ruinar tanti i soi paise e avemo senti quelli in una zitâ nominata Graza, e semo pas-sate le muntagnie et chatibe strade per adar a trovar Do; anque la none avemo trova, i paisi delli re sono propria come i soe mogliere, et none avemmo sapuo mai a quel paise sese trova; data in la nostra sedia die XXVI. Settembre MDXXXII.»

[456] Hammer, milliyetçilik ve Hıristiyanlık taassubu İçerisinde, zaman zaman bu kıymetli kitabını lekeleyen ve kendisinden beklenmeyen yorumlara, hattâ iftiralara sapmaktadır. Bunda belki kendine göre sebepleri de vardır: Avusturya İmparatorluk sarayındaki vazifesi ve efendisine yaranmak gayreti de düşünülebllirse de, en ma'kûl ilim adamlarında bile maalesef görülen Haçlı taassubu, Hammer'in objektifliğine de gölge düşürmekten geri kalmamıştır. Burada, Osmanlı ordusu ve akıncıları kendi hudutlarım geride bırakıp, Avusturya ve Almanya İçlerinde akınlar yapıyor, kaleler alıyor, esîrler tutuyor; bîr yandan tabtat şartlarıyla v* yağmurlarla mücâdele ediyor; fakat bu toprakların hükümdarları ve ordusu ortada yok! Ahâli, mahalli milislerle karınca kaderince Osmanlı akıncılarının taarruzlarına karşı durmağa çalışıyor, çarpışmalara, kurulan tu zaklarda zaman zaman bizim taraftan da şehldler veriliyor, küçük akıncı gruplarının mevzîî birkaç muvaffakıyetsizlikleri de olabilir, olmuştur da. Bunları ele alarak, Osmanlı ordusunun mağlûben ric'at ettiğini söylemek, bizzat Hammer'in yukarıdaki nakillerine bakarak bile, beyaz'a siyah demek kadar gerçeğe aykırıdır. Bir kere Osmanlı ordusu karşısında düşman ordusunu bulamamıştır, İkincisi ordunun gezindiği topraklar tamamen Osmanlı hükümranlık sahasının dışındaki topraklardır. Üçüncü-, sü, zaptedilen arazî ve kaleler düşman kaleleridir. Dördüncüsü, Osmanlı ordusu ve akıncıları aylarca kendilerine âit olmayan o topraklarda lc-rây-ı faaliyet ettikten sonra, sefer mevsimi bitmiş, ve zaferle ve fetihlerle muntazam bir şekilde geri dönülmektedir. Bu geri dönüşü mağlûbiyetten dolayı bir ric'atmlş gibi göstermek, salim düşünce sâhiblerinin İşi değildir. (Hazırlayan).

sapan gayrimüslim ahâlîyi içinde bırakmış olduğu, Graç şehri önüne gitmişti. Şu da ilâve ediliyordu: Oralarda Hıristiyan dîni yıkıldıktan sonra Pâdişâh dönmüş ve Harboti (Harbart) ve Pozaga ile diğer birçok kaleler ele geçirilmiştir.[457]

[457] Sultân Süleyman'ın îspanya Kralı (Şarlken) üzerine Beşinci Seferi Rûz-nâmesi.
Nîsân (Ramazan), 26 Nisan 1532 (19 Ramazân Cum'a) İstanbul'dan hareket. Ordu Halkalıpınar'a konar. 27, Çatalca, 28, Kabakçı. 29, Hediyeli. 30, Karlı.
Mayıs (Şevval) - 1, Ahmedbeğ Köyü; yağ?nur. 2, Ordu Hadim köyünde durmayıp Ulûfeciler'e konar; bir günde iki merhale. 3, Hasköy. 4, Edirne, oniki gün burada kalındı. 8 (1 Şevval), Bayram; tevakkuf. 9, Reaya kâtib ve müfettişlerinin, uşaklarına samurlu kadife cepken giydirmiş ve çavuşlara Hun-kâr'ın atlarım vermemiş olmalarından dolayı, te'dîbi.
17, Ordu, bîr merhaleden sonra Çirmen karşısında bir çayıra konar. 18, Bağalaki tarafından geçip uzun bir merhaleden sonra H&arli «i*?ârına konar. 19, Sazhdere, 20, Keklikyurdu; vezîr-i âzam yürüyerek otağ-ı hümâyûna gider. 21, Hadî-ce; vezîr-i âzamin çadırı otağ-ı hümâyun yanına kuruldu. 22, Derfil Köyü yanında Çukur Çayırı; uzun merhale ve dört köprüden geçiş. 23, Filibe; yol, bataklıklardan dolayı müşkilâth olduğundan Hudâvendigâr solaklara otuzbin akçe tevzî ettirir. 24, 25, 26, Tevakkuf. 27, Vezîr-i âzamin çadırı toplanır. 28, Ordunun hareketi; Koru'ya konar. Şiddetli yağmur. 29, Kara-pınark, küçük merhale. 30, Akıncılar. 31, Ordu Kapılı Der-bend'den çıkarak thtimân ovasına konar; pek müşkilâtlı merhale.
Hazîrân (Zilka'de) - 1, îhtimân, 2, Sofya, 3, Tevakkuf. 4, Yeniçeriler Niş'de toplanmak emrini alırlar; dîvân. 5, Vezîr-i âzamin hareketi. 6 (Perşembe, 1 Zilka'de), Ordu Eflâk-lar köyüne konar. 7, Bir boğaz geçer. 8, Şehir Köyü karşısında bir kaynak yakınında çadır kurar. 9, Hudâvendigâr geri kalır. Rumeli beğlerbeği yedi sancak-beğiyle hareket edip Bi-tolnik Köyüne varır. 10, Azor (Azvar?) XI, Hudâvendigâr Niş Kaplıcaları yanında tevakkuf eder. 12, Niş, 13, Tevakkuf. Dîvân. Ferdinand'm elçisi el öpmeğe kabul olundu. 14, Vezîr-i âzamin hareketi. 15, Ordu, kısa bir merhalelik yoldan sonra Kalona'ya varır. 16, Paçakofça, 17, Harmatofic, 18, Dubraniya Kaynağı; ordu Vidin yakınında Morava üzerine kurulan köprüden geçer; gayet uzun merhale. 19, Ordu, boğazı geçtikten sonra çadırlarını Yaşınce'de kurar; uzun merhale. 20, Hudâvendigâr geri kalır. Vezîr-i âzam çadırlarını Ak-kilise'de kurar; ordu birbirini dört köprü geçer. Birkaç Hıristiyan yola indiklerinden dolayı îdâm olundular. Sürekli yağmur. 21, Hudâvendigâr Ak-kilisefye gelir. 22, Tevakkuf. Yağmur. 23, îîiya; yağmur. 24, Hisarlı; şiddetli yağmur. 25, Belgrad; yağış devam ediyor. 26, Orduyu köprüden geçirmek için tevakkuf olunur. 27, Hudâvendigâr Sava'nın öbür tarafına geçip Sirmi (Sirm) ovasına varır. Vezîr-i âzam Rumeli askeriyle istikbâline çıkar. Şiddetli rüzgâr ve yağmur. 28, Tevakkuf. Anadolu askeri Sava köprüsünü geçip Sirmi (Serm; Sirem) ye girerler. 29, 30, Tevakkuf ve şiddetli yağmur.
Temmuz (Zilhicce) - 1, Tevakkuf, 2, Çaldıran muharebesinde vefat eden Karh-ili beği Sinan Beğ*in iki oğlu ve bir sipâhî, yol esnasında yeniçerilerin birkaç koyunu çaldıkları için başları kesildi; mızrağa saplanmış başları orduda gezdirildi. Yine bu suçla suçlanan kırkbir Hıristiyan o şekilde ceza gördüler. 3, Dîvân Rumeli ve Anadolu beğlerbeğileri el öpmeğe kabul olundular. 4, Tevakkuf. 5, Dîvân. Fransız elçisi, Lehistan Kralı'nın. elçisi, Ferdinand'in sefirleri -geçen seferde Kral Yanoş'un kabulünde icra olunan merasim ile- el öpmeğe nail oldular. Ordunun bütün mehterhane takımı bu münâsebetle dîvân çadırının önünde toplanmıştı. 6, (Cumartesi, 1 Zilhicce), Fransız elçisinin veda mülakatı münâsebetiyle dîvân. 7, Tevakkuf, 8, Ordu Senuha (Aşanya: Aschania) köyü yanma konar. Şiddetli yağmur. 9, Ordu, Böğürdelen (Şabaç: Sabacz) yanında Karakoç köyüne konar. 10, Şabaç. Vezîr-i âzam bir günde iki merhale alır. 11, Ordu Yarık (Yarak) kalesi yanma vâsıl olur. 12, Tevakkuf. 13, Metroviç tarafından geçilerek Borodonofdiya'ya konulur. 14, Ordu, Mprovyek (Mor-viyek) kalesi önüne varıp lllaç (IUats) köyüne konar. Paşa, Volkvar (Vokovar) yanında köprüyü geçer. 15, Hünkâr köprüyü geçer. 16, Borhoh (Borovo). 17, Ösek (Ecssek); Piyer Pereni vezîr-i âzamin elini öpmeğe kabul olunur. 18, Tevakkuf. 19, Hudâvendigâr geri kalır. Vezîr-i âzam Ösek köprüsünü geçer. Birkaç ırmak üzerine oniki köprü daha kurulur. Despot'un oğlu vezîr-i âzamin elini öpmeğe kabul olundu. 20, Tevakkuf. Hudâvendigâr örsek köprüsünü geçer. Rumeli beğ-leri ve vezîr-i âzam Pâdişâh'ın girişi için hazırlık görmek üzere maiyyetleri halkım ve ulûfecileri şehre gönderirler. 21, Ser-ner köyüne varılır. Arsak (Egerçek: Egerszeg), Şikloş (Siclos), Serçiyanoş (Szerecsem Yanos) kalelerinin zabtı. Piyer Pereni habs olundu. 22, Ordu Kapolina kalesi önüne varır. Ahâlînin bütün mallan ganimet olmak üzere askere verileceği ilân olunur. Kale alındı. 23, Bataklık içindeki kale zabt olundu. 24, Bir yeniçeriyi öldürmüş oldukları için iki Tatar asıldı. 25, Ba-bofça (Babocsa). Yeniçeriler yağmurlu bir havada alkış topları atarak hareket ederler. 26, Bilovar (Belev&r); kale zabt olundu. Birkaç hendekten geçilir. 27, Ordu, Çiçova (Csicso) köyü yanına konar. Bonuş kalesi alındı. Bir köprüden ve bir hendekten geçmek için büyük müşkilât çekildi. 28, Safade; kale şartsız teslîm olur. Hudâvendigâr on yeniçeriyi solak yapar. 29, Salavis (Sala: Szala nehri) isminde bir sudan geçilir. Bataklıklar arasından müşkilâtla yürüyüş. 30, Bir kalenin zabtı. 31, Ordu Sen-Mihâil

köyüne varır.
Ağustos (Muharrem) - 1, Ordu Kaporonak'a konar. Bu kalenin ve Bileşir (belki Salaber: Szalaber) ve Nişarvar (belki Tüşkevar: Tüskevar) kalelerinin zabtı. 2, Sala üzerine köprü kurmak için tevakkuf. 3 (Cum'a ertesi, 1 Muharrem 939), Ordu, Kam köyü yakınından geçerek Komandvar (Kermend: Koermend) kalesi önüne çadır kurar. 4, Bum kalesinin zabtı.
5, Tevakkuf. Ordu Raab kenarlarına varır. Pâdişâh nehre köprü attırır. 6, îkervar (Ikenvar) ve Mester (Mesteri) nâmında iki kalenin zabtı. 7, Kral Jan'ın memleketlerinden Hidveg*de durulur; Raab üzerine kurulan köprüden geçilir. 8, Topanko (Ta Planfa). Hünkâr Raab üzerindeki köprüden geçer. Orduda yiyeceğin ziyâde pahalılığı. 9, Genç (Gencs) köyüne varılır. Sultân Süleyman Köşek (yâhud Günş.: Günss) mevkiinin muhasarasını emreder, 10, Ordu çadırlarını Günş karşısına kurar. Şiddetli duvarları altına konulan lâğımları Hıristiyanlar kaldırdılar. 20, Tevakkuf; çok dolu yağar. Yeni lâğımlar atılır. Bir parmak yer kazanmak muhal. Korkunç top ateşi. Birkaç neferin îdâmı. 22, Hendekleri doldurmak için emir verilir. Duvarların üzerinden atılan bir mektup ile muhafızların teslim olmak istedikleri bildirilir. Lâkin mektubu geri alırlar. 23, İki lâğımın atılması geniş bir gedik açar, kavga başlar, şiddetli muharebe olursa da kalenin zabtı mümkün olmaz. 24 ve 25, Dâimi yağmur. 26, Tevakkuf, Anadolu askeri odun toplamağa memur oldu. 27, tevakkuf, odunlar o suretle istif edildi ki, kalenin duvarı yüksekliğine eşit bir satıh teşkil etti. 28, Tevakkuf. Sabahleyin Nikola (Yurişiç) sulh talebi için mükâ-leme memurları gönderir. Daha evvelleri Ferdinand'ın elçisi sıfatıyle İstanbul'a geldiği için talebi yerine getirildi. Nikola, vezîr-i âzamin çadırına giderek kalenin teslimini arz eder. Paşa dîvânı toplar. Hazır bulunanlar el Öpmeğe kabul olunur. 29, Ziyâde yağmur. Vezîr-i âzam müteferrika Ca'fer Beğ*i kalenin teslimi müjdesiyle gönderir. Hünkâr Ca'fer Beğe bir kaftan ve beşyüz altın verir, ve «arpalık» nâmıyle onbin akçe terakki ihsan eder. 30, Daimî yağmur; paşalar Pâdişâh'ın elini öpmeğe kabul edildiler. Kalenin tesliminden dolayı Hudâven-digârt tebrik ettiler. 31, Sopron (Ödenburg: Oedenburg) kalesi yine alındı. Üç kese akçe ve kaftan tevzîi. Ferdinand'ın elçilerine ruhsat verildi.
Eylül (Safer) - 1, İstirahat. 2, (Pazartesi, 1 Safer) Koble köyü (Kobelesdorf). Bir ırmaktan müşkilâtla geçiş, kısa merhale. 3, Çelçelo (Çasafalo: Csasafalou) karşısına konulur. Bu kale ilk ihtarda teslim olur. Ordu birçok bataklıklardan geçer. Ohel (Kogel) köyüne konar; yüksek bir dağın zirvesinde, Almanlar'ın en metin kalesi olmakla maruf güzel bir kale görünür. 5, Ohel Boğazı geçilir. Gayet sarp bir yoldan Dehan'a (Dechanskircljen) varılır. 6, boğazın içinde ve Potandorf un (Pottendorf) berisine konulur. 7, Bu kale ile daha az mühim olmayan Kirşberg (Kirchberg) kalesinin zabtı. Yol müşkilâtı dünkünden daha ziyâde. 8, Rayteno (Reitenau) önüne konulur. 9, Marhofen (Meyerhofen) önünde, Fakistriç (Faistreitz) menbâı önüne konulur. Hrîstiyanlar yakında bir kaleden hücum ederler. Dağ boyunca müşkilâtlı gidiş. 10, Kalayiş köyü (Gleisdorf); bugün yolda bir kilise yakıldı, ve birçok esir alındı. Öncüler şiddetli bir muharebeye girişip galib geldiler, dörtyüz Hıristiyan kılıçtan geçti; birçoğu da başlanyle beraber esir edildi. 11, Gracas (Graç:Graetz) önünde duruldu ki, İspanya kralının hükmü altında büyük bir şehirdir. Tatar Ham askeriyle Mur nehri kenarına kadar gider. Bütün ordu civar ormanlardan hârice çıkar. 12, Süvari erkenden hareket edip o zamana kadar köprüsüz geçilememiş olan Mur nehrinden biavni'llahi teâlâ mürur ederler; lâkin birkaç adam ve bir çok eşya zayi' oldu. 13, Aşklos (Seckau) ovasında ordu kurulur. Laypnhiç (Leibnitz) kasabası görülür. Ordu buradan birçok esir alır. Dakik (un) ve hububat gayet ucuzdur. 14, Piçan (Viçaynt: witschein) kalesinin ele geçirilmesi; müşkilâtlı gidiş. 15, Dağınık bir haldeki orduyu toplamak için tevk-kuf; o kadar kesif duman ki, birbirini görmek kaabil değil. 16, Drava kenarına, Morprok (Marbourg) önüne konulur. Ordu bugün yedi-sekiz bataklık geçer. Lemboh (Lembah: Lem-bach), tşlayniça (Schleinitz), Radosek (Radnik kalelerininn zabtı; Darava üzerine köprü kurmağa başlanır. 17, Köprü inşâatında gecikme. 18, 19, Köprünün inşâatı bitmesinden dolayı tevakkuf. 20, Paşa sabahleyin, Hünkâr akşama doğru köprüden geçer; üç fırka birden köprü başına geldiklerinden karışıklık vuku bulur. Vezîr-i âzam ve diğer paşalar köprü üzerinde bulunurlar. Vezîr-i âzam askeri önünden geçirmek İçin bütün gün at üzerinden kaldığından Pâdişâh mükellef donanmış bir at ile akçe ihsan etti. Ordu köprüyü bir gün, bir gecede geçti. 21, Öğle vakti, terkedilen sahilde hiç kimse kalmamıştı. Akşama doğru köprü yıkılıp Peto yakınında ovaya çadır kuruldu. Su bulunmuyor. 22, Peto*da tevakkuf, kısa merhale. 23, Drava kenarında Vyoça (Vinicz) Yol gayet muhataralı bir boğazla kesilmiştir. Birçok yük zayi oldu. Küçük ve büyük topların arabaları pekçok zahmetle ve ancak ertesi günün nihayetine doğru geçişi tamamlayabilmişlerdir. 24, İstirahat. 25, İki bataklık geçildikten sonra Varasdin. 26, Logoviç, Vezîr-i âzam ardçılara kumanda etmek için Pâdişâh'dan ayrılır. Birçok bataklık geçilir. 27, Harboti (Herbartia). Pâdişâh Pozaga yoluyla doğruca ösek'e gider. 28, Çerçok (Czernek) kalesi. 29, Dobovaç (Duboschatz) Burası yağma olundu. 30, Sacisne (Satniza) ilk ihtarda teslim olur.
Teşrîn-i evvel (Rebî'ü'l-evvel) - 1, (Salı, 1 Rebî'ü'l-evvel) Podgrad. 2, Velika. 3, Bertörek, 4, Tırnova köyü, Şaovonya (Schaikoıviza), 5, Pozaga kalesinin itaati. 6, Pozaga sahrasında Ekidina köyü. 7, Çağlın (Çağlayan) Pazarı köyü; Kopaçık (Kobaç: Cobasch) kalesi kasabası yakılır. 8, Despotun oğluna âit Goriani kalesi; bu kale itaat eder. Fena bir köprüden geçiş. Şimdi Pâdişâhın arazisinde bulunulduğu için esir alınmaması orduya emredildi. 9, Ordu Bozok (Buzvet?) kenarlarında konar. Altah kalesi; Kral Ferdinand'a âid Pankova kalesinin itaati. 10, Puradonofiç; uzun merhale. II, Cerduça, 12, Ordu Si-rem'e (Sirmi) geçip Belgrad karşısına konar, Vezîr-i

Yûnus Beğ'in gönderilmesinden iki gün sonra vezîr-i âzam bayraklarını açmış ve muzıkasım önüne almış olduğu halde, seferin sona ermesiyle bitmiş olan seraskerlik alâmetini Pâdişâh'm eline teslim etmek üzere, Sava Köprüsü'nden geçti (9 Teşrîn-i sâhî-10 Rebî'ü'1-âhir).

Filibe'de dîvân toplantı hâlinde iken, Sultân Süleyman, îsmâil Gi-ray'm amcası Sâhib Giray'a Kırım Hanlığı'nı verdi; Sâhib Giray son seferde Tatarlar'la beraber orduya refakat etmiş, Mur nehrinin doğu cihe-tindeki akınları takdirleri celbetmişti. Tekrar Kırım Hanlığı'na tâyîn olunmak ümidinde olan kardeşi Saadet Giray, buna mukabil, senelik 300.000 akçe

---

âzam Pâ-dişâh'ın istikbâline çıkar. Zât-ı şâhâne köprüyü geçip Belgrad tarafına otak kurdurur. 13, Tevakkuf ve resm-i geçit. 14, Tevakkuf, dîvân; paşalar, defterdarlar, nişancılar, Anadolu beğ-lerbeği hil'at giydiler; el Öpme merasimi. 15, Tevakkuf. 16, Vezîr-i âzam bayraklarını açarak ve muzıkası önünde, beğler ve ağalar arkasında olarak, köprüyü geçip ser-asker sancağını Hudâvendigâr'a teslim eder. 17, Vezîr-i âzam ordudan ayrılır. 18, Hisarlık; Nemçe kalesi kumandanı kale anahtarlarını gönderir. 19, Pâdişâh Semendire'ye gider. 20'den 25'e kadar yağmur, tevakkuf. 26, Polana. 27, Sipodiç. 28, Çubalaç, 29, Çeşme nâmıyle maruf Kovaçoçina köyü. 30, Niş kaplıcaları. 31 Perşembe (1 Rebî'ü'1-âhir) tevakkuf.

Teşrîn-i sânî (Rebîü'1-âhir) - 1, Şehir-KÖy karşısına konulur. 2, Bflâklar köyü. 3, Sofya. 4, Tevakkuf. Kar yağar. 5, Ormanlık Köyü. Yeniçeri ağası ve mîr-i alem bugün İstanbul'a varırlar. 6, Ihtiman köyü. 7, Tatar Pazarcığı. 8, Filibe; dîvân. 9, Konîş. 10, Semizce. 11, Yeniceli köyü. 12, Edirne; şehir donatıldı. 13, Tevakkuf. Sabık vezîr-i âzam Pîrî Mehmed Paşa bugün vefat etti. 14'den 16'ya kadar tevakkuf. 17, Babaeski. 18, Ergene Köprüsü yakınında Elvanlı köyü. 19, Silivri. 20, Halkalı Pınarı. 21, Pâdişâh İstanbul sarayına girer. Şehirde ve Eyüp, Galata, Üsküdar kasabalarında beş gün şenlik ve donanma. Pazarlar gece açıldı. Pâdişâh, tebdil-i kıyafet gezdi. 26 Teşrîn-i sânî, şenliğin son günü.

Marini Sanuto'da (c. 57), Günş seferinin italyanca bir rûz-nâmesi daha vardır ki, tarihleri bakımından Rûznâme-i Sülçy-mânî'yle uyuşmaktadır. Ondan Günş'e âid bir fıkra:

«Quel 27 de la luna quelli di dentro cominciarono a diman-dar la pace spentanemente, e accordo spra la fede di Mahometo e sopra li pattı di Mustafa e secondo il consulto si ac-cepto lo loro rendersi a patto, dove di dentro lo Sigr. loro con minör fiolo di Curtovich usendo di fora basarono la graziosa man del Bassa inchinando la testa loro fia alla terra, e di poi pi quel loco levandosi lo eseraito per giorui 16 tuttavia cami-nando e scorrendo inverso la banda di Vienna Dove avıete diquesta cittâ si pervenne alla nevicosa montagna Wesil (Wech-sel) cio ernossa (Hartberg, burada şüphesiz Rothberg yerine kullanılmıştır.) montagna la pace e per mezzo all'incontro a Vienna e quella a man destra alli isparmi montagni dello in-terno della Alemagna, arivando quelli di Cavalieri nei mili grasignandossi al montarlo impossibil era, ma la gratia divina; che alli soi fedeli servi non mancha mal da quello loco mollis-simo arostarono delle nostre Insuli Gambelli carichati e ca-dauno delli Cambelli ponendeli in mane le zappe grande per far la Strada coli Gambelli ritirandosi a passo a passo cominciarono a montar la detta montagna, cosi lo esercito smontando e cavalchando lepredetto aspere montagne ascendendo pasa-rono arrivarono allo in erno; e paese di Spagua(?)e queli gu-artando e brusando e distruggendo e tutto mettendoli a gran ruina e senza ponti tre grandissimi fiumi passarono, Da poi passato il 16 della Inna di safer si pervenne incontro al fiume di Drava, dove era una gran citta (Marbourg) et in el meso di quella era il ponte dove si passâva lo detto fiume, ma non facendo stima di tal ponte di novo un ponte fu fabricato e cosi parte de lo esercito passo per il detto ponte, e parte passo al Gurge di Sotto della citta dove era il passo e la giurni dui cola notte tutto lo esercito si transferi e passo il fiume, edi poi caminando in campo doi giurni s i arrivo in una aspra e folta selva.»

(Mükerrer) - Pâdişâh'ın 12 Teşrîn-i evvel 1532 tarihli bir mektubunun suretidir (Marini Sanuto târihinde bulunan Pietro-Zen'in 1 Kânun-ı evvel tarihli raporuna müracaat): «Pervenissimo fin ad una gran cittâ nominata Gradjas che fu ab antique sedia e domlcüio del detto Maledetto, dove avendo cognosciuto che il Maledetto spaventato del impeto del nostro gran esercito e levatori al suo-rpgno per salvarsi la vit ase ne partito lassadoli adversarii suoi infideli, che seguitano la via del diavolo et spento del tutt© l'errore dei Infideliloro e vol-tati dal detto loco la potentissima Maesta mai con felice e gloriosa vittoria havendo expugnato delli Castelli pertinenti a quelli dette stabili infideli li Castelli nominati Carbona (Harbart)', el Bachizi (Rascina) Posega e fatto mi compote del de-siderio suo e gionto con tutto il suo al mar simigliante esercito alla cittâ di Belgrado adi 12 della luna di rebioul-ewwel 937 cosi fu di 12 ottobre 1552.»

tahsisat ile her sene 500.000 akçe getirir geniş arazîlere nail oldu.[458] Sultân Süleyman, yol esnasında, o zaman Neç ve sonra Gnazen kalesi muhafızı olan Lehistan elçisi Opalinski'yi huzuruna kabul etti[459]. Elçi, 30 sene önce Bâyezîd ile akdolunan ve 1525'te Süleyman tarafından yenilenmiş olan Lehistan mütârekenâmesinin uzatılmasını talebe me'mûr idi.[460] Lehistan Krah Sigismund bu suretle Boğdan tarafından memleketinin asayişini te'mîn

[458] Peçevî, va: 58. Soîak-zâde, va: 110, Ferdî, va: 197. Âlî, va: 241, Celaİ-zade, varak: 164.

[459] Piyer Dö Lucya Opalinski I. Sigismund tarafından altı defa elçi gönderilmiştir: 1) Zapolya ile anlaşmaya ikna için Fer-dinand'a, 2) Dînî meseleleri ve Türkiye ile münâsebetleri arz etmek üzere Germanya umûmî meclisine, 3) Seçilmesini teb-rîk için Papa'ya, 4) Kızı Elizabeth'i Sigismund'un oğluna vermesini teklif etmek için Ferdinand'a, 5) Tunus'a doğru gideceği esnada Kral nâmına tebriklerini arz etmek için Şarlken'e; 6) Sultân Süleyman'a. Pâdişâh ile Sigismund arasında teâtî olunan mektuplar Prens Adam Çartoriski'nin Polavi şehrindeki kütüphânesindedir. 940 (1533) târihiyle Süleyman tarafından tasdik olunan ahidnârrıenin tercümesi Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivi'nde «Türkiye Yazışmaları» kısmında mevcutur. Orada Süleyman tarafından Venedik elçisi Pietrozen'e verilen i'timâd-nâme cevâbı da görülür. Polavi şehri kütüphanesine tevdî edilen mektuplar ve şâir vesikalar şunlardır: 1)- 932 Muharremi (Teşrîn-i evvel 1525) târihiyle ve Lehistan'a üç senelik bir mütrâeke îtâsını muta-zammın ahidnâme ki, Biec kalesi muhafızı Stanislas marifetiyle getirilmiştir. 2) Pâdişâhım Muharrem 939 (Ağustos 1532) târihiyle Sigismund'un bir yazısına cevâbı ki, Günş önünde yazılmış ve Opalinski tarafından getirilmiştir. Bu iki mektup, yeniden halisane beyân ve sükûn hâlinde durmak üzere Tatar Hânı'na verilen emri bildirmektedir. 1621 senesinde III. Sigismund'un elçisi Prens Zabarovski ile birlikte İstanbul'a gelmiş Lehistanlı bir şâir tarafından neşrolunan bir mektup da Sultân Süleyman'a isnâd olunur. Efendisine verilmek üzere, Pâdişâh'ın Opalinski'ye verdiği rivayet olunan bu mektup, Moskova Târih, Coğrafya ve İstatistik Gazetesi'nin 1825 Nî-san nüshasına (s. 28) dercedîlmiş ve oradan Târih tümleri Mecmuasının 1826 senesi nu: 602 nüshasına nakl olunmuştur. Bunda «Yakında yetmiş yaşını ikmâl edeceğim; pek yakında mes'ûd bir iklimde beraber bulunacağız, Pâdişâhlar Pâdişâ-hı'nın ben sağında sen solunda (Âhiret'te; nezd-i llâhî'de), ga-lib ve muzaffer olarak oturmuş olduğumuz halde, bu dünyâda bizi birbirimize rabt eden muhabbetli hislerden meserretle bahs edeceğiz. Sefirin Opalinski hemşiren zevcemi saadet ve şerefin ne derecesinde görmüş olduğunu sana söyleyecektir. Sefîri zât-ı haşmetlerine tevdf erata». Allah'a emânet olunuz!»

denilmiştir. Ancak şu birkaç satırın mündericâtı yalnız hakî-kata benzemeyen sözlerle, yalandan ibarettir: Zîrâ Süleyman 1532 senesinde 70 değil, 32 yaşında idi. Bundan başka, Müs-lümanlar'ın kavisi olan öyle bir Pâdişâh, nezd-i llâhî'de, mü*-mîn olmayan bir hükümdar ile birlikte bulunamaz. Pâdişâhın -burada Sigismund'un hemşiresi olmak üzere görünen- Rok-zelan (Hoxelane) ile izdivacından dolayı Kral ile hâsıl oldu-ğu zannedilen akrabalığı da diğer bir hatâdır. Bu hatâ ise Za-barovski'nin sefareti hakkında Twardowski (Samuel de Skr* zypna) tarafından Przcvvazina Legacya I, O, X, Krysztofa Ibarawskiego ete. ete. od No. Zygmunta m. Kröla polskiego İ Szwedskiego do Soltano Cesarzo Turecklego Mustafy u roku 1621, ete.» unvânıyle 1621'de Kaliş ve 1706'da Vilno ve 11639'-da Krakovi'de büyük hacimde neşrolunan zabıtnameden kaynaklanmıştır. Bu müellifin naklettiği durumların hepsi yukarıdaki fıkra derecesinde az itimâda şayandır. Meselâ o zaman Zabarovski ile İstanbul'da bulunan elçiler arasında Kont Thurn'u (Bohemya âsîsi) İmparatordun adamı ve hattâ meşhur Papas Jan'ın elçisi olmak üzere gösterir. Venedik ile İmparatorluk sefirlerinin raporlarında Roxelane «La Rossa» isminden başka bir suretle yâd olunmamışsa da bu kelime ile küçük Rusya'dan (şimdiki Galiçya) veyâhud Güney Iitvan-ya'dan (Ukranya, Volinya, Padolya) olduğunu beyân etmek istemiş olmaları muhtemeldir; eğer böyleyse Roxelane'ın Ga-liçya'da Lippa üzerinde kâin Brezezani dâiresine âit Rubatin nâmında küçük bir köyden fakîr bir papasın kızı olması mümkündür. Kont Stanislas Rezevoski'nin fikri de budur. Wag-ner'in Türkenbüchlein (Türkler Hakkında Küçük Kitap) adlı eserinde okunur ki, Roxelane aslen İtalyan olup Kastel Ko-lecyo tarafından kaçırılmıştır. Fakat Ulrich Vallich'in de Reli-gione turcica (Türkler*in Dînî) adındaki eserinden alınmış olan (s. 319) ve oraya da Jan Fransua Neger*in sal-nâmele-rinden menkûl olan bu efsâneyi Roxelane'ın o vakit Sultân Süleyman'ın gözdesi olması Şehzade Selîm'i 1524 senesinde doğurmuş bulunması tekzibe kâfidir. Polavi Kütüphanesinde Süleyman'ın I. Sigismund'a diğer bir mektubu daha vardır ki, 935 (1528) tarihli olup, bâb-ı hümâyûnun kürk ticâretinden alınan gümrük resminin iadesi lüzumunu bildirir. Yine o sene târihini taşıyan Süleyman'ın diğer bir mektubu da Peç kale-sinin Etiyen'e ve validesine iadesinin imkânsızlığından bahseder. Safer 954 (1547 Nisan) tarihli bir üçüncü mektup da evvelâ Polonyalıların Oçokof (Oczokow) arazîsinde akınlarından dolayı tazminat ödenmesini ve ikinci olarak bir hırsızın teslim edilmesini bildirir.

[460] Marini Sanoto'da Venedik elcisinin 1525 tarihli raporu. Kromer, c. 29, Lehistanlı Feiley ma'rifetiyle ilk kararlaştırılan kapitülasyondan bahseder.

etmek istiyordu.[461] Opalinski'nin müzâkereleri tam bir muvaffakiyetle neticelenerek, Kırım Hânı Sâhib Giray'a Lehistan Kralı'yla hâl-i asayişte bulunması ve onu Devletin dostu nazariyle görmesi tebliğ olundu.[462]

18 Teşrîn-i sânî'de (19 Rebî'ü'1-âhir) Pâdişâh, yedi aylık bir ayrılıktan sonra İstanbul'a girdi.[463] Beş gün mütemadiyen, Osmanlı müverrihlerinin «İspanya aleyhine Almanya Muharebesi» adıyla bahsettikleri bu son seferin muzafferiyetlerini teşhir için şenlik yapıldı.[464] İstanbul, Üsküdar, Eyüp, Galata beş gece kandillerle donatılarak pazarlar, dükkânlar bezâzistan geceleri dahî açık tutuldu; halk, her gün birbirine ziyafetler çekerek eğlendi. Belgrad ve Rodos Fâtihi'nin, Mohaç Meydan Muharebesi muzafferinin bizzat icra ettiği seferler daha şimdiden 5'i bulmuştu; son seferini de, mümtaz vasıflarını alenî surette i'tirâf etmemiş olsa da kalben tasdik ettiği (!) Şarlken aleyhine açmıştı.[465]

Koron'un Andrea Dorya Tarafından Zaptı

Sultân Süleyman'ın Drava sahillerini tahrîb ettiği esnada ve Tuna ince donanması sabık kumandanı Kaasım Beğ Potanstayn vadisinde imparator ordularının darbesi altında can verdiği gün idi ki, Şarlken'in meşhur amirali Andrea Dorya Mora'da Koron şehrini zabt etti. Osmanlı limanlarının en müstahkemlerinden biri olan bu mevkî, bir gün muhasara ile ele geçirildi. Şehrin karaya bakan cihetine karşı yöneltilen bataryada ancak 14 top vardı. Lâkin deniz kenarındaki diğer üç cihet 150'den ziyâde küçüklü büyüklü toplarla döğülerek gedikler açılmıştı. Dorya'nm donanması yüksek kenarlı 35 gemi ile 48 kadırgadan mürekkebti. Bununla beraber bu sür'atli ele geçirme, kuşatanlar için ucuza mâl olmadı. Kara tarafından çıkarılan İtalya fırkası 300 maktul, 100'den ziyâde yaralı verdi. Kadırga neferleri daha muvaffak oldular; şiddetli ve fakat az süren bir muharebeden sonra, deniz tarafından girdiler. Dorya, muhâfızların zevceleriyle, çocuklarıyle, mallarıyle

[461] 9u esere müracaat: «Historia rarum polonicarum coacbroata * Satemone, Neageb&uero, Hannovae 1618», s. 531 (Vapovius'un vakayinamesinden
[462] 67. notta zikredilen eserler. Bunlar, Sâhib Giray'ı cSatkereius» şeklinde yazarlar,
[463] İstanbul'dan 21 Nîsan'dan çıkmış ve 18 Teşrîn-İ sânl (Kasım)'da dönmüştür.
[464] Rûz-nftme-i Süleyman!, 21-25 Teşrîn-i sânl.
[465] «in tMs first essay of his (Şarlken) arma, to have opposed suche a leader as Solyman, was no smalı honour to have obüged him to retreat, merited very conslderalbe praise.» Robertson, Şartken, 1,5. (Buradaki Kanunl'nin Şarlken hakkındaki duygulan ve «kalben tasdîkt mes'elesi de müverrihin İiim-tJış; ve tftmâmiyle hissi bir kuruntusudur. Hazırlayan).
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/102-104.

çekilip gitmelerine müsâade gösterdi.[466] Kalede Fransuva Mondoza [467]kumandasında 2.000 îspan-yol bırakarak Patras'a teveccüh ile orasını da Koron kadar[468] sür*-atle ele geçirdikten sonra, înebahtı önüne geldi. Boğazın girişinde II. Bâ-yezîd tarafından yaptırılan iki kale Dorya'nm pençesine düştü: Mora tarafındaki kendiliğinden teslim oldu; sahili müdâfaa eden, hücum ile alındı. Mora'dan alelacele toplanılmış bir Türk fırkası cebren alınan kalevi geri almak istemişse de, Sarno Kontu Jerom Totavilla kumandasında 4.000 okçunun yaklaşması üzerine înebahtı'ya çekildi. Asıl karada bulunan Mo-lineo kalesinin 300 yeniçeriden mürekkeb muhafızları tamâmiyle Öldürüldüler. Dorya, Türk kitâbeleriyle süslenmiş büyük toplardan ikisini Sarno ve Salvani nâmındaki generallere hediye ederek, diğerlerini Cenovafya götürdü. Bunlar, meşhur denizcinin hasım korsanlardan almış olduğu külliyetli meblâğlarla yapılan kiliseye bir harb armağanı oldu. Siçion ve Ko-rin sahillerini tamâmiyle tahrîb ettikten sonra, mevsimin ilerlediğini görerek donanmasıyle geri döndü.[469]

Avusturya'nın Osmanlı Devleti İle Münâsebetleri Ve İlk Muahedenin Akdi

Avusturya muharebesinin neticesi, Dorya'nm Mora'daki bir kısım yerleri ele geçirmesi, gelecek kitapta naklolunacak îran muharebesi tasavvurları Sultân Süleyman'ın savaşçı zihniyetini, sulh tekliflerini kabule daha müsâid bir hâle getirdiğinden, Ferdinand'm bu senenin bitişinden evvel yeni bir sefaret için istediği yol icâzet-nâmesini hemen verdi.

Yûnus Beğ'in, Kânun-ı sânî'nin ilk günlerinde vuku bulmuş olan VenediVe varışı, Guns'un cesur müdâfîinin büyük kardeşi olan Avusturya elçisi Jerom Dö Zara'nın İstanbul'a gelişiyle aynı târihe tesadüf etti.[470] Aralarında

---

[466] Paruta, Venedik Tarihi, 1, 7. Sagredo'nun HftWâ*i. Anton Dortas Innbegriff «n Goebei's Bgttragen adlı eser, 1532, s. 31. tstoanfi, c. 4.
(... Koron kalesi, Osmanlı hükümdarının Alman seferiyle Şarlken'i aradığı sırada onun amdralı meşhur Andrea Dorya tarafından hüe ile TÜrk-ler'den alınmış olup.» İ. H. Uzunçarsılı, Osmanlı Tarihi, c. n, 3. baskı, s. 335, Ankara, 1975.) (Hazırlayan).

[467] Guaz* Tarihi

[468] Gnazo Tarihi, Venedik matbuu 1549, s. 124, muhafızları 8.000'e çıkarır; hücum edenleri ise 800 gösterir :«800 soldati tra Itallani, Spagnoli, e Allemanl gli rlmase.»

[469] Paruta, Sagredo, Istoanfi, Dorpa. Peçevl, va: 58. Âli, 26'ıncı vak'a, va: 142. Hacı Kalfa, Esfarü'l-BJhfcr, va: 18. Osmanlı menbaları, Dorya'nin gediği esnada İstanbul'a çekilen Osmanlı donanmasının kumandanının Ah-med Beft olduğunu yazarlar, tstoanfi, Paruta, Sagredo «İmrâl» derler, Ooazo «Zay» seklinde gösterir.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/104-105.

[470] Elçinin raporu, Jerom Dö Zara'nın Günş müdâfîine yalnız anadan mı, yoksa iki taraftan mı kardeş olduğunu tâyin etmez. Herhalde Nikola Yurişiç'in kardeşi olduğu muhakkaktır. Bunun Zeng, ötekinin ise Zara diye

müverrih Marini Sanoto da dâhil olarak 50 Venedik asîlzadesi Senato tarafından Yûnus Beğ'in istikbâline me'mûr oldu.[471] Yanında ancak 10 kişi bulunan Jerom Dö Zara hiçbir ihtiram gösterilmek-sizin kabul olundu. Gelişinin ikinci günü vezîr-i âzam ile görüşüp dördüncü ğiinü. huzûr-i şahaneye çıktı (14 Kânun-ı sânî). Sulh müzâkeresine me'mûr idi. Sultân Süleyman, durumun kat'î bir sulha dönüştürülmesinin, Ferdinand'ın itaat alâmeti olmak üzere Gran anahtarlarını bâb-ı deviete göndermesinden başka bir şeye bağlı olmadığım belirterek, ancak bir mütârekeye müsâade etti. Ferdinand ve Şarlken'i kardeşi gibi bildiğini, Şarl-ken ile -hattâ Gran'ın tesliminden önce- 5 yâhud 7 senelik bir sulh akdine hazır olduğunu, Ferdinand'ın Gran mevkiinden ziyânını Macaristan'dan tazmin edeceğini ilâve etti.[472] Jerom'un oğlu Vespazpen'in kendisine refakat ettiği bir çavuş bu mealde bir mektupla Viyana'ya gitti (1 Şubat 1533).[473]

Viyana şehrinin ilk defa gördüğü bu Osmanlı elçisi büyük tantana ile kabul edildi. Ferdinand elçiyi sırmalı kumaşla müzeyyen bir taht üzerinde oturduğu ve başında bir tâc bulunduğu halde kabul etti. Sağ tarafında yirmi Macar ilerigeleni bulunuyordu[474] ki, Varasden ve Fünfkir-hen piskoposlahyle Gran'ı teslim etmiş olan Pol Verdey nâmında diğer bir piskopos bunların arasındaydı. Sol tarafında Bohemya ileri gelenleri vardı.

Birkaç gün sonra, Osmanlılar'm teklif ettikleri mütâreke şartları, kendi lisanlarıyle Bohemyalılar'a ve Macarlar'a tebliğ edildi. Gran'ın anah-tarlarının istenilmesi Bohemyalılar'ı pek ziyâde korkuttu. Lâkin Ferdinand,

---

isimlendirilmesine göre, babalarının bir olmaması muhtemeldir. Fakat belki bu şehirler doğum yerlerini değil, mâlik oldukları arazîyi gösteriyordu. Jerom DÖ Zara ile onun oğlu Vespaziyen Vilhelm Zara o zamana kadar siyaset sahnesinde görünmemişlerdi. Jerom İstanbul'a döndüğü zaman Vilhelm sefaret değil, yalnız İmpa-rator'un Pâdişâh'a bir mektubunu ulaştırmak sıfatıyle ve zât-ı şahaneyi görmemek ve onunla hiçbir müzâkereye girişme-mek emriyle oraya gönderilmiştir. Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivi'ndeki raporu şu adı taşır: «Enarra-tio eorum quae per Vespasİanum de Zara cum D. Ajasbassa et AIoisio Gritti in Constantinopoli tractata sun.» Pragae, 5 inartii 1534. 14 Kânun-ı evvel 1533'de İstanbul'a gelerek, o ayın 30'unda Gritti tarafından kabul olunmuştur. Gritti kendisi açmağa me'zûn olduğunu beyân ederek, İmparatorun İbrahim Paşa'ya mektubunu istemiş ve Jerom şu cevâbı vermiştir: «Valde de volubilitate et inconstantia Hungarorum mirabatur, quod post tot infortunia et summi Dei correctiones adea ne-fastis practicis seditionibus et dolis non desistant; - mirabatur, quod M.V. in illis litteris mentionem efcerit, ipsum Mi. Vae. id, quod cadem in Hungaria habet libere ad retineudum et possidendum permisse et ibrahim illum Aloisium interro -gavisse, an conclusioni pacis cum Oratoribus interfuisse-velle ut Rex Joannes totum id regum possideat.»

[471] «en« Junisbel Orator del Sgr. Turc o per il qual fu ordinâ andasse tra 40 gentiluomini, tra di qual 10 Marini Sanuto ful commandato. - con il Caften d'oro tuchesco, che la SİgnoriA la fece vestfr e cussi tuttl 11 sol da numero 18 vestllı di Corachl di scaulatto.» Marini Sanuto, c. 56. 9 Kâmuı-i sânî 1533.

[472] AHİ 10 (Ctenaro) entro l'Orator. del Ee deı Rom an i con cavallı 12, con non molta dlmostrazione alociato İn Iuogo solito Fra Annenle Grecl alla banda sotto 11 podromo (Atmeydanı) alil 12 ebbe audiemza dal Ibraim, quel lo fece aspettar sul podromo aîli 4 awü il Sgr. l'Orator col suo fiol.» Piero Zen'in raporu, Marini Sanuto, c. 56, 1533. îstoanfi, 1, 12.

[473] Avusturya İmparatorluk Hanedanı Arşivinde Jerom Dö Zara'nin raporu.

[474] İsimleri Istoanll'de, I, 12, s. 194; Katona'da, 20, s. 882 mezkûrdur.

sahte anahtarlar îmâl olunabileceğini, zâten vezîr-i âzamin, kalenin kendi eline teslimini değil, yalnız itaat alâmeti olmak üzere anahtarları talep ettiğini ve teklifinin asıl mânâsının bundan ibaret olduğuna yemin ettiğini söyledi.[475]

29 Mayıs'ta uygun bir cevapla geri gönderildi. Hem Ferdinand'ın, hem de Macaristan'ın son kralının geride bırakmış olduğu Mari'nin sefiri olan Kornelyus Döpoliçius Şeper,[476] çavuşu pek yakından tâkîb etti. Şeper, Pâdişâh'a Gran'ın anahtarlanyle iki mektup takdimine me'mûr idi. Bunların biri Şarlken'den idi ki, birâderiyle Süleyman arasında arabuluculuğu ve Macaristan'ın kardeşine bırakılmasını teklifini içine alıyordu.[477] Ferdinand'dan olan diğeri Koron'un iadesi[478] için Şarlken nezdinde tavassut edeceği vaadini ihtiva ediyor ve «OğuTun baba tarafından teklif olunacak sulhu memnuniyetle kabul edeceğini» ifâde ederek bitiyordu.[479]

Bu sulh teşebbüsleri arasında Jerom Dö Zara, İbrahim'in arzusuna uygun olarak, mütârekenin imza olunduğunu haber vermek için Viyana valisine, Karniyola Meclis idaresine, Gran, Fozaga, Koron kumandanlarına ve Andrea Dorya'ya istanbul'dan bir umûmî mektup yazdı.[480]

Sultân Süleyman, mütârekenin akdinden fırsat bilerek yeni harb hazırlıkları ve dahilî idarede bir kısım değişikliklerle meşgul oldu. Büyük oğlu Mustafa'ya Saruhan valiliğini tevcih ve 40.000 duka tahsis etti.[481] Osmanlı çavuşunun Ferdinand tarafından kabul oldunduğu gün 15 yaşında güzel bir delikanlı olan Şehzade Mustafa, dîvân-ı hümâyûnda merasimle pederinin elini öpmeğe kabul olundu. Vezîr Ayaş Paşa rikâbını tuttu, vezîr-i âzam kaftan giydirdi. Birkaç Suriye ye İran şehzadesi Sultân Mustafa'nın nail olduğu şeref-i kabulden hissedar oldular.[482] Bir müddet sonra Sultân

[475] Tenim Ferdinandus, posse pro callvlbus f acil e si sit nesesse allas con-flci». Istoanfi, mezkûr sablfe.

[476] Kornielus Schepper'in İbrahim Paşa ile bir mülakatından -ki bunda İbrahim Paşa vatanından bahsetmiştir- Paşa'nm İsviçreli mi, Alsaslı mı, yoksa Fransa'ya komşu bir vilâyetten mi olduğu tâyîn olunamaz:
' «Ouaesivit (Toraimus) quae regio melior, Hispania an Fraucia. Respondit Cornelius gibi ut nato in eonfinibus Fran-ciae paleriorem videri Franciam, Hispaniam longe majorem et robustiorem.» Hieronimos ile Kornelius'un raporu.

[477] Şartken'in 6 Mart tarihli mektubunun ikinci nüshası Avusturya tmp. Hân. Arşivi'ndedir.

[478] Şaper'ln Avust. împ. Hân. Arşivi'nde bulunan i'timâd-nâmesi. Kraliçe tarafından Şeper'e ve Jerom Dö Zara'ya yerilen 4 Eylül tarihli tam yetki vesîkası.

[479] îstoanfi, 1, 12.

[480] «Ad eximium regimen İn Vienna, ad Capitancum Lubdanoe, ad Capite-naum Jaschanura in Strigonia e Bachi Janus Ferenz et Pekralus İn Fo-sega.» (Elçinin yukarıda adı geçen r»pom).

[481] Ferdî, varak: 197, 198. Bu müverrihe göre, başka değişiklikler de olmuştur. O zaman Dülkadiriye beği olan Süleyman, azledilen Yâkûb'un yerine Diyârbekir valiliğine yükseltilerek, Avlonya sancak-beği Ahmed Paşa Dülkadiriye valiliğine tâyîn olunmuştur. Eskiden de Suriye valiliğinde bulunan İsa Paşa vefat eden Lutfî Paşa'nın yerine, yine o memuriyete getirilmiştir. Husrev Paşa'nm vefatından dolayı Anadolu valiliği münhal kalmıştır.

[482] «Mustafa e mandate in Sangiaco di Magnesia con ducati 40 mille di Timaro, e cussi la dominicali 9 vene basar

Süleyman'ın -güzelliği bihakkın meşhur olan- validesi Hafsa Hâtûn vefat etti (4 Ramazan - 30 Mart). Zevci Sultân Se-lîm'in kabrinde medfûndur.[483]

Nîsan nihayetine doğru Macaristan'da her işi görmekte olan Alvazio Gritti Budin'den İstanbul'a geldi, ibrahim'in emrine istinaden Jerom ile bir mülakatında, Sultân Süleyman'ın Macaristan üzerindeki taleplerine dâir defalarca müzâkere mevzuu olmuş olan mes'eleyi açtı. Evvelce Fer-dinand'a gönderilmiş olan çavuş, sulhun kat'î şartlarını kararlaştırmağa me'mûr edilen Vespazien Dö Zara ve Kornelius Dö Pliçius ile birlikte 25 Mayıs'ta döndü. Jerom Dö Zara ve oğlu Vespazien Gran'ın anahtarlanyle Ferdinand'ın muhteşem hediyelerini vezîr-i azama takdim ettiler. Avusturya hükümdarı Ferdinand'ın itaat alâmeti olmak üzere takdim ettiği bu anahtarları görünce, vezîr-i âzam, iftiharla tebessüm ederek "îerom'a, bunları muhafaza edebileceğini işaret etti.[484] Kral'ın, kabulünü rica eylediği 2.000 dukalık bir elmas ve bunun iki misli kıymetinde bir yâkût ve elmasın yarı kıymetinde ve armut şeklinde bir inci ile müzeyyen bir madalyonu da aynı derecede memnuniyetle aldı.[485]

İbrâhîm, hemen mülakatta, akdolunacak ahidnâme aşrtlarmın müzâkerelerine başlamak istedi; lâkin Jerom arkadaşı beraber olmaksızın hiçbir şey kararlaştıramıyacağını bildirdiğinden, bu hususta birinci müzâkerenin bir gün sonra icra edilmesine karar verildi. Müzâkereler yedi gün sürdü. Ferdinand'ın elçilerinin Îbrâhîm Paşa ve Gritti ile yedi mülakatına dâir olan vesikalar, yalnız o zamanın siyâsî münâsebetlerinin evrak-ı müsbitesi olmalarından dolayı değil, İbrahim'in tabiat ve mevkiini tamâ-miyle tavsif etmeleri bakımından da pek kıymetlidirler ve bu târihte tas-vîr etmekte olduğumuz levhayı ikmâl ederler. Bundan dolayı, konuşmalar hakkında tafsilât vermemize ve Îbrâhîm Paşa'nın lisânından son defa olmak üzere işiteceğimiz sözleri nakletmemize, okuyucular müsâade ederler.[486]

---

la man al Sultan andarono tutti H Aga e Capigil asi. Arrivato alla se-conda Porta li Bassa tutti li tre usirono e li andarono a far la rive-renza e lo accompagnarono dentro, dove pocho stete, poi ussite accompagnato da li Bassa. Ayaş li tene la stapha, Ib-raim li caftano; cinse la spada e ritorno accompagna dirutta la terra, 15 anni, di bello aspetto; bianco e gratiato; ha il coilo longino come il padre e ha belUsima persona; mostra accorto. Entro un fiol del Soldan di Sona che stette due ore dopo quello entrona altro da Tauris.» Elçinin 4 Mart raporu; Marini Sanuto'da, c, 56.

[483] Celal-z&de, varak: 165. Sotot-zade, varajt: 40. MX>'Ohsson, 2, 512, Aorta tatrt.

[484] Avusturya İmp. Hân. Arşivi'nde sefîr raporu- «Et supra iUud praesentavlt Hieronymus ipsi Bassae claves Strigcr4M«fc dixit wce clav«s illas, quas tu et Caesar Turcarum petivlstis ad fidem et lirmitudinem Regiae Ma-Jestatis Damini met declarandum. Ad quod praefatus Bassa subrisit et cum capite fecit signum, ut Hieronymus cas salvaret.»

[485] Sefir raporu; «Bullam aurcam qualls praeflgitur pelvis İn quali erat ada-mas 2000 aurerum inferlus rubinus 4000 aureorum et dependebat unio pyrtformis mille aureorum,»

[486] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/105-108.

İbrahim Paşa Ve Müzâkerelerin Seyri

27 Mayıs'ta Avusturya elçileri, epeyce kalabalık bir maiyyet askeriyle tekrar vezîr-i azamın sarayına gittiler; bunlar Atmeydanı'ndan geçerken, Budin'den alınma heykellerle, memleketin ihkak-ı hakta serî usûlünü icraya dâima âmâde olan darağaçlarını[487] gördüler, Îbrâhîm Paşa, sırmalı bir kaftan giymişti ve bunun altında mâvî renkte yine sırmalı bir libas görülmekteydi. Şeper ve Jerom'u yerinden kalkmaksızın kabul etti ve bir müddet ayak üzerinde bıraktı. Elçiler de bir anlık bir bakışla Îbrâhîm Paşa'yı tetkik ettiler. Îbrâhîm, orta boylu, esmer tenli, beyzî çehreli idi; alt çenesinde gayet keskin ve aralıklı beş-altı diş na-zar-ı dikkati çekiyordu. Nihayet murahhaslar eteğini öperek «Efendileri olan Ferdinand'ın ve Kraliçe Mari'nin biraderini» selâmladılar.

Vezîr-i âzam derhâl muharebenin felâketli neticeleri ve Pâdişâh'm kudreti hakkında uzun bir nutka başladı. Şöyle söylüyordu:

- «Aslında, yeniçerilerin yevmiyesi yarım akçeden ibaretti; sonra tedricen iki, üç, dört, beş akçeye terakki etmiştir. Lâkin sıra neferinin sekiz akçeden ziyâde aldığı yoktur. Deniz kuvvetlerinin harb zamanında masrafı pek çoktur; ancak hazîne o kadar zengindir ki, bundan pek az müteessir olur. Dün, İtalya'ya karşı bir donanma techîzi için 1.000 at yükü akçe, yâni 2 milyon duka aldım.[488] 50.000 Tatar cihanı talan etmeğe kâfidir. Binlerce kadın ve çocuğu esaretten kurtarmak için ormanlara gönderdim; ben ve başka birçokları böyle hareket ettik; Türklerin hiçbiri Hıristiyanların söylemekten haz duydukları gibi vahşî, zâlim, insaniyetsiz değildirler.- Bu büyük devleti idare eden benîm; her ne yaparsam, yapılmış olarak kalır, zîrâ bütün kudret benim elimdedir; memuriyetleri ben veririm, eyâletleri ben tevzî ederim; verdiğim verilmiş, reddettiğim reddedilmiştir. Büyük Pâdişâh birşey ihsan etmek istediği, yâ-hûd ihsan ettiği zaman bile eğer ben onun kararım tasdik etmeyecek olursak, gayr-i vâki' gibi kalır; çünkü her şey;

[487] «Ibi sunt columnae ex ablat ex Buda cum ima ginibus Her-culis, ete. Haec area (Yhippodrome) a meridie habet mare, ab occidente hortum Ibraimi bassae et ipsius domum, ab ori-ente palatium magni Caesaris. in hae area sunt multa pati-bula şive furcae ad horrorem nocentium ereetae (d'Ibrahim), vestem superiorem auream inferiorem ex auro et serico inter-textam coloris lazurei, - homo medioeris, statur e minör quam majör, nige Ius; vultu medioeriter oblonge, interiores den tes habet 5 aut 6 a se distantes et longos, acutos.»

[488] Bu hesap yanlıştır; ancak o zamanki akçe rayicine göre mü-. himdir: «Mille semas asperorum quae faciunt viçesies centena milli a ducatorum.» «Soma» yâni bir hayvanın hamulesi Türk* çe'nin «yük» kelimesi karşılığı olup, 100.000 akçe demektir. Binâenaleyh 1.000 yük, 100 milyon akçe eder. 100 milyon akçe 2 milyon duka olunca, o vakit duka 50 akçe tutuyordu demektir.

harb, sulh, servet kuvvet benim elimdedir. Bunları size söylemekten maksadım, meramınızı serbestçe söylemenize cesaret vermek içindir.»

Bunun üzerine Kornelius, ta'lîmâtı mucibince, Ferdinand'ın Pâdişâh'ı babası ve îbrâhîm Paşa'yı kardeşi olarak selâmladığını söylemesi üzerine, vezir-i âzam şu cevâbı verdi:

- «Ferdinand, benim Pâdişâhım kadar büyük bir şehenşâhın dostluğunu kazanmağa çalışmakla pek iyi yapar; çünkü bu dostluk olmasa, belki türlü felâketlere uğrardı.»

Ondan sonra Kornelius söze başlayıp meramını şöyle ifâde etti:

- «Kral Ferdinand, Macaristan'ın henüz kendi elinde bulunan kısmına temellük edebilmek üzere, sizin nasîhatlarınıza müracaat etmek için bizi göndermiştir.»

Vezîr-i âzam Kornelius'un imâsına cevap vermeksizin, ondan Ferdinand'ın mektubunu aldığı sırada, Şarlken'de de bir mektup olup olmadığını sordu. Kornelius, Şarlken'in biraderi lehinde tavassutu bildiren mektubu vermesi üzerine, îbrâhîm ayağa kalkarak:

- «O, saygı değer büyük bir hükümdardır.» dedi ve mektubu öpüp göğsü üzerine koyduktan sonra büyük bir hürmetle yanına koydu.[489]

Kornelius devam etti:

- «Kral Ferdinand, kardeşi İmparatordu Pâdişâh'm dostluk hislerinden haberdâr etmiştir. İmparator Şarl, Pâdişâhtı kendi kardeşi addeder ve husûsî bir muahede yapılmağa hacet olmaksızın aşağıdaki şartlarla Fernodinand'in sulhuna dâhil olmak ister: Macaristan Ferdinand'a ve Arcel adası ilk sahiplerine iade olunduğu takdirde Koron geri verilecektir; Koron ahâlîsi mallarıyle çekilebileceklerdir. Papa, Venedik, Fransa Kralı ile diğer bütün Hıristiyan hükümetlerinin sulhun menfaatlerinden istifâde etmelerine müsâade olunacaktır.» îbrâhîm Paşa cevaben dedi ki:

- «Eğer Şarl, halisane sulh istiyorsa, metbûum reddetmez; evvelâ mektubunu okuyayım.»

Şarlken'in İmparatorluk mührüne bakarak şu sözleri söyledi:

- «Metbûumun (Pâdişâh'm) iki mührü vardır ki, bir kendisinde durur, diğeri bende bulunur; zîrâ kendisiyle benîm aramda bir fark olmasını istemez; eğer kendisi için elbise yapılmasını emrederse, benim için de örneğini ısmarlar; benim inşâat için para sarfetmekliğime müsâade etmez;

[489] Avusturya tmp. Hân. Arşlvl'nde ve Kütüpnanesfnde fihristinde, Umûr-ı MezheWyy« Tarih*, 152.» Et dixit: İste est magnus Dominus et debemus İpsum ideo honorare,1 et sumsit Htteras et osculatus est eas- et quamdlu hie sermo de Carolo Caesare duravit tamdiu stetit ereetus.»

bu dîvân-hâne onun tarafından yaptırılmıştır.- Koron'a gelince, orası bir kaledir ki onun bizde binlercesi vardır, onu sâhiblenmek bizce mühim birşey değildir ;Koron'u sulh yoluyla almaktan ziyâde kuvvet yoluyla geri almayı arzu ederiz; münâsib gördüğümüz vakit onu yakabiliriz.- Pâdişâh'im Macaristan'ı Kral Jan*a vermiştir, dünyâda hiçbir kuvvet onu onun elinden alamaz. Arcel, Barbaros'un sancağıdır. Kraliçe Mari'ye arazîsini ve cihazını iade ettirmeğe çalışacağım; eğer Budin'de daha bir saat kalsaydı bizim elimize düşecek ve Pâdişâh'ım tarafından hemşire gibi muamele görecekti. Büyük hükümdarların şerefi mağlûbları affetmekledir?»

îbrâhîm Paşa elçilere ruhsat verirken, Macaristan meselesini müzâkere etmek üzere kendilerini Alvazio Gritti'ye gönderdi.[490] Bu mülakat altı saat sürmüştü. Kornelius ve Jerom, Gritti ile iki defa mülakat etmişlerdir ki, Gritti bu işte hem taraflardan biri, hem de hakem olmak üzere iki yüzlü bir vazîfe yapmıştır.[491] Gritti, Süleyman'ın Zapolya'ya verilen vaadinin yerine getirileceğini ve kendisine gelince, eğer isnâd olunduğu gibi Macaristan tahtında arzusu olduğu sahih ise, köpek gibi ölmeyi tercîh edeceğini söylüyordu. Ondan sonra Macarlar hakkında birçok küfürler ederek, bunları hâin ve idare olunmaz bir millet olmakla vasıflandırdı.[492] Şunu da ilâve etti: Koron'un iadesi için müzâkere etmektense, tekrar feth etmek, Türkler'in gururuna daha muvafık düşecektir; bundan dolayı 60 kadırga Koron limanını daha şimdiden muhasara etmekte ve 10 gemi İstanbul tersanesinde inşâ edilmektedir; tamâmiyle techîz edilmiş 10 kadırga da Gelibolu'da yelken açmak üzere emir beklemektedir; diğer 10 kadırga da Siragüsalı (Sarkostalı) korsan Baloumo'ya karşı gönderilmiştir. Korkud oğlunun Rodos'ta 36 gemisi, birçok yük gemileri ve bombartalan vardır ki, Şarlken Arcel adasını zabta teşebbüs edecek olursa, Polya sahiline asker dökmeğe hazırdır. Nihayet şunu da söyledi ki: Pâdişâh, Barbaros'un sancağını İmparator Şarl'a iade etmek istemiş olsa, buna gücü yetmiyeceği gibi, muktedir olsa da iade etmek is-temiyecektir. Sulhun akdedilmesinden sonra ispanyollar Koron'dan serbestçe çekilebileceklerdir. Zâten kendisi de Rumlar'dan Venedik tarafına dönmüş olanlar hakkında Pâdişâh nezdinde

[490] Elçilerin raporu: «Quum hoc diceret Ibraimus Bassa nihii respondere Hieronymus et Cornelius, sed se mutuo intuentes, qula dixerat quod ad Gritü deberend se conf erre, tacite sedebant. Ouod notans Ibraimus eadem verba quae prius itenim dixit et subjunxit. Non dubitate quia ego sum qui Faciam quod volo, et non quod ipse Aloisius Gritti volet, sed ipse Aloisius faclet İd quod ego jussero tantum loquimlni İlli.»

[491] 'Primum responait Aloisius Gritti: Se partim adversarium esse partim ar bit rum adversarium. quia Ibi venisset nomine Joannnis regis; arbitrum, qula ordinatus ad id a magno Caesare.»

[492] Avusturya împ. Hân. Arşivi: «Mu I ta mala de Hungaris locutus est dicena pessSmam gentem, lnfidissimajn intractabüem.»

tavassutta bulunacaktır. Şarl'm bahis konusu olan muâhedenâmeye - evvelce bu hususta reylerini sormaksızın- diğer Hıristiyan devletlerini idhâl etmiş olması şaşılacak şeydir. Şu görüştüğü günün sabahı Venedik elçi ve balyosundan aldığı bir ifâdede, Venedik Cumhuru uzun zamandan beri Osmanlı Devleti ile tâm bir i'tilâf üzere bulunduğundan, Şarlken'in Venedik'le ilgili şartlarının tamâmiyle faydasız şeylerden ibaret olduğu bildirilmektedir.

Kornelius cevaben dedi ki:

- «imparator Rum'dan öte tarafa geçenlerin affını muâhedenâmede zikr etmeğe mecbur olmuştur; zîrâ dostlarını feda ederek sulh yapmak merdçe bir hareket değildir. Mâahaza bu yolda hareket etmek bizzat Grittf-nin herkesten iyi bildiği sebeplerden kaynaklanmaktadır ki, bu sebeplerin esâsı başka türlü hareket etmiş olsa Rumları istihkar ediyor görünmekten ibarettir».[493]

Ondan sonra, Hıristiyan hükümetleriyle ilgili fıkraya gelerek, Şarf'ın, bütün Avrupa'nın asayişini istediğinden bu hususta Hıristiyanlık ve im-paratorluk vazifesine riâyet etmiş olduğunu beyân etti.[494]

îyd-i Hamsin'in[495] pazartesi günü, elçiler İbrahim Ue ikinci bir mülakatta bulundular ki, birincisinden daha garîb ve ihtirası, Sultân Süleyman'ın saltanatında büyük bir vazîfe gören şahsın hüviyetini daha ziyâde göstermeğe müsaittir. Gritti, tercüman Yûnus Beğ, nişancı ve vak'anüvis Celâl-zâde bu mülakatta hazır bulundular.[496] Müzâkerenin asıl maddelerine girilmeden önce, karşılıklı suâller arasında îbrâhîm şunu sordu:

- «İspanya niçin Fransa kadar İyi ziraat olunmamıştır?» Kornelius cevap verdi ki, bunun sebebini, memleketin kuraklığına ve Endelüs Yahûdîleri'yle Müslümanlarının çıkarılmasına ve sabandan ziyâde silâh kullanmak arzusunda bulunan îspanyollar'ın gururuna atfetmek gerekir.

îbrâhîm, bunun üzerine dedi ki:

- «Bu gururu kanda aramalıdır; kibirle, civân-merdlikle dolu olan Rumlar da böyledir.»

Nihayet, müzâkereyi bir temsil ile açtı:

[493] «Hoc punctum de reeipiendis Graecis transfugls in gratiam si pax fieret aperte dixit Cornelius Aloysio Carolum Caes&rem habere velle, et sine İIlo non esse honestum ipsi pacem îacere per muLtas rattones quarum praecl-paum ipse Gritti posset intelligere, et ea erat, ut videretur Canotas IncoJas Graecos contemnere.>

[494] «Hoc enim esse imperatoris verae Crtetianae».

[495] Paskalyadan 50 gün sonraki bayram ki, Musa'nın «On Emir»! aldığı gün olup, Hıristlyanlara Yahudiler'den geçmiştir.

[496] Celâl-zâde, ihtimâl ki nişancı olmak sıfatıyla bu müzâkere hakkında susmayı vazife saymıştır.

- «Hayvanların en korkuncu olan arslan zorla değil hîle ile, muhafızının verdiği yiyecekle, i'tiyâd kuvvetiyle ele geçirilir; muhafız onu korkutmak için bir değnek seçmelidir; hiçbir yabancı ona yemek vermemelidir. Arslan hükümdar, muhafızlar onun müşavirleri ve vükelâsıdır; asa, hakikat ve hakkaniyettir ki, hükümdarların kılavuzları yalnız bunlar olmalıdır. Ben efendimi, büyük şehen-şâhı hakikat ve hakkaniyet asâsıyle idare ediyorum. Hükümdar Şarl da bir arslandır; şu halde icâb eder ki, elçileri de onu böylece teshir etsinler.»[497]

Ondan sonra kendisinin iktidarından bahis açarak dedi ki:

- «Benim yaptığım yaptıktır; bir seyisi paşa yapabilirim. Efendimin ma'lûmâtı olmadığı halde istediğim gibi memleketler, krallıklar verebilirim; onun verdiği şey benîm tensibime yakın olmazsa irâdesi te'sîrsiz kalır; bil'akis ben emrettiğim halde o tensîb etmezse, benim emirlerim icra olunur, onun değil. Sulh ve harb benim elimdedir; devletin hazînesi benim emrim altındadır. Efendim benden ziyâde mükellef elbise içinde değildir; benim servetim dâima el dokunulmamış olarak kalır, çünkü o benim bütün masraflarımı verir. Krallıkları, memleketleri, hazîneleri bana emânet olunmuştur; bunları istediğim gibi idare ve sarf ederim. Gençliğimden beri Pâdişâh ile birlikte yaşadım; onun doğduğu hafta doğmuşum,- Tahta çıktığı vakit, Macar'larla iyi komşuluk münâsebeti te'sîs etmek ve babasının vefatından dolayı ta'zâyet ve cülusundan dolayı tebrik almak maksadıyle Macaristan'a bir elçi gönderdi; lâkin onlar mektup götüren adamı tutup habsettiler. İkinci bir çavuş yine, yine o memuriyete tâyin olunmuşken, ihtimâl ki büyük bir adam zannedildiği için, o da o hâle uğradı. Bütün bu muameleler büyük pâdişâhı oldukça muğber ediyordu. Bir müddet sonra

[497] Arslan, hükümranlık alâmeti olmak üzere, Osmanlı harb gemilerinin başlarında hâlâ (Hammer zamanında) görülür. Bu müzâkere vuku bulduğu zaman İstanbul'da arslan ve boğadan mürekkeb heybetli bir heykeller grubu bulunuyordu ki, Rum împaratorları'nın inşâ ettikleri Bokoleon Sarayı'nın ismi bundan kalmıştır. (İstanbul ve Boğaziçi'ne müracaat, c. 1, s. 119). «Est marmor quoddam hic propere ad mare, in puo sculp-tus est leo ingen$ teaens taunmı cornjbus, tam vasta moles, ut a mille hominibus moveri. non possit.» Venedik elçisinin Marini Sanuto'da (c. 58), dercedilmiş olan 14 Kânun-ı evvel 1532 tarihli mektubu bu heykeli oldukça güzel tarif eder: «Alla porta dove si amazzan animali a costo delle colone del Podromo (Hippodrome) da bassofuori della detta prta di ma-rina un leone, sopra il qual e un grandıssimo tauro, majör bonamente che il vivo, svenato dal leone; il qual e un grandıssimo tauro, majör bonamente che il vivo, svenato dal leone; il quale li e monlato sopra la schina e lo ha altirato, e da uua banda ad una coscia del tauro e un grandissimo Aio? e questo lione assai majör del vivo, e tutto di una pietra di una bona mina, questi animali soleano esser eon le teste voltate verso Anatoli, e par che quella demesima notte (21 novembre) se voltassinocolle teste verso Costantinopoli, cio la matına ve-dutotutta questa terra li e concussa e ha fatte stupor e stordir tutta questa terra, e ognuno e discorrendo secondo la passione deli' anima.» Bu hadise Süleyman'ın avdetinde 21 Teşrin târihinde vuku bulmuştur. Ancak ertesi senenin Kânun-ı sânî-sinde İstanbul'a gelebilmiş olan Schepper'in, vak'a pâdişâhın azimetinde meydana geldi diye yazması, yanlış ma'lûmât al-masındandır: «Caesare Turcarum exeunti in Hungariam mar-mor hoc versum est, quippe leo respiciebat Asiam, nunc respi-cit Europam, putant fatale esse.»

Fransa Kralı Pavia'da mağlûb olarak, validesi efendime şu sözleri yazdı: «Oğlum Fransa Kralı, İspanya Kralı Şarl tarafından habsedilmiştir; zannederdim ki, Şarl onu salıvermek civânmerdliginde bulunsun; lâkin öyle yapması şöyle dursun, hakkında hiç lâyık olmayacak surette muamele etmiştir. Büyük şehen-şâh, oğlumu kurtarmak suretiyle ulüvv-i şinâsınızı izhâr buyurmanızı istirham ederim.».[498] Pâdişâh, Fransuva'nın uğradığı felâketten müteessir ve Şarlken'in muamelesinden münfail olarak, kadının avâze-i istirhamına en müessir surette hangi vâsıtalarla yardımcı olabileceğini düşündü; o zaman kendi elçi-lerine Macaristan Kralı tarafından gösterilen kötü muamelenin intikamını almak istedi. Hususiyle ki, Kral Lui'nin zevcesi, Şarlken'in hemşiresi idi. Lui, Pâdişâh'a mukabeleye çıktı; ikisi de ellerinde kılıç, Macaristan tahtı üzerindeki müddeiyâtlarını müdâfaa ettiler. Kılıç, mes'eleyi halletti; hükümet hakkını bize verdi. Macarlar'ı mağlûb eden benim; çünkü Pâdişâh Mohaç muharebesinde bulunmadı; bize iltihak için ata binmek üzere iken kendisine muzaffaeriyet müjdesini gönderiyordum. Ondan sonra Budin'i zabtettik; ve bizim hakkımız mazhar-ı rüchân oldu.»

Îbrâhîm, Budin'in fethinde esirlerin ne kendisinin emriyle, ne de Pâdişâh'ın emriyle değil, ancak kendi hatâlarıyle katliâma uğramalarından tafsîlen bahsetti.[499] Hobordanski'nin mübalâğalı tekliflerine tekrar sö2ü getirdikten sonra, Viyana muhasarasına geçerek, tebdîl-i kıyafetle ve beyaz değil renkli bir sarık ile ekseriya bizzat keşfe çıktığım hatırlattı[500] ve dedi ki:

- «Bu sırada Şarl, italya'da Türkler'i harb ile tehdîd etmek ve Lu-ter mezhebi erbabını cebren eski i'tikadlarına getirmekle meşgul idi. Almanya'ya geldi, hiçbir şeye muvaffak olamadı. Bir imparator için bir şeye başlayıp da bitirmemek ve söyleyip de hiçbir şey yapmamak lâyık değildir. Bir Râhibler Meclisi ilân etti, fakat toplamadı; Budin'i muhasara etti, alamadı; kardeşi Ferdinand ile Kral Jan arasında tekrar sulhu sağlaması gerekirdi, buna da teşebbüs etmedi; eğer bugün bir Ruhban Meclisi toplamak istemiş olsam, Luter'i bir tarafa, Papa'yı bir tarafa kor, kilisenin birliğini iade etmeğe kendilerini mecbur ederim;[501] ben ve Pâdişâh bu

[498] «Confugimus ad Te mağnum Caesarem, ut tu Überalitatem tuam osten-das et filium meum redimas.»

[499] «Male cessit illls, qui non expectato praesidio ipsis ordinato ad dedu-cendum mane egressi sund castros Budensi, allquotque Turcas inventos occiderunt, quae res cum tumultum exitasset, prius prieie, quuam per se Ibraimum Bassam, posset; i ussu autem Caesaris aut sucum quam caeaos fulsse.» Avust. tmp. Arşlvl'nde sefaretin raporu.

[500] «Solebam, inquit, aliquando ambulare et circum&picere urbcm non cum «lbo sed alio plleo.» Sefaretin raporu.

[501] «Ego, lnquit, si nüne yellem, possem Lutherum. ab una et Papam ab al-tera parto st&tuere, e utrumfiue ipsorum cogere ad celebrandunı conci-iiuhl» Sefaretin raporu.

suretle Şarlken'in yapması lâzım gelen şeyi yapmış oluruz. Macaristan Kralı yatağında can vermiş olsaydı, ihtimâl ki Ferdinand'm bir dereceye kadar veraset hakkı olabilirdi; lâkin muharebe meydanında öldüğü için krallığı bize aittir, çünkü kılıçlarımızla feth olunmuştur; biz Macaristan'ı istilâ ettik. Kardeşine (Jerom'a hitâb ederek) şatosunu îâde ettik; bütün vâlîler arz-ı ta'zîmât ettiler. Münâsib gördüğümüz kadar Macaristan'da kaldık ve bize mukavemet edecek kimseye tesadüf etmedik.»

îbrâhîm Paşa, ancak bu mukaddimeden ve diğer bâzı istitradlardan sonra, müzâkerenin mevzuu olan hususa, yâni Şarlken'in mektubuna sözü getirerek ve mektubu eline alarak dedi ki:

- «Bu mektup, ihtiyatlı ve mu'tedil bir hükümdar mektubu değildir. Şarlken, kendi unvânlanyle beraber, kendisine âit olmayan birçok unvanları mağrûrâne bir şekilde sayıyor; kendisine «Kudüs Kralı» demeğe nasıl cür'et ediyor? Bu memleketin sahibinin büyük şehenşâh olduğunu bilmiyor mu? Pâdişâh'tan memleketlerini almak mı istiyor? Yoksa böyle yazmakla onu hafife aldığını mı göstermek istiyor? Ben işittim ki, Hıristiyan 'hükümdarları dilenci kıyafetinde Kudüs ziyareti yapariarmış; Şarlken Kudüs'ü dilenci kıyafetinde görmekle, kendini oraya kral mı olacak sanıyor? Bundan sonra Kudüs'e girmeyi bütün Hıristiyanlar için men edeceğim.»

Kornelius, Şarl'ın mağrûrâne bir şekilde kendisine tahsis etmiş olduğu bu unvandan dolayı, mümkün olduğu kadar ma'zeret bulmağa çalışarak, böyle yazılmasının sâdece yazılış usûlünden olduğunu ve hiçbir mânâ ifâde etmediğini söyledi.

îbrâhîm, devam etti :

- «Bundan başka, Şarlken Ferdinand ile benim efendimi aynı derecede tutuyor (eşit görüyor); kardeşini sevmekte hakkı vardır, lâkin bunun için büyük pâdişâhı o kardeşine kıyâs ederek kadrini tenzil etmesi lâzlm gelmez. Benim efendimin arazî ve insan bakımından Ferdinand'dan daha kuvvetli ve daha zengin sancakbeğleri vardır.» O zaman Jerom'a hitâb ederek dedi ki: «Senin kardeşin Nikola'nın akrabasından olan Kara Âmid sancak-beği senin kralından daha çok arazî ve raiyyete mâliktir.[502] 50.000 süvârî muharebelerde onun maiyyetinde bulunur; sipahileri, timârlıları Ferdinand'ın sipâhî ve timârlılarından çoktur: Pâdişâhımın daha böyle çok sancakları vardır. İmparator Şarlken öyle bir mektup yazinaktan utanması

[502] Bütün müverrihler Güns'ün cesur müdâtfinin bu akrabasından hiç söz etmezler. Hâlbuki raporda şöyle geçmektedir: «Et conversus ad Hieron. yroum, affînls inqult NieoUz fratris tuı et tuus qui es Sanzachus in Cara chemita (Edessa)» (Bdessa, Urtadır; Halbuki Kara Amid Diyârbekir'dir. Mütercim);.

lâzım gelirdi. Lâkin Fransa Kralı'nın Macaristan seferi esnasında bize gönderdiği ve sâdece «Fransa Kralı» diye imza ettiği mektup, bundan ne kadar farklı ve hakîkaten krala yakışır surettedir![503] Bunun içindir ki haşmetli pâdişâh da Fransa Kralı'na şeref vermek ve necâbette ona rekabet etmek isteyerek unvanlarını hiç yazmadı, ve çok sevdiği bir kardeşine yazar gibi yazdı; yine bunun içindir ki, Barbaros Fransa Kralırna, büyük Pâdişâhla itaat eder gibi itaat etmek için emir aldı. Eğer Şarlken bizimle anlaşmayı arzu ederse, yalnız o vakit imparator olacaktır; zîrâ Fransa, İngiltere Kralları'na, Papa'ya, Protestanlar'a biz onu o sıfatla tanıttıracağız. Zanneder misin ki, Şarlken ile Papa'yı rabte-den sevgi, özellikle Papa Roma yağmasını ve esareti müddetinde uğradığı kötü muameleyi hatırlarca, pek hakîkîdir? Ben onun resmî tacından gasb olunmuş bir elması 60.000 dukaya satın aldım. Bu elmas (parmağında bir yüzük göstererek), habsedildiği zaman Fransa Kralı'nın elinde idi; sonradan bana geçmiştir. Fransa Kralı nasıl olur da Şarlken'i sever iddiasında bulunabilirsiniz?»

İbrahim, sözlerine son vermek üzere ilâve etti ki, İmparatorun münasebetsiz mektubunu, onun infialine yol açmaktan çekindiği için^ Pâdişâh'a takdim etmiyecektir. Eğe-r Şarlken bir sulh ahidnâmesi akdini arzu ediyorsa, bir elçi göndermesi gerekirdi; onu beklemek için üç aylık bir mütâreke imza olunabilir. Ve nihayet Barbaros bu müddet zarfında denizlerde Hıristiyanlar aleyhine her türlü muhasamatı ta'tîl eder.

Yine o günün akşamı İbrahim ve Süleyman, Gritti'nin hanesine giderek üç saat onunla konuştular. Böyle bir ziyaret Müslümanlar için az takbihe şâyân görülmediğinden, Pâdişâh'ı İbrahim ve Ğritti tarafından büyülenmiş bir mecnûn addettiler.[504]

11 Hazîran'da Gritti elçileri müzâkereye davet etti; kullandığı tâbirlerden, sulhu evvelâ Pâdişâh istemiş gibi gösteren Şarl'ın mektubunu ayıplamaktan başlayarak,[505] özellikle Ferdinand'ı Süleyman'a muâdil tutan münasebetsiz mukayeseden dolayı nefretlerini bildirmeyi unutmadı.[506]

---

[503] İbrahim burada Plasan ile diğer Fransız müverrihlerinin sükûtla geçiştirdikleri ve fakat Osmanlı müverrlhlerlyle aşağıda Martal Sanuto'nun (c. 58) söylediği ikinci Fransız sefaret hey'etinl îma ediyor: «Summa della relazione di Rincone stato Orator del Re Chrİsttanlssimo al Sr. Turco fatta famillarmente.»

[504] De quo İpsius adventu postea plüirima mala Thurcae dicebant, appel-lantes magnum, Gaesarem lnsensatum, stultum, malefIciatum ab Ibrahlmo ed Grytl, prout Intelîgere potuimus İn sequentibus, et singuli singula mala in fütura divinabant tam Judaei <mam Thurcae.»

[505] «Ouid aut significarent verba İn litteris posita: Spem ezbibitam de pace tarctanda? Tamguam İpse ($QIoyman) vellet tractare pacem.»

[506] «Delnde quid İUud? ut in benefldum utrtusque Vestrum (Süleyman ve Ferdmand'ra) cedat lnquit Caesar Thurcarum, dijclsset Carolus: utrtusque et non vestrum, slc enim inqutt se supra nos ponit et me vult slmllem FerdİnandoRegl.»

İlâve etti ki, Pâdigâh Macaristan'ı Zapolya'ya ve vârislerine ihsan etmiştir ve kendisi (Gritti) gelecek kış, Devlet'in tam bir me'zûniyetini hâiz olarak, bu krallığın yeni hududlarının tâyinine gidecektir. Ondan sonra Sultân Süleyman'ın kudreti hakkında gurur dolu medhiyelerde bulunarak dedi ki:

- Son Macaristan muharebesinde Sultân Süleyman'ın husûsî maiyyetinde 1.800 hassa askerî, vezîr-i azamda 1.000, diğer paşalarda beşeryüz kişi bulunuyordu. Kulların Pâdişâh'a itaati o derecededir ki, şu dakikada bir aşçıyı o herşeye muktedir olan îbrâhîm Paşa'mn idamına göndermiş olsa, bu emir derhâl, hiçbir müşkilât çıkmadan icra olunur. Dünyâya yalnız o sulh verebilir. Hıristiyanlık hiçbir vakit bu kadar parçalanmamışlar.»

Sözün neticesi şuna müncer oldu ki, Şarl, sulh müzâkeresi için bir elçi göndermelidir ve onu beklemek üzere bir mütârekeye müsâade olunabilir.

Lâkin Kornelius ye Jerom cevaben beyân ettiler ki, eğer Pâdişâh sulhu reddediyorsa, Şarl muhasamatın ta'tîl edilmesine muhtaç değildir.

îbrâhîm, elçilerle olan üçüncü görüşmesinde (22 Haziran 1533), selefl erinden bu kadar adamların nail olmadıkları bir şeye muvaffak olduklarından dolayı kendilerini tebrik etti:[507] Sulh, adedi belirlenmiş seneler için değil, Ferdinand'ın muhafaza etmek istediği müddetçe devam etmek üzere akdedildi. Bu muâhedenâme mucibince Ferdinand, Macaristan'da henüz nerelere mâlik ise onlar elinde kalacaktı; Pâdişâh da Ferdinand ve Zapolya'mn aralarında akdedebilecekleri düzeltmeleri tasdik etmek hakkını muhafaza ediyordu. Vesikada şunlarda eklenmişti: Pâdi-şâh'ın kulu Gritti Devlet tarafından krallığın yeni hududunun tâyinine memur olacaktır; Şarl, kendisi de husûsî bir sulh akdetmek için sefir gönderecektir, murahhasının gelmesini beklemek üzere ona karşı muhâsama -Şarl tarafından başlanılmamış olmak kaydıyle ta'tîl edilecekse de, karşı taraftan husûmete başlamhrsa, ona ve bütün dünyâya karşı müdâfaaya hazır bulunulmuştur.

Ertesi gün, elçilerin Pâdişâh'ın huzuruna kabulüne tahsis olunmuştu. Evvelce vezîr-i âzam tarafından yemeğe davet olunarak yemek esnasında îbrâhîm Paşa elçilerin zât-ı şahaneye hangi tâbirlerle meramlarını arz edebileceklerini tâyîn etti. Verilen talimat şu yolda idi:[508]

Elçiler Huzûr-i Şahanede

[507] İlk elçiler Hobordanskl ile WeUelber*ar; ikincileri Lam^erg ile Turlglç; üçüncüleri Lamberg ile Nogarola idiler.

[508] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/108-116.

«Oğlun Kral Ferdinand senin mâlik olduğun şeyleri kendi malı gibi ve kendisinin mâlik olduğu şeyleri senin malın gibi addeder, çünkü senin oğlundur. Macaristan'ı kendine alıkoymuş olduğunu bilmiyordu; zîrâ bilmiş olsa bu memleketi muhafaza etmek için hiçbir vakit muharebe etmezdi. Lâkin madem ki sen, yâni onun pederi, memleketlerinin hudud-lan dâhilinde bulundurmak istiyorsun, sana mübarek olmasını ve sıhhat-ı tâmmeni temenni eder. Çünkü senin -ki onun pederisin- bu krallığı ve daha diğerlerini tekrar elde etmesi için yardımcı olacağından da şübhe etmez.»

Elçiler, tercüman Yûnus Beğ'den, Kral Ferdinand'ın kardeşi İbrahim'in (çünkü onun yardımı bu sıfatla vaad ve kabul olunmuştu) şu suretle bi-raderinin husûsî işlerine alâka gösterdiğinden dolayı kendisine teşekkür-lerini tebliğ etmesini rica ettiler. Ondan sonra çavuş-başı marifetiyle hu-, zûr-ı pâdişâhiye kabul edilerek Süleyman'ın elbisesini (eteğini) öpmek şerefine nail oldular. Kornelius, İbrahim'in sözlerini aynen tekrar etti;[509] Yûnus Beğ vezîr-i azama teblîğ etti; o da bu esas üzerine sözü san'ath bir beyân ile işleyerek Pâdişâh'a tercüme etti. Kornelius, takdim edecek hediyesi olmamasından dolayı özürlerini beyân ederek, Kraliçe Mari'nin cihazının iadesini ve Ferdinand'ın kardeşi olan İbrahim'in bâb-ı hümâyûnda Kral'ın vekili sıfatında görünmesine müsâade edilmesini Pâ-dişâhdan niyaz eyledi.

Jerom, Büyük Pâdişâh'ın oğlunun bafcasıyle dâima sulh hâlinde ya-şamak ve sürekli muharebede bulunmak ve İstanbul'da bir balyosu yâhud konsolosu olmak arzusunda bulunduğunu ifâde etti. Yüz defa tekrar edilmiş bir şeyi, yâni «Oğulun babasına âit olmayan hiçbirşeyi olmadığı gibi, babanın da keza herşeyinin oğluna âit olduğunu»[510] bir kere daha tek-rarladı.

Sultân Süleyman -Yûnus Beğ'in nutkunun her bölümünü derhâl ter-cüme edebilmesi için, ekseriya kendi sözünü keserek- şöyle cevap yerdi:

- «Pâdişâh size, evvelki elçilerin muvaffak olamadıkları sulhu ihsan ediyor. Yedi sene için, yirmibeş sene için, yüz sene için veriyor değil, -eğer siz bozmazsanız- iki asır için, üç asır için, ebedî olarak veriyor. Pâdişâh Ferdinand hakkında bir oğlu hakkında olduğu gibi muamele edecektir; Pâdişâh'ın memleketleri ve tebeası Ferdinand'ın emri altındadır, nasıl ki Ferdinand'ın memleketleri ve tebeası da Pâdişâh'ın emri altındadır. Pâdişâh

[509] «Tunç Corneüus honore exhlbito salutavit ipsura magnum Caesarem se-cundum documentum quod dederat heri Ibrahimus, et secundum id quod oratores hodie admoniMrat.»
[510] «Nihil esse «Uİ quod non ah patrts, nihil eeae patris <ıuad non sit fllil.»

Kraliçe Mari'ye cihazını, diğer emval ve arazîsini iade ediyor.»

Kornelius ve Jerom, Mari'nin adına, birincisi Sultân Süleyman'ın elini, ikincisi elbisesini öptüler. îbrâhîm, efendisinin huzurunda lâve etti ki:

- «Kral Ferdinand ve Jan arasında akd olunan mukaveleler Sultân-ı Muazzam tarafından tasdik olunacaktır; kulum Gritti bu bâbda emir alacaktır. Büyük Pâdişâh, oğlu Ferdinand'ın dostlarının dostu ve düşmanlarının düşmanı olacaktır.»

Vezîr-i âzam, Şarl'm mektubunun o suretle yazılmasının sebeplerinin izahını Kornelius'tan tekrar taleb etti; o da büsbütün gayr-i mütecâvi-zâne bir surette tefsire çalışarak dedi ki:

- «Şarl .hiçbir kimseyi tahkir niyetinde bulunmamıştır. Bununla beraber bu mektubun muhtevası hakkında kimsenin yanlış anlamaktan men' olunması kaabil değildir; lâkin Şarl, kardeşiyle Devlet arasında akdolu-nan sulhu hiç şübhesiz ki tensîb edecektir.»

îbrâhîm, daha söyleyecek birşey olup olmadığını sefirlerden birkaç defa sorduktan sonra, üç saat sürmüş ve fakat gerek vezîr-i âzam, gerek Pâdişâh tarafından pek uzun görülmeyen mülakata son verdi.[511]

Ertesi gün Kornelius ve Jerom îbrâhîm'in sarayına davet edilerek, Gritti'yi de orada buldular. Vezîr-i âzam dedi ki:

- «Dün bizimle birlikte ekmeğimizden, tuzumuzdan yediğinizden beri dostlanmızdansınız. Ferdinand için size iki mektup verilecektir: Biri Pâdişâh tarafından, öteki benim tarafımdan, yâni efendimin kudretinin yegâne tevdî edilmiş olduğu ve Devlet'in idâresinin uhdesine bırakıldığı şahıs tarafından; çünkü mu'tâdım bu suretle imza etmektir.[512] İmparator Şarl için de size iki mektup vereceğiz.»

Elçiler, muahedenin aslının kendilerine tebliğ ve hiç olmazsa bir suretinin îtâ edilmesini istemeleri üezrine, îbrâhîm Paşa, usûlün böyle olmadığını ve her milletin kendine mahsûs âdetleri olup, bundan dolayı Osmanlılar'ın da kendi âdetleri bulunduğunu cevaben söyledi. Lâkin Grittî*nin, muâhedenâmeyi kendisinin okuyacağını ifâde etmesi üzerine, îbrâhîm Paşa devam etti:

[511] «Sic tandem valedixere Magno Caesari et egressi non sine admlratione omnium Turcarum, juod tamdiu apud magnum Caesarem manserint nam ad horas fere tres apud ipsum substiterunt.»

[512] «Ouoniam sum Gubernator Impert i et Domlni ipsius, sic enim salemus scritoere.» tbrâhlm kendisinden yalnız Ferdinand'in elçileri karşısında değil, Venedik elçisi Pietro Zenovte'de o kadar az tevazu* İle söyler. Martal Sanuto, 58: «Ibra'm il Sr. mi ha dato dirltto al mezzo del Impero, vol sla conoscluta la mia persona non come Bassa ma come partecipe del Impero, İo dajl la vila e la morte a chi me piace: il Sr. si ha dato fa parte rosa e mi ha dato il turchlno ha dato İl turchino. DMsum imperium, cum Jove Caesar habet, cosa che -mai pur fu>

- «Gritti, musalehâya idhâl ve Ferdinand tarafından hüsn-i muameleye mazhariyetlerini arzu ettiğimiz devletleri size sayacaktır.»

Kornelius ile Gritti arasında, dün iadesi vaad olunan Kraliçe'nin cihazı hakkında şiddetli bir bahis açıldı; îbrâhîm, Jerom'a, îsklavon lisâ-niyle, verilen sözün dindarca muhafaza olunacağını söyledi. Bunun üzerine elçiler vezîr-i azamdan ruhsat aldılar (14 Temmuz 1533). îbrâhîm Paşa da kardeşi Ferdinand'a muhabbetini arz etmelerini beyân etti. Bununla beraber, Yûnus Beğ, Ferdinand ve Şarlken için olan mektupları ancak üç hafta sonra verdi;[513] bunları aldıktan üç gün sonra hareket ettiler.

îşte bu suretle Süleyman, Macaristan'ı gasbetmesini baba ile oğul arasında mevcut olması lâzım gelen mal müşterekliği bahanesi altında setr etti. Ferdinand ve îbrâhîm arasında zu'm olunan kardeşlik de Ferdinand'ın, bir devletin vezîriyle aynı derecede addolunması zilletini değişik bir surette göstermekten başka birşeye yaramadı. îşte Avusturya, Osmanlı-lar'la ilk anlaşmasını, bu türlü bir menfaat ve şeref fedâkârlığıyla satın almıştır.[514]

YİRMİSEKİZİNCİ KİTAP .....
İran Seferi .....
Kanünî'nin Orduya Katılışı .....
Tebriz'in Zaptedilmesi .....
Bağdadin Zaptı .....
Bağdâd .....
İmâm-I Âzam Ebu Hanîfe'nin Kabrinin Bulunması Ve Türbe İnşâ Edilmesi .....
İskender Çelebinin İdâmı .....
Fransa Ve Safevî Elçileri .....
Fransa İle Ticâret Anlaşması: İlk Kapitülasyonlar .....
Makbul İbrahim Paşanın Gözden Düşmesi Ve İdamı .....
Koron'un Geri Alınması .....
Barbaros Hayreddin Paşa .....
Barbaros'un Ve Şarlken'in Tunus Çekişmesi .....
İmparator Şarlken Nezâretinde Halı Vahşeti .....

[513] O. gün Gritti hastalandı. Yeni balyos Nitoola Justiniani ve elçi Kome Kontareno (Come Contareno) İstanbul'a geldiler. Bir hafta önce de Za-polya'nm elçileri Laçki (Lasczki) ve Kamülo Urslni (Camillo Urstno) payitahta gelmelerdi.

[514] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/117-119.

YİRMİSEKİZİNCİ KİTAP

İran Seferi

Yazılması mümkün olan bütün muzafferiyet mektuplannın bir zaferler zincirine dönüştürmeğe muvaffak olamadıkları Viyana seferinden, Avusturya ile ilk sulh ahidnâmesinin imzalanmasından sonra Sultân Süleyman, gözlerini, devletinin batısından doğusuna çevirdi. Ceddi II. Mehmed ve pederi I. Selîm gibi, İran Şahı aleyhine bizzat sefer açmak istedi. Bu andan itibârendir ki, Osmanlılar iki asır zarfında nöbet nöbet Acem ve Macarlar'la harb ederler. Öyle ki, bu iki devletten biriyle yapılan barış, diğeriyle muhâsamanın açılmasına kat'î bir işarettir. Hududunun iki mütekabil cihetinden bu iki hükümetle komşu olan Türkiye'nin mevkii iktizâsından olarak, onlarla zarurî bir rekabeti vardır. Toprakta kökleşmiş demek olan bu düşmanlık sebepleri üzerine millî kin ve dînî taassubu da ilâve etmek lâzımdır, Almanlarla Acemler'in lisan ve târihlerinin mukayesesi, bu milletlerin müşterek bir asıldan inmekte oldukları mülâhazasını verir. îrân ahâlîsi olan cedleri, Türkler'in cedleri olan Tûrân ahâlîsiyle muharebeden hâlî değillerdi. Osmanlı bir Alman'da «gayrı müs-Um»den başka birşey görmez, bir Acem'de de bir «râfızî» görür; binâenaleyh onun için bunlarla muharebe Kur'ân'ın emrettiği ve fukahâ fetvalarının te'yîd eylediği dînî bir vazifedir. Selîm, îsmâil üzerine olan seferinin mukaddimesi olarak devletinin hudutları dâhilinde oturan bütün râfızîleri îdâm etmişti; Süleyman da bir katliâmda bulunduysa da, mah-dûd bir dâireye münhasırdı, çünkü yalnız Gelibolu'daki mahbuslar hakkında icra olundu. Süleyman tarafından Şâh Tahmâsb'ın[515] gecikmiş tebriklerine verilen cevâp ve o zamandan beri îrân aleyhine tasavvur ettiği' ve fakat daha müsâid bir zamana kadar te'hîr etmeğe mecburiyet gördüğü fetih tertiblerinin ilk ortaya çıkışı, bu mahbuslar hakkındaki muamele olmuştur.[516]

Birçok durumlar, vakıaları çabuklaştırdı. İki hükümdarın da hudud üzerinde bulunan iki vâlîsi hıyanet etmişti. Bitlis Hânı Şeref Beğ Süleyman'ın hizmetinden ayrılarak Şâh tarafına geçmiş ve II. Bâyezîd asrında Şeytan-Kulı isyanı sırasında Teke'den iran'a iltica eden Ulama da, yeni vatanının hakkını

[515] Serikovski (Senkowsky)'nin yazdığı gibi Tahmasp veya Tfthmasıb (birincisi doğrudur).
[516] Yirraialtıncı Kitaba, müracaat.

Süleyman'a satmıştı.[517] Günş muhasarasından birkaç gün evvel, Ulama, pâdişâhın elini öpmek üzere huzura kabul edilerek, senelik 2 milyon akçe tahsisat (400.000 duka) ile Hısn-ı Keyfâ (Hasankeyf) ve bütün Bitlis arazîsi beğlerbeğiliğine tâyîn edilmişti. Karaman, Amasya, Dülkadir, Suriye, Diyârbekir beğlerbeğilerine de Ulama'nın kendisine verilen memleketleri, özellikle Bitlis'i tasarruf edebilmesi için, ona yardımcı olmaları emredilmişti.[518] Ulama fîlvâki Bitlis'in muhasarasına başlamışsa da, Şeref Beğ bir îrân fırkası ile yetişerek geri çekilmeğe mecbur bıraktı. Bu mağlûbiyetin haberi Sultan Süleyman'a, Meyser içinden Güna üzerine giderken ulaştırıldı. Tahmasb tarafından Bağdâd valiliğine tâyin olunan Zülfekaar Hân ki «halîfetü'l-hulefâ»[519] unvâniyle mâruftur- da Ulama gibi hareket etmişti: Bağdâd'm anahtarlarını Süleyman'a göndermiş ve Osmanlılar tarafından vaad olunan imdadın gelmesine kadar bu şehirde durabileceğini ümîd etmişti. Lâkin kısa bir müddet sonra Tahmasb'm adamları tarafından kati olunarak, onun Ölümü, Bağdâd'm İran hükümeti tarafından sâhiplenilmesini yeniden te'mîn etmişti. Bitlis, Osmanlı hükümetine karşı isyan etmiş ve Bağdâd Osmanlı hükümetinin himayesine girmiş olduğu için, bu iki mevkiin ele geçirilmesi Sultân Süleyman'ın devlet şerefi için bir mecburiyet hâline gelmişti. Bundan dolayı pek çok zamandan beri İran aleyhine tasavvur edilip de o zar mana kadar te'hîr olunan muharebenin gerçekleşmesi, daha ziyâde te'hîr olunamadı.

Vezîr-i âzam yine ser-asker ünvânını^âlarak Macaristan Kralı Ferdinand ile sulh ahidnâmesinin akdinden biraz sonra, yâni sonbahar gün dönümünde Bitlis'e müteveccihen hareket etti. Pâdişâh ilkbahar gündönümünde bizzat Bağdâd'a teveccüh edecekti.[520]

Serasker Konya'ya vâsıl olmadan Önce, Çınarlıdaki ordugâhında iken Şeref Beğ'in serhad askeri tarafından tamâmiyle hezimete uğratılarak başı kesildiğine dâir Ulama'dan mektup ,geldi. Maktulün başı da birlikte getirilmişti (21 Teşrîn-i evvel 1533-2 Rebîü'1-ahir 940).[521] İbrahim Paşa, Kürdistan irsen intikal edegelen sancaklarından biri olan Bitlis hükümetini, müteveffanın oğlu Şemseddîn Beğ'e vererek menşurunu gönderip

[517] Celâl-zade, varak: 169. Peçevî, varak: 59.
[518] Ferdî, varak: 181.
[519] Ferdî, varak: 183. Evvelft Şâh İsmail'in emîr-i divânı olan Hadim Beğ, bu «haUfettn-hulefa» unvanını almıştı, Zülfekaar ona halef olmuştu. Pe-çevî, varak: 59. .
[520] Celâl-zade, Solak-z&de, Aa, Ferdi
[521] Cel&l-z&de. varak':' 169. Peçevî. varak: 59,

tTlama'ya başka bir güzel mansıb vaad etti.[522]

Vezîr-i âzam kışlık ordugâhını Haleb'de kurdu; mevsimin müsaadesiz olmasından dolayı durduğu sırada, İranlılardın elinde bulunan birçok kalelerin kumandanlarıyle müzâkereye girişerek, bahar başlarında Osmanlı ordusu İran'ı istilâ etmek için hareket ettiği vakit bu müzâkereler onların teslimini kolaylaştırdı. Âdilcevaz, Erciş, Ahlat (kadîm Haliat) şu suretle İbrahim'in eline düştü. Bu üç mevkî, Avrupa coğrafyacılarınca Şark sahilindeki Van şehrine nisbetle Van Gölü ve Asyalılarda Erciş (Batlamyus'un «Arsisna» diye isimlendirdiği) Gölü diye adlandırılan gölün kuzey tarafındadır. Eğer Van'dan nehir kenarı nca kuzeye doğru gidilirse Bendmahı geçidinden Erciş'e (Ares) ulaşılmış olur ki, miinbit ve ceviz ağaçlarıyla dolu bir sahranın üzerinde görünmektedir. Batıda iki merhale ötede ise, hisarlarının bir kısmını çevirmiş olan gölün kıyısında Âdilcevaz vardır.[523] Âdilcevaz'dan bir merhale mesafede -kendilerine Ârmenşah, yâni Ermeniye hükümdarı[524] unvanını yeren- Türkmen beğ-lerinin eski ikametgâhları olan Ahlat, reyyân ve içlerinde yüz dirheme kadar çeken elmalanyle meşhur bir sahrada kendini arz eder.[525] Bu mevkî, sık sık vuku bulan zelzeleden, ve daha çok da defalarca Kürd beğ-lerinin, Türkler'in, Acemler'in muharebeleri, yüzünden harâb olmuştur. Hârizm hükümdarı Celâleddîn Mengübirti tarafından Selçuklular elinden alınarak, Cengiz Hân zamanında Moğollar ve Timur zamanında Tatarlar taralından talan edilmiştir. Ahlat, birçok ulemânın doğum yeri, Ermeni ve Türkmen beğlerinin[526] mezarlarını[527] ve bilhassa Osmanlı Dev-îeti'nin kurucusu Osman'ın ecâdmın mezarlarını içinde bulundurmakla meşhurdur.[528]

---

[522] Bu fıkrayı Peçeyfden alan Hanuner, me'hazinm biraz mânft karışıklığı içinde olmasından dolayı Şemseddm'l Ulama'nın oğlu zanneder. Tercümede doğrusu yazılmıştır. (Mütercim).

[523] CÜUn-nümâ, varak: 412.

[524] Martin, Ermenistan'a Dalr Siyâsi ve T&Hfal HâtmOnr, s. 13.

[525] Cthan-nfimA, varak: 413.

[526] Cihân-nümâ şunları zikreder: Telhîs-İ Cami' sahibi Mehmed bin Mıkdâd; gizli ilimlerde büyük otorite sahibi olup Moğolların Asya'yı istilâ edeceğini haber vermiş olan Seyyîd Hüseyin; hey'et-şinâs (astronomi âlimi) Mevlâna Muhyî'd-dîn ki Nâsirü'd-dîn tarafından Merağa Rasadhânesi'ne davet edilmiştir.

[527] Fiti Dölakrua bu kabirleri ziyaret etmiş, fakat aziz (evliya) mezarları sanmıştır. Martin.

[528] Evliya, şubatların makberlerini ziyaret etmiştir: Ertuğrul'un ceddi Kaya Alp, Hasan Bayındır Hân, Sultân Tohtakay, Sultân Korkud Hân, Alî Hân, Kaasım Hân, Bendî Hân, Surbay (Seevrbayc) Hân, İsmail Hân, Bedrbay Hân, Cağalı Hân, Toh-tamış Hân, Selçuk Hân, îsrâil Hân, Mersumbay, Kutlubay; bunların haremleri Mama Hâtûn, Harmâ Hâtûn, Can Hanım, Nilüfer, Zebîde (Zübeyde) Hânım, Serviboy Hânım, Zîbâ Hanım, Sâre-Harmâ, Hûrşîd Harmâ, Döndü Harmâ; Bunlardan başka Dârüşmend, Çoban, Karakoyunlu, Akkoyunlu Hanedanları hükümdar ve şehzadelerinin de kabirlerini görmüştür.
Evliya Seyâhat-nâme'sinde (İstanbul basımı, c. 1, s. 140) şöyle yazılıdır:
«Ziyâretgân-ı Ecdâd-ı Selâtîn-i Âl-i Osman der Ahlat - Kot ya (Kaya) Alp-Bay ziyareti. Erdoğrul Bay'un dedesidir. Azî-mü'ş-şân, şecî, bahâdır bir er imiş. Cenubunda Hasan Bayındır Hân. Koya Alp Bây'ın biraderidir. Mâhân şahının izniyle Ahlat'a hân olmuş. Şehr içre eser-i binası yokdur. Diğerleri: Sultân Abdullah, îzzeddîn Hân,

İbrahim'in plânı, Diyârbekir ve Musul tarikiyle Bağdâd'a gitmekti; lâkin kethüda, yâni muavin sıfatıyle vezîr-i âzamin yanında bulunan İskender Çelebi bu plânın icrasına mâni oldu. İskender mâliye idaresinde mahretiyle Sultân Süleyman'ın emniyetini kazanmış ve büyük serveti kendisine nüfuz vermişti. Büyük memurlar içinde zenginlik ve debdebe bakımından vezirlere, hattâ bizzat vezîr-i azama rekabet edebilen yalnız Çelebi idi. Üçyüzü sırmalı serpuş giyer altıyüz kölesi vardı;[529] îbrâhîm Paşa'nın böyle serpûşhı köleleri dörtyüzden ziyâde değildi. Diğer iki ve-zîrin ise altmıştan seksene kadardı. Ordunun gidişinde İbrahim Paşa'nm kethüdası olan tskender Çelebi, kendi maiyyeti halkı olan müsellâh ve atlan güzel 1.200 kişiye bir resm-i geçit yaptırdı. Osmarilüar'ın idare usûlü gereğince, devletin her me'mûriyeti, her timâr ve zeamet sahibi sefer için, kendi önemlilik derecesiyle mütenâsib bir miktar asker çıkarırdı; o zaman defterdarlar sefer açıldıkça orduya kendi masraflarıyle techîz olunmuş 30 adam gönderirlerdi. İskender Çelebi, vezîr-i âzam alışüağeldiği şekilde bu adamları istemesi üzerine, ne red, ne de tamâmiyle kabul et-miyerek, ordugâha 110 kişi getirdi ki, memuriyeti îcâbı getirmekle mükellef olduğu asker de bunların arasındaydı. îbrâhîm, defterdarın bu pintiliğinden hâsıl olan hoşnudsuzluğunu göstermiyerek, o vakitten beri İskender Çelebi hakkında kin duymaya başladı. Defterdar, vezîr-i âzamin kendi hakkında ne fikir beslediğini pekâlâ bildiğinden, onun düşüşünü bekli yordu. îbrâhîm Paşa da

---

Sultân Hasan, Sultân Meymendî, Sultân Buğa-bay, Sultân Tohta-bay, Korkud Hân, Sultân Alî Hân, Sultân Kâzım, Sultân Bendî Hân (Bundî?), Zorbay Hân, îsmâîl Hân, Bedr-bay Hân, Çığalı Hân, Tohtamış Hân, Selçuk Hân, Is-râîl Hân, Ma'sûm Hân, Kutlu?bay. Hâtûnları başka yerde yatar ki şunlardır: Mama Hâtûn (Erzurum vilâyeti mülhakatından Tercan kazasının merkezi «Mama Hâtûn» nâmıyle yâd olunur. I. Selîm'in îran seferine giderken orada bir hanede kaldığı rivayet edilir ve bu hâne oradan geçenlere, gösterilmektedir. (Mütercim), Sırma Hâtûn, Can Hanım, Nilüfer Hâtûn, Serviboy Hanım, Zîbâ Hanım, Vasfîye Hânım, Hurşîd Hurme, Döndi Hur-me, Safiyye Hurme. Âl-i DânİffmendiyyeTden: Melik Gündüz, Melik Kıble, Melik Safa, Melik Mukaddes, Melik Umrân. Ecdâdlan Sivas kurbünde Niksar'da yatarlar. Âl-i Çoban da Ahlat'a mâlik olmuşlardı. Cümle onîki nefer kimselerdir. Bunlara efvâh-ı nâss-da «emir» derler. Asılları yine Mâhân'dan olup hicretin 123 senesi Melik Hişâm-ı Emevî zamanında bunlar ve Dağıstanlılar İslâm ile müşerref olmuşlardır. Burada yatanlar şunlardır: Emir Ziyâd, Emîr Yâdis, Emîr Kor-duman, Emîr Abd-i Bâr, Emir Kanyak, Emîr Sârbân, Emîr Sultân Velî Şemseddîn. îşte bu Bit-lîs Hânlarının cedd-i â'zamıdır. Kara-Koyunlular'dan yatanlar da şunlardır: Kara Celâyîr Hân, Kara Yûsuf Hân, Kara Turmuş Hân, Kara Bûr-Hân, Kara Şeyhî Hân; bunların havâtînı (hâtûnları) şehr içre zîr-i zeminlerde ve serîrler üzerinde yatarlar. Târihleri bile üzerinde muharrerdir. Bu didiğimiz mastabalar üzere kayalar içre şerirlere nicesi katîfe esvâblarıyle, beyaz ke-fenleriyle, saçları sakallanyle yatarlar. Nicesi kadîd, ve kurumuş kalmışdır. Hattâ bir zencî-çehre gulâm, elinde asâsıyle, ayak üzere, dîde-bân gibi divâra dayanup turur. Amma gayet mçhûf çehredir. Türbedârlan yok, kapıdan fâtih-i Revân Murâd Hân ziyaret edeliden beri mesturdur. Hakîr nice deliklerden ipler ile zîr-i zemine inüp ziyaret etdim, ve şu beyti tahrîr eyledim:

«Kcel-i suhânî hâk eyler hadîdi Cihan içre koyar nice kadidi.»

«Arab ve Acem'de Ahlat kadîdleri meşhurdur. Vâkı'a sair yerlerde de var; amma bunlar saç ve sakallanyle terü taze tururlar.»

Evliyâ'nın Ahlat'a dâir verdiği ma'lûmât çok mühimdir. Bir himmet sahibi zuhur edip de o civarda diğer bâzı mahallere âit ifadeleriyle beraber nazar-ı mütâlaaya alarak, o tarafları gördükten sonra tedkîk ve tenkîd etmelidir.

[529] Solak-zade, varak: 111, Celâl-zâde; AU, 321nd vak'a, va: 246, Peçevîvarak: 60.

ziyadesiyle bu arzuda bulunduğundan, ikisi de gizlice kendi mahvlarına hizmet etmiş oluyorlardı.

Suriye defterdarı Nakkaş Alî,[530] İskender Çelebî'yi düşürmekle onun mansıbına vâris olmak ümidinde bulunarak, vezir ve defterdar arasındaki husûmeti şiddetlendirmeğe çalıştı. Her ihtimâle nazaran Nakkaş Alî ile îbrâhîm arasında kararlaştırılan bir tertîb gereğince, ordunun hareket edeceği sırada hazîne develeri yola çıkmak üzere iken, her taraftan «Hırsız var!» sesleri işitildi. Vezîr-i âzamin adamları ko£up hazîne bekçilerinden 30 kişiyi tevkîf ettiler. Bu bedbahtlar, ertesi gün işkenceye konulunca i'tirâf ettiler ki, defterdar ile uyuşarak geceleyin hazîneyi yağma etmek tasavvurunda bulunmuşlardır. Fakat bu bir iftiradan ibaretti; askerin füovi selimi bu işte ser-askerin entrikasından başka birşey görmedi.[531]

İskender Çelebî, o dakikadan i'tibâren, artık düşmanı mahv olmadıkça kendisi için selâmet olamıyacağını anladı. Vezîr-i âzami mahvetmek maksadıyle, reyini mümkün olduğu kadar delillere ve Acem'den gelme Ulama'nın şehâdetine istinâd ettirerek, ordugâha son gelen haberlere göre İran Şâhı'nın bugünlerde terketmiş olduğu İran payitahtı üzerine yürünülmesini teklif ederek, Tebriz'in alınmasının Bağdâd'm da düşmesine sebep olacağını ilâve etti. Ümîd ediyordu kî, bu mıntıkada ordunun emniyetini, yâhud şerefini muhataraya koyarak, rakibinin Pâdişâh nazarından düşmesini gerektirecek durumlar olabilsin. Tebriz Fâtihi unvânıyle yâd olunmak hayâline kapılan vezîr-i âzamin gurur ve ihtirası, kendisini defterdarın kurduğu tuzağa düşürdü. Hakîkaten İbrahim, Bağdâd'ı bir tarafa bırakıp Tebriz üzerine yönelerek, Birecik yalanında Fırat'ı geçti ve 14 Mayıs 1534 (1 Zilka'de 940) târihinde Diyârbekir'e vâsıl oldu; askerinin hepsini toplamak için orada altı hafta kaldı.[532]

Oradan ayrılışından on gün sonra (11 Zilhicce - 23 Haziran) Sürvârek'e[533] gidip bu mevkii ordugâh ittihâz ederek Avnik ve Van kalelerinin anahtarlarını takdim etmek için gelen temsilci hey'etlerini kabul etti; Van kalesi, Osmanlı devleti kalelerinin en müstahkemlerinden biridir ki, Timur üç hafta muhasara ettiği halde ele geçirememiş ve üzerine inşâ edildiği kayalar cihangirin emri gereğince uçurulmağa çalışılmış ve bu iş için çalışan

[530] Bu z&t Haleb defterdarı olup, Şam ve Diyârbekir defterdarlığı dahi henüz ayrılmadığından cArab ve Acem defterdarı» derler İmiş. Nakkaş ABeğ cpflr hile ve dasitan, sahlb-1 mekr ü lz'&n» olarak İskender ÇelebÎ'nin hilâfında olmasıyle, Çelebi hakkında sadrazama asıllı asılsız telkinlerde bulunuyormuş.

[531] Celâl-zâde, varak: 171. Peçevt, varak; 61.

[532] Ferdi, varak: 206.

[533] Peçevl, c. 1, s. 177. Hân-ı Süvftr Beğ. (Mütercim)

onbin kişiye bir gün sabahtan akşama kadar mukavemet etmiş ve bu işten de birşey çıkmamıştır.[534] Suriye Vâlîsi (Şâm beğler-beği) Husrev Paşa, Van muhafazasına tâyin olundu. Ertesi gün Mahmûd-lu Türk aşiretinden Emîr Beğ Siyava'nın anahtarlarını getirdi.[535] İbrâ-hîm Paşa birbirini müteâkib Harem, Bidkâr, Roznî, Hol, Tenoz,[536] Avnik, Bâyezîd, Vaytân, îhtimân[537] kalelerinin de itaatini kabul etti. İbrâ-hîm Paşa kış ordugâhını Sa'd-âbâd'a kurarak şehrin güneyindeki Gâzân Türbesi yanında bir kale inşâ ettirip,[538] ahâliyi itaat altında tutmak için içine bin tirendaz (okçu) koydu. Kati ve yağma gibi, istilâ felâketinin şiddetini önlemek isteyerek, Tebriz'e bir kadı tâyin etti ve asayişin muhafazası için birçok adam bıraktı. îbrâhîm Paşa'nın bu tedbîrleri -ki her türlü karışıklığı önlemeğe yetmiştir[539] bilhassa bu muharebe münâsebetiyle fukahâ tarafından verilen fetva râfızîlerin îdâm ve mallarının yağma edilmesini emretmiş olduğu için, Paşa'nın hâtıra-i nâmına bir şereftir.

Bu seferin muvaffakiyetini haleldar edecek şey, ancak, ordunun Kı-zücadağ boğazında uğradığı mağlûbiyettir. Ulama ile İskender Çelebi îb-râhîm* Paşa'dan 10.000 kişiyle oraya gitmek için müsâade almış oldukları halde, bu askerin hemen hepsi telef oldu.[540] O kısmî mağlûbiyet de Şirvan Şâhı'nın ve Gîlan (Geylân) Hâkimi Muzaffer Hân'ın itâatiyle dengelenmiş demektir. Bunların temsilcileri îbrâhîm Paşa'ya kıymetli hediyeler takdim ettiler. Vezîr-i âzam, Azerbaycan hükümetini Ulama'ya, Irak hükümetini Bayındır-oğlu Murâd Beğ*e verdikten sonra, seferin neticelerine ve bu husus için bütün Osmanlı memleketlerine şimdiden zafer-nâ-meler gönderilmesinin münâsib olacağına dâir, Tebriz'den Sultân Süleyman'a mufassal bir ariza gönderdi.[541]

---

[534] Cihân.nümâ, varak: 411. Bu târihin Yedinci Kitabı'na balanız. Fetih târihi: «Aldı hisâr-ı Van'ı Süleyman Ş&hımuz» (940 yerine 955 gösterir. İhtimal ki Hammer'ln almadığı İlk mısrâda ta'miye var İdi (Mütercim)

[535] Peçevl, varak: 60. Celâl-zade, varak: 172. Ferdî.

[536] Bunlar İstanbul matbuu Peçevî'de (c. 1, s. 118) söyle gösterilmiştir: Cerm (veya Cürm) Bîdkâr, DÛsî, Hail, Tenor. (Mütercim).

[537] Ferdî, varak: 207. Celâl-z&de, varak: 172. Peçevî, varak: 60.

[538] Cengiz Hân neslinden İlk müslüman olan Gâzân Hân İçin yaptırılan türbe -ki el'an Şenb-l Gâzftn diye meşhurdur- beyhude mal teleflyle İ'mâr ve bir kal'a-ı metmeye tahvil kılındı ve içine Tûrân-şah neslinden Mirza Muhammed ba'zı ümerâ ve bir mıkdâr askerle ta'yln olandı. Peçevî, c. 1, s. 180. Mütercim.

[539] Ferdi, varak: 205. Celal-zade, varak: 173, îbrfthîm Pasa'nin bu neclb hareketi hakkında su güzeı şehfidette bulunurlar: «Acem'den bir eer-i mû gezend görmedi».

[540] Celal-zade, varak: 174. Peçevl, varak: 81. (Ulama Beg defterdarı p&-şanm huzuruna getirerek «Bu diyarda asü tazılbaş ocağı Kızıl-cadag yaylagıdur; Mr az askerle glrûp dağını, ocağım berbftd" itmek ko-Üaydur» diyerek ve İskender de öyle söyleyerek Ulama'nin emri altına verilen onbdn asker o tarafa gönderildi. O koca müfsid «Buradan ötesi ma' mûr yirlerdûr» diye askeri dar bir boğaza sokarak ve kendisi güya nlgeh-ban olmak Üzere kalarak zavallı asker ve atları telef oldı. Peçevîden telhis, c. I, «. 179).

[541] Celâl-zade, Ferdi, B**-naıJaıe-İ SttlajnuMü, 2 Eylül.

Kanünî'nin Orduya Katılışı

îbrâhîm Paşa'mn Diyârbekir'den çıkıp da Tebriz'e müteveccihen hareket ettiği gün (11 Zilhicce 940 - 23 Haziran 1534) Sultân Süleyman, Üsküdar'dan îran hududuna doğru yola çıktı. Payitahttan ayrılmadan evvel Alvazio Gritti'yi üçbin kişiyle Macaristan'a göndermiş, İstanbul'un muhafazasını bir sancak-beğine, Küçük Asya'nın muhafazasını Saruhan vâlîsi Şehzade Mustafa'ya bırakmıştı. Anadolu'nun idare merkezleri olan îznik, Kütahya, Akşehir, Konya beldelerinden sür'atle geçti. Konya'da ikameti esnasında îbrâhîm Paşa'nın bir ulağı Van ile diğer fethedilen kalelerin anahtarlarını getirdi. Pâdişâh, ordusunun muzafferiyetlerinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a şükrederek, tasavvufun büyük şâiri Celâleddîn-i Rûmî'nin türbesini ziyaret etti. Kur*ân(-ı Kerîm) ve Mesnevî okunulduktan sonra, dervişler kudüm ve ney sadâlanyle semâ'a başladılar. Dervişlerin vecdi ve hareketlerinin sür'atinin hazır bulunanlara bahşettiği incizâb o dereceyi buldu ki, gûyâ Pîr'in kabri dahî bu âteşîn semain cereyanına tutularak birlikte devr etmekte ve «cihân-ı ma'nevînin sultân-ı âzami olan» Molla Hunkâr'm hayâli, «ZılTullah fî'l-Arz» olan Sultân âijleymân'a îran seferinin güzel neticesini tebşir eylemekteydi.[542]

Süleyman, babası «SultântVİ-ulemâ» ve oğlu «Sultân Veled» unvânlannı hâiz olan Molla Hunkâr'ın ruhâniyyetinden istimdâd eyledi.[543] Pâdişâh, Seyyidgâzî'de Seyyîd Battal'm[544] ve Erzurum'da Şeyh Ebû tshâk Kâzerûnî'nin kabirlerini de ziyaret etti.[545]

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/120-125.

[542] Celal-zade. varak: 173.

[543] Konyad'a meşhur meşâyîhden Kerîmü'd-dîn, Sadrü'd-dîn, Bur-hânü'd-dîn, Serâcü'd-dîn üe Selçuklu Pâdişâhı Alâü'd-dîn'in kabirleri mevcuttur. Cihân-nümâ (s. 616), Konya'yı Eflâtun'a doğum yeri yapar.
Cihân-nümâ'nın buna dâir ifâdesi: «Ziyâretgâh: Konya'da; mer-kad-i Mevlânâ Celâleddîn Muhammed bin Sultânil-ulemâ, fevti 672, ömri 68; Sultân Veled ve Bahâ'eddîn Sultânül-ulemâ, Şeyh Kerîmüddîn, Çelebî Hüsâıri, Şems-i Tebrîzî, Şeyh Sadreddîn, Kadı Sirâceddîn, Seyyîd Burhâneddîn Muhakkak-ı Tirmîzî. Mer-kad-i Alâ'eddîn, ve Eflâtûn-ı îlâhî Konyan'm kal'asmdadır.»
Şu halde, Kâtib Çelebî Konya'yı doğum yeri değil, makbe-rinin bulunduğu yer yapmıştır.

[544] Bu Arab Seyyîdi 121/738'de vefat etmiştir. Roman suretinde târihi Paris Kütüphanesinde 31^, 318, 338, 339, 340, 341, 344; Viyana kütüphanesinde 110 numaradadır. (Bu zâtm türbesi Seyyidgâzl kasabasında ve Üçler Bayırı denilen mahallededir. Bitişiğinde cami ve dergâh vardır. Bu bina Selçuklu emirlerinden birinin validesi tarafından inşa olunmuş ve 604'de Keyhusrev bin Kılıç Arslan tarafından tamir ettirilmiştir. HndftvatiUgftr salnamesi, 1324, Mütercim.

[545] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/125-126

Tebriz'in Zaptedilmesi

îbrâhîm'e malikâne tahsis ettiği Erciş'ten emîr-i âhûru Mehmed vâsıtasıyle vezîr-i âazmina kıymetli hediyeler gönderdi (20 Eylül); ancak Acemler'in ser-asker ordusuna hücum etmek üzere ilerlediklerini haber aldığından, dîvânda hemen Tebriz üzerine yürümek niyetinde olduğunu beyân etti.[546] 27 Eylül'de, Tebriz ahâlîsi tarafından istikbâl olunduğu halde, bu şehre girdi.

Sonra, Pâdişâh'ın ve vezîr-i âzamin orduları Avican'da birleştiler. 29 Eylül'de, Sultân Süleyman büyük bir dîvân akdederek, bunda ser-askere, beğlerbeğlerine, ağalara, defterdar İskender Çelebî'ye, reîs Celâl-zâde Mustafa Çelebî'ye,[547] nişancı Seydî Beğ'e hü'atler verildi. Pâdişâhın hassa askerleri, yeniçeriler, sipahiler adam başına 1.000 akçe, yâhud 20 duka ihsan aldılar.

Gîlân hâkimi Melikü'l-Muzaffer, Süleyman'a bağlılık arzı ile elini öpmeğe geldi; Şirvan Şâh'ın oğlu Bayburt, Kemah, Karahisar, Adana beğlerinin askerlerinden mürekkeb olan Tebriz muhafızlarına kumandan tâyin olundu. Ondan sonra ordu Miyâne ve Zengân tarikiyle Sultaniye üzerine hareketinde devam etti. Sultâniye'de Pâdişâh'a haber geldi ki, Şâh Tahmasb bir ric'at hareketi yapmağa çalışıyor ve Dülkadır Hanedanı Be-ği Mehmed Beğ, Osmanlı tarafına geçmiştir. Tahmasb'ın sancağı altından kaçan, yalnız Mehmed Beğ'den ibaret değildi. Şâhruh Beğ*in oğlu ve İran ümerâsından beş kişi daha efendilerinden yüz çevirip Süleyman'ın bayrağı altına girmeleri üzerine, Pâdişâh tarafından des-t bûsî (el öpme) merasimine kabul olunarak, kendilerine hil'at, kavuk, haysiyetlerine lâyık surette geçinmek için para ihsan olundu (15 Rebî'ü'1-âhir - 24 Teşrîn-i evvel)1.[548]

Bağdadin Zaptı

Mevsim ilerlediği cihetle Hemedân'a gidilmek için geçilmesi lâzım gelen dağ yolu büyük zorluklara katlanmayı gerektiriyordu. Birçok yük hayvanı

[546] Vezîr-i âzam hareketin sür'atlenmesi için birkaç ulak gönderdi. Rûz-nâme-i Siüeymânî'de 26 Eylül târihine müracaat. Âlî (30. Hâdise, varak: 244) ve Solak-zâde (varak: 110), İbrahim Paşa, Sultân Süleyman'ın Tebriz'e gidip gitmiyeceğini bilemediğinden dîvân Hâfız'm Dîvân'ından tefeül ederek (bir nevi fala baktırarak) «dal» (d) harfinde 53. gazelin ilk beyitleri tesadüf eylediğini söyler.

[547] Reîs efendi Osmanlı müverrihlerinin ilk zikrettikleridir. İbrahim'in Jerom Zara ve Kornelius Schepper üe müzâkerelerinde bu sıfatla hazır bulunmuştur. Resmî Ahmed Efendi'nin Halîfetü'r-Rüesâ unvânıyle neşrettiği reîsü'l-küttâbların ter-cüme-i hallerinde ilk olarak onun ismi yazılıdır.

[548] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/126.

telef olarak, toplar yağmurlardan pek çamurlu bir hâle gelen yollara gömülüp kalacaktı, tbrâhîm Paşa'nın hâdisenin müşkilâtım, ordu nakliyâtına me'mûr İskender Çelebî'nin ihtiyatsızlığına atfederek, hasmını mahvetmek için şu geçiş esnasında Pâdişâh'ın infialinden istifâde ettiği anlaşılıyor: Bu telkinler üzerine İskender Çelebi azledildi, üzerindeki büyük malikâneler Pâdişâh hassı olmak üzere zabtedildi.[549] Lâkin bu haksızlık yolların hâlini asla değiştirmeyip, hattâ asker Hemedan'ı arkada bırakarak, kudemânın «Orvunt» dedikleri Elvend boğazlarına girdikleri zaman, yollar hiç geçilemiyecek dereceyi buldu. Birçok eşya kayboldu; 100 top arabası yakılıp, bunların toplan düşman eline geçmemesi için gömüldü. Askerler yorgunluktan o kadar halsiz kalmışlardı ki, yolda vefat etmiş ve Bağdâd'da İmâm-ı A'zâm kabrine defnini vasiyet etmiş olan nişancı Seyyîd Beğ'in na'şım Şahı kulesinde bırakmağa mecbur oldular. Ordu, bin müşkilâtla Bağdâd üzerine doğru ilerledi. Bağdâd muhafızı, aslında Tekeli olan Mehmed Beğ bir itâat-nâme göndermiş velâ-kin maiyyetindeki askerin hepsini alarak kaçmıştı. Vezîr-i âzam o kadar mühim ve şimdiki halde müdafaasız olan Bağdâd'm zabtı için Önden gitti; yağmayı önlemek için kapıları kapatarak şehrin anahtarlarını alemdarı vâsıtasıyle Pâdişâh'a gönderdi. Sultân Süleyman, müjdeyi getirene 500 altınla o zamanlar varidatı 300.000 akçe tutan îzvornik sancağı beğ-lîğini verdi (24 Cumâdelurâ t. 31 Kânun-ı evvel).

Ertesi gün ser-asker Bağdâd'dan çıkıp Pâdişâh'ın istikbâline gitti. Sultân Süleyman, teveccühünü göstermek için vezîr-i âzami ihsana garke-derek 20.000 altın hediye etti ve tahsisatını Mısır varidatından almak üzere bir misli artırdı.[550] Müteakiben vukua gelen dîvânlarda beğlerbeğ-leri, beğler, ağalar Pâdişâh'ın elini öpmek şerefine nail oldular; seferin başlamasından beri olan hizmetlerine mükâfat olarak terakkiler verildi. O zamana kadar reîsü'l-küttâb hizmetini ifâ eden müverrih Celâl-zâde Mustafa Çelebi nişancılık mansıbına terfî ettirilerek, riyaset hizmeti tez-kireci Receb'e tevcîh olundu. Dîvân kâtibi demek olan (mektubçu, tahrîrat müdîri) tezkirecilik de Ramazan-oğlu Mehmed Beğ*e intikal etmiştir ki, o da bir Osmanlı târihi yazmış ve daha sonra nişancı olarak Büyük Nişancı'dan (Celâl-zâde'den) tefrik için «Küçük Nişancı» unvânıyle yâd olunmuştur. Sultân Süleyman, Celâl-zâde Mustafa Efendi'ye hass-ı hümâyûndan 180.000 akçelik, yâhud 3.600 altınlık malikâne verdi; reîsül-küt-tâVa 50.000 akçelik,

[549] Rûx-nan^-i Süleyman!, 24 Teşrîn-i evvel, Ali, Ferdi, Solak-zade, Celâl-zâde.
[550] Rûz-name-i SÜleymânî, 10, 13, 30 Kânun-ı evvel.

yâhud 1.000 dukalık, tezkireciye 18.000 akçelik, yâni 360 altınlık malikâneler tahsîs[551] olundu.[552]

Bağdâd

Osmanlı Devleti'nin batıda Macarlar'a karşı hudud kalesi olan Bel-grad, dârüT-cihâd[553] unvanını aldığı gibi, doğuda da Acemler'e karşı hudud kalesi olan Bağdâd, dârü'l-islâm unvânıyle yâd olunur; Abbasî Halîfeleri'nin makam olduğu için «Dârü'l-Hilâfe», birçok evliya makber-lerini ihtiva ettiği için «Burc-i Evliya», kapıları dış kapılarıyle örtülü olduğu için «Zevrâ»[554] ismiyle de anılır. Hicret'in 148'inci senesinde (765) Abbasi Hânedânı'nın ikinci halîfesi Mansûr, Dicle'nin doğu sahilinde Bağdadim temellerini attı. Yerli müverrih ve coğrafyacıların rivayetine göre, bu şehir yıldızların Öyle uğurlu bir toplantısında kurulmuştur ki, Bağ-dâd'ı dârü'l-hilâfe ittihaz eden otuzaltı Abbasî Halîfe'sinin hiçbiri orada vefat etmemiştir. Lâkin bunlardan çoğu orada gömülüdür.[555] «Bağdâd» ismi, bâzı müverrihlerin rivayetine göre, zaviyesi bugün şehrin bulunduğu mahalde te'sîs edilmiş olan bir dervişin isminden alınmıştır; yâhûd civarının münbit olmasından dolayıdır ki, bu daha muhtemel görünüyor: Çünkü daha Semiramis zamanında Hamdan ülkesi «Bâğistân» diye adlandırılmıştı.[556] Zamanımızda dahî (Hammer zamanında) Bağdâd pirinç tarlalarıyle, hurmalanyle, limon ve portakallanyle meşhurdur. Irak-ı Arab'ın komşu şehirleri meyvelerinin vergilerini Bağdâd'a gönderirler; Basra'dan pirinç ve şekerkamışı; Vâsıftan elma ve üzüm; Şehr-bân'dan nar gelir.[557].

Bağdâd, Hindistan ile İran arasındaki ticâretin mahzeni ve Basra ve İsfahan'dan Suriye ve Küçük Asya'ya giden kervanların güzergâhıdır.[558]

---

[551] Rûz-name-i Süleyman!, 8 Kanun-! evvel. Ferdi, Solak-zade, Ali. Celâl-zâde, varak: 180.
[552] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/126-127
[553] Bâzı Avrupalılar, «Cihad» mukaddes harb demek olduğu için, Belgrad1 m böyle islmlendirilmesini taassub nişanesi olarak sayarlar. Esasen kilisenin Müslümanlar aleyhinde Haçlı muharebelerini çıkardığı bir zamanda, böyle bir unvan verilmesi söz götürmez. Lâkin cihftd, şeriat lisanında fl-seblUllah harb demek ise de, bu kelime İslâm'dan önce de mevcut ve çahşroafc demek olan c«hd aslından türemiştir. Zamanımızda da şer'I ıstı. lah olarak değil, bir kelime olarak muharebelerimize cihad denilmesinde taassup eseri görülemez. Mütercim).
[554] Cfaan-ntimA, s. 458. (Bu kelime, yılan kav! akan nehire sıfat olur. Dicle, BağdAd taraflarında böyle aktığı için, ona Zevrâ denilmiştir; bu İsim Bağdâd'a dahi verilir. Zevrâ, czlgzag» kelimesinin tam mukabilidir. Mütercim)
[555] CİhAn-nümA, s. 454. (Son Abbasi Halifesi Musta'sım ile 37'dİr, (Mütercim).
[556] Sicilyalı Dtodor (Dlodore de Sicüe), kitap: 2, «Bagystano» der.
[557] Clhan-nüma, s. 459. Niebuhr'da Bağdâd haritasına müracaat, c. 2, s. 289. Harita: 44. Ives'de şehrin tarifine, c 2, bab: 3. Otter, 2, s. 200. Taver-nlye, 4, s. 308. SestİnI, Vlagglo di ritorno o di Bassora, s, 211. Heude, Seyahatname, s. 138. Mak Klneir, C©ğ»fy*, Hatırat, s. 252.
[558] Müverrihin zamanına göre. (Mütercim).

150 kulesi, derin bir muhafaza hendeği olan metîn duvarlar Bağdâd'ı her tarafından kuşatır. Bu duvarlar yarım dâire şeklinde uzanarak takriben 12.000 «on» arazîyi i§gâl eder.[559] Farsça adı «ok» (tîr) demek olan Dicle (Tîger) kuzeyden güneye akarak, şehrin teşkil ettiği bir yayın kirişi gibi görünür. Kuzeyde îmâm-ı Âzam kapısı[560] vardır ki, Bağ* dâd hâricinde bir fersah mesafede medfûn Ebû Hanîfe'den dolayı böyle isimlendirilmiştir: Diğer iki kapı «Aydınlık Kapı» ve «Karanlık Kapı» isimlerini almıştır. «Körpü Kapısı» Dicle'nin öte tarafında şehrin dış mahallesinin batısında bulunan Kuşlar kalesine götürür.[561] Halîfelerin eski sarayından eser olmadığı gibi, dallarının üzerinde, sağ ve sol tarafında kıymetli elbise, elleri kılıçlı süvari heykelleri resmedilmiş altın ağacı muhafaza için, Halîfe Muktedri'in «Ağaç Sarayı» nâmıyle bina ettiği saraydan[562] dahî bir eser yoktur. Lâkin «Hârûnü'r-Reşîd'in, zevcesi Zü-beyde'nin kabri üzerine inşâ ettiği kubbe hâlâ mevcuttur.

İslâm'ın ilk dârü'l-fünûn (üniversitesi) u olmak üzere vezîr-i âzam Nizâmülmülk tarafından inşâ olunan Nizamiye Medresesi'nin nerede bulunduğu şehirde kimsenin mâlûmû değildir. Son Abbasî Halîfesi Mustansır'ın[563] Nizamiye Medresesi'ne benzer şekilde inşâ ettirdiği medrese, tahsis maksadını değiştirmiştir; ilim ve irfan kapısı iken gümrük hanı Olmuştur.[564]

---

[559] Cihân-nümâ sahibi (s. 458) şu tafsilâtı veriyor: Dicle sahilinden İmâm-ı Âzam kapısına kadar 700 zira' mesafede 12; o kapıdan Ak Kapı'ya kadar 2.850 zira* mesafede 34; Ak Kapı'-dan Acem Çarşısı'na kadar 2.050 zirâ'da 26; Çarşı'dan Karanlık Kapı'ya kadar 2.850 zirâ'da 36, Karanlık Kapı'dan sahile kadar 50 zirâ'da 4; oradan Köprü'ye kadar 2.650 zirâ'da 33; Köprü'den nehrin en uzak yerine kadar 1.050 zirâda 18 burç vardır ki, toplamı (12;400 değil), 12.200 zira' mesafeye taksîm olunmuş 163 burçtur.

[560] «îmâm-ı Âzam» adını tarihçi Niebuhr (c. 2, s. 244) «Maadem» yâhud «Adem» yapmıştır. Yine bu müverrih Kâzım yerine «Kadem» yazmak hatâsında bulunmuştur. Bunun içindir ki, plânında şehrin bir kapısından İmâm-ı Âzam'a giden yol «Adem», şehrin öteki tarafından Kazım'a giden yol (Kâzımıy-ye'ye giden yol) «Kadem» şeklinde adlandırılmıştır. Yine buna benzer bir hatâ olmak üzere Karanlık Kapı'ya «Kara-uluğ» denilmiştir. («Karanlık; karanuluk» Türkçenin muhtelif lehçelerinden olup, aynı mânâdadır. Mütercim).

[561] Cihan-nttmâ, s. 460.

[562] Cihân-nümâ, s. 459. Sarayın inşâsı Halîfe Muktedir zamânın-daysa Altun Ağaç daha evvel mevcuttu; çünkü Bizans İmparatoru, Halîfe Mu'tasım nezdinden geri dönen sefirinin ta'rîfi üzerine Hebdomon Sarayı'nda bir Örneğini yaptırmıştır. Maahaza bir türlü ağaçlar uydurulması fikri Acem ve Lidya'nm eski hükümdarları zamanına çıkar ki, Alkibyâdes bunlar hakkında bir ağustos böceğini bile barındıramadıklarını yazar. Plutark'ın Kral Aleksi ve Târihçi Herodot isimli eseri.

Ağaç Sarayı hakkında Cihân-nümâ'nın ifâdesi şudur:

«Dârü'ş-şeceret acâîb-i Bağdâ^'dandir; dâr-i vâsi'a ve besâ-tîn-i vâsi'ayı müştemildir; ve bu darın eyvanı iki birke-i kebîrenin (büyük havuzun) vasatında zeheb ve fıdda onsekiz gusıu var idi (altın ve gümüş 18 dalı vardı). Her gusnın fürû'-ı kesî-resi var idi ki şekl-i esmârîde (meyve şeklinde) envâ'ı- cevahirle mükellel idi; bu şecerenin ağsânı üzere onbeş fâris misâl! (atlı heykeli) var idi. Birkenin cânib-i yesânnda da bunun misli var idi. Bu fâris timsâlleri envâ'-ı harîr ve dîbâc giymişler idi. Süyûf ile tururlardı; ellerinde matârık (mızraklar) var idi ve hatt-ı vâhid üzere müteharrik olurlardı.» (s. 459).

[563] Son değil, sem Abbasi Halîfesi'nin (Musta'sım'ın) pederidir. (Mütercim).

[564] Mak Kinelr, Hatırat-ı Coğrafiyi, s. 252. Doğu cihetinde 100 küçük ve 17 büyük kulesi (penceresi) olan bu binanın nehrin her tarafından üçerden altı kapın vardır.

Bağdâd'a «Burc-ı Evliya» unvanını veren birçok türbenin bir kısmı şehrin surları dâhilinde ve bir kısmı hâriçte Rasâfa mahallesinde ve nehrin batı tarafındadır. Şehrin iç kısmında, Kaadiriyye tarîkati müessisi Abdülkaadir ile[565], felsefî mezhebinin (görüşlerinin, doktrininin) şehidi olan Şeyh Sühreverdî'nin[566] mezarları vardır. îmâm-ı Âzam'm türbesi, şehrin haricindedir. îmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, Dört Sünnî Mezheb'in dört imamının birincisidir; Osmanlı fukahâsı Kur'ân ve Hadîs hükümlerinin tefsirinde onu rehber kabul etmişlerdir.[567] Diğer üç imâmdan Hanbel de Bağdâd'da yatmaktadır. Ebû Hanîfe'nin türbesi karşısında ve nehrin öte tarafında Peygamber'in hanedanından 12 îmam'dan ikisinin, yâni 7. imâm Mûsâ Alî Kâzım ile 9'unculan olan Musa'nın torunu Mu-hammed Takî'nin türbeleri görülür.

Bağdâd, bunlardan başka -Dört Sünnî Mezheb'de Dört İmamlar*dan sonra birinci derecede bulunan- birçok müctehidlerin, yâni sünnî ahkâmın tefsiri hususunda ictihâd derecesine varan zevatın kabirlerini de ihtiva eder.

Müslümanlar, orada, sûfiyyenin en büyüklerinden Cüneyd'in, Şiblî'nin, Hallâc-ı Mansûr'un türbelerine arz-ı ihtiram ederler. Hallâc, Cenâb-ı Hakk'in nefsinde temessül etmiş olduğu dâvasında bulunduğu için, en şiddetli işkenceler altında telef olmuştur.[568] Rasâfe'de daha birçok büyüklerin makberleri vardır. Abbasî Halîfeleri'nden[569] bâzılarının kabirleri harabe hâlinde bulunmakla beraber, bu halîfelerin binalar inşâ etmekte gösterdikleri ihtişamdan nişanedirler.[570] Bağdâd, kuruluşundan iki asır

---

[565] 1165 (561)'de vefat etmiştir. M. D'Ohsson, 4, s. 822.
[566] Ma'sûm olduğu halde 1191 (587)'de İdam olunmuştur. Hacı Kalfa, Tat-
[567] M.D'Ohsaon, 1, s, 17.
[568] 309 (922) 'de Hacı Kalfa, Süyûtî, TftUb-i Hulefâ, tbnü Şahne.
[569] Cihân-nümâ, s. 460. İsmi «velîler» demek olan Evliya, bir rüya üzerine -ki bunda (Hz.) Peygamber'i görmüştü- bütün seyahatlerinde azizlerin makberlerini ziyaret etmiş olduğundan, Bağdâd'ın bütün camilerini saydıktan sonra, îmâm Kâzım ve îmâm Takı türbelerini tarif ediyor. Eserinin sonunda pek çok noksanları vardır ki, Bağdâd târihiyle sona eren 4. cildin yazılışı ihtiyarlığına tesadüf etmiş olduğu şüphesizdir.
[570] Peçevî, (c. 1, s. 173), Bağdâd'ın Timur'dan sonraki durumunu şöyle hülâsa eder: «Timur-lenk, Bağdâd'ı abâ an cedd mutasarrıf olan Kara-Koyunlu Kara Yûsuf un elinden nez' etmiş idi. Muahharan Akkoyunlu pâdşâhı Uzun Hasan'm eline girdi. Daha sonra fürû'-ı Zülkadiriyye'den Alâü'd-devle hükümet etmekde iken 913'de Şah îsmâil taamız etdi. Alâü'd-devle dağlara il-itcâ etmekle Şâh Azerbaycan'a avdet eyledi. Ak-koyunlu'dan Di-yâr-ı Bekir vâlîsi olan Emîr Beg Muslî, Şâh'a itaat gösterdiğinden Şâh Diyâr-ı Bekr eyâletini Ustaclı Mehmed Hân'a vermiş ve 914'de yine Irak-ı Arab'a musallat olmuşdur. Emîr-i kebîr Uzun Hasan Beğ Bayındın adamlarından Bağdâd taraflarında bulunan Bârik Beğ Pürnâk Bayındır! mukavemet edemiyerek Sultân Murâd bin Sultân Ya'kûb ile birlikde mütevecciih-i diyâr-ı Rûm ve Şâm oldu. Şâh îsmâîl Bağdâd'a ve sair şâir bilâd-ı Irak-ı Arab'a muhârebesiz mutasarrıf olarak hükümetini «Halî-fetü'l-Hulefâ» lâkabıyle telkîb eylediği Hadim Beğ nâmında birine tefviz etdi. 939'da Bağdâd hükümetinde bulunan Zülfekaar Hân şîîlikden rû-gerdân olarak Sultân Süleyman'a Bağdâd'ın anahtarını göndermiş idi.»
Fuzûlî Sultân Süleyman'ın Bağdâd'ı fethini parlak bir kasî-deyle medh etmiş ve Pâdişâh'm Bağdâd'a gelişine şu târih mısraını düşürmüştü:
«Geldi burc-i evliyaya pâdşâd-ı nâmdâr» (941)

sonra, halîfe sarayından başka, Irâk-ı Acem ve Arab'da hükümrân olan ve bizzat halîfeleri bile titreten kudretli Büveyh Hâne-dâm'ndan Muizzü'd-devle'nin[571] sarayının inşâ olunduğu görüldü.

Bu ailenin en büyük hükümdarı Azdu'l-devle[572] Bağdâd'da muhteşem bir hastahâne ve akrabasından Şerefü'd-devle bir rasadhâne bina ettiler. Halîfeler sarayı, daha Moğollar'm istilâsından Önce, Celâleddîn Hârezmşâh Mengübirti'nin[573] Bağdâd'ı yağmaladığı zaman yakılmıştır. Lâkin Cengiz Hân'ın kaymakamı sıfâtıyle istilâ etmiş olan Moğol Hânı Hulâgû'riun bütün binaları tahrîb ve bütün ahâlîyi katliâm etmeğe geldiği vakit, şehir tamamen zîr-ü-zeber olmuştur. Eski Bağdâd Hilâfet'le mahv oldu, lâkin birbirini müteâkib Irak'da hükümrân olan îlhan, Kara-koyunlu, Akkoyunlu Hanedanları zamanında eski harabeleri üzerinde yeniden vücut bulduysa da, Timur, Cengiz Hân'ın geçmişte yaptığı mezâlimi tamâmiyle yenilemekte gecikmiyerek, hattâ insan başlarından yaptırdığı ehramlarla Cengiz'i geçmiştir.

Bağdâd, Akkoyunlu Hânedâm'ndan Safevî Hanedanı müessisi Şâh İs-mail'e ve nihayet Sultân Süleyman'a intikal etmiştir. Sultân Süleyman peder ve ecdâdından «Sultânü'l-Berreyn ve Hâkaanü'İTBahreyn», «Hâdi-mü*l-Haremeym*ş-Şerîfeyn»! Kostantıniyye, Edirne, Bursa, «Mısr-ı Nâdi-reti'1-asr», «Şâm-ı Cennet-meşâmm», «Halebü'ş-Şehbâ» şehirlerinin sahibi unvanlarını tevarüs etmişti. Bunlara «Belgrad-ı Dârü'l-Cihâd» ve «Bağ-dâd-ı Dârü*l-Selâm» sahibi unvanlarım da ilâve etti.[574]

Ordunun Bağdâd kışlağında geçirdiği dört ay zarfında, Pâdişâh bütün ülkenin tahrîrini emretti ve devletinin diğer vilâyetlerinde uygulanan timâr ve zeamet usûlünü oraya da tatbik ederek yeni fethettiği bu memleketin idaresini en âdilâne esâslar üzerine te'sîs etmekle meşgul oldu. Şehrin âbidelerini, Meşhed-i Kerbelâ'yı, İmâm Alî ile oğlu Hüseyn'in med-fûn bulundukları Necefi ziyaret etti.[575]

Müslümanlar arasında dolaşan bir kısmı rivayetler Beyne'n-nehreyn (Mezopotamya) kıt'asma kudsiyet isnâd eder: Müslümanlar bu mıntıkada bu kadar dîn şehîdlerinin kanlarının aktığı yerler olan Lümlüm, Cüm-cüme,

---

Büyük şâirin kadri takdir edilemeyip meşhur Şikâvet-name'-sini yazacak bir halde kahnası o asırda erbâb-ı kemâle gösterilen iltifata nazaran garîb karşılanacak bir durumdur yazar. Plutark'ın Kral Aleksi ve Tarihçi Herodot isimli eseri.

[571] Hacı Kalfa. 356 (967)'de vefat etmiştir.

[572] 372 (983) 'd* vfif&t etmiştir.

[573] 1231'de vefat etmiştir.

[574] «Osmanlı Devleti-nJn Teşkilât ve tdâre UsflHbne müracaat, 1, 450.

[575] Eûi-nime-i Sttleymfcnl, 18-23 Mart.

Kerbelâ, Kaadisiye sahralarını; Âdem, Nûh, Yahazkal, îdrîs Pey-gamberler'in kabri denilen mahalleri; Peygamberdin sülâlesinden altı imâmın, yâni îmâm Alî, İmâm Hasan, tmâm Hüseyin, îmâm Askerî, tmâm Kasım ve tmâm Takî'nin[576] türbelerini; yeryüzünden kaybolan son imâm Mehdî'nin çıkacağı mağarayı[577] dînî bir hürmetle ziyaret ederler. Bu türlü rivayetlerde bahis konusu olan mahaller Müslümanların nazarında târîh ve coğrafya bakımından şâyân-ı dikkat yerlerden ziyâde ehemmiyet kazanır; İslâm Münzir, Nu'mân, Mansûr, Keykâvus tarafından inşâ olunan sedîr ve hâvernak, devanı ve ağarkûf (?) saraylarına pek az kafa yorarlar. Kezâlik, kadîm Hıra ve Küfe Arab şehirleri harabelerini incelemekle pek az meşgul olurlar, Termodon ve Ketesifon harabelerine ise hiç iltifat etmezler. Kadîm Babilon şehrinin bulunduğu yerde gökyüzünden nazil olan Hârût ve Mârût isminde iki meleğin güzel Ana-hîd'i ele geçirmeğe kalkışmış oldukları için kıyamete kadar zincirlenmiş bulundukları hayalî çeşmeden başka birşey aramazlar: Bu iki melek in-zivâgâhlarının en derin köşesinden kendileriyle istişareye gelen insanlara sihir Öğretirler; gönül verdikleri kadın ise ta'lîm ettikleri sihirli kelimenin gücüyle gökyüzüne çıkarak sabah yıldızını ikametgâh edinmiş ve yıldızların hep bir ağızdan okudukları manzumede güneşin şualarından bir sâz Üe terennümün üstadı vazifesini ilânihâye yerine getirmekte bulunmuştur.[578]

İmâm-I Âzam Ebu Hanîfe'nin Kabrinin Bulunması Ve Türbe İnşâ Edilmesi

Ancak bu kadar garîb hâtıralarla dolu olan şu ülkede, Süleyman'ı en ziyâde meşgul eden şey, dört Sünnî mezhebden birincisinin kurucusu olan îmâm-ı Â'zam Ebû Hanîfe'nin kabrini araştırmak olmuştu. Bu kabîr, Şiîler tarafından tahrîb edilerek, üzerinde ne varsa yağma edilmiş ve na'şı yakılmıştı. Ancak Ebû Hanîfe'nin hâtırasına ve Süleyman'ın dindarca ar-zusuna uygun olan bir mucize olmak üzere, Şiîler'in bu muhterem türbeye husûmetleri beyhude olmuş ve Allah'ın lûtfu ile na'ş'a bfrşey olmamıştı, îmâm'ın kabrinin eski muhafızı olan bir çavuş, rüyasında tmâm'ın kendisine görünerek, cesedini râfızîlerin saygısız ellerinden kurtarmasını emrettiğini

[576] Clhan-nümâ, Otter, İves, Sestim, Niebuhr, Tavernie, Olivie.
[577] M.D'Ohsson, 1, s. 268.
[578] Richard, BahÜon HMlbeJeri Hatıraları (Hârût ve Mârût hakkındaki Kur' ân âyetleri malûm olup, onun haricindeki sözler efsaneden İbarettir. Mütercim.)
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/128-131.

ve kendisinin de bu manevî işarete dayanarak, Ebû Hanîfe'nin cesedi yerine bir gayrimüslim cesedi koyup, îmâm'ın na'şını emniyetle bir yere nakletmiş olduğunu söyledi. Ser-asker, bunu çavuştan öğrenince, keyfiyyeti Pâdişâh'a arz etmekle beraber, Taşlan nâmında bir müderrisi bu kıymetli na'şın araştırılmasına me'mûr etti. Şeyh müderris, amelenin belirlenen mahalde toprağı kazdıkları sırada, rastladıkları bir duvardan misk kokusu duyulduğunu bildirdi, tmâm'ın na'şımn orada bulunduğuna, kabir muhafızının ifâdesinin doğruluğuna asla şübhe edilemeyecek bir delil teşkil eden §u alâmet üzerine, İbrahim Paşa bizzat giderek türbenin girişindeki taşı kendi eliyle kaldırdı. Süleyman dahî koşup gelerek binânin kubbesi altına girdi, flütün orduya kanâat geldi ki, îmâm'ın na'şı o zamana kadar zannolunduğu gibi râfizîler tarafından yakılmamış ve bil'akis setnâvî bir inâyet-i mahsûsa olarak, keşfi Pâdişâh'a ve vezîr-i âzamına kalmıştı. Peygamber'in ashabından Eyyûb'un kabrinin îstanbul muhasarası şifasında keşfi ne kadar mühim bir tesire yol açmış ise îmâm-ı Â'zamın mezarının bulunması da, orduya o kadar büyük tesir etti. Eğer bu iki vak'a II. Mehmed ve Süleyman'ın siyâsî birer tedbîri ise, halk üzerindeki te'sîrleri bundan dolayı azalmış değildir. Bütün ordu îmâm'ın kabrini ziyarete koşarak, Bağdâd Fâtihi'nin ceddi Kostan-tıniyye Fâtihi derecesine avn-i ilâhîye mazhar olduğuna kanaat getirildi. II. Mehmed Eyyûb Ensâri üzerine bir câmî yaptırmıştı; Süleyman da îmâm-ı Â'zam üzerine bir kubbe inşâ ettirmiş ve o zamandan beri bu bina ehl-i Sünnet'den olan Müslümanlar'm bir ziyâretgâhJarı olmuştur.[579]

Pâdişâh, Bâğdâd'dan Viyana ile Venedik saraylarına zafernâmeleri hâmil olarak Memiş Çavuş'u gönderdi; bir müddet sonra Alvazio Gritti'-nin katli hâdisesine müteallik ta'lîmât; ile Viyana'ya bir nâmeber daha gönderdi.[580]

İskender Çelebinin İdâmı

[579] Celftl-zâde, varak: 187-194, Bafedâd'da bulduğu bir el yazmasından naklen Ebû Hanîfe'nin tercüme-İ hâlini yazar. Ali'ye de müracaat, 26. Vak'a, varak: 225. Peçevl, varak: 63. (îmftm'in kabrinin bulunmasına dair Pe-çevl'nin fıkrası M.İ 2'dedir. Hammer, mûslttman olmadığı için inanmıya-billrse de, bizce Byyûb Bnsari ve İmam-ı A'zam gibi dîn büyüklerinin kabirleri hakkında buna, benzer İnâyet-i İlahiye zuhuru olmayacak «eyler değildir.)

[580] Ferdlnand'm Vlyana'dan 5 Temmuz Î53S tarihli mektubunda söyle deniliyor (Avusturya İmp. Hanedanı Arşivi): «Venld ad nos huc Vlennam ultima lumli meusis voivoda cum litteris menae Regeb (13 K&nun-ı sant) datls, venit etaUus 15 Febr. litteris in urbe Bagdad scrlptls. ad <nıas 3. hujus responsum dedimus, et de co, quae de morte AIols'ı Gritti ad nos scripserat, grato animo accepimus victoriam^ Sultan Süleyman'ın 5 Şubat tarihli mektubu Viyana Kütüphanesinde Tarlh-i Gayr-ı Ruhani evrakında münderictir.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/131-132.

Süleyman'ın Bağdâd'da ikameti esnâsındadır ki, tbrâhîm, İskender Çelebî hakkındaki intikam tasavvurunu icraya gayret etti. Azledilmiş olan defterdar, makamıyle birlikte bütün siyâsî nüfuzunu da kaybetmiş idi. Ancak hesapsız serveti onu sadrâzam için hâlâ tehlikeli yapabilirdi. îb-râhîm Paşa, bu ihtimâlden de korkusu kalmamak üzere hasmı hakkında Pâdişâh'dan bir îdâm emri almak için hiçbirşeyi ihmâl etmedi. Bir dîvân günü vezîr Ayaş ve Kaasım Paşalar henüz gelmemiş oldukları halde, İskender Çelebî'nin bertaraf edilmesine Şir taraf-ı pâdişâhîden emir çıkarak, şehrin çarşısında asıldı.[581] Süleyman bu emri vermekle beraber defterdarın altı-yedibin kölesinin müzayede ile satılmıyarak saray kulları arasına alınmasını ve mallarının hazîne-i sultanî için müsadere olunmasını irâde etti. İbrahim'in kini bu derecede de kalmayıp, İskender'in kayınbiraderi Hüseyin Çelebî'nin başı cellâdın satırı altına düşmedikçe sükûn bulmadı. Defterdarın maiyyetihde o kadar adam bulundurulması yalnız bir nümayiş arzusundan ibaret değildi, muhtelif devlet hizmetlerini liyâkatle idareye kaabiliyetli bir gençler fidanlığı teşkil etmek istiyordu; binâenaleyh fikir ve şecâatleriyle temayüz edenleri seçer ve mülkî idarenin muhtelif şubelerine, yâhud orduya sokardı. İskender Çelebî'nin yedi kölesi vezârete ve vezîr-i âzamlığa yükselmişlerdir. Bunlardan Süleyman'ın son vezîr-i âzami ve Siget Fâtihi Sokollu' Mehmed Pa-şa'yı bilhassa söylemek lâzım gelir.[582]

Osmanlı müverrihleri derler ki, bu yedi vezirin servetleri toplamı, İskender Çelebî'nin servetine eşit «ieğildi.[583]

Sultan Süleyman Bağdâd'da kışı geçirdiği sırada, sipâhî ve silâhdâr-larla sağ ve sol garîblerine ve ulûfecilerine, seferde olduğu gibi otağ-ı pâdişâhı muhafazasında bulunmalarım emretmişti,[584] Bâğdâd'dan ayrılışında şehre Diyârbekir valisi olup Bağdâd'ın ilk Osmanlı valisi olmak üzere me'mûriyeti değiştirilmiş olan Süleyman Paşa kumandası ile 1.000 tüfenkçi ve 1.000 tîrendâz (okçu) dan mürekkep bir muhafız kuvveti bıraktı.[585] 2 Nîsân 1535

[581] Eûaaame-i Süleyraftnl, 10 Mayıs. Alt 32. Vak'a. Ferdi, Solakzade, Celal-zade. (iskender Çelebi 8 Ramazan 941'de asılmıştır).

[582] Âlî, Rüstem Paşa'nın dâmâdı olup daha sonraları vezîr-i âzam olan Ahmed Paşa'nın lisanından naklen bunların isimlerini zikreder: «Uzun» diye lâkablandınlan Sokollu Mehmed (Meh-med Paşay-ı Tavîl), Pertev Paşa, Piyâle Paşa, Ahmed Paşa, Zal Mahmûd Paşa, Lala Mustafa Paşa, Hüseyin Paşa; beğler-beğlerinden de: Gülâbî Paşa, Behrâm Paşa, Rus Hasan Paşa.

[583] Âlî, Rüstem Paşa'nın dâmâdı Ahmed Paşa'nın îskender Çe-lebî hakkında «El'ân yedi veziriz, cümlemüzün kudreti ve ha^ dem ve haşemi kesreti merhum efendi denlü değüldür diye hikâyet» ettiğini yazar. Yine Âlî, şâir Gazâlî'nin (Deli Birader) İskender Çelebi hakkındaki mersiyesini dercediyorsa da, bu mersiye asılmış olan diğer şahıslara âid de olabilir.

[584] BAı-name-İ SUenpnanİ, 24 Kanun-ı evvel 1534.

[585] Ferdi, varak: 223.

(8 Ramazan 941)'de, Tebriz'e avdet etmek üzere orduyu harekete geçirdi. Lâkin geldiği yolu tutmıyarak Kürdistan ve Me-rağa'dan geçti. Vari'ı terk eden Şâh'ın ric'ati haberi, İran şehzadesi Sâm Mîrzâ'nın gelişi,[586] biri Fransız, diğeri Acem iki elçinin yaklaştığının bildirilmesi üç ay hâdisesiz, dağdağasız monoton bir surette devam eden bu hareket esnasında, bir parça iştigal bahanesi olmuştur.[587]

Fransa Ve Safevî Elçileri

I. Fransuva Süleyman'a daha önce iki elçi göndermişti; birincisi olan Kont DÖ Frangipani Viyana seferinden sonra İstanbul'a gelmiş; ikincisi olan yüzbaşı Rinson Günş seferi esnasında Belgrad önünde Pâdişâh'm ordugâhına gelmişti. Üçüncü olmak üzere Lafore nâmında bir elçi Bağdâd'ın fethinden dolayı Süleyman'ı tebrik için Asya'ya gelerek,[588] iki defa beyhude sulh teklifleri ile gelen Acem Hânı Ustaçlı'dan ziyâde hüsn-i kabule mazhar oldu.[589]

Tebriz'de ordunun meşakkat ve hizmetleri şâhâne bir cömertlikle mükâfat gördü: Her nefer yirmi altın ve senelik bin akçe tahsisatı olan her timarlı senede ikiyüz akçe terakki aldı. Süleyman, Şâh'ın sarayına yerleşti ve vezîr-i âzam da onun yanında bulundu. Diğer vezirler çadır altında ikamet ediyorlardı. Osmanlılar'ın Tebriz'e dönüşlerinin ilk cuması Pâdişâh, ser-askeriyle birlikte, Sultân Hasan Câmii'ne gitti; bu alayda yeniçeriler etrafında saf bağladıkları gibi, kumandanlar da at üzerinde bulunuyorlardı.[590]

Sultân Süleyman, Îrân Şâhı'mn payitahtında 15 gün müddetle bulunduğu esnada, memleketin tanzîmâtma, valiler tâyinine, kazandığı yeni zaferlerin ecnebî devletlere tebliği ile alâkalı mektuplar gönderilmesine sarf-ı mesaî etti. Dîvân'm eski toplanma usûlünü de Tebriz'de değiştirmiştir; bundan sonra Rumeli ve Anadolu beğlerbeğüerinin vezirlerle birlikte dîvânda bulunmayıp, ancak fevkalâde ahvâlde kendilerinin bir arzları olduğu zaman dâhil olamlannı emretti. Diğer beğlerbeğiler dîvânın

[586] Kûz-nâme-i Süleyman!, 31 Mayıs 1535.
[587] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/133.
[588] Rûz-nâme-i Süleymanî, 26 Mayıs. Fransız elçileri Honar ordugâhına ancak 26 Mayıs'ta geldiklerinden, I. Fransuva ile Sultân Süleyman arasında ilk ahidnâmenin İstanbul'da 1535 Şubatı'nda akdedilmiş olduğuna dâir tarihçi Flassen'in ifâdesi, gerek zaman, gerek mekân i'tibâriyle büsbütün yanlıştır. Pâdişâh İstanbul'a ancak 1536 Şubatı'nda gelmiştir.
[589] Rûz-nâme-i Süleyman!, 30 Haziran 1535.
[590] Kezalik, 5 Temmuz.

toplandığı yere asla girmeyip, kapıda bulunacaklardı.[591]

Süleyman, fethini kan ile tahkim etmeyi gerekli saydı: Şefkat nâmında bir Kürd beğinin yedi adamıyle beraber başları kesildi.[592] Muhtelif büyük hizmetlere tâyîn olunan vâlîler arasında Şâh'ın kardeşi Sâm Mîrzâ'nın, ilticasından dolayı gördüğü mükâfatı zikretmek lâzım gelir ki, kendişine verilen eyâlet Kızıl-özen'in öte tarafındaki bütün Irak parçasını içine alıyordu.[593]

---

[591] Kezâllk, 13 Temmuz.

[592] Rûz-n&me-i Sttleym&ol, 11 Temmuz.

[593] Rûz-nâme-i Süleymânî, 22 Temmuz. Dîğer terakkiler Ferdî'de yazılıdır; varak 231 ve 239. Anadolu beğlerbeği Mustafa Paşa Rumeli beğlerbeğiliğine çıkarak, onun memuriyeti henüz Mısır'dan gelen Süleyman Paşa'ya verildi. Kürd Hacı Beğ Bitlis Beği oldu. Gâzî Hân Şehryân beldesiyle civarındaki Mendli (Mendelli), Harmuye, Elvendiye köylerini malikâne şeklinde alarak Bayburd ve Kemâhl sancakları Diyârbekir eyâletine ilhak olundu.

Sultan Süleyman'ın Altıncı (İran'a Birinci) Seferi Rûz-nâmesi

Haziran 1534 (Zilhicce 940) - 10 (Çarşamba, 28 Zilhicce), Üsküdar, 12, Tevakkuf. 13^y*zîr-i âzamin çadırı toplanır. 14, Maltepe, 15, Tekfur Çayırı; yağmur. 16, Gegbüze (Gebze), 17, Hereke. 18, Sazlıdere. 19, Sitâre Köprüsü. 20, Kazlıdere, 21, Dikilitaş (İznik yakınında), 22, Tevakkuf. 23, Pambukçı, 24, Yenişehir. 25, Tevakkuf, 26, Akbıyık, 27, Eşen (İşen?), 28, Boz-öyük, 29, İnönü. 30, Ilıca.

Temmuz (Muharrem) - 1, Kütahya, yağmur. 2 ve 3, Ke-zalik. 4, Vezîr-i âzamin çadırı toplanır. Bu üç gün zarfında Elmalı Dağı'nda av. 5, Ordu, Altuntaş köyü civarına konar, uzun merhale. 6, Ordu, Elmalı Dağı eteği boyunca gider. 7, îrik Köyü, 8, Karahisar. 9, Kızılkilise, 10, Selâmüaleyküm. 11, Göl kenarında İshaklı. 12, Alaşehir'e konulur. Vezîr-i âzamin arkasından giden garibler ağası geri dönerek Van ve Vestân şehirlerinin itaati haberini getirir. 13 (Pazartesi, 1 Muharrem 941), 14, 15, Tevakkuf. 16, Arık. 17, Ilgın. 18, Rengi, 19, Kelmiç Beli, 20, Konya. Vezîr-i âzam fetholunan kalenin anahtarlarını gönderir. 21, Tevakkuf. Pâdişâh Mevlâna Celâleddîn'in türbesini ziyaret eder. 22, Kırkpınar, 23, Karacadağ menbâı, 24, Kabak Akça (Akçakavak) 25, Oda. 26, Akoyuk, 27, Nekkare-zen Çayırı, uzun merhale. 28, Sa'diye, 29, Develi Karahisar, uzun merhale. 30, Boğazköprü. 31, Kayseri.

Ağustos (Safer) - 1, Tevakkuf. 2, Barismadan geçip Sarımsaklı yakınına konar. 3, Çapu Hanı, uzun merhale. 4, Gedik Hanı, 5, Üsküfçü Hanı, 6, Lâtîf Hânı, vezîr-i âzam bugün Tebriz'e varır. 7, Dânişmendli, 8, Sivas. Özbek Şâhı'nın elçisi gelir. 9, Tevakkuf. Yeniçeri ağası ileri gider. 10 ve 11, Tevakkuf. 12 (Çarşamba, 1 Safer), Koçhisar ovasına kadar gidilir; iki merhale alınmıştır. 13, Kuşçu Hasan ovası. Evvelâ Kaz Gö-lü'ne konulmuştu; lâkin orada su yoktu. 14, Şahne Kayası eteğinde Kapulı Hisar karşısı; bir günde iki merhale; yol pek müşkilâtlıdır. 15, Akşehir ovasında kâin Marlum Çayırları. Şahne-Kaya'dan Kalfacık sahrasına kadar yol çok kötüdür. 16, Suşehri bağlı Dikin köyü yakınındaki çayırlar, iki merhale birleştirildi, çünkü mutâd olduğu üzere Azbidi (Azebdi veya îzbüdi) köyünde kalınmak lâzım gelirdi; bu merhale çok uzun ise de yol düzgündür. Ordu birçok köylerden geçerek Çoban Emre türbesi yanından geçer, 18, Kemah mülhakatından Aktepe; uzun ve yorucu bir merhale; dâima iniş ve yokuş. 18, Kemâh'dan Büyük Yurd'a kadar yollar taşlık ve arabaların geçmesi müşkildir, ne aağç, ne de köy görülür. 19, Kir-mâne, çok zahmetli merhale. 20, Erzincan. Şirvân-Şâhı'nın bir adamının ordugâha gelişi. 21, Tevakkuf. 22, Çadırlar toplanır. 23, Çubuk Yurdu Boğazı girişinde konulur. 24, İki merhale birleştirildi. İstanbul'dan beri alman merhalelerin en müşki-lâtlısı budur. Düzün Hanı önüne konulur. 25, Kars; Fâtih Sultân Mehmed Uzun Hasan üzerine gittiği vakit Miyâne Köyü'n-de kalıp Fırat'ı oradan geçmişti. 26, Mama Hâtûn Hâm'mn beri tarafında Hobyar kalesi harabeleri yanında. 27, 28, Tevakkuf. 29, Tevakkuf. Soğuk kendini hissettirir; Tercan Dağı'na kar yağar. 30, Seferin nihayetine kadar Kemâh'da kalacak za-hîre ve mühimmatın gelişi beklenilmek üzere tevakkuf. 31, Ordugâh kaldırılır.

Eylül (Rebîü'l-evvel) - 1, Penek, boğazlar içinde uzun merhale. Ordu boğazlardan birinde kalır. 2, Hânis; vezîr-i âzamin bir ulağı şu haber ve hatırlatmayı getirir: Azerbaycan feth olunmuş; hükümetini vezîr-i âzam beğlerbeği Bayındır-oğlu'na vermiş; Devlet'in eyâletlerine zâfernâmeler gönderilmesi münâsib olur; Tebrîz istihkâmlarına başlanmış; Pâdişâh'-ın kış ordugâhını orada kurmağa mevsimin müsâadesi olmadığından, Diyârbekir'e avdet edilmesi daha iyi görünür; Gî-lân Şahı Melik Muzaffer vezîr-i azama bir elçi gönderip, ve-zîr tarafından da derecesine lâyık ikramla iade olunmuş. 3, Çermuk. Sultân Selîm evvelâ Alaca-Hari'da, sonra Çermuk'-da kalmıştı; iki merhale bir günde alındı; ordunun Diyârbe-kir'de kışlaması kararlaştırıldı. 4, Tevakkuf. 5, Erzurum; seraskerin muzafferiyetlerinin îlânı için vilâyetlere mektuplar gönderildi. Pâdişâh Erzurum mezarlarını ziyaret eder. Neferlerin ileri gitmesi yasaklanır, ordunun tûlânî sıra gitmesi emredilir. 6, Hasankale, uzun ve müşkilâtlı merhale. 7, Araş üzerinde Çobanköprü, nehrin öte tarafına geçilir; uzun merhale. 8, Alagöz, yükler için müşkilâtlı yol; az su

bulunur, ve bir boğazda konulur. 9, imâm Kayası; karışıklık olmaması için eş-yâ ordunun ilerisine gönderilir. 10 (Perşembe, 1 Rebîü'l-evvel) Aleşkird (Eleşkird) vadisinin beri tarafında Kovan kalesi harabeleri yanında Aydın Köyüne konulur. Çifte merhale; müzayaka, müşkilât; burada Tebriz'e giden yol ikiye ayrılır; ser-asker tarafından fetholunan Erciş, hass olmak üzere uhdesine verildi. 11, Fırat sahilinde Nâdli Köyü, güzel ve düzgün yol. 12, Fırat boyunca gidilir. 14, Çıkrık Köyü; uzun ve müşkilâtlı merhale, 15, Ağı Köyü. 16, Erciş yakınlarında konulur. Mu'tâd menzil. Mehmed Ağa ser-askere hediye olarak birçok eşya gönderir. 17'den 20'ye kadar tevakkuf. 21, Dîvân.

Acemler'İn ilerlediğine dâir vezîr-i âzamin bir ulağından alınan haber dolayısiyle dîvânda Tebrîz üzerine gidilmesi kararlaştırılır. 22, Ordu göl yakınında Bendmahı köyüne konar. Geniş ve taşlık yol. 24, Sekmânde köyü yanındaki çayırlar; müşkilâth gidiş. 25, Ordu Hoy*un öte tarafına konar. O kadar dar bir boğaza girer ki, iki süvari yanyana gidemez. Yük hayvanlarının birçokları uçurumdan düşerek zayi olur. 26, Ahta; uzun merhale; içecek su bulunmuyor; vezîr-i azamdan bir ulak gelip ordunun hareketine hız verilmesini teblîğ eder. 27, Ordu Heft-Çeşme yakınında Sifya'mn öte tarafında durur. Bir günde üç merhale alınır; yol biraz müşkilâtlı; yağmur ve rüzgâr. 28, Ordu Tebriz'e varır ve Seydâve'ye (?) konar; uzun merhale; eşyanın bir takımı orduya ulaşır. Tebrîz ahâlîsi tebriklerini arz etmek için Pâdişâh'ı karşılarlar. 29, Avicân ki Acem Şâhı'nm yazlık ordugâhıdır ;vezîr-i âzam ve Pâdişâh askerlerinin birleşmesi. 30, Dîvân. Ser-asker, beğlerbeğileri, ağalar, reîs Mustafa Çelebi cümleten kaftan giyip Hudâven-digâr'm elini Öpmek şerefine nail olurlar. Pâdişâhın hassa askeri biner akçe (yirmi altın) ihsan aldılar.

Teşrîn-i evvel (Rebîü*l-âhir) - 1, İstirahat; yağmur. 2, Dîvân. Gîlân (Geylân) Şahı el Öpmeğe mazhar olur. 3, istirahat. 4, Pâdişâhın otağı toplanır. 5, Ordu Han-Abbas yanından geçer. Han-Abbâs; vezîr-i âzamin pişdar olarak Rumeli askeriyle gidişi; Pâdişâh hassa askeri ile (yeniçeriler, muntazam asker ve süvariler) ordunun merkezinde bulunur; düm-dâr (ardçı) Karaman askerinden tertıb edilmiştir. Kısa ve kolay merhale; lâkin su yok, Şirvan Şâhı'mn oğlu Mehmed Mirza kumandan sıfatıyle Tebriz'de kalmağa memur oldu. Kara-hisar, Kemah, Bayburd, Aydın beğleri ve onların süvarileri Mirzâ'nın maiyyetine verildi. 6, Türkman köyü yanında; uzun merhale; dar yol. 7, Karabaldır Çayı; gayet güç yol ki, su da az bulunur. Ser-asker Rumeli askeriyle ileri gider. 8, Miyâne. Uzun ve zahmetli merhale; geniş bir nehir üzerine kurulmuş yüksek bir köprüden geçilir. 9, Kaplantı Gediği ortasında Kızıluzun köyüne konulur. Vadiden geçen ırmağın suyu acıdır: 8u boğaz, öte tarafından başlayan Irak ile çıkıp bırakdığımız Azerbaycan arasında hudud çizgisidir. Vezîr-i âzam manevrasından dönerek safa girer. Askerin ileri gitmek için saflardan ayrılmaması emrolunur. Müşkilâtlı, fakat uzunlukça mutedil merhale. Acemler, otağ-ı hümâyûnun ordunun önünden gittiğini bildikleri için muhafazasına memur askeri gafletten istifâde basmak isterlerse de, vezîr-i âzam tarafından ric'at ettirilirler. 10 (Cum'artesi, 1 Rebîü'1-âhir), Hân-Sercem (?) geniş ve hâlî bir yer; eşya geride kalmıştır. Hân-Nikbî, uzun fakat kolay merhale. 12, Zengân şehri; uzun merhale, su boldur. 13, Sultaniye ki, ekseri yerleri harâb olmuştur. Sultân Muhammed Hudâbende, sekiz minare ile çevrili bir kubbeyi ihtiva eden türbesinde burada gömülüdür. Haber alındı ki, Şâh alabildiğine kaçmış ve Mehmed Dülkadır-oğlu Osmanlılar tarafına geçmiştir. Şiddetli soğuk ve kar. 14, Dülkadır-oğlu'nun kabulü için tevakkuf. Onun çadırı, vezîr-i âzamin çadırı yanına kuruldu. Dîvânda Acem beğleri Ulama, Dülkadır-oğlu, Şâhruh Beğ'in oğlu Mehmed el öpmeğe nail oldular; kaftan giydiler; Gîlân Şahı avdet için ruhsat alır. 15, Sahan Kale; güzel yol; lâkin dolu yürümeyi zorlaştırıyor, 16, Ebher; kış ortasında gibi şiddetli kar; beyhude telâş; asker kendisini düşman karşısında sanır. 17, Azalmağa başlayan yiyecek gelmesini beklemek üzere tevakkuf. Şâhruh Beğ'in oğlu Mehmed 100.000 akçe ihsan, iki kaftan, beş dülbend ve bir mücevveze alır. Beraber gelmiş olan beş beğden üçü yirmişer bin akçe, ikişer dülbend, mücevveze ve diğer ikisi onbeşer bin akçe, birer kaftan, ikişer dülbend, birer mücevveze aldılar. 18, Tevakkuf; Acem beğleri el öpmeğe kabul olundular. Aldıkları ihsanlardan dolayı Hudâvendigâra teşekkürlerini arzettiler. Ulama ile diğer beğlerbeğileri hil'at giyip el öptüler. Pâdişâh ve paşa, orduya resm-i geçit yaptırmak için ata bindiler. 20, Küçük Rebâblar köyü yanında konuldu. Ulama Paşa ve Dülkadır-oğlu Tebriz'e dönmek için müsâade aldılar. Bu merhalede, Pâdişâh'm Bağdâd üzerine yürümek kararını askere anlatmak için, otağ-ı hümâyûn kapısı Bağdâd'a doğru açıldı. 21, Uzun merhale; soğuk; kar; yük hayvanları soğuktan yol üzerine düşerler. 22, Ova köyü yanında; dar bir yoldan uzun merhale; develer, arabalar, zât-ı şahanenin arabaları, toplar, Öteki merhaleye yetişemediler. Gece at sırtında ve şiddetli soğuk içinde geçirildi. Öğleden sonra o kadar ke-sîf kar yağdı ki, insan etrâfındakini göremezdi; birçok yük hayvanı zayi oldu. 23, Geri kalan develeri ve eşyayı beklemek için tevakkuf. 24, Mâziyân köyü yanına konulur; yağmur yollan bozduğundan arabaların gelmesi gecikir. Defterdar İskender Çelebi azl olundu; onun ve Hüseyin Çelebi'nin emvali hazîne-i şâhâne için müsadere olundu. 25, Dergüzin civan; güzel yol- 26, Orduyu toplamak için tevakkuf. 27, Yük hayvanları için ot tedârik edilmek üzere tevakkuf. 28, Sâzen köyüne konulur. Uzun merhale lâkin yol düzgün; kar, yağmur, soğuk. 29, Humartân karşısında Destgir köyü; Hâmân, Elvend Dağı'nın eteğinde ve güzel bir sahra üzerinde kâindir. 30, Ot bulmak için tevakkuf. 31, Salcık köyüne kadar güzel yol.

Teşrîn-i sânî (Cumade'1-ulâ) - 1, Ordu, Sa'dâbâd civarına konar. 2, Yağmurlu havada bir uçurum üstünde, pek kaygan bir yoldan geçer. Sa'dâbâd, her tarafından dağlarla çevrili bir sahradadır. 3, Bir sahrada kâin Dînâver; uzun

ve zahmetli merhale. 4, Tevakkuf. 5, Tarlalar ortasında kurulmuş Melyur kalesi (?). 6, Veysel Karanı. 7, Mâzîdeşt, geçilmesi güç bir bataklık ortasından uzun merhale. 8, (Pazar, 1, Cu-mâde'l-ulâ) Orduyu toplamak için beklenir. 9, Samgân Çayı. Yokuşlu yol, bataklıklar, boğazlar; yük hayvanlarından birçoğu kayboldu. Nişancı Seydî Beğ'in vefatı; na'şı, îmâm-ı Âzam türbesi civarına defn olunmak için ordunun arkasınca götürülmüştür. Erzurum'dan beri ağaç görülmemişti, burada ilk defa meşe ve çam ağaçları görülür. 10, Alemdar türbesi yanına konulur. İnişli yokuşlu yol; daimî fırtına; birçok asker eşyaları geride kaldığı için geceyi at sırtında geçirmeğe mecbur oldular. Yüz top kundağı yakılıp, toplar yere gömüldü. 11, Karabulak Çayı; taşlık yol, kaynak bulunmadığından asker yol üzerinde sel sularını toplayıp içmeğe mecbur olurlar. 12, Şahin Kale ki, bir tepe üzerindedir, burada Irak-ı Arab'dan çıkılıp Bağdâd vilâyetine girilir. Fena hava, yağmur. Eğer yol fena ve merhale uzun olsaydı, eşya ordu ile birlikte yetişemezdi. Topçu arabalarının bu çamurlu yollarda ilerleyeme-yen otlarını beklemek için tevakkuf. Bağdâd henüz uzak olduğundan Nişancı Seydî Beğ'in na'şı Şâbî kalesine defn olundu. Yiyecek kıtlığı, ordu yeni İmam harabelerine varır; yol evvelâ bataklıklarla kesilmiş, sonra inişli yokuşlu dar bir vâ-dîden geçer. Fırtına ve yağmur. 15, Kasr-ı Şîrîn ki, yarı ha-râbdır. Arazî kuru ve mahsûlsüz, mer'ası hiç yok, bu daimî fırtına esnasında birçok yük hayvanı zayi oldu ve birtakımını yağmur selleri alıp götürdü. 16, Bayırlar arasından uzun merhale. Bağdâd Beğlerbeği Mehmed Beğ'in Pâdişâh'a şehri teslim etmek istediği haber alındı. Bağdâd kadısının gelmesi. Dînâver*den buraya kadar arazîde zirâat yapılmamıştır. İnsan ve hayvan açlıktan muztarip, 17, Yüklemek beklemek için tevakkuf. 18, Dokuz-Tulum ki bir göl kenarıdır; kısa merhale ve iyi yol. Bağdâd korucu-başısı Kara Velî, askerin (Teke askeri) azimetinden sonra Mahmud Beğ ile Seyyîd Mansûr'un İran Şahı'nın yanına kaçmış olduklarını Pâdişâh'a bildirir. 19, Tevakkuf. Daimî yağmur. Pâdişâh evvelâ ırmağı geçmek ister, lâkin sular pek kabardığından otağına dönmeğe mecbur kalır. Birçok adam ve yük hayvanı boğulur. Bütün tarlaları su basmıştır. Ordu buraya kadar bu derece musibet görmemişti. 20, Bütün ırmakların taşmasından dolayı tevakkuf. 21, Sular biraz azalmış olduğundan dolayı Pâdişâh Öğleden sonra yola çıkar. 22, Kürd beğlerine hilkat giydirildi. 23, Ser-asker Bağ-dâd'a gitmek üzere öne geçer Mercan civarında Karadiyya'da ordu kurar. Otağ-ı Hümâyûn bir tarlaya kurulur. 24, Nasîn (Nâseyn) seylâbesinin feyezanından dolayı tevakkuf. 25, Bu seylâbeden geçilerek Bürhân (?) köyünde konulur. Burada hiç mer'a bulunmaz. 26, Halâsarki (?) seylâbesi bir taş köprü ile geçilir. Hamîr (Kızılca) Dağı boyunca kısa merhale. 27, Avî-se (?) köyü, bir ırmak kenarına konulur. Ordu bir ağaç köprü ile geçer. 28, Birecik. Usûl gereğince Elvendiye merhalesine varılmak lâzım gelirdi, lâkin sür'atle gidildi. Ordu, pirinç tarlaları için açılan kanallardan büyük müşkilâtla geçer. Ser-asker bugün güzel, fakat soğuk bir hava ile Bağdâd'a varır. Beğ ve ağalar maiyyetinde olduğu halde atla kalenin etrafını dolaşır, ve seçtiği az miktarda adamla içeri girer. 29, Lokman'ın türbesi civarında Şeyh Sekrân; ser-asker, Pâdişâh'a mîr-i alemi Ca'fer Beğ ile Bağdâd'm anahtarlarını gönderir. Ca'fer Beğ mükâfat olarak hil'atler, beşyüz altın, üçyüzbin akçe varidat ile îzvornik sancağı beğlîğini alır. 30, Bağdâd'a girilmesi; el öpme merasimi. Pâdişâh bu yeni fetihten dolayı tebrik olunur. Bu münâsebetle taraf-ı şahaneden ser-askere, yirmibin altın ihsan ve bundan başka Mısır varidatından alınmak üzere tahsisatına yirmibin altın zam ve bir kaftanla murassa bir kılıç îtâ edilir.

Kânun-ı evvel (Cumade'l-uhrâ) - 1, Dîvân. Beğler ve beğlerbeğleri hil'at giyip el öperler; Rumeli ve Anadolu as-keri kışlaklarına giderler; diğer asker yurdlanna dönmeğe me'-zûn olur. 2'den 4'e kadar istirahat. Reîsü'l-küttâb Mustafa Çe-lebî nişancı, Receb Çelebi reîs, Mustafa da çavuş-başı oldu. 5 ve 6, Tevakkuf. 7, Pâdişâh Bağdâd'ı kışlak ittihaz eder. 8 (Salı, 1 Cumade'l-uhrâ), vezîr-i âzam konağında dîvân. Bağdâd'da birleşmiş olup da Mehmed Beğle' birlikte gitmeyen Tekelilerdin hepsi vezîr-i âzamin yanında toplanırlar, içlerinden üç kişiye sancak verilir. Eskiden Merağa sancakbeyi olan Ulama Paşa kâhyası Velî-Hân Beğ altıyüzbin akçe senelik îrâd, yirmibin akçe ihsan ve bir hil'at ile Malatya beğliğine nail olur. Ulama'nın sekbân-başısı onbin akçe ihsan ile bir hil'at ve bir sancak alır. Nişancı-başı'ya 180 bin akçelik hass tâyin olundu; reîs Receb Çelebî'ye ellibin akçelik bir zeamet ve dîvân kâtibi Ramazân-oğlu Mehmed Çelebî'ye onsekizbin akçelik bir zeamet ile otuzbin akçe maaş verildi. Kâtib Kara Memi Çe-lebî'nin tahsisatı yevmi otuzsekiz akçeden elli akçeye çıkarıldı. 9, Kışın en şiddetli günleri olan «erbaîn» (soğuğun en şiddetli olduğu 40 günler) başlar. Dîvân. Me'mûriyyet ve terakki alanların hepsi bu dîvânda Pâdişâh'ın elini öperler. Şâh'-ın Tebriz'e gittiği, oradan askeri çıkardığı, kendisinin Sultâ-niye'ye çekildiği haber alınır. 10, Yeni beğler ve bölük ağaları el öpmeğe kabul olundular. 11, Musul sancağı Sa'dî Ah-med Beğ'e verildi; muharebe esnasında otağı etrafında bulundukları Bağdâd'da dahî saray-ı hümâyûn etrafını muhâafaza hizmetinde bulunmaları tımarlı süvariye emr olundu. Ordu alemdârlığı Mesih Paşa-zâde Mahmûd Beğ'in oğlu Mehmed-Şâh'a verildi. Kanûn-ı sânî ve Şubat 1535 (Receb ve Şa'bân).

Mart (Ramazâ)n - 13 (Pazar, 6 Ramazân) dîvân. Ayaş ve Kaasım Paşalar huzura girmeden, defterdar İskender Çe-lebî'nin Bağdâd'da At Pazarı'nda asılmasına emir sâdır oldu. 18, Serasker îmâm Alî ve Hüseyin türbelerini ziyaret ile Bağdâd'a avdet eder. 23, Hudâvendigâr ser-asker, paşalar ve ağalarla birlikte o türbeleri ziyarete gider (Kerbelâ'da); Ulama'nın bir ulağı gelip imdâd istediğini haber verir. 27, Pâdişâh, ziyaretinden avdet eyler. Otağ-ı hümâyûn ve kiler Akolum'a nal k e dildi; defterdarlar yeniçeriye aylık tevzî ederler. 28, Bütün ordu Hudâvendigârın önünden geçer; îskender Çelebî'-nin kayınpederi Hüseyin Çelebî'nin boynu vuruldu.

Nîsân (Şevval) - 1, Hudâvendigâr, Acemler üzerine yürümek üzere Tebriz'e yönelir. Akolum'a konar; Ulama'dan

birkaç ulak gelir. 2, Vezîr-i âzamin azimeti: 3, Hoş-Attâr, 4, Çadırların birçoğu rüzgârdan yırtılır. 5 (Pazartesi, 1 Şevval), Ka-* zanı-bunı (?) köyü civan, 6, Tevakkuf. 7, Bât, uzun merhale; su yok, ordu bir şehir kenarına varır. 8, Bendbâd; mu'tâd merhale. 9, Eyvânî, Hamîr Dağı (Kızıldağ) eteğinde. 10, Şeyh Me-cîd türbesi yakınında tevakkuf olunur. Buranın suyu bulanıktır. 11, Osmanlı köyü. 12, Tevakkuf. 13, Zulevkân çayın; mu'tâd merhale. 14 ve 15, Tevakkuf. 16, Mîlân (Meylân) yakını. 17 ve 18, Tevakkuf. Hudâvendigâr başka bir yoldan gitmeğe karar verdiğinden, ileri giden paşalar ve sancak beğleri geri çağırıldılar. 19 ve 20, Tevakkuf. 21, Gökyurt, 30'a kadar tevakkuf.

Mayıs (Zilka'de) - 1,2, 3, Tevakkuf - 4 (Salı, 1 Zilka'de), Tevakkuf. 5, İkinci emîr-i âhûr Hüseyin Ağa Sünâb ırmağı üzerine bir köprü kurma emri alır. 6, Defterdar ve Rumeli kâhyası orduya vâsıl olurlar. 7'den 18'e kadar tevakkuf. 19, Vezîr-i âzamin çadırı toplanır. 20, Hasköy; sür'atli gidiş. 21, Tevakkuf. 22, Hânân kenti, mu'tâd merhale, ser-asker Hudâ-vendigârd'an ayrılıp daha uzak konmağa gider. 23, Tevakkuf. 24, Kızıldere. Su pek az. 25, Ulama'nm bir ulağı Şâh'ın Van'a gitmiş olduğunu ve kardeşi Sâm Mîrzâ'nın, Pâdişâh'a bağlılıklarını arz etmek için yola çıktığını haber verir. 26, îmân-şâh boğazından geçilerek Honâr'a konulur. Rumeli beğlerbe-ğinden gelen bir ulak, bir Fransız elçisi gelmiş olduğunu ve arkasından gelmekte bulunduğunu haber verdi. Diğer bir ulak da Amasya beği Mehmed Beğ'in Amasya sancağında isyan eden Acemler'i idam ettiği haberini getirdi. Anadolu beğler-beği Pâdişâh'm ordugâhına katıldı. Çok yılan bulunuyor. 27, Ser-asker ve vezîr-i âzam dîvân kurup Anadolu beğlerbeği ve beğleri el öpmeğe kabul olundular. 28 ve 29, Tevakkuf. 30, Kelûne (Gelevne?), uzun ve zahmetli merhale. 31, Başçınar, kısa merhale. Yol, inişli ve çıkışlı; taşlıdır. Dokuz Tulum ırmağının menbâı buradadır. Bağdâd beğlerbeği Süleyman Paşa ile Gâzî Hân'dan bir ulak gelip, Sâm Mîrzâ'nın Devlet'e itaat, etmiş ve bu yolda Gâzî Hân'a tahrîrât yazmış olduğunu haber verir.

Haziran (Zilhicce) - 1, Kîstâbî kalesi. 2, Seyyîd Sâdık; mu'tâd merhale. 3 (Perşembe, 1 Zilhicce), Beğ Yurdu; geçilmesi pek güç dağlarda konulur. 4, Kızılca kalesi; zahmetli yol. 5'ten 10'a kadar tevakkuf. 11, Kurban bayramı münâsebetiyle el öpme merasimi. 12 ve 13, Tevakkuf. 14, Çadırlar toplanır. 15, Sitâre, yakın merhale. 16, Kîl; ordu, dik bir dağın kenarından geçer, orada çadır kurar. 17, Hân Gediği. 18, Kün-dilen. 19, Tevakkuf. 20, Tûkan (Tavkan?); uzun merhale; Ulama Beğ orduya iltihak eder. 21, Sarıcakamış, uzak merhale. İran Şâhı'nın eşikağası (teşrifatçısı) Tâclı-Hân gelerek bir elçi gönderilmesine müsâade ister. Eşya, şimdiye kadar yapıldığı gibi, ordunun Önünden gönderilecek yerde arkasından çıkarılır. 22, Kardul, uzun merhale. 23, Nâv, Meraga sahrasında güzel yol. Dellâllar nida ettiler ki, ordu Avicân'a doğru gidecektir. 24, Pâdişâh bizzat Avicân'a gitmeğe karar verir. 25, Tâch Hân'ın orduya göndermiş olduğu emîrin dönmesi ijjin ruhsat verilir. 26, Kongudere, uzun merhale. 27, Erivan'a, alelade merhale, fakat müskilâth. 28, Ağdu Yurt, yol çok güzel.

29, Ser-asker Sa'dâbâd'a konar. 30, Tebriz yakınında Sa'dâbâd. Ordu Bağdâd'dan Tebriz'e üç ayda (doksanbir günde) gitmiştir. Yeniçerilere biner akçe terakki verildiği gibi, timarh süvariden küçük çarpışmalara gidenlere bin akçede ikiyüz akçe terakki dağıtılır.

Temmuz (Muharrem 942) - 1, Tevakkuf. 2 (Cum'a) (1 Muharrem 942), Dülkadir ve Rûm (Amasya) beğlerbeğlerinin gelişleri. 3, Hudâvendigâr, ser-asker, diğer vezirler Tebriz'e giderler. Hudâvendigâr Şâh'ın sarayında ikaamet eder. Vezirler, ağalar, Kaasım Paşa çadırlarını kurdururlar. Ser-asker, Hudâvendigâr'la birlikte Tebriz sarayında bulunur. 4, Tevakkuf; zelzele. Ulama Beğ tarafından Avicân'da alıkonulmuş ve Hudâvendigâr'm Tebrîze gitmesi üzerine orduya gelmemiş olan bir Acem me'mûrunun gelişi. 5'den 9'a kadar tevakkuf. Hudâvendigâr ve ser-asker cum'a namazım Sultân Hasan Câ-mii'nde kılarlar. Yeniçeriler ve at üzerinde oldukları halde beğler namaz esnasında cami etrafında bulunup Hudâvendi-gâr'ı otağa kadar götürürler. 10, Tevakkuf. 11, Hudâvendigâr dîvân kurar. Bir Acem me'mûru vezîr-i âzamin elini öper. Kürd Beğ*i Şefkat Acemlerle münâsebette bulunmakla suçlanarak beş adamıyle birlikte boynu vurulur. 12, Tevakkuf. Şeref Beğ'in oğlu olan kâhyanın boynu vuruldu. 13, Tevakkuf. 14, Dîvân. Bâzı sancak-beğleri beğlerbeğliğine yükseltilerek, el öpmeğe kabul olundular. Pâdişâh, bundan sonra dîvânda yalnız Rumeli beğlerbeğiniriVe vezirlerin yanında oturup mühim bir maslahat için çağırılmadıkça Anadolu beğler-beğinin vezîr ile birlikte bulunmamasını emretti. Diğer beğlerbeğlerinin de, vezirler ile birlikte oturmaları men* edildi. Pâdişâhın emri gereğince, vezirler dîvâna girdikleri zaman beğlerbeğleri dîvân kapısında bulunacaklardır. 15, Tevakkuf. 16, Vezîr-i âzamin çadırı Avicân'a naklolunur. 17, Avicân. 18 ve 19, Tevakkuf. 20, Vezîr-i âzamin çadırı toplanır. 21, Hân Abbâs, 22, Başsız Künbed. Pâdişâh'in Sâm Mîrzâ'yı kendi oğlu gibi tutarak Kızılözen'in bu tarafında Irak'a tabî bütün memleketleri ona verdiği ilân olunur. 23, Yassıçay. 24, Miyâ-ne. 25, Kızılözen, uzun merhale. 26, Hân-Sercem. 27, Hân-ı Nîkbay, 28, Sângân, 29, Sultaniye. 30, Kıydâr Nebî. 31, Çevrül (Çorul)1, uzun merhale.

Ağustos (Safer) - 1 (Pazar, 1 Safer), Taht-ı Süleyman. 2, Dahne, 3, Dergüzîn. 4'den 6'ya kadar tevakkuf. 7, Dergüzîn'den Tebriz'e teveccüh olunur. 8, Başsız Künbed. 9, Ali Oba çayı, 10, Şücâs (Sevcâs) (?), 11, Şîvâ, 12, İçkerekde, 13, Nikbay Hân. 14, Serçem Hân. 15, Kaplanlı Gediği. 16, Yassı Çay, 17, Başsız Künbed. 18, Avicân. 19, Cünvân, 20, Hudâvendigâr Tebriz'e varır ve Hıyâbân yakınında bahçelere konar. 21, îs-tirahat. 22, Hudâvendigâr ordugâhtan ayrılarak Şâm-ı Gâzân (Şenb-i Gâzân) yanında bir bahçede ikamet eder. 23 ve 24, Tevakkuf. 25, Vezîr-i âzam bir miktar süvari ile son ordugâh yapılmış olan Hıyâbân Çayı'na giderek pek ilerlemiş

bulunan Acemler'i ric'at ettirir. 26, Tevakkuf. 27, Tebriz'den çıkış. Ordu, Şâm-ı Gâzân'ın öte tarafından ilerleyerek Sürûrî Köyü yakınına konar. 28i Safran. 29, Ordu, Merend nehri yanından geçerek Göktepe çayırlarında konar. 30, (Pazartesi, 1 Rebîü'l-evvel) Karaköy, 31, Hoy.

Eylül (Rebî'ü'l-evvel) - 1 ve 2, Tevakkuf. Hudâvendigâr ve vezîr-i âzam Şems-i Tebrîzî'nin türbesini ziyarete gitmek için ata binerler, 3, Pîr-Mazâ Haceresi. 4, Tevakkuf. 5, Soğ-man. 6, Karanu-dere (Karanlıkdere) başı, 7, Karanudere'nin bu tarafında Ketük-Kerek. 8, Nevşehir; sabahleyin vezîr-i âzam at üzerinde olduğu halde beğlerin, ağaların ziyaretlerini kabul eder. 9, Bend-mâhı, 10, Erciş, 11, Tevakkuf, 12 ve 13, Tevakkuf. Dülkadir Hânedânı'ndan oniki kişiye ve çavuşlara, topçularla birlikte Âdilcevâz üzerine gitmeleri emrolun-du. 14, Sübhân Dağı kenarında Alî Beğ bağı, 15, Âdilcevâz; Bitlis şehrinin Gâzî Girân Beğ tarafından fetih ve işgal olunduğu haberi alınır, 16, Tevakkuf.

18, Ahlat; Ulama, Van üzerine gitmek için emir alır. Şemseddîn'in validesi Bitlis kalesinin anahtarlarını gönderir. Ser-asker öğleden sonra hareketle Âdilçevâz'a kadar uzanan dağ boyunca gider. 20, Tevakkuf. Ser-asker şehre girer, istihkâmlar üzerine konulan topları boşaltınr, ondan sonra dönerek Alî Beğ bağına konar. 21, Öğleden sonra Erciş'e vâsıl olur. Acemler Bend-mahı'ya kadar kaçarlar. Lâkin akşama doğru kendilerine yetişilip kısa bir muharebeden sonra kılıçtan geçirilirler. 22, Ser-asker, Alî Beğ bağında tevakkuf eder. 23, Ahlat; ser-asker akınlardan dönerek ordugâha gelir. (Burada birinci defa olarak Rûz-nâme-İ Süleymânî ser-asker'e «sultân» unvanını veriyor.) Diyârbekir beğlerbeği Ulama Paşa ile sek-bân-başı'nın Şam'a tesadüfle muharebe etmekte olduklarına dâir haber gelir. Eski Dülkadir beğleri hanedanından üçünün düşman tarafına geçtikleri de öğrenilir. 24, Göl kenarında Nâh-" mân. Burada soğuk su ve çam ağaçlan yardır. 25, Güzeldere. 26, Tevakkuf. Ser-asker Sultân, bir dîvân akdeder. Bunda Diyârbekir beğlerbeği Ulama Paşa ile diğer beğler ve ağalar habay Hân. 14, Serçem Hân. 15, Kaplanlı Gediği. 16, Yassı Çay, 17, Başsız Künbed. 18, Avicân. 19, Cünvân, 20, Hudâvendigâr Tebriz'e varır ve Hıyâbân yakınında bahçelere konar. 21, İstirahat. 22, Hudâvendigâr ordugâhtan ayrılarak Şâm-ı Gâzân (Şenb-i Gâzân) yanında bir bahçede ikamet eder. 23 ve 24, Tevakkuf. 25, Vezîr-i âzam bir miktar süvari ile son ordugâh yapılmış olan Hıyâbân Çayı'na giderek pek ilerlemiş bulunan Acemler'i ric'at ettirir. 26, Tevakkuf. 27, Tebriz'den çıkış. Ordu, Şâm-ı Gâzân'ın öte tarafından ilerleyerek Sürûrî Köyü yakınına konar. 28, Safran. 29, Ordu, Merend nehri yanından geçerek GÖktepe çayırlarında konar. 30, (Pazartesi, 1 Rebîü'l-evvel) Karaköy, 31, Hoy.

Eylül (Rebî'ü'l-evvel) - 1 ve 2, Tevakkuf. Hudâvendigâr ve vezîr-i âzam Şems-i Tebrîzî'nin türbesini ziyarete gitmek için ata binerler, 3, Pîr-Mazâ Haceresi. 4, Tevakkuf. 5, Soğ-man. 6, Karanu-dere (Karanhkdere) başı. 7, Karanudere'nin bu tarafında Ketük-Kerek. 8, Nevşehir; sabahleyin vezîr-i âzam at üzerinde olduğu halde beğlerin, ağaların ziyaretlerini kabul eder. 9, Bend-mâhı, 10, Erciş, 11, Tevakkuf. 12 ve 13, Tevakkuf. Dülkadir Hânedânı'ndan oniki kişiye ve çavuşlara, topçularla birlikte Âdilcevâz üzerine gitmeleri emrol undu. 14, Sübhân Dağı kenarında Ali Beğ bağı, 15, Âdilcevâz; Bitlis şehrinin Gâzî Girân Beğ tarafından fetih ve işgal olunduğu haberi alınır. 16, Tevakkuf.

18, Ahlat; Ulama, Van üzerine gitmek için emir alır. Şemseddîn'in validesi Bitlis kalesinin anahtarlarını gönderir. Ser-asker öğleden sonra hareketle Âdilçevâz'a kadar uzanan dağ boyunca gider. 20, Tevakkuf. Ser-asker şehre girer, istihkâmlar üzerine konulan toplan boşaltınr, ondan sonra dönerek Alî Beğ bağına konar. 21, Öğleden sonra Erciş'e vâsıl olur. Acemler Bend-mahı'ya kadar kaçarlar. Lâkin akşama doğru kendilerine yetişilip kısa bir muharebeden sonra kılıçtan geçirilirler. 22, Ser-asker, Alî Beğ bağında tevakkuf eder. 23, Ahlat; ser-asker akınlardan dönerek ordugâha gelir. (Burada birinci defa olarak Rûz-nâme-i Süleyman? ser-asker'e «sultân» unvanını veriyor.) Diyârbekir beğlerbeği Ulama Paşa ile sek-bân-başı'nın Şam'a tesadüfle muharebe etmekte olduklarına dâir haber gelir. Eski Dülkadir beğleri hanedanından üçünün düşman tarafına geçtikleri de öğrenilir. 24, Göl kenarında Nâh-V mân. Burada soğuk su ve çam ağaçları vardır. 25, Güzeldere. 26, Tevakkuf. Ser-asker Sultân, bir dîvân akdeder. Bunda Diyârbekir beğlerbeği Ulama Paça ile diğer beğler ve ağalar hazır bulunurlar. 27 ve 28, Tevakkuf. 29 (Çarşamba, 1 Rebî'ü'l-âhir) ve 30, Tevakkuf.

Teşrîn-i evvel (Rebî'ü'1-âhir) - 1,2,3, Tevakkuf. 4, Bitlis. 5, Tevakkuf. 6, Nûhân ve Mısr köyleri arasında konulur. 7, Tevakkuf. 8, Veyselkarânî. 9, Mîrzâ Çayı. 10,'dan 13'e kadar tevakkuf. 14, Beşerî nahiyesinde Fırat kenarı,, 15'ten 17'ye kadar tevakkuf. 18, Salâh Çayı. 19, Iyâr Çayı (Ayyâr Çayı?) 20, Amid (Diyârbekir), 21'den 27'ye kadar tevakkuf. 28, (Perşembe, 1, Cumâde'1-ulâ), Ser-asker sultân Siren (Seyrin)'e konar 29, ve 30, Hudâvendigâr ava çıkar, ve öğleden sonra Âmid kalesine çıkar. 31, Tevakkuf.

Teşrîn-i sânı (Cumâde'1-ulâ) - l'den 5'e kadar tevakkuf. Hudâvendigâr cum'a namazım Eski Câmi'de kılar. 6, Tevakkuf. Dîvân. 7'den 9'a kadar tevakkuf. 10, Vezîr-i âzamin cadın toplanır. 11, Karabağ yakınında Kızıltepe, 12, Karacadağ havzasında Elmalı. 13, Hâcgûn. 14, Âbidîn-iriği. 15, Âdno Pınarı. 16, Ruha (Urfa). 17, Tevakkuf. 21, Bir menbâ ve bir cami yanında Tell-Hâle'ye konulur. 22, Dâvûd Türbesi yanınr da. Hîlân ırmağı kenarlanna konulur. 24, Haleb. 25 Tevakkuf. 26, Tevakkuf. Hudâvendigâr Eski Câmi'yi, kaleyi, türbeleri ziyaret eder. 27, (Cumâertesi, 1 Cumâdel-uhrâ), 30, Tevakkiıf.

Kânun-ı evvel (Cumâde'1-uhrâ) - 1, Ordugâh kaldınlır. 2, Asâret (Asârib), 3, Âmekütî (?). 4, Ordu Âsî nehri

Tebriz'de Pâdişâh, Venedik Senatosu'na Bağdâd'ın zabtı haberini gönderdi; nasıl M, Bağdâd'dan da Tebriz'in fethini bildirmişti.[594]

Müverrih nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tebriz'de ikameti esnasında Süleyman'ın saltanatına dâir yazdığı târih hakkında en selâhiyetli îrân edîblerinin düşüncelerini almakla meşgul oldu. İran belagatı şu münâsebetle bir cevelângâh bularak müellif pek mübâlâağlı medihlere gark edilmiş ve Celâl-zâde onları eserinin içine i'tinâ ile kaydetmiştir. Buna medihalara takriz adı verilir.[595]

Tebrîz'den İstanbul'a gelmek için altı ay geçti ve Pâdişâh payitahtına 8 Kânun-ı sânî 1536fda muzaffer bir şekilde girdi. Osmanlı müverrihleri Süleyman'ın îrân üzerine olan bu birinci seferini, birkaç sene sonraki Nahcivan seferinden ayırmak için Irâk-ı Acem ve Irak-ı Arab (Ira-keyn: İki

---

üzerindeki köprüye vanr. 5, Antakya, 6, Bakraş Dağı, 7, İskender Pınan. 8, Kend Hanı, 9, Ilıcak'da Kurd-kulağı önüne ordugâh kurulur. 10, Adana yakınında Cihan (Ceyhan) suyu ke-nanna konulur. 11, 12, 13, Tevakkuf. 14, Av. Hazîne ordunun önünde gönderildi, 15, Vezîr-i âzam yola çıkar. 16, Hasûn Köyü. 17, Gülek kalesi civânnda Sarmaşık. 18, Bâdicân Hanı Önünden geçilir. 19, Kâfir Sındığı (1); dağ geçildikten sonra Ulukışla'ya varılır. 20, Enli-ova, 21, Tâbâgün Akça-şehri. 22, Oyuk. 23, Konya, 24, Bozok. Ordu Ilgın önünden geçerek çadır kurmak üzere Altuntaş'a gider. 26 (Pazar, 1 Receb), îs-haklı, 27, Dağlar içinde Yabay Köyü. 28, Seyyîdgâzî. 29, Eskişehir. 30, Bozöyük. 31, Ermeni.

Kânun-ı evvel (Receb) - 1536 - 1, Yenişehir, 2, îznik. 3, Kazıklı Dağı boyunca gidilerek Sitâre Köprüsü civarında Değirmenli KÖyü'ne konulur. 4, îzmid. 5, Hazîne götüren develeri beklemek üzere tevakkuf. 6, Gegbüze (Gebze). 7, Tevakkuf. 8, Hudâvendigâr İstanbul'a dâhil olur.

Bu isim Haçlı Muharebeleri zamanından kalmıştır. Rûz-nâme, yalnız Sultân Süleyman'ın ordusunun hareket! nden bahsettiğinden, iskender Çele-bî ve Ulama'nuı Kızılca Bofeazları'nda hezimetinden bahsedilmemiştir.' Osmanlı müverrihleri, Celâl-zâde, Sol ak-zade, Âl!, Peçevl ve diğerleri bile ordunun 10.000'den ziyade adam kaybettiğini tasdik ediyorlar. Ckıvaso Tarihi, (s. 136), gibi bu asırda yazılan târihlerle Almanya elçilerinin raporları bu zayiatı 25.000'e çıkarıyorlar. İhtimâl ki iki tahmin arasında bir miktar tâyin etmek lazım gelir. Ancak bu bozgunluğun Tebriz civânnda vuku bulduğunu ve birçok paşaların harb meydanında kaldığını bildiren rivayete asla inanılmamalıdır, Tebriz, tüfek almaksızın tealim olmuştu; muharebe meydânında kalanlar İçinde gösterilen «Nisanget Cancellier» (yâni: Nişancı), 0 bozgunluk zamanından sonra, Tebriz'den Bağdftd'a gidi lirken yolda tabii ölümle vefat eylemiştir. Bu vak'adan bahseden küçük Almanca eserler şunlardır:

1 - Die grosse Erlegung des türkischen Heers vom Soptu in Persien beschehen, İtera die Zal des ersen lagenen und gefangenen volks mit benennung allar bassa und nohmhaften sampt der Eroberung der Türken Schatz und der frewleln seiner Weiber öder Frauenzlmmers İn der elden Stadt Taurls in Persien aus der İtalienlschen sprach jetzund neu verteutseht. 15 may 1535; 2 - Wahrhafübe Anzeig kommend von Constantinopeı von dem merkllchen Schaden und Niederlage die der türklsche Kalser vom Sophl dem grossen Koenig İn Persien ün Janner dles Jar an Leuten. Kamelen und seinen Schatz erlltten hat 1535; 3 – Verteutschter Cople eines weİ3cheft Schreibens aus Constantinopel den 13 novembrts tahaltem des Sopiıu Vlctori vider der grossen Türken, selnel laupüeule und Volks Gefenöniss der aneal des gewonenen türk. Geschütz, diecroberte Stat und Land u.s.w.marz 1536.

Nihayet su zannolunabllir ki, burada bAhls konusu olan muharebe Ulama İle Acem Şahı arasında vuku bulan ve Rûz-nâme-i Sttfcym&nl'de 23 E7ltH târihinde gösterilen çarpışmadır: Rivayetin bundan maadası, Avrupa müelliflerinin uydurmasından ibarettir.

İbrahim Paşa gibi muazzam yetkilerle donatıldığı ve kibirleri de tahrik edildiği takdirde, kendilerine gösterilen hüsn-i kabul ve teveccühü istismar ettikleri görülmemiş şeylerden değildir. Şurası da yabana atılamaz ki, bu fikirleri ileri süren Osmanlı müverrihleri bu noktayı dikkate alamıyacak kadar basiretsiz kişiler değildiler; yazdıklarına göre, böyle bir istismar veya cinsine çekme pekâlâ mümkün olabilir. Yine de Allah bilir. Hazırlayan).

[594] Pâdisfth'ın Bağdâd'dan 20 Ramazan 941 (25 Mart 1535) tarihli ttrinci ve Tebriz'den 1 Muharrem 942 (2 Temmuz) tarihli İkinci mektubu Venedik arşivindedir.

[595] Celal-zâde, varak: 174, İran üdebasmdan Şerif Hüseyin'in, Hüseyin Ka--asım-z&de Mevlana Ahmed'in, Şebüstert-zade Fazlullah'ın, Mustafa Şerif ol-Hüeeynl'nin, Şeyh Mehm«Tin takrizlerim dere eder.

Irak) Seferi diye isimlendirirler.[596]

Fransa İle Ticâret Anlaşması: İlk Kapitülasyonlar

İbrahim Paşa, barışın getirdiği sükûnetten istifâde ederek Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ticarî münâsebetleri tanzim etmek üzere, Fransız elçisi Lafore ile bir ahidnâme müzâkeresine girişti. Benzer diğer muahedelere esas olan bu ahidnâmede her iki hükümete âit sularda karşılıklı olarak gemilerin serbestçe seyr etmesi ve bütün hukukî meselelerde Fransız konsoloslarının kat'îyetle kaza hakkına sahip bulunacağı te*-mîn olunuyordu. Fransa tebeası hakkında ikame olunacak cezaî dâvalar kadılardan dîvân-ı hümâyûna naklolunmakla beraber, hüküm verecek kadılarla birlikte birer Fransız tercümanı hazır bulunacaktı. Bir Fransız Müslüman tebeaya âit borcunu kapatmadan firar edecek olursa, Müslüman tebeamn diğer bir Fransız yâhud Fransız Konsolosu aleyhinde dâva açamayıp, Fransa Kralı'ndan dâvâcı olması kararlaştırıldı. Yine bu muahede gereğince Fransa tebeası, mahallî hâkime müracaat mecburiyetinde bulunmaksızın, kendi arzuları veçhile vasıyyet etmek hakkına mâlik oldular; vasıyyet edilen emval Konsolos'a teslim olunarak Fransız kanunlarına ve vasıyyet şartlarına göre Konsolos tarafından lâzım gelenlere verilecekti. Nihayet, bundan önce ele geçirilip esarette istihdam olunanlann serbest bırakılmaları ve bundan sonra da harbde ele geçirileceklere her iki tarafta esîr muamelesinde bulunulmaması kararlaştırıldı.[597]

Bu ticâret ahidnâmesi, Süleyman'ın saltanatının değil, onun kudretli veziri îbrâhîm Paşa idâresinin, elde bulunan son târihî vesikasıdır ki, aktedildiği sırada îbrâhîm Paşa 14 seneden beri vezîr-i âzamlıkta bulunuyordu. Süleyman bir Rûm kölesini kendisine enişte yapmak, devletin en büyük makamlarına tâyin etmek, hükümet idâresinin dizginlerini eline vermek, bütün ordularına ser-asker yapmak üzere çekip çıkarmıştı. Âli-cenâblığın son derecesiyle İbrahim'e dâima pek sevgili bir kardeş muamelesi yapmış ve kendi kudretine müdhîş bir rakîb îcâd etmekte olduğunu asla hatırına getirmemişti.[598]

[596] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/134-135.
[597] Flassan, cFimnsu Diplomasisinin Umûmi ve MuhAfctüneH Tarihi, eserinde, c. 1, ahidname tarihi için 1636 yerine 1539*1 gösterir, ki yanlışta.
[598] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/135-136.

Makbul İbrahim Paşanın Gözden Düşmesi Ve İdamı

îbrâhîm ise, ikbâl sarhoşu olarak, kendisini o mevkie çıkarmış olan zâtın lûtuflannı unuttu; akıl almaz gururu içinde her türlü tevazu hissinden uzaklaşarak, efendi'yi kul'dan ayıran mesafeyi bilmiyor gibi göründü; ihtiras ve gururu o dereceyi buldu M, büsbütün pâdişâha mahsûs unvanları bile almak istedi. Şarlken'in ve Ferdinand'ın elçilerine, Pâdişâh'ın irâde ettiği hususlarda bile kendisinin tam bir iktidarı bulunduğunu böbürlenerek göstermek isteyerek, ne kadar ihtiyatsızca bir uslûbla söz söylediğini daha Önce görznüştürk. Venedik elçisinin bir raporundan naklen/ Pâdişâh'm kuldan başka birşey olmayan Alvazio Gritti'nin sarayına gidecek derecelerde vezîr-i âzaminin arzusuna muvafakat gösterdiği zaman, îbrâhîm Paşa'nın Sultân Süleyman'ın fikirleri üzerindeki büyüleyici te'-sîr'iii,' îstahbul ahâlîsince ne kadar hoşnûdsuzluğu mûcib olduğunu da yazmıştık. Vezîr-i âzamin halk nazarında «Makbûblüğünü yaralayan hâl, bundan ibaret değildir; bir hatâsı da, Haleb'de iken orduyu iğrenç entrikalarla defterdar İskender Çelebi aleyhine çevirmiş olmasıydı.

Defterdardın evvelâ azli, bir müddet sonra da Bağdâd'ın bir meydânında îdâmıyle neticelenen bu entrikaların muvaffakiyeti herkesin hoşnudsuzluğunu son dereceye çıkardı. Buna rağmen mağrur vezir, İskender'e galebesiyîe, Süleyman üzerindeki hudutsuz te'sîriyle, Tebrîz ve Bağ-dâd fethinin verdiği şerefle, artık hiçbirşeye ehemmiyet vermez olmuştu, îran'dan geri çekilirken -bu memlekete girerken iskender Çelebî tarafından yapılan ikazlara rağmen- orduya neşrettiği bir emir-nâmeyi «Ser-asker Sultân» diye irazâ etmişti. Hakikâtte, Kürd sancakları ümerâ-sınca Öteden beri «sultân» unvanının kullanılmış olması, bulunduğu memleketin âdetlerine tebaiyyet suretinde ve dolayısıyle bir ma'zeret sayılabilir; fakat ihtimâldir ki, Îbrâhîm, harîsâne tasavvurlarına muvafık bir tesadüften istifâde etmek istemiş ve kendi kanâatince tahta giden merdivenin bir basamağını bu suretle atlamıştır.[599] Halbuki gurur cinneti içinde, tuttuğu yolda büyük bir adım sandığı bu hareket, bir çarpışma ânında ikbâl gemisini parça parça edecek bir kaya olmuştur. Süleyman'ın bu gözde adamına mevkiini terketmek üzere vali sıfatıyle Mısır'a gönderilen vezîr Ahmed Paşa'nın «sultân» unvanını gasbetmesinden ve bu uğursuz gasb fiilini kendi

[599] Celal-z&de, Solak-zade, AH ve Peçevi'ye nazaran, İskender ^>ı İhtarları İbrahim'in onun aleyhindeki kininin başlıca sebeplerinden olmuştur; Rûz-name-i Sûleymanl'de İbrahim'in birinci defa alarak 23 Eylül 1535 tarihinde «Serasker Sultân> diye vasıflandınldıfcı görülmektedir.

hayatiyle Ödeyerek târihte «Htâin» nâmıyle lâ-netlenmeğe hak kazanmasından bu yana 12 sene geçmişti. îbrâhîm, Ah-med'in hırs gösterdiği unvanı almakla, P|dişâh'ın nazarında, Mısır vâ-lîsinin cür'etkârâne isyanının verdiği şübneleri doğurmuş ve bu türlü bir teşebbüsün çok zamandan beri tasavvur ettiği hıyanetin mukaddimesinden başka birşey olmadığı kanaatini uyandırmıştı.

Pâdişâh, İskender Çelebî'nin îdâmını tâkîb eden gece gördüğü bir rüya üzerine de bu endîşeleri artırarak, rüyayı, semavî bir ihtar olarak telâkki etmişti. İbrahim'in keyfine kurban olan defterdar bir ulvî şafak içinde görünerek -ma'sûmların İdamına emir vermeğe sevk edecek derecede kendisine tahakküm etmiş olan- mağrur bir iltifât-gerdenin, yapr tığı gasblar karşısında gösterdiği kayıtsızlıktan dolayı şiddetle azarlayarak hitâb etti; görünen hayâl, bu sözlerden sonra, boğmak üzere Süleyman'ın üzerine atılmış ve Pâdişâh şiddetli sayhalarla sıçrayarak uyanmıştı.[600] Bu rüya, Pâdişâhla,oldukça te'sîr etmiş olmakla beraber, Bağdâd*-daM ulu şâhısların kabirlerini ziyarette, Tehrîz CânuTiide Cuma namazı edasında îbrâhîm'i beraber bulundurduğu gibi, sarayına onu- da almış ve hattâ kendi odasında yatırdığı olmuştu. Bundan biraz sonradır k*i Süleyman, nediminin büyük iktidarından çekinmeğe ve hıyanetinden korkmağa başladı. Bir pâdişâhın veziri hakkında îdâm karârını telâffuz etmesi İçin, ondan endişelenmesi kâfidir. Belki Süleyman, İbrahim'in Kur*ân[601] ve diğer mukaddes kitaplar için edeb-dışı olarak gösterdiği hürmetsizlikten de Öfkelenmiştir. Kezâlik, belki vezîr-i âzamin -büsbütün gizli kalması Pâdişâh'ın sânı gereğinden sayılacak- meçhul bir cinayetinden dolayı intikam alacaktı. Nasıl ki vaktiyle Hârûnü'r-Reşîd dahî Ber-mekî-zâde Cafer'in dnâvetini gizlemişti.[602]

Şu da ilâve olunabilir ki, îbrâhîm, Ca'fer gibi büyük bir servete mâlikti; vezirlerinin kudret bakımından rekabeti dahî pek çok defalar sultânların gizli gizli hasedini doğurmamış mıdır?

---

[600] Bu rüyayı hepsi de nakleden Osmanlı müverrihleri Celal-zade, Solak-sade, AH ve Peeevt'den rivfty*ten Mjyohssou «S*ttonait-ı Osmaoinre imhaları», c. 1, i. 388.

[601] Âlî (34. Hâdise), nakleder ki, İbrahim hakîkî duygularını saklamağa kendisini mecbur gördüğü zaman, Kur'ân için ziyâde ta'zîm göstererek, nüshası hediye edildikçe, öper ve başına kor imiş; lâkin İran seferinden sonra Kur'ân hediye olundukça, kendisinde birçok nüshası bulunduğunu bağırarak söyleyip hiddet gösterirmiş. (Kur*ân-ı Kerîm'i müzeyyen ve murassa bir şekilde istinsah ederek devlet büyüklerine hediye etmeyi bâzı adamlann para kazanma vesilesi yaptıkları eskiden beri vezirlerin terekesinden böyle nüshalar çıkmış olması sebebiyle düşünülebilir. İbrahim Paşa'nın bu arsızlıktan doğmuş olan hiddetini Âlî ve diğer bâzı müverrihler yanlış tefsir etmişlerdir. Bundan bir istihfaf mânâsı çıkarmak bizce doğru değildir. Mütercim). (Doğruyu ancak Allah bilir, fakat, soyu bozuk insanların devletin üst kademelerinde hele Makbul

[602] İbnü Hallikân, Ca'fer Bermekî'nin tercüme-i hâlinde hikâye eder ki, Hârûnü'r-Reşîd, akrabasından birini katlettirmesinin hakîkî sebebini sorar. Bunun üzerine Ca'fer: / «Eğer gömleğim bilecek olsa, onu yırtardım» demiştir. II. Filip de saray erkânından birine: «Sırrımı baştaki peruka bilecek olsa onu ateşe atarım» demişti.

Her ne hâl ise, îbrâhîm, 21 Ramazan 942 (5 Mart 1536) 'da, ber-mu'-tâd Pâdişâh ile birlikte yemek yemek ve istiıahat etmek üzere saraya gittiği halde, ertesi sabah boğulmuş bulundu. Cesedin hâli gösteriyordu ki boğulan ısrarla direnmiştir. Yüz sene sonra Harem duvarlarında îbrâhîm*-in kanı görülüyordu. Talihin bu saygı değer ütieâ-gâha dâhil edeceği adam için - İbrahim'in gösterdiği misâle imtisal ederlerse- ne korkunç ihtardır!

Vezîr-i âzamin na'şı Galata'ya nakl olunarak, bir tekkeye gömüldü ve üzerine bir türbe yapılmadı. Yalnız kabrine dikilmiş olan bir ağaç, bu gözden düşen vezirin mezarını uzun müddet işaret etmiştir.[603]

îşte daha çocuk iken ihtida eden (müslüman olan) bir Rûm'un kat' ettiği yolun sonucu bundan ibaret oldu. îbrâhîm, en aşağı derecede iken ikbâlin zirvesine çıktı; köle, hemen hemen efendisine müsâvî oldu; kemankeş, kudretli bir devlet ricali mertebesine yükseldi; mülkî ve askerî idareyi eline aldı. Sözün kısası, Süleyman üzerindeki nüfuzu kendisini büyük bir devletin mutlak hâkimi yaptı. Üstün vasıfları ve mûsikîdeki mahareti başlangıçta Pâdişâh'ın nazar-ı dikkatini celbetmiş ve gerçekten hükümet hizmetlerine girmesinin ilk sebebi Pâdişâh'ın bu teveccühünden dolayı olmuştur. Lâkin gösterdiği maharet ve bütün idaresi müddetince muvaffak olduğu hizmet ile mevkiine liyâkatini isbât etmiştir.[604] Bundan başka bir taraftan kuvvete olan i'tiyâdı, diğer taraftan İbrahim'in sözlerinde ve hareketlerinde görülen enerjik kudret, Pâdişâh'i az vakit içinde kölesinin üstünlüğünü ftirâfa mecbur bırakmıştı. Pâdişâh ile saltanat kudretini paylaşan, Viyana ve Günş muhasarasını yapan, Tebriz ve Bağ-dâd'ı fetheden bu köle, Macaristan Kralı Ferdinand tarafından kardeş ve imparator Şarlken tarafından yeğen diye yâd edilen bu adam, büyük ve-kayiini okuyup dinlemeyi pek sevdiği Sezar'a günün birinde muâdil olmak tasavvurunda bulunan bu adam, 15 Mart târihinde, yâni nümûne-i imtisal addettiği kahramanın yefât ettiği târihin yıldönümünde mahkûren hayâtı terk etmeğe mahkûm idi.[605]

Eğer Halîfeler'in, Acem Şâhları'nın, Tatar Hânları'nın -müverrih Hondmîr tarafından bize tercüme-i hâlleri bırakılan- 200 vezîr içinde hiçbiri Ca*fer-i Bermekî kadar kudret sahibi olmamışsa, hiçbiri de onun bir surette nakleder.

kadar müdhîş bir sukuuta uğramamıştır; bunun gibi Osmanlı

[603] Solafc-zade, varak: 112.
[604] Ali, 24'üncü Vak*a.
[605] Almo&nino, s. 114, şöyle der: cTragedia de un Valldo, digua d'esser mal notada.» İbrahim'in sukuutunu Plyale (Piri) Paşa'mn Ucbal ve Idbân gibi

târihlerinin zamanımıza kadar saydığı ikiyüz vezîr içinde, hiçbiri İbrahim'in vâsıl olduğu ikbâl noktasına çıkmamış; lâkin hiçbirinin sukuutu da memâlik-i devletde onun kadar hissedilmemiştir.[606]

İbrahim Paşa'nın makamına vâris olan Ayaş Paşa'mn vezîr-i âzam-lığı zamanındaki vekayiin hikâyesine girişmeden evvel, selefinin idaresi zamanına ait iki vak'ayı burada zikr etmemiz lâzım gelir. îran seferini naklederken ara vermemek maksadıyle, bu iki vak'ayı kronolojik sırasında vermekten vazgeçmeyi zarurî görmüştük; bununla beraber, bunların cereyan ettikleri yerler Asya'da değil, Avrupa'dadır: Koron'un İspanyol askeri elinden geri alınması ile Tunus'un Hayreddîn Barbaros tarafından muvakkaten ele geçirilmesinden bahsetmek isteriz.[607]

Koron'un Geri Alınması

Ferdinand'm sefirleri İstanbul'da sulh müzâkeresinde bulundukları ve Şarlken, Macaristan tacının münhasıran Ferdinand tarafından sahiple-nilmesini sağlamak şartıyle Koron'u Devlet'e iade edeceğini arz ederken, . Sultân Süleyman Koron'u almak için Semendire sancak beği Yahya Paşa-oğlu Mehmed Beğ'i bir fırka askerle göndermekte ve 70 yelkenden mü-refekeb bir de donanma çıkarmaktaydı (8 Ağustos 1533).[608] Lâkin An-drea Dorya Osmanlı donanmasına tesadüf etti; kuvvetçe yansından az ise de hasmına taarruz ederek mağlûb etti ve bu gemilerden birkaçını mahvettiği gibi, ayrıca 500 yeniçeri de zayiat verdirdi.[609] Bununla beraber Koron; gönderilen asker tarafından sıkı bir abluka altına alınmıştı. Mahsurların yiyeceği kalmamağa başlıyordu. 20 günden beri şehirde bulunan eşek ve atların etleriyle idare ediyorlardı. Ancak müteakiben bu yiyecekten de mahrum kaldıklarından; ayakkabılarının meşinlerini gıda yapmağa mecbur oldular. Açlıktan nâçâr kalan 10 Rum, biraz yiyecek bulmak için Osmanlı ordugâhına indiler.[610] İspanyollar kendilerinin âkıbet-i halleri bunun gibi olacağını düşünerek korkup cesaretlerini kaybettiler ve muhasara ordusu kumandanı olan generalle müzâkereye girişmeğe teşebbüs ettiler. Şarlken'in Sicilya Vâlîsi Pinyatelli'nin ağır top takımlarını kaldırmak şartıyle

[606] Guazo Tarihi, s. 129.
[607] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/136-139.
[608] Guvazo Tarihi, 128 ve 129.
[609] Antuan Dorya ki, Bell'in ilâvesinde "Şaürlken'in İmparatorluğu zamanındaki Vekayie Bakış" unvanlı eser. Peçevi, va: 158. Ferdi, varak: 198. âlî 24. Vak'a, varak: 241.
[610] Guvazod Tarihi, s. 129.

ve serbestçe çekilmeleri açık bir şekilde mukaveleye bağlanan muhafız askerlerini İspanya'ya nakletmek için gemiler göndermesi kararlaştırıldı.[611]

îran seferi esnasında Akdeniz'in, Koron'un Dorya eline geçmesine yol açan teşebbüse benzer durumlara mâruz olmaması için, Süleyman, daha doğrusu İbrahim, devletin bütün deniz kuvvetlerinin kumandanlığım - Avrupa'nın şimdiye kadar ancak «Barbaros» nâmı altında tanıdığı ve hayâtı hakkındaki inanılmaz efsânelere tarihçilerin vesikalar bulmaktan mahzûz oldukları- Hayreddîn'in elinde toplamıştı.[612]

Barbaros Hayreddin Paşa

Bu meşhur adamın hayâtının başlıca vekâyiini sür'atli bir nazarla, toplamağa çalışacağız; biz, yalnız en ziyâde reddedilemiyen menbâlar-dan aldığımız gibi, ifâdelerimizi en kat'î vesikaları karşılaştırmak suretiyle tedkîk ettik. Bu vesikaların basma Hayreddîn'in tercüme-i hâlini geçirmek lâzım gelir ki, bunu Pâdişâh'ın emriyle Amiral, Sinan Çavuş'a söyleyip yazdırmış ve Hacı Kalfa Osmanlı Deniz Seferleri'ne dâir olan târihinde muhtasar bir tahlilini vermiştir.[613]

Midilli'nin II. Mehmed tarafından fethini müteâkib Rumeli sipahile-rinden Vardar - Yeniceli Yâkub isminde biri îshak, Oruç, Hızır (sonradan Hayreddîn Barbaros nâmını almıştır), îlyâs adında dört oğluyla bu adada yerleşmişti, îshâk, tacir oldu; ötekiler II. Bâyezîd ve I. Selîm zamanlarında - akınlarını deniz ticâreti bahanesi altında gizleyerek- korsanlığa başladılar. Azız Yahya (Sen-Jan) Şövalyeleriyle olan bir muharebede îlyâs telef ve Oruç esîr oldu. Lâkin o zaman Anadolu sahili valilerinden biri olan Şehzade Korkud'un müdâhalesi üzerine, Oruç esaretten kurtuldu. Oruç ile Hızır deniz hırsızlığı[614] mesleğinde devam ettiler. Cür'et ve cesaretleri Berberiyye

[611] Antuan Dorya, a.ge.., s. 34. pecevt, varak: 158.

[612] Aykorn (Eichorn) bile «Son Üç Asrın Târihi» eserinde, Hay-reddîn'i dâima «Schereddin» ve Oruc'u «Horouk» yazar. Bu hatâ, 1796 yılında Altona'da basılmış «Cezayir Beyliği Hakkında Ma'lûmât» kitabından kaynaklanmıtşır. Müellifi, Hay-reddîn'in «llyâs» ismindeki dördüncü kardeşinden hiç bahsetmez.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/139-140.

[613] İstanbul'da basılmış Esfârü'l-Bihâr (Tuhfetül-Kibâr fi Esfâri'l-Bihâr) başka, Hayreddîn'in vekayîi hakkında iki kitap vardır: Birincisi korsanın (deniz akıncısının) lisanından yazılmış kaba bir üslûbda (basit ve güzel bir uslûb, samimî ve sıcak bir ifâdeyle yazılmış. Hazırlayan) yazılmış tam bir eserdir (Ga-zâvât-ı Hayreddîn Paşa, Hazırlayan). İkincisi, daha i'tinâlı kaleme alınmıştır; Roma'da Barbarini Kütüphânesi'nde birincinin mükellef bir nüshası vardır, Âlî dahî 28. Hâdise'de Hayreddîn'in vekayîini yazar ki, kısmen Yetîm Çelebî'nin Kor-san'ın kahramanlıklarından bahseden «LehcetiTl-Ebrâr» adlı manzumesinden faydalanmıştır.

[614] Burada «deniz hırsızı» olarak vasıf landırılması ve isimlendirilmestae rağmen, Türk korsan sınıfı adi bir deniz haydudu sınıfı değildi. Bunlar, karadaki Akıncıların denizdeki mukabiliydiler, yani «deniz akıncıları» İdiler. Bunlar denizlerde düşman gemilerini tâkib eder, düşman ülkelerin sahillerini vurur, onların deniz kuvvetlerini

hükümetleri tarafından hizmetlerine müracaat edilmesini sağladı. Az bir müddet sonra bunların gemileri' Beni Hafs Hânedânı'ndan Tunus Sultânı Muhammed'in sefineleri safında yer' aldı. Çuka yüklü bir Fransız gemisi ellerine "düşerek meşhur Kemâl Reîs'in yeğeni Muhyîddîn Reis bu gemiyi İstanbul'a getirmeğe memur oldu; bâb-ı hümâyûn bu hediyenin takdirle karşılandığına nişane olmak üzere, kendilerine iki kadırga ve iki hü'at-i teşrif gönderdi.[615] Yâ-kûb'un iki oğlu bu birinci, muvaffakiyetten cesaret alarak akabinde, Afrika sahilinde Boce ve Circel[616] üzerine bir teşebbüste bulunmak için 10 gemi teçhizine başladılar. Oruç, Cezayir üzerine yürüdü; Hayreddîn Circel'i eline aldıktan sonra Tunus'a gelip İstanbul'dan gönderilen iki kadırga ile Midilli'den henüz gelen kardeşi İshâk'ı orada buldu. Bu vak'alar olurken idi ki, I. Selim, Mısır seferini açtı ve Hayreddîn, Pâdişâh'a bağlılıklarını teedîd için Kurd-oğlu'nu gönderdi. Bununla beraber Oruc'un Cezayir'de durumu pek müşküldü. Zîrâ, İspanyol donanmasına mukavemet etmekle beraber, Şarlken ile ittifak eden ve ülkenin her tarafından akıp gelen Arab kabilelerine karşı koymak lâzım geliyordu. Lâkin bu intizamsız aşiret halkı 12.000 deve bırakarak kaçtıklarından, İspanyollar da şehri Oruc'a terkederek çekildiler. Her ikisi de maksadlanna ulaşmış olan iki kardeş, mesaîlerini Tenes ve Tlemsen üzerinde birleştirdiler. Hafs Hânedânı'ndan iki kardeşin idare etmekte bulundukları bu iki şehir o korkunç deniz hırsızlarının (Türk korsanlarının) yaklaşması üzerine, kardeşler tarafından terkedildi.[617]

Hayreddîn Cezayir'e gitti. Oruç genç kardeşi îshâk ile birlikte Tlemsen'de muharebeye devam etti. Lâkin İspanyol askeri ilerleyerek Kal'atü'l-Kılâ'yı muhasara ettiler. Bu kale uzun müddet mukavemet edemiyerek, bütün muhafızları ve onlarla birlikte bulunan tshâk, İspanyolların elinde maktul (şehîd) oldular. İspanyollar şu birinci muvaffakiyetten sonra Tlemsen üzerine yürüyerek ,yedi ay muhasara ettiler. Oruç dışarıya yaptığı bir hurûc hareketinde muhafızlarla birlikte, İshâk'ın ve. askerinin akı-

te'strslz hale getirmeğe çalışırlardı. Kendileriyle sulh halinde bulunulmayan Hıristiyan devletlerin ekonomik ve moral bakımından sarsılmasını, bu devletler arasındaki deniz İrtibatının kesilmesini hedef alırlardı. Türk korsan sınıfı, bilhassa Şen-zade Korkud'un büyük hizmetleriyle kurulup gelişmiş, ve bu teşkilat İçerisinde Barbaros basta olmak Üzere, Osmanlı denizciliğinin en büyük amiralleri yetişmiştir ki, bunlar XVHI. asra kadar Türk denizcilik târihinin en parlak sahifelerini yazmışlardır... Binaenaleyh, Türk korsanlarını adi birer edeniz hırsızı» olarak değerlendirmek, hem târihi vak'alan yanlış değerlendirmeğe yol açar, hem de Türklerin târihi basanlarını akıl almaz bir taassupla hâlâ hazmedemlyeh Hıristiyan Avrupalı taassubuna İştirak edilmesi gibi bir zillete düşülmesine sebeb olur. Hazırlayan.

[615] Katib Çelebi. TofafetOt-Klbar fi Esfaii'l-Blhftr, varak: 12.

[616] Katib Çelebi, a.g.e., varak: 13. (Bace veya Becaye ile Şlrşel) unvanıyle.

[617] Katib çelebi, a.g.e.. vânik: 13 ve 14.

betlerine uğradı. Buna rağmen, Yâkûb'un üç oğlundan hayâtta bulunan Hayreddîn Cezayir'in sahibi idi. Zîrâ bu şehrin son müstakil hükümdarı olan Selîm'in katlinden sonra -nâmını hutbelerde okutmak ve sikkelere basmaktan başka- bütün saltanat haklarını almıştı. Hayreddîn, kudretli bir hâmînin müzaheretini sağlayabilmek için, bu hakları Osmanlı Pâdi-şâhı'na saklamıştı: Bundan dolayı, o zaman Mısır'da bulunan Sultân Se-lîm'e emirgüzarlık sıfatıyla tâbiiyyetini arz etmek için Hacı Hüseyin nâmında bilini gönderdi; Pâdişâh, kendiliğinden tabî oluşa mükâfâten gelen adama sancak-beğliği aâlmeti olmak üzere kılıç, at, tabi (davul) ve Hayreddîn'e beğlerbeğilik unvanım verdiğini bildiren berât verdi.

Bu müddet zarfında Tlemsen'den tardedüip de Fas'a sığınmış olan Meş'ûd ve Abdullah, babalarının mirasını tekrar ele geçirmek üzere bu mıntıkanın hükümdarından bir ordu ile yardım gördüler. Hayreddîn, Mes'-ûd'u def etti; lâkin saltanat hukuku I. Selîm nâmına icra olunmak şar-tıyle, senede 10.000 duka altını vermek üzere Tlemsen'i Abdullah'a bıraktı. Şu kadar ki, kısa bir zaman sonra Hayreddîn bir taraftan Tunus'tan gelen asker ve diğer taraftan Arab aşiretleri canibinden mahsur kalarak, Cezayir'i tahliye etti ve tekrar gemilerine atlamağa mecbur oldu. Donanması Sicilya sahillerine giderek haylî yağmalarda bulundu.

Hayreddîn, uzun bir ayrılıktan sonra Cezayir'e döndüğü vakit ilk işi Tlemsen Beği'ne, evvelce hükümetim kendisine teslim ettiği zaman kabul ettirmiş olduğu şartlan, yerine getirtmek oldu. Geçmiş olan altı sene için 60.000 dukanın hemen Ödenmesine ve bundan sonraki seneler için 20.000'e yükseltilmesine muvafakat edilmedikçe, anlaşmaya yanaşmadı. Hayreddîn, limanın karşısında bulunan ve 14 seneden beri Ispanyollar'ın ele geçirdikleri küçük adayı almadıkça, Cezayir'deki hükümranlığını kâfi derecede emniyette görmedi. İlk hücumu tam bir muvaffakiyetle taçlandı. 500 İspanyol esîr oldu; kale temelinden yıkıldı; adayı karadan ayıran ince boğaz dolduruldu.[618] Adada bırakılmış olan ispanyol muhafızlarını himaye İçin 9 büyük gemi geldiği zaman, harabeden başka birşey bulamadılar.[619] Hayreddîn 15 kadırga ile bunların karşısına çıkarak mâ-hirâne olduğu kadar cüretkârca bir manevra ile hemen bütün donanmayı ele geçirdi ve 2.700 esîr île döndü. Mevkîinin sağladığı faydalardan istifâde etmek için, Odin (?) (Aydın olmalı) Reîs'e Fransa ve îspanya sahillerini tarassud etmesini

[618] Esf4rrl_Bilıftr, 16, 17.
[619] Bu tafsilât İçin: Bcmertunçen über den algierischem Staat (Cezayir Rey-lerbeyiliğl Hakkında Düşünceler) adlı esere bfcz. c. II., s. 625.

emrededek, kendisi de 15 îspanyol gemisi ele geçirip diğer üç gemiyi yaktı. Osmanlı devletinin siyâsetine sadâkat göstererek seferlerinin muvaffakiyetlerine dâir Pâdişâh'a mufassal bir arîza gönderdi.[620]

işte, bu zamandan itibaren Hayreddîn Barbaros, İmparator Şarlken donanmasının baş amirali Andrea Dorya'yı karşısında korkunç bir rakîb olarak buldu. Dorya'nın Circel adası üzerine taarruzu,[621] bunların aralarındaki mücâdelenin başlangıcı oldu: Dorya geri çekilmek zorunda kaldı. Hayreddîn, Cerbe adalı korsan Sinan ile birleştikten sonra, Cenova ve Fransa sahillerini harâb ve yağma etti. Lâkin Sultân Süleyman, Mustafa Çavuş vâsıtasiyle Hayreddîn'e Devlet'in Fransa ile bir sulh anlaşması akdetmiş olduğunu, bu yüzden Fransa'ya hürmet göstermesi lâzım geleceğini bildirdi. Babasının almış olduğu «korsan» şöhretini muhafaza edecek olan Hasan Beğ'in akınları da bu sıralarda başlamıştır. Hayreddîn, Şarlken tarafından şiddetle tazyik olunan İspanya Murâbıtîn'inin istirhamları üzerine 36 çekdiri ile o liva yakınlarına gelerek, o bîçâre dindaşlarını bu gemilere aldı. Onbin kişi birden bindiler. Öyle ki, birbirini müteâkib icra ettiği yedi seferde Endelüs Murâbıtîn (Murâbıtlar)'inden 70.000 ki-Şiyi Berberiyye (Cezayir) sahillerini iskân etmek (şenlendirmek) üzere, o tarafa götürmüştür.[622]

Cezâyirde mevkuf olan 7.000 Hıristiyan esîri içinde, 8 îspanyol gemisinden mürekkeb bir donanmanın zabit ve nefer bütün takımı bulunuyordu, ki bu gemilerden yedisi general Portondu'nun telef olmasıyle neticelenen bir muharebede Hayreddîn'in eline geçmişti. Hayreddîn, esirlerden başlıca 20 kişinin fidye-i necatı olmak üzere 20.000 dukalık büyük bir meblâğ tâyin etmişti. Bunlar firar etmek ümidiyle bir fesat tertîb ettilerse de, niyetleri anlaşılarak, hepsi îdâm edildi. Hayreddîn, diğerlerinin hayâtına ilişmedi: Çünkü o zaman Hıristiyan elinde esîr olan cesur kap-dânları Salih Reîs ile Turgud hakkında mukabele-i bi'1-misilde bulunulur korkuşunda idi.[623]

Barbaros'un Ve Şarlken'in Tunus Çekişmesi

[620] Esfârü'l-Bihftr, varak: 17, 17.
[621] Kezallk ve «Cezayir Beylerbeyliği Hak. Mülahazalar». 2, s. 631.
[622] Esfârü'l-Bihâr (varak: 18) ve «Cezayir Beyliği Hakkında Ma'-lûmât», s. 623. Burada Karamanlı diğer bir Hayreddîn görülür ki, Osmanlı târihlerinde hiç bahsedilmemiştir. Bu ismin, yanlışlıkla Hayreddîn'in kardeşine verilmiş olması muhtemel ise de, onun kardeşi Oruç ismindeydi. •
[623] EBfftrtt'LBİh&r, varak: 19.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/140-143.

Koron'un Dorya tarafından zabtından sonra (1533) Hayreddîn Sinan Çavuş vâsıtasiyle Sultân Süleyman'ın bir hatt-ı şerifini aldı ki,[624] Şarlken aleyhinde denizden icra olunacak sefere dâir tedbirler hakkında müzâkere olunmak üzere, hemen istanbul'a gelmesini emrediyordu. Hayreddîn, -TÛnus Sultânı Hasan'ın cülusu esnasında hükümranlığına sükûn içinde sahip olmak maksadıyle- idamını emrettiği 45 kardeşinden kurtulmuş olan sâdece bir tanesini istanbul sarayına götürdü. Amiral, istanbul'a doğru yelken açmış olmakla beraber, giderken Messina açıklarında 18 gemi zabt ederek, bütün adam ve taifelerini esîr ettikten soj&ra;- gemileri şehirden görünecek bir yerde yaktı.[625] Koron'u zabteden Andrea Dorya, Hayreddîn'in yaklaştığım haber alınca, Preveze'yi terkederek Brendizi*-ye müteveccihen Venedik Körfezi'ne daldı; lâkin cüVetli korsan, Dorya'nın takibine 25 gemi gönderdi. Bunlar, Dorya'nin gemilerinden 7'sine yetişerek ikisini esir ettiler. Cezayir donanması bu zabtettiği gemilerle kuvvet bulmuş olduğu halde müteakiben kapdân Ahmed Paşa kumandasındaki Osmanlı donanmasıyle birleşerek, iki amiral, İbrahim'in İran'a gidişinden az sonra, ikisi birlikte İstanbul limanına girdiler.

Hayreddîn, başlıca zâbitleriyle beraber Pâdişâhın kendisine ikametgâh tâyin etmiş olduğu Tersâne'ye gitti. Ertesi gün belli başlı sekiz kap-dâmyle des-t bûsa (el öpmeğe) kabul olundular. Mülakat sonunda Sultân Süleyman bunlara bil'at giydirerek kendi hazînesinden maaş tâyin etti. Haleb'te kışlaya çekilmiş olan İbrahim Paşa, beğîerbeği rütbesi tevcih etmek ve açılacak seferin muvaffakiyeti için gerekli ta'lîmâtı vermek üzere Hayreddîn'in kendisine gönderilmesini Pâdişâh'a arzetti. Pâdişâhın emir-lerini karada da denizdeki kadar sür'atle icra ettiğini göstermek için, yo-rulmak bilmez korsan, kapdânlanyle birlikte at ile İbrahim'in ordugâhına gitti. Vezîr-i âzam, mutantan surette kabul ederek, bütün dîvân toplantısı hâlinde olduğu halde, «Cezayir Beğlerbeğiliği» unvanını tevcih eyledi.[626] Bu unvan ile dîvanda diğer beğlerbeğilerin hepsine tekaddüm etti. İbrahim'in elini öpme merasiminden ve parlak şenliklere tahsis olunan iki günden sonra, İstanbul'a geldi. Gidiş geliş ancak 22 gün sürmüştü. Hayreddîn, bu uzun yolculuk esnasında yalnız iki yerde konakladı ki, biri Celâleddîn-i

[624] Bu hatt-ı şerif, Hayreddîn'in Pâdişâh emriyle Sinan Cavuş'a yazdırdığı tercume-i hâlinde tamamen deroedilml*tlr. (bkz, Gazavat-i Hayreddin Faşa yahut Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hâtıraları, Tercüman 1001 Temel Eser, Nu: 14, 15, Hazırlayan: Brtuftrul Düzdag, İstanbul. Hazırlayan)

[625] Esfârü'l-Bihâr.

[626] Hacı Kalfa Esfarül-Bllıar'da ve Tafcvta*Ü'*-Tevftrth'de Hayreddln'ln bu sırada kapdân-plasalıja tâyinini z'kretmekle hatâ eder. Ferdi, varak: 250, kapdan-pasalık tevcihini 943 (1536) senesinde zikreder.

Rûmî'nin türbesini ziyaret için Konya'da ve diğeri Sey-yîd Buhârî'nin kabrini ziyaret için Bursa'dadır. Ve Hayreddîn silâhının muzaffer olması için bu iki büyük zâtın yardım ve himmetlerini istirham eylemiştir.[627]

Bütün kış, İstanbul Tersânesi'nde ve bizzat Hayreddîn'in idaresi altında gemi yapılmasına sarfedilmişti;[628] o şekilde ki, donanmanın denize çıkacağı vakit -Hayreddîn'in Cezayir'den getirdiği gemiler dâhil olmak üzere- 84 sefine bulunuyordu. Hayreddîn'in gemilerinden 18'i kadırga ve bunlardan da 5'i kendi istekleriyle devlet hizmetine girmiş korsanlara aitti.[629]

1534 senesi yazının ilk günlerinde ve Sultân Süleyman'ın bizzat İran üzerine yürümek için Küçük Asya'dan geçtiği sırada, Hayreddîn Paşa, Akdeniz Boğazı (Çanakkale Boğazı) 'ndan çıkıp İtalya sahillerine yelken açtı. Messina Boğazı'nda Kapdân Paşa Koron ve Modon Rumlan'nın nakledilmiş bulunduğu Reggio'yu aldı. Bu yeni ahâlî Hayreddîn yaklaştığında şehirden çıkmış ve limanda demirli altı gemiyi ganimet olarak bırakmıştı. Amiral, şu boğazda geçirdiği gecelerin birinde, Malta Adası'nm fethini vaad eder gibi anlaşılan bir rüya gördü. Ertesi gün Sen-Lusido kalesini alarak, gemilerine 800 esîr getirdikten sonra kaleyi yaktı. Çitraro kalesiyle limanda bulunan 18 kadırgayı da ateşe verdi. Osmanlı donanması Çitraro harabelerini terkederek Napoli sahiline doğru yoluna devam etti. Sperlonga (îsperilogan) yağma edilerek yakıldı. Barbaros'un İtalya sahillerinin bu kısmındaki tahribatından maksadı, birçok ganimet almaktan ve birçok kız ve kadınları esîr etmekten ziyâde Fondide Vespazio Ko-lona'nın zevcesini bir baskınla ele geçirmekti. Ciyolya Gonzaga nâmında olan bu genç kadın -bütün İtalya şâirlerinin hüsn-i âsümânîsini tegannî ettikleri- Yuannadi Aragonia[630] ismindeki güzel prensesin kardeşi olup, onun da güzelliği hemşiresi derecesinde ve güzellikle şöhreti son derecelerde olduğundan, Süleyman'ın haremine renk vermeğe lâyık kıymetli bir avdı. Korsanların karaya inmesi o kadar sessiz sadâsız vukua geldi ki, Ciyolya yalnız bir gömlek giyinmiş olduğu halde, bir atın üzerine atlayıp kaçmak suretiyle kurtulabildi. Bir şövalyeden başka muhafızı yoktu. Sonradan Ciyolya bu adamı, unutulmamağa değer olan bu gecede ziyâde cüretkârlıkta bulunmuş, yâhud lüzumundan {azla şeyler görmüş olduğu için, öldürtmüştür.[631]

Türkler, teşebbüslerinin netice vermemesinden hiddetlenerek Mer-

[627] Celâl-zâde, varak: 1İ0. Solak-zade, varak: 110. Pecevl, varak: 59, Ali.
[628] Hayreddtn'fa Terctkme-i Hali (Gezav*t-ı Hayreddîn Pasa).
[629] Hacı Kalfa, Esfârat-Bihar, va: 20. Gebel'de (va: 35) Dorya'nin rapora.
[630] «II Templo alla dMn* S. donna GkMtma d*A?*con*» adlı eser. Venedik. 1M5.
[631] Leandro Albertl «Decae. 41 Tm* ai'Itftlia», Venedik, 1581, s. 137.

yem'in tasvirlerini kırmak ve Vespazio'nun ecdadının kabirlerini yerle bir ederek gümüş tezyinatını almak suretiyle intikamlarını aldılar. Fondi (eski Fondum) nin yağması dört saat sürdü. Bu şehrin kilisesi duvarına asılı olan bir levha, o korkunç gecenin hâtırasını te'yîd etmeğe tahsis olunmuştur. Yuanna'nın büyüleyici güzelliği, İtalya'nın en büyük şâir ve ressamlarına konu olmuş olduğu halde, kardeşinin güzelliği ancak Osmanlı korsanlarının bu taarruzundan sonra meşhur olmuştur. Yuanna'mn tasvirleri zamanımızda dahî Paris, Varvik, KastÜ, Roma müzelerinde bulunur.[632]

Hayreddîn,in İtalya sahillerindeki tahribatından bir maksadı da Tunus aleyhindeki tasavvurlarını Avrupa hükümetlerine hissettirmemekti; Sultân Süleyman'ın 88 gemi, 8.000 yeniçeri, 800.000 altın[633] vermiş olması, bu teşebbüs içinde. Tûnus'da üç seneden beri -bu ülkeyi ve civarım 350 senedir idare etmekte olan- Benî Hafs[634] Hânedâm'ndan Sultân Mulay

[632] Bu «Âsmânî GüzeUin yedi tablosunu gördüm: Biri Lu^da» ikincisi Kravford galerisinde; üçüncüsü Oxford*da Warwick-Castle'de; dördüncü ve beşincisi Viyana'da Baron Puthon üe Prens Lobomirsky galerilerinde; altıncısı Roma'da Doria galensinde; yedincisi Markiz d'Achinto için yapılmış bir örneğidir.

[633] Gebel'de münderlc olduğu üzere (s. 43), Dorya 600 bin diyor. Sagredo, (s. 210), Venedik 1688, «Ottocento mlla, SuLtoninî» yazıyor (800.000 slkke-t sultaniye, Osmanlı altım).

[634] Esfârii'l-Bihâr'da Mevlây Hasan, yanlış olarak 20. sultân olarak zikredilmiştir. Nuhbetü't-Tevârih ise 22. gösterir ve saltanatı vekayîinden en şâyân-ı dikkat olanları yazar. Avusturya Hanedanı Arşivinde ve Venedik Mecmuası Benî Hafs Târihi ve Venedik ile ticarî münâsebetleri hakkında kıymetli vesikaları ihtiva eder. Bu vesikalar şunlardır: Liber blancus, ve yedi büyük ciltte Libri dei Patti. Bunlarda Venedik ile Tunus hükümdarları arasında akdedilmiş üç ahidnâme vardır: îlk ikisi Lâtince, üçüncüsü İtalyanca'dır. Bu vesikalar burada şunun için de zikre şâyân görülmüştür ki, mevcudiyetleri şimdiye kadar mechûl kalmış olduğu gibi, gerek üslûbları, gerek ticarî târihle alâkalan itibariyle dikkate lâyıktırlar. îlk iki ahidnâme kendisine «Emîrü'l-Mü'minîn el-Murtezâ» unvanını veren Ebû' Zekeriyyâ Yahya bin Abdü'l-Vâhid'in 23 senelik saltanatı zamanında akdolunmuştur. Bu hükümdarın ismi bilinmemiş olsa Venedik vesikasının vermekte olduğu «Aboab-deles» ve «Boabdeles» isimlerinden tanımak müşkildir. 1251 tarihli olan birincisi şöyle başlar:

«in nomine Dei pii et misericordis. Haec est pagina bene fortunatae pacis formatae inter Dominium Mirum Boabdilem Soldanum Barbariae filium aîti et potentis Miri Birzachacium (Ebû Zekeriyyâ) bonae memoriae filii alti et potentis ac Sa-pientis Beaomet filii alti et potentis ac Sapientis Beni Eb'nafes (Ebî Hafs) ex parte ona et İnter Magnificum seu inclitum D. Marinum Maurocenum Ducem Venetiarum ex altera per ma-num videlicet Bochomen Gaytum Doane et mandato ejusdem Soldani Miri Boabdile et per manum nobilis ac Sapientis viri Phİlippİ Juliani Legati ejusdem Domini Marinı Maurocini Du-cis Venetiarum, qui ad ha c destinatus fuit. Ab ipso, Domino Duce requirenda scu reformanda pace atque firmanda secum usque ad termiuum annornm quadraginta ab incarnationis anno, quo presens pactum consoriptum fuit.» (Lıbio dei patti, vol. II, t 2). «Galtus ftuane juin 1271, commence par ces mots: (in nomine Dei pii in laudem Dei Machometi profetae humilis süper omnes Societates suas Saracenorum. Ista littera est ad renovandam pacem, quae erat ligata per praeceptum Domini nostri Chaliphae qui se regit cum Deo Miramoni (Emîrül-mü'-minîn) Aboabdale (Abdülvâhid) Ebnolomara R asi din (Râşi-dîn) quem Deus manu teneat in Victoria sua et salvet per şuam potentiam etmanu teflfiat benedietionem Eei süper Saracenos; et pactum, quod olim fuit factum usque ad aunos quadraginta, quod factum fuit die sexta intrante Maaran (Mo-harrem) anni 649 de Machomet cum Venetis renovamus et affirmamus usque ad complementum de 40 annis Sarracinesc-his sicut in alia parte olim facta continetur in millesimo, quod recordavimus antea pro ampliare corum voias omnes et pro complere suas sperancias itaquod current per proficuum suum prolon gatione seripta inista charta. Facta fuit presens chatta anno di Machoment 669 (1270) ». 27 Kânun-ı evvel 1320 tarihli üçüncü ahidnâme Benî Hafs*ın 12. sultânı olup vesikada «Monsayt» yazılan Ebû Bekr bin Yahya el-Müntecib ile akte-dilmiştir. Marini Sanuto'nun Mülki ve Siyâsi Târihi (c. 51, s. 332)'nde bu son ahidnâmeden önce olarak, 12 Mayıs 1317 tarihli bir ahidnâme daha vardır: «Turcimanavit Mongabis Sa-racenus, qui consuetus facere interpretatioıiem Turcimanus Dohanae. in die Jovis qui Saracenisca lingua vocarur Jullar ann. 717 secundum cursum Saracenorum, qui dies concorda-tur cum die 12 Maji.» Lâkin bu târihte yanlışlık vardır, çünkü 12 Mayıs

(Mevlay) Hasan hükümet etmekteydi. Bu zât atalet ve sefâhete meylinden dolayı ne memleketinin istihkâmlarını takviyeye, ne de 44 kardeşinin[635] kan lekeleri üzerinde görülmekte olan tahtını müdâfaa edecek asker tanzimine asla kafa yormuyor, yalnız 400 delikanlıdan mürekkeb olan haremi halkını artırmağa çalışıyordu.

Hayreddîn, Mevlây Hasan'ın nefretleri üzerine çeken bu hükümetine son vermek ve daha önce İstanbul'a götürmüş olduğu kardeşi[636] Râşid'i onun yerine Tunus tahtına oturtmak bahanesiyle, donanmasını Tunus karşısına götürdü. Hasan'ın hizmetinde bulunan iki İspanyol'dan dönme müslüman'ın delâleti üzerine, 5.000 süvari ile deniz tarafındaki kapıdan şehre giderek kaleyi hemen hiç müdafaasız ele geçirdi.[637] Lâkin ahâlî «Yaşasın Pâdişâh ve Hayreddîn!» sadâlanndan başka birşey İşitmedikleri ve Râşid'in İstanbul'da bırakıldığını öğrenmeleri üzerine, Kapdân Paşa'nın asıl tasavvurunun ne olduğunda tereddüt etmediler. Kardeş kaatili hakkındaki nefretleri, üç asırdan ziyâde Tunus'ta saltanat süren bu iki hanedana muhabbetleri ve bilhassa Osmanlı boyunduruğu altına girmekten kendilerine hâsıl olan korku önünde, silinip gitti. Bunun üzerine, düşmesi için sebeb hazırlamağa çalıştıkları hükümdara yardım ederek, Mevlây Hasan'ı -sığınmış bulunduğu aşiretlerin yardımıyle- tekrar şehre girmeğe teşvik ettiler. Mevlây Hasan, sahilde oturan Arab aşiretlerinin Önüne düşerek, Tunus kapılarından cebren girmeğe muvaffak oldu: Lâkin Hayreddîn, toplarının müessir yardımıyle Sultân'ı geri çekilmeğe ve kendisini selâmete atmak için kaçmağa mecbur etti.

Kapdân Paşa, Tûnus'dan 9 mil mesafedeki Halku'1-Vâd kalesini zabtetti. Avrupalıların «Goletta» suretinde tercüme ettikleri bu isim, dar ve az süren bir boğazın, şehri, karşısındaki göle bağladığı için verilmiştir.[638]

Hayreddîn Tunus'a ancak birkaç ay sâhib olabildi; İmparator Şarl-ken Mevlây Hasan'ın, daha ziyâde Malta Şövalyeleri'nin ricalarına mu-vafakatla, tahtından indirilmiş olan Sultân'a hükümetini îâde etmek ve fakat bilhassa o mıntıkayı cesaret ve şecâatiyle* Hıristiyanlık donanması için bir dehşet kesilmiş olan adamın elinden almak için, Tunus'u istilâ tasawur-ı

1317, 28 Safer'e tesadüf eder.

[635] Kardeşlerinin adedi Sagredo'nun dediği gibi 22 ve Robertson'un (1.5) yazdığı gibi 34 olmayıp, 45 (Nuhbetü't-Tev&rîh) İdi. Beni Hafs 551 (1156)' den beri saltanat sürüyordu.

[636] Avrupa müverrihlerinin «Mouliassen» dedikleri Mevlây Ha-san'dan başka biri değildir. «Mevlâ» Arablar'da ve Türklerde «Molla» telâffuz olunur. Râşid (Rashid) de Hârûnü'r-Reşîd'-dir ki, Avrupalılar onu «Rosette» yapmışlardır; nasıl ki Mısır'ın «Reşîd» şehrini ayni isimle yâd ederler.

[637] Sagredo, ı. 212.

[638] Sagredo, s. 213. Esfârtt'l-BİIhar, varak: 20. Gaz»vat-ı Hayreddin, 26. meclis.

âlîcenâbâne ve kahrâmânîsini[639] kurmuş idi.

İmparator, muzıka âhenkleriyle limandaki topların saygı atışlanyle selâmlanarak, İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethinin yıldönümü olan 1535 Mayıs'ının 29'uncu günü -İspanyol asîlzâdegânının en güzideleri beraberinde olduğu hâlde- Barselona'dan gemiye bindi. Dorya'mn kumandası altında bulunan donanma, muhtelif büyüklüklerde 500 gemiden mürekkepti ve bizzat Şarlken'den başkasının emrine tâbi olmayan Marki Guasto kumandasında İspanyol, İtalyan, Alman askerleri bindirilmişti.

16 Hazîran'da -bir taraftan denizin teşkil ettiği boğaz ile ve diğer taraftan suları Tunus duvarlarına kadar uzanan göl ile müdâfaa olunan- Goletta'ya evvelâ Alman sonra İspanyol ve nihayet İtalyan askeri çıkarıldı.[640] Biri diğerinden takriben 1 mil mesafede bulunan ve her biri kırkar adımlık bir kare teşkil eden iki kule, Goletta'nın başlıca kuvvetini teşkü ediyordu. Tunus'un anahtarı sayılabilecek olan bu kale, aynı zamanda Hayreddîn'in bir tersanesi idi. O kadar mühim olan bu mevkiin muhafazası, Hayreddîn'in en sebatlı kaptânlarından Korsan Sinan'a bırakılmıştı.[641] Bu kalenin muntazam muhasarasının devam ettiği bir ay zarfında, mahsurlar üç defa dışarıya hücuma teşebbüs ettiler. Birincisinde Dük DÖ Sarno Öldü ve üçüncüsünde Marki Mondeya ağır yaralandı.[642] Muhasaranın ikinci günü, büyük kıymette baharat yüklü bir Osmanlı gemisi Goletta limanına yaklaşmıştı; lâkin İspanyol askerini görünce büyük bir sür'atle dönüp alarga açılmak için bütün yelkenlerini açmıştı. Birkaç gemi takibine çıktılar; diğerlerinin hepsinin önünde bulunan büyük bir gemi nazar-ı dikkati celbetti ki, seyredenlerden Granvil'in ve İmparator Kançılaryasının hizmetine mahsûs bulunduğunun alâmeti olmak üzere, İmparator'a mahsûs «kartal» bayrağını çekmekteydi. Osmanlı gemisi zabt edildi ve 30.000 duka kıymetinde olan hamulesi Amiral Dorya'ya terke-dildi.[643] En asil ailelerden bir hayli İtalyan sefere iştirak etmek üzere Avrupa'dan gelmiş idiler. Kont Dö Benevan ile Aîarko Margıravı ve Dük Ferdinand Dö Gonzag bunlar arasındaydı.

Donanmanın Barselona'dan çıktığının otuzuncu günü -ki 29 Hazîran'dır- firari Sultân Mevlây Hasan, Şarlken'e arz-ı ta'zîmata geldi ve ayaklarına

[639] Bu tab'rler Hammer'in kendi tarafgirliğinin eseridir. Bizce ise durum sudur: Avrupa târihinin en büyük İmparatoru Şarlken, bir Haçlı koalisyonunun basında, henüz Türk Deniz Kuvvetlerinin başına getirilmiş olan bir «beğlerbeğl»mizin Üzerine gidiyor, hem de henüz Osmanlı idaresine alınmaya çalışılan bîr Kuzey Afrika ülkesinde! Bunun şerefli yanı vana, o da bize aittir. Hazırlayan.

[640] Robertson, 1. 5.

[641] Armerius, Halkondilas'm Bale basımı, 1556, s. 535.

[642] 23, 25, 26 Haziran 1535. Etrobius.

[643] Etrobius, 668.

kapanıp himayesini istirham etti.[644] İmparator Dük Daleb'i, Alarko Margıravı'nı, Kont Dö Benevan'ı onu karşılamağa göndermişti. Sultân iltifatlarla kabul edildi ve ikinci mâbeyncisi Braet hâkimi Lui Di Flandır'ın çadırında, kendisine her türlü şekerleme ve şerbetler İkram edildi. Mevlây Hasan'ın Murâbıtlardan refakatinde bulunanlar keman ve oklarla, hançerle, otuz-kırk zira* uzunluğunda mızraklarla müsellâh idiler. Sultân împarator*a te'mîn etti ki, yiyecek yüklü 8.000 deveyle İ6.000 sü-vârî kendisini tâkîb etmektedir; lâkin ne onlar, ne bunlar gÖrünmediler. Şarlken, askerinin kuvvetine istinaden dâvasının ulviyyetini (!) bu yeni yardımcıların uzun mızraklarım, zehirli keman (yay) ve oklarını kullanmak suretiyle lekelemek (!) istemedi.[645] 14 Temmuz'da Goletta hücumla alındı; günü gününe iki sene önce Sultân Süleyman Şarlken'in kardeşi Macaristan Kralı Ferdinand'la anlaşmaya muvafakat gösterdiği halde, împarator'un istediği sulhu reddetmişti. İmparator ordusu Goletta'nın biri «Tuz Kulesi» ve diğeri «Su Kulesi»[646] adı verilen iki kulesini zab-tettiği vakit, her cinsten külliyetli bir miktarda silâh ve mühimmat ile 40 top buldu ki, bunlardan biri İstanbul ve Rodos muhasaraları münâsebetiyle târihimizde tarif edilen ve üzerlerinde Latin ve Arab harfleriyle kitabeleri kazılmış veyâhud zanbak ve semender nakşedilmiş bulunan gayet büyük toplardandı.

Goletta'nın zabtı üzerine Şarlken, bunlardan başka 100 gemi ile muh-telif çapta 300 top eline geçirdi. Bu mevkiin düşmesinden ve tersanesinin kaybedilmesinden sonra Hayreddin, kurtuluş ümidine düşüp bir saf mu-harebesine girişmek istedi. İsyanlarından bir karışıklık vukua gelmesini önlemek ve bütün askerim harbe çıkarabilmek için, şehirde mahbûs 7.000 Hıristiyan esirini katliâm etmek istedi; lâkin silâh kuvvetiyle mecburiyet görmedikçe itaat etmeyen ahâlî tarafından men' edildi. Amiral'in düşmana karşı çıkaracak ancak 9.700 adamı vardı. Bu zayıf ordunun dörtte üçü Anadolu'da Mar'aş'tan alınmıştı. Şehirdeki diğer dörtte biri teşkil eden asker ise, şehir surlarının dışına çıkmağa pek az meylettiler.

Hayreddîn Tunus istihkâmları altında öyle bir mevki tuttu ki, düşman ordusunun şehre yaklaşmasını kesinlikle önlemeğe kâfi görünüyordu. Şu kadar ki, muharebeye tutuşulmak gerektiği zaman yalnız Anadolu askeri silâh kullandılar, Afrika askeri ise döğüşmekten imtina gösterdiler.[647]

[644] Etrobius ve Armerius.
[645] Horas (Horace), 1, 19. (Şarlken'in Afrika'yı ele geçirmek tasavvuruna ulviyet İsnadı hayli «aribdlr! Mütercim).
[646] Halkondilas'da Btrobius, s. 557.
[647] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/143-148.

İmparator Şarlken Nezâretinde Halı Vahşeti

Bu sırada Tunus şehri içinde mevkuf bulunan Hıristiyanlar, zincirlerini kırmağa muvaffak oldular ve mevkiin kapılarını kapadılar.[648] Hayreddîn, geri çekilebileceği bu yerden mahrum olması üzerine sâdık kap-dânı olan, Goletta'nın kahraman müdafii Sinan Korsan, bir Yahudi mühtedi, bir de Avrupalı müverrihlerin «Şeytan Avlar»[649] adını verdikleri diğer bir mühtedî ile birlikte Bone (?) tarafından dağlara kaçtı. Ertesi gün (21 Temmuz 1535) İmparator Şarlken, anî bir hücum korkusüyle askerine disiplini muhafaza ettirerek, ordusunu şehre yöneltti. Harekete başlamadan evvel askerin Tunus'u yağma etmesine müsâade olunup olun-mıyacağını müzâkere iğin üç saat süren bir meclis kuruldu.[650] İmparator, şehri muhafaza arzusunda idi, fakat îspanyol askerinin yağmacılık fikirleri, generallerinin re'yine üstün geldi. Yağma, iki gün sabahtan akşama kadar devam edecekti; 30.000 kişi boğazlandı; 10.000'i de esîr edildi.[651] Uzun bir zamandan beri Tunus ve çevresinde elîm bir esaret içinde bulunan 30.000 cesedin çıkarılması ne elem verici bir takas ve ne ha-zîn bir mübadeledir! Bu gem almaz asker içinde en ziyâde İspanyollar yağma ve vahşete düşkünlük gösteriyorlardı. Evleri, sandıkları, kilerleri, hattâ en derin kuyuları nefret dolu bir hırsla araştırırlardı. Câmi'ler, medreseler, mektebler harâb oldu; nâdir ve kıymetli kitâblar yırtıldı, yakıldı. Her tarafta öldürmeden, yerin kazılmasından, yağmadan başka birşey görülmüyordu.[652] Üçüncü gün, İmparator yalnız yiyecek şeyleri yağma etmelerine müsâade olunmuş olan Alman askeriyle şehre girdi; gâlible-rin tahribatlarına son vermelerini ve bunda devam edenlerin îdâm ile ce-zâlandırılaacklarım ilân ederek, orduya bir emirname neşretti.

Şarlken, Ağustos'un l'inde orduyu şehirden çıkararak Goletta'nm ete-ğinde ve Su Kulesi'nin karşısındaki eski mevkilerini tutmalarını emretti. Ordu her adımda neferlerin gerek cansıkıcı bir muhafızlıktan kurtulmak için, gerek su katılmamış bir vahşet sâikasıyle öldürmüş oldukları esirlerin leşlerini ayaklan altında buluyordu. Cesedler içinde birkoç kadınlar dikkati çekiyordu: Bunların şişmanlıkları o derecede idi ki, koca memeleri

[648] Hacı Kalfa, Bsf&rttl-Blhar, varak: 21. Etrobius, Armerius. Govmo Târihî, s. 166.
[649] İtalyanlar (Cacda Diavofo, Felemenkliler Kuuppeı dWel], Etrobius sid&abolns isimlerini verirler.
[650] Gnvflco Tarihi, s. 156.
[651] BbroMus, Amerlus, Guv««o Tarih*.
[652] Haliondilas'da Etrob'UB, s. 572.

karınlarının altına kadar inerdi. Şişmanlık, Berberiyye sahillerinde kadınları «kokoruz» ile beslemekten dolayıdır.[653] Yiyecek tedârikine me'mûr olanlar zahirenin gemilere naklinde oldukça yavaş davrandıklarından ertesi gün akşama kadar kaldırılıp götürülemiyecek eşyanın terk edileceği îlân edildi. Lâkin Tunus yağmasında hâriç tutulmuş olmalarından dolayı pek münfâü olan Alman ve İtalyan askeri, verilen mehilden evvel yağmacılığa kalkıştılar. Akşama kadar nakledilebilecek eşyayı, daha sabahleyin yağma etmeye başladılar. İmparator bu yağma intizamsızlığını ordunun tâ ortasında men' etmek üzere, Goletta kalesine koştu.[654]

8 Ağustos'ta tam selâhiyeti hâiz komiserler Şarlken ile Mevlây Hasan arasında bir ittifak ahidnâmesi imza ettiler.[655] ki, Mevlây Hasan'ın kudretten mahrumiyetin ve horlanmanın son derekesine indiğinin garib bir vesikasıdır. Bunda, Tunus'ta bulunan bütün Hıristiyan esirlerinin hemen salıverilmesi, bütün Hıristiyanlar'ın şehirde ikametleri ve dînî âyinlerini serbestçe icra edebilmeleri dere edildi. Tunus hükümdarının talebi üzerine Valans ve Grenad (Belensiye ve Gırnata)'da bulunup henüz Hıristiyanlaşmış Arablar bu tedbîrden istisna olundu.

Sultân, hâlâ Hayreddîn'in elinde bulunan Böne, Bizerte, îtrık'ye şehirlerini Şarlken'e teslim etmeyi taahhüd ediyor, Goletta'nın Özellikle ve tamâmiyle împarator'a bırakılıyordu. Bundan başka Mevlây Hasan, Goletta'nın işgâliyesi masrafları tazminatı nâmıyle, galibe 12.000 duka verecek ve her sene Sen-An Yortusu'ndan bir gün evvel -şükran nişanesi olarak- Fâs cinsinden 12 at ve 12 tay takdim edecekti. Muahede şartlarına İlk riayetsizliğinde Sultân Hasan İmparatora 50.000, ikincisinde 100.000 duka ödeyecekti. Bu riayetsizlik bir daha tekerrür edecek olursa memleketinden çıkarılacak ve devletini kaybedecekti.

Mukavelename Arab ve îspanyol lisanlarında yazılıp okundu. Sadıkane infazı için Hasan, Peygamber ve Kur'ân ile bir parçasını kınından çıkardığı kılıcı üzerine yemîn etti; imparator da, haç ile müzeyyen mantosunun bir eteği üzerine uzatılmış olan kendi elini öpdükten sonra, ahid-nâmenin bütün maddelerinin harfıyyen icra edileceğine dâir, o alâmet-i muhtereme (haç) üzerine yemîn etti. Bunun üzerine Sultân itaat ve teşekkürü tezahürlerini tekrar göstererek, împarator'dan ruhsat aldı.

[653] Halkondllas'da Btroblus, 573: «Ut ubera Mis ad cozendlcos usqıw pro penderet».
[654] Btrobtus, 573.
[655] Bu ahidname Etroblus'da tamamen ve Guvazo'da hulasaten dercedilmls-tlr. Guvazo Bone şehri İçin 8.000 duka tediyesi inci avcılığı hakkının terkinin şarta bağlandığını yazıyorsa da, yanlıktır. AhUlnamenln aslında bunlara dfttr bir «ey yoktur,

Şarlken, Goletta'yı işgal için Tunus'ta Bernar Mendoza kumandasında 1.000 tspanyol ve Dorya'nın yeğeni kumandasında uzun omurgalı 10 gemi bıraktıktan sonra, 18 Ağustos'ta gemisine binerek Berberiyye sahillerinden ayrıldı.

Devletinin batı hududunda bu vak'alar cereyan etmekte iken, Süleyman ve İbrahim Tebrîz*i zabt etmiş ve tran Şâm'nın sarayında muzaffer bir edayla verdikleri emirleri infaz ettirmekteydiler. Şarlken, iki defa Osmanlı hükümetine galebe etmişti: Gün§ muhasarası esnasında Süleymân'in kendi önünde ric'at ettiğini ve İmparator ordusuna taarruza cesaret edemeksizin tstirya'yı tahliyesini görmüştü. Bu defa da Osmanlıların birinci deniz adamı olan Hayreddîn'i Tunus'tan çıkardı. Tunus'un zabtı Şarl-ken'in askerî sânının zirvesi oldu; bu parlak zafer, gaasıb güçlerin mah-vıyle Mevlây Hasan'ın atalarının tahtına iadesi, o kadar çok Hıristiyan'ın esaretten kurtanlmasıyle insaniyyete edilen büyük hizmet, Şarlken'in nâmını -Hıristiyanlığın en kudretli hükümdarına- lâyık bir şân hâle-siyle ihata etmiştir.[656] Buna, husûsiyle, siyâsetinin güttüğü menfaatlerini ve şerefini tercih etmiş olduğu için müstehak olmuştur. Robert-son,[657] haklı olar,^ ihtar eder ki, İmparator, çağdaşı olan İmparator-lann teşebbüslerine sebep olan hodbinlikten de, o teşebbüsleri idare eden küçüklükten de kendini muhafaza etmesini bilmiştir.

Bununla beraber, tarafsız nazarları Tunus ve Tebriz seferlerinin ikisine birden çevrilen müverrih, İbrahim'in hareketini Şarlken'in muamelesine tercih ettiğini saklayamaz. Vezîr-i âzamin tnetîn irâdesinin gücü, Pâdişâh'ın gıyabında Tebrîz ve Bağdâd'ı tahrîb ve yağmadan muhafaza etmiş; hâlbuki împarator'un zaafı, muzafferiyetini kıymetli kütübhâne-lerin mahvı ve 30.000 ma'sûm kurbanın îdâmıyle kirletmiştir. Eğer tbrâ-hîm'in düşmesinden sonra dînî taassub Budfrı kasrından alınıp da Atmey-dam'na konulmuş olan harb hâtıralarının mahvıyle vezîr-i âzamin zaferterinin

[656] Hmmer'ln burada tarafgirliği ve taassubu yine nüksetmistlr. önceki kitapta İfade ettiğimiz gibi, Şarlken, Osmanlı- ordusunun Avrupa ortalarında aylarca dolaşıp düşman ordusu aradığı sırada, ortada gözükmüyordu; Kral Ferdinand da taht şehrini terketm'ş gitmişti. Karsısında düşman ordusu bulamayan Kaanûnî, düşman topraklarında aylarca dolaşıp pek çok kaleler fethedip, geri dönerken de, Türk akıncıları Almanya İçerlerine kadar hemen hemen bütün Orta Avrupa'yı tar Ü mar ediyor, bunlara ancak mahalli milisler karşı koyuyordu... Tunus'ta İse yaptığı, koca bir Haçlı donanması ve haçlı koalisyonundan ibaret bir ordu İle, Osmanlı'nın henüz ayak bastığı bir kaleyi, yerli halkın, eski kralın da yardım-larryle Barbaros'un bir kaptanından almıştır. İnsanlığa h'zmet mes'ele-slne gelince: 7.000 (30.000 değil, önceki sayfa'ara bkz.) Hıristiyan esiri kurtarmak insanlığa hizmet olarak gösterilirken, yine Hammer'in yukarıda belirttiği gibi, kendls'ni ordu zanneden bu İntizamsız güruhun vahşetleri, yağmaları, cinayetleri, öldürülmüş masum kadınların sişmanlığıy-la alay edercesine çlğnenilen 30.000 ceset... Bu cesetler asker cesedi değil, Mevlây Hasan'ın tebeası olan siviller, masum kadın ve çocuklar... Objektif ilim zihniyeti, buna tek kelimeyle hüküm verir: Vahşet! (Hazırlayan).

[657] Robertson, HW, of, Cbftfle» T-, 1, 5.

hâtıralarını nasıl yok etmek istemişse, Şarlken'in Tunus'taki mu-zafferiyetini te'yîd için de san'at, öylece târihin imdadına yetişmiştir: îm-parator'un beraberinde getirdiği Felemenk ressamı Jan Veymer, o seferin muharebelerini altı büyük levhadan mürekkeb bir takım teşkîl eden re-simleriyle tasvir etmiştir İri, bu levhalar vaktiyle Prens Öjen'in sarayı olup Türklerden alınan harb hâtıralarının toplanmış bulunduğu «Belve-der»de, zamanımızda dahî hayret nazarlarımızı celbetmektedir.[658]

YİRMİDOKUZUNCU KİTAP .....
Vefât Eden Âlim ve Şâirler .....
Venedik İle Harb .....
Korfu Muhasarası.....
Kaçyanerin Hezimeti .....
Akdeniz'de Birçok Adanın Fethi .....
İdâri Değişiklikler .....
Boğdan Seferi.....
Barbaros'un Akdeniz'deki Fetihleri.....
Preveze Zaferi .....
Hadım Süleyman Paşanın Mısır Valiliği Aden'i Fethi Ve Hind Seferi .....
Osmanlı Donanması Hind Yolunda .....
Ayaş Paşa'nın Vefatı.....
Şehzadelerin Sünnet Düğünü .....
Venedik'le Savaşın Bazı Safhaları.....
Venedik'le Anlaşma .....

[658] «Târihe Müteallik Evrak» (s. 180)'de, dördüncü ve beşinci cild-lerde «Primisser»e müracaat. Sagredo, İbrahim'in gözden düşmesi ve Vâlide-Sultân'a atfettiği vefatı hakkındaki ifâde* lerinden ziyâde, bu heykellerin kaybolması hakkındaki rivayetinde doğrudur (s. 221). Vâlide-Sultân, seferin açılmasından önce vefat etmişti. Sagredo, o târihlerde Sultân Süleyman üzerinde nüfuzu olan Roxelane'a atfetmiş olsa, belki aldan-mamış olacaktı. Bu tarihçi, arşları heykelinin yıkılmasını 1525 senesinde göstermekle de büyük hatâ yapar, zîrâ bu vak*a, Ferdînand'ın elçileri İstanbul'a gelmezden evvel, 1532'den biraz önce olmuştur.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/148-152.

YİRMİDOKUZUNCU KİTAP

Vefât Eden Âlim ve Şâirler

Sultân Süleyman'ın bizzat idare ettiği seferlerin altıncısı (VI. Sefer-i hümâyûn) olan Iran seferini, bir sene fasıla ile biri Venedik, diğeri Eflâk üzerine iki sefer tâkîb etmiştir. Pâdişâh'ın İstanbul'a dönüşüyle Avlon* ya'ya gitmesi arasında geçen senenin dikkate değer vakıalarından olmak üzere Tunus kaybedilmiş ve müftî Kemâl Paşa-zâde vefat etmiştir, ölümüne düşürülen Arabça bir târih beytinin tâbirine göre Kemâl Paşa-zâde ile «ulûm» mezara gömülmüştür (1536),[659] Şer'î mesleğin Osmanlı'da en büyük derecesi olan müftîlik, Kur'ân'm en güzel tefsirine yazdığı haşiyelerin sağladığı marufiyyet derecesinden geri olmamak üzere, hafızasının kuvvetiyle de meşhur olan Sa'dî Çelebî'ye verildi.[660] Yine o zamana doğru Gazâlî ve tshâk Çelebi nâmında iki şâir vefat etti. Birincisi «Deli Birader» lakabıyle tanınmıştı; ikincisi Mısır seferi esnasında, merhalelerin uzun boş vakitlerini faydalı sohbetleriyle doldurmak üzere I. Selîm tarafından getirtilip de acemice ve münasebetsiz tavırlarından dolayı evvelâ dayak ve sonra idam cezasına mahkûm oldukları halde, Pâdişâh'ın İlme olan muhabbeti sayesinde cezadan kurtulmuş olan üç şâirden biriydi, îshâk Çelebî, ne hanesinde, ne dışarda hiçbir kavuk giymek istemezdi; dâima fena sözler söylerdi; Türkler*de nâdir olmayan bir ibtilâyı ihtiyarlığına kadar muhafaza etti; hayâtının son senelerinde sarhoşluğu bıraktı; lâkin kadınlara nefretten hiç vazgeçmedi. Her gün yalın ayak, başı kabak sokaklarda genç çocuklar arkasından koşar, beyitlerini zehirli hicivlerle doldururdu.[661] Türkler'in Areten'i olan «Deli Birader», hayât tarzındaki garabet ve bütün namuslu müslümanların takbihine uğramış olan «Dâfi'ü'l-Gumûm»[662] unvânındaki mecmuâsıyle hem daha hünerli, hem ahlâkı daha bozuk bir

[659] Hacı Kalfa, Takvtmü't-Terarth. Almostno, varak: 136: cCiencla y çapa-cldad deı mofti Qutamel Baxa Ogll, y obras que escritiio». (Kemâl Pa-şa-zade'nln vefatı «İrtlharül-tılûm t>H-kemal»: 938)

[660] Task&prü-z&de'nln şa*P*y*u'n:NıTn*ıı*yye'si. Sa'dî Çelebi, Beyaavl'ye haşiye yazmıştır.

[661] Lâtifi, Teridre-i şuarft, s. 96. Asık Hasan Çelebi, Hasan Çelebi, Kınalı-zâ-de. (Şuarâ tezkireleri vezinli ve kafiyeli söz söyleyenlerin hepsini hesap, lamış olduklarından, gerçekten hatırlanmaya ve zikredilmeğe değer birçok şâirlerimiz, münasebetsiz vezincilerin arasında, karışıp gitmiştir. Avrupa, ular dahi suârâ tezkirelertadeki eserleri seçmeğe muktedir olamadıklarından, hiç de kaale alınmağa şâyân olmayan bir takım adamlara Osmanlı şairi namıyle i'tib&r vermelerdir. Şuarâ tezkireleri sözün kıymetini takdir edebilen biri tarafından kamilen göaden geçirilerek, her şâirin, bu tezkirelerin hakikate uygun olup olmadığı meçhul şehâdetleriyle değil, kendi eserleriyle muhakeme edilerek bir <«OBmanlı Edebiyatı Târihfc yazması, uzun zamandan beri beklenmektedir. Mütercim).

[662] Bâzı hal tercümelerine nazaran «Dâfi'üT-Gumûm ve Râl'ü'l-Hümûm> unvanıyla 7 rlsftle yazmıştır. Bunların mevzuunu Hammer yazamadığı gibi, biz de, edeb dışı şeyler olduğundan, izah edemiyeceğlz.

adam şöhretim kazanmıştır. I. Selîm'in biraderi Şehzade Korkud'un i^ki meclislerindeküerin en şen-şakrak adamıydı. Bir gün şâirin pek cür'ef arca bir sözünden yaralanarak, başının kesilmesini emretmişti. Deli Birader, Şehzâde'nin sarhoşluk ânında verdiği emri icra edecek olursa, kendisinin de hayâtından olacağını kapıcı-başıya hatırlatmak suretiyle akıllıca bir tedbîrde bulunarak, dedi ki:

- «Senin başında üstâdâne doldurulmuş olduğu halde yarın benim başımın yanına konulacaktır.»

Kapıcı-başı korktu; Deli Birâder'in idamını ertesi güne te'hir etti ve pek de güzel yaptı: Çünkü Korkud, aklı başına gelince, eğer kapıcı-başı verilen emri yerine getirmişse, onun da öldürülmesini emretti.[663] Korkud Mısır'a gittiği zaman Deli Birader Geyikli Baba'nın zaviyesine mü-rîd olarak,[664] daha sonraları tedris için Sivrihisar'a ve Akhisar'a gitmiş, oralarda hicviyeleriyle müdhiş bir şöhret kazanmıştır. Tedris mesleğinde mu'tâd olduğu kadar devam etmemiş, zamanından evvel tedrisi bırakmış olmakla beraber, İstanbul'a avdetinde -belki hâmisi olan defterdar İskender Çelebî'inin nüfûzuyla- 1.000 akçe maaşa nail olmuştu. Muhtelif binalara, sarf etmek üzere vezirlerden de haylî paralar aldı. Bunlarla Boğaziçi'nin Rumeli sahilinde bir cami, bir zaviye, bir de hamam yaptırdı. Bu son bina, Deli Birâder'in düşünüp tertîb etmiş olduğu şekilde, nefsâ-ne hazlar vesilesiyle ve hizmet eden genç çocukların güzellikleriyle Türk-ler'in şehvet-perestce ibtilâlanna o kadar muvafık geliyordu ki, memleket halkı takım takım gidiyorlardı. İbrahim Paşa, umûmî ahlâkı korumak için bu binayı yıktırması üzerine,[665] Deli Birader Arabistan'a giderek, orada hamamlar, bir cami, bir zaviye yaptırmış ve İstanbul'a da hiciv mektupları göndermiştir.[666] Birgün bahçesine birkaç arkadaş davet etmiş olduğu halde, birden bire:

- «Dostlar! Cemiyetimiz artık perişan oluyor: Ecel sakisi bana camım

---

[663] Şuarâ Tezkireleri, Latifi ve As* Hasan, Şapelin tercümesi, s. 243.

[664] Kezâllk, Kınah-zâde, Beliğ-i Bursevl, Baldır-zâde.

[665] Kmalı-zâde ve Âşık Hasan. Âşık Hasan, Deli Birâder'in ter-cüme-i hâlinde bulunan eserinde bu şâirin, İbrahim Paşa'nın izdivacı münâsebetiyle söyleyip de gözden düşmesine sebep olan «Burada efendi kimdir, uşak kimdir kimse bilmez; ziyafete baş plan yâhûd hizmet eden kimdir? Bu da ma'lûm değil» mealindeki beyti zikreder. Deli Birader İskender Çelebinin kudretli himâyesi sayesinde kurtulabildi. Bu himaye olmamış olsa Budin'den getirilip Atmeydanı'na konulan heykeller münâsebetiyle yazdığı beyitlerden dolayı İbrahim'in emriyle asılmış olan şâir Figânî ile aynı akıbete uğrardı.

[666] Bunların biri şu mealde bir beyitle başlar: «Ey kuzey rüzgârı, söyle bana, ne yapıyorsun, ve ne haberler getiriyorsun?» Kaa-sım Paşa hamam yaptırmak için şâire sekizbin akçe verdi. Mustafa Paşa onbin akçe vaad etmiş ise de vaadini yerine getirmeden evvel vefat etmiştir. Deli Birader bunun üzerine Mustafa Paşa'nm Edirne'deki köprüsü hakkında şu beyitleri yazarak metrûkesinden yüz altın almıştır:
Bildi merhum Mustafâ Paşa Köprîdür fîl-hakîka bu dünyâ Geçdi merhum didiler târih: Köprüden geçdi Müstafi Paşa.

(kadehini) sunuyor.» diyerek, vefat etti.[667]

Venedik İle Harb

Venedik ile Osmanlı Devleti arasında 36 seneden beri devam eden sulh hâlinin en sağlam istinadgâhı, îbrâhîm ile sukut etmişti. îbrâhîm Paşa, Venedik tebeası olarak dünyâya geldiği halde Venedik Cumhuru'nun hâmîsi olmuş ve sonraları Transilvanya'ya gönderilen, Doc'un oğlu Alva-zio Gritti'ye büyük dostluk göstermişti. Önce yeniçeri ağalığında, sonra ikinci vezîrlikte bulunmuş ve İbrahim'e halef olmuş olan Arnavud Ayaş Paşa doğru ve civanmert bir adamdı ve iki devlet arasında mevcud dostluk bağlarının korunmasına ihtimam gösteriyordu. [668]Lâkin onun barışçı niyetlerine -bir deniz muharebesinde şeref ve ganimete nail olmak ümidiyle Venedikliler'in denizdeki en küçük hareketlerini hakîkî bir düşmanlık alâmeti olarak telâkki eden- Hayreddîn Barbaros'un savaşçı temayülleri muâdil geliyordu.[669] Birkaç seneden beri Venedik, Osmanh-lar*a birçok harb bahanesi vermişti: Koron muhasarası esnasında Cum-hur'un Girid adasındaki deniz kuvvetleri kumandam Proveditor Cirola-mo, İskenderiyeli genç murâbıt unvânıyle mâruf olan o zamanın en meşhur bir korsanına hücum ederek amiral gemisini ve dört kadırgasını zab-tetmiş, diğer ikisini de batırmıştı. Bu çarpışma 300 yeniçeri ile 1.000 kölenin hayâtına mâl olmuştu. Genç murâbıt, sekiz yarasın<Jan kan akmakta olduğu halde denize atılmıştı; lâkin Venedikliler kendisim denizden çıkarıp yaralarım sardıktan sonra, sulhun bozulması için Osmanhlar'a bir sebep vermemiş olmak için zabtettikleri o dört kadırga ile Afrika sahiline gönderdiler. Yine bu sırada buğday yüklenmek üzere Venedik limanlarına girmiş olan 2 gemi Cumhur tarafından müsadere olunmuş, bunun üzerine Doc, Cumhurun idare meclisi kâtibi Danyel Di Frederiçi'yi,[670] bu işin bir yanlışlıktan ibaret olduğunu bildirerek özür dilemek için İstanbul'a gönderdi.

O vakit işleri idare etmekte olan Îbrâhîm Paşa'nm her türlü müşki-lâtı ortadan kaldırmasıyle, bu hareketin kötü bir neticesi görülmedi.[671] îran

[667] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/153-155.
[668] Parata, Venedik Tfttfhİ, 1, 8. s. 571. Venedik, 1605. Sagredo, Târihi Hâtı-*ala£ i, 5, s. 237, Venedik, 1688.
[669] Gut*» Târihi* s. 199. Parata, S&credo.
[670] Parota, 1. % s. 543. Saceedo, 1, 4, s. 203.
[671] Sagredo (kitap: 4, s. 220), İbrahim'i Venedik'ten bir asilzade ile bir taciri idam etmiş olmakla itham eder ki, birincisinin suçu, Şarlken'in İran Şâh'ı Tahmasb'a gönderdiği bir elçiye seyahati için at tedârik etmiş olması imiş; fakat bu hadîse, İbrahim'in -doğum yerine hâkim olan- Venedik Cumhuriyeti hakkında uyguladığı müsamahakâr siyaset aleyhine bir delil olamaz. Eğer, Venedik müverrihlerinin hikâye etmekte olduk* lan gibi, Roxelan'm

seferinden sonra, ve Fransa sefiri Lafore ve Raguza elçisi Don Serafino Di Gozi marifetiyle faal bir surette idare olunan müzâkereler esnâsında[672] Pâdişâh, devlet tercümanı Yûnus Beğ'i dördüncü defa olarak Venedik'e gönderdi. Yûnus Beğ, muahedelere daha ziyâde i'tinâ edilmesini Senato'ya ihtar etmeğe ve Şarlken'e karşı I. Fransuva ile ittifak için teşvik etmeğe me'mûr idi.[673]

Sultân Süleyman ile dostâne münâsebetler derecesinde I. Fransuva ile Şarlken'e karşı tarafsızlığı muhafaza etmek isteyen Venedik hükümeti, elçiye ziyâde iltifat göstererek, barışçı niyetlerinin te'mîniyle ruhsat verdi. Lâkin Avusturya Hanedanı aleyhinde tasavvur olunan ittifaka girmek teklifini kaale almadı.

Bu cevap, denizden ziyâde karada kuvvetli olan Pâdişâh'ın Adriyatik Denizi'nde muharebe etmektense, Macaristan üzerine asker sevketme-ğe daha mütemayil olacağı düşüncesine dayanıyordu. Bu sırada Tomazo Moçenigo'nun da derhâl İstanbul'a giderek tran seferinin parlak netice-sinden dolayı Doc'un tebriklerini arzetmesi ve birkaç Venedik gemisinin zabt olunmasından, Venediklin Suriye'ye ithalâtında gümrüklerin arttı-rılmasından, balyosun mektublarının tevkif edilmesinden ve muahedelere muhalif şâir durumlardan dolayı şikâyet etmesi emredildi. O kadar uzun bir zamandan beri Venedik İle istanbul arasında vücud bulmuş olan uyuşmanın devamını samimî olarak arzu eden Ayaş Paşa, Moçenigo'nun şikâyet ettiği durumlar hakkında mazeret beyân ederek, bir çâre bulunacağını vaad etti. Bu te'mînât, Senato'ya, Osmanlı limanlarındaki büyük çaplı teçhizat hazırlıklarının Tunus yâhud Napoli üzerine olduğu ümidini vermeğe az yardım etmedi,[674] 1537 Mayıs'mda[675] Süleyman, iki şehzadesi Mehmed ve Selîm ile beraber İstanbul'dan ordusuyla Avlonya'ya gitti. Hayreddîn

---

entrikaları İbrahim'in gözden düşmesine hizmet etmişse, bu kadın İbrahim'e husûmetinden dolayı, onun teveccüh gösterdiği Cumhuriyet hakkında da husûmet göstermiş ve bu durum Venedik ile muharebenin zuhuru sebep-lerinden olmuştur.

[672] Paruta, 8. kitap, s. 570. Yûnus Beğ'in .Venedik'de ikaameti esnasında Lafore İbrahim ile bir ittifak ahidnâmesi yapar ki, 1536 Şubatı tarihlidir. Her ihtimâle nazaran, bu târihte Fransa ile Osmanlı Devleti arasında başka bir ahidnâme yoktu. Zâten Flâssen bu ahidnâmenin mevcudiyetine, ancak diğer tarihçilere i'timâd etmek suretiyle inanır. Bu tarihçiler ise, vakıaların târihleri sırasını tamamen ihlâl ederler. Flassen bu hususta şöyle söyler: «Bu ahidnâmenin müsveddesi yâhûd aslı elde olmayıp, yalnız neticeleriyle malûmdur.» Hâlbuki bu neticeler, yâni Polya sahilinde yapılan tahribat Fransa ile bir ittifak ahidnâmesinden ziyâde, Sultân Süleyman ile Şarlken arasında mevcûd olan harb hâlinden doğmuş olabilirdi.

[673] Venedik tarihçileri ve Kont Daru Osmanlı Devleti tarafından gönderilen tercümanın bu memuriyetindeki gizli maksadı vâkıf değildirler. Lâkin Venedik Arşivi'ndeki vesâkalarda ortaya konulmuştur. Şu evraklara müracaat: «Câtolcgo delle per-sone spedite a Venezia per parte del gran Signor, 1536: 15. Genaro Janusbeg dragomano per sollecitare a far lega col Re di Francia contro l'Imperatore.»

[674] Parota, 8, s. 573.

[675] Rûz-nâ»n*-î SüleymAnl. Ferdî, 256-263. (13) Ferdi, 245, 250.

Barbaros'un kumandasında bulunan donanma da o sırada Adriyatik Denizi'ne çıktı. Tunus'un kaybedilmesinden sonra Barbaros Cezayir'e giderek, oradan 27 kadırga ile Mayorka ve Minorka adalarına yönelmişti. Mahon'u yağma etmiş, ondan sonra 5.700 esirle Afrika sahillerine geçerek, yolu üzerindeki Bizerta'yı zabt etmiş, nihayet İstanbul'a gelmişti.[676] Pâdişâh, azfmetinden evvel Hayreddîn'in denize çıkmasını emretti ve kapdân-paşalığa tâyin etti.[677]

Şarlken'in amirali Melfî Prensi Andrea Dorya, o vakit Messina limanında demir üzerindeydi. Osmanlı donanmasının yaklaştığı haberi üzerine 17 Temmuz'da oradan ayrıldı. Kıymetli eşya yüklü 10 Osmanlı gemisinin İskenderiye limanından hareket ettiğini haber alarak, bunları tâkîb etti ve şiddetli bir mukavemet görmeksizin ele geçirip yaktı. 22 Temmuz'da Andrea Dorya, Pakso adası karşılarında Gelibolu sâncak-beğinîn kethüdâsı Alî Çelebi kumandasında 12 Osmanlı kadırgasına rastlayarak güneş doğmadan bir saat evvel üzerlerine hücum etti. Dorya, üzerinde kırınızı bir mintan olduğu halde kadırganın üzerinde ayakta duruyordu, etrafında beyaz elbiseli asilzadeler bulunuyordu. Muharebe gayet şiddetli oldu ve birbuçuk saat sürdü. Türk gemilerinden bir adam kurtulmadı. Dorya da dizinden yaralandı. Barbaros'un 100 gemi ile kendisini tâkîb etmekte olduğunu haber alarak, bu kuvvetin üstünlüğünden dolayı çekilip eline geçirdiği 12 kadırga ile Messina'ya döndü.[678]

Hayreddîn, Lûtfî Paşa ile birlikte Pulya sahillerine yöneldi; çünkü Sultân Süleyman'ın ve kendisinin arzusu II. Mehmed'in bu mıntıkadaki fetihlerini yenilemekti. 8.000 süvari, daha fazla miktarda piyade, müdhiş bir muhasara toplan takımı Otranto yanında Kastro sahiline çıkarıldı. Binyatelli nâmmda bir hâin, Osmanlı süvarilerine kılavuzluk ederek vatanım bizzat yağmaladığı gibi, Kastro muhafız askerlerini de teslim olmağa ikna etti.[679] Otranto

[676] Gebel'in «Şarlken'in Târihine Müteallik Ewâk»ında (s. 41) «Doria»nın Sergüzeştleri». Hacı Kalfa, Esfârü'l-Bihâr, varak: 21. Hacı Kalfa, Minorka Beği'nin attan düşüp öldüğünü nakleder. «Kâfirlerin korkaklıkları sebebleri» unvanlı bir bâbda şunlar okunur: «Onların i'tikadina göre hürriyeti bahâsına hayâtını kurtarabilecek iken kendisini Öldüren adam cennete girmez.» Hacı Kalfa rivayet eder ki, Doria bir esîre şöyle söylemiş: «Sizin dîninizde bir kâfirden kaçan cehenneme gidecek ve ikisinden kaçan cennete girmeyecek diye yazılı değil midir? Bizim şerîatimizde ise bire karşı bin olduğumuz halde de bir müslümanı öldürmek men' edilmiştir. Sizin şerîatiniz insan öldürmeyi şeref sebebi sayar, bizim ise cinayet bilir; Papa böyle olmasını arzu eder; lâkin doğrusu şudur ki askerler her vakit onu dinlemezler.» Hacı Kalfa Hıristiyanlık'ta hakîkaten böyle olup olmadığını anlamak için Hıristiyan ulemâsına müracaat edip, onlardan «olmadığı» cevâbını aldığını, ve Andrea Doria'nın avam tabakasından biri olup okuyup yazmadan bî-haber bulunduğunu ilâve ediyor.

[677] Ferdi, 245, 250.

[678] Guvan Tarihi, s. 197. «Andrea Dorya'n» Hayatı», Caroll SİgonfI, s. 64.

[679] Govaoo Tarihi, s. 197. cDoife's Be**b«wh«l*en İn Goebcfa Be*tr«cen m Geschtchte CarI's V. eserinde, s. 45. Parota, s. 603. Hacı Kalfa, &farttl-DlhiT, varak: 22. Ferdi, varak: 246 ve 263.

kalesiyle diğerleri de düşmanın kendilerine verdiği ve fakat tutmadığı söze inanarak itaat gösterdiler. Türkler, bir ay bu güzel memleketleri tahrîbden geri kalmayıp, dönüşlerinde ahâlîsinin 10.000'den ziyâdesini esîr götürdüler.[680] Hayreddîn, İtalya sahilinden -o sırada tecâvüzleri vuku bulan- Arnavudlan te'dîb için Preveze'ye gitti.[681]

Bununla beraber, Venedik Cumhuriyeti'ne henüz harb Üân edilmemişti; Yûnus Beğ de, bir Türk gemisinin Dalmaçyalı Nasi Dö Zara ile Jerom Pezaro kumandasıyle Korfu sularında bulunan Venedik donanmasının karakol gemisi tarafından zabt edilmesinden dolayı bâzı talebleri tebliğ etmek üzere, beşinci defa olarak Venedik'te göründü. Kötü bir tesadüf eseri olmak üzere. Cumhûr'un dört kadırgası Yûnus Beğ'i getiren üç kadırgayı Korfu körfezinde tâkîb ederek, şiddetle sıkıştırdığından, bunlar Himare sahillerinde karaya vurdular; ahâlî de kazazedelere fena muamele etti ve ancak Yûnus Beğ*in rütbesini öğrendikten sonra bıraktılar.[682] İstanbul'daki balyos Orsini, milletler hukukunu bu flsretle nakz etmesinden'dolayı sulhu ihlâl eden ihtiyatsız adam kim ise onun te'dîbini, Pâdişâh nâmına istedi. Senato, Yûnus Beğ'in kadırgaları üzerine yürüyen Kont Gradeniko'yu habsederek, Türk gemisini zabt etmiş olan Pro-veditor Kontari'nin de Avogadori mahkemesinde muhakemesini emretti. Pâdişâhın kırgınlığı şu tarziye ile sükûn bulmadan Önce, Dorya bu infiali bir kat daha artırdı: Şöyle ki, aralarında gizli bir ittifak olduğu şübhesi-ni verecek bir tarzda Jerom Pezaro'ya bir mektup yazdı ve bunu Adriyatik Denizi'nde Türklerin eline geçirtti. Andrea Dorya'nın bu hileden maksadı, Pâdişâh'ın Venedikliler'den şikâyeti sebeplerini artırmak sOre-tiyle Cumhur'u tarafsızlıktan çıkarmaktı. 12 kadırgasının İmparator donanması tarafmdan zabt olunduğunu unutamayan Hayreddîn de bir taraftan Pâdişâh'ı harbe teşvik ediyordu.

Pulya'yı tahrîb eden Otranto ve Brindizi üzerine taarruza cesaret etmeksizin geri çağırılarak, Korfu'nun fethi kararlaştırıldı.[683]

Korfu Muhasarası

[680] Gına» Târihi

[681] Dorya, (Gebel, s. 46), Hayreddln'ln bir müddet kaptanpafalıkdan azledilerek, yertne Lutfl Paşa'nın tayin edildiğini yaşmakla hata eder. Hayreddîn vefatına kadar o makamda kalmıştır. Hacı Kalfa'nin Brfarü'1-Bl. hâr'ına ve T*kvlmll*t-Tevarih1ne müracaat.

[682] Parota. 1, 7, 896, 23 Tsmmn* «tava», var*k: 196.

[683] Parota, 1, 7. 602 ve 603.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/155-158.

Venedik Körfezi'nin girişinde, ileri karakol gibi bir mevkide bulunan Korfu büyük adasının çevresi 120 mil olup, yarım ay yâhud yarım orak şeklinde doğudan batıya uzanır ki, Antik Çağ*da «Drepanon», yâni «Orak» denimlesi, bu şeklinden neş'et etmiştir, taşlık olmasından dolayı «Sera» ve mûsikiye ve ziyafetlere düşkünlükle mâruf sekenesi olan Feaçelüer'den dolayı Feaçiya diye isimlendirildiği gibi, nihayet şimdiki isminin menşei olmak üzere Korkiya (Korsira, Corsyra)[684] ismiyle anılmıştır. Üyada müellifi, Kral Alsinous'un muhteşem bahçelerinde tegannî ederek Fea-çeller'i ilâhî sesiyle sevda sarhoşu eden Kör Demodokus'u bize tanıtmıştır.[685] Tusidid (Tucidides) ile birlikte Peleponnes muharebeleri sırlarına vâkıf olmuş ve o zamanın Rumları'nın siyâsî karakterlerinde şimdiki Rumların siyâsî karakterlerini araştıranlar bilirler ki, Korint ile Atina'nın rekabeti, her iki tarafın da Korsira'yı ele geçirmek arzusunda bulunmasından kaynaklanmış ve bu rekabet 27 sene muharebesini ve Yunanistan'ın en hâlis kanının akmasını mûcib olmuştur ki, Sibot ve Patras deniz savaşları, Plata, Potide, Halkidise, Midilli muhasaraları, Midilli ve Plata esirlerinin vahşîce idamı, Nisias ve Demosten[686] ismindeki generallerinin Öldürülmesi, Egos nehri cengi,[687] nihayet Lakedomonyaklar*-ın Atinalılarda üstünlüğü bu muharebenin sonucu olan vak'alardır. Yunanistan hürriyetinin zevalinden sonra Korsira, tahakkümü altında kalmıştır, daha sonra îllirya Kraliçesi Tota'nın gururu, ada üzerine Romalılar'ın hiddetli silâhlarını çekmiştir. Kartacalılar'm müttefiki olan Makedonyalı Filip, Romalüar'dan yeni fethettikleri bu adayı almak istediyse de, muvaffak olamadı. Korsira, Koma ve Perse arasında bir muharebe meydanı olarak, büyük isimler taşıyan haylî Romalılar'ın askeri harekâtlarda yâhud cenklerde bulunmasıyle şöhret kazandı. Markus Te-rentius Varo, endîşe verici faaliyetleriyle Korsira'da - Pompe'nin umûmi kumandanlığıyle Adriyatik deniz hırsızları üzerine gidecek olan- Roma donanmasının taifelerini kurtardı.[688] Otigli Katon Kıbrıs'tan dönerken Korsira'da çadırlarının yakılması esnasında idaresi zamanına âit defteri kaybetmiş ve bu hâdise ise Katon'un iffeti hakkında Senato'nun emniyetini bir kat daha göstermeğe vesile olmuştur.[689] Çiçeron,

[684] Korsira (Corcyra) ismi hakkında Andrea MostukstdTnin «Kortu Tfesvirft-ti» eserinde Vahter ile Stellini tarafından yazılan notlara müracaat. Milas, 1811, 1, 24.
[685] Odisse, Terennüm 8.
[686] Tusidid (Tuktdİdes), 4, 32, 68 ve 86.
[687] Ksenofon, Olimp Yunan Tarihi, 43, «ene: 3 ve 4.
[688] Varo (Varro), De Re rustfea, 1, 4. Plutark, Pompe'nin Te*ettme-I H*H.
[689] Plutark, Katon'un Tercüm»-i HAM.

Roma'dan Kilikya'ya ve Kilikya'dan Roma'ya seyahatinde 7 gün Korsira'da 7 gün de Kasope'de kaldı.[690] Sezar ile Pompe arasındaki dahilî muharebelerde Markus Bibolus, Goller galibinin harekâtını gözetmek üzere 110 gemiden mürekkeb bir donanma ile Korsira limanına geldi. Katon, Farsal muharebesinde mağlûb olan ordunun perişan bakıyyelerini ve kaçak senatörleri bu adada topladı; Filip'in muharebesinden sonra Domisius Enobarbus'un Yunan Denizi'ne nezâret etmesi de bu adadan vuku bulmuştur. Tibol, sıtmadan Korsira'da hastalanmış;[691] Agripin, çocukları ve Germanikus'un külleri ile bir müddet burada kalmıştır.[692] Normandiyah-lar, Rober'in oğlu Bohemond kumandasında ve Sicilya Kralı I. Roger zamanında iki defa Korsira'yı Bizanslılardan almışlardı.[693] Kostanti-niyye împaratorluğu'nun Latinler arasında taksiminde bu ada Venedik-liler'in hissesine düşüp, XIII. asrın başlarında ve Doc Ziyano idaresi zamanında malikâne olarak asıl ailelere verilmiştir.[694] Daha sonra Korsira, Napoli

[690] Çiçeron, Atte MefctufalMi, 3, 5, 6; 16. 2 ve 9; 5. 2 ve 9.
[691] Alb. TU)., Sür-i hazin. 3.
[692] Tasitus (Tacitus), Kronik, 1. 8.
[693] Mortotatdi, Korfn Ttsrtrati, 2, s. 151 ve 155; Romuald, Farsal Kroniği.
[694] Venedik Hükümeti zamanında Korfu'nun asilzadelere temlikine dâir olan vesikanın suretidir:
înstrumentum conasssionis castri Corfus cum Insulis et partinentiis ejue, (Libro dei Patti II. fol. 225.) «in nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi anno incarnationis ejusdem millesimo ducentesimo septimo mense Julli, ındictione decima Rivoalto. Post concessam cartam factam eodem uprascripto anno et mense, quam vos Dönüne Petre Ziani Dei gratia Venetiarum Dalmatiae atque Chroatite Dux, Dönüne quarte partis et dimidie totius Inperi Romanae cum judicibus et Sapientibus consilii collaudatione populi Venetiarum fecistisi nobis Angelo Atotanta, Petro Mîc-haeli, Stepbano Fuscateno, Giberto Camino Octaviano Firmo, Jacabo Sojo, Marino capiti in collo, Jugolino Stavlano et Symoni Bono et Joanni de Alto per quam nobis nostrisque heredi-bus et proheredibus dedictis, et in perpetum concessistis cast-rum quod dicitur Corfus cum tota ipsius castri insula et cum aliis insulis ad ipsis castri ducatum pertinentibus cum omni juris integritate et plenitudiue rationis, proter quod nos in proximo illue credebimus cum viginti militibus ad usum mi-litae decenter armatis nobis computatis in numero suprascrip-to habentibus sentiferos duos pro militum uno quoque et hoc facere debemus stipendio nostro ad obtinendum et manutenen-dum castrum illud ad vestrum et successorum vestrorum et fidelitatem. Quo obtento debemus nos et heredes ac heredes et proheredes nostri inperpetuum semper habere ibi pro ipsius castri custodia milites viginti computatis ut supra le-gitur nobis in ipsis habentes pro quolibet scu tiferos duos. Et quot non est semper vivere nobis datum statutum est ut cum aliquis nostrum vel heredum ve proheredum nostrorum decesserit âlius heredum vel proheredum nostrorum dilatione abjecta institui debet, in ejus loco ut vicem suppleat oçcum-bentis. Qui infra spatium anni dimidii venire Venetias debet et facere nobis fidelitatem vel successoribus nostris et inves-tituram a nobis vel successoribus recipere de ipso Castro, nişi per nos vel successores nostros indultum fuerit, qui ibi hoc faciat sacramentum nostrorum commissionem recipiat eccle-sias in pertinentiis nobis concessis positas debemus habere eo modo quo habebatur temporibs Grecorum Imperatorum. Ho-mines ipsius loci faciemus vobis jurare fidelitatem et succos-soribus vestris et cum juraverint mobis jurare illos faciemus salva fidelitate vestra et successorum Vestrorum. Et nos om-nes et alios in ipsulis consistentes debemus in suo stâtu tene-re, nihil ab aliquo amplius exigentes quam quod facere con-sueverant temporibus Graecorum Imperatorum. Homines Ve-netiarum intotö districtu nostro salvos et securos ahbere debemus in personis et rebus, et sine datione et exactione aliqua eosque manutenere et deffendere in suprascriptis pertinentiis nostris contra omnes homines, qui eos vellent offendere bona fide. Et si contigerit unum alicui dampaum fieri in pertinentiis illis per homines nobis subditos studiosi esse debemus ad fa-ciendum quod sua recuperet. Debent autem homines Vene-tiarum potestatem habere victuaîia extrahendi de omnibus pertinentiis nostris ad differendum in Venetias sine contradic-tione cujusquam etalia mercimonia ad portandum quocunque voluerint Amicos Venetİarıpî^debemus habere amicos et inip micos Venetiarum sicut vos inimicos, Cum quibus nullam con-cordiam nullamque treugam facere debemus sine vestro

Krallan'nın elinden tekrar Venedik'e intikal ederek, XTV. asrın nihayetine doğru Doc Antonio Venier adaya yeni imtiyazlar vermiştir.

Yûnus Beğ'in kadırgalarının Gradeniko tarafından takibinden bir ay sonra, Sultân Süleyman, Avlonya'daki[695] ordugâhından Hayreddîn'e,

---

vel successorum vestrorum, consensu Capitaneos vestros et missos vestros et successorum et galeas vestras et corum debemus recipere honorifice, et dare ipsis Capitaneis et galeis vestris strinam convenientem. Vos vero vel successores vestros, si illuc venire contigerint solempniter cum elero et popolo cruce procedente suscipere debemus usque, ad ripam venientes et sequentes vos ad ecelesiam solempni cantico, Procurare quoque vos debemus semel, vel bis si volueritis et laudes vobis ac successoribus vestris ter in anno. in Pascha majori, in festo Do-mini et in majori festo majoris Ecclesiae decantari faciemus Nullam conspirationem, vel institutionem facererdebemus in facto mercationum contra utilitatem et commodum hominum Venetiarum. Debemus autem singuîis annis in perpetunm in-festo Apostolorum Petri et Pauli vestro communi Venetiarum hic in Venetiis solvere per nos vel per noetrum missium omni contraclictione remota manuellatos honos quingentos. Haec-omnia quae continentur superius debemus afcere et observare Vobis et successoribus vestris et communi Venetiarum nos et heredes ac rpoheredes nostri in perpetuum quod attendere et observare jurramento astricti tenemur. Et sic teneri debent post nos heredes nostri et proheredes. Et si non fuerit obser-vatum per omnia, omnes possessiones nostras et porprietat es terrarum et cassarum nostrarum, quas habemus in Venetiis et extra Venetias et ipsam arcem Corifus perdere debemus, et ipsa ommia in commune Vestrum venire debent ad facien-dum exinde quidquid ipsi vestro communi placuerit sin con-trarietate cujusquam. Haec omnia, quae continentur superius sint in commissione nobis facta a vobis ut supra legitur pes capitula singula ordinate conscripta. Et nos viri omnes prae-dicti haae omnia per capitula singula nos promittimus serva-turos. Quae fatemur nos ad Sancta Dei Evangelia juravisse.

Signum supraseripti junzolini m.m. hoc f. rog. Signum supraseripti Joannis de Ato m.m. hoc. f. rog. Ego Angelo Acotanto mea manu subscripsi. Ego Petrus Michaeli m^n. seripsi. Ego Gibertus Quirino m.m. seripsi.

Ego Stephanus Turcarenus m.m. seripsi. Ego Jacobus Juliano teslis subscripsi. Ego Simon Bonus m.m. seripsi.

Ego Jacobus Sojo m.m. seripsi. Ego Marinus capite in collo m.m. scripsi. Ego Pascalis Mauro Subdiaconus testis subscripsi. Hic cadit locus Ego Peternianus de Putheo, Sîgnî Notarii. Subdiaconus et Notarius complex et notavi.

[695] Sultân Süleyman'ın Avlonya üzerine olan yedinci seferi rûz-nâmesi 943 (1537):

Mayıs (Zilhicce) - 12 (Perşembe, 7 Zilhicce), Pâdişâh Şehzade Mehmed ve Selim beraberinde olduğu halde İstan-bul'dan çıkar, Yarık-Burgaz'a konulur. 18, Çatalca. 19, Ince-gjz. 20, Vezirler, kumandanlar Pâdişâh'ın bayramını tebrik ederler. 21, Kostermeri Köyü; uzun merhale. 22, Elvanbeğ köyü. Uzun merhale. 23, Burgaz. 24, Babaeski. 25, Havsa. 26, Edirne; ahâlî kalabalık bir halde Pâdişâh'ı istikbâle çıktıkları sırada yıldırım düşerek terziler esnafı alemdarım öldürür. 27, İstirahat. Dîvân; sancak-beğlerinde değişiklikler. 28, İstirahat 29, İstirahat; dîvân; Gâzî Hân Lûristan beğlerbeğliğine terfî olunur. 30, İstirahat; yağmur. 31, Otağ-ı hümâyûn kal Haziran (Muharrem 944) - 1, Çirmen karşısına konulur. 2, İÇisarlık. 3, Çakır Ağa Değirmeni. 4, Keklik; yağmur. 5, Hâ-lid Çayın. 6, Sinanbeğ köyü. 7, Filibe. 8, Tevakkuf; dîvân; Kral Yanoş'un elçisi el öpmeğe kabul olunur. 9, Dîvân; Pâdişâh yola çıkar. 10 (Pazar, 1 Muharrem), Tekfur Pınarı. 11, Saruhan-beğli'de su taşkını ordugâh kurmağa mâni olduğundan, öte tarafta Bulana kadar gidilir. 12, Köstence Ilıcası mülhakatından Bana Köyü. 13, Samakov; mu'tâd merhale. 14, Sa-parık Yanası 15, Tekfur Pınarı; gayet dar yollardan geçilir. 16, KÖstendil Ilıcası, 17, Tevakkuf. 18, Ova (Awe yâhud Aveh?) 19, Kokonopence, 20, Çaç köyü. 21, Hasanbeğ; çiftliğin bu tarafında Mecîdli Köyü civarında 22, Üsküb, 23, Tevakkuf. Rumeli beğleri el öpmeğe kabul olundular. 24, Tevakkuf; yağmur. 25, Dîvân; Pâdişâh yola çıkar. 26, Ordu, Sulu-derbend'in Öte tarafında tevakkuf eder; kısa merhale. 27, Kal-kandelen yakınında Vardar (Axios) üzerindeki köprüyü geçip Yulak üzerinde ordugâh kurar. 28, Karacaova Kuruköyü'nde kalınması kararlaştırılmıştı; lâkin sür'atli gidilerek Kapaço-va'ya varıldı. 29, Ordu Bokobik (?) Boğazını geçer; uzun merhale. 30, Turya Yaylası dağı üzerinde Ereğli köyü civarında kalır; zahmetli merhale.

Temmuz (Safer) - 1, Ordu Istroga köyü yanından geçer; ve bir göl (Ohri Gölü) kenarına konar. 2, Tevakkuf, dîvân. 3, Tevakkuf. 4, Dîvân; Pâdişâh'ın çadırı toplanır. 5, Iştumri (îşkombi) Irmağı üzerine kurulan köprünün bu tarafında Tokuz ovası Ordugâh kurmak imkânsız. 6, Babi Yayi. 7, Bir boğaz içinde kurulu köy, 7, îlbasan; Tokuz'dan tlbasan'a kadar yol çok dardır. 8, Tevakkuf; büyük av. 9, Sâdık; boğazın girişinde durulur. Menbâ bulunamayacağından dolayı içeri girilmez. 10 (1 Safer, Salı), birçok bataklık ve ırmak geçildikten sonra Barbolen. 11, Kumana yakınında Kaasım-Beğ, donanma otuzaltı günde Gelibolu'dan Avlonya'ya gelir. 12, Vo-vis Irmağı geçilir. 13, Avlonya. 14, Tevakkuf. Dîvân. 15, Tevakkuf. 16,17, Tevakkuf; dîvân. 18, Tevakkuf; otağ-ı hümâyûn kaldırılır. 19, Ordu Breze Dağı (?) üzerinde tevakkuf eder. 20, 21, 22, Tevakkuf; pazar akşamı ve pazartesi gecesi Andrea Dorya Korfa karşısında Gelibolu kâhyası kapdân Alî Çelebi ile muharebe ederek Alî Çelebi oniki kadırga kaybeder. 23, Pâdişâh, Rumeli askerine donanmaya çıkmalarım ve Polya'ya (Puy: Pouille) doğru gitmelerini

emreder. 24*ten 31'e kadar istirahat.
Ağustos (Rebî'ü'l-evvel) - 1, 2, 3, İstirahat. 4, Bir zelzele hissolunur. 5, 6, İstirahat. Lutfî Paşa donanma ile Polya'-dan avdet eder. 7, İstirahat 8, (Çarşamba, 1, Rebî'ü'l-evvel)'-den 14'e kadar istirahat; Hudâvendigâr Avlonya'dan uzaklaşmıştı. Donanmayı Korfa'ya göndermek için geri geldi. 15, IJay-reddîn Paşa donanmasıyla Avlonya önlerine gelir. 16, 17, Dîvân. 18, Lutfî Paşa Korfa'ya yelken açar. 19, Pâdişâh Korfa'-nın itaatini beklemek üzere Kodus Köyü yakınında ordugâh kurdurur. 20, Sarımsaklı Kilisesi yakınında Neşne'ye gelir. 21, Tepedelen. 22, Argiro-Kastro (Argiri), şiddetli $ir yağmurla iki merhale alınır. 23, Piskopya. 24, Ordu Ğjfcrıe Boğazı boyunca giderek Navarince Köyü civarında tevajıkuf eder; girilmesi güç bir boğaz. 25, Mayus (Maios) 26, Kaponatak limanı yanında Konsuponi. 27'den 31'e kadar tevakkuf.
Eylül (Rebî'ü'1-âhir) - l'den 6'ya kadar tevakkuf; Pâdişâh Korfa'ya gitmeğe karar verir; ve ordunun adadan bu sahile dönmesini emreder. 7 (Cum'a, 1 Rebî'ü'1-âhir)'den 14'e kadar tevakkuf. 15, Malkoç Çayın'na konulur. 16, Radop. 17, Tevakkuf ve dîvân; Rumeli defterdarı Yaşlıca Mehmed Beğ Rumeli umarları kâhyası nasb olundu. Anadolu kâhyası Mah-mûd Çelebi Rumeli defterdarlığına, Anadolu defterdarı Turhan Beğ Anadolu kâhyalığına geçti; İstanbul subaşısı Üveys Beğ Anadolu defterdarlığına ve müteferrika Hasan Çelebî, Üveys Beğ'in yerine nasb olundu. 18, Dîvân; el öpme merasimi. 19, Pâdişâhın çadırı kaldırıldı. 20, Lâhine Kasrı; Rumeli ve Anadolu kazaskerleri azl olundular. 21, Kırkgeçid. 22, Ka-bas Köyü. 23, Mamira. 24, Çay-derbendi. 25, Kerîm Beğ Çayırı. 26, Aşağı Persepiya (Pirsepe). 27, Sivat (Kevât), 28, Manastır. 29 ve 30, Tevakkuf.
Teşrîn-i evvel (Cumâde'1-ulâ) - 1, Tevakkuf. 2, Türbeli Köy. 3, Ostrova. 4, Vodine. 5, Ordu burada kalır. 6 (Cumartesi, 1 Cumâdel-ulâ), Vardar kenarına konulur. 7, Selanik. 8, Tevakkuf. 9, Lengaza Ilıcası. 10, Anus Derbendi (?)'nin bu tarafına konulur. 11, Sucı Köyü. 12, Siroz. 13, Kastomir. 14, Doğancılar Köyü. 15, Kavala. 16, Karasu. 17, Karasu Yenicesi. 18, Kuruçay. 19, Ağır-Hân. 20, Mekri, 21, Ferecik Ilıcası. 22, Ferecik altı. 23, Dimetoka. 24, Edirne'ye bağlı olan ada karşısına ulaşılır. 25, Edirne. 26, Tevakkuf. Yedi gün sonra, Teş-rîn-i sânî'de Hudâvendigâr İstanbul'a girer.
Sultân Süleyman'ın Boğdân Üzerine Olan Sekizinci Seferi Rûz-nâmesi (945/1538)
Temmuz (Safer) - 9 (Perşembe, 1 Saf er), Pâdişâh İstanbul'dan azimetle Halkalı-Pınar'a konar. 10, Çatalca; süVatli gidiş; Mustafa Paşa'nm halîlesi (hanımı) olan Pâdişâh'm hemşiresi vefat etti. 11, Ordu uzun bir merhaleden sonra Ince-ğiz'in öte tarafına konar. 12, Oğraş Köyü. I. Selîm'in babası II. Bâyezîd ile muharebe ettiği mahalle -ki Yavuz'un irtihâli de burada vuku bulmuştu- çadır kurulur. 13, Karlı-koğı, kısa merhale. 14, Ahmedbeğ köyü. 15, Hamzabeğ köyü. 16, Ulû-feciler köyü. 17, Edirne. 19, 20, Tevakkuf. Rumeli ve Anadolu beğleri el öpmeğe kabul olundular. 21, Tevakkuf. 22, Basra Beği Emîr Reşîd'in oğlunun gelişi. 23, Tevakkuf. 24, Dîvân. 25, Pâdişâhın cadın kaldırılır. 26, Ordu Tunca sahiline konar. Defter-emîninin bütün vezirlerle birlikte Çömlek köyüne kadar Pâdişâhı istikbâle gitmeleri emr olunur. 27, Yenice Kızılağaç; uzun merhale. 28 (Pazar, 1 Rebî'ül-ewel), Mansurlar Köyü; mu'tâd merhale. 29, Saray karyesi. 30, Tevakkuf. 31, Böğürcili.
Ağustos (Rebîül-evvel) - 1, Ağa köyü. 2, Çaşnigîr köyü; uzun merhale. Ordu birkaç köprü geçer. 3, Balkanın bir bogazı girişince Suculu karyesi. 4, Mir-alem köprüsü geçilerek yolun pek darlaştığı bir yere konulur. 5, Ordu, Sultanlar köyü civarında bir göl kenarına vâsıl olur; kısa merhale. 7, Dona seylâbesi yakını. 7, Tevakkuf. Dîvân; Boğdân Voyvodası Pi-yer Râreş'ten bir temsilci hey'eti gelmesi. Bunlar el öpmeğe kabul olundular. Sinan Çelebî ulaklarla birlikte olarak, Voy-voda'yı bizzat huzûr-ı pâdişâhîye gelmek üzere davete gider. 8, Karagöz. 9, Babik; uzun merhale. Bir orman içinde zahmetli yol. 10, Tevakkuf. 11, Kavarne, 12, Papash. 13, Tathcık. 14, Sütgölü. Düz yol, kısa merhale. 15, Astrabağo. 16, Baba kasabası; Saru Saltuk Dede burada medfundur (Baba Dağı, Hacı Kalfa'nın Rûm-ili'sine müracaat, s. 28, 29.). 17, Boğdân Voyvodasına gönderilmiş olan Sinan Çelebî dönerek, Voyvo-da'nın Pâdişâh'ın dâvetine icabet etmekten çekindiğini haber verir. Pâdişâh Saru Saltuk Dede kabrini ziyaret eder. 18, Şehir ahâlîsi esîr edildiler. Hudâvendigâr Baba Dağı'nda avlandı. 19, Tevakkuf; bununla beraber otağ-ı hümâyûn daha uzağa götürülür. 20, Kataloyi köyü; düz yol; su az; ordunun konduğu yer pek dardır. 21, Isakçı İskelesi. Tuna üzerine bîr köprü atılarak ordu Boğdan'a girer. 22, Tevakkuf. Semendire Beği Yahya Paşa-oğlu orduya katılır. 23, Dîvân; Rumeli beğleri el öpmeğe kabul edildiler. Husrev Paşa Rumeli'ne gider; ve-zîr Mehmed Paşa Anadolu beğlerbeği Rüstem Paşa'nm gelişine kadar orduya kumanda etmeğe ve sabık defterdar Haydar Çelebî Tuna üzerine kurulan köprünün müdâfaasına memur olur. 24, Anadolu askeri köprüden geçer. 25, Otağ-ı hümâyûn kaldırılır. 26, Pâdişâh köprüden geçer. 27 (Salı, 1 Re-bî'ü'1-âhir), Tevakkuf. 28, Mahve-başı. 29, Kızılgöl. 30, Tevakkuf. 31, Ordu Prut nehrini geçerek Falçine (Falcsin) konar.
Eylül (Rebî'ül-âhir) - 1, Ordu, Prut kenarında durur. 2, 3, Tevakkuf. 4, Sapan (Span?) köyü. 5, Değirmenli köyü. 6, Budan Gölü. 7, Kuruüıca (Kuruaîcı?) 8, Vize köprüsü. 9, Ya-si; Kırım Hânının gelişi. 10, Voyvoda Pınarı. 11, Farmûz-bağı, 12, Hurremnûr köyü. 13, Eski bir manastır yanına konulur. 14, Oruşen, 15, Boğdân'ın idare merkezi olan Suçava (Sucza-wa). 16'dan 21'e kadar tevakkuf. Dîvân; Boğdân Beğliği eski voyvodanın oğluna verildi; çekilmeğe başlamak emri verilir. 22, Suçava'dan çıkılır; ordu Yandoşa'ya konar. 23, Ağuşan, 24, îspen.-
Rûznâme-i Süleymfinî burada son bulur. Pâdişâh İstanbtü'a ancak 1539 Nîsan'ının ilk günlerinde vâsıl olduğundan, Rûz-nâme'de altı aylık vekayî eksiktir.

Korfu'ya gitmesi emrini gönderdi. Bunun üzerine Osmanlı donanması adaya doğru yelken açarak Lûtfî Paşa'nm 25.000 kişi ve 30 toptan mürekkeb olan kolordusunu oraya çıkardı (25 Ağustos). Türkler'in gelmesini müteâkib kaleden ancak üç mil mesafede olan Potamo yağma edildi. Dört gün sonra vezîr Ayaş ve Mustafa Paşalar, Rumeli beğlerbeği, Yeniçeri ağası, akıncıların ağası 25.000 kişilik bir kuvvetle geldiler; üç gün üç gece mütemadiyen memleketi tahrîb ettiler.[696]

Korfu'da mahsur Venedikliler hareketsiz durmuyorlardı; burçlara birçok top çıkarıldı. Direkler ve kesilmiş ağaçlarla şehirde sed şeklinde istihkâmlar yapıldı. 1 EylüTde muhasara edenler, kaleden bir mil mesafede Malipiyero Kayası denilen taşın üzerine 50 übrelik bir top yerleştirdiler; bu top üç günde yalnız 19 mermi atarak, onun da yalnız 5'i hedefe isabet etmiş ve diğerleri şehrin üzerinden aşarak denize gitmiştir.[697]

2 EylüTde Pâdişâh Korfu adasının karşısında ve karada bulunan Bastia'da otak kurdurdu. Vezîr-i âzam Ayaş Paşa ile Hayreddîn Paşa, kadırgalarından kale üzerine birkaç gülle attırdılarsa da iyi nişan alınmadığı için bunlar zarar vermeksizin, Kardaşio yanında adanın doğu sahiline düştü.[698] Korkunç bir fırtına muhasara ordusunun faaliyetlerini durdurdu. Lâkin Ayaş Paşa'nın gece yansı istihkâmları keşif için şehrin hendeği kenarına kadar ilerlemesine mâni olamazdı. Ayaş Paşa'mn ihtarı üzerine Sultân Süleyman, birkaç gün evvel gemisiyle birlikte ele geçirilmiş olan Korfu'lu bir tacir marifetiyle, kumandanı teslim olmağa davet etti. Şe-hirdekilerin hayât ve mallarına ilişmemeyi taahhüd etti ve Polya seferinde imza edilen teslim şartlarını bozarak ahâlîyi esir olarak götürmüş olan Türk kumandanlarının îdâm ile cezalandırıldıklarını ve esirlerin memleketlerine iade edildiklerini bildirdi. İdareciler, Pâdişâh'ın ihtarına cevap vermediler.[699] Alessandro Tron kumandasında bulunan mahsurların topçuları, Osmanlı topçularından iyi idare edildi: İki kadırga batı-rıldı, ve yalnız bir gülle ile hendekte dört kişi öldürüldü. Yalnız bir top ile sağlanmış olan bu son te'sîr, topçuluğun o vakitki hâline göre fevkalâde addolunarak, Osmanlı müverrihlerinin rivayetlerine nazaran, Pâdişâh, bir kalenin zabtı bin müslümanın ölüsüne bedel olamryacağını bildirerek, muhasaranın kaldırılmasını emr etmiştir.[700]

[696] Marmora, Korfu Tarihi, Venedik, 1672, s. 236-240 v« 301.
[697] Guv*w> Tarihi, s. 202.
[698] Rûi-nâmenin kaydına göre, Pâdişâh bugünden i'tibftren İstanbul'a dönmeye niyet etmiştir. Serdar sıfatıyle seferde bulunan Lûtfl Paşa, bu muhasara hakkında ancak birkaç söz söyler.
[699] Guv*zo Tarfhl, s. 203.
[700] Alt, 35. Hâdise, varak: 249. Peçevl, bu münasebetle Ali'den naklen hikâye eder ki, 1590 (1007) târihinde

Osmanlılar Brami sarayını, Potamo köyünü, Malpiyero Kayasını zabt ederek, buraları başlıca mevkî ittihaz etmişlerdi. Sultân Süleyman Otran-to burnunda bir dağ üzerinde olan ve adanın merkezinden daha müstahkem olan Sent-Angelo kulesine bir defa hücum ettirdi.[701] Rastladığı galebe kaabil olmaz mukavemet, gitmesine karar verdirdi. EylüTün yedisinde asker gemilere binmeğe başladılar. Sekiz gün sonra adada Türk kalmamıştı. Lâkin Korfu önündeki mağlûbiyetlerinin acısını Butrinto'nun yakılması ve Pakso'nun zabtıyle aldılar.[702]

Kaçyanerin Hezimeti

Altı hafta sonra Pâdişâh İstanbul'a giriyordu (1 Teşrîn-i evvel). Ümîd olunduğu dereceden pek az netice vermiş olan bu seferin açılmasında Bosna vâlîsi Husrev Beğ ve Verbozen voyvodası Murad, Dalmaçya'nın birkaç kalesi üzerine daha muvaffakiyetli teşebbüslerde bulunmuşlardı. Kesin bir netice ile taçlanan birkaç seferden sonra Husrev ve Murâd Klİs[703] kalesini muhasara ettiler. Bu kale, çıkılmaz bir kale üzerinde bulunuyordu ve eskiden Macaristan'ın Türkler tarafından istilâsında, Kral Bela ile çocuklarına sığmak olmuştu. Osmanlılar, kaleye hiçbir taraftan im-dâd gelmemek ve şu suretle muhafızlarını teslim olmağa mecbur bırakmak için, iki kule yaptılar.[704] 5.000 kişi ile Klis'in kurtarılmasına koşan Piyer Krosiç tamâmiyle mağlûb oldu.[705] Askerinden pek az bir miktarı kaçarak kurtulabildi. Klis kumandanı, Krosiç'in Türkler tarafından bir mızrağa saplanmış olan başını görünce, kurtuluş ümidi kalmadı ve itaat etti.[706] Murâd, birbirini müteâkib Bozko, Berizlo, Obrovaç kalelerim al-dj.[707] Diğer

---

Varasden muhasarasında bir gülle Wr sırada durmakta olan sek'z Türk askerinin bacaklarını kırarak, bunlardan besi müteakiben yaralarının te'sîriyto vefat etmişlerdir.

[701] Guva»> Tarihi, s. 203.

[702] Marmora, s. 210. Parota, Venedik Tfcrtht, 6, 8, s. 613.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/158-161.

[703] Peçevl, varak: 65, Macar müverrihleri Verbozen sancakbeğini «Alborad» diye yazarlar.

[704] Peçevi, va: 65, Celâl-zâde, va: 195. Solak-zade, va: 112, Ali, 249, tştoanfl, 1, 8. Katona, 20, s. 1042, Ferdi, varak: 254.

[705] Peçevl, varak: 65, Celal-zade, varak: 195, Solak-zade, varak: 112. Ali, varak: 249. Katona"da îstoanfi, 20, s. 1042. Gnv*» Tarihi, varak: 208. Per-UI, varak: 254.

[706] latoanfi, 20, 13,

[707] Peçevî (varak: 68), onlara şu isimleri verir: Obrovaca, Budak, Derislak (şüphesiz ki Berizlo'dur). Peçevî, Osmanlı müverrihleri içinde en mükemmel bilgi verenidir. Mevkilerin isimlerini doğru -olarak tesbit eder; çünkü kendisi, eskiden Küs sancağı mülhakatından olan Kirka sancak-beğliğinde bulunmuştu; ancak Musûlî Mehmed Paşa Klis sancağına memur olduğu zaman azledilmiştir. İstoanfi ile ondan naklen Engel, Şi-mek (Schimeck), Fessler Klis ile diğer üç kalenin, Macar ordusu Kaçyaner kumandasında muharebeye giriştiği zaman Osmanlılar tarafından zabt olunduğunu yazarlar. Lâkin Kaçyaner ancak Ağustos nihâyetinde hareket etmiş ve Klis ise Peçevî

taraftan da Bosna Vâlîsi Husrev Beğ ve Yahyâ-oğlu Mehmed Paşa, Osmanlı Devleti ile Ferdinand arasında akdolunmuş sulha rağmen, Macaristan üzerine taarruzda birbirine rekabet ediyorlardı. Ferdinand bu taarruzları durdurmak için Drava'mn doğu sahilindeki Kap-rovança'da 16.000 piyade ve 8.000 süvariden mürekkeb bir ordu topladı. Hemen hepsi Husar olan bu süvariler Lui Pegri ve Pol Bakiç ile sonradan affedilen eşkıya reîsi Ladislas More'nin kumandasında bulunuyorlardı. Diğer kumandanlar arasında Bohemyalı Oberşilik, Avusturyalı Har-dek Kontu Jul, îstiryalı Jan Ungnad, Karintiyalı Erasm Mager, Tirolîyeli Lodron Kontu Luyi, ordunun başkumandanı Karniyolah Kaçyaner nazar-ı dikkati celbediyordu.[708] Semendire Vâlîsi Yahyâ-oğlu Mehmed Paşa Macaristan ordusunun Kaprovença'da toplandığım haber alınca Vok-var'da imdadına gelmeleri için Alacahisar'da kardeşi Ahmed Beğ'e, Bosna Vâlîsi Husrev Beğ'e, Izvornik Beği Ca'fer'e, Murad Voyvodaya ulaklar gönderdi.[709]

Bu sırada Kaçyaner ordusu sekizi büyük çapta[710] 49 top ile Valpo, yakınlarında Karaşiça'yi geçmiş ve muhasara edeceği Eşek (Ösek) duvarları altına kadar gelmişti; ancak Mehmed Beğ'in kendisini sürekli olarak ta'ciz etmesi yüzünden savunma durumunda kalmağa mecbur oldu. Birçok Eflâklüar, Bohemyalılar, Çaykistler, Nasadistler (Tuna gemicileri), Martolozlar (Sırbistan askeri, hudud muhafızı)[711] Macaristan ordugâhının etrafına dolarak topların at ve öküzlerini aldılar, mühimmat ve erzak gelişini kestiler; ordugâh o kadar yakından tazyik olundu ki, hiçbir nefer istihkâm hattından ileri geçmeğe cesaret edemiyordu. Erdod mevkiinde levazım bulabilmek ümidiyle Kaçayner ric'at etti. Lâkin Voka nehrinden geçilirken köprü büyük çapta topların ağırlığına dayanamayıp kırıldı; toplar da suya düşerek battı. Kaçyaner muhasara toplarını terket-meğe[712] mecbur olarak, sahra toplarıyla bunların arabalarını zincirlerle birbirine bağlayıp iki saf hâlinde tertip etti; o surette ki, ordu bunların arasında hareket hâlindeki bir istihkâm içinden gidiyor gibi yürürdü. Deakvar'da, Martolozlarınm en güzîdeleriyle birlikte olan Yahyâ-oğlu'yla Klis fâtihine tesadüf etti. Buna rağmen Hıristiyan ordusu Vertiço Dağı'-nın en yüksek tepesini şiddetli kar yağarken geçti; lâkin düz arazîye varıldığında geçitte kendilerini beklemekte

ile Celâl-zâde'nin rivayetlerine nazaran 943 Ramazan'ı sonunda (Mart 1537) zabtedilmiştir.
[708] Katona'da Istoanfi, 20, s, 1045.
[709] Peçevî, varak: 69.
[710] Peçevî, varak: 69. Bunlara 'balyemez' adı verir.
[711] Peçevî, varak: 69 ve tstoanfi.
[712] Kezâlik.

olan Türk süvarilerini karşılarında buldular.[713]

1537 Kânun-ı evvelinin birinci günü iki tarafın süvarileri birbiriyle tutuştular; bu ilk çatışmada Viyana ve Günş muhasaralarında o kadar şeref kazanmış ve Nevstad civarında Kaasim Beğ fırkasını nıahv etmiş olan Pol Bakiç en kahraman arkadaşlarıyle beraber kurşun yağmuru altında can verdi. Yine o gün akşamı Kaçyaner, Gorya ve Şirokopolya arasındaki sahrada ordu kurdu. Mutlaka iki mahrecden birini seçmesi lâzım gelirdi: Biri Fasika'dan Valpo'ya giden geçit ki, üç fersah uzunluğunda bir orman arasından geçiyordu; diğeri Gorya'yı solda bırakarak, affedilmiş eşkıya reîsi Lâdislas More'ye âit olan Sent-Elizabet kalesine giden geçit. Başkumandan, orduyu şu bulunduğu tehlikeli halden çıkarmanın yolları hakkında müzâkere etmek üzere meclis topladı: Uzun müzâkereden sonra Valpo yolundan ric'ate devam edilmesine karar verildi.

Lâkin Lâdislas More gece kalesine giderek Jan Ungnâd ve Papas Simon Erdodi dahî onu tâkîb ettiler ve kaleye girmeğe muvaffak oldular. Luyi Pegri ile Kaçyaner dahî gündüz olmazdan önce, alçakça kaçtılar. Lordon Kontu uyandığı zaman Macaristan, Istirya, Karniyola askerinin kendisini bırakıp gittiklerini anladı; ya galebe etmeğe ya ölmeğe kesinlikle azmederek Erduda kalan Tirollüler, Avusturyalılar, Karintiya-lılar, Bohemyalılarla birlikte adım adım Osmanlı ile mücâdeleye karar verdi. Atla safların önünden geçerek askeri vazifelerini îfâya teşvik ve kaçmaktan gelecek utancı ihtar etmekte iken, bir nefer:

- «Güzel söylüyorsun Lodron; senin altı, bizim ise yalnız iki ayağımız var; sen bizden kolay kaçabilirsin» diye bağırdı.

Bu sözler üzerine Lordon atından inip bu şekilde sözünü kesmeğe! cür'et eden neferi kılıciyle öldürdükten sonra, silâh arkadaşlarına hitaben:

- «Kardeşler; ben de sizinle birlikte piyade olarak kavga edeceğim.» dedi.[714]

Atlarını hastalara, yaralılara dağıtıp, hareket emrini verdi. Ordugâhından çıkar çıkmaz Osmanlı süvarisinin hücumuna uğradı (2 Kânun-ı evvel 1537), Karintiya kuvvetleri kumandanı Mager, parlak şapkası ve üzerindeki tüylerle hasmın silâhlarım herkesten önce kendi üzerine davet ederdi. Her taraftan üzerine hücum edilerek öldürüldü; fakat hayâtını pahalı sattı. Avusturyalılar, reisleri Gunringer, Jorj Tayfel, Gebhard Belzer, Leonar Lamberg Türkler'in eline düştükten Törn Kontu Nikola yaralı olarak

[713] Fessel, Viyana Muhasarası.
[714] îstoanfi, ı, 13, Kolonya basımı, ondan naklen Engel ve Fessler.

kaçtıktan sonra, öldürüldüler. Ancak reisleri Alber Şilk'in daha muharebenin başında alçakça terk etmiş olduğu Bohemyahlar'ın kılıçtan geçirilmesi hepsinden fecî oldu. Başından ve göğsünden ağır yaralı olan Lodron, maiyyetindeki Tirollüler'le beraber bir havuzun kenarına kadar ric'at ettirildi. Böyle sıkıştırılması neticesinde her taraftan kuşatan düşmana mukavemet edemiyerek -kendi cesur olduğu için cesaret erbabını takdire muktedir olan- Klis Beği Murâd Beğ'in ihtarı üzerine üç alay timarlı ile teslîm oldu. Esirler İstanbul'a gönderildiler, fakat yaralarında asla kapanma ümîdi olmayan Lodron, Mehmed Beğ'in emriyle muhafızları tarafından öldürüldü. Ordugâh ile bütün toplar gâliblerin eline geçti. Osmanlılardın aldıkları toplardan bilhassa biri, uzunluğu ve çapı itibariyle nazar-ı dikkati celbediyordu ki, otuz sene sonra Siget muhasarasında ve XVI, asrın son muharebelerinde «Kaçyaner Topu»[715] ismiyle tekrar meydana çıktığını göreceğiz. Pol Bakiç, Lodron ve Mager'İn başları payitahta gönderildi.[716] Jorj Tayf el ve Gebhard Belzer -sonraları Tomas Nadaski tarafından bir muharebede tutulup esarette bulun-durulan- Murad Ağa ile mübadele olundular. Firari Pegri ve Kaçyaner Viyana'da habsedilerek birincisi Graç (Graz) ve însbrük, ikincisi Kosta-niça kalesinden firar ederek, Bosna sancak-beği Mehmed Beğle' muharebeye giriştiği halde, hıyanetine ortak etmek için bir ziyafete davet ettiği Zirini tarafından Öldürüldü.[717]

Akdeniz'de Birçok Adanın Fethi

Macaristan'da bu vak'alar cereyan ederken ve Sultân Süleyman Kor-fu üzerine yapılan seferin neticesinden hoşnûd olmayarak Arnavudluk sa-hillerini terkedip İstanbul'a dönerken, Venediklilerle gerek karada, gerek denizde cenk devam ediyordu. Korfu muhasarasının kaldırılmasından sonra, Mora sancağı hükümetinde bulunan vezîr Kaasım Paşa[718] Mal-vazya ve Napoli Di Romanla üzerine giderek, bu iki beldeyi muhasara etmesi için emir aldı. Koron ve Modon'un terkinden sonra, bu iki mevkî Venedik ile II.

[715] Selftniki'de «Koçyan» tojm-y*.'
[716] îstoanfi, 13, s. 218. Kolonya (Kola) basımı.
[717] îstoanfi; Peçevl, varak: 70. Kaçyaner'in hıyanet göstermiş olduğunun Osmanlı müverrihi İis&nıyle te'yid edilmiş olması bu vak'anm doğruluğu hakkında hiç şübhe bırakmaz. Celâl-zade, varak: 200. SolaJc-zade, va-şak: 112. Âli, varak: 247, 35. Hadise. Lûtf!, varak: 83-64, Ferdî, varak:. 270, gibi Osmanlı müverrihlerinin Kaçlaner't «Koçysa>a tebdil etmeleri, tstoanfl İle Kantemlr'in (Süleyman 1, nu: 15) «Koçyanus» Ve cKop-hak» şeklinde tebdil etmelerinden daha affedilebilirdir.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/161-164
[718] Parota, s. 164.

Bâyezîd arasında akdolunan ahidnâme mucibince Venediklilerde kalmıştı.

Kapdan Paşa Hayreddîn Barbaros, ser-asker Lûtfî Paşa donanmanın üçte ikisini İstanbul'a götürdükten sonra 70 kadırga ve 30 çekdiri ile henüz Venediklilerin elinde bulunan adaları tekrar zabt etmek üzere Akdeniz'i dolaştı. Bu adaların birçoğu gerek müdâfaa vâsıtalarının yokluğundan, gerek Hayreddîn Barbaros isminin verdiği dehşetten dolayı, ilk ihtarda teslim oldular ki, şu adalar o cümledendir; Omiros[719] tarafından bereketli koyun sürüleriyle, buğdayıyle, şarabiyle, övülen ve Yunan'm en büyük filozoflarından ruhun ölümsüzlüğü nazariyesinin ilk naşiri Fisagor'a kadîm işrakiyyûn (illuminisme)[720] muallimi Fregides'in vatanı Sira, yâ-hud Siros (Şira); Aşil'in -validesinin himmetiyle kadın kılığında ve Kral Likomed'in cariyeleri arasında- saklandığı ve buna rağmen Ulis tarafından bilindiği ve uzlet günlerinde Asil tarafından Piros'a hâmil birakilan Deidamia'nın[721] doğduğu Skİros; Roma İmparatorları zamanında kötü şöhretle meşhur bir sürgün yeri olup Jovenal'in Romalılar'ın ahlâkî fesadından istifâde etmek isteyenlere, cinâyetleriyle oraya sürgün edilmeğe hak kazanmalarını tavsiye ettiği, taşlıktan ibaret ve tik Çağ târihinde Giraküs[722] ismiyle mâruf Jora nâmındaki küçük ada; hiç nebat yetişmeyen bir kayalık olup tncil-nüvis tarafından Apolalipsis'in[723] tanzim edildiği yer olan ve birçok limanları Akdeniz korsanlarına sığınma yeri ittihaz edilen Patmos; Pizani ailesine âit olup[724] diğer altı şehre karşı Omiros'un doğum yeri olmak şerefini kazanmağa çalışan büyük şâire büyük bir anıt-mezar yaptıran -İlk Çağ târihinde Jus adıyla mâruf- tos; Kiriniler'in malikânesi olup Karyalilar tarafından Pira, sonraları Pilea adı verilen ve İlk Çağ târihinde Astipalea ismiyle yâd edilen Stampella;[725] nihayet san'atiyle, denizciliğiyle Atina'ya rakîb ve Salamın muhârebesiyle Jüpiter mâbediyle, Rumlar'ın tahakkümünden Os-manlılar'ın zabtına kadar bir felâket menbâı olmaktan hâli kalmayan servetiyle dâima şöhrete sahip olan, tik Çağ târihinde Unon adiyle anılan Eğin. Eğin Adası, vaktiyle Atinalılar tarafından ele geçirilerek ahâlîsinin bir kısmı katliâm ve bir kısmı nakl olunmuş,[726] ve sonraları Roma konsolosu Publius Supliçius tarafından zabt edilerek hemen bütün ahâlîsi

[719] Omiros, Odbse, 15, 402.
[720] Dlogen I*ert. Suidas Çlçero, Ouest Lo*e, 1, 1,
[721] Propertlus,
[722] JuvenaJ, Hicvlyye, 1.
[723] Tornfoırt, 1, 2, Mektup: 10.
[724] Kezallfc, Mektup: 6.
[725] Bizanslı Stephanus, De TO&ibus. (îlâhi Sofra.)
[726] Tustdid (TuMdides), 1, 106, 108; 2. 27; 4, 57.

esir edilmiş olduğu gibi, bu defa da Barbaros oradan 6.000 esir almıştır.[727] Osmanlı Amirali, Paros, Antiparos, Tine, Naksos adalarında daha ziyâde mukavemete tesadüf ettiyse de, bu mukavemet ele geçirilmelerine mâni olamayıp geciktirmekten başka bir netîce vermedi. Mermerle-riyle meşhur olan Paros'ta ilkönce Karyalılar ve Fenikeliler, daha sonraları Arkadyalılar ve Giridliler sakin olmuşlardır; Giridliler'in reîsi adaya ilk ismini vermiş ve sonra bu isim Propontid ile Trakya sahillerinden pek uzak olmayan Tasos (Taşoz) adası muhacirlerine geçmiştir.[728]

Bizans coğrafyacısı Stefanos adamn Paros isminden evvel birbirini müteâkib aldığı altı ismi zikreder.[729] Kezâlik Rumca'nın «Paroslu gibi muamele etmek» darb-ı meselini zikreder ki, hâinâne ve imansızca hareket etmek demektir; ada sâkinlerinin bu kötü şöhretlerinin sebebi şudur ki, Müitadi tarafından mahsur bulundukları zaman teslîm olacaklarına dâir vaadlerine aykırı davranmış[730] ve Müitadijjpin muhasarayı kaldırmak üzere te'diyesini şart olarak ileri sürdüğü yiş: talan akçeyi vermemişlerdir. Temistokles sonraları kendilerini vergi |ltına aldı; Peloponnes muharebesi esnasında amiral Teramen adanın yuk|rı smıf ahâlîsine vergi koymakla beraber bunları demokrasi fırkasına frıahkûm etmiştir.[731] Bir müddet Batlamyuslar'la Mitridâd tarafından tasarruf olunduktan sonra, tekrar Atinalıların, daha sonra Roma ve Biz|hslılar'ın eline düştü. Paha sonraları Venedik memleketlerine ilhak edilerek Somariva ailesi, daha sonra Krispo ailesi, nihayet Venieri ailesi hissesine isabet etmiş ve bu aile tarafından Sagredo'ya vasıyyet edilmişti. Mukavemetten sonra barut kalmadığından kayıtsız şartsız teslim olmağa mecbur oldu. Gâlib, ahâlîden çoğunu - içlerinde Sagredo da dahil olduğu halde- esîr alıp götürdü.[732] Eskiden Tenos denilen Tine adası -]$ menbâlarının çokluğundan dolayı («su» ile alâkalı bir kelime olan) «Hydrossa» ismiyle yâd olunur- evvelâ Osmanlı ordusuna teslimiyet arzletmişti; lâkin Giridli-ler'in yardımları üzerine isyan ederek Türkler'i çıkarmış ve ikiyüz sene Venedik idaresi altında kalarak, bu hükümetin ^kdeniz'de en son hükmünde bulunan yer, bu ada olmuştur.

Bütün Akdeniz adalarından yalnız Naksos (NJikaşa) adaşıdır ki, Hay-reddîn ile bir ahidnâme imza ederek, bununla Osığanlı devletine vergi ver-

[727] Parota, 1, 8, s. 616.
[728] Manner, Coğrafya, c. 9, s. 75, Strabon ve Stephanus'dan naklen.
[729] Bu altı isim şunlardır: Demetriaa, Zachythos, Hyria, Hllieosa, Mnos, Çabamla.
[730] Stefanus, de Urbibus, Herodat, 6, 132. MMtadl'de Komelius Nepos.
[731] Diodor, 13, 48.
[732] Farota, s. 617. Sagredo, s. 247.

meyi tasdik ve her sene beşbin duka vermeyi tlahhüd ediyordu. Lâkin itaati, yağmadan kurtulmasını te'mîn edemedi. Dö Krispo, ilk senenin vergisini derhâl te'diye etmiş olmakla beraber, Osjrnanlı Amirali adadan nakit ve emtia olarak takriben 20.000 duka aldı.[733] Kiklad adalarının kraliçesi hükmünde olan Naksos -ki Tezen'in terkettiği Ariadı ile izdivaç eden Dionis'in hükmü altına geçmiştir- pek eski bir zamandan beri Paros ve Andros ile etrafındaki diğer adalara üstün gelmişti. Birbirini müteâkib ismini ve sekenesini değiştirerek, evvelâ Trakyalılar tarafından - toparlak şeklinden dolayı- «Istrongil»,[734] sonra Tesalya prensleri tarafından «Dia», nihayet Karyalılar*ın reîsi ismine nisbetle «Naksos» ismini almış, daha sonra Rûm muhacirleri gelip ikaamet etmişlerdir. Rumlar, Naksos muhacirlerinden bâzılarının tahrikleri üzerine, onlara vatanlarını alıver-mek isteyen Mile (Milet?) Acem valisi Aristagoras vuku bulan ilk hücumu muvaffakiyetle müdâfaa ettiler. Lâkin Datis zamanında Acem donanması Adalar Denizi'ndeki adaları talan ettiği zaman Naksos bunların müşterek talihsizliğine uğramaktan kurtulamadı; mâbedleri tahrîb edildi, ahâlîsi esîr olarak nakledildi.[735] Naksos Acem istilâsı musibetini hatırlayarak, Salamin ve Plata nârmyle ünlü olan muharebe günlerinde Yunan hürriyeti için mücâdele etmek üzere bir donanma göndermiştir.[736] Ondan sonra Romalılar'ın tahakkümü altına geçmiştir. Antuvan Filipi muharebesini müteâkib adayı Rodoslular'a terk ettiyse de, az bir müddet sonra tekrar aldı. Haçlılar Kostantin hükümetini taksim ettikleri vakit, Venedik Cumhuriyeti Akdeniz Adalarını kendi nâm-ı hesaplarına elde etmek üzere asilzadelere izin verdiğinden, Marko Sanoto Naksos, Paros, Antipa-ros, Milo, Argentria, Sifanto, Poliandro, Tanio, Nio, Santorin[737] adalarını zabt etti ve İmparator Hanri'den «Arşipel (Akdeniz Adaları) Dukası» berâtını aldı. Osmanlı devletine senelik vergi vermeyi taahhüd eden Jan Krispo, Sanoto'dan beri adanın 20'inci dukası, ve Naksos, Hayreddîn'in deniz akınlarında Osmanlı pâdişâhına itaat ettirdiği adaların 10'uncusu[738] idi.

Napoli Di Romania şehri -ki mitoloji, te'sîsini Nipton'un oğlu Nao-polius'a kadar çıkarır- Osmanlılar tarafından, Korfu'nun kurtuluşundan i'tibâren 18 ay muhasara edildi. Denize doğru uzanmış bir dil üzerinde inşâ

[733] Parota, 8, s. 617. Sagredo, 1, 5, s. 245.
[734] Diodor, i.
[735] Herodot, 6, s. 96.
[736] Diodor, 5, S. 52.
[737] Ttomfort, «Şarkta Bfc Seyahat Hikayesi», 1, s. 254.
[738] Scyros, Jura, Pathmos, Stampalaea, Nlo, Egİne, Paros, Antiparos, Tine, Naxos'.

olunmuş olan bu mevkiin bir tarafı yanaşılmaz kayalar ve diğer tarafı denizdir. Münferid bir kaya üzerine yapımlış bir kule düşman gemilerinin girmesini önler. Mevkiin tabîî en zayıf olan noktası, yâni şehri karaya bağlayan Palamed Tepesi'nin hâkimiyeti altında bulunan ciheti burç ve kulelerle en fazla tahkim olunan kısımdır. Şehrin bu taraftan dağ ile dil arasında sıkışmış olan girişi, bir muhasara ordusuna, müşkilâttan başka birşey bırakmayan bir geçit teşkil eder. Limanın dışında dik kayalardan ibaret sahil, karaya asker çıkarılmasına engel olduğu gibi, birçok yerlerin sığ olması, oldukça büyük gemilerin yanaşmasına bile mâni'dir.[739] Napoli'nin ehemmiyeti ve bu mevkiin ele geçirilemez olması, Fâtih Sultân Mehmed'in silâhlarını davet etmişse de, Belgrad ve Rodos'ta olduğu gibi, burada da talih, mevkiin duvarları önünde kendisini terketmişti. Rodos, Koron ve Modon fethinden sonra, burasını da almayı kararlaştırmış olan Bâyezîd dahî muvaffak olairadı. Sultân Süleyman, atalarının neticesiz kalmış mesâilerini yenilemek için Mora VâUsi Kaasım Paşa'yı vazifelendirdi.

Kaasım Paşa, 14 Eylül 1537'de Argos'tan çıkarak Napoli Di Romania'-yı muhasaraya gitti. Evvelâ kırlardaki hayvanların hepsini topladı: Lâkin mevkiin kumandanı Vetur Bosihio tâ Argos kapılarına kadar götürdüğü iki hücum ile bu yağmanın intikamını aldı (4 ve 28 Teşrîn-i evvel). Kaasım Paşa 5 ay zarfında haftada üç gün şehrin duvarları altında hareketler icra ederek, o taraflarda kavga etti. Toptan mahrum olması, başka türlü hücuma mâni oluyordu. Şubat'ta birkaç cakalos topu koyduysa da, mahsurlar hemen akabinde bunları sessizliğe mahkûm ettiler.[740]

Nisan'ın 5'inde muhafızlardan ikiyüz kişi su almak üzere dışarı çıktıkları halde, yüz kişilik bir fırkaya rastladılar. Bunların o kadar azlıkla görünmeleri düşmanı hücuma cesaretlendirmek içindi. Hakîkaten iki taraf çarpışmaya başlar başlamaz Kaasım Paşa binden ziyâde atlı ile Sent-Eli Dağı'nın karşı yamaçlarından ortaya çıktı. Mücâdele gayet şiddetli oldu; Napolililer - reisleri Ronkona ve Vetur Bosihio dâhil olmaz üzere- 50 yiğit kaybettikten sonra şehre ric'at ettiler. Kaasım Paşa bu muvaffakiyetten istifâdeyi düşünerek, zarar vermekten ziyâde korku vermiş olan toplan Palamed Tepesi üzerine yerleştirmek için 10 gün uğraştı. Ancak, 7 hafta sonra, yâni Haz iran'ın sekizinde, mahsurlar üzerine büyük çapta toplarla ateş etmeğe başladı; yine Hazîran'ın 16'smda Napoli'den 3 fersah mesafede Palao

[739] Parota, s. 615. KoronelU (CoronelU), Tarihi ve Coğrafi H&ferater, yine ini müellifin Egeo Redivio eserine müracaat, s. 47.
[740] Guvaso Târihi, s. 106-107, Venedik. 1549.

Kastro'da bulunan ordugâhını terkederek, şehre bin adım mesafede Azîze Venerand Kilisesi yanına yerleşti. Birinci hücumda haricî istihkâmı zabtederek tahkim etti ve oradan Venedikliler üzerine gayet şiddetli ateş etmeğe başladı. Kaasım Paşa 20 Ağustos'ta gayet büyük bir top tâyin etti ki, günde üç kantar ağırlığında 20 taş gülle atıyordu; mahsurlar bu topu «karakoloso», yâni «kemik-kıran» diye isimlendirdiler. Palamed Tepesi üzerine konulan büyük çapta 8 top ile hâricâ istihkâm üzerine yerleştirilmiş olan daha küçük diğer 7 top[741] şehir üzerine daimî ateş ettikleri gibi,, bu suretle düşmanı alıkoyarak, Osmanlı askerini korumuş ve bunların hendek kenarındaki kayalar üzerine yirmi adım uzaklığında bir istihkâm inşâ etmelerine fırsat vermişti. Mahsurlar ekseriya geceleri merdivenlerle duvarlardan inerek hendeği geçerler ve hendeğin Öte tarafındaki kayalardan tırmanarak istihkâmlarda yerleşmiş olan Türklerin üzerine düşerler, epeyce adam Öldürerek esirlerle dönerlerdi.

Kaasım Paşa neticesiz kalan bu kadar mesaîden ve düşmanın müte-mâdi yürüyüşlerinden yorularak 14 Teşrîn-i sânî'de muhasarayı kaldırıp Argos'a döndü. Venedikliler, o döndükten sonra, Palamed Tepesini işgal ettiler. Bununla beraber karakol muharebeleri bütün kış ve ertesi bahar esnasında devam etti. Kaasım Paşa Napoli kumandam Pizani'nin yorulmak bilmez müdâfaası karşısında ric'at ettikten sonra, Argos'ta külliyetli miktarda asker bırakarak, kendisi înebahtı'ya çekildi[742]

Napoli Di Romania muhasarası Süleyman'ın saltanatında askerî târihin bir safhası olmaktan başka birşey değildir. Pâdişâh bizzat Boğdan Beği üzerine yürüdü. Hayreddîn Barbaros Akdeniz'de Venedikliler ve onların ellerindeki adalar üzerine akınlarda devam etti. Mısır Vâlîsi Süleyman Paşa Kızıldeniz'de Portekiz donanmasıyle cenk etti. Bu üç muharebenin hikâyesine girişmezden evvel, idarenin muhtelif şubelerinde meydana gelen mühim değişiklikleri zikretmek îcâb eder.[743]

---

[741] Venedik müverrihleri «Sacri Passavolanti» diyorlar. «Sacri» kelimesi Türkçe'de «sakar» demek olan «fa1*» sacer»den bozma olup «ça|fcaloz> Y^hud «balyemez topu* nı&nasındadjr,

[742] Gnv^ay Tarihi, varak: 208.

Pizani (Pisani) için Marya Dey Frari (Maria dei Frari) Kili-sesi'nde Nikola Pizani tarafından yapılan kabrin kitabesi şudur: «Benedictus Pisarus vir Clar .Imp. Tura classe altera ex Jonis in Hellespondum fugata altera in Ambracio sinu çapta, Leucade et Cephalonia expugnntis aliisque recuperatis insu-lis, Nauplia obsidione liberata, Nichio saevissimo pirata inter-fecto, Divi Martii Procurator creatus pace composita Corcyrae obiit.»

Bu kilisede Pafus piskoposi diğer bir Pizani için yapılmış makber vardır ki, onun da kitabesi şudur: «Jacobus Pisaurus Paphi Episcopus, qui Turcas bello, se ipsum pace vinecbat ex nobili inter Venetos ad nobiliorem inter angelos familiam de-Iatus, nobilissimam in illa die coronam justo judice redden-dae hic situs expectat, vixit annos platonicos. Obiit 1547, 19 Cal. ab.»

[743] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/164-169.

İdâri Değişiklikler

İbrahim'in düşmesinden sonra, evvelce yazdığımız veçhile, Ayaş Pa-" şâ vezîr-i âzam olmuştu .Bu münâsebetle ikinci vezirliğe gelen Kaasım Paşa, tamah ve irtikâbından dolayı kısa bir müddet sonra azledilerek, yerine Rumeli Beglerbeği Mustafa Paşa tâyin olundu. Beğlerbeği Mustafa Paşa'ya halef olan Lutfî Paşa, bir müddet sonra üçüncü vezrîliğe nail oldu.[744] Lutfî Paşa, bu vezirlik ve beğlerbeğilİk sıfatiyledir ki, Puy ve Korfu seferlerine ser-asker olarak kumanda etmiştir. Venedikliler'den 10 ada almış olan Hayreddîn, İstanbul'a muzaffer bir şekilde döndüğü vakit Pâdişâh kendisini büyük bir iltifatla kabul ettiği halde, Lutfî Paşa geçici olarak gözden düşmüştü. Osmanlı müverrihleri bu teveccühsüzlüğün sebebini bildirmiyorlar; yalnız azledildiğini ve birkaç gün sonra tekrar makamına getirildiğini söylüyorlar.[745] İkinci vezîr Mustafa Paşa 30 Mayıs 1538 (1 Muharrem 945) 'de vefat ettiğinden yerine Lutfî Paşa, onun yerine de Rumeli beğlerbeği Mehmed Paşa tâyin olundu. Anadolu beğlerbeği olup Kıbrıs Fâtihi Lala Mustafa Paşa'nın kardeşi olan Husrev Paşa, bilâhare Lutfî Paşa'nın vefâtıyle onun yerine geldi; Rüstem Paşa Di-yârbekir beğlerbeğiliğinden Anadolu beğlerbeğiliğine, Balı Beğ Rûm (Amasya) beğlerbeğiliğinden Diyârbekir beğlerbeğiliğine geçti; sancak-beği Hüseyin'e Amasya beğlerbeğiliği verildi.[746] îskalavonya'da Poşega (Pozağa) yeni livası Yahyâ-oğlu'na verilerek, Semendire sancağı da Ars-lan Paşa'ya tevcîh olunmuştur ki, bu zât daha sonraları Budin'e tâyin olunmuştur; Süleyman'ın saltanatının nihayetine doğru bahsedilecektir.[747]

Dâvud Paşa, o zaman Kızüdeniz'de Osmanlı donanmasına kumanda etmekte olan Hadim Süleyman Paşa'nın yerine Mısır Vâlîsi oldu.[748] Pâdişâh, kendisinin yokluğunda İstanbul muhafazasını sadâret kaymakamı sıfatıyle Ferhâd Paşa'ya ve Küçük Asya'nın umûmî nezâretini Aydın ve Saruhan Vâlîsi

[744] İbrahim'in sukutu, onun koruyucusu olan Dülkadiriyye valisi Mehmed Paşa'mn da gözden düşmesine yol açarak, mansıbı Rüstem Paşa'ya verildi; Şâm ve Amasya beğlerbeğleri yer değiştirdiler. Bir müddet sonra Rüstem Paşa Karaman beğler-beğliğine, ve tlyâs Paşa Dülkadiriye beğliğine tâyîn olundu. Bu değişikliklerin hepsi Süleyman Paşa'mn Arabistan'a ve donanmanın Polya'ya gitmesinden Önce, 1537 senesinde vuku bulmuştur. Azlolunan vezîr Kaasım Paşa ile Napoli muhasarasını idare eden Kaasım Paşa başka başka zâtlardır. Âlî, def-ter-i vüzerâ'da (s. 249), bu durumu pek iyi gösterir.

[745] Ferdi, varak: 276, 276.

[746] Kezallk. varak: 279. Ali, 36. Hadise, varak: 250.

[747] Ali, 35. Hadise, varak: 249. Ferdi, varajk: 250.

[748] Süleyman Paşa Mısır Valiliğine 931 (1524>*de çağrılarak 941 (1534) senesine kadar kalmıştı; ona halef olan Busrev Paşanın yerine iki sene sonra yine Süleyman Paşa nasboluaarak, iki sene daha memuriyet etmiştir.

Şehzade Mustafa'ya tevdî etti.[749]

O sırada bir Floransa elçisi, ağır hediyelerle İstanbul'a, Dük Kozme Dö Mediçi'nin bir mektubunu getirdi; Pâdişâh, îtalyan memurunun İstanbul'a ikaametini uzatmasını istedi ve günlük «sofra masrafları» için külliyetli akçe tahsis etmek suretiyle Floransa'mn bu hareketinden dolayı hoşnudluğunu gösterdi. Osmanlı târihinin zikrettiği ilk «ta'yinât» yâni seferlerin taâmiyye (sofra ve yiyecek masrafları) si olarak pâdişâh tarafından verilen ilk akçe budur.[750]

Boğdan Seferi

Boğdan 22 seneden beri, Osmanlı Devleti tâbiiyyetini tanımakta olduğu halde,[751] Pâdişâh bu memleketin prensi Rareş'in durumundan memnun olmadığından, üzerine sefer açtı. Viyana seferi esnasında Bog-dan Beği Rareş'in elçisi Totol Logotet Budin önlerinde Osmanlı ordugâhına gelerek, efendisi tarafından Pâdişâh'a bağlılığı hakkında te'mînât vermişti. Dönüşünde Süleyman'dan, dînî âyinlerinde serbestlik ve beğin (voyvodanın) seçilmesi hakkının Boyar (asilzâdegân) lara verildiğini bildiren bir berât aldı, şu kadar ki: intihâb, Devlet tarafından tasdîk edilecekti.[752] Boyarlar'dan mürekkeb bir temsilciler hey'etinin tâbiiy-yet alâmeti olmak üzere her sene İstanbul'a 4.000 duka, 40 kısrak, 20 tay getirmesi kararlaştırıldı.

Sultân Süleyman, Viyana'dan dönüşünde, kararlaştırılmış olan hediyeleri bizzat Piyer RareşHen alarak, karşılığında baştanbaşa kaplı bir samur kürk (vezirlere mahsûs libas), iki tuğ (sancak-beği alâmeti), bir koka (yeniçeri ortabışlarinm serpuşu) verildi. Bundan başka Total İstanbul'da efendisinin nâmına bir saray inşâsına müsâade aldı ki, hâlen (müverrih zamanında) «Boğdan Sarayı» nâmıyle mevcuttur.[753]

---

[749] Âlî, 36. Hâdise, varak: 250. Celâl-zâde, varak: 206.

[750] Ferdî, varak: 279. Bu müverrih (va: 350), Floransa'mn ikinci Mr sefaretinden bahsederek Duk&'yı gah «Françe Beği» gâb «Françe serdarı» diye yâd eder.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/170-172.

[751] 1516'da. Engel, Boğdan Târihi, s. 104 ve Eflâk Prensi Nagun Hükümeti.

[752] Kantemir, Süleyman Saltanatı, «i» işaretli haşiye. Bu tarihçi, bu beratı Sobiyeski'nin 1686'da yakmasından önce gördüğünü te'mîn eder. Bununla beraber Kantemir'in ifâdelerinden Boğdan târihiyle ilgili olanlara, Türkler'in târihine dâir olanlardan daha çok i'timâd etmek lâzım gelmez; KantennYe göre, Boğdân Beği, Budin'e 1529 senesinde gelmiştir; hâlbuki oğlu Etiyen 1517'de vefat etmiştir. Engel'in Boğdan Târihi (s. 164 ve 167) şöyle yazar: «Bu mukaveleler (yâni Süleyman tarafından Budin'de verilen berât mündericâtı) Türkler tarafından Prens Piyer Rareş'in hükümetine kadar tamamen icra olunmuştur; o zaman Piyer'den bir «harai» (haraç) istediler,» lâkin Rareş 1529 senesinde dukalık makamında bulunuyordu ve Sultân Süleyman berâtı selefine değil, ona vermiştir.

[753] Kantemir, Süleyman, «e e» işareti! haşiye, s. 229.

Son zamanlarda Rareş'i gerek harâc[754] ödenmesinde imtina göstermesinden (Sultân Süleyman'ın bir hatt-ı şerifi haracın talebini men' ettiğinden bu mümkün görülmez), gerek Osmanlı Devleti'nin dostu olan Polonya Kralı Sigismund ile muharebe etmesinden, Macaristan Kralı Ferdinan ile müzâkerelere girişmesinden ve Alvazio Gritti'nin katlinde kendisinin de rolü olduğundan şüphelenîlmesinden dolayı, Pâdişâhsın gazabını davet etmişti.[755] Boğdan seferini son sebebe bağlamak lâzım gelir. Sultân Süleyman İstanbul'dan babasının, II. Bâyezîd'in, Fâtih Mehmed'in türbelerini ziyaretinden sonra, 11 Safer 945 (9 Temmuz 1538, Salı) tarihinde hareket etti. Ertesi gün, Mustafa Paşa'dan dul kalmış olan hemşiresi vefat etti. Edirne'de, Pâdişâh, yeni Rumeli Beğlerbeği Husrev Paşa ile Basra'da Arab Beği Emîr Reşîd'in[756] oğlunu el öpmeğe kabul etti. Emîr Reşîd'in temsilcisi, o vakte kadar müstakil kalmış olan pederi nâmına payitahtının anahtarlarını Pâdişâh'a takdim eyledi. Sultân Süleyman yalnız hutbe ve sikke hukuk-ı saltanatını muhafaza etmek şar-tıyle, Reşîd'i emaretinde bıraktı.[757]

Babadağı'nda Selçuklu Pâdişâhları zamanında bir takım Türk muhâcirleriyle Tataristan Dobrucası'na gelip yerleşmiş olan ihtiyar Türkmen Saltuk (Saltık) Dede'nin mezarını ziyaret etti. Kırım Hânı Sâhib Giray 8.000 süvarisi ve bütün oğlanları ve oğullanyle Yaş*da Osmanlı ordusunu iltihak ederek bağlılığını bildirdi.[758] Ordu top sadâlanyle, yeniçerilerin üç el silâh boşaltmalarıyle otağ-ı hümâyûnu kurduktan sonra Yaş şehrini ateşe verdi; Rareş'in yeni yaptırdığı sarayı ile bütün kiliseler yandı. Pâdişâh Semendire sancak-beğînin süvarilerini ve Tatarlar'ı fi-râr beğin takibine me'mûr ederek, kendisi de ordunun geri kalan kısmiyle onların arkasından hareket

[754] Kantemir, a.g.e., «i i» İşaretli haşiye, s. 222. Ali, 36. Hâdise, varak: 250. Muharebe sebebi olmak üzere haracın te'diyesinden intizamsızlık vukû-xam ve devletin düşmanlarına para gönderilmesini zikr eder.

[755] Kovamhiöh, Scrİpto-res mlno*es rerum hungarlcarum De rebus gestis Jto-aunis Regİs Hungariae autore Veiantlo adlı eseri, s. 58.

[756] Reşîd kelimesinde yanlışlık yapılmıştır; Diyâr-ı Basra hâkimi Mekaas oğlu Emîr Râşid'dir ki, nice zamandan beri hutbe ve sikkenin sahibi ecdadı olduğu halde, bu defa Mani' nâmındaki oğlunu, veziri makamında bulunan Mîr Muhammed'i, kazaskerini birçok hediyeler ve Basra'nın anahtarları ile birlikte göndermişti. Gelen adamlar 27 Safer 945'te Pâdişâh'm huzuruna çıkmak şerefine nail olup Basra hükümeti eyâlet unvânıyle Emîr Râşid'e verilmiş ve berât, sancak, hil'at gönderilmiştir.

[757] Ali, Hacı Kalfa'nin Rûm-Ui'sİ, s. 27-30.

[758] Celâl-zâde (varak: 219), ve Âlî (varak: 250) şu isimleri verin Mest-i hûn Abdullah Oğlan'ın oğlu Ma'şûk Oğlan, Murtaza Oğlan, Hacı Halil Oğlan, Şîrîn Beğlerden Baba-Beg, Hâce Mama-beg, Haşan Pulad Beg, Baypuluş Beg (?), Mûrûn Beg, Kıpçak Beği Hacı Alî Beg, Küçük Beg, Manfut (Mangut) Be* ği Canı-beg, Ak-babayî Mîrzâ, Kusâât Mîrzâ, Selîm-şâh Beg, Ahmed Paşa-beg, Ali Hacı Beg, İbrahim Beg, Tugalib Beg (?), Bird-Gâzî Beg, Kemâl Beg, Nûş Mîrzâ, Ak-Küçük Beğ, (Kazan Hânı'nın elçisi Nukuş Beğ, Abdullah'ın elçileri Yahşi ve Şîdak Beğ ve diğerleri). Kapı-oğlam (kapı muhafazasına memur) demek olan oğlanlardan Timur târihine âit kitapta bahsetmiştik ki, orada «ağlan» (oğlan) ismi altında görünüyorlar.

etti; Eflâk Beği tarafından gönderilen 300 Ulak öncülük ediyordu.[759] Piyer Rareş, sık ormanlar içinden Tran-silvanya'ya kaçtı. Osmanlılar yaklaştığında, Suçava şehri müstahkem olduğu halde müdâfaaya çalışmaksızın, teslim oldu. Para dolu fıçılarla dolu mahzenler, kıymetli kürkler dolu mağazalar, gümüş kâseler, altın cild-li İncirler, kıymetli taşlarla müzeyyen kılıçlar, voyvodanın bütün hazînesi gâliblerin eline geçti.[760]

Sultân Süleyman Boyarlar'ı davet ederek, onların ricası üzerine Rareş'in kardeşi[761] Etiyen'i Boğdan Voyvodalığına tâyîn edip beylik alâmetlerini, yâni koka, samur kürklü kaftan, tabi ve nekkaare, tuğ ve sancak verdi.[762] Etiyen Rareş'e verilen berât't'a, daha önce voyvodanın iki senede bir vergiyi bizzat İstanbul'a getirmesi, yakılması seferin sebeplerinden birini teşkil eden Tuna üzerindeki Kili kalesinin yeniden inşâsı, Akkirman şehrinin müstahkem hâle konulması ve Karadeniz ile Dinyes-ter ve Prut arasındaki arâziinin haracgüzârhk suretinde Akkirman muhafızlarına verilmesi bildirildi.[763]

Suçava'da Sigismund'un bir elçisi -kî Süleyman'ın gitmesinden Önce, kıymetli hediyeler takdim etmek üzere İstanbul'a gelmişti[764] met-bûuna iltifatlı nâmeleri hâmil olarak iade edildi; o sırada, Budin'e sığındığı zannedilen Rareş'in teslim olmasını teklif etmek üzere Rareş'in sarayına bir çavuş gönderildi.[765]

Ordu, Prut'u geçince (4 Teşrin-i evvel 1538), Buğdan'dan alınan arazî Akkirman ve Kili sancağı nâmıyle bir liva olarak teşkil edilip Hasan Beğ'e verildi. Isakçı Köprüsü'nde, Pâdişâhsın burada toplanmalarım emretmiş olduğu bütün Osmanlı memleketleri ulakları zafer-nâmelerle muhtelif mahallere gönderildi.[766] Bağdâd Valisi Süleyman Paşa azledilerek yerine Dülkadir Beğlerbeği Mahmûd Paşa tâyin edildi.[767]

---

[759] ÂH, varak: 250.
[760] Ali, varak: 251. Peçevi, varak: 73. Ferdi, varak: 291. Celâl-zâde, varak: 218. Engel, 8. 181.
[761] Bûz-nâme-t Süleyman!, cson begin kardeşi» yerine sehven «oğlu> yazar.
[762] Peçevl, Ali, Celâl-zâde. Ferdi, mezgûr sahifeler.
[763] Âlî, Peçevî. Celâl-zâde, Ferdi. Engel, s. 181. («Vasat-i vllâyeU Boğdan* dan bir mıkdâr arazî ikraz olınup Prut nehrlnün Akkirman tarafından Kıhc (Kili) nâm şehrun mukabelesinde Turlı Suyına varıncaya, kadar hudûd ta'yîri olınmai şartıyla.» Peçevl, c. 6. s. 212.) (Mütercim,).
[764] Ferdi, yarak: 284.
[765] Peçevl, varak: 73.
[766] Celâl-zâde, varak: 221, su eyaletlere ulak gönderildiğini yazar: Lûris-tan, Kürdistan, Azerbaycan, Gürcistan, Dımaşk, Haleb, Karaman, Rûm (Amasya), Ejderhan, İskenderiye, Cezayir, Saruhan, Oermlyfln, Aydın, İspanya, Palasefc (?), Portekiz, Bosna, Semendi re. Hersek, tzvomlfc ve Av-lonya.
[767] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/170-172.

Barbaros'un Akdeniz'deki Fetihleri

Pâdişâh, Yanbolu'da, vâlî bulunduğu Diyârbekir'den gelmekte olan Rüstem Paşa ile, babasının son olarak kazandığı muzafferiyetin haberini getirmekte olan Hayreddîn Paşa'nın oğlunu kabul etti. Süleyman, Yan-bolu havâlisinde av ile eğlenmekte iken, Kapdân Paşa muzaffer bir şekilde İstanbul'a girdi: Pâdişâh'ın kışı geçireceği Edirne'ye giderek bağlılığını bildirmek üzere müsâade aldı.[768] Sultân Süleyman Edirne'ye gelerek, bayram sırasında Boğdan elçilerinin ağır hediyelerini kabul etti ve Hayreddîn Paşa'nın geçen yaz esnasında Akdeniz'deki muharebeleri hakkında verdiği tafsilâtı dinledi.[769]

Hayreddîn Akdeniz seferine istanbul'dan ancak 40 kadırga ile çıkmıştı; çünkü deniz mevsimi girdiğinde -vezirlerin kendi masraflarıyle inşâ etmeleri pâdişâh tarafından emr olunan-100 gemiden yalnız 10'u bitmiş ve geri kalan 9O'ı henüz tersanelerde, veyâhud teçhizatı ikmâle muhtaç bir halde bulunmuştu. Hayreddîn, bütün donanma birleşmedikçe denize çıkmak istemiyordu. Lâkin vezirlerin bir entrikası niyetini değiştirdi: Şöyle şâyiâ çıkardılar ki, Andrea Dorya, Salih Reîs'in Mısır'dan getirmekte olduğu 20 tüccar gemisini ele geçirmek için 40 kadırga ile Girid açıklarında dolaşmaktadır,[770] Bu haber üzerine, Hayreddîn 3.000 yeniçeri ve bahriye kumandanlanyle[771] birlikte, Malos Körfezi'nin medhalindeki yedi adanın[772] karaya en yakını olan Eskiyatu (Siyatos) adasına müteveccihen yelken açtı. Bir kaya üzerine yapılmış olan Siyatos kalesi altı gün, altı gece açılan gediklerden döğülerek yedinci gün hücumla zabte-dildi. Hayreddîn mahsurlardan birçoğunu kılıçtan geçirip 3.400 kişiyi de esîr aldı. İstanbul'dan hareketinde henüz teçhiz olunmamış 90 gemi ile Salih Reîs'in 20 kadırgası da Siyatos'da Amiral'in kuvvetine katıldı; böylece donanmanın kuvveti yüz gemiye (110 gemiye) yâni bu sefer için gerekli olan dereceye vardı.[773]

Osmanlı donanması Siyatos'dan Ağnboz (Eğriboz) karşısındaki Ski-ros

[768] Peçevî:, Ferdî, Celal-zade Padisah'in Edirne'ye vusûHraü 2$ CemazİyÜ'l-ewel!/23 Teşrfn-t evvel olarak tayin ediyorlar.
[769] Ferdi, varak: 291. Celâl-zâde, varak: 222.
[770] Hacı Kalfa, Tuhfetü'k-Klbir fi Esflrfl-Blhar, varak: 23. Ferdi, varak: 294. Peçevl, varak: 73.. Celal-zade, varak: 221. Alt, 37. Vak'a, varak: 251.
[771] Koca-tti (îzmit)'den Alt Beg, Teke'den Hurrem Beğ, Sayda'dan Ali Bet*, Alaiye'den Mustafa Beg. Esfarttl-Bibar.
[772] Siyatos (Sciathus), Skopolos (Scpolos), Halonepos, Eudemla Peparethos, Gerontta, Scandile (Skandlle).
[773] Hacı Kalfa. Bsfatti-UMhar, varak: 23.

adasına yelken açtı. Nâmını taşlık olan toprağından alan Skiros Du-loplar'ın deniz haydutluklarıyla, Teze'nin oraya sürgün edilerek hayâta veda etmesiyle meşhurdur.[774] Bu tarafları tahrîb eden Türk korsanlarının hücumlarım ekseriyetle def etmişti; lâkin bu defa itaatini arzet-mesı için Barbaros'un bir defa görünmesi yetti. Senelik 1.000 altın vergi altına alındı; ve Barbaros, İstanbul'a ganimetle dolu 7 gemi gönderdi.[775] 1536'da zabtetmiş olduğu Tine adasına 1.500 duka vergi koy^ğu gibi, Serifos[776] ve Andros adalarına 1.000'er altın takdir etti (13 Temmuz 1538).[777]

Hayreddîn, istanbul'a gidişinden bir ay sonra Girid adasına bir çıkarma yaptı. Retmo (Resmo) ve Hanya kendilerini muvaffakiyetle savundular. Lâkin Milapotamo ve Sitia ahâlîsi kaçarak yağmaya mâruz kaldılar; gâliblerin burada buldukları zahire ve toplar gemilere nakledildi. 80 köy yakıldı.[778] Hayreddîn, Kandiye'den -adada bir zamanlar mevcut bulunan Yedi ve Dört Şehir'den, ki «Epitapolis» ve «Tetrapolis» nâmlarıy-le mârufturlar- Skarpanto -eski Karpatos-'ya yöneldi. Ancak, Hayreddîn bu fetihleri yaptığı zaman, o şehirlerden yalnız üçü mevcuddu. Birkaç gün Piskopia'da[779] durduktan sonra, İstanto'ya doğru yelken açtı ve kendi kadırgalarını aldığı deniz neferlerinin binmiş olduğu gemileri de[780] orada bıraktı. Stampalia'dan, Hıristiyan kadırgalarını vurmak için her tarafa korsan gönderdi.[781] Bu sefer ile bundan evvelkinden Hayreddîn, Venedik adalarından 25'ine inmiş ve 12'sini fethederek vergi altına alıp 13'ünü tahrîb etmiştir.[782]

Preveze Zaferi

Hayreddîn Paşa, Papa ile Venedik ve İspanya'nın birleşik donanmalarının, meşhur Aksiyom (Actium) Burnu karşısındaki Arte Körfezi'nde kâin Preveze kalesine hücum hazırlığında bulunduklarım haber alması üzerine,

[774] etrabon, 9. Plutark.
[775] Ha^ı Kalfa, varak: 24.
[776] Hacı Kalf», yalnız bir ada diyor; Peçevi ismini veriyor (tstendil, Andre-sirfo, Peçevi, c. 1, s. 213. Mütercim).
[777] Ertesi sene Corsino Sommarlva, Fransız elçisi vasıtasiyle senede 35.000 akçe vermeik Üzere adayı temellük etmiştir. Bu münasebetle verilen «Akdeniz'in eski Duka ve Hükünndarlarmm Yenj Tarihi» unvanıyla 1698'de Paris'te basılan eserde bulunan fermana bakınız.
[778] Hattâ Âlî, 300 diyor.
[779] Pîrl Rels'in BafcrİyyeVine göre, «îlgl» (veya İlki; llekl) Bu eserin mtt-verrihde tam bir nüshası. Berlin Kütüphanesinde eksik bir nüshası* Dres. den Kütüphanesinde daha az eksik bir nüshası vardır.
[780] Lond Fırkateleri»
[781] «Gönüllü gemileri», Esf&rtt'l-Bttı&r.
[782] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/172-174.

22 gemi ile tehdîd olunan noktaya gitti. Hıristiyanlar kuvvetçe çok üstündüler; zîrâ Venedik'in 80, Papa'nın 36, İspanya'nın 50 kadırgası vardı.[783] Osmanlı donanması Arte Körfezi'ne girer girmez, Hıristiyan donanması Preveze önüne gelip demir attı (25 Eylül - 1 Cumâde'l-ulâ).[784] Müttefikler'in karaya çıkmak için yapabilecekleri her türlü harekete mâni olmak emriyle, Korsan Murad, Turgud, Güzelce, Salih Reîs pişdar konuldu. Düşman, ilk başlamak niyetinde görünmüyordu; Hayreddîn üçgün sonra Körfez'den çıkıp Hıristiyan donanmasına meydan okudu. Dorya bir ric'at hareketinde bulununca, artçıları teşkil eden Venedik amirali Kapello gemilerini çevirip Preveze önünde bulunan Osmanlı gemilerine şiddetle yürüdü. Lâkin Hayreddîn, körfeze girmeyi münâsib buldu. Hayreddîn'in -Kapello'nun şiddetli ateşi altında geçidin girişinde birbirini sıkıştırmakta olan- kadırgalarında büyük bir karışıklık görünmekte olduğu halde, Dorya ric'at emri vererek Santa Mavra adasında Kapadokato'ya çekildi. Ertesi gün (28 Eylül) Hıristiyan amiralleri bir harb meclisi kurdular; Dorya muharebeden çekinmek re'yinde bulundu; lâkin onun re'yi kabul olunmadığından, iki donanma yeniden boy ölçüştü.

Osmanlılar'ın sağ cenahı Turgud,[785] sol cenahı Salih Reîs ve merkezi Hayreddîn kumandasındaydı. Dorya'nın kararsız hareketleri Osmanlı Amirali'nin serbest ve cür'etli hücumlarına karşı gelemedi; iki Venedik kadırgası havaya uçup bir Venedik, bir de Papa kadırgası zabt olunarak içindekiler kılıçtan geçirildi. Gecenin bastırması Osmanlılar'ın şu muvaf-fakiyetten istifâde .etmelerine mâni oldu; Hıristiyanlar daha büyük zâyiât vermekten böylelikle kurtulup, her biri bir tarafa dağıldılar ve Santa Mavra sularından çıktılar.

Hayreddîn oğlunu Hıristiyan kapdânlarmdan esîr düşen iki kişi ve muzafferiyet haberi ile -o zaman Yanbolu'da bulunan- Pâdişâh'a gönderdi. Yanbolu şehrinde şenlik yapılarak Sultân Süleyman, Amiral'inin hizmetine mükâfâten hass-ı hümâyûndan alınmak üzere Hayreddîn'e tah-sîs edilenlere 100.000 akçe daha zammetti.[786]

---

[783] Sagredo, 264. Hacı Kalfa, Esfârü'l-Bihâr'da, bu donanmanın miktarını mübalağalı gösterir; İspanya'nın 80, Venedik'in 72, Papa'nın 30, Malta Tarîkaü'nın 10, Cenevizlilerin (Dorya kumandasında) 50, Portekiz'in 10 kadırgası bulunduğunu, toplam olarak 112 kadırga, 140 çekdiri, 300 nakliye gemisi olduğunu yazar ki, umûmî yekûnu muhtelif büyüklükte 600 demektir. Öte taraftan da Sagredo Hayreddîn'in donanmasını teşkil eden gemilerin 122 yerine 150 olduğunu söyler. Guva-zo'nın «Battaglia del Caleone» («Kadırga Muharebesi») dediği bu kavganın tarifi, onun târihinde 8 sahife tutar: 234-242).

[784] Esf&Hi'LBihâr, varak: 25. Peçevi, varak: 74. Celal-zade, varak: 224. Ferdi, varak: 295. Âli, varak: 252.

[785] Sagredo, s. 265.

[786] Hammer, yukarıki sahifelerden anlaşılacağı üzere, Preveze deniz muharebesini, vekayün hakikatine ve neticelerine rağmen, hafife alıyor. Eğer bu da Hıristiyan taassubunun bir eseri değil ise, Preveze'nîn hafife alınması

Hadım Süleyman Paşanın Mısır Valiliği Aden'i Fethi Ve Hind Seferi

Hadım Süleyman Paşa'nın Kızıldeniz'de Hindistan ve Arabistan üzerine seferi Hayreddîn'in Akdeniz'de -büyük kısmı Dorya'nın hareketsizliğinden dolayı olan- muvaffakiyetten daha yüksek bir ehemmiyeti hâizdir.[787] Arabistan ve Hindistan muharebelerini mûcib olup Osmanlı hükümetinde yeni bir takım genişlemelere yol açan sebepleri burada zikretmek gerekir.

Preveze deniz muharebesinden 12 sene önce, yâni Mohaç muharebesinden az evvel, Sultân Süleyman Macaristan ile Arabistan'ın ikisine birden gözlerini çevirmişti: Nasıl ki, şu vak'alarını yazmakta bulunduğumuz zamanda dahî Boğdan ve Hindistan'ın her ikisine birden sefer açmak tasavvurunda bulunmuştur. Cesur kapdân Süleyman Reîs -birkaç Arab âsîsini te'dîb ve kendisinin ismini Sebâ iklimi hududuna kadar neşr etmek üzere- Kızıldeniz sahillerine gönderilmişti.[788] İbrahim Paşa Mısır'ın idaresini tanzim ettikten sonra, buranın valiliğine boyu kısa ve fakat şecaati tecrübe edilmiş olan -ve noksan olan âzası kendisini büyük faaliyetler karşısında iktidarsız

---

tarü ilmi bakımından büyük hatâdır. Zîrâ: Bu muharebe, birçok bakımlardan o târihe kadar yapılmış en büyük deniz muharebelerinden biri olarak kabul edilmektedir: Bir tarafta, bir iddiaya göre 302, bir diğer rivayete göre 308 parça saff-ı harb gemisi ve ayrıca küçük harb ve nakliye gemilerinden müteşekkil olup, toplam gücü 600 parçayı geçen, donanmanın küreklerini çeken onbinlerce forsanın dışında 60.000 asker bindirilmiş olan ve Fransa ile İngiltere'nin dışıda o zamanın bütün Avrupa devletlerinin gemilerinden mürekkeb Haçlı donanması'na karşı 122 gemiden müteşekkil olup, forsalar dışında 20.000 asker (Ord. Prof. İ.H. Uzunçarşılı'ya göre 8.000 cenkçi) bindirilmiş olan Türk donanması, bu kesîn netlceli deniz muharebesini zaferle kapamakla, Akdeniz'de Türk' hakimiyetini perçinledi, Akdeniz'in adetâ bir Türk gölü hâline gelmesine ramak kaldı. Karada Osmanlı karşısına çıkmaya cesaret edemiyen, çıkarsa da perîsân olan Hıristiyan Avrupa devletleri, denizde de üstünlüğü Osmanlı'ya kaptırmakla Orta, Kuzey ve Batı Avrupa'ya sıkıştırılmış oldular. Bu durumun siyasi neticeleri ise oldukça farklı bir istikamette gelişti: Denizci Venedük'in İkbâl yıldızı kararmağa başladı. Açık denizlerde hayat hakkı arayan Portekiz ve İspanya, zaten o sırada büyük devletler arasında, yer alıyordu ti, onlarla da Hind denizlerinde muharebeler devam ediyordu. 1577'de bu devetlerden Portekiz, Hind Okyanusu'nda donanması sindirilememekle beraber, Vadi's-seyi Muharebesi'yle Fas'ta kara ordusu lmhâ edilerek, açık denizlerdeki üstünlüğün önce İspanyol-lar'a, sonra da Hollanda ve ingiltere'ye geçmesine zemin, hazırlandı... Ayrıca, Barbaros'un Preyeze'de Dorya'nın kararsızlığına istinaden zafer kazandığı imâsı da yanlıştır. Dorya. Barbaros'un t&klb ettiği muharebe usûlü ve taktiği karsısında tutunamayıp kurtuluşu muharebe sahasından kaçmakta bulmuştur. Barbaros'un ganimet bakımından gereği gibi istifâde edemediği meselesine gelince: Ganimet, bu savaşın -ve diğer savaşların- gayesi değildir, hedefi değildir; neticelerinden biridir. Barbaros, düşman üzerine hareketinde manevrasının sür'atle İcra edilmesini düşündüğünden, donanmasına düşman gemilerini yağma etmelerini kesin şekilde yasaklamış, ganimet isini düşmanın hezimetinden sonraya bırakmıştır. Ama bu hengâmede Dorya çok hızlı kaçmışsa, onun firardaki sür' ati, Preveze deniz zaferimize asla gölge düşüremez. S. Kılıç).

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/174-175.

[787] Hacı Kalfa, Esf&ru'l-BHı&r, varak: 26.

[788] Ali, 21, Vak'a, varak: 220. Peçevi, varak: 32, ve diğer Osmanlı müverrihleri. Piero Bragatjlno'nun Martni Sanuto'da (c. 41) 6 Mayıs 1528 tarihli raporundan: «Şulyman Reys capo di afmata di India a di 25 del passato parti di qui con tre navi, tre galere grosse fornlde djartllleria, sopora la quale e andati 4000 homini.>

bırakmayan- Hadım Süleyman Paşa'yı tâyin etmişti.[789] Süleyman Paşa, tantanayı sevmekte vezîr-i azamdan geri kalmazdı: Muhafız askerleri, güzellikleri nâdir ve bünyeleri kavi 1.000 delikanlıdan mürekkep olup, bunların hepsi altın kemer kuşanır ve üzerlerine kıymetli hançer takarlardı.[790] Târih Süleyman Paşa'yı medh eder ve Emîr Canım Hamravî ile oğlu Emîrü'1-Hacc Yûsuf un katlinden başka hatâsını bulmaz.[791]

Süleyman Paşa, Kaahîre kale ve mahallesine tezyin etti ve Kasûn[792] mahallesinde bir zaviye ve biri kale içinde Sâriya'da ve diğeri NÜ üzerinde Bulak'da iki cami inşâ etti. Mısır'dan alman vergiyi «Mısır hazînesi» nâmıyle İstanbul'a ilk gönderen odur. Vakıfların idaresini bizzat üzerine alarak, bu hususta kendinden sonrakilere de ilk nümûne o oldu. Lâkin bu idare sonraları yeniçeri ağasının eline düştü.[793] Süleyman Paşa Mısır'ı 10 sene hikmet ve metanetle idare etti.[794]

Günş seferi esnasında Pâdişâh, Süleyman Paşa'ya Süveyş limanında 80 kadırga ve sandal ve mavna yaptırmasını emretmişti.[795] Lâkin bu donanmanın mükemmel şekilde teçhizinden Önce, 800.000 dukayı bulan, îran seferi masraflarının tesviyesine tahsis edilmiş olan Mısır vergisini, bizzat İbrahim Paşa ordusuna ulaştırmağa taraf-ı pdâişâhîden me'mûr oldu. Süleyman Paşa'nın halefi Husrev Paşa Mısır'ı bir sene idare ettikten sonra, hazîneye 800.000 yerine 1.200.000 duka soktu. Sultân Süleyman'ın bu artışı haber alması üzerine, bu sene varidatının evvelki seneye nisbet-le fazlasının zulümden hâsıl olup olmadığının anlaşılması için tahkikat açılmasını emretti. Husrev Paşa, kendinden önceki vâlî zamanında Mısır varidatının daha az olmasının bir donanma inşâsı masraflarından doğduğunu ve bununla beraber hâsılatın bereketli olması ve tarlaların daha iyi sulanması verginin te'diyesini kolaylaştırdığını ve nizama soktuğunu ortaya koydu. Pâdişâh, Husrev Paşa'nın şu suretle berâat-i zimmet edilmesini kabul ettiyse de, bir müddet sonra azletti ve yerine Süleyman Paşaf-yı getirdi. 400.000 duka varidat fazlası İmparator Valans'm[796] su yollarının tamirine

[789] Peçevi, varak: 79: «Çar s&him» dört kalbi gibi şecaatinden kinaye.
[790] PeçevL
[791] El-Mİnhu'r~Rahmaniyye ve T&tth-i Süheyl!, varak: 54.
[792] Mahmûd bin Yusuf'un Târfh-i Mısır'ı, Süheyli, varak: 54.
[793] Ea-MinhuT-Rahmâniyye. Sttheyli, NüzhetÜ'n-Nâurtn.
[794] «El-Minhü'r-Rahmâniyye», bu zâtın idaresi hakkında bâzı beyitler ihtiva eder ki, şu mealdedir: «O günlerde Mısır güzeller çehreleri kadar revnakdâr idi: Kaahire henüz muzaffer idi; bu gün ise harabeden ibarettir; İnsanlar saadet içinde idi-ler; bolluk içinde yaşamaktaydılar.»
[795] Peçevi. Türkçe'nin (bir nevi gemi demek olan) bace (? barca?) kelimesi İtalyanca'da daima «fuste» kelimesiyle tercüme olunur.
[796] Süheylî, varak: 55. (Hammer burada Bâki'nin «Pâdişâh suyun kadrini bildiğinden bin kemer içinden şehrin

sarfedildi ki, bu suretle hâsıl olacak su, payitahtı sulayacaktı.

Süleyman Paşa'nın Mısır valiliğine iadesi, Husrev Paşa'nın gayret-keşliğinden dolayı Pâdişâh'ta hâsıl olan endîşeden ziyâde, îran seferim tâkib eden sene içinde bir Hind elçisi ile bir Hind şehzadesinin gelmesinden neş'et etmişti. Bu şehzade Delhi Pâdişâhı Sultân İskender'in oğlu Burhan Beğ idi ki, büyük Babür'un oğlu ve -nâmının delâlet ettiği veçhile Moğol (Hindistan Türk) imparatorlarının en büyüğü olan -Şah Ekber'in babası[797] Moğol (Hindistan Türk) hükümdarı Hümâyûn'un askerleri önünden kaçmaktaydı. Sultân Süleyman, Burhan Beğ'i mümtaz bir surette kabul ederek, günlük 300 akçe (6 duka) tahsisat verdi. Bu ünlü firari ile birlikte Edirne'ye Gücerât hükümdarı Bahâdır Şâh'ın bir elçisi geldi. Gücerât hükümdarı da Delhi Sultânı'nm düşmanından korkmakta olduğundan, hazînelerini evvelce emniyet altına almış ve Diyo (Diu) nâmındaki limanım ele geçiren Portekizlilere karşı «Hâdimü'1-Ha-remeyn»den yardım istemeğe gelmişti.

Bahâdır Şâh'ın Bâb-ı Hümâyûn'a gönderdiği zengin hediyeler arasında 60.000 «kröre»[798] tahmin olunan bir kemer nazar-ı dikkati celb ediyordu. Süleyman Paşa'ya, Kambaya hükümdarının yardımına gitmek üzere derhâl bir donanma techîzi için emir verildi. Lâkin teçhizatın bitmesinden evvel, Bahâdır Şahın Portekizliler tarafından îdâm edildiği haberi alındı.[799] Paşa, Bahâdır Şâh'ın'Mekke'ye konulmuş olan hazînelerini istanbul'a gönderdi ki, altın ve gümüş dolu 300 sandıktan ibaretti.[800]

Osmanlı Donanması Hind Yolunda

Hayreddîn Barbaros'un donanması Akdeniz adalarını ele geçirmek için Akdeniz (Çanakkale) Boğazı'ndan çıkmakta iken (13 Haziren 1538), 80'lik Süleyman Paşa da Süveyş limanından hareketle Arabistan sahillerine yöneliyordu. O kadar şişman, o kadar ihtiyardı ki, yerinden kalkmak için

---

kalbine kadar ulaştırmıştır» mealinde olacağı ye suyun hançere teşbihini ifâde edeceğini anlaşılan bir beytinin tercümesini yazıyor ki, aslı hatırlanamamış olduğu ve araştırılması şu anda mümkün olamadığı cihetle yazılamamıştır. M. Ata)

[797] Ferdî, varak: 246.

[798] Ferdi, varak: 25. FerdÎ'nİn hesabına göre «kröre» 100.000 duka tutar. Bundan dolayı bu kemer 6 milyon duka, yâhud 300.000.000 akçe gibi büyük bir kıymetteydi. (Müverrihin Crore» (kröre) dediği, «yüzbin» manâsına olan «Krör» lâfzından ibaret olacaktır. Mütercim)

[799] Peçevl, varaik: 76. Celâl-zade, varak: 221. Tafsilât için Manuel de Faria y Sousa, the portuyues AsJa, Londra, 1694. Bahadır bu eserde «Badiro» ve Hümâyûn «Omaum» şekline konulmuştur.

[800] Ferdi, varak: 278. Bahâdır Şâh'm vefatı haberi Edirne'ye Şevval 944 (Şubat 1538)'de vâsıl oldu.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/176-178.

dört adamın yardımına muhtâc idi; lâkin bütün gücünü muhafaza etmiş, faaliyet ve cesaretinden birşey kaybetmemişti.[801] Kumanda ettiği donanma 72 yelkenden mürekkebti ve 20.000 asker taşıyordu.[802] Bunların 7.000'i yeniçeriydi. Venedik ile Osmanlı Devleti arasında sulh în-kıta'ya uğradığı zaman tüccar gemilerinden cebren alınarak Osmanlı kadırgalanna konulmuş olan birçok Venedik esîri de bulunuyordu. Donanma Zebîd'i geçerek (29 Safer - 27 Temmuz) Aden üzerine yöneldi. Arab emîri Âmir bin Dâvud, Süleyman Paşa tarafından hîle ile amiral gemisine getirilerek esir edildi, Aden arazîsinden bir sancak teşkü edildi ve Behrâm Beğ*in muhafazasına tevdi olundu. Birkaç hafta sonra.Süleyman Paşa askerini Gücerât sahillerine çıkardı. Koka ve Kat nâmında iki kaleye hücum ile zabtetti ve Eylül başlarında Diyo şehrini muhasara etti. Osmanlılardın toplan arasında takriben birer kantar ağırlığında gülle atar cesîm toplar vardı.[803] Bu türlü ateşli silâhların, dökülmesinden ziyâde, Süveyş berzahından Hind Okyanusu'nda Diyo duvarlarına kadar nakilleri hayret vericidir. Muhasara 20 gün sürdü. Bu müddet zarfında Portekiz kumandam Antuan Dö Silveira kaleyi kahramanca müdâfaa etti. Bütün muhafızlar, hattâ Portekiz kadınları bu kahramanlığa iştirak ettiler. Süleyman Paşa ordusunda kıtlık çıkmakta gecikmedi; Diyo şehrinin yeni hükümdarı Mahmûd Portekizlilerdin menfaatine hizmet ederek, Os-manlılar'a yiyecek tedârikinden imtina gösterdiğinden, asker gemilere çekilmeğe mecbur oldu. Mahmûd, gösterdiği emniyet karşılığında amiral gemisinin büyük direğine asılmış olan Aden Arab emirinden daha ihtiyatlı davranmıştı: Süleyman Paşa'nm ısrarlarına rağmen donanmaya gelmedi; şübhesiz ki onun hakkında da Aden Emiri'nin ve Zebîd Emîri Ahmed hakkında yapılan muamele yapılacaktı.

Yemen hükümeti Kürdistan Fâtihi Bıyıklı Mehmed Paşa'nm oğlu Mustafa Beğ'e verildi. Süleyman Paşa 10 aylık ayrılıktan sonra 22 Şevval 945 (13 Mart 1539)'da Cidde limanına girdi. Ondan sonra Hacc için Mekke'ye giderek, Kaahire yoluyla İstanbul'a geldi. 80lik Arabistan Fâtihi'ne şeref vermek için kendisine dîvanda vezirler arasında yer tahsis olundu.[804]

---

[801] The portugues Asla, c. 1, 10, s. 433. «Viaggio et impresa, che fece Solyman Bassa del 1538 contra Portoghesî per racguistar la cittâ del Diu İn In-dia. Venez. 1545. Süleyman Paşa pâdişâh haremi hadımlarından olup yeniçerilerden değil idi: «His face ugly and belly so big, he was more Hke a beast than man, his age 80 years.»

[802] Hacı Kalfa, Esf&rti'l-BUı&r, varak: 26.

[803] The portoffueb Asia, 1, s. 438.: «Carring balls above 90 pounds welght.»

[804] Esfarin-BİhaT, varak: 27. Peçevl, vara*: 77. Ferdi, varak: 314. Celal-sade. Solak-zâde. Lutfl, varak: 88. PtHs Kfitttphfcncei ti&h&t « MüsOhr«*tı eserinde, c. 4; varak: 444. Berk Alimanfye müracaat.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/178-179.

Ayaş Paşa'nın Vefatı

Yangın, veba, vezîr-i âzamin vefatı Boğdan, Venedik, Arabistan seferlerinde kazanılan muzafferiyetlerin verdiği neş'eyi bozdu. 17 Safer 946 (4 Temmuz 1539)'da Tersane mahallesinde o kadar şiddetli bir yagm çıktı ki, tersanede bulunan esirlerin hepsi ateş içinde telef oldular; yangın rüzgârın şevkiyle limanın öte tarafına geçerek pek büyük hasarlara yol-açtı. Bu felâketten dokuz gün sonra vezîr-i âzam Ayaş Paşa vebadan vefat etti. Ayaş Paşa'nm aslı Arnavud'tu. Üçü de râhib olan üç kardeşi analarının ikametgâhı olan Avlonya'da yaşıyorlardı;[805] Ayaş Paşa'nın, kendinden evvelki sadrâzam İbrahim Paşa kadar Venedik menfaatlerine mü-sâid bulunmuş olması şaşılacak bir şey değildir. Ayaş Paşa doğru ve hakşinas bir adam şöhretine mâlik idi, fakat kadınlara ihtilasından dolayı ayıplanırdı. Hanesinde 40 kadar beşik bulunduğu olmuş ve vefatında 120 çocuk bırakmıştır.[806] Vezîr-i âzamlık, selefinin memleketinden olup bir. Arnavud için nâdir meziyyetlerden olmak üzere ilmiyle mümtaz bulunan ikinci vezîr Lutfî Paşa'ya verildi, Lutfî Paşa, Ayaş Paşa'nın aksine kadınları sevmez, onları dâima istihkar ederdi; zevceliğine verilmiş olan[807] Süleyman'ın hemşiresi

[805] Marinl Sanuto'da, c. 41, Piero Bragadino'nun 1626 târlhU raporu.

[806] Osman Bfendi, Hadfkatfl'l-VÜMra; Alt. Defter-i VUzerft.

[807] Takvîmü't-Tevârîh'e tam bir basiretle müracaat lüzumuna kaani olmak için Hacı Kalfa'nm Ayaş Paşa'nın vefatını hangi târihte ve Lutfî Paşa'nın vezîr-i âzam oluşunu ne zaman gösterdiğine dikkat etmek kâfidir. Lutfî -ki ifâdelerindeki doğruluk ve sadâkat, en güvenilir Osmanlı tarihçileri arasında kendisine seçkin bir mevkî verdiği gibi, kendisinin vezîr-i âzamlığma âit vak'alarda herkesten ziyâde malûmatı olması lâzım gelir- bu me'mûriyetine 26 Safer (13 Temmuz) târihini gösterir. Ferdi de (s. 208), onunla tamâmiyle müttefiktir. Şu halde Hacı Kalfa'nın Takvîmü't-Tevârîhi'nin «Cedvel-i Vüzerâ»sında (s. 176) Ayaş Paşa'nın 944 Zilhicce'sinde azl olunduğunu yazması açık bir hatâdır. Bu ayrılış onbeş ay sonradır. Osman Efendi'nin Terâcim-i AhvâM Vuzerâ'sı, Hacı Kalfa'nın yanlışmı aynen tekrarlamıştır. Ayaş Paşa'nın azlini ve Lutfî Paşa'nın nasbim Kaçyaner'in bozgunluğunu takiben 944 Receb'inde gösteren Solak-zâde de aldanıyor. Avusturya împ. ve Kral. Hanedanı Arşivi'ndeki en eski vesika Ayaş Paşa'nın 1537 tarihli bir mektubudur ki, Kral Ferdi-nand'ın, Lui Gritti'nin katlinden dolayı özür dilediğini Pâdi-şâh'a yazdığı yazının cevâbı olarak Kral'a yazılmış ve Marya Barzizi marifetiyle getirilmiştir. Pâdişâh'm mühründe şu hadîs, san'atkârâne bir surette nakşedilmiştir:» «Kefâ bi'1-mevtl atfien». Çagnigîr-başı Ayaş Paşa, Silezyalı Jerom Esigmer nâmında bir mühtedîdir. Zikredilen Arşiv'de bu mühtedînin Breslau'da Vblfgang Sauraman'a bir mektubu daha vardır ki, bunda îran muharebesi münâsebetiyle «İmparatordun (Pâdi-şâhın) Kızıl Türkler (Acemler; daha doğrusu Kızılbaş Türkmenler) üzerine 140.000 kişilik bir ordu ile yürümekte olduğu» yazılıdır. Lutfî Paşa ancak 1539'da vezîr-i âzam olduğundan «CrusiİTurco-Graecia» nâmındaki eserin (s. 156-161), müftî Cemâli hakkında yazdığı fıkranın 1536'da Lutfî Paşa zamanında vuku bulmuş olması mümkün değildir. Zâten bütün Hıristiyan kiliselerinin yıkılması hakkında verilen emîr Osmanlı Pâdişâhlarının, en müsâid ve en insaniyetlilerinden olan Sultân Süleyman'dan ziyâde Sultân Sellm'in tabiatına uygundur. (Tabiî ki Hammer, bu türlü vahşîliklerin 20. asırda Hıristiyanlar tarafından icra edileceğini bilemezdi. Meselâ tngilizler'in Hindistan'da Müslüman ve Hin-dûlar'a yaptıklarını, kendi çağında muhtelif Avrupa devletlfirinin Afrika ve diğer sömürgelerindeki başka dîn ve ırktan insanlara reva gördükleri; hattâ gerek Balkan Harbi, gerek I. Cihan Harbi'nde Balkan Türklüğüne; Türkistan Türklüğüne yapılan mezâlimleri görseydi, belki bundan «vahşet» diye bahsetmeğe imtina ederdi. Her Türkoğlu hatırından çıkarmamalı ki, İngiliz başvekili ve II. Cihan Harbi'ndeki rolüyle meşhur ve malûm olan Churchill bile, İngiliz parlamentosunda, Türkler'in Hıristiyan

hakkındaki kötü muamelesi, iki sene sonra kayınbiraderinin gözünden düşmesine sebep olmuştur. Me'mû-riyetinden azl edildiği zaman zevcesi tatlîk ettirilerek (boşandırılarak) Dimetoka'ya sürgün edildi. Birçok eser yazmıştır ki, bunlardan biri müellifinin azlinden 12 sene sonraya kadar gelen bir Osmanlı târihidir.[808]

Şehzadelerin Sünnet Düğünü

1539 sonbaharının başlarında Sultân Süleyman Asya taraflarında ava çıkmak üzere İstanbul Boğazı'm geçti; Bursa'ya vardığında ahâlî atlarla karşı çıkmış olduğundan, bu süvârî alayından hissettiği hoşnudsuzluğu gösterdi. Tebeası tarafından bir daha bu şekilde bir hürmet noksanına uğramamak için tımarlı süvarilerden başkasının at ile karşılamaya gelmelerini

---

olmadıkları için insan sayılamıyaca-ğını ve öldürülmelerinin bîr insanlık suçu olmıyacağını alenen ve rahatlıkla söyleyebilecek kadar ileri gitmiş; soğuk İngiliz centilmenliğinin görünüşü altındaki hunharca barbarlığı, İngiltere parlamento zabıtlarına tescil ettirmiştir... Bu müsamahakâr Türk Milleti ise, bugün bile insanlığının, hoşgörü-sünün, toleransının cezasını evlâtlarının kanıyla ödemektedir. Hazırlayan)1.

[808] Maurace D'Ohsson (c. 4, s. 351), Hasanbeğ-zâde'den naklen şöyle yazar:» (Lutfî Paşa) bir gün, sefîhâne bir halde yakalanan bir müslümânın -âdabın İzahına mâni clduğu- bir uzvunun ustura ile kesilmesini emreder. Utanç vesilesi olan bu vahşîyâne emir herkesin nefretini çeker. Lutfî Paşa, Pâdişâh'm hemşîresiyle evlenmişti. Bu sultân da bahsi geçen emri nefretle karşılar ve kocasına gayet müessir ve acı tevbîh-lerde bulunur: «Âr ve hicabı ayaklar altına almamak lâzım gelmez miydi? Bu kadar vahşîyâne ve bu kadar edebsizce bir cezayı nasıl îcâd ettin?» sözlerini söyler. Vezîr şu cevâbı verir: «Bu ceza işlenen suç ile mütenâsibdir; dîne, kanunlara riâyet etmiyerek namuslarım ayaklar altına alanlar hakkında hep böyle yapılacaktır.» Bunun üzerine sultân vezîr*i, edeb-siz, vahşî, gaddar sıfatlanyle tavsîf eder. Lutfî Paşa, pür-hid-det, bir topuz yakalayarak zevcesinin üzerine yürür. Sultânın feryadını işiten câriye ve hadımlar imdadına yetişerek vezîri velinimetlerinin dâiresinden döğerek çıkarırlar. Bu fevkalâde hâdise Lutfî Paşa'nın düşmesine sebep oldu. Sultân Süleyman vezirin hareketini alenen takbîh ederek, zevcesiyle ayrılmalarını emretti ve memuriyetinden azlederek Dimetoka'ya sürgün etti. Lutfî Paşa, orada ömrünü tamamladı. Bu ifâdeye göre, Boissard (Vitoe et icoues sultanoroum Turcicorum) Lutfî («Lutsis» diyor) hakkında şu beyti yazmakta aldanmıstır:

Quae tibi cum molli res pollute cinaedo Cum cubet in thalamis regia nympha tuis.

Osmanlı Târihi'nin mukaddimesinde, Lutfî Paşa Türkçe, Arabça eserlerinin listesini yazar. Arabça eserlerinden ikisinin unvanları şunlardır: Zübdetü'l-Mesâil fî'I-t'tikadât ve'I-tbâdat; Kitâbü'I-Künûz fi Letâifi'r-Rümûz fî'I-Ehadîsi'l-Er-baîn. Bunlardan başka, insanın davranışlarına sebep olan asıl maksadı, şehîdler ve âhirete dâir işler, Sünnî ve Mu'tezüîler*-in vasıflan, Cum'a namazının şartları, hamama girmek ve tırnak kesmek, halet-i nez' (can çekişme anı) de aklını kaybetmek ve nedamet ve tevbe, av ve kurban hayvanları, hastaların şifâ bulması, Ölmek üzere bulunanların durumu hakkında olmak üzere cem'an sekiz kitap yazmıştır. Türkçe yazdığı kitaplardan şunları zikr etmek lâzım gelir: 1) Kitâb-ı Ten-bîhü'l-Gaafilîn ve Takblhül-Batâlîn, 2) Tuhfetü't-Tâlibîn (dînî vazifelere dâir), 3) Kitâbü'l-Hayât, 4) Es'ile ve Ecvibe, 5) Kitâbü't-Tıbb, 6) Târh-i Osmânî, 7) Seîçûkîler Zamanında Saltuk Dede'nin İstilâsı, 8) Âsaf-nâme (dört bâb). Gayet nâdir olan son üç eser bir cildde cildlenmiş olarak bende mevcuttur. Lutfî, Târîh-i Osmânî'sinde vezîr-i âzamlığa ne suretle tâyîn olunduğu tafsilâtını müteâkib ulak hayvanlarından alınan rüsum hakkında birkaç fıkra nakleder ve İran seferlerinden bâzı misâller ileri sürerek bu hususta vukua getirilen kötü kullanışları zikreder; bu hususiaki ifâdesinin samimiyeti Türkler'i Moğollar'a kıyâs derecesine kadar götürür: «Ve Osmanlı ulak zulmünden Cengizler taklîd gibi itmişler idi.» Al-mosnino'nun şâhidliği Lûtfî'nin ifâdesini te'yîd eder (varak: 131): «Mandando en espezial derogar la lei que ania, de que lös Correos y lacoyos os quando iban â cosas del real servicio pudiesen quitar los cavallos a qualquier caminante, tomando con esto la mano de que â qualquiera que toparan en îos de-siertos, y despoblados, se le tomavan, deyandolo allı solo, pa-sando el riesgo que se considera en persona y hazienda.»

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/179-180.

yasaklayan bir emirname neşretti. Pâdişâh Bursa'da ancak 8 gün kalarak, İstanbul'a gelmek üzere geri döndü; Akdeniz Boğazı (Çanakkale Boğazı)'ndan geçerken, Boğaz'ın Frenklerin usûlüne göre ihkâm edilmesini emretti. 15 Cumâde'1-ulâ (28 Eylül)'de payitahta döndü. Bâyezîd ve Cihangir adındaki iki şehzadesinin sünneti için düğün yapılarak Teşrîn-i sânî'nin ll'inden 26'sina kadar 15 gün devam etti. Ük günü Sultân Süleyman Atmeydanı'na gitti. Vezirler, beğlerbeğiler, beğler karşılayıp tebriklerini arz ettiler. Yeniçerilere ve hassa askerlerine muhteşem bir ziyafet verildi. Arslanlar, kaplanlar, pelenkler, parslar, vaşaklar, kurdlar, zürâfa-lar halkın temaşasına arzedildi. Ertesi gün Pâdişâh, kazasker ve defterdarların arasında tahta oturmuş olduğu halde, vezirlerin ubudiyet ve hediyelerini kabul etti. Lutfî Paşa, Arabistan Fâtihi 80'lik Hadım Süleyman Paşa, Sofu Mehmed Paşa, Rüstem Paşa, Anadolu beğlerbeği Süleyman Paşa, Karaman beğlerbeği Ferhâd Paşa dest-bûsî (el öpme) merasimine kabul olundular. Fransa,[809] Venedik ile Macaristan Kralı Ferdinanc]'in ve Jan Zapolya'nın elçileri bu şerefden hissedar oldular. Güreşçilere, can-bazlara, hokkabazlara, hayalcilere, maskaralara, soytarılara, halkı eğlendirmeleri emredildi. Ondan sonra sıra mugannilere, rakkaslara, mûsikî-cilere gelerek, hattâ Yahudiler de meydân yerine yedi başlı ejder getirdiler. Vezirler, beğler, ulemâ, meşâyîh, Pâdişâhsın cömertliği sayesinde kıymetli hediyelere nail olarak teşrif hil'atleri giymiş oldukları halde çekildiler.[810]

Sultân Süleyman, oğullarının sünnet düğünüyle birlikte kızı Mihri-mâh Sultân'ın Rüstem Paşa ile evliliği merasimini de icra etti.[811]

Venedik'le Savaşın Bazı Safhaları

Korfu'nun muhasarasından i'tibâren 3 seneden beri Venedik ile mu-harebe devam ediyordu. Bu uğursuz muharebenin son vak'ası olmak üzere Venedikliler Dalmaçya'da Kastel-noovo (Kastelnova) kalesini zabtet-miş, ve fakat Hayreddîn müteakiben ellerinden almıştı.

Dalmaçya'nm en müstahkem mevkîlerinden olan bu kalenin teslîmiy-le

[809] NapoliH CanteJml (Kantelml). Paruta'ya müracaat, I, l, s. 715, 718, 723.
[810] Celâl-zade, varak: 233.236. Ferdî, varak: 317 vedev.
[811] Paruta, 1, 10, s. 714: «Safebbe stato appunto.İn tempo delle solennita delle nozze della flgliuola e del ritagllo del figliuoli del SÎgnore, et P- 723: figliuola del Signo marltata in Rı»taı.> Berlin Kütüphanesinde Diez el yazmalarında, Nu: 31, Uğurnâme'nin (?) 43'üncU sah'lfesinde bu düğünde çıkarılan yemeklerin defteri vardır M, Osmanlı mutfağının tarihi İçin ga-rlb bix vesikadır.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/180-181.

muharebenin başı arasında geçen müddette gerek Osmanlılar, gerek Venedikliler için hayırlı hayırsız birçok vak'a zuhur ederek, iki taraf karşılıklı olarak birkaç kale alıp vermişlerdir. Bunların ele geçirilmesi veya teslimi hakkında bâzı tafsilât vereceğiz.

Zara Venedik kumandanı Kamillo Orsini Ostroviç kalesini zabtetme-yi tasavvur etmişti. 300 piyade ve 150 süvariyi gemilere bindirerek (Şubat 1538) Zara'dan 12 mil mesafede Vaşiyo-Zara denilen köye yanaştılar. Bütün gece yürüdükten sonra vaktiyle Tamplie (Ma'bediyyûn) tarikatı şövalyeleri duacısının ikametgâhı olan Avrana (Orana)'ya vâsıl oldular ve orada istirahat ettiler. Gece bastırınca yola düşerek ertesi gün güneş doğarken Ostroviç önlerinde bulundular ve kaleyi hücum ile aldılar. Ye-diyüz Türk öldürüldü; kale içinde yapılmış haneler yakıldı; her taraf yağma edilerek 3.000 hayvan Orana'ya götürüldü.[812] Venedikliler Obro-vaç, Sfardona nâmında iki kaleyi de Osmanlılardan o kadar kolaylıkla âldılar.[813] Bu son mevkiin müdâfaasında, kalenin fâtihi olan Kilis sancak-beğinin akrabasından Murad telef oldu. Senato, ilkönce Türklere hareket üssü olamaması için îstroviç ile beraber her ikisini de yıktırdı. Türkler, buralardan, yağma için Venedik ve Macaristan memleketlerine gider ve ganimetleri oralarda saklarlardı.[814] Venedikliler'in muvaffakiyetleri müteakiben Nadin kalesinin Osmanlılar tarafından zabtıyle karşılandı. Zara'dan 8 mil mesafede pek yüksek bir kaya üzerinde inşâ edilmiş olan Nadin kalesi Venedikliler için gözetleme hizmeti görüp, o mevkiden düşmanın Nona, Zara, Sebeniko, Polizena, Novigrad üzerine olan hareketlerini keşfetmek ve haber vermek kaabil oluyordu. Sebenıkolu Morato nâmında bir mühtedî zabit, 3.000 Türk'ü Nadin'in duvarları altına kadar getirdiği vakit kale beği Venedik asilzadesi ve muhafızları 40 süvari ile 50 piyade idi. Mahsurlar, Türkler'in sayıca üstünlüklerinden dehşete düşerek, kendilerine serbestçe çekilmeyi garanti eden bir teslimiyet arını kabul ettiler; lâkin kaleyi bu suretle silâh patlatmaksızın teslim ettikten sonra, alçaklıklarının cezasını çekmekte gecikmediler: Türkler'in kılıcından kurtulmuş olan başları, Sen-Mark meydânında satırla düştü.[815] Bosna Beği Husrev Paşa ve Klis sancak-beği Murad Beğ, bir müddet sonra Sava ve Una nehirlerinin birleştikleri noktada bulunan Dopiça'yı zabt ettiler. Şu mağlûbiyet, Sava üzerinde bulunan

[812] Ouvazo Tarihi, varak: 222. tstoanfl, l, 13, Nadln'in zabtını Şubat'ta teslim olmuş Ostroviç vak'asından evvel g^stermelüe hat4 eder, Çünkü Na-dln, daha sonra Nlaan'da
[813] Panıta, 1, 9,8, 672.
[814] Istoanfi, 1, 13, s. 218, Kolonya basımı.
[815] Guvaso Tartbi, varak: 222. Peçevî, varak: 66 ve 74. «Ayuraniye» (Drana) ve Nadin. Paruta, 1, 9, s. 670.

Yazenoviç, Soboç kaleleri muhafızlarını, bu mevkileri terkedip yakmağa mecbur bıraktı. Nadastı ve Keg-loviç isminde iki reîs Şisika, Ravzoviç, Agram mevkilerinin Dopiça gibi Osmanlılar eline düşmemesi için, o zaman Türklerde bulunan Bazenoviç mevkiini ansızın zabt ederek ganimetleri taksim ettikten sonra duvarlarını yıkmış idiler.[816] Kaçyaner, ösek yanında mağlûb olduğu vakit, bir Bohemyalı fırkasında kumanda etmekte olan general Devel, Türkleri Macaristan'da Bodruğ ve Teis nehirlerinin bitişinde bulunan Tokay'dan çıkarmağa çalıştı; lâkin Osmanlılar, Piyer Peroni'nin alelacele getirdiği imdada rağmen, bu kaleyi zabtettiler. Peroni, Tokay altında yapılan muharebede yaralanıp çekilmeğe mecbur olduğundan, Türkler kasabaya sahip kaldılar. Ancak duramıyacaklannı anladıklarından, yağma ile iktifa ederek geldikleri yöldn döndüler.[817]

Deniz kenarında ve Raguza'dan Kataro'ya giden yolun ortasında bulunan Kastel-Noovo ismindeki Dalmaçya müstahkem mevkiinin zabtı, I seferin en mühim vak'alanndan biri olmuştur.

Birleşik Hıristiyan donanması, unsurlar'ın yer hareketindeki mücâdelesi neticesinde Pozoulo'da yeni bir dağ meydana getirdiği ve denizin sahilini ileri çıkardığı günden bir gün Önce -evvelce yazıldığı veçhile- Preveze muharebesini kaybetmiştir.[818] Muharebeden sonra Papa'nın vekili Prens Melfi ve Venedik amirali Viçanzo Kastel-Noovo'nun muhasarası işlemine başlamak üzere, Kataro'ya teveccüh ettiler.[819] Bunları takibe hazırlanan Hayreddîn, birdenbire şiddetli fırtınaya tutuldu; donanması perişan olarak Avlonya iskelesine 70*den ziyâde gemi kaybettikten sonra girebildi. Orada hasarlarım tamir etmek ve yeni kuvvet toplamak için büyük bir gayretle uğraşmağa başladı.[820] 24 Teşrîn-i evvel 1538 Pazar günü Hıristiyan deniz kuvvetleri Kastel-Noovo'ya yaklaştı; kadırgalar dörder dörder sıralanmıştı.

---

[816] îstoantt, 1, 13, s. 218.

[817] Guvazo Tarihi, varak: 216. Bohemyah'nın bu hücumu Katona'da mezkûr değildir: bu fırka reisinin İsmi Guvazo'da bazan «Deve» ve bazen «Bohemya milletinden Devel Az'ember» suretinde yazılmış ise de, şu isim Bohemyalı ismindeden ziyâde Macar ismine benzer.

[818] 29 Eylül. Albeni, BULün İtalya'ma Tâmıtı, s. 178. Gebei'dö (s. 51) An-tuan Dorya. Bu yer hareketi için «Muharebe günü. yâhud muharcueden_ az evvel» demekle aldamyor; »Muharebeden sonra* diye okumalıdır.

[819] Kapello'nun Türkler aleyhine muharebedeki cüretkârlıkları Venedik'te Santa Mariar Formoza Kilisesi'ndeki kabrinin kitabesinde gösterilmiştir: «Vincentius Cappellus maritimarum rerum peritissimus et antiquorum laudibus par, triremium onerariarum pra fectus ab Henrico VII Britt. Rege insigne donatus, classis legatus V, Imp. designatus ter classem deduxit, coUapsam navalem disciplinam restituit, ad Zacinthum. -in Ambrâcio şinu Barbarossam Ottomanicae classis ducem pos-tridie ad internetionem deleturus nişi fata christianis adversa vetuissent: Xn Rizonico simi Castro novo expugnato Divi Martii procurator u^iversae reipublicae consensu creatus, in patria moritur totius" çivltatis raoerore, statis 72 (1542)».

[820] Guvaao Tarihi, varak: 242. Hacı Kalfa. Esfârüİ-ftihâr, va: 26.

Her sıra kendi nöbetinde toplarım boşaltarak arkadaki sıraya yer vermek üzere çekilecekti. Ancak birinci sıra bu manevrayı yapmazdan evvel, ikinci sırayı teşkil eden dört kadırga o kadar sür'atle ilerledi ki, birinci sıradaki gemiler başlarını çevirmi-yerek, her iki sıra birbiriyle çarpışma tehlikesine düştü. Fena yapılan bu manevradan doğan intizamsızlık, teşebbüsün muvaffakiyetini sür'atlendir-meğe sebep oldu. Taife karaya çıktı ve başka vesâite mâlik olmadıkları için -kalenin korkunç ateşi ortasında- merdivensiz hücuma girişti. Şehir zabt olunarak, deniz ve kara tarafından savunma yapmakta olan iki kule teslim oldu. 1.700 esîr ve 70.000 ekü'den ziyâde tahmin olunan ganimet, bu zabtın bedeli oldu. Napoli hıdivi ve umûmî kumandanı Ferdinand Dö Gonzağ bu mühim istihkâmı kendi tasarrufu altına alarak Fransisko Sarmiente kumandasında 4.000 ispanyol'dan mürekkeb muhafız kuvveti bıraktı.[821]

Ertesi senenin kânûn-ı sânîsi başlarında Sebeniko'lu Marato delaletiyle sevk olunan uç sancak beği 6 top ile mevkii muhasaraya geldiler. Murato, İspanyol muhafızlarını Nadin muhafızları kadar kolaylıkla teslime ikna edeceğini zannediyordu; lâkin tekliflerini tebliğe, yâhud top gül-lesiyle te'yîde vakit bulamaksızın, İspanyollar bir yürüyüş yaparak Türklerin toplarını zabt ettiler ve kendilerini Spoletto üzerine attılar. Bu mevkiin ahâlîsi Osmanlılardı pusuda bekleyerek, elçilerinden yetmişini öldür-düler.[822] Mağlûbiyeti tamir için yeni bir donanma yelken açtı, Kastel-Noovo üzerine yeni bir kara ordusu sevk olundu. Az bir zaman önce Ru-

meli beğlerbeğiliğine terfî edilmiş olan Husrev Paşa 60.000 kişi ile mev-kîi muhasaraya gittiği gibi, yine o zamanda Hayreddîn Paşa 150 gemi ile o tarafa gidiyordu.[823]

13 Temmuz İ539'da Osmanlı donanmasının Çıfıt Sinan ismindeki korsan kumandasında 27 kadırgadan mürekkeb pişdarı Kastel- Noovo karşısına geldi. Ertesi gün Türkler, şehirden bir mil mesafedeki çeşmeden su almağa geldiler; İspanyollar ansızın bunların üzerine düşerek, dörtyüzü-nü Öldürdükten sonra, gemilerine gitmeeğ mecbur ettiler. 17 Temmuz'da, Barbaros bizzat kalenin önüne geldi. Hayreddîn, Kataro'dan gelmekte idi. Kataro Venedik valisi yiyecekten, içecekten hediye takdimine koşmuştu.

[821] Gtıv«zo Târihi, varak: 247. Hacı Kalfa, Esfârü'LBlhar, va: 26. askerin miktarını 6.000 olmak üzere tâyin eder. Gebel*4e Anfcuan Dorya yalnız 3.000 der. Paruta, s. 17.

[822] Guvazo Tarihi, yarak: 247,

[823] De Castelli novi direptlone a Solimano Imperatore facta anno 1540 (1539) narratio Chr^stopheri Blchori ad Franciscum regem Gallum İn Synromus», s. 76. 35.000 Morlak ve Martoloz daha sayar; lâkin muhasaranın târihinde bile a)dandiği düşünülürse, bu aded az İtimâda şayandır.

Muhasaraya başlamak üzere 80 top[824] sahile çıkarıldı. «Bazilik» (şâhî) denilen üç topu onlar sırasında saymalıdır, ki, herbiri 100 libre ağırlığında gülle atıyorlardı. Bunların ikisi sekiz tekerlekli kundak üzerine konularak, başlarına da 40 aded muhasara ve balyemez topları yerleştirildi. Azî-ze Venerand tarafında yerleştirildiler. Üçüncüsü daha küçük çapta o miktar top ile takviye edilerek, şehri tuzlalar cihetinden ateşe gark ediyordu. Diğer yirmi ateşli silâh Osmanlı ordusunun ortasında idi. Muhasaranın devam ettiği üç hafta zarfında Osmanlı bataryaları cem'an 10.000 kadar gülle attılar.[825] 7 Ağustos'ta, Husrev ve Hayreddîn Paşalar ikisi birlikte hücum ettiler. Türkler şehre girmiş oldukları halde, Sarmiente cesur askeriyle yetişerek hasmını 8.000 telefatla duvarların hâricine attı. Ertesi gün iki îspanyol mühtedîsi kalede yiyecek ve mühimmat olmadığım; muhafızların muhasaranın başlamasından beri büyük hasar görmüş olduklarını, son hücum şehrin yukarı kısmı kulesini müdâfaa eden 700 askerin sayısını 30'a indirdiğini haber verdiler. Bu haber üezrine Hayreddîn yeni bir hücuma karar verdi ki, sonuncusu ve en kanlısı olmuştur (10 Ağustos). Osmanlılar, duvarlardan tırmanarak ikinci defa mevkiin içine girdiler. İspanyollar, bunları ric'at ettirecek kadar kuvvetli olmadıklarından dâima muharebe ederek ve hayatlarını pahalı satarak ric'at ettiler. O zaman muhasaranın başlangıcında kumanda etmekte olduğu 4.000 kişiden yalnız 300 askeri kalmış olan Sarmiente, deniz tarafında henüz elinde bu- . lunan kuleyi vermek ve kendisi de teslim olmak teklifinde bulundu.

Martolozlar, muhasara esnasında telef olan 8.000 kardeşlerinin intikamını almak üzere esirlerin kendilerine teslîm edlimesini yüksek seslerle taleb ettiler. Lâkin Barbaros bunların arzusuna muvafakat göstermeyip Sarmiente ile diğer zabitleri İstanbul'a götürdü.[826] Acem'den gelen Ulama Kastel-Noovo kumandanlığına nasb olundu; kalenin alındığı günün ertesi günü Zirano kulesi muhafızları muhârebesiz teslîm oldular.[827] İkinci gün Kataro vâlîsi Osmanlı donanması başkumandanına yeniden yi- yecek ve içecek gönderdi. Ancak Barbaros muvaffakiyetine mağrur olarak bunları reddederek Kataro'nun anahtarlarını istedi. Vâlî Bembo kalenin

[824] Syndromus'da Richer, s. 476. Hacı Kalfa. Esfarfltf-BIhâr, 27.
[825] Richer: cnovem misillium pilarum», s. 77. Hacı Kalfa/ya, göre 8.200, va-ra&: 27; Guvazo'ya göre Î3-0O0, s. 264,
[826] Richer, b&b 1, s. 77 ve 78. Guvazo Tarihi, s. 264. Hacı Kalfa, Esfârtt'l-Bi-har, varak: 27, muhasaranın başlangıcını 8 Rebîülânir. (23 Ağustos) olarak tâyin eder.
[827] Sek'z ciltlik «Scrittrfre tnwshesche»de Doc"un 22 Temmuz 1539 târihiyle İstanbul elçisi Loranüo Grltti'ye iki mektubu münderictlr. Bunlarda şu yazılıdır: «E rlnglazrerete l'Ambassador Francese (Rlncon) per il buon offl-. do Che l'ha fafcto rifferitocd per dltto D. Cesare Catelmo.»

Venedik'e âit olduğunu ve Venedik'le Osmanlı Devleti arasında akdedilmiş olan mütârekeye rağmen meydana gelebilecek her türlü hücuma mukavemet edebileceğini bildirdi. Bununla beraber Barbaros askeri-ni Kataro önüne çıkararak muhasarasına başladı. Şu kadar ki, Bembo muhasırlar üzerine o kadar şiddetli ateş etti ki, teşebbüslerinden vazgeçmeğe mecbur oldular. Osmanlı Amirali validen gümüş kâse içinde takdim olunan 500 ekü'yü aldıktan sonra askerini gemilere bindirdi.[828]

Venedik'le Anlaşma

Sultân Süleyman, kendisini Kastel-Noovo'ya hâkim kılacak seferi taV cîl etmekte olduğu halde, Venedik hükümeti anlaşma veya umûmî mütâreke akdetmek üzere müzâkereye başlamıştı. Bunun için payitahta gönderilmiş olan Gritti 1539 Nisanı başlarında dönerek, tercüman Yûnus Beğ delaletiyle vezirlere takdîm olunduğunu ve onlar tarafından mütevecci-hâne kabul edildiğini ve sulhun ümîd edilebileceğini bildirdi.

Senato derhâl, Sultân Süleyman nezdine evvelce iki defa sefaretle gönderilmiş olan Pietro-Zen'i İstanbul'a gönderdi. Pietro-Zen sekiz sene önce Osmanlılar'la akdolunan anlaşmayı yenilemeğe me'mûr idi. Lâkin vazifesini îfâ edemeksizin yol esnasında, Bosna-Sarayı'nda vefat etti. Gerek muharebelerde, gerek müzâkerelerde bulundurduğu 84 yaşında To-mazo Kontarini Pietro Zen'e halef oldu.[829] Bununla beraber Türkler'-in Kastel-Noovo üzerine tedârikâtı faal bir şekilde devam ediyordu; Kon-tarhü'nin İstanbul'a varması bu şehrin zabtından sonra vuku buldu. Süleyman kendisini resmen kabul etti, fakat ona hitaben söz söylemedi. Mülakatın devamı müddetince elini sürekli olarak göğsünün üzerinde bulundurmuştur ki, saray erkânı bu hâli infial yâhud gazab alâmeti olarak tefsir ettiler.[830]

Bâzı şehirlerin iadesini teklif etmekte olan Konlarini'nin teklifleri hakaretle reddedildi; vezirler buna cevaben bilâkis Malovazi, Napoli Di Romania ile Kastel-Noovo*ya kadar Arnavudluk'un terkini taleb ettiler. Kontarini ifrata varan tekliften dehşete kapılarak, artık müzâkerelere devam etmemeyi ihtiyata daha muvafık buldu. Görüşmelerin sonunda, ve-zîr-i âzam -anlaşma akdinin daha geniş selâhiyete bağlı olduğunu anlatmak

[828] Paruta, 1, 10, s. 721. GOT» Tarihi, varak: 165.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/181-185.
[829] Paruta, a. 713.
[830] D'animo turbato», s. 714.

maksadıyle- Kontarini'ye dedi ki;

- «Bizzat Venedik'e gidiniz, fakat pâdişâhın oğullarının sünneti ve kızının izdivacı düğünlerinde hazır bulunmak üzere Eylül'de avdet ediniz.»

Bu düğünler mutâd tantana ile icra edildi. Venedik murahhası hazır olmamakla beraber balyos Kanale serbest bırakılarak, merasimde bulunmak üzere davet edildi.

Ertesi senenin başlarında (1540) â'yândan Luici Badoero sulha dair başlanılmış olan müzâkerelere devam etmek için İstanbul'a geldi. Herşe-yin muharebeden evvelki hâle irca olunmasını teklif ederek anlaşmaya me'mûr idi. Sefer masrafları olmak üzere tazminat nâmıyle 300.000 dukaya kadar para arzına da me'zûn idi. Lâkin Malovazi ve Napoli Di Ro-maruVyı asla terk etmeyecekti. Âyân meclisinden Badoero'ya verilen tâ-limât bundan ibaretti. Lâkin Onlar Meclisi daha geniş selâhiyet verdi ki, Napoli ve Malovazi mevkilerinin terk edilmesine kadar müsâade ediyordu. Badoero'nun bâb-ı devlet nezdindeki müzâkerelerinde, Napoli muhaciri olup I, Fransuva'nın elçisi olmuş olan Kantelmi[831] aracılık ediyordu. Biri Meclis-i Âyân'ın, diğeri Onlar Meclisi'nin kâttibi olan Kavezo nâmında iki kardeş Badoero'nun iki yüzlü talimatını Kantelmi'ye haber vermişlerdi;[832] bunlar daha sonra sırrı ifşa etmelerinin cezasını asılmak suretiyle çekmişlerdir. Bu sırra muttali olan Kantelmi, onu dîvân'a söyledi. Binâenaleyh Badoero'nun İstanbul'a vusulünde Âyân Meclisi'nin kat'ı emirleri dâiresinde kalmak istediği halde, vezirler tekliflerini reddederek, anlaşmanın ancak daha büyük fedâkârlıklarla satın alınmasının kaabıl olabileceğini beyân ettiler.

Nihayet, üç ay müzâkereden sonra, Badoero bir anlaşma akdetti ki, Venedik için Malovazi'yi, Napoli Di Ramania ile Dalmaçya sahilinde Na-din ve Orana kalelerine Hayreddîn'in ilk muharebesinde Akdeniz'de zabtettiği Skiros, Potamos, Paros, Antiparos, Niyö, Eğin, tstampalia adalarına, safer masrafları tazminatı nâmıyle de 300.000 duka altınına mal oluyordu. İki devletin sefirleri bu ahidnâmenin tasdiknamelerini ancak ertesi sene zarfında mübadele ettiler ki, o ahidnâme Venedik için şerefli olmamışsa da, büyük bir tehlikeden kurtulmasına sebep olmuştur.[833]

---

[831] Süleyman ae Venedik arasında mütâreke müzâfceresi için Kantelını'nin İki defa me'mûrlyeti hakkında Paruta'ya müracaat, 1, 10, s. 715, 723. Flassen bu vekayii bilmez.

[832] Paruta, 1. 10, s. 728. Daru, 1, 2fi, s. 57.

[833] İki Türk vesikası Venedik arşivinde saklanmaktadır ve biri Rebî'ü'l-evvel 947 (Temmuz 1540), ikincisi Zilhicce 947 (Nisan 1541) tarihlidir. Daru'nun Venedik Târihİ'nde gösterilen Mayıs 1540 târihi, şu halde ne Venedik ahidnâmesine, ne de tasdiknamesine âit olabilir. Avusturya İmp. ve Kral. Hanedanı Arşivi'nde 1530'dan 1549'a kadar «Türkiye Yazmaları» (Scritture turchesche) arasında aşağıda zikredilen 10 evrak vardır: 1) Fransa ile dostâne münâsebetlerde bulunulması tavsiyesini bildiren Sultân Süleyman'ın Venedik Docu'na mektubu, 29

Osmanlı Devleti'nin Venedik ile düşmanlığa son vermesi işte bu şekilde vuku bulmuştur. Bu muharebe esnasında Osmanlı orduları hem Avrupa'da, hem Asya'da, meşgul olmuşlardı. Hayreddîn, Akdeniz'de, Vene-dik'in, Papa'mn, tmparator'un birleşik donanmasını mağlûb ederken, Pâdişâh Boğdan Prensi'ni memleketinden tard ederek, bu memlekete başka bir hükümdar dikiyor, Süleyman Paşa zafer silâhını Hindistan'a kadar ulaştırarak Diyo'yu muhasara ediyor ve iki Arab emîrini Devlet'e tabî olmaya mecbur bırakıyordu. Sultân Süleyman'ın tâlini şu suretle birden üç noktada, memleketlerinin batısında, kuzeyinde ve güneyinde görülmüş oldu.[834]

OTUZUNCU KİTAP .....
Ferdinand'ın Elçileri .....
Macaristan Seferi .....
Budin'in İlhak Edilmesi .....
Şarlken'in Cezayir'i Zabtetme Teşebbüsü .....
Peşte Muhasarası .....
Onuncu Sefer-İ Hümâyûn .....
Orduy-U Hümâyûnun Muazzam Yürüyüşü .....
Valpo Ve Şikloş'un Fethi .....
Gran (Estergon)'Un Zabtı .....
Ştühlveysenburg Fethi .....
Şehzade Selimin Sabuhan Valiliğine Tayini .....
Rüstem Paşanın Sadareti .....
Barbaros Hayreddin L'aşa'mn İrtihali .....
İmparator Şarlken Ve Kral Ferdinand İle Anlaşma .....

Şevval 947 (28 Şubat 1540). 2) Bu hususta yeni teşvikleri bildiren Süleyman'ın Doc'a mektubu, ki 1 Şevval 948 tarihli olup Doc'a 1 Nisan 1542 târihinde verilmiştir. 3) Barbaros'un kadırgalarından alman eşyanın iadesini Venedik'e tebliğ eden ferman şeklinde mektup, 1 Safer 949 (17 Mayıs 1542) tarihli. 4) Yûnus Beğ marifetiyle gelen yazıya cevaben, Venedik elçisi Jerom'un kabulüne dâir Sultân Süleyman'ın mektubu, 4 Teşrîn-i evvel 1542. 5) Yine o târihle ferman şeklinde Doc'a bir mektup ki, bir firari kölenin teslimini taleb ediyor. 6) Yine o sene târihini taşıyan ve aynı şekilde olan^ bir mektup ki, yeni yapılmış bir kalenin yıkılmasını istiyor. 7) Sultân Süleyman'ın balyos Tiyepolo için i'timâdnâme cevâbı, 6 Kânun-ı sânı 1545. 8) Sultân'ın Doc'a bir mektubu ki, Venediklilerin Dalmaçya'da uğradıkları hasarlara dâir ve 953 (1546) tarihli. 9) İran'daki fetihleri îlân eden ve Haleb'den 29 Şevval 955 (1548) tarihli mektub. 10) Üç köyün iadesi hakkında ve ferman şeklinde, Şevval 956 (1549) tarihli, Venedik Cumhuru'na mektup.

[834] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/185-187.

OTUZUNCU KİTAP

Ferdinand'ın Elçileri

Bu kitap, Venedik ile yapılan anlaşmadan Şarlken ve kardeşi Ferdi-nand ile akdedilen ahidnâmeye kadar cereyan eden vak'aları hikâye eder ve 7 senelik bir zamanı içine alır. Bu müddet, baştan sonra Macaristan muhârebesiyle dolu olup Sultân Süleyman'ın satvetinin en yüksek noktasına çıkması da o seneler içinde vuku bulmuştur. Bu 7 senenin sonunda, o büyük hükümdarın saltanatının ikinci devresine gireceğiz; o devirde Hayreddîn Barbaros ve îbrâhîm kadar dikkate şâyân devlet ve harb adamları, Belgrad, Rodos, Bağdâd, Macaristan fetihleri kadar parlak fütuhat görmiyeceğiz. Lâkin Macaristan Krallığı'nın büyük kısmının Osmanlı memleketlerine ilhakı ve yukarı kısmının Avusturya'ya bırakılması sebebiyle, Macar ülkesinin Avrupa medeniyetiyle, 150 sene Avrupa'yı istilâ ile tehdîd eden Asya arasında kanlı bir mücâdeleye sahne olduğunu göreceğiz. Şimdi bizi işgal edecek olan bu 7 sene zarfında, Macaristan'ın zabtı kadar mühim bir fetih, Avrupa diplomasisi üzerinde Şarlken ile Büyük Süleyman arasındaki ahidnâme kadar ağır neticeleri mu-tazammın bir sulh ahidnâmesi ve bunu tâkîb eden vekayi, bir taraftan harb meydanlarında büyük kuvvetler kullanılmasını ve bir taraftan da Avrupa devletleri kabinelerinde diplomasinin dikkate değer gelişmesini ve faaliyetini gerektirmiştir.

Venedik ile Osmanlı Devleti arasındaki müzâkere sırasında ve ondan sonra Ferdinand, kendi memleketleri üzerinde kopacağını tahmin ettiği fırtınayı önlemeğe çalışmıştı; Şarlken de, nihayet, Avrupa'nın o kadar çok zamandan beri muhtâc olduğu asayişi sağlayabilmek için, Ferdinand'a il-tihak etti. Seferler, muzafferiyetletf, mağlûbiyetler bizzat vak'alann oluş-masına uygun genişlikte münteşir olur; halbuki diplomatik haberleşmeler böyle değildir. Bunlar, ekseriya sır olarak kalmağa mahkûm olup vesikaları tarihçi için elde edilmesi imkân dâiresine girinceye kadar asırlarca arşivlerde gizli kalır. Tarihçilerin Macaristan muharebesinden evvel ve sonra vukua gelen müzâkereler hakkında eksik veyahut baştanbaşa yan* liş ifâdelerini, işte bu menbâların noksan bulunuşuna atfetmek lâzım gelir.

Süleyman'ın Bağdâd'dan, Tebriz'den, Diyârbekir'den Ferdinand'a gön-derdiği üç mektubun her birine derhâl cevap yazılmıştı.[835] Pâdi-şâh'ın

[835] Sultân Süleyman'ın Bağdâd ve Tebriz'den müverreh mektuplarına Kral Ferdinand'ın cevab-nâmeleri yukarıda gösterilmiştir. Pâdişâh'ın Diyârıbekr'den gönderdiği üçüncü mektubuna cevap-nâmesi Avusturya İmp. ve Kral.

İstanbul'a varmasından sonra Ferdinand, Iran seferinin mes'ûd neticesinden dolayı tebrik etmek ve henüz imzalanan anlaşmanın hilâfında vukua gelen ahvâl ve Kraliçe Mari'nin cihazının teslîmindeki gecikme ile Osmanlılar'ın Avusturya memleketleri hududundaki sürekli akınlarından şikâyet etmek üzere, Maria Barçizi'yi göndermişti. Vezîr-i âzam Ayaş Paşa,[836] cevaben, eğer Gritti katledilmemiş olsa, Mari'nin cihazı çoktan iade edilmiş bulunacağını, Osmanlılardın hududdaki akınlarının Avus-turyalüar'ın Osmanlı memleketlerindeki akınlarından kaynaklanmış olduğunu ve Sırbistan'da hükümranlık hakkının Sultân Süleyman'a âid bulunduğunu beyân ederek, iki seneden beri vergilerini veremmiş olan Kont Srin ile diğerlerine birikmiş meblâğı vermelerinin ihtar edileceğini söyleyerek sözlerini bitirdi.

Kaçyaner'in bu sırada uğradığı hezimet musalahayı muamma hâline getirdi. Lâkin Ferdinand bu vak'anın doğuracağı durumların önünü almak için 10 sene önce Zapolya'nın sefiri sıfatıyle Viyana muhasarasında Süleyman'a refakat etmiş olan Jerom Laçki'yi[837] İstanbul'a gönderdi. Gritti'nİn katlinden sonra Laçki, Zapolya tarafından hapse atılmıştı; Polonya Kralı Sigismund'un müdahalesiyle hürriyetine kavuştuktan sonra Ferdinand'ın hizmetine girmiş ve o zamana kadar en metanetli istinad-gâhı olduğu efendisinin uyuşmaz düşmanı olmuştu. Bir intikam ihtiyâcına itaat ederek, Grosvardayn'da Zapolya Üe Ferdinand arasında akdolu-nan gizli muahedeyi Sultân Süleyman'a haber verdi. Bu Jşaber üzerine Pâdişâh, yanında bulunan Lutfî Paşa'ya hitâb ederek, şunlar* söyledi:

- «Bu iki kral, başlarında tâc taşımağa lâyık değillercUr; bunlar sözlerinde durmazlar; ne Allah korkusu, ne de insanların korkusu, muhata» zasına yemîn etmiş oldukları ahidnâmeyi bozmaktan kendilerini men* ede-

---

Hanedanı Arşivi'nde-dir ki, Ferdinand'ın Innsbruck'dan yazılmış 14 Mayıs 1536 tarihli mektubudur. «Litterae Ferdinandi, 14 mai 1536, Inns-bruck: «Pervenere ad nos litterae M. V. in civitate Embdie (Âmid) datea per Mustafa Ciaus Albak.» Kral, Süleyman'ı İstanbul'a mes'ûd avdetinden dolayı tebrik ve Barzizi'nin yalanda döneceği ümidinde bulunduğunu beyân ediyor.

[836] «Seconda risposta del Gran Signor per bocha del Sgr. Ajas bacha sopra quelîo che Johan Marya Barzİr dolendosse, che le prime poposte non esser conforme aile promesse fatte per il Gran Sinor alla Regia Maestâ, che al manco il detto G. Sig-nor si havesso di risolvere che non volendo reintegrare pa-cificamente la Regia Maestâ del regno di Ongeria, che al manco prometesse et fasse consento che detta maestâ con le forze proprie potesse expellere il Conte Johan Scepusiense foro del detto regno, e se anche il G. Sgr. non volesse consentir a questo che Johan Marya Barziz sia certificato per possersene expeditamente ritornar della Regia Maestâ per il cami no dove era venuta.» (Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivi).

[837] Laçki'nin rtlmftd-namesl 8 Eylül 1539 tarihlidir; Avusturya tmp. ve Kraliyet Hanedanı Arsivl'ndedir Laçkl'nln Andronikos Trankjlos namında! bir refiki vardı ki, o da Zapolya'nın hizmetini terk etmişti. Veranlus tarafından 5 Şubat İMİ tarihiyle kardeşine gönderilen fektuba müracaat, Katona, 20, s. 130Ö.

memiştir.».[838]

Laçki, 8 Teşrîn-i evvelde İstanbul'a vâsıl olarak 7 Teşrîn-i sânî'de hu-zûr-ı şahaneye kabul olunduysa da, Pâdişâh kendisini emareleri açıkça görülen bir sabırsızlıkla dinlemekle beraber, Budin'in muhasarasını ihtar ederek serzenişlere gark etti. Bâzıları bu elçinin burnuyla kulaklarının kesilerek iadesini, bâzıları da zincire vurulmasını Süleyman'a tavsiye ediyorlardı. Buna rağmen Laçki cömertliği sayesinde bu muameleleri bertaraf etmeğe muvaffak oldu; Rüstem Paşa'ya da altın zincir takdim edilmek istenildiği halde, yalnız o hiçbir şey kabul etmedi.[839]

Ertesi sene Laçki, împarator'un yeni ta'lîmâtıyle Hagnu'dan İstanbul'a gitti;[840] bu ta'lîmât îcâbmca Zapolya'nm o vakte kadar Macaristan'dan tasarruf etmiş olduğu kısmın Avusturya'ya terkedilmesi hakkında Süleyman'ı ikna için her teşebbüsü tecrübeye ve bu terke mukabil saat, doğan, köpek vesâireden olmak üzere tertib edilen senelik hediyeler vaadini me'mûr idi. Laçki'nin gidişinden 15 gün sonra Zapolya'mn vefatı Ferdinand tarafından yeni bir elçi gönderilmesine ihtiyaç göstermişti, Ferdinand, Andronkos Trankilos'a verdiği talimatta:

- «İstanbul'a koş, uç!» diyordu; vezîr-i âzam Lutfî Paşa'yı vezir Rüstem Paşa'yı, bâb-ı devlet tercümanı Yûnus Beğ'i KraTın menfaatlerini kazanmak için hiçbir şeyi ihmâl etmemesi tavsiye olunuyordu.[841]

Sultân Süleyman da Zapolya'nın, vefatından 15 gün önce, Kraliçe İzabel'den bir çocuğu doğmuş olup olmadığım araştırmak için Budin'e çavuş göndermişti. Kendisini «Transilvanya Dukası» ilân etmiş olan Maliat bu çocuğun meşrûiyyeti hakkında zihinlerde şüpheler yaratmak istemişti.[842] îzabel, çocuğu kucağında Çavuş'un yanına getirerek «Büyük împa-rator»un himayesini vasıyyet etti. Bu sırada valide, cesurca olması ismetinin cazibesinden geri kalmayan letâfetli bir tavırla sîne-i sîmînini (gümüş gibi göğsünü) açıp Çavuş'un huzurunda çocuğuna süt verdi.[843] Çavuş diz çökerek çocuğun ayağını öptü; ve sağ elini çocuğun göğsüne koyarak Kral Jan'ın oğlu bulûğ haddine varmasından itibaren -başka hiçbirinin iştiraki olmamak üzere- Macaristan'da hükümet edeceğine Sultân Süleyman nâmına yemin

[838] Jovlus, 34, fi. 227.
[839] Laçki'nin Avust. İmp. Hâne. Arsivi'ndekl raporu.
[840] Süleyman nezdinde sefir Hlyeronimia Lasklo'ya ta'lîmât «Hagnoria» 8 Temmuz 1540.
[841] Andronîkos Trankilus'a verilen ta'lîmât. Viyana, Ağustos 1540: «Ut Cons-tantinapolim advoles, carras, et si ileri potest adjuvante Lutfi et Rustem Bacha nec non Juntıs bey andientiam lmperatore studeas.» Avusturya tmp. ve Kra. Hâned. Arşivi.
[842] Katona'da «verantU BpİstoJa», 20, s. 1418 .
[843] «Reclusa mamlllart et exserta pftpUIa, coram lactavisse.»

etti.[844]

Bununla beraber Ferdinand ordusunun generallerinden Leonar Fels, Budin önüne gelip şehri muhasara altına aldı. Lâkin fena mevsimlerin ilerlemiş olmasından dolayı neticede çekilerek Peşte, Vayzen, Vişegrad, Ştuhlvaysen müstahkem mevkilerini zabt etti. Çarpışmaların başlamasıy-le beraber îzabel Pâdişâh'ın sür'atle yardımlarını dilenmek için sâdık mü-şavirleri Verbuci ve Çersegi'yi derhâl İstanbul'a gönderdi. İzabel'in elçileri Süleyman'ın huzuruna kabul edilerek, Macaristan'ın 30.000 dukayı bulan vergisini kıymetli hediyelerle tahtın ayağına koydular (Teşrîn-i evvel 1540); bilmukabele kendilerine berât verildi ki, bununla Devlet tebeası olan Zapolya'yı kraliyet mesnedinde te'yîd ediyordu.[845] Rumeli beğler-beği Husrev Paşa ve üçüncü vezir Mehmed Paşa alelacele Budin üzerine yürümek için emir aldılar; Pâdişâh da îzabel'in hükümet naibi kraliçe sı-fatıyle hukukunu muhafaza etmek üzere, onları ordu ile tâkîb edecekti.[846]

Laçki ile vezirler arasında müzâkere ile, bir ay daha geçti. Ferdi-nand'ın elçisi, bâb-ı devletçe dâimi şikâyet vesilesi olan Budin muhasarasından dolayı mazeret bahanesi olmak üzere bunun Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında ancak iki aylık bir mütâreke akdedilmiş bulunmasından kaynaklandığım beyân etti. Kral Ferdinand'ın ne Hırvatistan'a, ne de Süleyman'a âid diğer vilâyetlere değil, ancak Zapolya'mn memleketlerine taarruz etmiş olduğunu da ilâve etti.[847] Lâçki, geçen sene beyhude uğraşmış olduğu noktalara dokununca vezîr-i âzam Lutfî Paşa şöyle söylemekle iktifa etti:

- «îyi söylüyorsun Laçki, lâkin fena hareket ediyorsun.».[848] Diğer üç vezîr -ki Pâdişâh'ın dâmâdı Rüstem Paşa, Süleyman Paşa, Mehmed Paşa'dır- Laçki'yi, Lehistanh olduğu halde Almanlar'a hizmet etmek için millî duygularından kopmuş olmasından dolayı ayıpladılar. Laçki, bu hareketini haklı göstermek için, Fransa Kralı'nm elçisi İspanyol doğmuş olduğu halde, meşru efendisine karşı I. Fransuva'nın menfaatlerine hizmet etmekte

[844] Katona'da «verantli Epİstola», 20, s. 1418.
[845] Ferdî, varak: 336: «Harâc vaz' olımıp ilçlsiyle nlsan-ı alisin göndürildi.»
[846] «Cum Tekeli et Szemezei accessissent et nuntium dedissent de defectione Peremi et aliorum ad Ferdinandun, Sultanus cum legato Joannis concludit et regnum puero contulit.» (Avusturya împ. ve Kral. Hanedanı Arşivi'nde Laçki'nin raporu.) «Advenit hie Chriptohorus Semczcy, ut proderet quatuor castra ac patriam Turcis. Heri etiam fillus Pereni İ ingressus est Conclave et circumcidetur Adrianopoli: Petrus Voivoda Moldaviensis est pollicitus redditurum se castra quae in Trans-ylvania habet Orator Gallus discessit ad inflammandum bel-lum, magnoauxilio fuit Oratoribus Regis Joannis, ut regnum puero daretur.» (Keza).
[847] 7 Teşrin-1 evvel, «in Dlvano repetivi legatlonem quam supcrlori aımo ha-bui». Laçki'nln raporu. Engel, 4, s. 71'de iki sefirden bahsediyorsa da, bu hatâdır.
[848] Laçki'nin rapora. «Pulchere locutus, turpe feclştl.»

olduğunu[849] ileri sürdü. Lutfî Paşa I. Fran-suva ile İmparator arasında Hagnu ahidnâmesinin hangi maksada istinaden akdedildiğini sordu. Laçki, Dîvânda hazır bulunan Barbaros'u göstererek:

- «Bunu büyük amirale sorunuz.» cevâbını verdi.

Barbaros, gülerek:

- «Ben burada Fransa elçisine vekil mi olacağım?» dedi.[850]

Dîvandan sonra vezirler Laçki'yi mu'tâd olan ziyafete davet ederek, seyahat ve sefaretleri hakkında iltifatlı sözler söyleyerek, huzûr-ı şahaneye kabulünden dolayı da tebrik ettiler (7 Teşrîn-i sânî 1540). Laçki, îfâ etliği muhtelif sefaretlerden bahisle Şarlken'in sarayında, İran Şâhlan'-nın eskiliğini Osmanlı Pâdişâhlarından daha evvel göstermeğe çalışan iki Acem sefirinin düşüncelerine karşı çıktığını söyledi. Bu sefirlerden birinin, Sultân Süleyman'ın İran'daki endîşe verici muvaffakiyetlerini haber vermek üzere evvelâ Portekiz Kralı'na, sonra împarator*a gönderilmiş bulunduğunu, diğerinin de dünyâ imparatorluğunu^ Şâh ile aralarında paylaşmak için imparatordu ikna etmekle vazifelendirilmiş olup, buna Şarl Avrupa'nın, Şâh da Asya'nın sahibi olacağını ilâve etti. Lutfî Paşa müstehzi bir edayla:

- «Lâkin hükümetlerinizin hududunu nasıl kararlaştırabildiniz?»[851] diye sordu.

Yine o gün öğleye doğru Laçki, Pâdişâh diâresine kabul olundu. Pâdişâh, elçinin geldiğini görünce şöyle hitabetti:

- «Ferdinand'a söylemedin mi ki, Macaristan bana âiddir? O hâlde buraya niçin geliyorsun?».[852]

Ondan sonra şedîd bir hiddet göstermesi üzerine elçi mülakat salonunun dışına çıkarıldı. Vezirler, Ferdinand ile yeni bir muharebe açmanın münâsib olup olmayacağı hakkında pâdişâh huzurunda üç saat müzâkere hâlinde kaldılar. Muharebeye girişilmesi kararlaştırıldığından, del-lâllar dîvânın kararını îlân ederek, Laçki, vezîr-i âzamin sarayında habs edildi.[853]

Tercüman Yûnus Beğ kendisini teselliye gelerek, Pâdişâh hediye etmiş olduğu doğanları pek beğendiği için, korkacak birşey olmadığını ve gerçekten Hadım Süleyman Paşa, burnunu ve kulaklarını kesmek fikrinde bulunmuşsa da Pâdişâhın muvafakat göstermediğini söyleyerek cesaret verdi. Lutfî Paşa Laçki'ye Devlet hizmetine girmesini teklif etti. Lâç-ki

[849] İhtimal ki Napolili olarak doğmuş İken Şarlken'in tebeasmdan olan Kan-telmi'yt kasdedlyordu.
[850] Laçki'nin raporu: «Vişne me fecere Regis oratorera.»
[851] «Quomodo confinia composulstis cura Kisilbassa» («Kızılıbaşa hududunuzu nasıl kestiniz?), LaçfcİI'nin raporu.
[852] Laçki'nin raporu.
[853] Volfgang Betlen (Wojf«ang BeÛıleıD'in dediği gibi, 1, s. 356, Yedikula de-ğlî. Çİblnü 1782.

mallarını, zevcesini, çocuklarım terk edemiyeceğini söyleyerek çekimser davranınca vezîr-i âzam, Pâdişâh hizmetine girince zevce ve kasırdan mahrum olmıyacağından, bu bahanenin makbul olamıyacağmı beyân etti. Laçki muhalefette ısrar gösterdiğinden, vezîr-i âzamin sarayında mahbûs kaldı. Buna rağmen pazar günleri Rûm Patrikhânesi Kilisesi'nde duâ dinlemek üzere çıkmağa izin verildi. Hakkında gösterilen şiddete rağmen, kendisinin ve maiyyetinde bulunan adamları taâmiyye'si (yemek veya sofra masrafı) olmak üzere, bir miktar akçe tahsis olundu.

1540 Kânun-ı evvel'inin birinci günü Sultân Süleyman, Şehzade Mehmed ve Selim ve 3.000 yeniçeri ile Edirne'ye giderek, ancak 1541 Nîsân'mda döndü. Dönüşünden üç hafta sonra 120 erkek ile 7 kadm hazîneden 25.000 altın çalmış olmak şübhesiyle işkenceye konuldular. Yine o zamana doğru Lûristan ve Gürcistan vâlîsi Gazî Hân'ın isyanı haber alindi.[854] Süleyman îran hududuna 2.500 yeniçeri, 700 sipâhî, 600 ulûfeci gönderdi. İşte bu sıradadır ki, gözden düşmesinin sebebi olan ahvâli daha önce yazdığımız Lutfî Paşa azledildi, fakat Pâdişâhın dâmâdı olmasından dolayı azledilmiş vezîr-i âzamlara tahsisi mûtâd olan 200.000 akçe, ona da tahsîs edildi (18). İhtiyar Hadım Süleyman Paşa vezîr-i âzamlık makamına geldi.[855] ikinci vezirlik Rüstem Paşa'ya, üçüncü vezirlik Mehmed Paşa'-ya, dördüncü vezirlik Rumeli beğlerbeği Husrev Paşa'ya, Rumeli beğler-beğiliği yeniçeri ağasına, Bağdâd beğlerbeğiliği de Üveys Paşa'ya verildi. Şehzade Mustafa, tahsisatına senelik 500.000 akçe ilâvesiyle Saruhan1-dan Manisa'ya nakl olundu.[856] O senenin kışı ve ertesi senenin baharı içindeki vekayi bundan ibaret olup, elçi Laçki bu müddet zarfında ' hep vezîr-i âzam sarayında mahbûs kalmıştır.[857]

Macaristan Seferi

23 Haziran (28 Safer)'da Sultân Süleyman, Macaristan üzerine bizzat sefer açmak üzere İstanbul'dan hareket etti. Vezîr-i âzam, Devlet'in doğu hududlarını îran Şâhı'nın teşebbüslerine karşı muhafaza etmek bahanesiyle Küçük Asya'da kaldı. Lâkin hakikatte, Şehzade Mustafa'nın hareketlerine

[854] Ferdî, varak: (18)
[855] Ferdî, varak: 344. Laçkl'nin 9 Mayıs tarihli raporu.
[856] Ferdin and'ın bu tahsisatın artırılması hakkındaki ifâdesi, bu askerin Pâdişâh'ın Asya'daki seferi esnasında eyâlet vâlîliğin-dekl şehzadesine muhafazasına me'mûr bulunduğu hakkındaki zannını belirten elçi Laçki'nin şu fıkrasına uygundur: «Non tantum contra Persam quam contra filium, ne patri rebellet, quod timebatur.»
[857] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/188-193.

nezâret etmeğe me'mûr idi: Çünkü baba ile oğul arasındaki karşılıklı soğukluk her ne kadar ciddî bir surette 12 sene sonra meydana çıkmış ise de, Şehzâde'nin ikbâl hırsı daha o zamandan Pâdişâh'ın şübhesi-ni çekmişti.[858] Süleyman'ın Macaristan'a gidişinde vezîr-i âzami refakatine almamağa karar vermesi Süleyman Paşa'nın ne ihtiyarlığından, ne de vezîr-i âzamin müfrit derecedeki selâhiyetinden doğacak rekabetten değil, ikinci vezîr Rüstem Paşa'nın nüfuzunun üstünlüğünden kaynaklanmıştır. Pâdişâh'a dâmâd olmuş olan Rüstem, daha Önce hademe-i hassadan bulunmak sıfatıyle 80'lik hadımdan ziyâde teveccühe nail olmuştu.

Cereyan eden durumlara bakılırsa kolayca anlaşılır ki, Süleyman, eski nedimi İbrahim'in büyük kudretini ve bunun yol açabileceği neticeleri hatırına getirerek, vezîr-i âzamhga ancak Ayaş, Lutfî, Süleyman Paşalar gibi karada, denizde uzun müddet süren askeri hizmetleriyle tecrübe edilmiş adamları getirmek ve saltanat haklarına rakîb çıkar korkusuyle bunlara pek fazla iltifat göstermemek istemiştir. Bununla beraber, bundan sonraki vak'alar gösterir ki Süleyman Paşanın -Rüstem Paşa'mn nüfu-zuyle kırılan- selâhiyeti Pâdişâh için hiçbir vakit endîşe sebebi ve rekabet mevzuu olmamıştır. Rüstem Paşa, zevcesinden ziyâde -Süleyman'ın en çok sevdiği haremi olan- kayınvalidesi sayesinde nüfuz kazanmıştı. Pâdişâh, husûsiyle İbrahim'in -kısmen onun te'sîri neticesi olan- sukutundan sonra büsbütün bu kadının te'sîrinde kalarak o zamandan beri hükümet dizginlerini Rüstem Paşa'ya terketmişti. Rüstem Paşa ise, vâsi kudretini -ileride göreceğimiz veçhile- kendi arzusuna değil, Hurrem'in arzusuna göre kullanmıştır.

Pâdişâh, İstanbul'dan bir merhale mesafede şiddetli yağmura tutularak ordunun hareketi imkânsız bir hâle gelmiş olduğundan, boş zamanlarım idâri memurların bâzılarında değişiklikler yapmağa sarfetti.

Ulemânın müttehiden verdikleri re'y hilâfına olarak mest üzerine mesh caiz olamıyacağına dâir fetva vermiş olan müfti Çivi-zâde azledilerek, o makama Molla Abdülkaadir tâyin olundu.[859] Erzurum valisi Fer-hâd Paşa da, idare tarzı hakkında vâki' olan şikâyetleri tahkik etmek için Gürcistan hududuna gönderilen bir müfettişin iş'ârı üzerine azledilerek, Erzurum valiliğine vezir Dukakin-oğlu'nun mahdumu Mûsâ Paşa getirildi.[860]

Sultân Süleyman Filibe'de bulunduğu sırada Hayreddîn Barbaros'un 80 kadırga teçhiz ederek, bir İspanyol donanmasının tehdîd etmekte olduğu

[858] Laçki'nln raporu.
[859] Ferdi, varak: 346. Lutfl. vWak: 94.
[860] Ferdi, varak: 347.

Cezayir'in imdadına koşması için emir gönderdi. Kendisi de ordusuyla Sofya ve Şehir Köyü'nden geçti ve Isladı Boğazı tarikiyle Niş'e yönelerek, burada hediyeler takdimine gelen Floransa elçilerini resmî bir mülakata kabul etti ve Kozme Dö Medici'ye hitaben samimi sözlerle dolu bir mektup ile iade eyledi.[861] Bu Macaristan seferi de -bütün evvelkiler gibi- ordunun intazama tam riâyeti dâiresinde vuku bulmuştur: Müverrih Ferdi, bir değnek çalanın bin değnek yediğini yazar.[862] Belgrad'da Rumeli beğlerbeğiliğinden sonunda vezirliğe yükseltilmiş bulunan Husrev Paşa orduya gelerek yeni görevinden dolayı Pâdişâh'a teşekkürlerini sunüp dîvânda yerini aldı.[863] Yine bu şehirde, Niğbolu sancak beği Ah* med Beğ ve kısa zaman önce affedilen Piyer Rareş, Kogares'teki şatosundan hâinâne bir surette dışarıya çekmiş oldukları Macar reisi Maliat'ı Pâdişâh'a teslim ettiler.. Piyer Pereni ile gizliden gizliye münâsebetlerde bulunmakla itham edilen Maliat, ömrünün geri kalan günlerini geçirmek Üzere Yedikule'ye gönderildi.[864] Pereni'nin Pâdişâh'a sâdık olacağına dâir ettiği yemin üzerine, rehin olarak İstanbul'a bırakmış olduğu oğlu, haylî zaman önce sünnet edilerek hademe-i hassaya alınmıştı.[865] Sultân Süleyman Belgrad'dan gitmeden önce, Çezare Fregozo ile beraber İstanbul'a gitmekte olan Fransız elçisi Rinson'un öldürüldüğü haberini aldı. I. Fran-suva'nın elçisi Turin yolu üzerinde Marki Güvasto'nun haydudlan tarafından taarruza uğrayarak öldürülmüştü.[866]

Sultân Süleyman'ın kafasında bu hâdisenin doğurduğu elem verici te'» sir, Semendire valisi Yahyâ-Paşa-oğlu, Bosna valisi Ulama ile Valantin Török ve îzabel birleşik askerlerinin Rogandorf kumandasındaki Avusturya muhasara ordusuna galebesi haberiyle bir dereceye kadar zail oldu; Ferdinand'ın bu generali Budin yakınındaki Gerhard tepesindeki ordu* gâhım bile alelacele terkedip hemen, çekilmeğe mecbur olmuştu. Tuna'nın indirmekte olduğu cesedler, Süleyman için askerinin muvaffakiyetine şüb» he kabul etmez deliller teşkil ediyordu.[867] Tuna üzerindeki ince donanma kumandanı Kaasım,[868] Almanlar tarafından tahliye olunan Peşte şehrini zabt etmişti. Pereni Erlau'ya kaçmış, Rogandorf Şut adasına çekilerek yaralarının

[861] Ferdi, varak: 349 ve 350.
[862] «Bir çöpe hüsran eyleyen, bin çöp-1 glran ylrdl» Ferdi, 350,
[863] Ferdi, varak: 351. Macarlar'm «Uzref» adım verdikleri Husrev Paşa. Fessler'ln tstoanfi'ye bakarak yazdığı gibi vefat etmiş olmayıp dördüncü vezirliğe getirilmişti.
[864] Fessle. Engel, tstoanfi'den naklen, 1, 14.
[865] Laçki'nln 1539 senesi raporu.
[866] 13 Temmuz 154Tde İstanbul'a giderken; Fessler'İn sandığı gibi İstanbul' dan dönerken dcğit. Flesson, c. 1, s. 388.
[867] Ferdi, varak: 352.
[868] Istoanlfde Kasson. diğer müverrihlerde Kassan.

ağırlığından orada hayâtı terketmişti. Daha önceleri Ferdinand'ın İstanbul'da elçisi ve son olarak Peşte'deki Avusturya İnce donanmasının kumandanı bulunan, Günş'ün cesur müdâfîinin kardeşi gayretli bir Dalmaçyah olan Jerom, Budin muhasarasında o kadar yara almıştı ki, o da arası çok geçmeden öldü.[869]

Laçki, hasta olmakla beraber, Belgrad'daki Osmanlı ordugâhına ka-. dar askerin arkasından getirilmişti; Pâdişâh1 in Budin'den dönüşünde hemen ölmüş denilebilecek bir halde hürriyeti geri verildi.[870]

25 Ağustos 1541'de, Mehmed Paşa, bütün beğlerle birlikte Budin'den Pâdişâh'ı istikbâle çıktı.[871] Ertesi gün Süleyman askerini Tunan'ın sağ sahiline geçirerek «Alt-Ofen»de ordugâh kurdu. îşte buradadır ki, daha ertesi gün -Osmanlıların 21 Ağustos'ta Rogandorf a galebelerinde esir etmiş oldukları[872] 600 kişi, Avusturyalı Baltazar Puhhaymer ve Bohem-yali Melşbor Borziza gibi bâzı kumandanlar hâriç olmak üzere 28 Ağustos'ta çavuş-başı Ali Ağa Pâdişâh tarafından genç Macaristan Kralı'na altın zincirli ve altın eyerli dört at ve Kraliçe*ye yüzükler, ipekliler, bilezikler hediye etmek üzere Budin'e gitti; bu seferde Pâ-dişâh'ın refakatinde bulunan Şehzade Bâyezîd tarafından da Zapolya'nın oğluna kıymetli hediyeler götürüyordu.[873]

Budin'in İlhak Edilmesi

Elçi Alî Ağa, Pâdişâh'ın bizzat ziyarete gelmesi Devlet'in kanunu hükmünce caiz olmadığını Kraliçe'ye beyân ederek, oğlunu Budin'i o kadar güzel müdâfaa eden asilzadelerle beraber Osmanlı ordugâhına göndermesini söyledi. Bu haber, İzabel'e büyük endîşe vermekten hâlî kalmadı; geceyi bir meclis ile geçirerek Zapolya'mn Ölürken tavsiye etmiş olduğu müşavir papas Martinoçi'nin kararına uygun olarak çocuğunu göndermeğe

[869] tstoanH. kitap: 14, s, 234.
[870] Fessler (7. s. 590)'İn Laçki'nin ancak Belgrad'a vardığında habs edildiğini yazması hatadır. Laçkl'nin Belgrad'da, Fransız elçisi Rinson'un katlinde Şarlken'in- raedhall olmadığı ortaya çıktıktan sonra, saüverlldlğ'.na dâlr 601'lnci sahlfedeki İfâdesinde de yanılıyor (Katona'da Jovius, 21, s. 88). Bizzat Laçki'nin raporundan anlaşıldığı üzere 17 Teşrin-i sânî-den beri esir muamelesi görmüş ve ancak sıhhi durumuna açınılarak bırakılmıştır.
[871] Ferdî ve Pecevi, varak: 77, 4 Cumadel-ulâ.
[872] Bethlen'ln yanlış olarak dediği gibi (1; kitap; 3, s. 371) 29 Ağustos'ta değil.
[873] Peçevi, varak: 78. Osmanlı müverrihleri Bethlen'İn söylediği (1, s. 379), ılkinci şehzade Sellm'den hiç bahsetmezler, fatoanfi, kitap: 14, s. 241; Jovl-. us, c. 11. (Halbuki Peçevî Şehzade Sultan Selim ve Bayezld'in bu serede Padişah İle beraber bulunup ikisi tarafından dahi kral-zâdeye armağanlar gönderildiğini yazar. c. 1, s. 230. Mütercim)

karar verdi. 29 Ağustos'ta -ki Mohaç muharebesinin onbeşinci yıldönümüdür- henüz 1 yaşında bulunan kral-zâde Sigismund Zapolya, bir süt nine, iki dâye, İzabel'in 6 baş-müşâviri Martinoçi, Petroviç, Valanten Tö-rök, Etien Verbeçi, Urben Batyani, Pudmaniçki refakatiyle Osmanlı ordugâhına gönderildi. Küçük Sigismund üç kadınla bir altınlı arabada bulunarak, müşavirler yaya olarak refakat ediyorlardı. Defterdar ve nişancı, birçok sancak-beğleri ve çavuşlarla beraber çocuğu istikbâle gelerek, etrafında yeniçerilerle Pâdişâh'ın muhafızları bulunan bir çadıra götürdüler,[874] Sigismund'u Pâdişâh'a takdim etmeğe Petroviç tâyîn olunmuştu; lâkin çocuk onunla gitmeyip ağlamaya başladı; süt-nine müşavirlerle birlikte bizzat Pâdişâh'ın huzuruna girmeğe mecbur oldu: Podmaniçki ile defterdar ve nişancı az bir müddet içinde kadını dışarı çıkardılar; diğer 5 müşavir dîvân çadırında kaldılar. Pâdişâh, Budin'i kendisine tahsis-etmiş olduğunu vezirleri vâsıtasıyle onlara tebliğ etti. İzabel'in müşavirleri bu haberi öğrendikleri sırada -Kral-zâde'yi götüren alayın geçtiği zaman dost ve müttefik sıfatiyle halka karışmış olan- yeniçeriler şehrin kapılarını zabtetmişlerdi; ahâlî silâhlarını teslim ettikleri ve yeniçerilere iyi muamele gösterdikleri takdirde, mal ve canlarının korunacağını dellâllar ilân ediyorlardı. Güneş batmadan önce Budin bir Osmanlı beldesi olmuştu. Bu eski payitaht, Macaristan Kralı'nin Mohaç bataklıklarında vefatının sene-i devriyesinde bu veçhile sukuut etti; Krallık da Türk-ler*in muzaffer silâhları kuvvetiyle Zapolya'ya verildiği gün, Budin'in zabtıyle oğlunun elinden alınmıştır.

Süleyman, îzabel'in müşavirlerini bir hafta ordugâhında alıkoyarak, Kraliçe'nin İstanbul'a götürülmesinin münasib olup olmıyacağı hakkında onlarla görüşmede bulundu.[875] Bir taraftan da tzabel, babası Sigis-murid'un eski sefiri vâsıtasiyle elçilerinin serbest bırakılması meselesini müzâkere etti.[876] Vâki olan teşebbüslerinde kıymetli hediyelerle teveccühünü

[874] Istoanfi, Jovius (c. 40, s. 285 ile şu eserlere bknz:
Vier Wahraftige Missiven, eyne dea Frauen Isabella Ku-niginn Janus nachgelassene Wittib in Ungarn, wie untreulich der Türk and die iren mit ir umgangen; die andere eyne so in der Belagerung bey der Kuniginn im Schloss gewest, wie es mit Ofen var und nach der Bdagerung ergangen; die dritte eynes Ungarn von Gran wie es itz zu Ofen zugeht die vierdt des Türkischen Tyranen an die Sibenbürger aus dem Latein ins Teutsch gebracht anno 1542. Genç Prens'in Süleyman'ın ordugâhına götürüldüğü zaman maiyyetinde bulunan ve tia-bel'in adamlarından olan biri tarafından yazılmış olan bu eser, başvurmak için kıymetlidir. Lâkin çağdaş tarihçilerin hiçbiri ve hattâ Katona buna vâkıf değildir. Burada bahis mevzuu olan dört mektup Avusturya împ. ve Kral. Hân. Arşivi'ndeki «Târih ve Diplomasi» kısmındadır.

[875] Jovius'un vüzerâ lisanından naklettiği ve Bethlen'den aldığı nutuklar (Katona, 21, s. 75), az l'timâda şayandır. Bethlen Süleyman'ın Budin'e girişini sehven 2 Eylül yerine 29 Ağustos'ta gösterir.

[876] «Per Agarchum Elglsmujutt pmtria legattun.»

kazanmış olduğu- Mihrimâh Sultân'ın kocası Rüstem Paşa tarafından yardım görüyordu. Budin'in zabtedildiği gün yeniçeri ağası Kraliçe'ye ikaametgâhı olan kasrı teslim etmesini ihtar etti; Kraliçe, Sultân Süleyman'a terk edeceğini söylemekle beraber, kendisi içinde bulundukça kimsenin girmesine izin verilmemesini rica etti. îstediği vaad olun-duysa da yerine getirilmedi. Yeniçeri ağası kasrın kapısını zabt ederek, akşama kadar orada bulundu; bu müddet zarfında adamları girip çıkıyor, fakat kimseye fenalıkları olmuyordu; ağanın emriyle hapishaneler açıldı. 1 Eylül 1541'de, bir çavuş, gitmeğe hazırlanmasını ve eşyasını beraber götürmek için öküz satın almasını Kraliçe'ye tebliğ etti. Bu sırada yeniçeri ağası tersanenin anahtarlarını istedi ve aldı. Ertesi gün Sultân Süleyman Budin'e girip (2 Eylül Cum'a) Meryem Ana Kilisesi'ne giderek namaz kılmak suretiyle kiliseyi camie tahvil etti.[877] İki gün sonra nişancı, refakatinde tercüman olduğu halde Kraliçe'ye altın ve laciverdi hatlarla yazılmış bir berât getirdi: Bunda Sultân Süleyman Peygamberce, ecdadına, kılıcına yemin ediyordu ki, Budin'i ancak genç kralın çocukluk müddetince elinde bulunduraack ve bulûğ çağına varınca kendisine tes-lîm edecektir.[878] 1.000 martoloz, 2.000 yeniçeri, 1.000 süvârî, 500 solak, birkaç yüz gemici Budin muhafızlığına memur oldular. Bu askerin kumandası, aslı Macar olup[879] daha önce Bağdâd valiliğinde ve daha sonra Anadolu beğlerbegilinde bulunmuş olan Süleyman Paşa'ya verildi. Pâdişâh bu münâsebetle kendisine vezir, başka bir tâbirle üç tuğlu paşa unvanını ihsan etti,[880] Hayreddîn Efendi müslümanlara kadı tâyin edildi; lzabel'in istanbul'da son elçisi Şansölye Verbeçi beşyüz akçe, yâni 10 duka yevmiye ile Macaristan baş-hâkimliğine terfi olundu. Zapolya'nm oğluna Martinoçi ve Petroviç'in vesayeti altında Transİlvanya (Erdel) sancağının tevcih olunduğuna dâir nişancı tarafından bir berât-ı pâdişâh! çıkarıldığı gün lzabel'in Almanlar tarafından -daha ziyâde Türk Valland denilen Valantin Török'den mâada- müşavirleri salıverildi. Valantin, Türkler'in gayretli bir taraftarı olmakla beraber

[877] Avusturya, Imp. ve KrL Han. Arşivi,

[878] îstoanfi berâtı gördüğünü söyler ve nişancıyı «NisaegU yapar. Ferdî (s. 354) onunla aynı görüştedir. Peçevî (varak: 78), Nişancı Celâl-zâde'nin bu vak'ayı târihinde yazmamasından dolayı taaccüb eder. Bununla beraber, Celâl-zâde (varak: 219), şöyle yazar: «Erdel vilâyetinde sancak-ı hümâyûn virilüp sonra irişüp yarar oldukda girü babası yirine Üngürüs Krallığı tevcih ohnmak üzere muâhede-i hümâyûn şeref-südûr buldı.» Solak-zâde dahî (varak: 113) böyle söyler. Cfimi'ü't-Tevârîh*-de Kâtib Mehmed ve Nuhbetü't-Tevârih dahî genç prens Sigismundi'ye Transilvanya'da sancak tevcihinden bahs ederler. Lutfî'ye de müracaat, varak: 93.

[879] Jovius: «in Hungaria nemine Sulimanus, qui ab lneunte aetate bello captus.» Katona, 21, s. 87. Bethlen, I, s. 393.

[880] tstoanfi, kitap: 14. Pecevl. varak: 78. Ferdi, varak: 355. Gran hâkimi Mustvek (Mustwek)'ln Avusturya arşivindeki lâyihası.

görünüşe göre dîvânda Martinoçi tarafından vâki' olan iftira üzerine Yedikule hapishanesine atılmış, ve beş sene esaretten sonra orada vefat etmiştir.[881] Bu hapishanede hayâtını itmam eden Török ve Malyat ile- oğlu hademe-i hassaya girmiş olan- Pereni Macarların hıyanetlerine Osmanhlar'm ne suretle mükâfat verdikleri hakkında vatandaşlarına müdhiş bîr misâl göstermişlerdir. Török iki oğlunu rehin olarak arz ettiyse de, Pâdişâh, Pereni dahî iki oğlunu İstanbul'a göndermişken ahdini bozduğunu cevaben bildirerek, Hargo ve Siget kalelerinin teslimini daha sağlam bir te'mınât saydığını ilâve etti. 5 Eylül'de Kraliçe kasırdan çıktı. Süleyman Paşa, Martinoçi'nin hanesine yerleşti. Verbeçi Jan Zapolya'nın sarayını ikaametgâh ittihaz ettiyse de, hâkimlik memuriyetini uzun müddet muhafaza edemiyerek, vatanının düşmanı olan tarafın verdiği bu hizmetin âriyle hayâtı terk etti. Hıristiyanlar tarafından mûtâd olan merasim yapılmaksızın Yahûdî mezarlığına gömüldü. Tamışvar (Tameşvar) sancağı Petroviç'e verildi.

(Macaristan'ın) bu gasbı ise Pâdişâh'ın tama'ı m artırmaktan başka bir şeye yaramadı: Kraliçe'nin azimeti esnasında Fünfkirhen kasabasını da arzu etmekte olduğunu kendisine bildirdi, tzâbel çekildikten sonra yeniçeriler Budin kalesini istilâ ettiler.[882]

Kraliçe'nin gitmesinden ve Macaristan Kralları sarayının istilâsından bir gün sonra Ferdinand'ın iki elçisi -ki Salm (Salem) Kontu Nikola ve Sigismund Herberştayn'dir- Osmanlı ordugâhına vâsıl oldular. Bu iki adam târihte şerefli hâtıralar bırakmışlardır: Birincisi, Viyâna'nın cesur müdâfiinin oğlu idi; ikincisi de birçok sefaretlerde seçkin hizmetler göstermişti. Ferdin and; Osmanlı ordusunun hareketini haber alır almaz, yeniden müzâkerelere başlamak maksadıyle sefir için yol ruhsatnamesi İstemişti; iki sefir bu ruhsatnameyle geldiler ki, o zaman mu'tâd olan yazışma usûlüne göre şu mealde idi: «Bâb-ı hümâyûn herkese küşâdedir (açıktır); birşey isteyecek olan herkes girebilir.» Bu ibareye nazaran her elçi bâb-ı devlete gelebilirse de, ruhsat-nâmede bunlar serbest çıkmağa selâhiyetleri belirtilmediği gibi, beynelmilel hukuk hükümlerine göre muamele görecekleri de garanti edilmiyordu.

Sultân Süleyman Ferdinand'ın Laçki tarafından getirilmiş olan son

[881] Mustoek, kezalik.

[882] Mustvek, Avusturya Arşivinde. (Osmanlıların düşmanı tarafından yazılmış alan ve tamamen yalan olduğu da başka hiçbir kaynakta -yerli ve yabancı kaynakta -fcafasedtlmem-W* sabit olan bir rivayetten İbarettir. Hazırlayan).

mektubuna yazdığı cevabnâmede: «Bu hükümdarın bütün Macaristan'ı münhasıran tasarruf talebini bildiren yazısını almış olduğunu, hâlbuki müteveffa kral Zapolya'ya memleketin idaresinden başka birşey verilmeyip binâenaleyh onun saltanat haklarını icra etmeğe hiçbir cihetle hakkı olmadığını; Zapolya'nın oğlu -babası gibi- sâdık bir bende olduğundan, Macaristan hükümetinin pederine verildiği gibi ona da verilmesi kararlaştırıldığım; Osmanlı ordusunun hareketinin, onu bu hükümete sahip kılmak maksadıyla vukua geldiğini» beyân ediyordu.[883]

Salm Kontu Nikola'ya muavin olmak üzere evvelâ Fransuva Revay[884] seçilmişse de, memuriyetini Sigismund Dö Herberştayn'a terk etmişti. İki elçiye verilen talimatta -Belgrad'da bırakılmış olduğu halde- Osmanlı ordusunda zannedilen Siradi Palatini Jerom Laçki ile mümkünse birleşilerek, onunla müzâkere edildikten sonra, Pâdişâh'ın hangi şartlarla sulha muvafakat edeceği anlaşılmak üzere vezirlerle mülakat edilmesi[885] yazılı idi. Bundan başka Salm ve Herberştayn Kral'ın, kendisine verdiği hakları göstermek maksadına müstenid olduğu ve Pâdişâh ile asla muharebe niyetinde olmadığını, Macaristan Kralhğı'na sükûnetle sahiplenmek için verilmesi haklı bulunacak akçeyi te'diyeye hazır bulunduğunu dîvâna garanti etmeğe me'mûr idiler. Macaristan'ın tam olarak temellükü için 100.000 filorine kadar teklif edeceklerdi; eğer bu teklifleri kabul ettiremezler ise, Zapolya'nın vefatından beri Ferdinand tarafından silâhla zabt olunan memleketlerin iadesini ve Avusturya'nın saltanat hukukunu tasdik eden Yukarı Macaristan'ın temellüküne ilişilmemek için, senelik 40.000 filorin ödenmesini taahhüt edeceklerdi.[886]

İki elçi gemiden çıktıkları vakit tercüman Yûnus Beğ değil, Viyana bakkallarından Yohan Pibrah'ın oğlu ikinci tercüman Tainz Tulman ve çavuşbaşı tarafından hoş-âtnedî (hoşgeldin) merasimi icra olundu (7 Eylül). Rüstem Paşa'nın çadırı civarında bir çadıra götürüldüler. Ertesi gün Rüstem

[883] Bu mektup Ayaş Paşa'nın 1537 târihiyle Marya Barzizi eliyle getirilen mektubundan sonra gelmiştir. Maylat'a gönderilen ve ileride bahsedilecek olan bir emir de bundan öncedir. Mezkûr mektup, kronolojik sırayla, Avusturya împ. ve Kral. Hân. Arşivi'ndekİ Süleyman zamanı Türkiye evrakının üçüncüsü-dür. Fakat bir Osmanlı Pâdişâhı tarafından Macaristan Kra-lı'na yazılmış ilk mektuptur. İstanbul'dan Safer 948 (Haziran 1548) târihiyle târihlenmiştir. Tercüman Yûnus Beğ'in Edirne'den 1 Mart 1541 târihinde ve Kral Ferdinand'a yazılmış İtalyanca bir mektubu da mevcuttur. Bunda Yûnus Beğ kendisine «Interpreto deli1 eccelsa Porta del Gran Signore» unvanını veriyor. FerdinancTm cevâbı -ki müsveddesi Avusturya Împ. Hân. Arşivi'nde mevcuttur ve Laçki'nin esaretinden şikâyetle, yeni bir elçi İçin yol ruhsat-nâmesi talebinde bulunmaktadır- 27 Mayıs 1541 tarihlidir.

[884] Nikola Salm ile Sigismund Dö Herbersteyn ve Fransuva Revay'm vezir Rüstem ve Metamed Paşalarla Tercüman Yûnus Beğe 29 Ağustos 1551 tarihli i'timadnamelert (Avust. Aiçlvk).

[885] «Bassas accedant et expiscari contemlant quonam animo ait Turcarum Caesar erga pacem tocandam»

[886] Salm ve Revay'a verilen talimat* müracaat.

Paşa'nın huzuruna kabul oldunduktan sonra, diğer vezîr Mehmed Paşa ve Husrev Paşa'yı ziyarete gittiler.[887] Velâdet-i Meryem gününde elçiler mu'tâd merasim ile huzûr-ı şahaneye kabul olundular: Pâdişâh'ın çadırı yanındaki dîvân çadırında üç vezîr ile birlikte ve minder üzerinde yemek yediler; vezirlerin arkasında kazaskerlerle nişancı bulunuyordu. Elçilerin muhtelif milletlere mensup 46 asilzadeden mürekkep olan maiyyet-leri de sancak beğleri tarafından diğer çadırlarda yemeğe alındılar.[888] Yemeğin sonunda vezirler Pâdişâh'ın çadırına giderek, müteakiben sefirler de huzura davet olundu. Bunlar Sultân Süleyman'ın ayakları altına gayet güzel yaldızlanmış büyük bir kadeh, yalnız saat ve günleri değil, yıldızların hareketlerini de gösterir san'atkârâne yapılmış bir asma saat koydular. Oniki hizmetçi bu saati Pâdişâh'ın huzuruna getirdi; nasıl kurulacağını zât-ı şahaneye tarif etmek üzere yanlarında bir de saatçi vardı. Bundan başka bu san'at eserinin bütün kısımlarını havi bir de kitap takdim edildi. Bir dereceye kadar ilm-i hey'ete (astronomi) vâkıf olan Sultân Süleyman bu makineyi büyük bir dikkatle kontrol etti. Pâdişâh sırmalı bir sâyebân altında bulunduğu halde, yanında bir kalkan, bir gürz, bir yay ile oklar vardı. Rüstem ve Mehmed Paşalar sağında ayakta duruyorlardı, öteki tarafında Ferdinand'ın elçilerini içeri almağa me'mûr olanlar ve -gümüşle müzeyyen asayı taşıyan- baş-silâhdâr'la hasoda-başı bulunuyorlardı. Salm ve Herberştayn birbirini müteâkib Pâdişâh'ın elini öperek memuriyetlerin neden ibaret olduğunu arza giriştiler. Lâkin Pâdişâh, onlar söze başlamadan evvel «Ne diyorlar?» diye sorarak, daha ilk anda sözlerini kesti ve vezirlere hitaben:

- «Başka diyecekleri yoksa, bırakınız gitsinler!» dedi. İki gün sonra Rüstem Paşa ile müzâkereye başladılar. Paşa son şart olmak üzere, Ferdinand'ın zabt etmiş olduğu memleketlerin tamâmı iade edilmedikçe ve Macaristan'ın o tarafta kalacak kısmı için vergi taahhüd olunmadıkça barışa nail olamıyacaklarmı bildirdi.[889]

Sefirler, vergi verilmesine muvafakat etmeğe selâhiyetli olmadıklarını beyân ile, mütâreke akdini ve zincir içinde gördükleri Baltazar Puhhay-mer'le diğer esirlerin mübadelesini taleb ettiler. Rüstem Paşa cevaben, sulh akd olunduğu takdirde esirlerin fidye-i necâtsız iade olunacağını; muharebe

[887] Sigismtmd Dö Herberstayn'm eserlerindeki raporları (1, s. 260), Adelung tarafından yazılıp Peterstoug'da 1818'de basılan Stgismıanâ Dö Harber-ştayn» adh eser. Salm, Husrev Paşa'yı Hassam şeklinde adlandırır ve Bu-aln valisi tâyîn edilmiş sanır.

[888] Jovius'un raporu, ıkitap: 40, s. 258 vd., Herberştayn'ın Katona'daki porunu (21, s. 82) ikmâl eder .O'ndan nafclen Bethlen'in Trans Târihl'ne müracaat, 1, s; 396.

[889] Katona'da Jovius, 21, s. 83; Jovius'dan naklen Bethlen. Adehing'da mund Hçrberstayn, 5. 268.

devam ederse mübadele için fırsat doğmasının tabiî bulunduğunu ifâde etti.[890]

Bu mülakatın ertesi günü Süleyman, elçilerin herbirine iki kaftan, beş top ipekli kumaş, 6.000 akçe (100 duka) verdirdi; ondan sonra veda etmeleri için huzuruna kabul ederek bu defa da ilk mülakattaki merasime riâyet etti. Sigismund DÖ Herberştayn Pâdişâhın elini Öpmeğe hazırlanırken, böğründe ansızın hâsıl olan bir ağrı dizini bükmesine engel olduğundan Rüstem Paşa'ya hitaben: «Allah aşkına bana yardım et!» dedi. Rüstem Paşa elçinin maksadını bildiği halde hiç yardım etmedi. Fakat Sigismund'un hâlini anlamış olan Sultân Süleyman, ihtiyarın itaatinin işareti olan bu protokolü yerine getirmesini kolaylaştırmak için elini kaldırdı; ondan sonra vezirlerine hitaben:

- «Bırakınız, gitsinler» dedi.[891]

Huzurdan çıkılınca Rüstem Paşa, elçileri Tuna boyunca Budin'in hemen duvarları altına kadar götürdü; kendilerine müdhiş bir top takımıy-le nehirde demir üzerinde bulunan ince donanmayı ve muharebe esnasında Türkler'in eline geçen toplan gösterdi. Elçiler ordugâhı bir hendek ile çevrilmiş buldular ki, bu hendek de arabalardan ve zincirle birbirine bağlanmış toplardan mürekkep bir sed ile muhafaza edilmiş ve onların arkasına da derin bir deve dizisi yerleştirilmişti. Sözden ziyâde işarete itaat etmeğe alışkın olan Müslüman askeri elçilerin geçtiği esnada derin bir sessizlik içinde bulundular. Ordugâhda kurulmuş olan birçok çadırların arasında şehenşâhın -diğerlerinin hepsinden daha yüksek olan, yanlan kuleli- çadırlannın nazar-ı dikkati-çekmemesi kaabil değildi. Rüstem Paşa Herberştayn'a:

- «Ne gördün?» diye sordu.

Elçi mâhirâne, müdâhinâne bir cevap verdi:

- «Büyük ve kudretli bir hükümdarın nihayetsiz gücünü gördüm.» dedi.

Ertesi gün Rüstem Paşa elçilere, Pâdişâh'ın Ferdinand'a cevâb-nâmesini vererek, kendisinin de Macaristan Krah'na yazdığı bir mektubu ilâve etti.[892] Bu iki mektup, kenarlan sırmalı torbalar içine konulmuş olup, meallerinde az fark vardı. Pâdişâh, askerinin Macaristan'ı silâhlannın darbesiyle fethetmiş olduğunu ve Ferdinand Gi-an, Tata, Vişgrad, Ştuhlveysenburg şehirlerini iade etmedikçe yeni bir muahede akdine

[890] Katona'da Jovius. 21, s. 86.
[891] Sigismund Dö Herberştayn, s. 270.
[892] Bu mektubun aslı Viyana arşivinde, mevcuttur.

muvafakat etmiyeceğini bildiriyordu. Sefaret heye'ti, Osmanlı ordugâhında 11 gün kalmış ve bunun 7 gününü faydasız müzâkerelerle geçirmişti; 1541 Eylü-lü'nün 18'inde sefaret he/eti Viyana'ya dönmek için gemiye bindi. Çavuş-başı ile tercüman, bunları gemiye binecekleri mahalle kadar götürerek, tayfaya serinlik verecek meşrubattan bol miktarda tedârikine nezâret ettiler.[893]

Elçilerin gitmesinden 6 gün sonra, Kraliçe tâc ile diğer krallık alâmetlerini alarak payitahttan çıktı. Tahtını ve nikâh hediyesi olmak üzere verilen kasrı kaybettiğinden dolayı ağlamak üzere Lippa (Lipve)'ya çekildi.[894] Dört gün sonra da Sultân Süleyman şehri terkederek (22 Eylül), Teşrîn-i sânı ortalarında İstanbul'a vasıl oldu.[895] Budin'de ikaa-meti esnasında, sonraları Baron Dö Lagard nâmıyle asilzadelik verilmiş olan deniz yüzbaşısı Polen, Fransız elçisinin italya'da öldürüldüğünü haber vermeğe gelmişti;[896] Sultân Süleyman bu cinayetin cezasını, Avusturya elçisi olup hasta olmakla beraber hâlâ Belgrad'da mevkuf bulunan Siradi Palatini Jerom Laçki üzerinde icra

[893] Macar âlimi Kys, yirmiüç sene sonra, Herberştayn ve Salem'-in sefareti hakkında İmparator II. Maksimilyen'e ithâfen mufassal ma'lûmât ihtiva eden bir eser neşretmiştir ki, Avust. împ. ve Kral. Hân Arşivi'nde «Târihe Müteallik El Yazmaları» arasındadır; ve unvanı şudur: «Exegeticon, hoc est com-pendiosa quae dam descriptio ad arma sumenda contra effe-rum, Barbarum et Christiani nominis haereditarium hostem Tyrannum Thurcam, Divo Maximüiano Secundo electo Roma-norum Imperatori anno 1564 feliciter dedicatum a humillimo veterano clientulo autore Petro Litterato Kys Quinque eccle-siensi Pannonio Domini Nicolai Olahi Archiepiscopi eccleesiae Strygoniensis Primatiae Regiae Hung. Caes. locumt. familiar» Müellif, şahsı ve kendisinin tercümanlık memuriyeti hakkında şu bilgileri veriyor: «Eo tüne Dominus Comes a Salmis vi-dens ob pestilentiam servitorum suorum penuriam in arce Strygoniensi me et Jeronimum Dwdyth alias Schardelath jam dudum defunctum precatus a Keverend quondam Dno. Paulo de Warda Archiepiscopo ecclesiae Strygoniensis Domino meo in interpretem scribam et servitorem impetraverat, dumque in codem campo turcico horologium magnum argenteum deau-ratum Thurca per Caesaream Majestatem missum in medium Janycherorum (Janissaires) atque Zwlakorum (Solaks) presentiam attelissemus, quidam interpres Thurca et intimus Sec-retarius Imperatoris Thurcarum ex physionomia mea illic me cognoverat nomine Petrus Ewzthery, cum quo ante cladem Ludovici regis dum puerum tredecin annorum ferme agebam in Gymnasio Quinquecccîesiensi sub uno tyrocinio et pı aecep-tore conversati atque eruditi fuimus, quum tempore prefatae infelicis cladis Mochaziensis, quosdam Serenissimi Ludovici regis Hungariae advineam parentis mei prope Quinqueecele-sias tüm profecti ambo fueramus Turci invia publicia regni prope me ceperunt; ego vero Christi propensissima gratia in denssimis dumetis praeceps confugiens conservatus eram; in codem itaque castro tucico, quum cum praefatis Dominis ora-toribus certiş diebus versarer cum eoque interprete Thurcico familiariter tamquam cum meo veterano condiscipulo amica-biliter conversarer in maximo et firmissimo secreto Caesaris Thurcarum campum typum modum et -formam -ad amussim mihi dum bona fide declarasset-perscribendum curavi.»

[894] Beyân olunan ve Gran Hâkimi Mustwek tarafından neşredilen dört mektuptan birincisi Kraliçe îzabella'dan Severino Bona de Balicze Lippa'dan yanlmıç ve 1541 tarihlidir. Bunda şu fıkra okunur: «Wir koennen nicht mer bergen, dass wir von unserer Morgengab nicht mer dann die zwey Geschlaes inne haben Salmath nud die Lippen; das Schloss Chlitzo und Rikel-war haben wir dem Peter Waiwod in der Moldau wieder müs-sen zustellen, der itzo sein Schloss fordert. Von dem andern Schloss Dewa haben wir das ganae jar keinen Heller einge-nommen; die drey Geschloess Thokei, Ravout vod Tata hader romisch Kunig innen, Valentinus Toercek, so man türk Va-landt nannt, hat das Schlos Debrecyn, so hat der Türk unser mit keinem wort nie gedacht.»

[895] Ferdi, îstoanfl İle (kitap: 14) tamamen müttefiktir: «Soüman clrca ldus novembrfs Hadrianopoiün atque inde Oonstanünopollm reversus est.»

[896] Sagredo, kitap: 6, s. 283: «Se ne passo a Buda, dove incomtrato Solimano di ritorno d'Ungherla» Flassen, 1, s. 389, birinci basım.

etmek istemiyerek, onun gitmesine müsâade etti. Şübhesizdir ki, elçi Polen'in orada bulunması beynelmilel hukuk hükümlerine bu şekilde riâyet edilmesine te'sîr etmiştir.[897]

Şarlken'in Cezayir'i Zabtetme Teşebbüsü

Pâdişâhsın İstanbul'a dönüşünden bir ay sonra Osmanlı donanması muzaffer bir şekilde limana girdi. Donanmanın bu muzafferiyetleri Hayreddîn Paşa'nın mahareti eseri olmaktan ziyâde Şarlken'in donanmasını Cezayir önünde perişan eden unsurlar (dört unsur; yani Hava, Su, Ateş, Toprak) m te'sîri İdi.

20 Teşrîn-i evvel 1541'de Şarlken 74 kadırga île muhtelif ebâdda 200 gemiden müteşekkil olup 20.000 piyade, 1.000 süvari[898] ile 400 Malta askerini taşıyan donanmasıyle, Cezayir'in doğusunda bulunan Tementus (Matafus) burnu körfezine demir atmağa gelmişti, imparator donanması içinde -bir yarışın galiblerine mükâfat tertîb edilmek maksadıyle gelinmiş gibi- birçok İspanyol hanımları görülüyordu.

Hayreddîn, eyâleti askerinin kumandasını Hasan Beğ*e bırakmıştı; fakat onun maiyyetine düşmana mukabele edecek asker 600 süvari ile birkaç bin Arab'tan ibaret idi.[899] Şehrin teslimi hakkında yapılan ihtara Hayreddîn girizgâhlı cevâp verdi. Ertesi gün[900] Şarlken askerini harb nizamına sokarak üç koldan yürüdü: ispanyollar önde bulunuyor, ondan sonra Almanlarla İmparator geliyordu; en sonda da Kamillo Kolona.kumandasındaki İtalyanlar ve Malta askeri vardı. Tementus Burnu'ndan Cezayir'e kadar olan düz hattın mesafesi 12 mil ve sahil boyunca 20 milden ibarettir. Bununla beraber zirveleri tutmuş olan kuvvet tarafından taarruza uğrayan asker, bu mesafeyi ancak 3 günde kat edebilmiştir. Üçüncü gün İspanyollar dağın

---

[897] Lâçki bırakıldıktan sonra, Polin'in sefirin îdâmı hakkındaki şikâyetleri, Pâdişâhın bu hususta İmparatorun masumiyetine inandığına delâlet etmez. Zâten Laçki, Fessler*in zannettiği gibi, Pâdişâh Belgrad'a vardığında salıverilmemiştir. Jovius yalnız şu sözleri yazar: «Ex itinere autem Laschium legatum liberaliter dimişit». Yukarıda söylediğimiz dört mektubun Gran hâkiminden Baron Fransuva dö Ravay'ya yazılmış üçüncüsünde şu fıkra yazılıdır: «So ist auch H. Hieronymus Ladzky auch wieder kommen, sagt er habe den türkischen Kaisser 2 tag-reis von Ofen gelassen, und wie er den Török Walandt auf einem reslein umherfüre, er sei angefesselt an Haden und Füs-sen und werde aber nachts angescmidt an Ketten.»
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/196-202.

[898] Malta Şövalyesi VİllagagnonI. CaroH T «zpedtUo ta AfHc*m adlı eserinde askerin miktarını kati surette tâyin eder: 7.000 İspanyol, 6.000 Alman, 6.000 İtalyan, 3.000 her milletten gönüllü, 400 Malta askeri. (Hal-kondilas'ın Bala basımı, s. 597).

[899] Esf&rü'I-Blh&r, varak: 27. Robertson, 800 Türk ve 5.000 Moritanyalı der.

[900] Tftrüı tayin eden eserler VUlacacnoni'oln kitabiyle Gut*» TfcrlM'nden (a. 286) İbarettir. Lâkin ne Robertson, na de «Cexayh"e Dâir M&lûmİt» müellifi bunları bilmezler. Kitap: 1, bab: 2, s. 654.

zirvesini, Almanlar yamaçlarını, İtalyanlar sahili işgal ettiler. Kadırgalar sahil boyunca orduyu tâkîb ve sağ cenahını muhafaza ediyorlardı. Bu kadırgalardan biri Paksos'da Turgud Reis eliyle bir Venedik kaptanından zabt edilmiş ve ertesi sene Korsika sularında geri alınmış olan Caneto Dorya'nın gemisi idi.[901] Mühimmat, yiyip içecek, toplar 23-24 Teşrîn-i evvel gecesi sahile çıkarılacaktı.[902] Akşam hava sakin olduğu halde birdenbire yağmur seylâbelerini def eder şiddetli bir rüzgâr çıktı; müteakiben fırtına o kadar şiddetlendi ki hem ordunun, hem donanmanın selâmetini tehlikede bıraktı. Çadırsız, manto-suz olan asker sabaha kadar aralıksız yağmur yedi. Ertesi sabah hepsinin organları hareketten kalmış, donmuş olduğu halde, toprak da ayaklarının altında kaymaktaydı. 14 kadırga kazaya uğradı M, Prens Melfi ile Canetto Dorya'nın gemileri bunların arasındaydı. Diğer 130 gemi de kaybolmuştu. Birkaç gün evvel mutaassıb bir Murâbıt, Müslümanlarda imdâd-ı İlâhî vuku bulacağını haber vermişti; bu keşfin beklenmedik bir surette tahakkuk etmesi, Cezayir müdâftlerinin cesaretini artırdı ve düşman üzerine yürümeğe karar verdiler. İtalyanlar bunların ânî hücumlarına tutularak evvelâ, daha önce zabtettikleri bir köprünün öte tarafına atıldılar. Lâkin onlar da hücum edip düşmanı geri püskürttüler. Ancak şehrin ateş menzili altına kadar sürmek hatâsını işledikleri gibi, topların ağzı altında bile merdiven kurup çıkmağa cür*et ettiler: Bunların hemen hepsi telef oldu;[903] içlerinden çok azı yola hâkim dağların üzerinde mevzilenmiş olan Arablar'ın dolu gibi yağdırdıkları oklar arasında bizzat ilerleyerek, imdâdlarına gelen împarator'un cesareti sayesinde kurtuldular.[904] Karaya vuran kadırgalardaki 800 Müslüman esiri hürriyetlerine kavuşarak Hıristiyan taife kılıçtan geçirildi.[905] Bu kadırgalardan birinde bulunan ünlü Meksika Fâtihi Fernando Kortez, denizin ve Arablar'ın teşkil ettiği iki büyük tehlikeden pek güçlükle

[901] Gmmao Tarihi, a. 286.

[902] «Cezayir Beyliği Vekayîi» (c. 2, s. 662), bu fırtınayı asker çıkarılmasının ikinci gününde gösteren Robertson'un hatâsına işaret etmiştir. Guvazo'nun verdiği târih, Hacı Kalfa'nın Es-fârü'l-BihâVındakiyle tamamen muvafıktır. İkisi de bu fırtınayı beşinci günün gecesinde (Donanma 20 Teşrîn-i evvelde vâsıl olmuştu) vâki olmuş olmak üzere gösterirler. Yalnız Hacı Kalfa, askerin gelişini 28 Cumâde'1-uhrâ, yâni 20 yerine 19 Teşrîn-i sânî olarak tâyîn etmekle hatâ eder. Hayreddîn vekayîine dâir olan eser, 20 Cumâdel-âhireyi perşembe günü olarak zikreder; 1541 senesinde bu târihe tesadüf eden haftanın perşembesi ise 20 Teşrîn-i evvel'dir. Bu hâle göre adı geçen tarihçiler arasında haftanın günü bakımından ittifak varsa da, ayın hangi günü olduğunda ihtilâf vardır. Guvazo târihinde ise (s. 268), şöyle görülür: «La seguente notte, qual fu ai 24 ottobre.»

[903] Vllagagnoni, s. 599, diyor U: «Attqu© ex Italis eos derdrunt İn fttgam çultHis non magma esset uma milltlae.» Guvazo lae bil'aHs şöyle yazıyor: «Se quei ItalUni haveasoro havuto sesle per dar assalto non • e dublo, ajcuno, ehe la tem p%U&vano dlspemtamente.»

[904] Hacı KaJfa, Esfârü'l-Bİhar.

[905] Verto, c. 1

kurtulabildi. Fırtına üç gün devam etti. Bu müddet esnasında, gemilerin karaya vurmasından kurtulabilmiş olan zahirenin sahile çıkarılmasına imkân bulunamadı. Şarlken atlann kesilmesini emrederek, ordu gıdasını yalnız bunlarla te'mîn etti. Erzakın, topların zayi olması, împarator*u Cezayir üzerindeki tasavvurlarından vazgeçirmeğe mecbur bıraktı. Ric'at emrini verdiği halde, bu da büyük bir güçlükle yapılabildi: Irmaklar nehir kadar büyümüş,[906] toprak bataklık olmuştu.[907] Yollar o derecede bozulmuştu ki, ordu Tementus Kör-fezi'ne gidebilmek için dört gün uğraşmağa mecbur kalarak,[908] ancak 31 Teşrîn-i evvel'de gemilere bindi. Donanma bu misafirden hoşlanmaz sahili terkettiğinin henüz üçüncü günü idi ki, bir fırtına bastırarak donanmayı Bûce (Becâye) körfezine ilticaya ve orada üç hafta demir üzerinde kalmağa mecbur etti.

İmparator, Afrika sahilinde ancak bir ay kalmıştı. Bütün bu zaman esnasında Hayreddîn Barbaros,[909] Şarlken'in donanmasını tahrîb eden fırtınalardan emîn olan bir limanda münvezî kalmıştı. Bundan dolayı, împarator'un hezimeti Kapdân-Paşa'nm himmeti eseri değil, unsurlardın te*sîri sebebiyledir.[910]

Hayreddîn'in aşağıda bahsedilen muharebeleri, Ferdinand aleyhindeki seferden bir sene sonra vukua gelmişse de, Macaristan seferiyle ilgili vak'alann hikâyesini kesmemek için, bu muharebeleri anlatmağa devam edeceğiz. Hayreddîn'in Akdeniz'deki bu yeni hareketleri, Budin'de Pâdişâh tarafından kabul olunmuş ve İstanbul'a beraber gelmiş olan Fransız sefiri Polen'in ısrarı üzerine gerçekleştirilmiştir. Elçi birçok teşebbüslerden sonra, dîvân-ı hümâyunu Şarlken'in aleyhinde muharebeye devam etmekte, Osmanlı Pâdişâftı'nın da efendisi kadar menfaati olduğuna ikna etmeğe

---

[906] Hacı Kalfa, bu seylâbelertn en büyüğünü «Hâras» diye isimlendirir.

[907] Guvâzo Târihi, s., 107.

[908] Cezayir Beyliği Vekayîi sahibi Robertson'un Matafouz'u Cezayir'den üç günlük mesafede göstermesini haklı olarak yanlış bulur. Lâkin o da Robertson gibi donanmanın askeri Mataouz'a çıkardığım ve Vilaganyoni'nin Cezayir'den bu buruna kadar olan mesafeyi, aşağıdaki şekilde, pek açık bir surette gösterdiğini bilmez: «Urbs duode cim fere media ducta linea milli-bus abest a promontorio.» Şu halde, düz bir hat üzere mesafe, «Cezayir Beyliği Vekayîi» sahibinin haklı olarak zannettiği gibi, dört fersahtır. Çünkü Villagenyoni şunu ilâve eder: «Sin autem pedipus eatur propter litoris obüqui tatem 20 millia erant facienda.» Matakouza ismi Arabça Tementûz (?) kelimesinin muharrefidir. Bu isim Esfarii'l-BihâVda zikredilmiştir (s. 27). Pir! Reîs'in bahriye atlasında harita üzerinde ve Obrun'dan müteşekkil koyun yanında bir başkası tarafından yazılmış olarak «Küffârın donanması burada mahv edildi» sözleri görülür. «Cezayir Beyliği Vekayîi» müellifi (c. 1, s. 113) «Monte fuse» yâni îspanyollar'ın «Matifiuc» kelimesini yazdığı halde «Matafoz» kelimesinde «Temend fouze» kelimesini anlayamamış olması hayret vericidir.

[909] GebeTin Tarihe Müteallik EvW**ında dercedilen Antuan Dorya'nin *©u Zamânmın Hatmanmaga Defter Vak'aktn adlı eseri.

[910] Esfarüi-Bihar, Şarlken'ln Cezayir bozgunluğunu saltanattan feragat etmesine karar verdiren sebeplerin en müessirlerinden biri olmak üzere zikreder.

muvaffak oldu. Bunun üzerine tercüman Yûnus Beğ'e 6 sene önce Fransız elçisi Lafore'nin talebi üzerine kendisine verilen memuriyeti

bir kere daha îfâ etmesi için, sefaretle Venedik'e gitmesi emri verildi.[911] Talimatı gereğince, Venedik Cumhuriyetini, İmparator aleyhindeki seferden hissedar olmağa ikna için her türlü mesaîyi sarfedecekti.[912]

Ancak, Venedikliler, ikisi de kuvvetli iki hükümdar araşma girecek kadar kudretli olmadıklarını ve bu mücâdelede kendileri için seyirci bulunmaktan iyi bir hareket olamıyacağını geçmiş tecrübelerle pek iyi bildiklerinden, Osmanlı Devleti'nin teklifini mâhirâne bir surette geçiştirmişlerdir.

Polen, Fontenblu'ya dönüşünde, Hayreddîn'in donanmasının pek yakında sefer açacağını I. Fransuva'ya te'mîn etmekle beraber, Pâdişâh'ın vaadlerine nazaran Osmanlı Amirali'nin Fransa Kralı'ndan ta'lâmât almağa me'mûr olduğunu ifâde etti. Polen, Pelisiye nâmında ikinci bir elçi yanında olduğu halde, Venedik yoluyla İstanbul'a avdette gecikmedi. Sarayın idarecisi ve hadım-ağalarm reisi olan kapu-ağası'nın himayesiyle Pâdişâh ile görüşmeğe nail oldu. Rüstem Paşa'nm nüfuzu, vezîr-i âzamin nüfuzundan üstün gelerek, bu sayede, donanmanın pek yakında geleceğini Kral'a vaad eden bir mektup, Pâdişâh tarafından kendisine verildi.[913]

Hakîkaten Polen, bir müddet sonra -110 kadırga ile 40 küçük gemiden mürekkep bir donanmaya kumanda etmekte olan- Hayreddîn ile birlikte gemiye bindi. Donanma, anîden Messina önünde görünerek ilk ihtarda kale teslîm oldu. Barbaros, nâdir bir güzelliğe sahip olan, Don Diego'-nun kızını esîr alıp, Hıristiyan dînini terkettirerek kendi haremine al* di (1543). Türk donanmasının görünmesi, Ponza adasını Ostia kasabasını telâşa düşürdüyse de, Polen*in o sahiller ahâlîsine yazdığı bir mektup güvenliğin İadesini sağladı; o derecelere kadar ki, Netono ve Ostia ahâlîsi gemilere buğday ve şarâb getirdikleri gibi, Barbaros, Tiber nehri man-sabında hiçbir taraftan endîşeye uğramaksızın su almağa muvaffak oldu. Mâahazâ Roma alt-üst olmuştu. Asilzadeler muharebeye hazırlandılar; papaslar, rahibeler, kadınlar, çocuklar Sabin vadisinde Tivoli'nin öte tarafına kaçtılar.[914]

---

[911] Sagedo, s. 283, Yûnus Beğ'in bu gidişinin suljı ahidnâmesinl yenilemek İçin olduğunu söyler. Paruta, c. I, s. 738, bâza malların talebine dâir olduğunu zanneder. lAkin bunlar I. Fransuva lehine müzâkereye başlamak için bahaneden İbaret olduğu şüphesizdir.

[912] Sagredo, 1, 6, s. 283. Venedik, 1588.

[913] Sagredo (s. 286), bu mektubu nakleder. Fransa Arşivi, Plisiye'-nin sefareti hakkında bu târihte bahsedilmiş olan evvelki sefaretlerin hepsinden az vesikaları ihtiva eder görünüyor. Zî-ra Flassan bile Plisiye'nin ismini zikr etmez. Halbuki Sagredo (s. 248), «Monsignor Pelliciero ordinario ministro» tabiriyle bu elçiden bahseder. Knolles'e de müracaat; c. 1, s. 490: «The sharpe oration of Soliman the Eunue Bassa to Polinus.»

[914] Sagredo (s. 287): «Nella Sabina e in Tivoli.»

Osmanlı donanması Tortone ve Cenova sahillerinden geçerek, Marsilya'ya demir attı. Hayreddîn şehirde büyük bir tantana ile kabul olundu. Polen, burada kral tarafından evvelce gönderilmiş bir takım emirler buldu ki, Fransız kuvvetlerinin Osmanlı kuvvetleriyle birleşerek derhâl Nis'i muhasara etmelerini bildiriyordu. Angein dukasının emri altında 22 kadırga ve 18 büyük gemiden mürekkep Fransız ve 150 yelkenden mürekkep Osmanlı donanması derhâl Nis önüne gittiler. Kale -eskiden Barba-rosu'n esaretinde bulunmuş olan- Malta Şövalyesi Paolo Simeoni tarafından kahramanca müdâfaa edildi.[915] Şehrin yağma edilmeyeceğine dâir Polen'in Barbaros nâmına verdiği söz üzerine, Nis, teslim olmakta gecikmedi[916] (20 Ağustos 1543). Yenieçriler büyük bir ganimet almak ümidinde aldanarak ve kalenin batarya ateşlerine karşı mukavemette devam ettiğini görerek söylenmeğe başladılar. Biraz sonra Fransızların barutu kalmayıp Osmanlılardan satın almak mecburiyetinde kaldılar. Hay-reddîn, ihmâllerinden ve bütün bu teşebbüsün idaresinde gösterdikleri hafifliklerinden dolayı kendilerini ayıpladı ve Pâdigâh'ın donanmasının parlak işler görmeğe alışmış olduğunu ve Nis'in zabtı gibi neticesi ehemmiyetsiz şeyler için şerefini tehlikeye koymak istemediğini bildirdi. Angein Dukası, Barbaros'un hiddetini pek güç teskin edebildi. Bununla beraber, Marvi Guvastonun muhâsırlann donanmalarından üstün bir kuvvetle pek yakında geleceğine dâir kale kumandanına yazdığı bir mektubun ele geçirilmesi, Osmanlıların muhasaranın kaldırılmasına karar vermeleri sonucunu doğurdu. Lâkin şehri yağma edip yakmadan çekilmediler.[917]

Nis, Alp Dağlan ile Akdeniz arasındaki mıntıkada, Osmanlılarca marÛfiyet kazanmış yegâne şehirdir ki, II. Bâyezîd'in kardeşi talihsiz Cem'in mecburî ikaametgâhı olmuş ve 60 sene sonra, Fransız donanmasının bir Hıristiyan hükümetine karşı Osmanlı donanmasıyle birleşmesi gibi garîb bir manzarayı görmüştür.[918]

Osmanlı ülkelerinin batısında bu vak'alar cereyan ederken Kırım'da karışıklık zuhur ederek, Pâdişâh'ın ve bilhassa iltifâtdîdesi Rüstem Pa-şa'nın

[915] Sagredo, s. 287.
[916] Tarih Flassan'da kayıtlıdır. 1, s. 390.
[917] Sagredo, c, 287.
[918] Nysa muhasarası Esfârül-Bihâr'dan ve Hayreddın'in vekayîin-den başka Sinan Çavuş'un 1542 ve 1543 Macaristan seferi târihi eserinde dahî zikredilmiştir. Bu müverrih Fransız donanmasının ihtiva ettiği gemilerin miktarını sekizi kadırga ve dördü büyük gemi olmak üzere yalnız 12 gösterir. Onun rivâye* tine göre Hayreddîn Osmanlı donanmasını kışı geçirmek üzere İstanbul'a getirmeğe ruhsat isteyerek, Sultân Süleyman'ın tercüman Hasan vâsıtasiyle gönderdiği mektup mucibince, dönmeğe me'zûn olmuştur (Târih-i Sinan, varak: 186). Süleyman'ın emri gereğince Hayreddın'in Sinan Çavuş'a söyleyerek yazdırmış olduğu bu eser, Cezayir muhasarasının kaldırılışı zamanında biter (Adı geçen eser Gazav&t-ı Hayreddîn Paşa adıyla malûmdur. Hazırlayan).

nazar-ı dikkatim celbetmişti. Yarımadanın sükûnunu bozan bu ahvâl, Rüstem Faşa'nın siyâseti neticesi idi. Yukarıda yazdığımız veçhile, Sultân Selim'in Şah ismail ile muharebesinde beraberinde olan Saadet Giray, Sultân Süleyman'ın Bağdâd seferine kadar Kırım'ı idare etmişti. O sırada İslâm Giray'ın entrikalarından dolayı hükümeti terk etmeğe karar vermiş ve birkaç sene sonra bir Osmanlı vilâyeti merkezi olmuş olan Bağdâd'da vefat etmişti.[919] İslâm Giray, kardeşi Özbek Giray'ı «kal-gay» nasbetmiş olmakla beraber, Devlet, islâm Giray'ın hanlığım tasdik etmiyerek Mengli Giray'ın oğlu olup Kazan Hânı bulunan Sâhib Giray'ı Hanlığa getirdi ve islâm Giray'ı kalgaylık mertebesine indirdi (1532/939).

Sâhib Giray'ın hanlığım pekiştirmek için Pâdişâh kendisine 300 topçu, 300 silâhçı, 1.000 yeniçeri, bir miktar akçe göndermiştir ki, o zamandan beri her Hân değişmesinde pâdişâh tarafından «sekban akçesi» nâmıyle hediye edilecek akçe miktarının bu kadar omlası teamül hâline getirilmiştir.[920]

Sâhib Giray, islâm Giray ile ancak 18 ay iyi geçinebildi; Nogay beğlerinden Bakî Beğ'in yardımıyle İslâm Giray'ı su doldurulmuş bir fıçı içinde soğuktan öldürmüş ve müteakiben Bakî Beğ'i de aynı hâle uğratarak, hem mağduru, hem de gadrinin âletini, ikisini birden mezara gömmüştür. Kerîmesi Sâhib Giray ile izdivaç etmiş olan Alî Beğ, kardeşi Bakî Beğ'in intikamını almak üzere 12.000 kişilik bir ordu topladı. Lâkin Sâhib Giray 40.000 muhârib ile Alî Beğ'in askerini bir boğazda yakalayıp mahvetti.[921] Eğer ihtiyatsızlıkla söylediği birkaç sözden dolayı vezîr-i âzam. Rüstem Paşa'mn husûmetini üzerine çekmemiş olsaydı, bu muzafferiyet Kırım saltanatının kendi inhisarında kalmasını sağlayacaktı.[922]

Mübarek Giray'ın oğlu, Mengli Giray'ın torunu Devlet Giray, o zaman rehin sıfatıyle istanbul'da bulunuyordu. Amcaları Mehmed Giray ve Sâadet Giray'ın hükümetlerinde, zevcinin vefatından sonra birbirini mü-teâkib bu iki hânın yatağına intikal eden validesinin himayesiyle ölümden kurtulmuştu.[923] Yeğeninin İstanbul'da bulunmasından haklı 'olarak endîşe eden Sâhib Giray, Erderhân, yâni Hacı Tarhan memleketi hanlığı için onu tavsiye etti. Rüstem Paşa zahirde bu teklifi münâsib gördü; Devlet Giray resmî surette Ejderhan Hanlığı'na, lâkin gizli surette de Kırım Hanlığı'na

[919] Nuhbe*ü't-T«*ârlh, Saadet Giray'ın veffttmi 1532 senesinde zikredene de, E«-Seb'fi's-S«yyftr, tft 1537 senesinde fteterlr.
[920] Et-Seb'a's-Segry&r, varak: 64.
[921] Cenâbt, varak: 121.
[922] NuhbetU't-Tevirth, varak: 253.
[923] Cea&bl. Es-Sebft*s-S«gry*r.

tâyin olundu; Sâhib Giray da askeriyle o zaman alenî isyan hâlinde bulunan Çerkesler'in ve özellikle Şâne kabilesinin üzerine yürümeğe me'mûr oldu. Sâhib Giray, rakibine karşı memleketi boş bıraktığı sırada Devlet Giray Akkirman'a vararak alenî surette Ejderhan Ham olmak üzere kabul olundu (952/1545). Müteakiben Kırım Hânı unvanını alarak, Pâdişâh'ın berâtını ibraz etmekle kendisini bu şekilde tanıttı. Kal-gay Emin Giray'ın üzerine yürüyüp Bulak Giray ile Mübarek Giray'ı esaretten kurtardı ve Sâhib Giray'ın akrabasından birçoklarıyle beraber bunları amcasının öldürülmesi hususunda teşvik etti. Hakîkaten Sâhib Giray düşmanlarının vurduğu 17 hançer yarasıyle telef oldu. Bahçesaray yakınında Salacık'da Giray ailesinin müessisi olan ceddi Hacı Giray için yaptırmış olduğu kubbe altına defnolundu.[924] Tabîb ve şâir Kaysûnt-zâde Nidâî -ki Sâhib Giray'ın idamını gözleriyle görmüştü- manzum bir eserinde hâtırasını dile getirmiştir.

Sultân Süleyman, Budin'den dönüşünde devlet işlerinin muhtâc olduğu ihtimamı unutmamakla beraber, av eğlencesiyle uğraşmağa başladı. Vilâyetlerin idaresi hususunda bâzı değişiklikler uygulanarak, Budin vâ-lîsi Macar Süleyman Paşa hastalıktan dolayı hizmete iktidarı kalmadığını beyân ile tekaüdlüğünü taleb ettiğinden dolayı, onun memuriyeti Balı Beğ*e tevcih olunmuş ve Süleyman Paşa vatanının mahkûmiyetinden sonra çok yaşamamıştır.[925] Diyârbekir hükümetinde bulunan diğer bir Balı, devlet mallarından çaldığına dâir defterdarı tarafından vâki olan ihbar üzerine, azledildi. Karaman vâlîsi Hüseyin Paşa da vezîr-i âzamin ithamından dolayı azledildi. Bunlardan birincisinin mansıbı Dülkadiriyye vâlîsi Ala Paşa'ya ve ikincisinin hizmeti Ramazan-oğlu Pîrî Paşa'ya verildi.[926] Emlâk-i hümâyûn idaresi hususunda sû'-i istimallerin tahkîkı-na me'mûr olan Şâm kadısının iş/ârı üzerine, Bağdâd vâlîsi Üveys Paşa azledilip yerine Ayaş Paşa tâyîn olundu.[927] Pâdişâh, Şehzade Mehmed'i Saruhan valiliğine tâyîn etti ve 3 milyon akçeden (60.000 duka> aşağı olmayan bir tahsisat verdi. Diğer şehzadesi Selîm'i Konya valiliğine gönderdi. Şehzade Mehmed, tâyini günü pederinin elinden hükümranlığının alâmeti olmak üzere tabi ve alem alarak, birkaç gün Üsküdar'da kaldıktan sonra, memuriyet merkezine gitti. Şehzade

[924] Eg-fe&'ft's-Seyyfcr, varak: 65,
[925] Ferdî varak: 360), Pâdişâh tarafından Budin'den ikaame olunan ilk vâlî -Wernharlın (Katona, c. 21, s. 91) zannettiği gibi- Budin'de evkaf kurucusu Mehmed değil, aslı Macar olan Süleyman Paşa olduğunu göstermektedir. Gran Irâfrî""™» raporu (yukarıda bahsedilen mektupların üçüncüsü) Ferdî'yi te'yîd eder: «Der Türk hat zu Ofen Suteiman Bassa lassen, der uvor in Babilonien gewest.»
[926] Ferdi, varak: 360.
[927] Kezalü, varak: 362.

Selim hakkında da bu merasim icra olundu.[928]

Sultân Süleyman, Macaristan'ı henüz terketmişti ki, Osmanlı ordusunun iki fırkası memleket dâhilinde akınlara başladılar. Bosna valisinin emri altında bulunan birincisi, Moravya üzerine yöneldi. Fakat taşkın hâlinde bulunan Vag nehrine tesadüf ederek, yolda durmaya mecbur kaldı, ikincisi Transilvanya'yı kendi lehine ve Pâdişâh aleyhine isyan ettirmeğe teşebbüs etmekle suçlanan Amerik Balassa ile Maliat'ın arazîsini tah-rîb etmek üzere Gyarmat üzerine yürüdü (Nisan 1542) Balassa aleyhine çıkarılmış ve üslûbunun şiddetiyle dikkate değer bulunmuş olan bir ferman, Transilvanyalılar'a öğretti ki, memleketleri Pâdişâh'a ait ve kendileri Pâdişâh'ın kullarından sayılmış olduğundan, eğer Ferdinand'm tekliflerine kulak asacak olurlarsa 100.000 Tatar ve Akıncı, yurtlarını kan ve ateş içinde bırakacaktır.[929] Zapolya'nin vefatından sonra İstanbul'da görünmüş olan kâtib Trankilus Andronikus Pâdişâh'ın âlîcenâblığına lâyık bir ihsan olmak üzere, Maacristan'ın terkini ve mukabilinde senelik 50.000 ve bu da kâfi görünmediği takdirde 100.000[930] duka takdimini teklif etmek üzere, Ferdinand tarafından yine İstanbul'a gönderildi. î*ti-mâd-nâmede sefîr gönderilmesindeki gecikme için yol ruhsatnamesinin mevcud bulunmaması mazeret sebebi olarak gösteriliyordu.[931]

Vezirler Trankilus'un tekliflerini o derecede ehemmiyetsiz tuttular H, Pâdişâh'ın huzuruna kabulüne muvafakat göstermediler. Ferdinand'm kendisiyle Zapolya arasında akdedilmiş olan muahedeye istinâd eden hakkının meşrûiyyetine dâir Trankilus'un ileriye sürdüğü sebeplere cevab olarak, vezirler o haktan büsbütün başka bir suretle, daha manidar olan fetih hakkını ortaya koydular. Vezîr-i âzam Hadım Süleyman Paga -beyliğini Osmanlılar'a karşı dâima müdâfaa etmiş olduğu için bütün ailesiyle birlikte başı kesilmiş olan- Alâü'd-devle'nin hâline uğrayabileceğini efendisine

[928] Ferdî (varak: 363). Bu müellifin güzel târihi Peşte muhasarası ve muhtelif eyaletlerdeki değişiklikler sırasında kalır. Bu târihin kolleksiyonumdaki nüshasının bir şehzade tarafından yazılmış olduğu görünür. Çünkü sonunda şu sözler vardır: «Ke-tebetü'l-fakîr Âl-i Osman.»

[929] Trankilus Andronikos'a verilen 1 Temmuz 1542 t&rlhlt talimattan: <Bt hile dlctus nuntius noster studeblt, impetraret et persuaderet Magnltudînl sunae (pâdişâhın) si non nişi gloriosissünum et Invicto anlmo suo dignisaimura esse regnum Hungartae sua l'i>eralitabe nobis possldendum daret, haberetque nos tot Regnorum Prlnclpem, qui ad Magnlıtudinem şuam ret-peetum habentes, annua splendlda et Magnttudinc sua dlgnamuneta eldem offeramus.

[930] Trankilus Andronikos'a verilen 1 Temmuz 1542 t&rlhlt talimattan: <Bt hile dlctus nuntius noster studeblt, impetraret et persuaderet Magnltudînl sunae (pâdişâhın) si non nişi gloriosissünum et Invicto anlmo suo dignisaimura esse regnum Hungartae sua l'i>eralitabe nobis possldendum daret, haberetque nos tot Regnorum Prlnclpem, qui ad Magnlıtudinem şuam ret-peetum habentes, annua splendlda et Magnttudinc sua dlgnamuneta eldem offeramus.

[931] Avusturya İmp. ve Kral. Hân. Arşivindeki itimadnftmeye bkz.

yazmasını sefire ihtar etmek derecesine kadar gitti. Henüz ikinci vezir bulunan Rüstem ilâveten dedi ki:

- «tbrâhîm, Viyana'yı ancak parmağının ucuyle tutmuştur; ben İki elimle kavramak isterim. Efendin bize karşı Alman, İspanyol, İtalyan olan tebeasını değil, bizim tebeamızı: Macarlar'ı, Transilvanyalılar'ı, Moldav-yalılardı tahrîk etsin. Eğer sen Pâdİşâh'ı göremiyorsan, dest-bûs merasimine nail olamıyorsan, bunu getirdiğin tekliflerden başka birşey hamletme.» Hattâ vezir, yol ruhsatnamesinde bâb-ı hümâyûnun birşey istemek için gelmek arzusunda bulunan dost ve düşman herkese açık olduğu beyân ediliyorsa da, dönüş garantisine dâir birşey olmadığını hatırlatınca, Trankilus, Laçki gibi kendisinin de esîr olarak tevkif edileceğinden korktu. Ancak bu tehdîd icra olunmayıp Trankilus Andronikos 9 Te§rîn-i evvel târihinde İstanbul'dan çıkabildi; fakat hiçbirşeye muvaffak olama* di.[932]

Peşte Muhasarası

Trankilus Andronikos İstanbul'da faydasız müzâkerelere devam etmek-te iken, Ferdinand'm ordusu -12 sene Önce Yurişiç ve Lamberg*in sefaTrankilus Andronikos'a verilen 1 Temmuz 1542 t&rlhlt talimattan: <Bt hile dlctus nuntius noster studeblt, impetraret et persuaderet Magnltudînl sunae (pâdişâhın) si non nişi gloriosissünum et Invicto anlmo suo dignisai-mura esse regnum Hungartae sua l'i>eralitabe nobis posslдendum daret, haberetque nos tot Regnorum Prlnclpem, qui ad Magnlıtudinem şuam ret-peetum habentes, annua splendlda et Magnttudinc sua dlgnamuneta eldem offeramus.

retleri sırasında Bogandorf un yaptığı gibi- Peşte'yi muhasaraya geldi. Yeni Peşte Vâlîsi Bali Paşa, Bosna Vâlîsi Ulama Paşa ile Pozağa sancak-beği Murad Beğ'i imdadına çağırdı; Ulama 3.000, Murad 1.000 süvari getirdi. Bunların en büyük zabitleri olan sekban-başı Yûsuf'un[933] kumandasındaki 1.000 Yeniçeri, Balı Paşa'n in askeri arasında muharebe ediyordu; askerin geri kalan kısmı hudud askerinden, azablardan, marto-lozlardan mürekkeb idi.[934]

[932] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/202-209.
[933] Istoanfi (kitap: 15, s. 249): «Duce Jusopho Chiliarcho, qui, quob dello persico camelis et sarcinariis jumentis praefuisset sagmarius aut Segvanbassa appela batr> demekle, büyük bir hatâ yapıyor. Çünkü «sekbân-başı» kelimesinin asıl mânâsı «köpek muhâfızlannm başı» demek olup, bu memuriyetin deve ve eşya şevkiyle bir münâsebeti yoktur. Fessler ise bu memuriyet unvanını «Jusuph Sagmar» şeklinde sanki bir isim imiş gibi yazar.
[934] Asaporum, Sarhoriorum. Martolosorum». tlcüıei kelime, eserhad askeri» demek olan «serhadlbden bozmadır.

Almanlar'la İtalyanlar arasında ortaya çıkan yanlış anlama neticesi olarak, hücuma Almanlar iştirak etmedi; bundan dolayı İtalyan Vitelli, Mediçi, PaÜavici'nin şiddetleri Macar Zerrini, Revay, Banfi'nin kahramanlıkları, hücum edenlerin 40 topla açmış oldukları gediği zabt edip de içeri girmelerine müsâid olmadı, Revay ağır yaralandı, Banfi öldü. Ferdinand'uı ordusu 80.000'den aşağı değildi; bir anda Brandeburg elektörü Yoakim 40.000 piyade ile 80.000 süvariye kumanda ediyordu; îstirya kaptanı Jan Ungand'ın 10.000, Macar Gaspar Seredi ile Piyer Pereni'nin 16'şar bin askeri vardı. Sekiz alman harb danışmanı sıfatıyle ordu maiyyetinde idiler. Bu kadar müşavir ve reislerin birbirine aykırı te'sirleri harekâtın birliğine ve seferin neticesine menfî istikamette te'sîr etti. Muhasaraya başlanıldıktan 7 gün sonra 80.000 [yukarıdaki hesaba göre 90.000] miktarında olan muhasırlar ric'at ederek, şu hareketleriyle hepsi 8.000'den ibaret olan Peşte muhafızlarına mağlûb olduklarını i'tirâf etmiş oldular.[935]

Onuncu Sefer-İ Hümâyûn

1543 baharının ilk günlerinde Sultân Süleyman'ın muzaffer sancakları, yine Macaristan üzerine yürüdü. Bu sefer -ki Süleyman'ın bizzat idare ettiği seferlerin onuncusudur- askerin intizama riâyeti ve levazım tedârikinde gösterilen ihtiyat hususlarında, diğer seferlere nisbetle daha ziyâde dikkate şayandır. Ordunun azimetinden önce Pâdişâh, 188.000 mi-nut arpa ve 40.000 minut un toplattırmıştı; Alî Beğ ve vezîr-i âzam İbrâ-hîm Paşa'rıın kapıcı-başısı olup Alî Beğ'in maiyyetinde en büyük zabit olan Segedin Beği Sinan Ağa kumandasında, 371 gemilik bir donanma bu mühimmatı Karadeniz'den naklederek Tuna'dan yukarı çıkarmağa me'-mûr idi. Sultân Süleyman, kışı Edirne'de geçirmiş ve Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa'yı Şubat nihayetine doğru oradan Sofya'ya göndermişti.[936] Kendisi de 18 Muharrem 950 / 23 Nîsân 1543'de, muazzam bir debdebe ile Edirne'den hareket etti.[937]

[935] Sinan Çavuş 1543 Macaristan seferi târihinde, zâten mübalâğalı olan 80.000 rakamına, bir sıfır ilâve eder. Bütün müverrihlerden Peşte muhasarası hakkında en ziyâde tafsilât veren Peçevî, kuşatanların kuvvetini 100.000'e çıkararak, Türkler'e has bir üslûbla «Cümle Hersekler ve beğler ve kral olan si-kâller»in geldiğini yazar. Istoanfi'nin Peşte imdadına geldiklerini zikrettiği paşalardan başka, Peçevî, Semendire beği Du-kakîn-zâde Mehmed Beğ*i, Yahya Paşa-zâde Mehmed Beğ'in oğlu Pozaga beği Arslan Beğ*i, Alacahisar Beği Bîdehân Beği, Küs beği Murâd Beğ*i ve Köstendil beği Hızır Begi zikreder. Peçevî bu malûmatı Hızır Beğ'den işitmiştir. (Bîdehân, İstanbul matbuunda «Dihân Mehmed Beğ»dir. Mütercim).
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/209-210.
[936] Sinan Çavuş, varak: 26 ve 28.
[937] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/210.

Orduy-U Hümâyûnun Muazzam Yürüyüşü

Susuzluk hissedenlere su vermek üzere dolu kırba götürmeğe me'mûr olan sakalar, ordunun en ilerisinde idiler; onlardan sonra, herbiri yedi baş-dan mürekkebi ve dolayısiyle hepsi 2.100'e varan 300 katar katıra yüklen-miş hazîne ile pâdişâhın eşyası geliyordu; daha sonra yedekte 100 tavile (birbirine bağlanmış hayvanlardan müteşekkil katar) ve her tavile 9 i'ti-bâriyle 900 baş at, levazım yüklü 900 katar, yâni her katar 6 i'tibâriyle 5.400 baş deve bulunuyordu. 1.000 cebeci, 500 lağımcı, 800 topçu, ağalarıyla 400 top-arabacısı, kâhyalar, kâtibler onları ve saray erkânı, kilerci-başı, hazînedâr-başı, kapı-ağası da bunları tâkîb ediyorlardı. Müteakiben iki cenaha ayrılmış süvariler geliyordu; sağ cenâhda kırmızı sancaklany-le 2.000 sipâhî, yeşil sancaklarıyle 500 ulûfeci, beyaz sancaklanyle 500 gu-rebâ (garibler); sol cenâhda sarı sancaklarıyle 2.000 silâhdâr, yeşil ve beyaz çubuklu sancaklarıyle 500 ulûfeci, beyaz ve kırmızı çubuklu sancak* larıyle 500 gurebâ vardı. Bu askerin arkasında da dîvân erkânı, nişancı-başı, kazaskerler, önlerinde dörder tuğ bulunan ve zâbitleriyle, köleleriy-le çevrili olan 4 vezir bulunmakta idiler. Onlardan sonra Pâdişâh'ın şikar (av) hademesi, yâni doğancılar, şahinciler, çakırcılar, atmacacüar, zağarcılar, samsoncular, müteferrikalar, çaşnigîrler,[938] ıstabl-ı âmire hademesi geliyordu. Gemleri ve üzengileri gümüşlü, eyer ve gâşiyelerinin kenarları sırmalı Rumeli, Anadolu, Karaman, Kürd, Acem, Arab atlıları birinci ve ikinci emîr-i âhûr ile serrâclar, silâhşorlar ve onların kethüda ve kâtibleri tarafından sevk olunmakta idiler. 300 mâbeynci (kapıcı-başı) at üzerinde ordunun en seçkin kısmının, yâni kılıç, mızrak ve uzun tüfek ile silâhlı 12.000 yeniçerinin ilerisinde gider ve yeniçerilerin kırmızı bayrakları önünde üç tuğ bulunurdu. Nihayet yedi altın çubuklu alem ile yedi tuğ zât-ı şevket-simât-ı pâdişâhînin yaklaştığım haber veriyordu.[939] Âletlerini demirden zincir ile boğazlarına takmış 100 nekkaareci ile 100 tabl-zen harb havaları terennüm ediyorlardı. Bunları takiben 400 solak bulunuyor, solakların başları pâdişâhın özengisi yanında idiler; bunlar sorguçlarla müzeyyen külah ve

[938] «Les chasseurs au faucon. a la grue et a l'fejervier, les gardlens des dogues et des furets, IH tourrlers, les 6cuyers tranchants.»

[939] Bu muzafferâne hareketin tarifi, Sinan Çavuş'da 15 varak doldurur. Pâdişâh'ın azimetini Celâl-zâde (varak: 244) ve Peçevî (varak: 80) 18 Muharrem / 23 Nisan, pazartesi olarak gösterirler. Sinan Çavuş 18. yerine 12 demekle beraber, pazartesiyi Çarşamba'ya çevirir. Bu ise katmerli hatâdır. Çünkü, 12 Muharrem (18 Nisan) Sah'ya tesadüf eder.

keçe giymiş oldukları ve ipek kuşak kuşanmış bulundukları halde arkalarında san'atkârâne işlenmiş ve altın kakma vurulmuş ok gılâfları bulunurdu. Solakların pâdişâh etrafında teşkil ettikleri dâirenin hâricinde çavuş-başı maiyyetiyle giden 150 çavuş gümüşten küçük zincir parçaları asılı ve yine gümüşten yapılmış olan asalarını sallayarak bunların çıkardıkları sese bin defa tekrar ettikleri «Pâdişâhım çok yaşa!» sadâlarını karıştırmakta idiler. Solakların teşkil ettikleri saffın içinde -başlarında altm miğfer ve ellerinde altın mızrak bulunan ve en kıymetli kumaşlardan yapılmış elbiseler giymiş olan- 70 peyk vardı. Zât-ı şâhâne bunların ortasında gayet güzel bir ata binmişti; zât-ı şevketleri, Osmanlı müverrihinin tâbirince «hafif bulutlar arkasından şa'şaa-bahşâ olan güneş gibi- solakların dalgalanan sorguçları arasında mestur idi.[940]

Valpo Ve Şikloş'un Fethi

Sultân Süleyman bu debdebe ve tantana ile İstanbul'dan çıktığı sırada, îsklavonya ve Macaristan'da Budin Vâlîsi Balı Paşa ve Bosna Vâlîsi Ulama Paşa seferi başlatmış idiler. Ulama, Pozağa sancak-beği Murad ve Mohaç sancak-beği Kaasım ile birleştikten sonra, Urben Batyani'nin elinde bulunan, Kris ile Pozağa arasmdaM Atine kulesi önüne giderek, Ett-yen Banfî'nin elinde bulunan Safronik ve Geglaviç'in elinde bulunan Be-lustina kaleleriyle beraber Okla'yı zabt etmişti. Türk kumandanları La-dislas More ismindeki cesur haydudu da Rahoça kulesinden def ettiler. More, Matra Tepesi'nin eteğindeki dostu Etiyen Lozonç'a âit Nana kulesine sığındı. Lâkin Balı Paşa Nana'yı da alarak More*yi ve oğullarını Ye-dikule'de Maliat ve Valantin Török'ün nasibinden hissedar olmak üzere istanbul'a gönderdi. More ile oğullan dinlerini değiştirerek, kendilerini beklemekte olan esaretten kurtuldular; dinlerini değiştirdikleri takdirde kendilerine me'mûriyetler, rübteler verileceği vaad dilen Maliat ve TörÖk ise, vatanlarına sadâkat etmemiş oldukları halde, dînlerine sadâkat göstererek hapishane içinde zayıflayıp kaldılar.[941]

- Pozağa Beği Murad Beğ, Köstendil Beği Hızır Beğ, Avlonya Beği Mesih Beğ, înebahtı sancakbeği Yahya Paşa-oğlu Ahmed Beğ[942] ösek'in üst

[940] Sinan Çavuş, varak: 30-36.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/211-212.
[941] Istoanfi, 1, 15; Katana, 21. s, 289.
[942] Peçevl, varak: 81. Bu müverrih, İstoonfi'nin Ulama ve Murad İle birlikte zikrettiği Kaasım'dan bahsetmez.

tarafında ve Tuna'nın doğu sahilinde, beş sene önce Kaçyaner'in firarına ve Lodron'un şanlı ölümüne şâhid olan sahradaki Valpo'yu muhasara ettiler.[943] Orduy-i Hümâyûn mukaddimesini teşkil eden Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa birliklerinin Valpo'ya gelmesi gecikmedi. Pâdişâh, oğlu Bâyezîd ile beraber Edirne'den Filibeye gitmiş ve Anadolu beğlerbeği İbrahim Pasa orada orduya İltihak etmişti (24 Muharrem - 29 Nîsân)[944] Balkan tepelerinde av ile geçirilen üç gün içindeydi M, Pâdişâh payitahttan gönderilen bir ulaktan, Hayreddîn'in Fransız elçisini beraber alarak 126 gemi ile İstanbul'dan Akdeniz Boğazı'na yelken açtığım haber aldı. Mohaç Beği Kaasım da o sırada mufassal bir arîzasıyle düşmanın. Seksâr'da kurmuş olduğu bir tuzaktan muvaffakiyetle kurtulduğunu arz etti. Sofya'da, Budin vâlîsi Balı Paşa'nın vefatı haberi geldi; onun mansıbı Yahya Paşa-zâde Mehmed Paşa'ya verildi. Yine bu sırada dîvânda bâzı kadı ve müderrislerin terfi işlemleri yapıldı.

Ordu Sofya'yı terkedince, Pozağa sancak-beği Murad Beğ'den vezîr-i azama gelen bir mektup, Valpo'nun muhasaraya alınmış ve Şikloş ile Fünfkirhen'de[945] toplanan[946] düşmanın perişan edilmiş olduğunu bildiriyordu.[947]

Öşek'e varılmadan önce Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa'dan gelen ulak,

---

[943] Jovlus, 43, «. 476.

[944] Celftl-sade, s. 240. Sinan Çavuş, varak: 47. Ordu aırasıyle Çlrmen'den, Begalam, Günbefti, Çakıraga, Değirmenli mezralarından, H&IidlÎ Çayın'n-dan, Rogos Köytt'nden «eçmiştir. Yaasıcayayla DaâlarVnda, üç gün ay düzenlenmiştir.

[945] Valpo, Şikloş (S'kJos), Fünfklrfaen (Fttnfklrchen) bizim, tariklerde söyle yazılmıştır: «Valipve, Şıklûş, Feçûy». Mütercim,

[946] Sinan Çavuş, varak: 50 ve 55.

[947] Bu arlzadan anlaşılır ki, Sultân Süleyman tstoantt'nln zannettiği gibi bizzat Valpo'ya gelmiş değildir. Ancak o taraflarda bulunduğu İçin mevkiin teslimini b'zzat tasdik etmiş olması muhtemeldir. Sinan Çavus'un Valpo teslimini 22 Haziran, Istoanü'inln 23 Haziran göstermiş olması bu suretle tefsir olunabilir. Peçevl, Valpo'nun fethi münâsebetiyle müverrih Katib Mehmed'in <Caml'u*-T*vftrlh sahibi) bu muhasarada ilk defa muharebeye girdiğini ve Yahya Paşa-zade Ahmed Beg'İn kapıcı-basısı olan onun kardeşinin de yaralandığını söyler. (K&tüb Mehmed Efen-dl'nln biraderi bu muharebede namlı bir düşmanın basını kesmesi üzerine 400 akçe terakki almıştır. Mütercim)

Sinan Çavuş (varak: 56) -ki bu seferin târihini bizzat görerek yazmıştır- «metrîsler»in teftişi vazifesiyle mükellef idi; kapıcı-bagısı Mehmed ile Voyvoda Kiva'nın (Keyvân?) da kendi maiyyetinde bulunduklarını zikreder. Onun târihinin İhtiva ettiği malûmat, evvelce hatırlatmış olduğumuz gibi, teessüfe şây&n olarak Sultân Süleyman'ın sekizinci seferinde kalan Rûz-nâme-i Süleymânî'nin noksanını ikmâl eder. Sinan Çavuş'a nazaran ordunun Sofya'ya kadar hareketi şöyledir: Şen Köyü'nden îzor'dan geçerek Niş yakınında Hicalar'da iki gün durduktan sonra 22 Safer (26 Mayıs) târihinde oradan çıkarak, daha sonra Alacahisar'a varılır. Boğaz'dan ve îber ve Moraya nehirlerinden geçilerek Bastinca, Ak-kilise, Vralya (îsraniye?), Hisarlık yoluyla Belgrad'a gelinir. Üç gün durulduktan sonra Belgrad'dan 3 Rebî'ül-evvel (6 Haziran)'de hareketle Sava nehrinin sol sahili boyunca giderek sırasıyla Mo-ravçı'ya, Graboça'ya, Debroje, Kormariçe'ye, konulur. Daha ötede bir köprüden geçilir, ve Hacı Mahmud Beğ Pâdişâhın emri mucibince doksanüç gemi ile Şabaç Önünde görünür. Ordu Şabac'a ve daha sonra Mitroviç'e vâsıl olur. Yağmur tevakkuf mecbur eylediği hâlde, nihayet hareket edilerek tllace, Vokuvar, Burhova yoluyla devam eder.

Valpo'nun 3137 taş gülle yedikten sonra Osmanlılar'm eline düştüğünü (19 Rebî'ü'l-evvel 949 / 22 Haziran 1543) bildiriyordu.

Pâdişâh Ösek'in altındaki ordugâhında Valpo kumandanım huzuruna kabul ederek, kendiliğinden itaat göstermesinden dolayı iltifat etti ve Budin yakınında bir zeamet ihsan etti.[948] Valpo'ya muhafız kuvvet tâyin etti ve bir imâm ile kadı konuldu. Sultân Süleyman divanda vezirlerin tebriklerini kabul ederek, Ahmed Paşa'yı Şikloş'u muhasara için gitmeğe me'mûr etti; 13 top ve 30 çakaloz insan kuvvetiyle ve bataklıkların içinden büyük müşkilâtla Şikloş önüne, götürüldü. Mehmed Kâhya bizzat alandan inip nümûne-i imtisal olmak için bir topa girdi. Pâdişâh, gayretine mükâfâten 200 duka ihsan etti.[949] Muhasara işleri Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa'nın nezâreti altında Bosna, Fozağa, Mohaç sancak-beğleri Ulama, Murad, Kaasım taraflarından idare olundu.[950] Lâkin metris açıldığı sırada Fünfkirhen muhafızları o mevkiin teslimi için müzâkere etmek üzere adam gönderdiler.[951] Münbit bir ovada kurulmuş olan bu kasabayı teslim almak üzere Murad ve Kaasım ayrılıp gittiler ve Balı voyvodayı kumandan olarak oraya koyduktan sonra Şikloş önüne geldiler.[952] Onların yokluğu sırasında muhasara ordusuna 1.000 Tatar'dan ibaret bir kuvvet gelmişti.[953] Bundan başka -hepsi bu muhasaraların tehlikelerinden ve şerefinden hissedar olmağa hevesli olan- ve-zîr Mehmed ve Husrev Paşalar, Semendire Beği Teke-zâde Hacı Mehmed, Mora Vâlîsi Mehmed Tûrhân (Turahan), îzvornik Beği Hayreddîn dahî iltihak etmişlerdi.[954] Ancak büyük toplar henüz 100 ve daha küçük çap-takiler 200 dâne atmış oldukları halde, Şikloş kasabası sekiz gün müdâfaadan sonra teslim oldu (2 Rebîü'1-âhir - 5 Temmuz); lâkin kale

[948] Sinan Çavuş, varak 68, kumandanı Misel Şante diye isimlendirir; îstoanfi ise cAfchlus» yazar. Kumandana bir zeamet verilmesi îstoanfl'n'n aşağıdaki fıkrasıyie, onun ve adamlarının Öldürüldüğüne dair verdiği haberi tas-hlh eder: «Occulta perfidla. ut credi par est, necatı, noşqu»m amplius apparuere». Katona'da, 21, a. 299.

[949] Sinan çavuş, varaX: 72 v« 77,

[950] Sinan Çavuş, varak: 79.

[951] Peçevl İbrahim Efendi doğum yeri olan bu kasabayı: «Peçûy kal'ası ki etraf ve cevânibl gülistan ve bûstan ve her kuşesi bâg-ı behlşt ve gül-zar-İ İrem'den nlşân verir bir şehr-i kadîm ve sedad-ı azfmdür...» diye över. Onun rivayetine göre bu kasaba ösefc (Essek) sancak befcl ve Mohaç Beğl Kaosun Beğ'ln azimetleri üzerine harbe takat get'reraeyip teslim olmuştur. Şikloş ve Peçuy Zapolya zamanında itaat ettikleri halde, onun vefâtıyle Ferdlnand'a tâbi olmuşlardı (Mütercim).

[952] Sinan Çavuş, varak: 86. Peçevî (varak: 81) onurda müttefiktir. Celâl-zâde'ye de müracaat, varak: 247. Şu halde, Katona, Fünfkirhen ve Şikloş'un zabtedilmelerini kronolojik sırasıyîe zikreden Stella'nın hatalı olduğunu söylemekle hatâ etmiştir: «Ordine praepostero quam ante Quique ecclesias Soclosia Tur-cis occurerit.» (Kitap: 21, s. 33). Bu ifâde şu iki mahallin mevzilerine nazaran doğru ise de, zabtediliş târihlerine nazaran doğru değildir. Zâten Katona, îstoanfi'nin de Stella gibi söylemekte olduğuna dikkat etmemiştir: «Ut prius, quam Solimanus çapta Soclosia castra moveret obliti officii honorisque sui de turpi ac inhonesta fuga consilia inirent» Katona'da, 21, s. 310.

[953] Sinan Çavuş, varak: 81 ve 82. Sinan Çavuş Tatarlar'in kuvvetini 80.000 çıkarır.

[954] Kezalik, varak: 79.

şehri örnek almaktan imtina etti.[955] Şehrin teslimi müdjesini Pâdişâh'a ulaştırmağa me'mûr olan Husrev Paşa'nin kâhyası Süheyli, tahsisatına 4.000 akçe ilâvesiyle mesrur oldu.[956] Kale de Perendi'nin kâtibi Misel Dyak ve iki Najİ (Nagy; veya Nadci)1er[957] tarafından vâki olan ihtar üzerine üç gün sonra teslim oldu. Ahâlîden bâzıları Türkler'in gelişinden önce sükûnetli bir gece esnasında müezzinin bir burç tepesinden ezan okuduğunu işitmiş olduklarım iddia ettikleri gibi, diğerleri de muhasaranın başlamasından sonra, karanlık bir gece esnasında Niğbolu muharebesini müteâkib Sigismund'un kendi ülkesi hükümeti tarafından tutuklandığını, şimdi Türk esirlerinin mahbûs bulunduğu hapishanede parlak bir ışık gördüklerini te'mîn ediyorlardı. Bu hâlin haber verdiği felâketin defi için

burç yıkılmış ve fakat esirlerin hayâtına dokunulmamıştı.[958] Muhafızlardan 166 süvârî İstanbul'a gönderildi; kale, Mohaç sancak-beğliğine ilâve olundu.[959]

Sultân Süleyman, 13 Temmuz 1543 (10 Rebî'ül-âhir)'de Şikloş'tan Tuna sahiline azimet etti. Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa bu sırada sol taraftan Fünfkirhen yolunu tutarak Şaş kalesini muhasaraya gidiyordu. Kale kendi ihtiyariyle itaat gösterdi. Seksârd'da Ahmed Paşa yine ordunun büyük kısmına iltihak etti.[960] Tuna'mn solunda bulunan Nyanyavar kalesi Osmanlı askeri için muhataralı bir mevkide bulunmakla beraber, onun zabtıyle uğraşılmıyarak Feldvar'a kadar gidildi; iki merhaleden sonra 23 Temmuz'da[961] Sultân Süleyman, Rumeli ve Anadolu beğler-beğleri ve bunların sancak-beğleri, alay-beğleri, voyvodaları, subaşılârı, Budin vâlîsi Yahya Paşâ-oğul Mehmed Paga ve onun gönüllüleriyle muhafızları (beşlileri) maiyyetinde bulunduğu halde, muzaffer bir surette Budin'e dâhil oldu. Bu alayın geçişi esnasında Osmanlı Tuna donanması kapdâm Alî Beğ

---

[955] Sinan çavuş, varak: 86. Celâl-zâde'de, Pecevl'de, Nuhbetü*t-Tevâxlh'de «lUncb yer'ne «ondördüncü» okunuyor.

[956] Sinan Çavuş, varak: 90.

[957] Sinan Çavuş (varak: 95), bunun İçin müşavere meclisinin asası İsimle. rinl şöyle gösterir: Misel Dyak. Nadcuk (Nadck), Mondu, Nadci (Najİ), Misel, Kafoor, Kani. tstoanfl (Katona, 21, s. 305) şöyle yazar: «Micha-elem cognomento ferreum.»

[958] Sinan Çavuş, varak: 99 ve 100.

[959] Peçevî, varak: 80, Celâl-zâde, varak: 249. 14 Rebî'ü'I-âhir târihinin doğru olmadığına en kuvvetli bir delildir ki, Celâl-zâde ' ile Âlî gibi (41. Vak'a) ondan iktibas eden müverrihler, birkaç satır aşağıda, o ayın sekizinde dîvan olduğunu ve bu dîvânda Pâdişâhsın o kalenin fethinden dolayı mükâfat olarak hil'at dağıttığını yazarlar.

[960] 109. Jovius, îstoanfl, Stella bu hususta bir şey demezler.

[961] Sinan Çavuş'un Sasalonya ve Olikos dediği yerlerin nereleri olduğunu bilemedim. Lâkin Kantemir*de (Süleyman Saltanatı) «Liposa» «Bezosi», Schoklavass (Çoklavas) ve Estergon-Belgrad («Usturgon-Belgrad») beldelerinin Valpo, Fünfkirhen, Şikloş, Gran olduklarını kim anlayabilir. Bu müellif Beznoi*-nin Bac (Becs)'den başka bir yer olmadığını tarif edememiştir: Çünkü 33. haşiyede yazar M: «Beş-Kilise şehri de o târihte zapt olunmuş görünür.»

ile kethüdası Hasan zât-ı şahaneyi top atışlarıyle selâmladılar. Sultân Süleyman mutantan bir dîvanda Valpo, Fünfkirhen, Şik-loş gâliblerine hoşnûdluğunu beyân eyledi. Pozağa sancağı beği Murad Beğ 30.000 akçe terakki ve oğlu 12.000 akçelik bir zeamet aldı. Yeniçeriler kazgancısı (kazancısı) ile onun yamağı -ki Şikloş duvarlarına ilk merdiven kurup çıkanlardır- 20.000'er akçe mükâfata nail oldular.[962]

Bir'den üç kantara kadar gülle atar 40 büyük top ve küçük çapta 400 top Silistre Beği Acem «Sıhrmâr»m emri altında Tuna'dan yukarı çıkarıldı (27 Temmuz); bu muazzam top kuvveti, son olarak İstanbul'dan gönderilmiş ve SilistreMen gemilere yüklenmişti.[963]

Gran (Estergon)'Un Zabtı

26 Rebîü'l-âhir (29 Temmuz)'da Gran[964] muhasarası başladı. Bu şehrin kalesi Gran ve Tuna nehirlerinin birleştiği yerin karşısında bulunan bir tepe üzerindedir. Kral Sent-Etiyen'in doğum yeri olmakla tanınmış olan Gran şehri, hâricea ve muhtelif renklerde mermerlerle kaplı bulunan ve Gotik mimarîsinin en güzel eserlerinden olan büyük kilisesiyle ve bir dolaptan 460 zira' yüksekliğe su çıkaran su mahzeniyle de meşhurdur.[965] Almanlar'dan, Ispanyollar'dan, İtalyanlardan mürekkep olan muhafızları 1.300 kişiydi.[966] îspanyollar'dan Marten Liskani ve Fran-suva Salamanka şehrin alt ve üst taraflarına kumanda ediyorlardı. Alman askerinin kumandası Tristan Viertaler ile Misel Regensburger*e, İtalyan-lar/ın Turbielli ile stratejide büyük mahareti olan istihkâm generali Vi-telli'ye tevdi edilmişti.

Budin'den 7 gemi ile getirilen 300 top ile 15 büyük top,[967] şehri gece gündüz dÖğdüler. Yahya Paşa-zâde'nin üç oğlu -^-ki biri Budin vâlîsi Mehmed, ikincisi Vblçtrin sancakbeği Aralan, üçüncüsü Segedin beği Der-vîş'dir- Ştuhlveysenburg'a kadar olan memleketleri vurmağa memur oldular (109). Süleyman biri Alman, biri İspanyol, biri de İtalyan olan üç mühtedîyi, kendi milletlerine mensup askeri teslime teşvik etmek üzere şehre

[962] Sinan çavuş, varak: 121.
[963] Jovius «Zirmar» diyor. Fessler (c. 8, s. 623) «İnirsah» yazıyor. Sinan Çavuş (varak: 12$), topların yirmidörtbin (4.000?) atım barutunu yedibin kantar olarak tâyin ediyor. Donanma da bundan başka 24.000 gülle, 10.000 kazma ve kürek, 5.000 büyük çivi götürüyordu.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/212-215.
[964] Bizim târihlerde Estergon. (Mütercim).
[965] Bu güzel kiliseyi harâb olmadan önce görmüş olan Peçevl, onu ve su benini tarif eder.
[966] Sinan Çava$ bunları bâzan 3.000, bâzan 13.000 gösterir; belki istinsah hatasıdır.
[967] Stella, bab: 2: «40 magnis bombardis aeneds ac minutioribus fere 300 quatere caeperunt.» Katona'da, 21, s. 335.

gönderdi.[968] Bunlarla konuşan bayrakdârlar cevaben dediler ki, ne vaad, ne tehdîd kendilerini vazifelerini îfâ etmekten men' edemiye-cektir. Kuşatılanların cesareti İspanyol Sançios Kotan'm 600 kişiyi imdada getirmesi ve muhafızların ödenmemiş istihkaklarının pek yakında ödeneceğini vâad etmesiyle arttı; lâkin en mahir topçuları olan bir Kalab-riah'nın Osmanlılar tarafına geçmesi[969] ve diğer mühtedîlerin şehrin zayıf tarafını, yâni su kulesini düşmana haber vermesi ve Osmanlı topçularının gedik açmak üzere, oraya yakın bulunan adadan kuleyi döğrne-ğe devam etmesi sebebiyle, az vakit içinde niyetleri zaaf buldu.[970]

Umûmî hücum 9 Ağustos Perşembe günü vuku bulacaktı; ancak bir falcı 6 Ağustos Pazartesi gününün uğurlu gün olduğunu haber verdiğinden, askerin arzusuna uygun olarak kararlaştırılan vakitten önce hücuma karar verildi. Hücuma karşılık verilerek Osmanhlar'dan birçok asker maktul düştü ve yaralandı. Tuna ince donanması kapdânı ile san'atından pek fena netice görmüş olan remmal[971] (falcı) de yaralılar arasında idi. Kuşatılanlar ve kuşatanlar karşılıklı olarak tahminen ikişer yüz zâiyât verdiler.[972]

Yukarıda söylediğimiz Gotik kilisenin çan kulesini süsleyen altın hac'-m, bir top darbesiyle zîr ü zeber olması üzerine Sultân Süleyman:

- «Gran bizimdür» diye bağırmıştı.[973]

Bu hayra yorma, eserini göstermekte gecikmedi: İspanyol Liskanİ ve Salamanka, muhafızların silâhlan ve eşyâlanyle birlikte serbestçe çekilip gidebilmeleri şartıyle, kalenin teslimini müzâkere ettiler. Sen-Loren Yortusu'na tesadüf eden 10 Ağustos (9 Cumade'l-âhirî) 'ta teslim mukavelenamesi imzalanarak muhafızlar Gran'dan[974] çıktılar; lâkin kararlaştırılan şartlara tamâmiyle riâyet olunmadı. Alî Ağa, Liskani'nin Piyer Pe-reni'yi ele geçirdiği sırada boğazından çekip almış olduğu altın zinciri bir yadigâr olmak

[968] Jovius, 43; Katona, 21, s. 330.
[969] Katona'da Stella, s. 327 ve 339.
[970] Katona'da Jovius, 21, s. 318.
[971] Sinan Çavuş, varak: 143. «Remmâl» yazıyor. Katona bir nevî gaibden haber verme san'atı olan bundan, II. Murad'ın İstanbul'u muhasarası sırasında bahsediyor.
[972] Jovius'un bu ifâdesi (Katona'da, c. 21, s. 317) -ki Sinan Çavuş'un rivâyetiyle uyuşmaktadır- Stella'nın (Katona'da, c. 21, s. 338) Türklerde 3.000 kişi zâyiât olduğunu bildiren sözünden elbette daha doğrudur, şu kadar ki, bu üçbin rakamının yanlışlıkla üçyüz yerine yazılmış olması muhtemeldir. Sinan Çavuş cesedler arasında Sancak-beği Balı Cündî Sinan'ı, Silistre beğini, Şîrmâr*ı(?), Pozaga çeri-başısını, zenberekçi-başı'yı, kilerci-başıyı, Malkoç-oğlu'nun kapı-kâhyâsını, Mora alay-beğinin kardeşini, Sinan Beğ'i, Rüstem Paşa'nın kâtibini; yaralılar arasında baltacı Mehmed Beği, Semendire alay-be-ğini, Remmâl'in de kendisini sayar.
[973] Kemlik, 9.. 310,
[974] Jovlus der ki: Süleyman Gran'ın ceddi Bayezld tarafından Modon'un zab-tedilmiş olduğu gün fethedilmiş olmasından dolayı Cenab-ı Hakka arz-ı şükran etm'şttr. Bu ifâde, Sultân Süleyman'ın kameri seneye göre değil, Rûmi güneş yılına göre hesab etmesi halinde doğru olabilir. Buna rağmen Modon 10 Ağustos'ta değil, 9 Ağustos'ta zabtedUmlştir. (Bu tarihin dördüncü cildine ve o cildde mütercimin, ilâvelerine bakınız.)

üzere istedi; liskani, mevkiinin muhatarasından kurtulmak için bu fedâkârlığı göze aldı; Türk ise -eyerleri altınla dolu olan- atları da, gemiye binecek adamın ata ihtiyâcı olmayacağını söyleyerek, taleb etti.[975] Sultân Süleyman, muhafızların gitmesine ruhsat vermeden önce, bunları cesedlerin defninde, cesetlerin bulunduğu yerlerin.temizlenmesinde, ve buna benzer müstekreh işlerde istihdam etti.[976] muhafızları Müslüman olmağa ve kendi hizmetine girmeğe meyî ettirebileceğini ümîd ediyor ve kendilerine vaadlerde bulunuyordu. Yalnız birkaçı dînlerine ve krallarına karşı taahhüd etmiş oldukları sadâkati ihlâl ettiler.[977] Muhasara esnasında Osmanlı topçuları 9544 demir ve 200.000'-den fazla kurşun gülle atmıştı; ilk güllelerden birini getiren her nefere 20 akçe verilirdi.[978]

Gran'm feth olunduğu gün -ki cumâ'dır- Pâdişâh cuma namazını kilisede edâ ederek, kilise bu suretle camie çevrildi. Namazdan sonra vezîrler yeni feth olunan yerlerin ne suretle idare edileceği hakkında müzâkere etmek için otağ-ı hümâyûnda toplandılar. Pâdişâh yedi beği, yâni Semendire, Volçitrin (veya Volçtirin), Alacahisar, Prezrin, Pozağa, îzvor-nik, Segedin sancak beğlerini 500 istihkâm askeri, 500 azab, 500 beşli, 500 gönüllü, 500 yeniçeri, 2.000 martoloz ile şehrin işgaline tâyin etti. Gran kadısı ve sancak-beği Budin kadı ve paşasının emri altında bulunacaktı.[979]

Gran'ın tesliminin ertesi günü Lehistan Krah'nın bir elçisi resmen huzûr-u şahaneye kabul olunarak, Osmanlı silâhlarının yeni kazandığı muvaffakiyetler hakkında efendisinin tebriklerini, hediyelerle birlikte tak-dîm etti.[980] Sultân Süleyman, Gran istihkâmlarının tekrar inşâsını hızlandırmak için, her sipahinin üç yük ve her paşanın 1.000 yük taş getirmesini emretti. Rüstem Paşa yalnız başına 5.000 yük taş tedârik etmekle mükellefti. Devletin büyük memurlarının şu isteği yerine getirmek için gösterdikleri sür'ate mükâfat olarak Pâdişâh kendilerine hÜ'atler ihsan etti (121)'.[981]

---

[975] Jovius. Sinan Çavus'un ifâdesine göre, bu suretle saklanan para 10.000 duka'yı buluyordu.

[976] Stella, Katona'da, 21, s. 343. (Temizlenme İşi zarurî ve elzem idi; geri kalanı ise mağlûbiyetin hazmedilememesi yüzünden ileriye sürülmüş birtakım çirkin rivayetlerden ibarettir, ki Hammer'İn yine aynı hükümdarın bu ve daha önceki ve sonraki seferleri esnasında ordudaki disipline dftir söyledikleri ve Kanûnî'nin şahsiyeti hakkında belirttikleri, bu tarz şeylerin asla mümkün olmayacağının delilidir. Hazırlayan)

[977] Jovius: «Nec plures quam 70 ex omni natione milites reper tlsunt, qui ad Sollnıanum transire vellent.» Çavuş, yalnız 50 kişiden bahsede?. Fakat buna mukabil 164 delikanlının da Sultân Süleyman'ın hizmetine girdiğini İlâve eder.

[978] Sinan Çavuş, varak: 150.

[979] Sinan Çavuş, varak: 156.

[980] Kezallk.

[981] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/215-218.

Ştühlveysenburg Fethi

Ordu Gran'dan, Macaristan Krallarının takdis ve defin mahalli olan Ştuhlveysenburg kadîm şehri üzerine yöneldi. Bu mevkiin muhasarasına tahsîs olunan toplardan biri 50 libre ağırlığında gülle atardı, ve 18 palm uzunluğunda idi. Az Önce İran'dan gelmiş olan Topçu Esedullah, bunu, büyüklerin mermisindeki güçte, fakat küçüklerin sür'atini hâiz olmak üzere, bir kantarhk gülle atar gayet büyük toplarla, küçük çakaloz toplan arasında bir modele uygun olarak dökmüştü.

Süleyman, azimetinin birinci günü Gran ve Komorna arasında bulunan NesmiTde, -ertesi gün Tata (Dutis)'da ordugâhını kurarak, bu ikinci merhalede bâzı terfî işlemleri icra olundu. Gran muhasarasında aldığı yaralardan Ölmüş olan Silistre sancak-beği Sihr-mâr'm memuriyeti Teke sancak-beği Baltacı Mehmed'e verildi; onun yerine yeniçeri generallerinden Husrev Ağa; bunun yerine silâhdârlar generali Mehmed; onun yerine ikinci vezîr Rüstem Paşa'nm kardeşi olup sağ garibler generali bulunan Sinan Ağa; o memuriyete sol garibler gonerali Hasan Ağa; o mansıba da şahinci-başı Ahmed Ağa; onun yerine doğancı-başı'nın biraderi Memi Ağa tâyin edildi.[982]

Tata, mukabele tecrübesinde bulunmaksızın teslim oldu ve duvarları yıktırıldı.[983] Pâdişâh bu şehir önünde Barbaros Hayreddîn'in Reccio'yu almış olduğunu ve Hasan Beğ kumandasında Cezayir'den gelen 40 kadırga ile kuvvetini artırarak daha mühim teşebbüslerde bulunmak için Fransızların kuvvetine iltihak ettiğini haber aldı. Ertesi gün de bir ulak gelerek, İran Şahı ile kardeşleri arasında bir cenk zuhur ettiği, biraderle rinden birinin Âmid'e kaçtığı haberini getirdi.[984] Yine aynı zamanda Sâhib Giray'm oğlu Emîn Sultân, düşman memleketlerini vurmak üze re 5.000 kişi göndermiş ve bunların 1500 esir ile dönmüş olduğunu bâb-devlete bildirdi (19 Cumâde'1-ulâ / 20 Ağustos).[985] Yine o gün Ştuhl veysenburg muhasarasına başlanıldı.

Anadolu beğlerbeği tbrâhîm Paşa, Budin'den muhasara toplarım v« topçularını getirmeğe memur edilmişti; onun gelmesi beklenirken, vezî] Rüstem, Mehmed ve Husrev Paşalar Anadolu beğlerbeği Ahmed Paşa'nır ve yeniçeri ağasının yardımıyle siper açtılar.[986] Muhasaraya başlanıldıktan sekiz gün sonra, kalede açılan gedik kâfî görülerek bir yürüyüş yapıldı ise de,

[982] Sinan Çavuş, varak: 157, 161.
[983] KezaUk, 163. Jovlus, 34, Katona'da, 21, s. 348.
[984] Sinan Çavuş, varak: 164 ve 166.
[985] Sinan Çavuş, varak: 168.
[986] Peçevl, varak: 74.

Osmanlılar ric'at ettirildiler[987] ikinci hücumda telefat daha çok oldu ve şehir ancak 4 Eylül[988] târihinde alınabildi, Sultân Süleyman, mağlûb düşmanına âlicenâblık göstererek kumandan Macar Varkoç'u el öpmeğe kabul etti; kralların mezarlarım içinde bulunduran kilise bu defa tahrîbden muhafaza olundu. Budin valisinin kardeşi Ahmed, 600.000 akçe tahsîsât-ı seneviyye ile (12.000 duka) Ştuhlveysenburg sancak-beğliğine tâyin olundu; 1.000 yeniçeri ile memleketten alınan 3.000 asker, şehrin muhafızlarım teşkil ettiler.[989]

Bu muhasara esnasında Kaasım Voyvoda Tulna'nın solunda bulunan Nyanyavar kalesini ele geçirmişti. Sâhib Giray'ın oğlu Emîn Sultân, Kırım Tatarları'yla ve Mübarek Gray'ın oğlu Devlet Giray Dobruca Tatar-ları'yla bu mıntıkayı her taraftan vurdular. Ştuhlveysenburg*u teslim etmiş olan muhafızları takibe giriştilerse de, Sumnio Dağı yakınında Ni-kola Zerrini tarafından mağlûb edildiler; fakat o da aldığı bir yaradan dolayı zaferinden istifâde edemedi.[990]

Fransuva Akapuna Balaton Gölü yakınında Siho nehrinin kaynağında 700 süvârî ile Osmanlılar'a hücum etti; lâkin hasmın sayıca çokluğu yüzünden, kahramanca gayretine mukabil hayâtını kaybetti.[991]

Sultân Süleyman Ştuhlveysenburg'da Kralların mezarlarını gözden geçirerek, ölüler hakkında dirilerden ziyâde merhamet gösterdi; çünkü ahâlîyi sadâkat yemini için hâkimleriyle birlikte şehir dışında bir yere davet ettiği halde -bütün şehir teslime dâir olan mukavelenamede dâhil değilmiş gibi- mukavelenameyi imza edenlerden mâadasını.[992] Ştuhlveysenburg'dan hareketten evvel devletin bütün valilerine, Raguza Cumhuruna, Fransa

[987] Sinan Çavuş, varak:, 174. Cesetler arasında Ahmed Paşa'nın özel hizmetkârım, Osmân-Şâh Beğ'in alemdarını, müteveffa vezîr-i âzam Ayaş Paşa'nm voyvodasını, Karahisar beğinin kâhyasını; yaralılar arasında da baltacı Mehmed Beğ ile Bilâl Mehmed Beğ*i zikr ediyor.

[988] Sinan Çavuş ve Peçevî birinci hücumun 27 Cumâde'İ-ulâ (28 Ağustos), ikinci hücumun 2 Cumâde'1-uhrâ (2 Eylül) târihlerinde vuku bulduğunu yazıyorlar. Sinan Çavuş hücumun gününü -Peçevî'nin dediği gibi yazarken- «cuma» demekle hatâ ediyor. Jovius Sultân Süleyman zamanının bütün mühim vak'alarını Mohaç'm fetih târihi olan 29 Ağustos'a getirmek merakında olduğundan, birinci hücumun târihini de o vakit gösterir. Peçevî'nin, şehrin derhâl teslim olduğuna dâir ifâdesi yanlıştır.

[989] Peçevî, varak: 85. Şikloş, Gran, Ştuhlveysenburg şehirlerinin târihini yazmak isteyenler, Sinan Çavuş'un adı geçen üç şe-hirin muhasarası hakkındaki rivayetinden istifâde edebilirler. Celâlzâde, Âlî, Nuhbetü't-Tevârîh, ancak birkaç kelime yazıyorlar.

[990] Katona'da Stella, s. 377; Kovaslfl (Kovachich)'de, eski bir İtalyan el yazışma oaaaran, cDedttto flflMregalis», I, s. 80.

[991] Katona'da Stella, b, 378,

[992] «Cosİ interpretano i Turchi le premjsstonl e gluramenti loro». Kovac-hich'de eski bir İtalyan el yazısı, 1, s. 82. (Rivayetin me'hazımn ne kadar zayıf olduğu ortadadır. Bu itibarla olmalıdır ki, Kanuni devrini hikâye eden hiçbir yeril kaynakta bu katliamdan, Im&en dahi hiçbir söz edil-memişt'rki, bu da ayrıca, zikre değerdir.)

Kralı'na, Venedik Senatosu'na zafernâme-ler gönderdi.[993]

Pâdişâh, Ştuhlveysenburg'dan Peşte'ye gitti. Oradan da sonbahar başlangıcında İstanbul'a teveccüh etti, 10 gün sonra Petervaradin'de Tuna'yı geçti.[994] Belgrad'a vardığında (21 Eylül), orduyu kışlağa dönmek üzere terhis ederek, kendisi payitaht yolunu tuttu, istanbul'da yapılması muhtemel olan giriş şenlikleri yol esnasında ikinci ve en sevgili oğlu Şehzade Mehmed'in vefatı (8 Şa'bân - 6 Teşrîn-i sânî) haberini almasından dolayı mateme dönüştürüldü.[995] Babalık duygularına bir darbe teşkil eden bu olaydan pek müteessir olarak, Şehzâde'nin na'şının istanbul'a nakledilmesi için emir verdi. Şehzade, yeniçerilerin eski mahallesi civarına defn edildi. Osmanlı mimarlarının en meşhuru olan Sinan, Şehzâde'nin hâtırası için mezarı yanında bir cami inşâsına me'mûr olup, bu camiin inşâatı beş sene sürdü ve 300.000 altın sarf olundu.[996] Fâtih Camii numune ittihaz olunup, fakat büyük kubbenin etrafında dört yarım kubbe ile ondan farklı düşmüştür. Haricen taşlan pek güzel işlenmiş iki minare ile müzeyyendir. îçeride sütunu yoktur; mimarı, camiin inşâsına sebep olan keder ile özdeşleşmesini istemiş gibi, manzarası hüzün vericidir.[997] Medresenin müderrislerine, padişahlığın diğer medreselerinin müderrisleri derecesinde maaşlar tahsis olundu.[998]

Ertesi sene, yâni 1544 senesi baharının ilk günlerinde Osmanlı kumandanları Macaristan'da, îskalavonya' Hırvatistan'da muharebeye başlayıp pek çok şehir ve kale aldılar. Sultân Süleyman, Macar Krallarının taht şehri ve defnedildikleri yer olan beldeyi ele geçirdikten sonra, Vişgrad şehrinin de zabtını arzu etmesi lâzım gelirdi. Çünkü bu mevki Tuna'nın sağ tarafında ve Gran'ın altında bulunduğu için nehirde gemilerin emniyetle seyretmesi bakımından zabt edilmesi gerekli olmamış olsa bile, Macaristan Kraliyet tacı orada muhafaza ediliyordu. Kale'nin Slavca «Vişgrad» olan ismi, «Yüksek kale» demek olduğundan, sarp bir dağ üzerindeki mevkiini îzâh eder; Almanca «Blindenburg» adı ise «Köryapar Kala» (Hayret verici, şaşırtıcı) pek

---

[993] Celal-zade. varak; 260.

[994] Celâl-zâde, varak: m. Ali, 43. Vak'a, s. 255.

[995] Celâl-zâde, varak: 261.' Âlî, 44. Vak'a varak: 255. Solak-zâde, varak: 114. Celâl-zâde ve Âlî, şehzadenin vefatını 8 Şa'bân, pazartesi gösteriyorlar. Lâkin 8 Şa'bân (6 Teşrîn-i sânî 1543) Sa-lı'ya tesadüf eder. Bu müverrihler cenazenin 18 Şa'bân perşembe günü vuk^upu bildiriyorlar; hâlbuki 18 Şa'bân (16 Te%rîn-i sânî) Cuma idi. (Bir günlük fark takvîm hesabıyla rü'-yet ihtilâfından olabilir. Mütercim).

[996] Ali, 150 yük ajççe diyor. 1 yük, 100.000 akçedir; ve 1 altın, 50 akçedir. (BugtlnkÛ Şehzade CâmiTdlr Hazırlayan.)

[997] Evliya Seyâhat-nâmesi ve ondan naklen İstanbul ve Boğaziçi Topografyası, Peşte 1822, c. 1, s. 414. Evliya (c. 1, varak: 48) der ki, Şeyh Alî Tabiî (Tanburcu Ali) -ki Eyüp tanburcusu-dur- bu camiin avlusunda bir çınar ağacının altında ârâm-güzîndir.

[998] Ali, 44. Vak'a, Kantemir, bu camii, yanlış olarak, Yenikapı'da İnşâ olunmuş gösterir ve Yenikapi'yı «Engi Kapı» yapar. <Sül«rö*n, 40, haşiye 34.)

mutheşem manzarasına nisbetle konulmuş olup, güya o manzara letafet ve vüs'atiyle insanın gözlerini kamaştırarak görmiyecek dereceye getirip, kör yapar. Şikloş gibi, Şivgrad da Salamon isminde bir Macaristan Kralı'na 18 ay mahbes olmuştu. Kral Kari, kendisine ikametgâh ittihaz etmek ve Macaristan tacını vaz' eylemek üzere Vişgrad'ı iyiyce kuvvetlendirdi. Vişgrad, Bohemya Krah'nın, daha sonra Almanya İmparatoru olan oğlunun, Lehistan Kralı Kazımır'in, Bosna Kralı Etiyen'in Macaristan Kralı Kari ile tecâvüzî ve tedafüi bir ittifak için mülakat yerleri olmuş olmakla meşhurdur. Lehistan Kralı Kazimir, oğul ittihaz ettiği yeğeni Lui'ye saltanat ferâgatnâmesini orada imzalamış ve Karl'ın defin merasimini Brandeburg Margravı Jan ile birlikte yine bu memlekette icra etmiştir. Sonraları Macaristan Kralları dâima Vişgrad'da oturmaz oldular; lâkin Matyas Korvinus, hükümet merkezi olan Budin şehri kadar tezyinine i'tinâ ederek, kameriyelerle, heykellerle, çeşmelerle dolu bahçeler açtırdı. Macaristan ordularının muzafferiyetleri teşhir olunduğu günler, çeşmelerden halka kırmızı ve beyaz şarab dağıtılırdı.[999] Kalenin kilisesinde mermer mihrâblar letafetçe Argonotların gümüş bo-rulanyle rekabet ederdi. Ahırlara içeriden mermer döşenmişti. Matyas Korvinus Vişgrad'da Papa ile Pâdişâhsın elçilerini kabul etti. Osmanlı elçisi Kral sarayının tezyinatından o kadar şaşırdı ki «Pâdişâh sana selâm eder» sözlerinden başka birşey söyleyemedi.[1000] Bu pek kısa söz Kral'ın hoşuna gitmediğinden bir daha mülakata kabulünü istemeksizin iade etti. Matyas Korvinus Vişgrad'a büyük imtiyazlar verdi. Lâkin ikinci Lui bu mevkii kadın aşçısına malikâne olarak bağışladı. Mohaç muharebesinden sonra Vişgrad ve Macaristan tacı, ikisi birden, Türkler'in eline düştü ve onlar da Zapolya'ya ihsan ettiler.[1001] Bu prensin vefatında, Ferdi-nand'ın temellükü altına girdi.

Macaristan seferinin açılmasından evvel, Süleyman tarafından Ferdinand'a yazılmış olan mektupların hemen hepsi Vişgrad ile Ştulhveysenburg'un lâdesine dâir idi. Budin müzâkerelerinde bu iki kale, Ferdinand'ın elçileri Salm ve Herberstayn tarafından da talep olundu. Sultân Süleyman, Ştulhveysenburg'u bizzat ele geçirmişti; Vişgrad'ın fethini Yahya Paşa-zâde Mehmed Paşa'ya tevdî etti. Mehmed Paşa, Ştuhlveysenburg'a yeni sancak-beği tâyîn olunan biraderi Ahmed Beğ ile Segedin sancak* beği Derviş Mohaç sancak-beği Kaasım, Pozağa (Poejga) sancak-beği Mu-râd Beğ*İ

[999] Oluhi, MacatfaMn KnUıtı T"«tMW1, stella, a.g.a, 14. Peçml, vara*: 86 ve 87.
[1000] «Caesar salutat», Olahl, a.g«-
[1001] tttoanfi, 1, 16, Katona'd». 31, «. 442. Peçevl, varak: 87.

yardıma çağırmakla beraber, Gran ve Budin yeniçerilerinin de yarısını alarak, Şişgrad'ı toparladığı bütün bu kuvvetlerle kuşattı. On gün süren ısrarlı bir müdâfaadan sonra, muhafız, askerleri serbest çekilebilmek şartıyle teslîm oldu. Budin vâlîsi, kalenin cesur kumandanı Piyer Amade'nin hayâtını güçlükle kurtarabildi.[1002]

Mehmed Paşa, kazandığı muvaffakiyet üzerine, Tuna'yı geçip Neog-rad Palatinliği'nin idare merkezi olan Neograd şehrine yürüdü. Beldenin muhafızları, o yaklaşınca kaçmış olduklarından, silâh almaksızın bu mevkii zabtetti ve bir voyvodayı beğ sıfatıyîe ikaame etti.[1003] Neograd'dan Hatuan (Hatvan) üzerine yürüdü; oranın kumandanları Danc Kardeşler utanmadan Erlau'ya kaçmak üzere, memleketi ateşe verdiler. Mehmed Paşa Deli Kürd nâmında birini Hatuan'da muvakkaten voyvoda olarak bıraktı. Bir müddet sonra Pâdişâh, kahraman Markoçi'nin Erlau'daki akınlarına son vermek için Velî Beğ'i Hatuan'a sancak-beği sıfatıyîe gönderdi.[1004] Ozura ile üçü de küçük Sarvis ırmağı sahili üzerinde kâin olup kumandanları Tomas Markoçi'nin uzun bir zaman Budin yolunu tehdîd etmiş olduğu Dumbavar, Dobregüz, Simonturnia kaleleri Osmanlıların eline düşmekte gecikmedi. Mehmed Paşa, Ozura'yı Mohaç sancak-beği'ne verdi.[1005] Simontornia muhasarası esnasında Osmanlı askeri -Velika nâmında Iskalavon kalesini muhasara etmekte olan- Bosna ve Hersek sancak-beğleri Ulama ve Malkoç ile birleşmek emrini aldılar. Civardaki arazîlerden bu mevkîe koşup gelmiş olan köylüler Osmanlılar'ın gizli dostları Pilat'ın vaadleri üzerine[1006] muhafızları teslîm olmağa zorladılar:

Velika'nın zabtından sonra Ulama ve Malkoç muharebeyi Isklavon-ay'dan Hırvatistan'a naklettiler. Ivoniça yakınında, Piyer Erdodi'nin zayıf bir muhafız kuvveti ile işgal etmekte olduğu Monoslon kalesini[1007] zabtettiler. Türklerin bu ilerleyişleri Agram piskoposunu Dombro ve Hazma kaleleri için endîşeye düşürdü. Ulama ile Malkoç Varasdin kazasının -Sümsedvar'ın Öte tarafında uzanan ve «Sagoria», yâni «dağın arka tarafında» adıyla anılan- kısmını tamamen istilâ ettiler. Lunska arazîsine vardıkları zaman Kont Nikola Zirini'yi Hırvatlar'la, Kont Bilderştayn'ı îstiiyahlar ve Karintiyalılar'la

[1002] Stella, a.g.e., 14. Peçevl, varak: 86, 87.
[1003] tstoanfl, kitap: 16. Katona, 21, s. 442. Peçevî, varak: 87.
[1004] Yine onlar.
[1005] Peçevl.
[1006] Peçevl, varak: 87. Katona'da, (21, s. 443) îstoanfi: <a quodam Andrea cognamento Pilato, Liipi Sempcei ministro, <jui forte co profugerat, per-suasl.»
[1007] «Mons Claudfus, quem nostrl Monoslonem (Petho Monyoronem) vocant, arx haud procul ab Juanicza dissita.»

yol kesmeğe hazır buldular. Her iki taraftan bir mütâreke tensîb olundu ve bu mütâreke esnasında iki ordunun yiğitleri birbirlerini teke tek mübârezeye davet ettiler; Lâkin Ulama ile Malkoç, yeni imdâd alarak Hıristiyanların üzerine ansızın atılıp dağıttılar. Zirini ve Bilderştayn Lunska kalesine doğru kaçtılar; birincisi bir köprüden geçtiği sırada altındaki hayvan vurulup, kendisi güçlükle kur-tulabildi; ikincisi tutulacağı esnada hendeklere atılarak, az daha ömrünü tamamlayacak iken sakalından tutup çıkardılar.

Türkler bu muvaffakiyetten sonra Dobiça ile Benaluka üzerine çekil-diler.[1008] Lunska hezimetinin -Gran'dan çıkan Türkler üzerine Fran-suva Nyari tarafından Sala tarlalarında kazanılan- galebe ile Öcü alın-di. Osmanlı başbuğları Şa'bân, Kubâd, Ramazân, Nasûh[1009] müsâid bir gece esnasında, 400 yeniçeri ve 1.500 süvârî ile Tuna'yı geçmişlerdi; Sala kasabası istihkâmlarına merdiven kurdukları sıradaydı ki, kalenin muhafızları Melşiyor Blassa kumandası altında bir hurûc yaparak topçu desteğiyle Osmanlılar'ı çekilmeğe mecbur ettiler. Fransuva Nyari alelacele topladığı birkaçyüz piyade ve süvârî ile, zâten gece yürümekle yorulmuş olan Türkler'in arkasına düştü. Şiddetli bir muharebeden sonra oda-başı Hüseyin'in vefatı, muzafferiyeti Macarlar'a te'mîn etti. 500'den ziyâde Türk muharebe meydânında kalarak, ancak birkaç yeniçeri Gran'a kaçmağa muvaffak olabildi. Nyari, askerinin esîr almasını yasaklamış ve harbin talihi tamâmıyle kendi taraflarında yüz göstermedikçe yağmaya müsâade etmemişti.[1010]

Sultân Süleyman, Macaristan'ın idaresinde, Mehmed Paşa'ya at&zi meclisi reîsi sıfatıyle refakat etmek üzere defterdar Halil'i bırakmıştı. Halil, Macaris'ın 12 sancağı[1011] için bir vergi defteri yapmıştır ki, 150 sene Budin eyâletinin yegâne mâlî kanunu olmuş ve Avusturya ile cereyan eden sulh müzâkerelerinin hepsinde «Defter-i Halîl» nâmıyle mühim bir konu olmuştur. Pâdişâh tarafından Halîl, Macaristan Vâlîsi Mehmed Paşa'ya karşı murakıb hâlinde bulunarak, hazînenin menfaatlerine nezâret etmeğe

[1008] Katona'da, 21, 6. 446, î&toanfi.
[1009] tstoanfl bunları «Sabanus, Ct&atas, Raraadanus, Nassufus» diye yazar.
[1010] Katona'da, 21, s. 447; 450, îstoanfi. (Nyarl'nin esir alınmasını men etmesi, ele düşenlerin öldürtume*! demektir. Mütercim)
[1011] O zaman bu 12 sancak şunlardı: Budin, Gran (Îstoni-Belgrad), Ştuhlveysenburg, Mohaç, Fünfkirhen (Beç), Şikloş, Neograd, Hatvân, Siksard, Vespirim, Segedin, Çiçontorina; bu sancaklara îsklavonya, Pozaga, Semendire şehirleriyle bütün Sirmi ve Sırbistan'dan Volçetrin ilhak olunmuştu (Celâl-zâde târihinin mukaddiraesindeki istatistik hülasaya müracaat.). III. Murad ve III. Mehmed zamanlanndadır ki, Siget, Kanije, Erlau (Eğri), Raab, yeni krallığa ilâve edilmiştir. Banat ile Transil-vanya'nın bir kısmı ayrı bir eyâlet (Tamışvar eyâleti) teşkîl ettiler. Nasıl ki Bosna da Izvornik, Bosna, Kirka, Küs, Hersek sancaklarından mürekkeb ayrı bir eyâletti. Hacı Kalfa'mn Macaristan Cografyası'na müracaat

memur idi. Defterdar, Ştuhlveysenburg sanca k-beği ve Macaristan Vâlîsi Mehmed Paşa'mn biraderi Ahmed Beğ'in teslîm şartları hilâfına kiliseleri yağma ve mukaddes vazoları almış olduğunu bâb-ı devlete bildirdi. Sultân Süleyman, derhâl, bu hususta tahkikat yapmak ve sahcak-beğini memuriyetinden azl ettikten sonra İstanbul'a göndermek üzere, Halil'in Ştulhveysenburg*a gitmesini emretti. Halîl, Pâdişâh'm ta'-lîmâtı dâiresinde, hiç beklemeksizin Ahmed Beğ'in ilişmediği Macar Krallan mezarlarını bizzat açıp, taçlarını, asalarını, krallık alâmeti olan küreleri, bulduğu diğer altın ve gümüş kıymetli eşyaları aldı; ve fakat bunların hepsini büyük bir dikkatle hazîneye idhâl eyledi. Zapolya'nm kemiklerini «Tanrılarınızdan biridir*» diyerek şehrin hâkimine teslim etti. Hâkim bunu yeni bir tâbuta koyarak Ştulhveysenburg'un hârici mahallesinde kâin Aziz Misel Kilisesi'ne defn ettirdi.[1012]

Şehzade Selimin Sabuhan Valiliğine Tayini

Yine bu 1545 seneşindedir ki, Sultân Süleyman Novi ve Senya ahâlîsi tarafından Nadin ve Orana arazîsinde vukua getirilen akınlardan dolayı Venedik Docu'na yazılı olarak şikâyetlerini teblîğ etmiştir.[1013]

Sultân Süleyman, Macaristan seferinden dönüşünde ve oğlu Mehmed'-in vefatından biraz sonra, vilâyetlerin idaresi hususunda iki mühim de-ğişiklik yapmıştır ki, ehemmiyetlerine binâen onları burada zikredeceğiz. Henüz 20 yaşında bulunan Konya valisi Şehzade Selîm, kardeşinin vefâ-tıyle boşalmış olan Saruhan eyâletine tâyîn olundu. Pâdişâh'ın oğulları arasında vukua gelen memuriyet nakilleri, devletin diğer valileri arasında dâima olagelen değişikliklere kıyâs olunmamıştır. Şehzadelerin bulundukları valiliklerin ehemmiyeti arazîlerinin genişliğine göre değil, İstanbul'a mesafeleri i'tibâriyle hesâb olunmalıdır. Pâdişâhın oğullarından biri, payitahta en yakın bir vilâyete çağırıldığı zaman, yalnız babasının hayâtında değil, onun vefatından sonrası için bilhassa nazar-ı iltifata maz-har olduğuna delâlet eder. Çünkü bulunduğu yer i'tibâriyle taht için İstanbul'a

[1012] Wolf«ang de Bethlen, HfetortKum, kitap: 3, s. 418-420.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/218-224.

[1013] Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivinde bulunan Venedik evrakında, Türk yazışmaları (Sciitture turchesche), 2. Orada Sultan Süleyman'ın 952 Saferl tarihiyle Venedik Docu'na bir mektubu gö-rülOr ki, Husrev Beg'ln sancağında bir kariyenin tahribiyle 40 adam, 1.800 öküz, 300 koyun kaldırıldığından şikâyet edilmektedir. 954 Safer tarihli İkinci bir mektupta Padişah Nadin kalesi istihkamları İçin Venedik Docu'ndan dülger ve duvarcı istiyor.

en kısa mesafeye sahip bulunmuş olur. İstanbul'a en yakın bulunan eyâlet - ki. Manisa'dır- o zamana kadar, pederinin kalbinde ve pederinin tahtının yanında birinci mevkîi tutan, Süleyman'ın en büyük şehzadesi Mehmed'de idi. Bu esnada (Mart 1544), kendisinden daha büyük olan Amasya valisi Mustafa'nın ve daha sonraları Karaman valiliğine tâyin edilen[1014] Bâyezîd'in haklarına aykırı olmak üzere, Şehzade Selîm Manisa valiliğine getirildi. Manisa'da veba salgını hüküm sürdüğünden, Selîm, oraya hemen gitmedi; Keşiş Dağı'mn temiz havasını teneffüs etmek üzere bir müddet Bursa'da kaldı. Şehzade Saruhan valiliğine tâyîn olunduğu sene içinde üç kızının dünyaya gelmesi saadetine nail oldu. [1015]

Rüstem Paşanın Sadareti

Yine bu esnada, onlardan daha az mühim olmayan bir tâyin vukua gelmiştir ki, bu da yeni bir vezîr-i âzam tayinlidir. Hadım Süleyman Pa-şa'nın azli, yaşından ziyâde (takriben 90 yaşında idi), vezîr-i âzamin uzaklaştırümasıyle, onun makamını elde etmek veya hiç değilse bir derece yaklaşmak ümidinde bulunan vezir Husrev Paaş'nın bir entrikasından kaynaklanmıştır.[1016] Vezîr-i âzamlık makamı, ikinci vezir Rüstem Paşa'ya verilmiştir ki, daha önce yazdığımız veçhile bu büyük iltifatı zevcesi Mihrimâh Sultân'dan ziyâde Rus asıllı olan kayın validesi Hurrem Sultân sayesinde kazanmıştı.[1017] Rüstem Hırvat'tı. İbrahim Paşa'nın fevkalâde iltifatlara mazhar olduğu zaman Mohaç seferinden sonra birinci silâhdarlıktan emîr-i âhûr mansıbına çıkmış, daha sonraları Diyârbekir beğlerbe-

[1014] «AUi 18 (Octobre 1546) passato mando (Solyman) in Sanzac-hat di Caramania, che vol dir Cilicia, il secondo fighiulo di questa Sultana chiamato Beyezeth, et retien appresso di si il terzo solo chiamato Gienger (Djihanghir), e gobbo et come dicono di natura ingenioso e faceto.» (Avusturya fmp. ve Kral. Hanedanı Arşivfnde Veltvik'in 5 Kânun-ı evvel 1546 tarihli, İstanbul'dan yazılmış rapru.
Venedik elçisinin yine bu arşivdeki 6 Teşrîn-i evvel 1546 tarihli raporunda dahî şunlar okunur: «Li giorni passati ma-mato di questa vita ile Signor di Bogdania, in loco del quale investito il magrior filo; il terzo giorno Sultan Bajezid uscito fuori di Costantinopoli per ander al suo Sangiac in Caramania in una citta detta Cnga presso Scandaloro; sono stati dati 20 gordone (bourses) di zechini a 10.000 per gordone.» Bu fıkra, yalnız tarihe müteallik olması itibariyle değil, ihtiva ettiği coğrafi ma'lûmât itibariyle de garîbdir: Çünkü «Scandaloro»yu Konya yakınında gösterir; o halde bu şehrin İskenderun olması imkânsızdır.

[1015] Usuli'nin Selim-name'si, varak: 14-17. bu üç sultan: Esma Sultan, Gevher Sultan, Şah Sultan idi. Usuli, bir sipahinin oğlu olduğu halde ulemadan o lduğu için, bu sıfatla Şehzade Selim refaketinde Konya'ya gitmiştir. Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/224.

[1016] Ali. Osman Efendi Hacı Kalfa, Tafcvlntfi't-Tevftrlh, s. 176.

[1017] Ali, Defter-i VOzera'da vezir-l azam Ahrned Pasa münasebetiyle diyor H, cEl-Kıssa, RÜstem Paşa'nın sadra gelmesi husûsi nisvân-ı iffet-nis&nun maksûdı oldı> Rüstem Kilise tuzlalarına, sahipti. Avusturya arşivindeki Türkiye yazışmaları'nda su ibare görülür: clnstrumento de la posseslon del- gran Vezir Rüstem concedute da* Serenlsslmo Sîgnor oolla dtehiara-zlone del confini.> İstanbul, 953 (1546).

ğiliğine ve nihayet vezârete nail olmuştu. Harbden başka birşeyden anlamazdı. İlim ve edebiyattan nasîbsîz ve bu hususta -her ikisi de târih ile meşgul olan- halefleri îbrâhîm ve Lutfî Paşalardan farklı idi; ağır tabiatlı ve görünüşü şiddetli idi. Rüstem Paşa, şâirlerin amansız düşmanı olduğundan,[1018] onlar da hicviyelerle intikam aldılar. Buna rağmen, alenen kendilerini himaye eden îbrâhîm Paşa gibi hareket edip de, hiçbirini astırmadı. Vezîr-i âzam Lutfî,, Paşa dahî şöhretli bir fakîh ve müverrih olmakla beraber, özellikle üslûblarıyle imtiyaza mazhar olan şâir ve naşirleri az severdi. Avrupa'da olduğu kadar Asya'da da meşhur olan «Hikâyât-ı Bîd-pây» (Beydabâ Hikâyeleri) mütercimi Sâlih-zâde Alâeddîn -tercümesi hayâtının yirmi senesine mâl olan- bu ahlâk mecmuasını takdim ettiği zaman Lutfî Paşa, mütercimin böyle şeylerle vaktini boşa harcadığı için hayret ettiğini, bir fıkıh mes'elesi ile iştigâl etse daha iyi yapmamış mı olacağım suâl etti. O vakit defter-emîni olup daha sonra nişancılığa yükselen müverrih Ramazân-zâde edebiyat hususunda vezîr-i azamdan daha bilgili olduğundan, Alâeddîn'in eserim 50 altına satın alarak Pâdişâhla arz etti. Sultân Süleyman o akşam kendi el yazısıyle mütercime bir berât gönderdi ki, bununla Bursa kadılığını tevcih ediyordu.[1019] Ancak Alâeddîn hüner ve ikdamının mükâfatından uzun müddet istifâde edemiyerek, Şehzade Mehmed'in öldüğü sene vefat etti.[1020]

Barbaros Hayreddin L'aşa'mn İrtihali

İki sene sonra, 4 Temmuz 1546'da, Dorya'mn korkunç rakibi Hayred-dîn Barbaros, şanlı mesleğini itmam etti;[1021] na'şı, Beşiktaş'ta inşâ ettirmiş

[1018] Ali, Rüstem Paşa'nını tercüme-i halinde ve Osman Efendi Hadikatü'l-Vüzera'da naklederler ki, Sultan Süleyman'ın, kerimesini Rüstem Paşa'ya vermeyi tasavvur ettiği sıralarda, vezirin düşmanları bir kalçasında cüzam bulunduğu söylentisini yaydıklarınran, Padişah hakikati anlamak için haremdeki sadık bendelerinden birini Rüstem Paşa'nın yanına koymuştu. Bu şahsın, bir gün vezirin elbisesinde bir bit görmesi (Şarklıların kanaatine göre cüzamlılarda bit bulunmayacağından) üzernine, Elhamdü'lüllah! Senin temizliğin sabit oldu; Padrişah damadı olmağa layık olduğun ortaya çıktı diye bağırmış. Hadikatü'l-Vüzera bu münasebetle şu beyiti yazar:
Olıcak bir kişinün bahtı kavı, tali'i yar,
Kehlesi dahi mahallinde anun işe yarar.

[1019] Lutfî, Hasan Çelebi, Tezkiretirş-Şuarâ, Belîğ-i Bursevî, s. 116. Beliğ, Ramazân-zâde'nin bu münâsebetle «Elmasın kıymetini ancak kuyumcu bilir; başkaları ise onu cam sanır.» mealinde nazm yâhud îrâd eylediği beyitleri zikreder. Bu beyitler, Rama-zan-zâde tarafından, Rüstem Paşa'nın şâirler hakkında gösterdiği tahkir edici tavra dâir nazmedilmiş ve Hadîkatü'l-Vüzerâ' da bahsedilmiş olan beyitler olmalıdır. Belîğ-i Bursevî Bursa Ulemâsı tercüme-i hallerinde Hasan'ın Tezkire-i Şuârâ'sından rivayet pek meşhur olan aşağıdaki beyitlerin dahi Hümâyûn-nâme sahibine âit olduğunu söyler:
GÖrmesen bir dem seni gam derd-nâk eyler beni Gayr ile görsem eğer gayret helak eyler beni.

[1020] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/225.

[1021] Avusturya arşivindeki, Venedik Balyosunun Temmuz 1546 tarihli raporundan: cBarbarossa e morto questa

olduğu medrese yanına defn olundu. Türbesinin kubbesi hâlâ orada yosun ve sarmaşıklarla iç-içe olan lâtif bir yerde gözlere çarpmaktadır. Hayreddîn ancak 60.000 altın ve 2.000 köle bu aktı. Diğer esîrleriyle 60.000 altım oğluna te'mîn edebilmek için kölelerinden 800'ünü Pâdişâh'a vasıyyet ederek 200'üyle, borç olarak vermiş olduğu 30.000 dukayı vezîr-i azama bağışladı.[1022]

İmparator Şarlken Ve Kral Ferdinand İle Anlaşma

Macaristan seferinin meşhur vak'alarım yazdıktan sonra ,bir müddet için çarpışmaları tatîl eden mütârekeden ve Sultân Süleyman'ın evvelâ Şarlken ve daha sonra Ferdinand ile akdetmiş olduğu iki anlaşmadan bah-setmemiz kalıyor. Bu hususlardaki müzâkerelerden müverrihlerin pek azı bahsetmiş ve bununla beraber büyük hatâlar yapmış oldukları için, bâzı tafsilâtını nakletmekliğimiz münâsib olar.

Muharebenin ikinci senesinden beri Gran Piskoposu Kral'ın bir vâlîsi olmak sıfatıyle Vedezofi vâsıtasiyle Budin Vâlîsi'ne[1023] müracaat ederek bir aylık bir mütâreke akdetmişti (Haziran 1544). Yine bu senenin nihayetine doğru Ferdinand -Hind Denizlerindeki çarpışmaların- durdurulmasını talep etmek üzere istanbul'a gitmekte olan- Portekiz elçisi Eoduardo Katanao'yu[1024] (Oboardo Cataneo) Osmanlı Devleti ile kendi nâmına bir sulh akdi için yetkili kıldığı gibi, ayrıca Erlau hâkimi Jerom Adorno'yu elçi sıfatıyle gönderdi. Adorno bu memuriyetinde Bo-lonya'nm asîl bir ailesinden olan Jan-Mari Malvezi nâmında bir îtalyan'ı kâtip bulunduruyordu.[1025] Şubat'ın son günü Edirne'ye vâsıl olarak, vezîr-i âzam Rüstem Paşa ile diğer vezirleri kısa sürede ziyaret etti. Onbeş gün sonra huzûr-ı şahaneye kabulü

notte passate alje ore tre; ha las-ciato al Slgnor 500 schiavi, ed 10.000 zecchini, tutu gli altri da 15 anni postl in Uberta, e 30.000 zechini sieno spesl per fabricare una mosûhea 10.000 zecchint a Mustafa suo nipote e genero, şano stati ritrovati 35.000 zecchini et 5.000 aspri.»

[1022] Veltovlk'ln İstanbul'dan 5 Teşrta-i sknî 1546 târihU roparo. Esfârül-BI-har, v&rak: 27.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/226.

[1023] «Responsio Mehemetls (Budin valisi Mehmed Paşa) ad legationem Do-mini Locumtenentls (Gran piskoposu Pol Verantius) medio Joannis De-seuifl factam» Dezofl (Deseuîf i)'nin 1544 tarihli raporu.

[1024] «Plenipotentia pro Oboardo Cataneo Portugalliae oratore et Hieronyme Adurno Praeposito ecclesiae Agrensis Internuntio nostro nobis dilectis, quos ad tractandum ac agendum cum Serenissimo et Potentissimo Principe Dpmino Solimano Tur-carum Imperatore ordinavimus.» Viyana, 29 Kânun-ı evvel 1544. Adorno, 1545 senesinde vefat ettiğinden İstoanfi'nin hatâsı -ki Katona dahî (21, s. 533) hatırlatmıştır- kâfi surette sabittir. İstoanfi'nin zannına göre, Osmanlı Devleti nezdine «Interoonce» unvânıyle ilk gönderilen elçi Adorno'dur.

[1025] Malvezi, Adorno'nun vefatını müteaklb Edirne'den dönmüştür. îsfcoan-fi'iün zannettiği gibi bir müddet orada, kalmış delildir

kararlaştırıldı; lâkin mülakatın vuku bulacağı günün gecesi vefat etti.[1026] Malvezi vezirler tarafından çağırılarak, Adorno'nun zehirlenerek değil, tabîî bir ölümle vefat ettiğine dâir şâhid ettirildi. Ondan sonra, Rüstem Paşa elçinin böyle olmayacak bir zamanda vefatından dolayı teessüflerini bildiren bir mektubu Mal-vezi'ye vererek, huzûr-ı hümâyûna kabul edilmeksizin dönmesine müsâade etti. Adorno ve Malvezi Viyana'dan ayrılmadan önce Ferdinand onların seyahat müddetleri boyunca çarpışmalarının durdurulması kaydıyle, Budin vâlîsi Mehmed Paşa ile bir mütâreke akdettiği gibi, Macarlar ve Türkler arasında çekişme konusu olan dâvalar için Macarlar tarafından Siget, Komorn, Erlau (Eğri), Agram ve Türkler tarafından Budin, Peçuy, Velika, Yasberin şehirlerinde husûsî mahkemeler kurulması kararlaştırılmıştı (155).

Mehmed Paşa, Malvezi'nin dönüşünde Macarlar'ın taarruza başlamadıkları müddetçe mütârekeyi devam ettirmeğe müsâid bulunduğunu te' etmişti.[1027]

O sırada Worms'da bulunan Ferdinand sulh müzâkeresi için hukuk mezunlarından Nikola Sikko'yu[1028] derhâl elçi tâyin etti. îki hükümetin Macaristan'daki memleketleri o zaman ne halde iseler Öylece bırakılacaklardı; bu şartla Sikko «senelik hediye» nâmı altında Pâdişâh'a 10.000, vezîr-i azama 3.000, diğer vezirlerin herbirine 1.000 altın takdimini teklif etmeğe mezun idi.[1029] Ferdinand'ın Macaristan'daki askerinin kumandam Leonard Felis Budin valisiyle, Sikko'nun avdetine kadar mütârekenin temdidini imza etti (159). Bir taraftan da İmparator Şarlken, Ferdinand'ın elçileriyle birlikte sulh müzâkeresi için Hollandalı Veltvik'i İstanbul'a gönderdi.

Pozgay'in talimatı, 24 Mayıs 1545. Avusturya, arşivinde Siglamund Posgay'ın raporu. .

Sikko Osmanlı payitahtına giderken o kadar sür'atli davrandı M, raporuna nazaran yolda 10 hayvan çatlatmiştır.[1030] Veltvik, Sikko'ya yazdığı

[1026] (155) Avusturya Arşivinde Mehmed Beğ ta'limâtı, 5 Şubat 1545.

[1027] «Disse esso Bassa di Buda, ene da esso non mancharla di perseverar İn la tregua mentre ehe gli nostri non lo provocaslno aile guerra, e con ctuesta conelusione io Giovan Maria Malvezzi son venuto a Vlenna «t fedelmente ho presentato tutte le scrltture di Vostra Maesta a] Magniflco et Generoso S. Leonardo di Felz.» Malvezi'nin raporu.

[1028] Elçi Nikola'nin terhlsnâmesi, 5 Mayıs 1545.

[1029] «İnstructio de his rebus, quas res Magnificus et nobllis Nicolaus Slccus doctor et orator noster fidelis nobis dllectus apud Sereniasimum et Po-tentissimum prinçipem Domlnum Sultan Soliman Imperatorum ac Aslae et Graeclae illiusque primarlos Bassas et Consiliarİos inlrascriptos nomîne nostro sununa ilde et dlligentia agere et traetare debet. Dat. in noatral Imp. dvitate Wormatlae di XXI mensia mali, A, D. 1545.»

[1030] «Adeo celerlter huc deiatos sum, ut decem eqıws in itienere interfeceriın, magni enim lntoderabiles Calores

mektuplarda kendisi gelmeden önce hiçbir şey kararlaştırılmama-sım yazmışsa da, bu kâgıdlar Osmanlılardın eline düşmüştü. Fransız elçisi MontlÖk Ferdinand'ın sefirinin müzâkerelerini sekteye uğrattığı gibi,[1031] Veltvik de geldiğinde 10.000 altın teklifini takbih etmiş ise de, Sikko senelik vergi demek olan bu paradan başka Osmanlılar elinde bulunan esirlerden Valanten Török ile diğer birkaç asilzadeye âit kalelerin teslimi hakkında vezîr-i âzam tarafından yapılmış olan teklifler üzerine, bunlar için de taahhüd altına girmeğe mecbur olmuştu. Nihayet iki murahhas Edirne'de 10 Teşrîn-i sânî 1545 tarihiyle 18 aylık bir mütâreke-nâme imza ettiler ki, bu müddet zarfında İmparator ve Ferdinand, kat'î esaslar üzerine sulhu kararlaştırmak üzere tam selâhiyetli yeni elçiler gönderecek idiler.[1032]

Ferdinand 1544 senesinde, Adorno'nun sefaretinden evvel, Dezofi (De-seuffi) vâsıtasiyle birinci ve 1545 senesinde Sikko'nun memuriyetinden evvel Pozgay vâsıtasiyle ikinci defa olarak Budin valisiyle mütâreke im-zalamıştı. 1546 senesinde de Erasm Şörer ile Sigismund Pozgay, Şarlken'in ve Ferdinand'ın elçisi Veltvik'in müzâkere müddeti boyunca devam etmek üzere yeni bir mütâreke imza ettiler. Baharda, Veltvik'in yakında geleceğini haber vermek için Ogrinoviç İstanbul'a gönderildi.[1033] Veltvik de, yazın ilk günlerinde Ratsibon'dan çıktı. Veltvik'e verilen talimat,[1034] o zamana kadar sulhun akdine başlıca engel teşkil eden hususları bertaraf etmesini, yâni Pâdişâh'ı Manyatlar'm zengin arazîsinin terkedil-mesi talebinden ve para takdimi teklifiyle diğer iddialarından vazgeçirt-meğe mümkün olduğu kadar çalışmasını bilhassa tavsiye etmekteydi. Osmanlı Devleti ise yalnız, evvelâ kendisine itaat edip de sonradan eski efendileri tarafına geçmiş olan Manyatlar'm emlâkini değil, Gran etrafında olup bu mevkiin muhasarası esnasında süvari timârı olmak üzere tahsis olunan malikâneleri istiyordu. Veltvik, her vezire senelik 1.000, vezîr-i azama 3.000, tercüman Yûnus Beğ'e 500 atlın teklif etmeğe selâhiyetliydi. Dîvân, Valanten Török, Piyer Pereni, Brevek, Homonay arazisini yeniden meydana çıkardığı halde, sefir, bunların Ferdinand'ın tebasından olduklarını ve binâenaleyh zât-ı şahane kendi

erant, ed ad nonam diem Julii huc veni, et postquam bis aut ter cum Rusteza et allis Bassts colloquutıis essem İn durissimum carcerem conjectus sum, ubi per mensem ful, nec alta.ua sn-berat opea imperatorem Turohamm convenJendi, orator si quidem Gallus maxime mini adversabatur.» Sikko'nun istanbul'dan 25 Ağustos tarihli ra-poru.

[1031] Sikko Tercüman Kaasım Beg'i daha az muhataralı olmayan bir hasım bujmustur. Kaasım Beg yine bu 1545 senesi nihâyetinde vefat etmiştir. Venedik balyosu 14 Kanun-ı evvel tarihli raporunda onun hakkında şunları yazar: cCassambeg Dragomano e morto, l'era un gran rihaldo lnimlco del Christlanl.>

[1032] Sikko'nun Edirne'den 10 Ağustos 1545 tarihli mektubu.

[1033] Ogrlnoviç'e verilen ta'llmat. 19 Mart 1546.

[1034] Klçi Veltvik'in ta'Hmâtı, Ratlsbon, 1546.

tebeası üzerinde ne gibi hukuku mâlik ise, Kral'ın da onlar hakkında aynı haklara mâlik bulunduğunu bildirecekti.

Veltvik, yolculuk esnasında Tatar-Pazan'nda Montlök'ün halefi olan ve istanbul'da dönmekte bulunan Fransız elçisi Aramont'a tesadüf etti. Türkler'in Macaristan ve Osmanlı Devleti arasında akdedilmiş mütârekeyi her gün ihlâl etmekte oldukları hakkında, birkaç defa görüşmelerde bulundu.[1035] Aramont, Osmanh Devleti'nden 300.000 altın borç alma müzâkeresine me'mûr olduğu halde, buna muvafakat edilmeyip, her sene İskenderiye'den bir miktar güherçile almak müsâadesinden başka birşeye nail olamamıştı.[1036]

Portekiz elçisi de memuriyetinde daha fazla başarılı olmadı. Çünkü Sultân Süleyman Osmanlı gemilerinin Hindistan denizlerinde serbest gezebilmesi için bir vergi ödenmesi hususunda Portekiz hükümeti tarafından yapılan teklifi kat'iyyen reddetti.[1037]

[1035] Yûnus Beğ Aramont'un gidişinin sebeblerini elçiye şöyle anlatır:
Hora ho inteso meglio la causa di l'andata d'Aramont da Yunusbeg,» la qual e in effetto, che Mr. Monluc ha inpedito nellacorte, che Aramontnon habbi avuto ne lettere ne avisi d'inportanza et sono stati gıiesti Signori in tanta colera per questo, che il ditto Aramont ne ha avuto a patir molti rechi-ochi et dicono chiaramente, chesi mostra ben che onn e ho-mo di cerrvelio in la Corte di Francia, peich e per inimicitia particolare di dui servitori lassa il Redi Francia di avisare un suo principal amico e favorito; hora Mr. Tramont per ruinar il Monlue lettere di credenza dal Turcho et commandamento di bocha da Rustanbassa, eh el bebbi dire al Re di Francia suo Sgr. che quando il manda simili homini come Mo nluc, che li tagli la lingua o la testa, perehe in effecto l'anno passato furono dette da Monlue cose indegne tanto del G. Tr. quanto di Rustanbassa.» Veltvik'in 5 Teşrin-i sanî 1545 tarihli raporu.

[1036] VettvU'ia iBporu.

[1037] «Quanto aile cose di Portogal il Turcu non voul intendere altra risoluzione con il Re, se non gli remetta e buitti li 3000 centari di specie, quali atre volte il Re ha riceputo in tributo dal Turche.» Veltvik'in 5 Teşrîn-i sânı raporu. Aramont'un gidişinden sonra 1547 senesinde İstanbul'a gelen Fransız sefirleri Venedik sefirlerinin raporlarına göre şunlardır: 1) Kodin-yak («Alli 10 (Giugno 1546) gions qui Mr. Codognat») Bu sefir, ertesi senenin başlarında bir daha gelmiştir: «Mr. di Codog-nado huomo della ehristianissima Maestâ gionse quî in giorni 25 da Narenta.» (7 Kânun-ı sânî tarihli rapor). 2) Füme. «Dapoi alli 28 (juin) gionto in questo luogo un gentiluomo francese nominato Mr. de Füme, spedito da S.C. M. â questo Sr. con lettere credenziali, et qual ando alli 29 a visitazione del Bassa.» (9 Temmuz 1547 tarihli rapor). Elçi Aramont'un Raguza'dan yirmidört günde ve 6 Nisan 1547 târihinde vâsıl olarak o ayın 12'sında Pâdişâhın huzuruna kabul olundu (22 Nisan 1547 tarihli raporu). Ondan sonra «M. de Füme part li 29 Agosto per andar in Ikalia». 7 Temmuz tarihli diğer bir raporda bir tskoçyah'nın İstanbul'a gelişine dâir şunlar okunur; «Sristo e seellerato Zuan Buriotto scuoto si e fatto Musulmano.»

Hayrullah Efendi Târîhi'nin Sultân Süleyman cildinin sonunda o zaman Osmanlı Devleti ile Fransa'nın münâsebetlerine, ittifaklarına ve elçilerine dâir yazdığı husûsî bir bahis aşağıya hulasaten alınmıştır:

«I. Fransuva'nin cülusunda bütün Fransa Nemçe memleketleriyle çevrilmiş olduğu gibi, Girid, Korfu adaları, Cenova, Floransa Umanları Şarlken'in donanmalarına toplanma yeri olmuştu. Şarlken Şark memleketleri üzerine de nüfuz etmek fikrinde bulunduğundan, Fransa hükümeti Osmanlı Devleti'ne yaklaşmak lüzumunu hussetti. Görünüşte, Osmanlı memleketlerinin yıkılmış eski kavimleri hakkında bâzı ma'lûmât almak memuriye-tiyle gönderilen Monpeliye Piskoposu'nun İstanbul'da saray ile başladığı gizli muharebe Şark Hıristiyanlarım da hoşnûd etmekte idi. Fransuva'nin Pavi muharebesinde Şarlken'e esîr düşmesi üzerine Fransuva'nın validesi Sultân Süleyman'a birçok hediyelerle bir mektup göndermiş ise de, elçi Bosna hududunda Nem-çeliler tarafından öldürülerek hediyeler de alındı. Daha sonraları Macar asilzadelerinden Jan Frangipan İstanbul'a gönderilerek Fransuva'nin vâlidesiyle Sultân Süleyman arasında mektuplaşmalar olmuştur. (Bu mektuplar Hayrullah Efendi Târihi'nden naklen metinde verilmiş, Fransuva'nin mektubunun 1525 Kâ-nun-ı evveli'nde takdim olunduğu yine

Veltvik İstanbul'a vardığında rütbesine yakışan bir saygıyla kabul edilerek 20 çavuş ve çavuş-başı kendisini karşılamağa çıktı. Fakat evvelce Laçki'nin bir nevi mahbusluk hâlinde ikamet etmiş olduğu yere götürüldü, istanbul'da ikametinin ilk haftalarında firari Rogandorfun gelişi, paşanın bir hastalığı, elçinin de ağır bir rahatsızlığı her türlü müzâkereye mâni oldu. Şarlken'in hassa askeri kumandanı ve Viyana müdâfîinin oğlu olan Kristof Rogandorf -tmparator'un ve Kraliçe Mari'nin ziyâde sahiplendikleri - zevcesiyle aralarında ortaya çıkan müşkilâttan dolayı 8.000 duka altını

---

orada, naklen, yazılmışta);
Şarlken, kendi müttefiklerine, Fransuva'nin bu hareketini Hıristiyanlar aleyhine bir hareket olmak üzere telâkki ettirmeğe çalıştığından, Fransuva 1526 Şubatı'nda hapisten çıktıktan sonra Osmanlı Devleti ile münâsebetlerini gizlemekle beraber, bir taraftan da bunun daha sağlamlaştırılmasma çalışırdı. Sonraları Sultân Süleyman tarafından Şarlken ve Ferdinand aleyhine harb îlân edilmiş (1532) ve Pâdişâh muharebeye giderken yolda Ferdinand tarafından gelen elçiye iltifat olunmayıp, Fransa tarafından Şarlken aleyhine donanma istemek üzere gelen ej-çi iltifata nail olmuştu (Yirmiyedinci Kitap'a bakınız).
Venedik elçisinin bu hususta verdiği malûmata göre, 400.000' den fazla İslâm askerinin elçinin gelişini tebrik için yakdıkla-n meş'alelerden hâsıl olan ışık, Roma'nın şehr-âyînlerinden parlaktı.
Şarlken, Osmanlı ordusuna mukavemet gösteremedi. Sonraları Şarlken'in Afrika'ya taarruzu Hıristiyanlar*! gayrete getirerek, Fransuva kınanmağa başlanılmışsa da, Fransuva, Lafore'yi mukîm elçi olmak üzere istanbul'a göndermiş ve Pâdişâh İran üzerine seferde bulunduğundan, bu elçi Tebriz'e kadar giderek 1536 Şubatı'nda evvelki muahedeyi tecdîden hatt-ı hümâyûn almağa muvaffak olmuştur. O muahededen sonra Fransa Kralı'na «Pâdişâh» unvanı verilmiş ve bu unvan Fransızlar tarafından «imparator» kelimesiyle tercüme olunmuştur. Cezayir Vâlîsi Barbaros'un Sicilya ve Sardinya üzerine hücum etmesi Fransa elçisi tarafından taleb edilerek, buna da müsâade olundu. Sultân Süleyman, I. Fransuva'ya yardımcı olmak üzere Avlonya'ya asker göndererek Ankona ve Otranto yollanyle Napoli'ye yürümek üzere bulunduğu halde, Venedikli'nin tahminlerin hilâfına düşmanca hareket ettiği görüldü. Fransa ile akdedilmiş olan ittifaktan ise bir semere görülemeyip, Fransuva, Avrupa'nın galeyana gelmesinden dolayı Şarlken İle düşmanlığı bir kenara bırakmaya mecbur oldu. Bu haber, Pâdişâh'a aksettirilince öfkelenmesine yol açmış ve Fransa sefirine dîvân-ı hümâyûnda tarizlerde bulunulmuştur. Fransa, Osmanlı Devleti'ni gücendirmek istemediğinden Şarlken ile tekrar muharebeye girişti. Bunun üzerine İstanbul'dan husûsî bir mektup ile Fransa'ya dönüp tekrar elçilikle Pâdişâh nezdine gelmekte olan Rankoni (Rinson) Şarlken'in iradesiyle Milin Vâlîsi tarafından öldürüldü.
Bu elçinin öldürülmesi, elindeki talimatı alıp da Fransuva*-nın ne şekilde hareket ettiğini Avrupa'ya ifşa etmek ve Osmanlılar nezdinde nüfuz sahibi olan böyle bir adamı İstanbul'da bulundurmamak maksadına dayanıyordu. Bir Fransız vâlîsi elçinin tehlikeye uğrayacağını hissederek, entrika ile talimatı elinden almıştı. Şarlken, ta'lîmâtı ele geçirememiş olması üzerine, kendisi bir talimat uydurarak neşretti. Öldürülen elçinin yerine de polis hizmetinde Polen tâyîn olundu. Bu elçi Budin şehrinde zât-ı şâhâne ile buluşmuştur.
Berberiye'nin Şarlken'in eline geçen yerlerin geri alınmasının Hayreddîn'e emredilmesi üzerine, Şarlken'in meşhur hezimeti vuku buldu. Bu sırada Fransız elçisi İstanbul'dan Fonten-blu'ya ve Fontenblu'dan İstanbul'a gidip gelmekteydi. Fransa Kralı bir muharebeye daha başlamak üzere donanma istemiş ve Sultân Süleyman «Sefiriniz Polen'in istid'âsı üzerine donanması mükemmelen mücehhez olduğu halde göndermeğe müsâade etdim, ve re'yinizden hârice çıkılmamasını kapdânlarıma emr etdim. Muharebenin tamamlandığında iade ediniz, Şarlken'in hilesinden tehaffuz ile nâil-i galebe olmaksızın musâleha etmeyiniz.» mealinde mektup yazmıştır. Polen gemilerle Marsilya'ya gittiği zaman, Pâdişâh tekrar Macaristan'a gitmişti. Fransız ve Osmanlı donanması Nis şehrini vurup bâzı sahilleri zabt ettikten sonra Tulün Tersânesi'nde kışlamıştır. Ertesi sene Osmanlı donanması 14.000 İtalyan esîriyle İstanbul'a gelmiştir.
Fransuva 1547 Martının 31'inde vefat etmişse de, halefi de onun Şark politikasında devam etmiştir.»
Cevdet Târihi'nin 1. cildi zeylinde «Sultân Süleyman asrında İbrahim Paşa tarafından dîvân-ı âlîde Fransa elçisine îrâd olunan» bir resmî nutuk yazılıdır. Hayrullah Efendi Târihi'nin 139. s. nde bu nutkun mâhiyetine nazaran sadrâzam İbrâhîm Paşa tarafından değil, Rüstem Paşa tarafından îrâd olunmuş olması lâzım geleceği beyân ediliyor. Hâlbuki Cevdet Târihi'nde (c. 1, s. 41, 1309 basımı) nutkun, Sultân Süleyman'ın Şark seferinde bulunması cihetiyle İstanbul kaymakamı olan ikinci ve-zîr İbrâhîm Paşa tarafından îrâd olunduğu yazılmıştır. Bu nutuk bahsi ve Sultân Süleyman'ın Fransa Kralı'na mektupları bundan sonraki cildde tafsil olunacaktır.

alarak, eski efendisi aleyhinde Sultân Süleyman'a hizmetini arzetmeğe gelmişti (27 Eylül 1545). Görünüşteki tavırları Pâdi-şâh'a hoş görünerek, kendisini huzuruna kabul ve yevmi 100 akçe tahsis etti. Ancak Müslüman olmaktan çekinmesi, müsrifâne alışkanlıkları, kumara ibtilâsı, Şarlken'in ve Ferdinand'ın elçisi hakkında muhataralı ol- ması muhtemel bir 'itibârı ortadan kaldırdı.[1038] Sıtmadan muzta-rip olan zât-ı şâhâne İstanbul'dan Edirne'ye gitti. Yine aynı hastalığa tutulmuş olan Veltvik de Pâdişâh'ın arkasından gitti (18 Teşrîn-i evvel 1546).

14 Kânun-ı evvel'de, Veltvik resmî bir mülakatta Şarlken ile Ferdik nand'ın altın ve gümüş kadehlerden mürettep hediyelerini Sultan Süley-man'a takdîm etti, sonra i'timâd-nâmelerini arz ederek kısa bir nutuk verdi ve memuriyetinin maksadı hakkındaki tafsilâtı belirten bir muhtıra verdi. Süleyman cevaben, bir sene önce kendisine vâki' olan teklifler hakkında müsâid bir cevap getirmişse, durumun düzeltilmesi için her türlü müşküâtm ortadan kaldırılacağını elçiye söyledi. Veltvik, bu hususta vezirlerle görüşeceğini ifâde ettiğinden, Pâdişâh: «öyle olsun» diyerek kendisine ruhsat verdi. Veltvik, vezirlerle ilk mülakatında bir sene Önce Hat-van'ın zabtı ve Kaasım Beğ'in İmparatorun arazîsinde akmlanyle mütârekenin ihlâl edilmiş bulunmasından şikâyette bulundu; lâkin vezirler bu hareketlerin mütâreke hakkında akdolunan mukavelenameye hiçbir halel getirmediğini isbâta çalıştılar. Rüstem Paşa, Osmanlı Devleti tâbiiyetini kabulden sonra Ferdinand'm hükümranlığı altına geri dönmüş olan baronlardan bahsederek, bunlarm armaları işlenmiş ve balmumu üzerine basılmış mühürlerini ihtiva eden mektuplarının Pâdişâh nezdinde mev-cûd olduğunu söyledi. Veltvik, bunların Ferdinand'a gönderdikleri mek-tuplardaki mumların daha yumuşak ve daha taze olduğu cevâbını verdi.[1039]

[1038] «II C. Rcgendurf arrivato qua alli 27 di Settem bre con un vento, come il portass le cose di tutta Christianitâ sopra le soale - si ha slargato primo delle questione ch'egri ha conla sua doanna, la quale îui fu legiera di cervelio culpanda Tlm-deratore e la Regina Meria che a torto l'han diffesa, e che pen dispetto si e venuto a metter iu grembo di questo Gran Sig-nore, e che Sua Maestâ veda li servici che li potra far havepdo lui tanti castelli in Austria.»
Kont Nikola Dö Salem tarafından Kral Ferdinand'a 31 Kânun-ı sânî 1547 târihiyle yazılan ve sureti Milli Târih mecmuasının 4. sene sayısı, s. 140'ında dercedilmiş bulunan istirhâm-nâme buna âiddir. Rogandorf un gelişi hakkında Venedik balyosu, hükümetine şöyle yazar.
«Gionse in Constautinopoli un Gentiluomo tedesehe nomİ-aton il Conte Christoforo Rgendrf, Signre per quanto dice di 7 castelli d'Austria, si presento a Rostem, il quaie lo comman-de a Jonusbeg. Ha portato seco denari per la sonuna di 40,000 zecehini; fu basiar la man* al Signor alli 10 (Ottobre) una mesa ora, li ha fatto molto facile la presa di Vienna;» et dans une autre lettre du 5 janvie 1547. «Questo Conte Regendorf e venuno anch esso qui in Andrinopoli.»
Bu muhtelif vesikalar, Avusturya tmp. ve Kral. Hân. Arşivi'ndedir.

[1039] «Dîcendo che havevano mandato qua i loro siglli in cera, io II rlposl che la cera, qua havevano data a nol, era piû fresca.»

Müzâkereler 10 aydan az sürmedi; halledilecek en büyük müşkil, Tüfkler'in evvelâ Tata ve Erlau (Eğri) 'yıı ve bunlardan başka -Gran ve Ko-morn arasında kâin ve Defterdar Halil'in defterinde Osmanlı arazîsinden olmak üzere kayıtlı bulunup süvari timân olarak tahsis edilmiş bulunan- arazîyi ve nihayet -bir müddet Pâdişâhla emîr-güzâr olmak sıfatını kabul eden- Valanten TörÖk ve Pereni ile diğer Macar asîl-zâde-lerinin zengin arazîlerini taleb etmekte oluşlarıydı. Nihayet Hazîran'ın 13'ünde Rüstem Paşa'nm konağında aşağıdaki esaslar dâiresinde bir ahid-nâme imzasına karar verildi:

Vezirler tarafından 11.000 duka altını olarak hesaplanan asilzadelerin arazîsi, senelik 5.000 altın tazminat mukabilinde Avusturya'ya terkedilecekti. Pereni ve Török'ün mülkleri olan arazî senelik 10.000 duka mukabilinde iade olunup tâyîn olunan timarlar için de senede 5.000 duka verilecek, velhasıl bir sene önce kararlaştırılan senelik 10.000 duka ile beraber tamamı senelik 30.000 duka altınına baliğ olacaktı. Bu akçe, muayyen vâdelerde günü gününe tediye olunmak şartıyle 19 Haziran 1547 târihinde bir anlaşma, daha doğrusu beş senelik bir mütâreke-nâme akdedildi ki, İmparator Şarl, Papa, Fransa Kralı, Venedik dahî buna dâhildi. Tasdiknamelerin mübadelesi 3 ay zarfında vuku bulacaktı.[1040]

Veltvik, Malvezi ile Ogrinoviç'i İstanbul'da bırakarak ahidnâmenin bir nüshasıyle gitti. 1 Ağustos 1547 târihinde Şarlken, anlaşmayı Augs-burg'da imzaladı.[1041] Veltvik'in maiyyetindeki memurlardan Justi (Yus-ti) di Argento Eylül nihayetlerine doğru Şarl ve Ferdinand'nvtasdiknamelerini İstanbul'a getirdi. Argento, Malvezi ile birlikte azimetine ve bundan sonra Malvezi'nin İstanbul'da Ferdinand'm maslahatgüzarı sıfatıyle ikametine müsâade olunmasını istedi. Rüstem, Pâdişâh adına cevaben, Malvezin'in İstanbul'da kalıp anlaşmanın şartlarına riâyet için Ferdinand tarafından rehin olmak üzere telâkki edileceğini beyân etti. Bununla beraber, Sultân Süleyman, kendisi ahidnâme için Allah, Peygamber, ecdadının adlarına ve kılıcına yemm etmiş olduğu hald*, Şarl ve Ferdinand'm öyle husûsî bir surette yemîn etmemiş olduklarından korktuğu cihetle, bu şüpheyi izâle etmek

[1040] Avusturya hap. ve Kra. Hân. Arşivinde Veltvik'in raporu: «Justructio de Us, quae egregli Joannes Mana Malvetlus consiliar'us et Justus de Argento. Secretarhıs nostrl fide! es nobls dllecti simul ambo vel alter corum apud Screnissimum et Potenüssünum, Principem Donunum Soley manum Imperatorem Turcharum Asiae ac Gracciae üUusque primarios Bassas et Consiiiarios nomine nostro sununa fide et dülgentia agere et tractare debent.»

[1041] «InteUigîmus quomodo orator S.M.R. Regis fratris nostri quin<iuennales inducias pepegerit, et qua ratlone in iHis comprehensl simus una cum sacrosancto Impero et subditls nostrls, ita ut addere quoque faederl posslmus nobls Conjunctos et confaederatos Prlncipes, et exigi a nöbis contirmafcionem et ratlfioationem.»

lâzım geliyordu: Lâkin Hıristiyan kralları tarafından ber-mutâd îrâd edilen: «Biz, imparatorca veyâhud kralca yemîn ederiz» sözlerinin Pâdişâh'ın yeminine muâdil olduğu hakkında Justi di Argen-to'nun ileri sürdüğü te'mînâtı devlet tercümanı kâfî gördü.[1042] 10 Teş-rîn-i evvel'de Malvezi ve Justi huzûr-ı şahaneye kabul olunarak Pâdişâh kendilerine taltif edici birkaç kelime söyleyerek ruhsat verdi. İki gün sonra vezîr-i azama veda eltiler. Rüstem, anlaşmanın uzun süreli olamayacağı hakkında Fransızlar tarofından vâki olan ifâdeyi tekzîb etmenin kendilerine ait olduğunu söyledi; Ferdinand'm Papas Jorj Otiçeviç'e pek çok i'timâd etmemesini ve onun Osmanlı Devleti aleyhine yazacağı mektupları Pâdişâh'a göndermesini ve Sultân Süleyman'ın da Ferdinand aleyhine yazılmış mektuplar için aym şekilde hareket edeceğini ilâve etti.[1043] Son söz olmak üzere eğer Rogandorf İmparatorun ve biraderinin eline düşecek olursa hayâtına ilişilmek lâzım gelmeyip, yalnız burnunun ve kulaklarının kesilmesini ifâde ettikten sonra,[1044] 30.000 duka tutarındaki senelik ödemeden rıtma âit olan 3.000 dukadan başka, kendisi için av köpekleri ve d«;ğanhr- Pâdişâh için mahir bir asma saatçisi taleb ederek, bu saatyı hakkmd;; lâyık olduğu şekilde riâyet gösterileceğini vaad etti.

Müteakiben ahidname üzerinde altın Pâdişâh tuğrasını göstermesi üzerine Justi bu tuğranın nişancı tarafından çekilmiş olduğunu, İmparator Şarl ve Kral Ferdinand'ın ise imzalarını kendi elleriyle yazmış olduklarını ileri sürdü.

İşte Macaristan muharebesi üç sene müzâkereden sonra birbirini takip eden üç sefaret neticesinde bu şekilde sona erdi[1045] İmparator Şarl'ın birinci defa olarak dâhil olduğu bu ahidnâme, Avusturya'nın da -Osmanlı müverrihlerince vergi addolunan- senelik bir ödeme vaadiyle satın aldığı ilk

---

[1042] Justi di Argento'nun «Osmanlı Padişahı N©zdinde Sefâret-name»si.

[1043] Evvelki sefâretnâme.

[1044] Kezâlik, Rogandorf ve onun Türkiye'den gidişi hakkında Venedik balyosunun Beyogiu'ndan 9 T. evvel 1547 tarihli raporuna, bajoıua.

[1045] Bu ahi d nâmenin gerek müdericâtı, gerek târihi hakkında bu güne kadar bütün müverrihlerde pek büyük karışıklık vardır. Istoanfi, 16, 19, Haziran târihini tâyîn ederse de, Veltvik'in birinci memuriyetiyle ikincisini karıştırmak ve ahidnâmenin imzalanış târihini 1547 yerine 1546 göstermek suretiyle büyük bir hatâ yapar. İkornda Son Üç Asrın Târihi eserinde (c. 3, s. 463) o hatâyı tekrarlar. Diplomasi Rehberi ise Struve'den naklen 1544 senesini göstermekle daha büyük hatâ işler. Sag-redo ahidnâmenin tasdikini 12 yerine 9 Teşrîn-i evvel göstermekle, hakikate yaklaşmış olursa da, naklettiği vesika doğru olmadığı gibi, onun kalemi altında bütün isimler tanınmaz hâle geliyor: «D segretario suo di qualche conto nominato Boslo insiem con iGanes Marchese, au lieu de nominato Giusto insi-eme con Giovann iMalvezzi.» Şarlken ve Ferdinand'ın tasdiknamelerinden -ki suretleri Avust. tmp. ve Kral. Hân. Ar-ŞİvI'nde mevcuttur- birincisi 1 Ağustos ve ikincisi 29 Ağustos tarihlidir. Venedik eVisinin raporu Lehistan Kralı'nın yine o sene zarfında gelmiş bir elçisinden bahseder: «Questi giornie giondo un moncio del Re di Polonia per giustific ar aleuni-dauni e her i con fini.»

anlaşmadır.[1046]

[1046] Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/226-232.